

7th, 10 —

71

VI
—
3

5-10.0.7

The first day of the month was spent at the office of the
 Board of Health, where we were informed by the
 members of the board that the health of the community
 was generally good, but that there was some complaint
 of headache and dizziness, which might be due to the
 change of season. We were also informed that the
 water supply was abundant, and that the streets were
 clean and well kept. The day ended with a visit to the
 public library, where we found many interesting books.

Le prime 118 pagine del Catechismo furono stampate due volte
nella stessa anno 1566, però non sono identiche in tutti gli
esemplari, come può vedersi confrontando il presente esem-
plare coll' altro che abbiamo. Vedi Renouard Annales
des Aldes.

Per due esemplari si formano un solo

CATECHISMVS,
 Ex Decreto Concilii Tridentini,
 AD PAROCHOS,
 PII QVINTI PONT. MAX.
 IVSSV EDITVS.

R O M A E,
 In ædibus Populi Romani,
 apud Paulum Manutium,
 M D L X V I.
 CVM PRIVILEGIO PII V. PONT. MAX.

*Legato da Luigi Laferté
 Francese in Bologna.*

R. D. M. A. T.
 In nomine Patris Romani
 et Filius
 M. D. C. X. V. I.
 DOMINICUS DE PONT. MAR.

P II V. PONT. MAX.

PRIVILEGIUM.

MOTU proprio &c. Pastoralis officio cupiētes quam diligentissime possumus diuina adiuuante gratia fungi, & ea, quæ Sacro Tridētino Concilio statuta, & decreta fuerunt, exequi, curauimus, ut a delectis aliquot Theologis in hac alma Vrbe componeretur Catechismus: quo Christi fideles de eis rebus, quas eos nosse, profiteri, & seruare oporteret, Parochorū suorum diligentia edocerentur. Qui liber cum Deo iuuante perfectus, in lucem edendus sit: providendum duximus, ut quam diligentissime, & fidelissime imprimatur. Itaque in hac alma Vrbe cum potissimum imprimi uoluimus dilecti filij Pauli Manutij diligentia, qui alios ecclesiasticos libros hic imprimere solet. Quia uero, si alibi imprimeretur, euenire posset, ut non pari fide, ac diligentia talis argumenti liber imprimeretur: ob hanc causam, & quia etiam indemnitati, ut æquum est, consultum uolumus ipsius Manutij, qui in eo imprimendo magnos sumptus fecit, & multum laboris suscepit: uniuer sis, & singulis librorum impressoribus, & bibliopolis tam extra, quam intra Italiam, sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, nostris uero, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ temporali ditioni immediate, mediataeue subiectis, etiam sub pœna quingentorum ducatorum auri, Fisco nostro applicandorum, & amissionis librorum, ipso facto etiam sine declaratione cuiusquam Iudicis incurrenda, inhibemus, & interdiciamus ne quis prædictū Catechismum latinum, aut in uulgarem sermonem translatum, intra quinquennium proximū possit imprimere, uel ab aliis impressum uendere, ac ne post quinquennium quidem absque licentia nostra, & Sedis Apostolicæ: Mandantes dilectis filiis nostris Camera-rio, & Vicario Urbis, necnon Gubernatori, Senatori, Cameræ Apostolicæ causarum Auditori, & aliis Urbis ordinariis Iudicibus, Legatisque, Vicelegatis, Gubernatoribus,

Potestatibus terrarum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Baricellisque earundem, ac uenerabilibus fratribus singularum extra terras prædictas ciuitatum Archiepiscopis, & Episcopis, eorumque vicariis: ut, quotiens ipsius Pauli nomine requisiti fuerint, ei efficacis defensionis præsidio assistentes præmissa omnia, & singula contra inobedientes, & contraueniens ad executionem censurarum, & poenarum prædictarum, omni, & quacumque appellatione remota; procedant, & quilibet eorum procedat, inuocato etiam, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Quia uero difficile esset hanc nostram cedula[m] originalem ad singula loca deferri: uolumus quod de eius tenore, quod ad prohibitionem nostram huiusmodi attinet, credi debeat exemplis in ipsis libris imprimendis, quodque præsentis nostri Motus proprii, etiam absque illius registratura, sola signatura sufficiat, & ubique fidem faciat in iudicio & extra, quacumque regula, siue constitutione Apostolica contraria non obstante: Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, priuilegiis quoque, indultis quibuscumque aliis in contrarium fortasse facientibus.

Placet Motu proprio M.

Dat. Romæ apud Sanctum Marcum, septimo Kalend.

Octobr. anno primo.

CATECHISMVS,
EX DECRETO CONCILII TRIDENTINI,
AD PAROCHOS.

S.^{mi} D. N. PII QVINTI IVSSV EDITVS.

EST humanæ mentis, & intelligentiæ ratio, ut, cum alia multa, quæ ad diuinarum rerum cognitionem pertinent, ipsa per se, magno adhibito labore, & diligentia, inuestigauerit, ac cognouerit, maximam tamen illorum partem, quibus æterna salus comparatur, cuius rei in primis causa homo conditus, atque ad imaginem & similitudinem Dei creatus est, naturæ lumine illustrata cognoscere, aut cernere nunquam poterit. Inuisibilia quidem Dei, ut docet Apostolus, a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius uirtus, & diuinitas: uerum mysterium illud, quod absconditum est a sæculis, & generationibus, ita humanam intelligentiam superat, ut, nisi manifestatum fuisset sanctis, quibus uoluit Deus fidei munere notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in gentibus, quod est Christus, nullo studio homini ad eam sapientiam aspirare licuisset. Cum autem fides ex auditu concipiatur, perspicuum est, quam necessaria semper fuerit ad æternam salutem consequendam, doctoris legitimi fidelis opera, ac ministerium: siquidem dictum est; Quo modo audient sine prædicante? quo modo uero prædicabunt, nisi mittantur? & quidem ab ipsius mundi origine, clementissimus ac benignissimus Deus suis nunquam defuit, sed multifarie, multisque modis locutus est Patribus in prophetis, eisque pro temporum conditione ad cælestem beatitudinem certum, ac directum iter monstrauit. Sed quoniam prædixerat, daturum se doctorem iustitiæ in lucem gentium, ut esset salus eius usque ad extremum terræ, nouissime locutus est nobis in Filio, quem etiam, uoce cælo delapsa a magnifica gloriâ, iussit ut omnes audirent, eiusque præceptis obtemperarent. Deinde uero Filius alios dedit apostolos, alios prophetas, alios Pastores, & doctores, qui uerbum uitæ annuntiarent, ne circumferremur tamquam paruuli, fluctuantes omni uento

Ad Rom. 1.

Ad Cor. 1.

Ad Rom. 10.

Ad Rom. 10.

Ad Heb. 1.

Isai. 49.

Ad Heb. 1.

2. Pet. 1.

Ad Eph. 4.

doctrinæ, sed firmo fidei fundamento adhærentes, coædificemur in habitaculum Dei, in spiritu sancto.

*Verba Pasto-
rum Ecclesiæ
tāquam Dei
uerba reci-
pienda.*

Luc. 10.

Matth. 28.

1. Ioan. 4.

Hier. 23.

Matth. 16.

*Quo astu he-
retici sint usi
ad impia dog-
mata insinuan-
denda.*

Ac ne quis uerbum auditus Dei ab Ecclesiæ ministris, tamquam uerbum hominum, sed, sicut uere est, uerbum Christi acciperet, ille ipse Saluator noster tantam auctoritatem eorum magisterio tribuendam esse statuit, ut diceret: Qui uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit. quod quidem non de ijs tantum, quibuscum sermo habebatur, intelligi uoluit, uerum de omnibus etiam, qui legitima successione docendi munus obirent, quibus se omnibus diebus usque ad cōsummationem sæculi affuturum esse pollicitus est. At uero, cum hæc diuini uerbi prædicatio numquam intermitti in Ecclesia debeat, tum certe hoc tempore maiori studio, & pietate elaborandum est, ut sana, & incorrupta doctrina, tamquā pabulo uitæ, fideles nutriantur, & confirmentur. exierunt enim falsi prophætæ in mundum, de quibus dixit Dominus: Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant, ut uariis doctrinis, & peregrinis, Christianorum animos deprauarent. Qua in re illorū impietas, omnibus Satanz artibus instructa, tam longe progressa est, ut nullis fere certis finibus contineri posse uideatur. ac, nisi Saluatoris nostri præclara illa promissione niteremur, qui se adeo stabile Ecclesiæ suæ fundamentum posuisse affirmauit, ut portæ Inferi aduersus eam præualere numquam possint: maxime uerendum esset, ne hoc tempore, tot undique hostibus obsessa, tot machinis tentata, & oppugnata, concideret.

† Nam ut omittamus nobilissimas prouincias, quæ olim ueram, & catholicam religionem, quam a maioribus acceperant, pie, & sancte retinebant, nunc autem derelinquentes uiam rectam, errauerunt, atque in eo se maxime pietatem colere palam profitentur, quod a patrum suorum doctrina quamlongissime recesserunt, nulla tam remota regio, aut tam munitus locus, nullus Christianæ reip. angulus inueniri potest, quo hæc pestis occulte irrepere non tentarit. Qui enim fidelium mentes corrumpere sibi proposuerunt, cum fieri nullo modo posse intelligerent, ut cum omnibus coram colloqueretur, & in eorum aures uenenatas uoces infunderent, idem alia ratione aggressi, multo facilius, ac latius impietatis errores disseminarunt. Nam præter illa ingentia uolumina, quibus catholicam fidem euertere conati sunt, a quibus tamen cauere, cum apertam hæresim continerent, non magni fortasse laboris, ac diligentia fuit, infinitos etiam libellos conscripserunt: qui cum pietatis speciem præferrent, incredibile est, quam

quam facile incautos simplicium animos deceiverint. Quamobrem Patres œcumenicæ Tridentinæ Synodi, cum tanto, & tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam adhibere maxime cuperent, non satis esse putarunt, grauiora catholicæ doctrinæ capita contra nostri temporis hæreses decernere, sed illud præterea sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam & rationem Christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi, traderent, quam in omnibus ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi Pastoris, & doctoris munus obeundum esset. Multi quidem adhuc in hoc descriptionis genere cum magna pietatis & doctrinæ laude uersati sunt: sed tamen Patribus uisum est maxime referre, si liber sanctæ Synodi auctoritate ederetur, ex quo Parochi, uel omnes alii, quibus docendi munus impositum est, certa præcepta petere, atque depromere ad fidelium ædificationem possint; ut quemadmodum unus est Dominus, una fides, ita etiam una sit tradendæ fidei, ad omniaque pietatis officia populum Christianum erudiendi, communis regula, atque præscriptio.

Trid. syn.

— Ergo cum multa sint, quæ ad hanc rationem pertinere uideantur, nemo existimet, illud sanctæ Synodo propositum fuisse, ut omnia Christianæ fidei dogmata, uno libro comprehensa, subtiliter explicarentur: quod ab ijs fieri solet, qui se profitentur uniuersæ religionis institutionem, & doctrinam tradere: id enim & infiniti pene operis fuisset, & instituto minus conuenire perspicuum est: sed quoniam Parochos, sacerdotesque, animarum curatores, earum rerum cognitione instruendos suscepit, quæ pastoralis muneris maxime propriæ sunt, & ad fidelium captum accommodatæ, ea tantum in medium afferri uoluit, quæ hac in re pium Pastorum studium, si in difficilioribus diuinarum rerum disputationibus non ita uersati fuerint, adiuuare possent. Quæ cum ita sint, ante quam ad ea singillatim tractanda accedamus, quibus huius doctrinæ summa continetur, institutæ rei ordo postulat, ut pauca quædam exponantur, quæ Pastores considerare, sibi que ante oculos proponere in primis debent; ut sciant, quonam, ueluti ad finem, omnia eorum consilia, labores, studia referenda sint; quoue pacto id, quod uolunt, facilius consequi, & efficere possint. Illud igitur primum uidetur esse, ut semper meminerint, omnem Christiani hominis scientiam hoc capite comprehendendi, uel potius, quemadmodum saluator noster ait, Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum Deum, & quem misisti, Iesum Christum. Quamobrem in

*Cathecismus
curedius.*

Ioan. 17.

- co præcipue ecclesiastici doctoris opera uersabitur, ut fideles scire
 ex animo cupiant Iesum Christum, & hunc crucifixum, sibi que cer-
 to persuadeant, atque intima cordis pietate & religione credant,
 aliud nomen non esse datum hominibus sub cælo, in quo oporteat
 nos saluos fieri, siquidem ipse propitiatio est pro peccatis nostris.
 At uero quia in hoc scimus, quoniam cognouimus eum, si manda-
 ta eius obseruemus, proximum est, & cum eo, quod diximus, maxi-
 me coniunctum, ut simul etiam ostendat, uitam a fidelibus non in
 otio & desidiam degendam esse, uerum oportere, ut, quemadmodum
 ipse ambulauit, ita & nos ambulemus, sectemurque omni studio iu-
 stitiam, pietatem, fidem, charitatem, mansuetudinem: dedit enim
 semet ipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, &
 mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum ope-
 rum, quæ Apostolus Pastoribus præcipit, ut loquantur, & exhorten-
 tur. Cum autem Dominus, ac saluator noster non solum dixerit, sed
 etiam exemplo suo demonstrarit, legem, & prophetas ex dilectione
 pendere, Apostolus deinde confirmarit, charitatem esse finem præ-
 cepti, ac legis plenitudinem, dubitare nemo potest, hoc, tamquam
 præcipuum munus, omni diligentia curandum esse, ut fidelis po-
 pulus ad immensam Dei erga nos bonitatem amandam excitetur, ac
 diuino quodam ardore incensus, ad summum illud & perfectissi-
 mum bonum rapiatur; cui adhærere, solidam, & ueram felicitatem
 esse is plane sentiet, qui illud prophetæ dicere poterit: Quid enim
 mihi est in cælo, & a te quid uolui super terram? Hæc nimirum est
 uia illa excellentior, quam idem Apostolus demonstraui, cum
 omnem doctrinæ, & institutionis suæ rationem ad charitatem, quæ
 numquam excidit, dirigeret. Siue enim credendum, siue sperandû,
 siue agendum aliquid proponatur, ita in eo semper charitas Domini
 nostri cõmendari debet, ut qui uis perspiciat, omnia perfectæ Chri-
 stianæ uirtutis opera non aliunde, quam a dilectione ortum habere,
 neque ad alium finem, quam ad dilectionem, referenda esse.
- ✠ Cum autem in omni re tradenda plurimum interfit, utrum hoc,
 an illo modo aliquid doceas; tum uero hoc in Christiani populi in-
 stitutione maximi momenti existimandum est. Obseruanda est enim
 audientium ætas, ingenium, mores, condicio; ut qui docendi mu-
 nus exercet, omnia omnibus efficiatur; ut & omnes Christo lucrifi-
 ciat, & se ipsum fidelem ministrum, & dispensatorem probare possit,
 ac ueluti seruus bonus, & fidelis, dignus sit, qui super multa consti-
 tuatur a Domino. Neque uero unius tantum generis homines fidei
 suæ

Catechismi
 doctrina ad
 captum cu-
 iusque accõ-
 modata.

1. ad Cor. 9.
 1. ad Cor. 4.
 Matih. 23.

suæ cōmissos esse arbitretur, ut præscripta quadam, & certa docendi formula crudire, atque ad ueram pietatem instituere æque omnes fideles possit: sed cum alii ueluti modo geniti, infantes sint, alii in Christo adolescere incipiant, nonnulli uero quodam modo confirmata sint ætate, necesse est diligenter considerare, quibus lacte, quibus solidiore cibo opus sit, ac singulis ea doctrinæ alimentâ præbere, quæ spiritum augeant, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Id uero Apostolus in se ipso omnibus obseruandum indicauit, cum dixit, se Græcis, & barbaris, sapientibus, & insipientibus debitorem esse; ut uidelicet intelligerent, qui ad hoc ministerium uocati sunt, ita in tradendis fidei mysteriis, ac uitæ præceptis, doctrinam ad audientium sensum, atque intelligentiam accommodari oportere; ut cum, eorum animos, qui exercitatos sensus habent, spiritali cibo expleuerint, ne interim paruulos fame perire patiantur, ut qui panem petant, & non sit qui frangat eis. Neque uero cuiusquam studium in docendo retardari debet, propterea quod interdum necesse sit auditorem earum rerum præceptis instrui, quæ leuiore, & humiliore uidentur, nec sine molestia ab iis potissimum tractari solent, quorum animus in sublimium rerum contemplatione uersatur, ac conuiuiscit. Nam si ipsa æterni patris sapientia in terras descendit, ut in carnis nostræ humilitate cælestis uitæ præcepta nobis traderet; quem non compellat charitas Christi, ut paruulus fiat in medio fratrum suorum, & tamquam nutrix fouens filios suos ita cupide proximorum salutem desideret, ut, ut quod de se ipso Apostolus testatur, eis uelit non solum euangelium Dei, sed etiam animam tradere?

Omnis autem doctrinæ ratio, quæ fidelibus tradenda sit, uerbo Dei continetur, quod in scripturam, traditionesque distributum est. itaque in harum rerum meditatione Pastores dies, noctesque uersabuntur, memores illius D. Pauli admonitionis, quam ad Timotheum scriptam, omnes, quicumque animarum curæ præpositi sunt, ad se pertinere existimabunt. est autem hæc admonitio in hunc modum. Attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ: est enim omnis scriptura diuinitus inspirata utilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Sed quoniam, quæ diuinitus tradita fuerunt, multa sunt, & uaria, ut nec ita facile aut animo comprehendere, aut etiam, mentis comprehensa, memoria

1. Pet. 2.
1. ad Cor. 3.
Ad Heb. 5.
Ad Eph. 4.

Ad Rom. 1.

Thren. 4.

1. ad Thef. 2.

1. ad Thef. 2.

Doctrina fidei catholice continetur scriptura et traditionibus: tum de Symbolo, sacramentis, Decalogis, oratione Dominica
1. ad Tim. 4
2. ad Tim. 3

teneri possint, ut, cum se obtulerit docendi occasio, corum parata sit & prompta explicatio, sapientissime maiores nostri totā hanc uim, & rationem salutaris doctrinæ, in quattuor hæc capita redactam, distribuerunt, apostolorum Symbolum, Sacramenta, Decalogum, Dominicam orationem. nam omnia, quæ Christianæ fidei disciplina tenenda sunt, siue ad Dei cognitionem, siue ad mundi creationem & gubernationem, siue ad humani generis redemptionē spectent, siue ad bonorum præmia, & malorum pœnas pertineant, Symboli doctrina continentur. Quæ autem signa sunt, & tamquam instrumenta ad diuinam gratiam consequendam, hæc septem sacramentorum doctrina complectitur. Iam uero quæ ad leges referuntur, quorum finis est charitas, Decalogo descripta sunt. Quidquid denique ab hominibus optari, sperari, ac salutariter peti possit, id Dominica preceptione comprehenditur. Quare sequitur, ut, explanatis quattuor his quasi communibus sacræ scripturæ locis, nihil fere ad eorum intelligentiam, quæ Christiano homini discenda sunt, desiderari possit. Itaque uisum est monere Parochos, ut, quoties usu uenerit, ut aliquem interpretentur euangelij, uel quemuis alium diuinæ scripturæ locum, intelligant, eius loci, quicumque is fuerit, sententiam cadere sub unum aliquod quattuor illorum capitum, quæ diximus, quo tamquam ad eius doctrinæ fontem, quod explicandum sit, confugient. exempli causa, si explanandum sit illud euangelium primæ dominicæ Auentus: Erunt signa in sole & luna &c. quæ ad eam rationem pertinent, tradita sunt illo Symboli articulo, Venturus est iudicare uiuos, & mortuos: quibus inde assumptis Pastor una eademque opera fidelem populum & Symbolum, & Euangelium docebit. Quare in omni docendi, & interpretandi munere, hanc consuetudinem tenebit dirigendi omnia ad prima illa quattuor genera, ad quæ referri uniuersam diuinæ scripturæ uim, atque doctrinam diximus.

DOCENDI autem ordinem cum adhibebit, qui & personis, & tempori accommodatus uidebitur: nos Patrum auctoritatem secuti, qui in initiandis Christo domino, & in eius disciplina instituendis hominibus, a fidei doctrina initium fecerunt, operæpretium duximus, quæ ad fidem pertinent, prius explicare. Sed quoniam in diuinis litteris multiplex est fidei significatio, hic de ea loquimur, cuius ui omnino assentimur iis, quæ tradita sunt diuinitus. Hanc autem ad salutem consequendam esse necessariam, nemo iure dubitabit, præsertim cum scriptum sit: Sine fide impossibile est placere

1° ad Tim. 1.

LUC. 21.

*Sine fide impossibile
est placere Deo.*

placere Deo. Cum enim finis, qui ad beatitudinem homini propositus est, altior sit, quam ut humanæ mentis acie perspici possit, necesse ei erat, ipsius a Deo cognitionem accipere. Hæc uero cognitio nihil aliud est, nisi fides: cuius uirtus efficit, ut id ratum habeamus, quod a Deo traditum esse sanctissimæ matris Ecclesiæ auctoritas comprobavit. nulla enim fidelibus potest accedere dubitatio in ijs, quorum Deus auctor est, qui est ipsa ueritas. ex quo intelligimus, quantum inter hanc fidem, quam Deo habemus, intersit, & illam, quam humanæ historiæ scriptoribus adhibemus. Fides autem, quamquam late pateat, & magnitudine, ac dignitate differat, (est enim sic in sacris litteris: Modicæ fidei, quare dubitasti? & Magna est fides tua: & Adauge nobis fidem: item, Fides sine operibus mortua: & Fides, quæ per charitatem operatur) tamen est idem genere, & diuersis fidei gradibus eadem definitionis uis, & ratio conuenit. Quam uero fructuosa sit, & quantum ex ea utilitatem capiamus, in articulorum explicatione dicitur. Quæ igitur primum Christiani homines tenere debent, illa sunt, quæ fidei duces doctoresque sancti apostoli, diuino spiritu afflati, duodecim Symboli articulis distinxerunt. Nam cum mandatum a Domino accepissent, ut pro ipso legatione fungentes, in uniuersum mundum proficiscerentur, atque omni creaturæ euangelium prædicarent, Christianæ fidei formulam componendam censuerunt, ut scilicet id ipsum omnes sentirent, ac dicerent, neque ulla essent inter eos schismata, quos ad fidei unitatem uocassent, sed essent perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia. Hanc autem Christianæ fidei, & spei professionem a se compositam, apostoli Symbolum appellarunt; siue quia ex uariis sententijs, quas singuli in commune contulerunt, conflata est; siue quia ea ueluti nota, & tessera quadam uterentur, qua desertos, & subintroductos falsos fratres, qui euangelium adulterabant, ab ijs, qui uere Christi militiæ sacramento se obligarent, facile possent internoscere.

CREDO IN DEVM. Cum multa in Christiana religione fidelibus proponantur, quorum sigillatim, uel uniuerse certam, & firmam fidem habere oportet, tum uero illud primo, ac necessario omnibus credendum est, quod ueluti ueritatis fundamentum, ac summa de diuinæ essentia unitate, & trium personarum distinctione, earumque actionibus, quæ præcipua quadam ratione illis attribuuntur, Deus ipse nos docuit. Huius mysterii doctrinam breuiter in Symbolo apostolorum comprehensam esse, Parochus docebit.

*Ad Hebr. 1.**Matth. 14.**Luc. 17.**Matth. 15.**Ad Gal. 5.**Iacobi 2.**Mar. 6.**Ad Cor. 1.
cap. 1.*

Nam ut maiores nostri, qui in hoc argumento pie, & accurate uersati sunt, obseruauerunt, in tres potissimum partes ita distributum uiderur, ut in una diuinæ naturæ prima persona & mirum creationis opus describatur; in altera, secunda persona, & humanæ redemptionis mysterium; in tertia, tertia item persona, caput, & fons sanctitatis nostræ, uariis, & aptissimis sententiis concludatur. Eas autem sententias, similitudine quadam a Patribus nostris frequenter usurpata, articulos appellamus. Vt enim corporis membra articulis distinguuntur: ita etiam in hac fidei confessione quidquid distincte, & separatim ab alio nobis credendum est, recte, & apposite articulum dicimus.

CREDO IN DEVM PATREM OMNIPOTENTEM CREATOREM CAELI, ET TERRÆ. His uerbis ea sententia subiecta est: certo credo, ac sine ulla dubitatione profiteor Deum patrem, primam scilicet Trinitatis personam, qui sua omnipotenti uirtute cælum ipsum, & terram, & omnia, quæ cæli, & terræ ambitu continentur, ex nihilo condidit, & condita tuetur, ac regit: neque solum eum corde credo, & ore confiteor, uerum summo studio, ac pietate ad illum, ueluti summum, & perfectissimum bonum, contendo. Hæc igitur sit breuis quædam primi huius articuli comprehensio. Sed quoniam magna mysteria in singulis fere uerbis latent, ea nunc diligentius Parocho perpendenda sunt: ut, quantum Dominus permiserit, ad eius maiestatis gloriam contemplandam cum timore, & tremore fidelis populus accedat.

Verbi huius, credo, in materia fidei euangelicæ acceptio, et pro sessio.

1. ad Cor. 2.

Igitur credendi uox hoc loco putare, existimare, opinari non significat, sed, ut docent sacræ litteræ, certissimæ assensionis uim habet, qua mens Deo, sua mysteria aperienti, firmæ, constanterque assentitur. Quamobrem is credit, (quod ad huius loci explicationem attinet) cui aliquid sine ulla hæsitacione certum, & persuasum est. Neque uero existimare quisquam debet, fidei notitiam minus certam esse, quod ea non cernantur, quæ nobis credenda fides proponit. etenim diuinum lumen, quo ea percipimus, tametsi rebus perspicuitatem non afferat, nos tamen de his dubitare non finit. Deus enim qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ut non sit nobis opertum euangelium, sicut iis, qui pereunt. Iam uero ex iis, quæ dicta sunt, consequitur, eum, qui cælesti hac fidei cognitione præditus est, inquirendi curiositate liberum esse. Deus enim cum iussit nos credere, non diuina iudicia scrutanda, eorumque rationem, & causam perquirendam nobis proposuit, sed

sed immutabilem fidem præcepit, quæ efficit, ut animus in æternæ ueritatis notitia conquiescat. Ac profecto cum Apostolus testetur; Deus uerax est, omnis autem homo mendax; si arrogantis, & impudentis hominis est, graui, ac sapienti uiro aliquid affirmanti fidem non habere, sed præterea urgere, ut, quod dixerit, rationibus, aut testibus probetur: cuius temeritatis, atque adeo stultitiæ fuerit, Dei uoces audientem, cælestis, ac salutaris doctrinæ rationes requirere? fides itaque, seclusa omni non solum ambiguitate, sed etiam demonstrandi studio, tenenda est. Verum illud præterea doceat Parochus, eum, qui dicit CREDO, præterquam quod intimum mentis suæ assensum declarat, qui interior fidei actus est, debere id, quod animo inclusum habet, aperta fidei professione præferre, summaque alacritate palam fateri, ac prædicare. Oporter enim fideles eum spiritum habere, quo fretus Propheta dixit; Credidi propter quod locutus sum: imitari Apostolos, qui ad principes populi respondunt; Non possumus, quæ uidimus, & audiuius, non loqui: diui Pauli præclara illa uoce excitari; Non erubescio euangelium: Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Item quo maxime huius sententiæ ueritas confirmatur: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Ad Rom. 3.

Psal. 115.

Act. 4.

Ad Rom. 1.

Ad Rom. 10.

+ IN DEVM. Hinc iā Christianæ sapientiæ dignitatē, & præstantiam, ex eaque, quantum diuinæ bonitati debeamus, cognoscere licet, quibus datum est, statim ad rei præstantissimæ, maximeque expectandæ cognitionem quasi fidei gradibus ascendere. In hoc enim multum inter se differunt Christiana philosophia, & huius sæculi sapientia, quod hæc quidem naturalis tantum luminis ductu ab effectibus, & ab iis, quæ sensibus percipiuntur, paulatim progressa, non nisi post longos labores uix tandem inuisibilia Dei contemplantur, primamque omnium rerum causam & auctorem agnoscit, atque intelligit: contra uero illa humanæ mentis aciem ita exacuit, ut in cælum nullo labore penetrare possit, atque diuino splendore collustrata, primum quidem æternum ipsum luminis fontem, deinde quæ infra ipsum posita sunt, intueri, ut nos uocatos esse de tenebris in admirabile lumen, quod est apud apostolorum Principem, cum summa animi iucunditate experiamur, & credentes exultemus lætitia inenarrabili. Recte igitur fideles primo se in Deum credere profitentur, cuius maiestatem ex Hieremiæ sententia incomprehensibilem esse dicimus: Lucem enim, ut ait Apostolus, inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum uidit, sed nec uidere potest. cum

1. Pet. 2.

Hierem. 32.

1. ad Tim. 6.

cūm

Exod. 32. enim ad Moysen loqueretur, Non uidebit me, inquit, homo, & uiuet. Nam ut mens nostra ad Deum, quo nihil est sublimius, perueniat, necesse est eam omnino a sensibus abstractam esse: cuius rei facultatem in hac uita naturaliter non habemus. Sed quamuis hæc ita sint, non reliquit tamen Deus, ut inquit Apostolus, semetipsum sine testimonio beneficiens, de cælo dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo, & lætitia corda hominum. Quæ causa fuit philosophis nihil abiectum de Deo sentiendi, & quidquid corporeum, quidquid concretum, & admixtum est, ab eo longissime remouendi; cui etiam bonorum omnium perfectam uim, & copiam tribuerunt, ut ab eo, tamquam a perpetuo quodam, & inexhausto fonte bonitatis, ac benignitatis, omnia ad omnes creatas res, atque naturas perfecta bona dimanent; quem sapientem, ueritatis auctorem, & amantem, iustum, beneficentissimum, & aliis nominibus appellauerunt, quibus summa, & absoluta perfectio continetur: cuius immensam, & infinitam uirtutem, omnem complementem locum, & per omnia pertinentem esse dixerunt. Hoc ex diuinis litteris longe melius constat, & illustrius, ut illo loco, Spiritus est Deus: item, Estote uos perfecti, sicut & Pater uester cælestis perfectus est: tum, Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius: & illud, O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei: deinde, Deus uerax est: & Ego sum uia, & ueritas, & uita: præterea, Iustitia plena est dextera tua: denique, Aperis tu manum tuam, & imple omne animal benedictione: postremo, Quo ibo a Spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? & Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris &c. & Numquid non cælum, & terram ego impleo, dicit Dominus? Magna, & præclara hæc sunt, quæ de Dei natura sacrorum librorum auctoritate consentanea, & consequentia ex rerum effectuum inuestigatione philosophi cognouerunt. quamquam in eo etiam cælestis doctrinæ necessitatem cognoscimus, si animaduertamus, fidem non solum hoc præstare, quemadmodum supra dictum est, ut quæ uiri tantum sapientes longo studio consecuti sunt, ea rudibus quoque, & imperitis hominibus statim pateant, atque in promptu sint; uerum ut rerum noticia, quæ fidei disciplina comparatur, multo certior, atque ab omni errore purior in mentibus nostris insideat, quam si eas ipsas res, humanæ scientiæ rationibus comprehensas, animus intelligeret. Sed quanto præstantior diuini numinis cognitio censenda est, ad quam non communiter omnibus naturæ contemplatio, sed proprie

Ad Parochos.

II

proprie credentibus fidei lumen aditum patefecit. hæc autem Symboli articulis continetur, qui nobis diuinæ essentiæ unitatem, & trium personarum distinctionem, tum uero ipsum Deum esse ultimum hominis finem aperiunt, a quo celestis, æternæque beatitudinis possessio expectanda sit: siquidem a diuo Paulo didicimus, Deū inquirentibus se remuneratorem esse. Hæc quanta sint, & an eius generis sint bona, ad quæ humana cognitio aspirare potuerit, multo ante eundem Apostolum Isaïas propheta his uerbis ostendit: A sæculō non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non uidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te.

Ad Heb. 11.

1. ad Cor. 2.

Is. 64.

Sed ex iis, quæ diximus, unū etiam Deum esse, non plures Deos, confitendum est. nam cum Deo summam bonitatem, & perfectiōnem tribuamus, fieri non potest, ut id, quod summum, atque absolutissimum est, inueniatur in pluribus. Quod si cui aliquid ad summum deest, eo ipso imperfectus est: quare nec Dei natura illi conuenit. hoc autem multis sacrarum litterarum locis comprobatur. scriptum est enim: Audi Israel: Dominus Deus noster, Deus unus est. præterea est Domini iussu: Non habebis Deos alienos coram me. deinde per Prophetā sæpe admonet: Ego primus, & ego nouissimus, & absque me non est Deus: Apostolus etiam palam testatur: Vnus Dominus, una fides, unum baptisma. Neque uero nos moueat, quod interdum sacræ litteræ Dei nomen creatis etiam naturis imponunt. Nam quod prophetas, & iudices deos appellarunt, non gentium more factum est, quæ sibi plures deos stulte, & impie finxerunt, sed quadam loquendi consuetudine significare uoluerunt excellentem aliquam uirtutem, uel functionem, quæ Dei munere illis concessa sit. Deum igitur natura, substantia, essentiā unū, quemadmodum ad confirmandam ueritatem, in Symbolo Niceni Concilii dictum est, Christiana fides credit, & profitetur, sed altius etiam ascendens ita unum intelligit, ut unitatem in trinitate, & trinitatem in unitate ueneretur: de quo nobis mysterio nunc dicere incipiendum est. sequitur enim in Symbolo,

1. ad Cor. 2.

Vnum solum

Deum esse, nō

plures.

1. ad Cor. 2.

1. ad Cor. 2.

Dent. 6.

Exod. 20.

Es. 44. 48.

48.

Ad Eph. 4.

PATREM. sed quoniam Patris uox non una ratione Deo tribuitur, illud prius declarandum erit, quæ sit magis propria huius loci significatio. Deum nonnulli etiam, quorum tenebris fides lucem non attulit, æternam substantiam esse intellexerunt, a qua res ortæ essent, & cuius prouidentia omnia gubernarentur, suumque ordinem, & statum conseruarent. Ex humanis igitur rebus ducta similitudine, quemadmodum cum, a quo familia propagata est, cuiusque consilio,

consilio, & imperio regitur, patrem uocabant; ita hac ratione factū est, ut Deum, quem omnium rerum opificem, & rectorem agnoscebant, Patrem appellari uoluerint. eodem nomine sacræ etiam litteræ usæ sunt, cum de Deo loquentes uniuersorum creationem, potestatem, admirabilemque prouidentiam ei tribuendam indicarent.

Deut. 32. legimus enim: Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te? & alibi: Numquid non pater unius omnium nostrum? Numquid non Deus unius creauit nos? At uero multo frequentius, & peculiari quodam nomine, præsertim in noui testamenti libris, Deus pater Christianorum dicitur, qui non acceperunt spiritum seruitutis in timore, sed acceperunt spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamant, Abba pater: eam enim charitatem dedit nobis pater, ut filii Dei nominemur, & simus: quod si filij, & heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, qui est primogenitus in multis fratribus, nec confunditur uocare nos fratres. Siue igitur communem creationis & prouidentiae, siue præcipuam spiritualis adoptionis causam spectes, merito fideles Deum patrem se credere profitentur.

Pia meditatio circa nomen Patris, in diuinis et de personarum proprietatibus.

Verum præter eas notiones, quas explicauimus, Patris nomine audito, ad altiora mysteria mentem erigendam esse Parochus docebit. Quod enim in luce illa inaccessibili, quam inhabitat Deus, magis reconditum, & abstrusum est, quodque humana ratio, & intelligentia non consequi, aut ne suspicari quidem poterat, id Patris uocabulo diuina oracula nobis aperire incipiunt. Indicat autem hoc nomen, in una diuinitatis essentia non unam tantum personam, sed personarum distinctionem credendam esse. Tres enim sunt in una diuinitate personæ, Patris, qui a nullo genitus est; Filii, qui ante omnia sæcula a patre genitus est; Spiritus sancti, qui itidem ab æterno ex patre, & filio procedit. Atqui pater est in una diuinitatis substantia, prima persona, qui cum unigenito filio suo, & spiritu sancto unus est Deus, unus est Dominus, non in unius singularitate personæ, sed in unius trinitate substantiæ. Iam uero hæ tres personæ, cum in iis quidquam dissimile, aut dispar cogitare nefas sit, suis tantummodo proprietatibus distinctæ intelliguntur. Pater siquidē ingenus est: Filius a patre genitus: Spiritus sanctus ab utroque procedit. Atque ita trium personarum eandem essentiam, eandem substantiam confitemur; ut in confessione ueræ, sempiternæque deitatis, & in personis proprietatem, & in essentia unitatem, & in trinitate æqualitatem pie, & sancte colendam credamus. Nam quod

patris

patris primam esse personam dicimus, hoc non ita accipiendum est, perinde ac si aliquid in Trinitate prius, aut posterius, maius, aut minus cogitemus. absit enim hæc a fidelium mentibus impietas, cum eandem æternitatem, eandem gloriæ maiestatem in tribus personis Christiana religio prædicet. Sed patrem propterea quod ipse sit principium sine principio, primam esse personam, uere, & sine ulla dubitatione affirmamus; quæ quidem uti patris proprietate distincta est, ita in unam illam præcipue hoc conuenit, quod filium ab æterno genuerit: semper enim Deum simul & patrem fuisse nobis significatur, cum Dei, & patris nomina cōiuncta in hac cōfessione pronunciamus. Verum quoniā in nūllius rei, quam huius omnium altissimæ, ac difficillimæ notitia, atq. explicatione, aut periculosius uersari, aut grauius errare possumus; doceat Parochus, religiose retinenda esse essentia, & personæ propria uocabula, quibus hoc mysterium significatur, & sciant fideles unitatem esse in essentia, distinctionem autem in personis. Sed hæc subtilius exquirere nihil oportet, cū meminerimus illius uocis: *Qui* *Proverb. 25* scrutator est maiestatis, opprimeretur a gloria: satis enim uideri debet, quod fide certum, & exploratum habeamus, nos a Deo (cuius oraculis non assentiri, extremæ stultitiæ, atq. miseriæ est) ita edoctos esse. *Matth. 28.* Docete, inquit, omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Rursus, tres sunt, qui testimoniū dant in cælo, pater, *1. Ioan. 5.* uerbum, & spiritus sanctus, & hi tres unum sunt. oret tamē assidue, ac precetur Deum, & patrem, qui uniuerſa ex nihilo condidit, disponitq. omnia suauiter, qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri, qui Trinitatis mysterium humanæ menti patefecit: oret, inquam, sine intermissione, qui diuino beneficio hæc credit, ut aliquando in æterna tabernacula receptus dignus sit, qui uideat quæ tãta sit Dei patris fecunditas, ut se ipsum intuens, atq. intelligens, parem & æqualem sibi filium gignat, quoue modo duorum idem plane & par charitatis amor, qui spiritus sanctus est, a patre & filio procedēs, genitorem, & genitum æterno, atq. indissolubili uinculo inter se cōnectat; atq. ita diuinæ trinitatis una sit essentia, & triū personarū perfectæ distinctio.

OMNIPOTENTEM. Solent sacræ litteræ multis nominibus Dei summam uim, & immensam maiestatem explicare, ut ostendant quanta religione & pietate illius sanctissimum numen colendum sit: sed in primis doceat Parochus, illi omnipotentem uim frequentissime tribui. ipse enim de se dicit, Ego Dominus omnipotens. & rursus Iacob, cū *Gen. 17.* filios ad Ioseph mitteret, ita illis precatus est: Deus autē meus omnipotēs faciat uobis eum placabilem. deinde uero in Apocalypsi scriptum est, Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui uēturus est omnipotēs. *Gen. 43.* *Apocal. 1.*

C & alibi

Luc. 1.
Num. 11.

Sap. 12.

& alibi, Dies magnus Dei omnipotentis appellatur. Nonnūquam etiā pluribus uerbis illud idē significari solet. Atque huc pertinet, quod dicitur: Nō erit impossibile apud Deum omne uerbum. Numquid manus Domini inualida est? item, Subest tibi, cum uolueris posse. & alia generis eiusdem. ex quibus uariis dicendi formis id percipitur, quod uno omnipotentis uerbo comprehendendi perspicuum est. Intellegimus autē hoc nomine nihil esse, nihil animo, & cogitatione fingi posse, quod Deus efficere nequeat. etenim nō solū hæc, quæ tamen maxima sunt, aliquo tamē modo in cogitationem nostram cadunt, efficiendi potestatem habet, nimirum, ut omnia ad nihilum recidāt, atque ut plures mundi ex nihilo repente existant, uerum etiā multa maiora in illius potestate sita sunt, quæ humanæ menti, & intelligentiæ suspicari non licet. Neque uero, cum omnia Deus possit, mentiri tamen, aut fallere, aut falli, aut peccare, aut interire, aut ignorare aliquid potest. hæc enim in eam naturam cadunt, cuius imperfecta actio est: Deus uero cuius perfectissima semper est actio, ideo hæc nō posse dicitur, quia, posse ea, infirmitatis est, non summæ, & infinitæ omnium rerum potestatis, quā ille habet. Ita igitur Deum omnipotentem esse credimus, ut ab eo tamen lōge omnia abesse cogitemus, quæ perfectæ eius essentia maxime cōiuncta & cōuenientia nō sunt.

+ Fides de omnipotentia Dei quam necessaria & utilis.

Recte autem, sapienterque factum Parochus ostendat, ut, prætermisissis aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, hoc unum nobis credendum in Symbolo proponeretur. Nā cum Deum omnipotentem agnoscimus, simul etiā fateamur necesse est, cum omnium rerū scientiam habere, omnia item eius ditioni, & imperio subiecta esse. Cum uero omnia ab eo fieri posse non dubitemus, consequens est, ut cetera etiā explorata de illo habeamus, quæ si desint, quo modo omnipotens sit, prorsus intelligere non possumus. Præterea nulla res tam ad fidem, & spem nostram confirmandam ualeat, quā si fixum in animis nostris teneamus, nihil nō fieri a Deo posse. quidquid enim deinceps credere oporteat, quāuis magnum, & admirabile sit, rerumq. ordinē, ac modum superet, illi tamen facile humana ratio, postquam Dei omnipotentis noticiā perceperit, sine ulla hæsitatione assentitur: quin potius quo maiora sint, quæ diuina oracula doceant, eo libentius fidem eis habendam esse existimat. Quod si boni etiam aliquid expectandum sit, numquam animus rei magnitudine, quam exoptat, frangitur, sed erigit sese, atque cōfirmat, sæpe illud cogitans, nihil esse, quod ab omnipotenti Deo effici non possit. Quare hac fide præcipue munitos nos esse oportet, uel cum admiranda aliqua opera ad proximorum usum, & utilitatem edere cogimur, uel cum

a Deo

a Deo precibus impetrare aliquid uolumus. Alterū enim ipse Dominus docuit, cum apostolis incredulitatem obiciēs diceret: Si habueritis fidem sicut granū sinapis, dicetis monti huic, transi hinc illuc, *Matth. 17.* & transibit, & nihil impossibile erit uobis. De altero autem sanctus Iacobus ita testatus est: Postulet in fide nihil hāsītans. qui enim hāsītat, similis est fluctui maris, qui a uēto mouetur, & circumfertur. non ergo aestimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino. Multa pręterea hęc fides commoda, atq; utilitates nobis prębet, in primis uero ad omnem animi modestiā, & humilitatem nos instituit: sic enim inquit Princeps apostolorum: Humiliamini sub potenti manu Dei. *Iacobi 1.* monet etiā nō esse trepidandum, ubi non sit timor, sed unum Deum timēdum esse, in cuius potestate nos ipsi, nostraq; omnia posita sint. *1. Pet. 5.* inquit enim Saluator noster: Ostendā uobis, quem timeatis. Time- *Luc. 12.* reum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennā.

Utīmur deinde hac fide ad immensa erga nos Dei beneficia cognoscenda, & celebranda. Nam qui Deum omnipotentem cogitat, tam ingrato animo esse non potest, quin sapius exclamet: Fecit mihi magna, qui potens est. Sed quod patrem omnipotentem in hoc articulo uocamus, neminem eo errore duci oportet, ut arbitretur ita illi hoc nomen tributum esse, ut filio etiam, & spiritui sancto commune non sit. Nam quemadmodum Deum patrem, Deum filium, Deū spiritum sanctum, neque tamē tres Deos, sed unum Deum esse dicimus, ita æque patrem, ac filium, & spiritum sanctū omnipotentem, neque tamen tres omnipotentes, sed unū omnipotentem esse confitemur. At uero pręcipua quadam ratione, Patrem, quia omnis originis fons est, hoc nomine uocamus, uti etiam filio, qui æternum patris uerbū est, sapientiam, & spiritui sancto, quia utriusque amor est, bonitatem tribuimus: quamuis hęc & alia huiusmodi nomina communiter in tribus personis ex catholicę fidei regula dicantur.

CREATOREM CAELI, ET TERRÆ. Quam necessarium fuerit, omnipotentis Dei cognitionē paulo ante fidelibus tradi ex iis, quę nunc de uniuerſorum creatione explicanda erunt, perspicere potest. Tanti enim operis miraculum facilius creditur, quod nullus de immensa creatoris potestate dubitandi locus relinquitur. Deus enim nō ex materia aliqua mundū fabricatus est, sed ex nihilo creauit, idque nulla ui, aut necessitate coactus, sed sua spē, & uoluntate instituit. Neq; uero ulla alia fuit causa, quę illū ad opus creationis impelleret, nisi ut rebus, quę ab ipso effectę essent, bonitatē suam impertiretur. nā Dei natura ipsa per se beatissima nullius rei indigēs est, ut inquit

Psal. 115. Dauid, Dixi domino, Deus meus es tu, quoniā bonorum meorū nō eges. Quemadmodum autem sua bonitate adductus, quæcumque uoluit fecit ita nō exemplum aliquid, aut formam, quæ extra se posita esset, cum uniuersa cōderet, secutus est uerum quia rerum omnium exemplar diuina intelligentia cōtinetur, id summus artifex in se ipso intuens, ac ueluti imitatus, summa sapientia, & infinita uirtute, quæ ipsius propria est, rerū uniuersitatem initio procreauit Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mādauit, & creata sunt. Verū cæli, & terræ nomi

Psal. 148. ne, quidquid cælum, & terra complectitur, intelligendum est. Nam præter cælos, quos opera digitorum eius Propheta appellauit, solis etiam splendorem, lunæque, & ceterorum siderum ornatum addidit, atque, ut essent in signa, & tēpora, & dies, & annos, ita cælorum orbis certo, & cōstanti cursu tēperauit, ut nihil perpetua eorum conuersione mobilius, nihil mobilitate illa certius uideri possit.

*De creatione
angelorum,
mundi uisibili-
lis, & ipsius
hominiis.*

Præterea spiritualem naturā, innumerabilesque angelos, qui Deo ministrarent atque adisterent, ipse ex nihilo creauit, quos deinde admirabili gratiæ suæ, & potestatis munere auxit, atque ornauit. Nam cum illud sit in diuinis litteris, Diabolum in ueritate non stetit; perspicuum est, eum, reliquosque desertores angelos ab ortu sui initio gratia præditos fuisse. de quo ita est apud sanctum Augustinum: Cum bona uoluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærent, angelos creauit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam. Vnde sine bona uoluntate, hoc est Dei amore, numquam sanctos angelos fuisse credendum est. Quod autem ad scientiam at-

2. Reg. 14. tinet, extat illud sacrarum litterarum testimonium: Tu domine mi rex sapiens es, sicut habet sapientiā angelus Dei, ut intelligas omnia

Psal. 102. super terram. Potestatem denique eis tribuit diuinus Dauid illis uerbis: Potentes uirtute, facientes uerbum illius. atque ob eam rem sæpe in sacris litteris uirtutes, & exercitus Domini appellatur. Sed quāuis omnes ii cælestibus donis ornati fuerint, plurimi tamen, qui a Deo parente, & creatore suo defecerunt, ex altissimis illis sedibus deturbati, atque in obscurissimum terræ carcerem inclusi, æternas superbiæ suæ pœnas luunt: de quibus Princeps apostolorum scribit in hunc modum: Angelis peccantibus nō pepercit, sed rudentibus Inferni detractos in Tartarū tradidit cruciados, in iudiciū reservari.

2. Pet. 1. At uero terram etiam super stabilitatem suam fundatam Deus *Psal. 103.* uerbo suo iussit in media mundi parte consistere, effecitque ut ascenderent montes, & descenderent campi in locum, quem fundauit eis: ac, ne aquarum uis illam inundaret, terminum posuit, quem

quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram. Deinde non solum arboribus, omnique herbarum, & florum, uarietate conuestiuit, atque ornauit, sed innumerabilibus etiam animantium generibus, quemadmodum antea aquas, & aëra, ita etiam terras compleuit. Postremo ex limo terræ hominem sic corpore affectum, & constitutum effinxit, ut non quidem naturæ ipsius ui, sed diuino beneficio immortalis esset, & impassibilis. Quod autem ad animam pertinet, eum ad imaginem, & similitudinem suam formauit, liberumque ei arbitrium tribuit: omnes præterea motus animi, atque appetitiones ita in eo temperauit, ut rationis imperio nunquam non parerent. Tum originalis iustitiæ admirabile donum addidit, ac deinde ceteris animantibus præesse uoluit: quæ quidem facile erit Parochis ad fidelium institutionem ex sacra Genesii historia cognoscere. Hæc igitur de uniuersorum creatione, cæli, & terræ, uerbis intelligenda sunt: quæ omnia breuiter quidem Propheta complexus est illis uerbis: Tui sunt cæli, & tua est terra: orbem terræ, & plenitudinem eius tu fundasti: sed multo etiam breuius Patres Nicæni Concilii, additis in Symbolo duobus illis uerbis, uisibilem, & inuisibilem, significauerunt. Quæcumque enim rerum uniuersitate comprehenduntur, atque a Deo creata esse confitemur, ea uel sub sensum cadunt, & uisibilia dicuntur, uel mente, & intelligentia percipi a nobis possunt, quæ inuisibilem nomine significauerunt. Nec uero ita Deum creatorem, atque effectorem omnium credere oportet, ut existimemus, perfectò, absolutoque opere, ea, quæ ab ipso effecta sunt, deinceps sine infinita eius uirtute constare potuisse. Nam quemadmodum, omnia ut essent, creatoris summa potestate, sapientia, & bonitate effectum est: ita etiam, nisi conditis rebus perpetua eius prouidentia adesset, atque eadem ui, qua ab initio constitutæ sunt, illas conseruaret, statim ad nihilum reciderent. Atque id Scriptura declarat, cum inquit: Quo modo posset aliquid permanere, nisi tu uoluisses, aut, quod a te uocatum non esset, conseruaretur? Non solum autem Deus uniuersa, quæ sunt, prouidentia sua tuetur, atque administrat, uerum etiam quæ mouentur, & agunt aliquid intima uirtute, ad motum, atque actionem ita impellit, ut quamuis secundarum causarum efficientiam non impediatur, præueniat tamen, cum eius occultissima uis ad singula pertineat, & quemadmodum sapiens testatur, Attingat a fine usque ad finem fortiter, & disponat omnia suauiter. Quare ab Apostolo dictum est, cum apud Athenienses annuntiaret Deum, quem ignorantes colebant: Non longe est ab unoquoque nostrum.

In ipso enim uiuimus, & mouemur, & sumus. Atque hæc de primi articuli explicatione satis fuerint, si tamen illud etiã admonuerimus, creationis opus omnibus sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis personis commune esse. Nam hoc loco, ex apostolorum doctrina, patrem creatorem cæli, & terræ confitemur: in scripturis sacris legimus de filio, Omnia per ipsum facta sunt: & de spiritu sancto, spiritus Domini ferebatur super aquas: & alibi, Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Ioan. 1.

Gen. 1.

Psal. 32.

ET IN IESVM CHRISTVM, FILIVM EIVS VNICVM, DOMINVM NOSTRVM.

Mirificam, & uberrimam esse utilitatem, quæ ex huius articuli fide, & confessione confluit ad humanum genus,

1. Ioan. 4.

& illud sancti Ioannis testimonium ostendit: Quisquis confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo: &

1. Ioan. 4.

beatitudinis præconium declarat, quod a Christo domino tributum est principi apostolorum, Beatus es Simon Bariona, quia caro,

Matth. 16.

& sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cælis est. Hoc enim fundamentum firmissimum est nostræ salutis, ac redemptionis. Sed quoniam admirabilis huius utilitatis fructus maxime ex

felicissimi illius status ruina intelligitur, in quo Deus primos homines collocarat, incumbat in hanc curam Parochus, ut fideles communium miseriarum, & ærurnarum causam cognoscant. Cum enim

Gen. 2.

a Dei obedientia desciuisset Adam, interdictumque uiolasset illud, Ex omni ligno paradisi comedet, de ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris: in summam illam incidit calamitatem, ut sanctitatem, & iustitiam,

in qua constitutus fuerat, amitteret, & reliqua subiret mala, quæ sancta Tridentina Synodus uberius explicauit. Propterea uero

Conc. Triden.

peccatum, & peccati pœnam in uno Adam non constituisse commemorabunt, sed ex eo, tamquam ex semine, & causa, ad omnem posteritatem iure permanasse. Cum igitur ex altissimo dignitatis gradu

concidisset nostrum genus, subleuari inde, & in pristinum locum restitui nullo modo poterat hominum aut angelorum uiribus: quare reliquum erat illud ruinæ, & malorum subsidium, ut Dei filij in

finita uirtus, assumpta carnis nostræ imbecillitate, infinitam tolleretur peccati uim, & nos reconciliaret Deo in sanguine suo. Huius autem

redemptionis fides, & confessio hominibus ad salutem consequendam necessaria est, semperque fuit, quam Deus initio præmonstrauit. nam in illa damnatione humani generis, quæ statim peccatum

consecuta est, ostensa etiã fuit spes redemptionis illis uerbis, quibus

proprium

proprium Diabolo damnum, quod ex liberatione hominum facturus erat, denunciavit: Inimicitias ponam inter te, & mulierem, semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. & deinceps eandem promissionem sæpe confirmavit, maioremque sui consilij significationem iis præsertim hominibus dedit, quibus uoluit singularem beneuolentiam præstare. inter ceteros, uero, cum patriarcha Abraham sæpenumero hoc mysterium significasset, tum eo tempore apertius declarauit, cum ille Dei iussis obediens, filium suum unicum Isaac immolare uoluit inquit enim: Quia fecisti hanc rem, & nõ pepercisti filio tuo unigenito, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & uelut arenam, quæ est in littore maris. possidebit semen tuum portas micorum tuorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti uoci meæ. Ex quibus uerbis facile colligi poterat, ex progenie Abraham futurum, qui omnibus ab inmanissima Sarracenarum tyrannide libertatis salutem afferret. illum autem Dei filium, natum ex semine Abraham, secundum carnem forte necesse erat. Non ita multo post Dominus, ut eiusdem promissionis memoria conseruaretur, idem fœdus cum Iacobi Abraham nepote sanciuir. Nam cum ille in somnis uidit scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælos, angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes per eam, ut testatur scriptura, audiuit etiam Dominum innixum scale, dicentem sibi: Ego sum dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac. terram, in qua dormis, tibi dabo, & semini tuo, eritque semen tuum quasi puluis terre. Dilataberis ad orientem, & occidentem, & septentrionem, & meridiem, & benedicentur in te, & in semine tuo cunctæ tribus terræ. Neque postea destitit Deus, eadem sui promissi memoria renouanda, & generi Abraham, & multis præterea hominibus Saluatoris expectationem commouere: siquidem Iudæorum republica, & religione constituta, notior populo suo fieri cœpit. nam & mutæ res significarunt, & homines prædixerunt, quæ, & quanta nobis bona saluator ille, & redemptor noster Christus Iesus allaturus esset. Ac prophætæ quidem, quorum mens cælesti lumine illustrata fuit, filij Dei ortum, admirabilia opera, quæ homo natus efficit, doctrinam, morès, consuetudinem, mortem, resurrectionem, ceteraque eius mysteria, hæc omnia, quasi cum adessent, palam docentes, populo prænunciarunt; ita ut, si futuri, & præteriti temporis tollatur diuersitas, nihil iam inter prophëtarum prædicta, & apostolorum prædicationem, nihil inter ueterum patriarcharum

Gen. 3.

Gen. 22.

Gen. 28.

Gen. 28.

Gen. 28.

Gen. 28.

Gen. 28.
Gen. 28.
Gen. 28.
Gen. 28.

fidem, & nostram interesse uideamus. Sed iam de singulis articulis partibus dicendum uidetur.

Ies vs, proprium est nomen eius, qui Deus, & homo est, quod saluatorem significat, non quidem fortuito, aut hominum iudicio, & uoluntate, sed Dei consilio, & præcepto illi impositum. Angelus enim Mariæ matri ita annunciauit: Ecce concipies in utero, & paries filium; & uocabis nomen eius Iesum. Ac deinde Ioseph uirginis sponso non solum; ut eo nomine puerum appellaret, præcepit, sed

Matth. 1.

etiam, cur ita nominandus esset, declarauit: inquit enim: Ioseph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est: pariet autem filium, & uocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Ac multi quidem hoc nomine fuerunt in diuinis litteris, nam idem nomen Naue filio fuit, qui Moyse successit, & populum a Moyse ex Aegypto liberatum, in terram promissionis, quod illi negatum fuerat, deduxit. Eodem etiam nomine Iosedech, sacerdotis filius appellatus est. Sed quanto uerius Saluatorem nostrum hoc nomine appellandum existimabimus? qui non uni alicui populo, sed uniuerlis omnium ætatum hominibus, non quidem fame, aut Aegyptiaco, uel Babylonico dominatu oppressis, sed in umbra mortis sedentibus, & durissimis peccati, & Diaboli uinculis obstrictis, lucem, libertatem, & salutem dedit; qui eis cælestis regni ius, & hereditatem acquisierit; qui eos Deo patri reconciliauerit. in illis Christum dominum adumbratum uidemus, a quo iis beneficiis, quæ diximus, cumulatam est genus humanum. Quæ præterea nomina prædicta sunt Dei filio diuinitus imponenda, ad unum hoc Iesus nomen referuntur. cum enim cetera salutem, quam nobis daturus erat, aliqua ex parte attingerent, hoc ipsum uniuerse salutis humanæ uim, rationemque complexum est.

Iesus Christus, rex, sacerdos, et propheta summus.

Iesus nomini Christi etiam nomen additum est, quod unctum significat, & honoris, & officii nomen est, nec unius rei proprium, sed commune multorum. nam ueteres illi patres nostri christos appellabant sacerdotes, & reges, quos Deus Propter muneris dignitatem ungi præceperat. Sacerdotes enim ii sunt, qui populum assiduis precibus Deo commendant, qui sacrificia Deo faciunt, qui pro populo deprecantur. Regibus autem populorum gubernatio commissa est; ad eosque pertinet maxime, legum auctoritatem, innocentium uitæ tueri, & nocentium audaciam ulcisci. Quoniam igitur utraque harum functionum Dei maiestatem referre in terris uidetur, ideo qui uel

ad

ad regium, uel ad sacerdotale munus obeundum delecti erant, unguento ungebantur. Prophetas etiam ungendi mos fuit, qui Dei im mortalis interpretes, & internuncii cælestia arcana nobis aperuerunt, atque ad emendandos mores salutaribus præceptis, & futuro rum prædictione hortati sunt. At uero cum Iesus Christus Saluator noster in mundum uenit, trium personarum partes, & officia suscepit, prophetæ, sacerdotis, ac regis, atque ob eas causas Christus dictus est, & unctus ad illorum munerum functionem, non quidem alicuius mortalis opera, sed cælestis patris uirtute, non terreno unguento, sed spiritali oleo, quippe cum in sanctissimam eius animâ spiritus sancti plenitudo, gratiaque, & omnium donorum uberior copia effusa sit, quam ulla alia creata natura capere potuerit. atque id præclare Propheta ostendit, cum redemptorem ipsum affatus diceret: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Idem etiam, ac multo apertius Isaias iis uerbis demonstrauit: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annunciandum mansuetis misit me. Itaque Iesus Christus summus propheta, & magister fuit, qui nos Dei uoluntatem docuit, & a cuius doctrina orbis terrarum patris cælestis cognitionem accepit: quod ei nomē præclarior, ac præstantius conuenit, quod omnes quicumque prophetæ nomine dignati sunt, eius discipuli fuerunt, atque ob illam præcipue causam missi, ut prophetam hunc, qui ad saluandos omnes uenturus erat, prænunciarent. Christus item sacerdos fuit, non quidem ex ordine, ex quo in ueteri lege leuiticæ tribus sacerdotes extiterunt, uerum ex illo, de quo Dauid propheta cecinit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. cuius rei argumentum Apostolus ad Hebræos scribens, accurate persecutus est. sed Christum, non solum ut Deus, uerum ut homo, ac nostræ naturæ participes est, regem etiam agnoscimus: de quo angelus testatus est: Regnabit in domo Iacob in æternū, & regni eius non erit finis. Quod quidem Christi regnum spirituale est, atque æternum, in terrisque inchoatur, in cælo perficitur. Ac regis quidem officia admirabili prouidentia suâ præstat Ecclesiæ: ipse eam regit, ipse ab hostium impetu, atque insidijs tuetur: ipse ei leges præscribit: ipse non solum sanctitatem, iustitiam largitur, uerum etiam ad perseverandum facultatem, & uires præbet. quamquam autem huius regni finibus tam boni, quam mali contineantur, atque adeo omnes homines iure ad illud pertineant; ij tamen præ ceteris summam regis nostri bonitatem

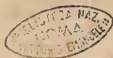
Psal. 44.

Isa. 61.

Psal. 109.

Ad Heb. 5. 7

Luc. 1.

bonitatem, & beneficentiam experiuntur, qui ex eius præceptis integram, atque innocẽtem uitam degunt. neque uero hoc illi regnũ hereditario aut humano iure obtigit, tamenſi genus a clariffimis regibus duceret, ſed rex fuit, propterea quod Deus in illum hominem contulit quidquid poteſtatis, amplitudinis, dignitatis hominis natura capere poſſet. Illi igitur totius mundi regnum tradidit, eique omnia, quod iam fieri cœptum eſt, plene, perfectẽque in die iudicii ſubſcientur.

FILIVM EIVS VNICVM. His uerbis altiora myſteria de Ieſu credenda, & contemplanda fidelibus proponũtur, nimirum filium Dei eſſe, & uerum Deum, ſicuti pater eſt, qui cum ab æterno genuit. præterea illum diuinæ Trinitatis ſecundam perſonam aliis duabus omnino æqualem conſitemur. nihil enim impar, & diſſimile in diuinis perſonis aut eſſe, aut fingi animo debet, cum unam omnium eſſentiam, uoluntatem, poteſtatem agnoſcamus. quod cum multis pateat diuinæ ſcripturæ oraculis, tum præclariffime illud oſtendit ſancti Ioannis teſtimonium: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Sed cum Ieſum filium Dei eſſe audimus, nihil terrenum, aut mortale de eius ortu cogitandum eſt; uerum ortum illum, quo ab omni æternitate pater filium genuit, quem ratione percipere, atque perfectẽ intelligere nullo modo poſſumus, conſtanter credere, & ſumma animi pietate colere debemus, ac ueluti myſterii admiratione obſtupefacti, illud cum Propheta dicere, Generationẽ eius quis enarrabit? Hoc igitur credendum eſt, filium eiufdem eſſe naturæ, eiufdem poteſtatis, & ſapiẽtiæ cum patre, ut in Symbolo Nicæno explicatiuſ cõſitemur: inquit enim: Et in Ieſum Chriſtum filiũ eius unigenitum, & ex patre natũ ante omnia ſæcula, Deum de Deo, lumẽ de lumine, Deum uerũ de Deo uero, genitum nõ factum, conſubſtantialẽ patri, per quem omnia facta ſunt. Ex omnibus autem, quæ ad indicadũ modum, rationemq. æternæ generationis ſimilitudines afferuntur, illa propius ad rem uidetur accedere, quæ ab animi noſtri cogitatione ſumitur. quamobrem ſanctus Ioannes filium eius uerbum appellat. Vt enim mens noſtra, ſe ipſam quodam modo intelligens, ſui effingit imaginem, quam Verbum theologi dixerunt: ita Deus, quantum tamen diuinis humana conferri poſſunt, ſe ipſum intelligens, Verbum æternum generat. etſi præſtat contemplari, quod fides proponit, & ſincera mente Ieſum Chriſtum uerum Deum, & uerum hominem credere, & conſiteri, genitum quidem, ut Deum, ante omnium ſæculorum ætates,

ex patre, ut hominem uero natum in tempore ex matre Maria uirgine. & quamquam duplicem eius natiuitatem agnoscamus, unum tamen filium esse credimus. Vna enim persona est, in quam diuina, & humana natura conuenit. Et quod ad diuinam generationem attinet, nullos aut fratres, aut coheredes habet, cum ipse patris unicus filius, nos uero homines figmentum; & opus manuum eius simus. At si humanum ortum consideremus, multos ille non solum fratrum nomine appellat, sed fratrum etiam loco habet, ut una cum eo paternæ hereditatis gloriam adipiscantur. ij sunt, qui fide Christum dominum receperunt, & fidem, quam nomine profitentur, re ipsa, & charitatis officiis præstant. quare primogenitus in multis fratribus ab Apostolo uocatur.

Ad Rom. 8.

DOMINVM NOSTRVM. Multa sunt, quæ de Salvatore nostro in sacris litteris dicuntur: quorum alia, ut Deus est, alia, ut homo, ipsi cõuenire perspicuum est, quoniam a diuersis naturis diuersas earum proprietates accepit. Igitur uere dicimus Christum esse omnipotentem, æternum, immensum, quod a diuina habet. Rursus de illo dicimus, passum, mortuum esse, resurrexisse, quæ naturæ hominum conuenire nemo dubitat. Verum præter hæc quædam alia utrique naturæ congruunt, ut hoc loco, cum Dominum nostrum dicimus. Igitur si ad utramque naturam hoc nomen referatur, merito Dominus noster prædicandus est. Nam quemadmodum ipse æternus Deus est, uti pater, ita etiam omnium rerum æque dominus est, ac pater. & quemadmodum ipse & pater non est alius, atque alius Deus, sed idem plane Deus, ita etiã ipse, & pater non est alius, atque alius dominus. Sed recte etiam multis rationibus, ut homo est, Dominus noster appellatur. Ac primum quidem, quoniam ipse redemptor noster fuit, atque a peccatis nos liberauit, iure hanc potestatem accepit, ut uere Dominus noster esset, ac diceretur. ita enim Apostolus docet: Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine IESV omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Atque ipse de se post resurrectionem, Data est, inquit, mihi omnis potestas in cælo, & in terra. ob eam quoque rem Dominus dicitur, quod in una persona duæ naturæ, diuina, & humana, coniunctæ sint. hac enim admirabili coniunctione meruit, ut quamuis pro nobis mortuus non esset, tamen Dominus constitueretur

Ad Phil. 2.

Matth. 28.

tueretur communiter quidem omnium rerum, quæ conditæ sunt, præcipue autem fidelium, qui illi parent, atque summo animi studio inserviunt.

*Quatum homo
Christi-
anus Christo
debeat.*

Quod igitur reliquum est, Parochus fidelem populum ad eam rationem cohortabitur, ut sciat æquissimum esse, præ ceteris hominibus, nos, qui ab eo nomen inuenimus, Christianique uocamur, & quanta ille in nos beneficia contulerit, ignorare non possumus, ob id maxime, quod eius munere hæc omnia fide intelligimus; æquum esse, inquam, nos ipsos, non secus ac mancipia, redemptori nostro, & domino in perpetuum addicere, & consecrare. Et quidem, cum baptismo initiaremur, ante ecclesiæ fores id professi sumus. declarauimus enim nos Sathanæ, & mundo renūciare, & Iesu Christo totos nos tradere. Quod si, ut Christianæ militiæ adscriberemur, tum sancta, & sollempni professione nos ipsos Domino nostro deuouimus: quo supplicio digni erimus, si, postquam ecclesiam ingressi sumus, Dei uoluntatem, & leges cognouimus; postquam sacramentorum gratiam percepimus, ex mundi, & Diaboli præceptis, ac legibus uixerimus, perinde ac si, cum baptismo abluti sumus, mundo, & Diabolo, non Christo domino, ac redemptori, nomen dedissemus? sed cuius animum amoris facibus non incendat tanti domini tam benigna, & propensa in nos uoluntas, qui, tametsi nos in potestate sua, & dominatu ueluti seruos sanguine suo redemptos habeat, ea tamē charitate complectitur, ut non seruos uocet, sed amicos, sed fratres? Hæc profecto iustissima causa est, atque haud scio an omnium sit maxima, cur cum perpetuo debeamus dominum nostrum agnoscere, uenerari, & colere.

Ioan. 15.

QUI CONCEPTVS EST DE SPIRITU SANCTO, NATVS EX MARIA VIRGINE. Maximo quidem, & singulari beneficio humanum genus a Deo affectum esse, qui nos e durissimi tyranni seruitute in libertatem uindicarit, exijs, quæ superiori articulo declarata sunt, intelligere fideles possunt: at uero si consilium etiam, & rationem, qua potissimum id efficere uoluit, nobis ante oculos ponamus, profecto nihil diuina in nos beneficentia, ac bonitate illustrius, nihil magnificentius esse uidebitur. Eius igitur mysterij magnitudinem, quod nobis tamquam salutis nostræ præcipuum caput sacre litteræ considerandum sæpissime proponunt, Parochus a tertii articuli explicatione ostendere incipiet: cuius hanc esse sententiam docebit, nos credere, & confiteri, cum ipsum Iesum Christum, unicum Dominum nostrum, Dei filium, cum pro nobis humanam carnem suscepit

suscepit in utero uirginis, non ex uirili semine, ut alij homines, sed supra omnem naturæ ordinem spiritus sancti uirtute conceptum esse, ita ut eadem persona Deus permanens, quod ex æternitate erat, homo fieret, quod ante non erat. Ea autem uerba ita accipienda esse, ex sacri Concilii Constantinopolitani confessione plane perspicitur: inquit enim: Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis: & incarnatus est de spiritu sancto ex Maria uirgine, & homo factus est. Atque id etiam sanctus iohannes euangelista explicauit, ut qui ex ipsius Domini saluatoris pectore, altissimi huius mysterii cognitionem hausisset. nam cum diuini uerbi naturam declarasset illis uerbis: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum: ad extremum cōclufit: Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Verbum enim, quod diuinæ naturæ hypostasis est, ita humanam naturam assumpsit, ut una, & eadem esset, diuinæ, & humanæ naturæ hypostasis, ac personæ, quo factum est, ut tam admirabilis coniunctio utriusque naturæ actiones, & proprietates conseruaret, atque, ut est apud sanctum Leonem magnum illum Pontificem, Nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio.

Sed quoniam prætermittenda non est uerborum explanatio, doceat Parochus, cum dicimus, Dei filium spiritus sancti uirtute conceptum esse, unam hanc diuinæ Trinitatis personam incarnationis mysterium non confecisse. Quamuis enim unus filius humanam naturam assumpsit, tamen omnes diuinæ Trinitatis personæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, huius mysterii auctores fuerunt. siquidem illa Christianæ fidei regula tenenda est: Omnia, quæ Deus extra se in rebus creatis agit, tribus personis communia esse, neque unam magis quam aliam, aut unam sine alia agere. Quod autem in una persona ab alia procedat, hoc unum omnibus commune esse non potest. nam filius a patre tantum generatur, spiritus sanctus a patre, & filio procedit: quidquid uero extra illas ab ipsis proficiscitur, tres personæ sine ullo discrimine agunt: atque ex hoc genere filii Dei incarnatio censenda est. Quamquam uero hæc ita se habeant, solent tamen sacra litteræ earum rerum, quæ omnibus personis communes sunt, aliam aliis tribuere; quemadmodum summam omnium rerum potestatem patri, sapientiam filio, spiritui sancto amorem adscribunt. Et quoniam diuinæ incarnationis mysterium singularem, atque inueniam Dei erga nos benignitatem declarat, ob eam rem peculiari quadam ratione hoc opus spiritui sancto tribuitur. In hoc

myſterio quædam ſupra naturæ ordinem, quædam naturæ uij effecta eſſe animaduertimus. Nam, quod ex puriſſimo uirginis matris ſanguine Chriſti corpus formatum credimus, in eo naturam humanam agnoſcimus, cum illud omnium hominum corporibus commune ſit, ut ex matris ſanguine formentur. Quod uero & naturæ ordinem, & humanam intelligentiam ſuperat, illud eſt, ſimul atque beata uirgo angeli uerbis aſſentiens dixit: Ecce ancilla Domini; fiat mihi ſecundum uerbum tuum: ſtatim ſanctiſſimum Chriſti corpus formatum, eique anima rationis compos coniuncta eſt, atque ita in ipſo temporis articulo perfectus Deus, & perfectus homo fuit. Hoc autem nouum fuiſſe, atque admirabile ſpiritus ſancti opus, nemo dubitare poteſt, cum ſeruato naturæ ordine, nullum corpus, niſi intra præſcriptum temporis ſpatium, hominis anima informari queat. Deinde uero illud accedit, maxima admiratione dignum, quod, ut primum cum corpore anima coniuncta fuit, ipſa etiã diuinitas cum corpore, & anima copulata eſt. quare ſimul corpus formatum, atque animatum eſt, corpori, & animæ diuinitas coniuncta. ex quo fit, ut eodem temporis puncto perfectus Deus, & perfectus homo eſſet, & uirgo ſanctiſſima uere, & proprie mater Dei, & hominis diceretur, quod eodem momento Deum, & hominem concepiſſet. Hoc autem ab angelo ei ſignificatum eſt, cum ait: Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius IESVM: hic erit magnus, & filius altiſſimi uocabitur. Et euentu comprobatum eſt, quod Iſaias prædixit: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium. Idem quoque Elifabeth, cum ſpiritu ſancto repleta, filii Dei conceptionem intellexiſſet, his uerbis declarauit: Vnde hoc mihi, ut ueniat mater Domini mei ad me? Sed quemadmodum Chriſti corpus ex puriſſimis integerrimæ uirginis ſanguinibus ſine ulla uiri opera, ut antea diximus, uerum ſola ſpiritus ſancti uirtute formatum eſt: ita etiam ut primus conceptus eſt, illius anima uberrimam ſpiritus Dei copiam, atque omnem chariſmatum abundantiam accepit. neque enim, ut aliis hominibus, qui ſanctitate, & gratia ornantur, ipſi ad menſuram, ut teſtatur ſanctus Ioannes, dat Deus ſpiritus, ſed omnem gratiam tam affluenter in eius animam infudit, ut de plenitudine eius nos omnes acceperimus. Neque tamen filium Dei adoptiuum appellare licet, quamuis ſpiritus illum habuerit, quo ſancti homines filiorum Dei adoptionem conſequuntur. nam cum natura filius Dei ſit, adoptionis gratiam, aut nomen in eum conuenire nullo modo exiſtimandum eſt. Hæc ſunt, quæ de admirabili conceptionis myſterio explicanda uiſa

uisa sunt. ex quibus ut salutaris fructus ad nos redundare possit, illa in primis fideles memoria repetere, ac sapius cogitare cum animis suis debent, Deum esse, qui humanam carnem assumpsit; ea uero ratione hominem factum, quam mente nobis assequi non licet, nec dum uerbis explicare; ob eum deniq. finem hominem fieri uoluisset, ut nos homines filii Dei renasceremur. Hæc cum attente considerauerint, tum uero omnia mysteria, quæ hoc articulo continentur, humili, ac fideli animo credant, & adorent; nec curiose, quod sine periculo uix umquam fieri potest, illa inuestigare, ac perscrutari uelint.

NATVS EX MARIA VIRGINE. Hæc altera est huius articuli pars, in qua explicanda Parochus diligenter uersabitur, cum fidelibus credendum sit, Iesum dominum non solum conceptum Spiritus sancti uirtute, sed etiam ex Maria uirgine natum, & in lucem editum esse. cuius mysterii fides quanta cum lætitia, & iucunditate animi meditanda sit, angeli uox, qui primus felicissimum nunciū mundo attulit, declarat: inquit enim: Ecce euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omni populo. Tum ex illius cælestis militiæ cantico: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis, quod angeli cecinerunt, facile est intelligere. Hinc etiam amplissimum illud Dei promissum ad Abraham impleri incepit, cui dictum est, fore aliquando, ut in eius semine omnes gentes benedicerentur. Maria enim, quam uere matrem Dei prædicamus, & colimus, quod eam personam, quæ simul Deus, & homo erat, peperit, a Davide rege originem duxit. Sed quemadmodum conceptio ipsa naturæ ordinem prorsus uincit, ita in ortu nihil non diuinum licet contemplari. Præterea, quo nihil admirabilius dici omnino, aut cogitari potest, nascitur ex matre sine ulla maternæ uirginitatis diminutione. & quo modo postea ex sepulcro clauso, & obsignato egressus est, atque ad discipulos clausis ianuis introiuit: uel, ne a rebus etiam, quæ natura quotidie fieri uidemus, discedatur, quo modo solis radii concretam uitri substantiam penetrant, neque frangunt tamen, aut aliqua ex parte lædunt: simili, in quâ, & altiori modo Iesus Christus ex materno aluo, sine ullo maternæ uirginitatis detrimento, editus est. ipsius. n. incorruptâ, & perpetuâ uirginitatē uerissimis laudibus celebramus. Quod quidem Spiritus sancti uirtute effectum est, qui in filii conceptione, & partu, matri ita affuit, ut ei & fecunditatem dederit, & perpetuam uirginitatem conseruarit. Solet interdū Apostolus Christum Iesum nouissimum Adam appellare, cumq. primo

1. ad Cor. 15.

Adam conferre. nam, ut in primo omnes homines moriuntur, ita in secundo omnes ad uitam reuocantur: atque ut Adam, quod ad naturalem conditionem pertinet, humani generis parens fuit, ita Christus gratiæ, & gloriæ auctor est. Ad eum modum nobis etiam licet uirginem matrem cum Eua ita conferre, ut priori Eux secunda Eua, quæ est Maria, respondeat, quemadmodum secundum Adam, hoc est Christum, primo Adam respondere ostendimus. Eua enim, quia serpenti fidem habuit, maledictum, & mortem in humanum genus inuexit: & Maria postquam angelo credidit, Dei bonitate effectum est, ut benedictio, & uita ad homines perueniret: propter Euam nascimur filii iræ, a Maria Iesum Christum accepimus, per quæ filii gratiæ regeneramur. Eux dictum est: In dolore paries filios. Maria hac lege soluta est, ut quæ, salua uirginalis pudicitia integritate, sine ullo doloris sensu, ut antea dictum est, Iesum filium Dei peperit:

Gen. 3.

Prophetia et
figura conce-
ptionis et na-
tuitatis Iesu
Christi.

Exod. 44.

Dan. 2.

Num. 17.

Exod. 3.

Luc. 2.

Ad Rom. 15

Job 26.

Cum igitur tanta, & tam multa sint admirandæ huius conceptionis, & natiuitatis sacramenta, diuinæ prouidentia consentaneū fuit, ut ea multis figuris, & oraculis significarentur. Quare huc pertinere sancti Doctores intellexerunt multa, quæ in uariis sacræ scripturæ locis legimus, præcipue uero Portam illam sanctuarii, quam Ezechiel clausam uidit: item lapidem de mōte sine manibus abscissum, ut est apud Daniele, qui factus est magnus mōs, & impleuit uniuersam terram: deinde Aaron uirgam, quæ una inter uirgas principum Israelis germinauit: & rubum, quem Moyses uidit ardere, & non comburi. Multis uerbis sanctus Euangelista, Christi natiuitatis historiam descripsit. qua de re nihil est, quod plura a nobis dicantur, cum ea lectio Parocho in promptu sit. Danda autem illi est opera, ut hæc mysteria, quæ ad doctrinam nostram scripta sunt, infixæ animo, & mentibus fidelium hæreant; primum quidem, ut tanti beneficii commemoratione aliquam gratiam eius auctori Deo referant; dein de ut eximium hoc, & singulare humilitatis exemplum eis ante oculos ad imitandum proponat. Quid enim nobis utilius, atque ad animorum nostrorum superbiam, & elationem comprimendam accommodatius esse potest, quā sapius cogitare, Deum ita sese humiliare, ut cum hominibus gloriam suam cōmunicet, & hominum infirmitatē, fragilitatemque assumat, Deum hominem fieri, summamque illam, & infinitam maiestatem homini ministrare, ad cuius nutum columnæ cæli, ut inquit scriptura, cōtremiscunt, & paucē, eum que in terra nasci, quem in cælis angeli adorant? Quid igitur, cum hæc Deus nostra causa faciat, quid, inquam, nos, ut illi obsequamur, facere

facere oportet? quam libenti, atque alacri animo debemus omnia humilitatis officia amare, amplecti, præstare: Videant fideles, quam salutari doctrina Christus nascens nos instituat, antequam uocem aliquam emittece incipiat. Nascitur egenus: nascitur ut peregrinus in diuersorio: nascitur in uili præsepio: nascitur media hieme: ita enim scribit sanctus Lucas: Factum est, cum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret, & peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Potuit ne euangelista humilioribus uerbis omnem cæli, & terræ maiestatem, & gloriam includere? Neque uero scribit, non fuisse locum in diuersorio, sed ei non fuisse, qui dicit: Meus est orbis terræ, & plenitudo eius. Quod etiam alius euangelista testatus est: In propria uenit, & sui eum non receperunt.

Luc. 2.

Psal. 49.
Ioan. 1.

Hæc cum fideles sibi ante oculos proposuerint, tum uero cogitet, Deum carnis nostræ humilitatem, & fragilitatem subire uoluisse, ut humanum genus in altissimo dignitatis gradu collocaretur. Nam illud unum satis declarat excellentem hominis dignitatem, & præstantiam, quæ illi diuino beneficio tributa est, quod homo fuerit, qui idē uerus, & perfectus Deus sit: ut iam gloriari nobis liceat, filium Dei os nostrum, & carnem nostram esse: quod beatissimis illis spiritibus non licet. nusquam enim, ut est apud Apostolum, angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit. Præterea cauendum est, ne maximo nostro malo eueniat, ut, quemadmodum illi in diuersorio Bethleem locus, ubi nasceretur, defuit, ita etiam, quando iam in carne non nascitur, locum in cordibus nostris inuenire non possit, ubi in spiritu nascatur. hoc enim, cum salutis nostræ cupidissimus sit, uehementer optat. nam ut ille spiritus sancti uirtute supra naturæ ordinem homo factus, & natus est, sanctusque, atque adeo sanctitas ipsa fuit: ita nos oportet, non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, sed ex Deo nasci, ac deinde ueluti nouam creaturam in ueritate spiritus ambulare, sanctitatem illam, ac mentis integritatem custodire, quæ homines spiritu Dei regeneratos maxime decet: hæc enim ratione sanctæ huius filii Dei conceptionis, & natiuitatis imaginem aliquam in nobis ipsis exprimemus, quam fidei animo credimus, & credentes Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, suspicimus, & adoramus.

Incarnatio-
nis. filij Dei
mysterium
quanto pietas
studio re-
colendum.

Ad Heb. 2.

Ioan. 1.

ad Rom. 6. 7

1. ad Cor. 2.

PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCFIXVS, MORTVVS, ET SEPVLTVS. Quantam habeat necessitatem huius articuli cognitio, & quam diligenter Parochus curare debeat, ut fideles

1. ad Cor. 2.

2. Cor. 1.

Matth. 26.

Mar. 14.

1. ad Tim. 6.

Matth. 20.

Cur Christus
in ligno mor-
tē perpeſſus.

dominicæ passionis memoriâ sæpiſſime animo repetant, docet Apoſtolus, qui nihil aliud ſe ſcire teſtatus eſt, niſi Jeſum Chriſtū, & hunc crucifixum. Quare in hoc argumento omne ſtudium, & opera adhibenda eſt, ut quammaxime illuſtretur, fideleſque tanti beneficii commemoratione excitati, totos ſe ad Dei erga nos amorem, & bonitatem ſuſpiciendam conuertant. Fides itaque priori articuli parte (nam de altera poſtea dicitur) illud nobis credendum proponit, Chriſtum dominum, cum Pontius Pilatus Tiberii Cæſaris iuſſu Iudæam provinciam adminiſtraret, cruci affixum eſſe. nam captus, irriſus, uariis iniuriarum, & cruciatuum generibus affectus, demum in crucem ſublatus eſt. Nec uero cuiquam dubitandum eſt, eius animam, quod ad inferiorem partem attinet, ab iis cruciatibus liberam non fuiſſe. nam quod humanam naturam uere aſſumpſit, necelle eſt fieri, animo etiam grauiffimum dolorem ſenſiſſe. quare inquit: Tristiſt eſt anima mea uſque ad mortem. Nam etſi perſonæ diuinæ humana natura coniuncta fuit, tamen propter eam coniunctionem niſi hilo minus paſſionis acerbitatem ſenſit, quam ſi ea coniunctio facta non fuiſſet, cum in una Jeſu Chriſti perſona, utriuſque naturæ, diuinæ, & humanæ, proprietates ſeruata ſint: atque idcirco, quod erat paſſibile & mortale, paſſibile & mortale permaſit: ruruſus uero quod impaſſibile, & immortale erat, qualem eſſe diuinam naturam intelligimus, ſuam proprietatem retinuit. Quod autem hoc loco tam diligenter obſeruari uidemus, Jeſum Chriſtum eo tempore paſſum eſſe, quo Pontius Pilatus Iudæam provinciam procuraret, id ea re factum eſſe docebit Parochus, quia tantæ rei, & tam neceſſariæ cognitionis exploratio omnibus eſſe poterat, ſi rei geſtæ certum, quod & ab Apoſtolo Paulo factum legimus, tempus deſcriberetur: tum etiā, quia iſis uerbis declaratur, illam Saluatoris prædictionem exitu comprobata eſſe: Tradent, inquit, eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum. Sed quod poſſimum in ligno crucis mortem pertulit, hoc etiam diuino cōſilio tribuendum eſt, ut ſcilicet unde mors oriebatur, inde uita reſurgeret. Serpens enim, qui in ligno primos parentes uicerat, uictus eſt a Chriſto in ligno crucis. Plures eius rei afferri rationes poſſunt, quas ſancti Patres latius perſecuti ſunt, ut oſtendamus conſentaneum fuiſſe, redemptorem noſtrum mortem crucis poſſimum ſubire. Verum ſatis eſſe Parochus admoneat, ſi fideles credant illud genus mortis a Saluatore delectum eſſe, quod quidem ad humani generis redemptionem aptius, atque accommodatius uideretur, quemadmodum

quemadmodum certe nullum turpius, atque indignius esse potuit. Non solum enim apud Gentiles crucis supplicium execrandum, & dedecoris, ignominiaque plenissimum semper existimatum est, uerum etiam in lege Moysis, maledictus homo appellatur, qui pendet in ligno. Neque uero Parochus huius articuli historiam pratermitteret, quæ diligentissime a sanctis euangelistis exposita est, ut saltem summa eius mysterii capita, quæ ad confirmandam fidei nostræ ueritatem magis necessaria uidentur, fideles cognita habeant. Hoc enim articulo, ueluti fundamento quodam, Christiana religio, & fides nititur, eoque posito, reliqua omnia recte cõstituta sunt. Nam si quid aliud humanæ menti, & intelligentiæ difficultatem affert, certe crucis mysterium omnium difficillimum existimandum est, uixque percipi a nobis potest, salutem nostram ex cruce ipsa, & ex eo, qui pro nobis ligno illi affixus est, pendere. Sed in hoc, ut docet Apostolus, summam Dei prouidentiam licet admirari. Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Quare mirandum non est, si propheta ante Christi aduentum, apostoli post eius mortem, & resurrectionem tantopere laborarunt, ut hominibus persuaderent, hunc esse mundi redemptorem, eosque in crucifixi potestatem, atque obedientiam redigerent. Quare Dominus, cum nihil tam ab humana ratione remotum esset, quam crucis mysterium, statim post peccatum numquam destitit tum figuris, tum prophetarum oraculis filii sui mortem significare. Atque ut de figuris pauca quædam attingamus, Abel primum, qui fratris inuidia occisus est, deinde Isaac sacrificium, præterea Agnus, quem Iudæi, tum e terra Aegypti egrederetur, immolarunt, tum serpens æneus, quem Moyses in deserto exaltauit, Christi domini passionis, ac mortis figuram præmonstrabant. Quod autem ad prophetas pertinet, quam multi extiterint, qui de ea uaticinati sunt, id uero multo notius est, quam ut explicari hoc loco oporteat. Sed præ ceteris, ut Dauidem omittamus, qui omnia præcipua redemptionis nostræ mysteria in psalmis complexus est, Isaia oracula tam aperta, & clara sunt, ut recte dici queat, eum potius rem gestam exposuisse, quam futuram prædixisse.

MORTVVS, ET SEPVLTVS. His uerbis Parochus credendum explicabit, Iesum Christum, postquam crucifixus est, uere mortuum, ac sepultum esse. Neque uero sine causa hoc separatim fidelibus credendum proponitur, cum non defuerint, qui cum in cruce mortuum negarent. illi igitur errori hæc fidei doctrinam sancti apostoli merito

Deut. 21.

Ad Gal. 3.

1. ad Cor. 1.

Gen. 4.

Gen. 22.

Exod. 12.

Num. 21.

Ioan. 3.

E. Hieron.

merito opponendam censuerunt: de cuius articuli ueritate dubitan-
Matth. 27. di nullus nobis locus relinquitur. nam omnes euangelistæ consen-
Mar. 15. tiunt, Iesum spiritum emisisse. Præterea cum Christus, uerus, & per-
Luc. 23. fectus homo fuerit, uere etiam mori potuit: moritur autem homo,
Ioan. 19. cum anima separatur a corpore. Quare cum Iesum mortuum esse di-
 cimus, id significamus, eius animam a corpore diuisam esse: neque
 tamen concedimus diuinitatem seiunctam a corpore: quin potius
 constanter credimus & confitemur, anima eius a corpore diuisa, di-
 uinitatem tum corpori in sepulcro, tum animæ apud inferos con-
Ad Hebr. 2. iunctam semper fuisse. Decebat autem filium Dei mori, ut per mor-
 tem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, idest Diabolū,
 & liberaret eos, qui timore mortis per totam uitam obnoxii erant
 seruituri. Sed illud in Christo domino singulare fuit, quod tūc mor-
 tuus est, cum ipse mori decreuit, & mortem non tam aliena ui illa-
 tam, quam uoluntariam obiit. Nec uero mortem solum, sed locum
 etiam, & tempus, in quo moreretur, ipse sibi constituit. ita enim
Isa. 53. Isaias scripsit: Oblatus est, quia ipse uoluit. Atque idem Dominus
Ioan. 10. de se ante passionem dixit: Ego pono animam meam, ut iterum sum-
 mam eam: nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso: pote-
 statem habeo ponēdi eam, & potestatem habeo iterum sumēdi eā.
 Quod autem ad tempus, & locum attinet, cum Herodes eius uitæ
Luc. 13. insidiaretur, ipse inquit: Dicite uulpi illi, ecce eiicio dæmonia, &
 sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consumor: uerumta-
 men oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare: quia non
 capit prophetam perire extra Hierusalem. Ille igitur nihil inuitus,
 aut coactus fecit, sed ipse sese uolens obtulit, atque inimicis suis ob-
Ioan. 18. uiam procedens dixit: Ego sum, & sponte sua ea omnia supplicia
 pertulit, quibus illum iniuste, & crudeliter affecerunt. quo quidem
 nihil ad commouendos animi nostri sensus maiorem uim habere
 potest, cum pœnas, tormentaque eius omnia cogitatione perpendi-
 mus. Nam si quispiā nostra causa omnes dolores patiatur, non quos
 ipse sua uoluntate suscipiat, sed quos uitate nequeat, hoc uero haud
 magni beneficii loco a nobis ponetur: uerum si nostro tantum no-
 mine mortem, quā defugere poterat, libenter occumbat, profecto
 hoc beneficii genus tantum est, ut omnem non solum referendæ,
 sed etiam habendæ gratiæ facultatem uel gratissimo cuique eripiat.
 ex quo Iesu Christi summa, & eximia charitas, eiusque diuinum, &
 immensum in nos meritum perspici potest.

Sepulture. † Iam uero quod sepultum fuisse confitemur, hoc quidem ueluti
 articuli

articuli pars non constituitur, quod nouam aliquam difficultatem habeat, præter ea, quæ iam de morte dicta sunt. Nam si Christum mortuum credimus, facile etiam nobis persuaderi potest eum sepultum esse. Verum hoc additum est, primum, ut minus dubitare de morte liceat; cum maximo argumento sit, aliquem mortuum esse, si eius corpus sepultum probemus: deinde ut resurrectionis miraculum magis declaretur, atque eluceat. Neque uero hoc solum credimus, Christi corpus sepultum esse, sed illud præcipue his uerbis credendum proponitur, Deum sepultum esse, quemadmodum ex fidei catholice regula uerissime etiam dicimus, Deum mortuum, & ex uirgine natum esse. nam cum diuinitas numquam diuisa fuerit, a corpore, quod in sepulcro conditum est, recte confitemur Deum sepultum esse. Ac de genere quidem, & loco sepulture illa Parocholatis erunt, quæ a sanctis euangelistis dicta sunt. Duo uero in primis obseruanda sunt, alterum, Christi corpus in sepulcro nulla ex parte corruptum esse: de quo Propheta ita uaticinatus erat: Non dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Alterum est, quod ad omnes huius articuli partes attinet, sepulturam scilicet, passionem etiam & mortem Christo Iesu, ut homini, non ut Deo conuenire, non pati, & mori, in humanam tantum naturam cadunt: quamuis Deo etiam hæc omnia tribuantur, quoniam de illa persona, quæ simul perfectus Deus, perfectus homo fuit, recte dici perspicuum est. His cognitis, ea de Christi passione, & morte Parochus explicabit, ex quibus tanti mysterii immensitatem si non comprehendere, contemplari saltem fideles possint. Ac primum quidem considerandum est, quis ille sit, qui hæc omnia patitur. Et quidem nullis uerbis eius dignitatem explicare, aut mente comprehendere possumus. Sanctus Ioannes uerbum esse dicit, quod erat apud Deum. Apostolus magnificis uerbis describit in hunc modum: Esse eum, quem Deus constituit heredem uniuersorum, per quem fecit & sæcula: qui est splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, qui portat omnia uerbo uirtutis suæ. Hic igitur purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Atque ut uno uerbo complectamur, patitur Iesus Christus Deus & homo: patitur creator pro iis, quos ipse condidit: patitur dominus pro seruis: patitur is, per quem angeli, homines, cæli, elementa facta sunt, ille, inquam, in quo, per quem, & ex quo sunt omnia. Quare mirandum non est, si, eo tot passionum tormentis commoto, totum etiam ædificium concussum est. nam, ut inquit scriptura, Terra mota est, & petra scissæ sunt: tenebræ etiam factæ

*Christi cyrex
pressamentio
& quid de il-
lius passione
meditandum.*

*1. Cor. 15.
2. Cor. 5.
1. Tim. 3.
2. Tim. 2.
Tit. 2.*

Matth. 27.

Mar. 15.

Luc. 23.

Ioan. 19.

Rom. 8. 34.

1. Cor. 2.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

Ioan. 1.

Ad Heb. 1.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

Matth. 27.

Luc. 23.

factæ per uniuerſam terram, & ſol obſcuratus eſt. Quod ſi mutæ etiã res, & ſenſu carentes creatoris ſui paſſionem luxerunt, cogitent fideles quibus lacrymis ipſi, tamquam uiui lapides huius ædificiũ, dolorem ſuum declarare debeant.

*Paſſionis
Chriſti cau-
ſa, & de gra-
uitate rela-
tionum.*

† Iam uero cauſæ etiam paſſionis exponendæ ſunt, ut eo magis diuinæ erga nos charitatis magnitudo, & uis appareat. Si quis igitur quærat, quæ cauſa fuerit cur filius Dei acerbiffimam paſſionem ſubierit, hanc potiſſimum fuiſſe inueniet, præter hereditariam labem primorum parentum, uitia, & peccata, quæ homines a mundi origine uſque ad hanc diem admiferunt, ac deinceps uſque ad conſummationem ſæculi admiſſuri ſunt. hoc enim in paſſione & morte filius Dei ſaluator noſter ſpectauit, ut omnium ætatum peccata redimeret, ac deleret, & pro eis patri abunde, cumulateque ſatisſaceret. Illud etiã accedit ad augendam rei dignitatem, quod non ſolum Chriſtus pro peccatoribus paſſus eſt, ſed etiam pœnarum omnium, quas pertulit, peccatores & auctores, & miniſtri fuerunt: de quo Apoſtolus nos admonet, ita ad Hebræos ſcribens: Recogitate eum, qui talem ſuſtinuit a peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradiccionem, ut ne ſit gemini animis ueſtris deficientes. Atque hac culpa omnes teneri iudicandum eſt, qui in peccata ſæpius prolabantur. nam cum peccata noſtra Chriſtum dominum impulerint, ut crucis ſupplicium ſubiret; proſecto qui in ſlagitiis, & ſceleribus uolitantur, rurfus, quod in ipſis eſt, cruciſigunt in ſemetipſis filium Dei, & oſtentui habent. Quod quidem ſcelus eo grauius in nobis uideri poteſt, quam fuerit

Ad Heb. 12.

Ad Hebr. 6.

1. ad Cor. 3.

Iſa. 53.

Iſa. 53.

Iſa. 53.

Ad Rom. 8.

in ludæis, quod illi, eodem Apoſtolo teſte, Si cognouiſſent, numquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Nos autem & noſſe eum profiteremur; & tamen factis negantes, quodam modo uiolentas ei manus uidemur inferre. Sed a patre etiam, & a ſemetipſo Chriſtum dominum traditum eſſe ſacræ litteræ teſtantur: inquit enim apud Iſaiam: Propter ſcelus populi percuſſi eum. & paulo ante idem propheta, cum Dominum plagis, & uulneribus affectum ſpiritu Dei plenus uideret, dixit: Omnes nos quaſi oues errauimus, unusquiſque in uiam ſuam declinauit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum. De filio autem ſcriptum eſt: Si poſuerit pro peccato animam ſuam, uidebit ſemen longæuum. Sed eandem rem Apoſtolus grauioribus etiam uerbis expreſſit, cum tamen ex altera parte uellet oſtendere, quãtum nobis de immenſa Dei miſericordia & bonitate ſperare liceat: inquit enim: Qui etiã proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo

Ad Parochos.

35

illo omnia nobis donauit? Sequitur nunc, ut quanta fuerit passionis acerbitas Parochus doceat. quamquā si memoria teneamus, sudorē Domini factum ut guttas sanguinis decurrentis in terrā, cum ille tormenta, & cruciatus animo præciperet, quibus paulo post afficiendus erat, facile ex eo unusquisque intelliget, nihil ad illum dolorem addi potuisse. nam si malorum imminetium cogitatio tam acerba fuit, id quod sanguinis sudor declarauit, quid ipsam perpeffionem fuisse existimandum est? Sed tamen Christum dominum summis tum animi, tum corporis doloribus affectum esse constat. Ac primū quidem nulla fuit eius corporis pars, quæ grauissimas pœnas non senserit. nam & pedes, & manus clauis cruci affixæ, caput spinis compunctum, & arundine percussum, facies sputis sordata, alapis cæsa, totum corpus flagellis uerberatum est. Præterea omnium & generum, & ordinum homines cōuenerunt in unum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Gentes enim & Iudæi passionis suasores, auctores, ministri fuerunt: Iudas eum prodidit, Petrus negauit, ceteri omnes deseruerunt. Iam uero in cruce ipsa acerbitatem ne, an ignominiam, an utrumque simul queremus? Ac profecto nullū aut turpius genus mortis, aut acerbius excogitari eo potuit, quo affici non nisi nocentissimi, & sceleratissimi homines consueuerunt, & in quo summi doloris, & cruciatus sensum mortis diuturnitas uehementior rem efficiebat. Augebat autem pœnarū magnitudinem ipsa Christi Iesu corporis constitutio, & habitus: quod quidem cum spiritus sancti uirtute formatum esset, multo perfectius, & temperatius fuit, quā aliorum hominum corpora esse possunt: atque ideo acriorem quoque sentiendi uim habuit, & grauius tormēta illa omnia perpeffum est. Quod uero ad intimum animi dolorem pertinet, nemo dubitare potest, quin summus in Christo fuerit. Sanctis enim hominibus, quicūque supplicia, & cruciatus pertulerūt, non defuit animæ solatium diuinitus datum, quo recreati, tormentorum uim æquo animo ferre possent: immo uero in cruciantibus plerique intima læticia efferebantur: inquit enim Apostolus: Gaudeo in passionibus pro uobis: & adimpleo ea, quæ defunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia. & alibi: Repletus sum cōsolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Verū Christus dominus amarissimæ passionis calicem, quem bibit, nulla suauitate permista temperauit. humanæ enim naturæ, quam assumpserat, sentire omnia tormenta permisit, non secus, ac si homo, non etiam Deus fuisset.

Reliquum

Reliquum modo est, ut commoda etiam, & bona, quæ ex passione Domini percepimus, a Parocho accurate explicentur. Primum igitur Domini passio, peccati liberatio fuit. nam, ut est apud sanctum *Apocal. 1.* Iohannem, Dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo; *Ad Col. 2.* & Apostolus inquit: Conuiuificauit uos, donans uobis omnia delicta, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci. Deinde a dæmonis tyrannide nos eripuit: ipse enim Dominus inquit: *Iohan. 12.* Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eicie- tur foras: & ego, si exaltatus fuero a terra, omnia trahā ad me ipsum, Pœnam præterea peccatis nostris debitam persoluit. Tum uero quia nullum gratius, & acceptius Deo sacrificium offerri potuit, patri nos reconciliauit, eumque nobis placatum, & propitium reddidit. Por- *Ad Heb. 10.* stremo quoniam peccata sustulit, cælorum etiam aditum, commu- ni humani generis peccato interclusum, nobis patefecit. Atque id Apostolus significauit illis uerbis: Habemus fiduciā in introitu san- *Num. 35.* ctorum in sanguine Christi. Neque uero in ueteri lege huius myste- riū figura, & imago quādam defuit. nam illi, quibus interdictū erat, ne in patriam ante summi sacerdotis mortem reuerterentur, hoc si- gnificabant, nemini, quamuis iuste, & pie uiuisset, aditum in cæle- stem patriam patere, antequam summus ille, atque æternus sacerdos Christus Iesus mortem obiret. qua quidem obita, statim cæli fores patuerunt iis, qui sacramētis expiati, fideque, spe, & charitate prædi- ti, passionis eius participes fiunt. Hæc autem omnia maxima, & di- uina bona Parochus docebit ex Domini passione ad nos peruenisse: primum quidem, quia est integra, atque omnibus numeris perfecta satisfactio, quam admirabili quadam ratione Iesus Christus pro pec- *Ad Eph. 5.* catis nostris Deo patri persoluit. Neque uero pretium, quod pro no- bis persoluit, debitis nostris par solum, & æquale fuit, uerum ea lon- ge superauit. Deinde sacrificium Deo acceptissimum. fuit, quod cū illi filius in ara crucis obtulit, patris iram, atque indignationē pror- *1. Pet. 1.* sus mitigauit. atque hoc nomine Apostolus usus est, cum inquit: Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Præterea redemptio, de qua est *Ad Gal. 3.* apud apostolorum Principem: Non in corruptibilibus auro, uel ar- gento redempti estis de uana uestra conuersatione paternæ traditio- nis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & inconta- minati. & Apostolus docet: Christus nos redemit de maledicto le- gis, factus pro nobis maledictum. Verum, præter hæc immensa beneficia,

beneficia, illud etiam uel maximum consecuti sumus, ut in hac una passione, omnium uirtutum clarissima exempla habeamus. nam & patientiam, & humilitatem, & eximiam charitatem, & mansuetudinem, & obedientiam, & summam animi constantiam non solum in perferendis propter iustitiam doloribus, sed etiam in morte oppetenda ita ostendit, ut uere dicere possimus, saluatorem nostrum, quæ cumque uitæ præcepta toto prædicationis suæ tempore uerbis nos docuit, ea omnia uno passionis die in se ipso expressisse. Atque hæc breuiter de Christi domini saluberrima passione & morte dicta sunt. Utinā uero hæc mysteria in animis nostris assidue uersentur, & una cum Domino pati, & mori, & sepeliri discamus, ut deinde, abiecta omni sorde peccati, ad nouam uitam cum illo resurgentes, aliquando tandem, ipsius gratia, & misericordia, digni simus, qui cælestis regni, & gloriæ participes efficiamur.

† DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA DIE RESURREXIT A MORTUIS. Maxime quidem refert, nosse gloriam sepulturæ domini nostri Iesu Christi, de qua proxime dictum est: sed plus interest fidelis populi, cognoscere illustres triumphos, quos ex deuicto Diabolo, & spoliatis inferorum sedibus deportauit: de quibus, simulque de resurrectione dicendum est. qui locus etsi separatim per se recte tractari possit: nos tamen, sanctorum Patrum auctoritatem secuti, cum cum descensu ad inferos coniungendum putauimus. Eius igitur prior parte hoc nobis credendum proponitur, Christo iam mortuo, eius animam ad inferos descendisse, ibique tamdiu mansisse, quamdiu eiusdem corpus in sepulcro fuit. His autem uerbis simul etiam confitemur, eandem Christi personam eo tempore & apud inferos fuisse, & in sepulcro iacuisse. Quod quidem cum dicimus, nemini mirum uideri debet: propterea quod, ut sæpe iam docuimus, quamuis anima a corpore discesserit, numquam tamen diuinitas uel ab anima, uel a corpore separata est.

† Sed quoniam articuli explanationi plurimum lucis asserere potest, si Parochus prius doceat, quid hoc loco inferorum uocabulo intelligendum sit, monere oportet, inferos hoc loco pro sepulcro non accipi, ut quidam non minus impie, quam imperite putauerunt. superiori enim articulo Christum dominum sepultum esse edocti sumus: nec ulla causa erat, cur in fide tradenda alio, & quidem obscuriori loquendi genere idem a sanctis apostolis repeteretur:

De multiplici uocis, Inferni, significatione: ubi & de Purgatorio animarum.

E uerum

uerū inferorum nomen abdita illa receptacula significat, in quibus animæ detinentur, quæ cælestem beatitudinem non sunt consecutæ. Ita uero sacræ litteræ hanc uocem multis in locis usurparunt.

ad Philip. 2. nam apud Apostolum legimus: In nomine Iesu omne genu flecti cælestium, terrestrium, & infernorum: & in Actis apostolorum

Act. 2. D. Petrus testatur, Christum dominum suscitatum solutis doloribus Inferni. Neque tamen ea receptacula unius, & eiusdem generis sunt omnia. est enim teterrimus, & obscurissimus carcer, ubi perpetuo, & inextinguibili igne damnatorum animæ simul cum immundis spiritibus torquentur, qui etiam gehenna, abyssus, & propria significatione Infernus uocatur. Præterea est purgatorius ignis, quo piorum animæ ad definitum tempus cruciatæ expiantur,

Apo. 21. ut eis in æternam patriam ingressus patere possit, in quam nihil coinquinatum ingreditur. Ac de huius quidem doctrinæ ueritate, quam & scripturarum testimoniis, & apostolica traditione confirmatam esse sancta Concilia declarant, eo diligentius, & sæpius Parocho differendum erit, quod in ea tempora incidimus, quibus homines sanam doctrinam non sustinent. Tertium postremo receptaculi genus est, in quo animæ sanctorum ante Christi domini aduentum excipiebantur; ibique sine ullo doloris sensu, beata redemptionis spe sustentati, quæta habitatione fruebantur. Horum igitur piorum animas, qui in sinu Abrahamæ saluatorem expectabant, Christus dominus ad inferos descendens liberauit. Nec uero existimandum est, cum sic ad inferos descendisse, ut eius tantummodo uis ac uirtus, non etiam anima eo peruenerit. Sed omnino credendum est ipsam animam re, & præsentia ad inferos descendisse, de quo extat

Psal. 15. firmissimum illud Dauidis testimonium: Non derelinques animam meam in Inferno. Verum etsi Christus ad inferos descendit, nihil de eius summa potestate detractum est: neque eius sanctitatis splendor macula aliqua aspersus: cum potius hoc facto uerissima esse omnia, quæ de illius sanctitate celebrata erant, cumque filium Dei esse, quemadmodum antea tot prodigiis declarauerat, apertissime comprobatum sit. Id quod facile intelligemus, si causas, cur Christus, & alij homines in ea loca uenerint, inter se conferamus. Ceteri enim omnes captiui descenderant: ipse uero inter mortuos liber, & uictor, ad profligandos dæmones, a quibus illi ob noxam inclusi, & constricti tenebantur, descendit. Præterea alii omnes, qui descenderunt, partim pœnis acerbissimis torquebatur,

partim

partim uero, ut alio doloris sensu carerent, tamen Dei aspectu priuati, & spe beatæ gloriæ, quam expectabant, suspensi torquebantur. At Christus dominus descendit, non ut aliquid pateretur, uerum ut sanctos, & iustos homines ex misera illius custodiæ molestia liberaret, eisque passionis suæ fructum impertiret. Quod igitur ad inferos descendit, nulla prorsus de summa eius dignitate, & potestate diminutio facta est.

+ His expositis, docendum erit, propterea Christum dominum ad inferos descendisse, ut, ereptis dæmonum spoliis, sanctos illos patres ceterosque pios e carcere liberatos secum adduceret in cælum. quod ab eo admirabiliter summaque cum gloria perfectum est: statim enim illius aspectus clarissimam lucem captiuis attulit, eorumque animas inmensa læticia, gaudioque impleuit: quibus etiam optatissimam beatitudinem, quæ in Dei uisione consistit, impertiuit. quo facto, id comprobatum est, quod latroni promiserat illis uerbis: Hodie mecum eris in paradiso. Hanc uero piorum liberationem Oseas tâto ante prædixerat in hunc modum: Ero mors tua, o mors: morsus tuus ero Inferne. Hoc etiam significauit Zacharias propheta, cum ait: Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos delacu, in quo non est aqua. Id ipsum denique expressit Apostolus illis uerbis: Expolians principatus, & potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso. Verum, ut huius mysterii uim melius intelligamus, sæpe illud memoria repetere debemus, pios homines, non solum qui post aduentum Domini in lucem editi erant, sed qui illum post Adam antecefferant, uel qui usque ad finem sæculi futuri sunt, eius passionis beneficio salutem consecutos esse. Quamobrem ante quam ille moreretur, ac resurgeret, cæli portæ nemini umquam patuerunt: sed piorum animæ, cum e uiuis excessissent, uel in sinum Abrahæ deferebantur, uel quod etiam nunc iis contingit, quibus aliquid diluendum, & perfoluendum est, Purgatorii igne expiabantur. Est illa præterea causa cur descenderit ad inferos Christus dominus, ut ibi etiam, quemadmodum in cælo, & in terris, uim suam, potestatemque declararet, & omnino, ut in nomine eius omne genu flecteretur cælestium, terrestrium, & infernorum. Quo loco quis summam Dei benignitatem in genus humanum non admiretur, & obstupescat, qui non modo pro nobis acerbissimam mortem subire, sed infimas etiam terræ partes penetrare uoluerit, ut sibi charissimas animas, inde ereptas, ad beatitudinem traduceret?

*Quibus de
causis Chri-
stus ad infe-
ros descende-
rit.*

Luc. 23.

Os. 13.

Zac. 9.

Ad Colof. 2.

Ad Phil. 2.

*De glorioso
resurrectione
Christi
mysterio.
2. ad Tim. 2.*

Sequitur altera articuli pars: in qua explicanda quantum laborare Parochus debeat, declarant illa Apostoli uerba: Memor esto, dominum Iesum Christum resurrexisse a mortuis. quod enim Timotheo præcipit, idem etiam reliquis animarum curatoribus præceptum esse dubitandum non est. Ea autem articuli est sententia: Postquam Christus dominus sexta feria, hora dici nona, in cruce spiritum emisit, & eadem die uespere sepultus est ab eius discipulis, qui Pilati præsidis permisso corpus Domini e cruce depositum in propinqui horti monumentum nouum intulerunt; tertio a morte die, qui fuit dominicus, summo mane illius anima corpori iterum coniuncta est: atque ita is, qui triduum illud mortuus fuerat, ad uitam, ex qua moriens discesserat, rediit, & surrexit. sed resurrectionis uoce non illud solum intelligendum est, Christum a mortuis excitatum esse, quod multis aliis commune fuit, sed sua ui, ac uirtute resurrexisse, quod proprium in illo fuit, & singulare. Neque enim natura patitur, nec ulli homini concessum est, ut se ipsum possit uirtute sua a morte ad uitam reuocare. Hoc uero summæ Dei potestati tantummodo referuatum est, ut ex illis Apostoli uerbis intelligimus: Et si crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute Dei. quæ quoniam neque a Christi corpore in sepulcro, neque ab anima, cum ad Inferos descendisset, seiuncta umquam fuit, diuina uis tum in corpore inerat, quæ animæ iterum coniungi, tum in anima, quæ ad corpus denuo reuertere posset: qua & licuit sua uirtute reuiuiscere, atque a mortuis resurgere. Id uero Dauid spiritu Dei plenus prædixit his uerbis: Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius. Deinde ipse Dominus diuino oris sui testimonio confirmauit: Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam: & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Iudæis etiam ad confirmandam doctrinæ ueritatem dixit: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Quod quidem tametsi de templo illo magnifice ex lapidibus structo intelligerent, ille tamen, ut scripturæ uerbis eodem in loco declaratum est, dicebat de templo corporis sui. Quamuis autem tem in scripturis interdum legamus, Christum dominum a patre factum esse, hoc ad eum, ut ad hominem, referendum est: quemadmodum illa rursus ad eundem, ut Deum, spectant, quibus significatur, eum sua uirtute resurrexisse.

2. ad Cor. 13

Psal. 97.

Ioan. 10.

Ioan. 2.

Ioan. 2.

ad Col. 1.

Apocal. 1.

† Sed illud etiam præcipuum Christi fuit, quod ipse primus omnium hoc diuino resurrectionis beneficio affectus est. nam in scripturis & primogenitus ex mortuis, & primogenitus mortuorum uocatur. Atque ut est

ut est apud Apostolum, Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormi-
 ctiū: quoniā quidem per hominem mors, & per hominē resur-
 rectio mortuorū: & sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chri-
 sto omnes uiuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, primi-
 tiæ Christus: deinde ij, qui sunt Christi. quæ quidē uerba de perfecta
 resurrectione interpretanda sunt, qua ad immortalem uitam, omni-
 prorsus moriendi necessitate sublata, excitamur. Atque in eo genē-
 re Christus dominus primum locum obtinet. nam si de resurrectione
 loquimur, hoc est de reditu ad uitam, cui iterum moriendi neces-
 sitas adiuncta est; ante Christum multi alii a mortuis excitati sunt:
 qui omnes tamen ea condicione reuixerunt, ut eis iterum morien-
 dum esset: at Christus dominus ita resurrexit, morte subacta, & op-
 pressa, ut mori amplius non posset: quod quidem apertissimo illo te-
 stimonio confirmatur: Christus resurgens ex mortuis iam non mori-
 tur: mors illi ultra nō dominabitur. Quod uero articulo additur,

1. ad Cor. 15

Ad Rom. 6.

TERTIA DIE, Parocho explanandum erit, ne fideles arbitrentur, to-
 tos ipsos tres dies Dominum in sepulcro fuisse, nam quod integrum
 naturalem diem, partemque tum antecedentis, tum consequentis
 diei in sepulcro conditus est, ob eam rem uerissime dicitur triduo in
 sepulcro iacuisse, ac tertia die a mortuis surrexisse. Vt enim diuinita-
 tem suam declararet, resurrectionē ad finem sæculi differre noluit.
 rursus uero, ut eum uere hominem, uereque mortuum esse credere-
 mus, non statim post mortem, sed tertio die reuixit: quod temporis
 spatium ad ueram mortem comprobandam satis esse uidebatur.

Patres primæ Constantinopolitanæ Synodi huic loco addiderunt:

+ SECUNDVM SCRIPTVRAS. Quod quidem ab Apostolo acce-
 ptum, in fidei Symbolum propterea transtulerunt; quod resur-
 rectionis mysterium maxime necessarium esse, idem Apostolus do-
 cuerit iis uerbis: Si Christus non resurrexit, inanis est ergo præ-
 dicatio nostra, inanis est & fides uestra: & si Christus non resurre-
 xit, uana est fides uestra: adhuc enim estis in peccatis uestris. Qua-
 re D. Augustinus, cum huius articuli fidem admiraretur, ita scri-
 psit: Non magnum est credere, quia mortuus est Christus: hoc
 & Pagani, & Iudæi, & omnes iniqui credunt: hoc omnes cre-
 dunt, quia mortuus est: fides Christianorum resurrectionis Christi
 est: hoc pro magno habemus, quia credimus eum surrexisse. ex
 quo factum est, ut frequentissime Dominus de sua resurrectione
 locutus sit: ac nunquam fere de passione suā cum discipulis collo-
 catus est, quin de resurrectione loqueretur. quare cum dixisset: Filius

1. ad Cor. 15

D. August.

Luc. 18.

E 3 hominis

hominis traderetur gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur, & postquā flagellauerint, occident eum: ad extremum addidit, Et tertia die resurget. & cum Iudæi ab eo peterent, ut aliquo signo, & miraculo doctrinam suam comprobaret, respondit, nullum aliud signum eis datum iri, quā Ionæ prophetæ signum. sicut enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic futurum affirmavit, filiū hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.

Luc. 11.

Matth. 12.

De necessitate, sine, et utilitate resurrectionis Iesu Christi.

Verum, ut huius articuli uim, & sensum melius perspiciamus, tria nobis inuestiganda, & cognoscenda sunt, Primum quidem, quare necesse fuerit Christum resurgere; deinde, qui resurrectionis finis, & scopus sit, & quæ ab ea utilitates, & commoda in nos sint profecta. Quod igitur ad primum attinet, necesse fuit eum resurgere, ut Dei iustitia ostenderetur, a quo maxime decebat eum extolli, qui ut illi obtemperaret, depressus, atque omni ignominia affectus erat.

Ad Phil. 2.

Hanc Apostolus causam attulit, cum ad Philipenses inquit: Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum. Præterea, ut fides nostra confirmaretur, sine qua hominis iustitia constare non potest. illud enim maximo argumento esse debet, Christum filium Dei fuisse, quod sua uirtute a mortuis resurrexit: deinde ut spes nostra aleretur, atque sustentaretur. Cum enim Christus resurrexerit, certa spe nitimur fore, ut nos etiam resurgamus: siquidem, membra capitis sui condicionem consequantur, necesse est. ita enim Apostolus argumentationem concludere uidetur, cum ad Corinthios, & Thessalonicenses scribit. & a Principe apostolorum Petro dictum est: Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem uiuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis in hereditatem incorruptibilem. Postremo ob eam etiam rem Domini resurrectionem necessariam fuisse docendum est, ut salutis, & redemptionis nostræ mysterium absolueretur. Christus enim morte sua nos a peccatis liberauit; resurgens uero præcipua nobis bona restituit, quæ peccando amiseramus. Quare est apud Apostolum dictum: Christus traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Ne quid igitur humani generis saluti deesset, quemadmodum illum mori, ita resurgere etiam oportuit. Ex iis uero, quæ hætenus dicta sunt, perspicere possumus, quantum utilitatis Christi domini resurrectio fidelibus attulerit. In resurrectione enim Deum esse immortalem, plenū gloria, mortis & Diaboli uictorem agnoscimus:

1. ad Cor. 15

1. ad Thes. 4.

1. Pet. 1.

ad Rom. 4.

ammod

8 1

quod

quod de Christo Iesu sine ulla dubitatione credendum, & confitendum est. Deinde Christi resurrectio nobis etiam corporis resurrectionem peperit; tum quia eius mysterij efficiens causa fuit; tum quia ad Domini exemplum resurgere omnes debemus. Nam quod ad corporis resurrectionem attinet, Apostolus ita testatur: Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. quæcumque enim Deus in redemptionis nostræ mysterio egit, ad omnia Christi humanitate, tamquam efficienti instrumento, usus est. Quare eius resurrectio instrumentum quoddam fuit ad resurrectionem nostram efficiendam. exemplar uero dici potest, quoniam Christi domini resurrectio omnium est perfectissima: ac quemadmodum Christi corpus resurgens ad immortalem gloriâ immutatum est, ita nostra etiam corpora, quæ prius imbecilla, & mortalia fuerant, gloria, & immortalitate ornata restituentur. Vt enim Apostolus docet, Saluatorem enim corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Hoc etiam de anima in peccatis mortua dici potest: cui quo pacto Christi resurrectio exemplar proponatur, idem Apostolus iis uerbis ostendit: Quo modo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus, si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Et paucis interiectis, inquit: Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit Deo. Ita & uos existimate, uos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem Deo in Christo Iesu:

1. ad Cor. 15.

ad Philip. 3.

ad Rom. 5.

Duo igitur a Christi resurrectione exempla petere debemus. Alterum est, ut, postquam peccati maculas eluimus, nouum uitæ genus instituamus, in quo morum integritas, innocentia, sanctitas, modestia, iustitia, beneficentia; humilitas eluceant. Alterum est, ut in eo uitæ instituto ita perseueremus, ut, adiuuante Domino, a iustitiæ uia, quam semel ingressi fuerimus, non excidamus. Neque uero Apostoli uerba id solum demonstrant, Christi resurrectionem ad resurrectionis exemplum nobis proponi: uerum etiam resurgendi uirtutem nobis præbere, uiresque, & spiritum largiri, quo in sanctitate, & iustitia permaneamus, ac Dei præcepta seruemus, declarant. nam quemadmodum ex eius morte non solum peccatis moriendi exemplum capimus, sed uirtutem etiam haurimus, qua peccatis moriamur: ita eius resurrectio ad iustitiam consequendam nobis uires affert, ut,

Quæ ex Christi resurrectione exemplum.

deinde pie, & sancte Deum colentes, in nouitate uitæ ambulemus, ad quā resurgimus. Hoc enim maxime resurrectione sua Dominus effecit, ut qui antea una cum illo peccatis, & huic sæculo mortui eramus, cum illo etiam ad nouam uitæ institutionem, & disciplinam resurgeremus. Huius resurrectionis quæ potissimum signa obseruanda sint, Apostolus nos admonet. nam cum inquit: Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: plane ostendit, eos, qui uitam, honores, otium, diuitias ibi maxime, ubi Christus est, habere cupiūt, uere cum Christo surrexisse. cum uero addit: Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram: alteram etiam hanc ueluti notam apposuit, qua perspicere possimus, num uere cum Christo surreximus. ut enim corporis affectionem & ualitudinem gustus indicare solet: ita, si, quæcumque sunt uera, quæcumque pudica, quæcumque iusta, quæcumque sancta alicui sapiant, isque cælestium rerum iucunditatem intimo mentis sensu percipiat, hoc maximo argumento esse potest, eum, qui ita affectus sit, ad nouam, & spiritualem uitam una cum Christo Iesu surrexisse.

ASCENDIT AD CAELOS, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS. Daudid propheta, cum beatam, & gloriosam Domini ascensionem spiritu Dei plenus contempleretur, omnes ad eum triumphum summa lætitia, & gaudio celebrandum illis uerbis hortatur, cum inquit: Omnes gētes plaudite manibus, iubilare Deo in uoce exultationis: ascendit Deus in iubilatione. Ex quo intelligit Parochus, maximo studio hoc mysterium explicandum esse, sibi que diligenter curandum, ut fideles illud non solum fide, & mente percipiant, sed, quoad eius fieri poterit, iuuante Domino, factis etiam, & uita exprimere studeant. Quod igitur ad sexti articuli explanationem attinet, in quo potissimum de diuino hoc mysterio agitur, a priori eius parte incipiendum est, & quæ eius sit uis, atque sententia, aperiendum. De Christo enim Iesu illud etiam fideles sine ulla dubitatione credere oportet, eum, perfecto iam & absoluto redemptionis nostræ mysterio, ut homo est, in cælum corpore, & anima ascendisse. nam, ut Deus est, numquam ab eo abfuit, ut qui diuinitate sua loca omnia compleat. Ascendisse autem sua uirtute, doceat, non aliena ui sublatum, quemadmodum Helias, qui igneo curru in cælum euectus est: uel Abacuch propheta, uel Philippus Diaconus, qui diuina uirtute per aerem delati, longinqua terrarum spatia permearūt. Neque uero solum, ut Deus, præpotenti diuinitatis uirtute in cælos ascendit,

4. Reg. 2.
Dan. 14.
Act. 8.

ascendit, sed etiam, ut homo est. Quamuis enim naturali ui id fieri non potuerit, tamē uirtus illa, qua beata Christi anima prædita erat, corpus, ut libuit, mouere potuit: corpus uero, quod iam gloriam adeptum erat, mouentis animæ imperio facile parebat. Atque hac ratione, ut Deus, & ut homo est, Christum in cælum sua uirtute ascendisse credimus. In altera articuli parte hæc sunt: Seder ad dexteram patris. quo loco tropum, idest uerbi immutationē licet animaduertere frequētem in diuinis litteris, cum humanas affectiones, & membra ad nostram intelligentiam accommodantes, Deo tribuimus. neque enim, cum spiritus sit, quidquam in eo corporeum cogitari potest. Sed quoniam in humanis rebus ei maiorem honorem tribui existimamus, qui ad dexteram collocatus est; eandem rem ad cælestia etiā transferentes ad explicandam Christi gloriā, quam ut homo præ ceteris omnibus adeptus est, eum in patris dextera esse confitemur. Sedere autem hoc loco non situm, & figuram corporis significat, sed eam regiæ, summæque potestatis, ac gloriæ firmam & stabilem possessionem, quam a patre accepit, declarat: de quo ait Apostolus: Suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus supra omnem principatum, & potestatem, & uirtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiā in futuro: & omnia subiecit sub pedibus eius. Ex quibus uerbis apparet, hanc gloriam adeo propriam, & singularem Domini esse, ut cuius alii creatæ naturæ conuenire non possit. Quare alio loco testatur: Ad quem autem angelorum dixit aliquādo: Sede a dextris meis? Sed articuli sensum Parochus latius explanabit, ascensionis historiam persequens, quā sanctus Lucas euangelista in Actis apostolorum admirabili ordine descripsit. In cuius explicatione illud primum obseruare oportebit, cetera omnia mysteria ad ascensionem, tamquam ad finem, referri, in eoque omnium perfectionē, & absolutionem contineri. nam, ut ab incarnatione Domini omnia religionis nostræ mysteria initium habent, ita ascensione eius peregrinatio concluditur. Præterea, alia Symboli capita, quæ ad Christum dominum pertinent, summam eius humilitatem, & cōtemptionem ostendunt. neque enim abiectius, aut humiliter quidquam cogitari potest, quam quod filius Dei pro nobis humanam naturam, & imbecillitatem assumpserit, patique, & mori uoluerit. At uero, quod tum superiori articulo a mortuis resurrexisset, nunc uero in cælum ascendisset, & ad Dei patris dexteram sedere confitemur, nihil ad eius summam gloriam, diuinamque maiestatem declarandam magnificentius

Ad Eph. 1.

Ad Heb. 1.

Act. 1.

centius dici, aut admirabilius potest.

Christi in cælum ascensionis causa, & quæ nobis in de beneficia.

Iam his expositis, accurate docendum est, cuius rei causa Christus dominus in cælos ascenderit. Primum enim ascendit, propterea quod eius corpori, quod immortalitatis gloria in resurrectione donatum fuerat, non terrenæ huius, & obscuræ habitationis locus, sed altissimum, & splendidissimum cæli domicilium cōueniret: nec uero solum ut eius gloriæ, & regni solium potiretur, quod sanguine meruerat, uerum etiam ut ea, quæ ad salutem nostram pertinebant,

Ioan. 18.

curaret. nam mundi regna, terrena & fluxa sunt, magnisque opibus, & carnis potentia nituntur: Christi uero regnum nō terrenum, quale Iudæi expectabant, sed spirituale, & æternum. itemque eius opes, & diuitias spirituales esse ipse ostēdit, cum suam sedem in cælis collocauit. in quo quidem regno illi ditiores, & omnium bonorum copia affluentiores existimandi sunt, qui ea, quæ Dei sunt, diligentius quærent. nam & sanctus Iacobus testatur, Deum elegisse pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se. Sed illud etiam Dominus noster in cælum ascendens efficere uoluit, ut nos cum ascendente mente & desiderio prosequeremur. nam quemadmodum morte, & resurrectione sua moriendi, & resurgendi spiritu exemplum nobis reliquerat, ita ascensu nos docet, atque instruit, ut in terris positi, in cælum nos cogitatione conferamus, confidentes nos peregrinos, & hospites esse super terram, ac patriam inquirentes ciues esse sanctorum, & domesticos Dei. Nostra enim, ut idem inquit Apostolus, conuersatio in cælis est. Iam uero uim, & magnitudinem inexplicabilium bonorum,

Iacob. 2.

quæ in nos Dei benignitas effundit, diuinus Dauid, Apostolo interprete, multo ante cecinerat illis uerbis: Ascendens in altum captiuā duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. nā decimo die spiritum sanctum dedit, cuius uirtute, atque ubertate compleuit præsentem illam fidelium multitudinem. & uere tum magnifica illa promissa perfoluit: Expedit uobis, ut ego uadam. si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos: si autem abiero, mittam eum ad uos. Ascendit etiam in cælum ex Apostoli sententia, ut appareat nunc uultui Dei pro nobis, & apud patrem aduocati officio fungatur. Filioli mei, inquit sanctus Ioannes, hæc scribo uobis, ut non peccetis: sed &, si quis peccauerit, aduocatam habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Nec uero quidquā est, unde fideles maiorem lætitiā, & animi iucunditatem

Ad Heb. 1. 1.

Ad Eph. 2.

ad Philip. 3.

Psal. 67.

Ad Eph. 4.

Act. 1.

Ioan. 16.

Ad Heb. 9.

1. Ioan. 2.

capere

capere debeant, quam Iesum Christum patronum causæ, ac deprecato-
 rem salutis nostræ cōstitutum esse, cuius sit apud æternum patrem
 summa grātia, & auctoritas. Parauit denique nobis locum, quod *Ioan. 14.*
 etiam se facturum promiserat, atque omnium nostrum nomine ca-
 put ipse Iesus Christus uenit in cælestis gloriæ possessionem. nam in
 cælum abiens, portas, quæ Adami peccato interclusæ fuerant, pate-
 fecit, nobisque uiam muniuit, qua ad cælestem beatitudinem per-
 ueniremus; quemadmodum ipse in cena discipulis futurum prædi-
 xerat. quod quidem ut rei etiam euentu aperte comprobaret, pio-
 rum animas, quas ab inferis eripuerat, secum in æternæ beatitudi-
 nis domicilium introduxit. Hanc cælestium munerum admirabi-
 lem copiam salutaris illa commodorum series cōsecuta est. primum
 enim fidei nostræ merito maximus cumulus accessit: nam fides earū
 rerum est, quæ sub aspectum non cadunt, atque ab hominum ra-
 tione, ac intelligentia remotæ sunt. Quare si Dominus a nobis non
 discessisset, fidei nostræ meritum minueretur: siquidem a Christo
 domino beati prædicantur, qui non uiderunt, & crediderunt. Præ-
 terea Christi in cælum ascensus ad confirmandam spem in cordibus
 nostris magnum momentum habet. nam quoniam Christum homi-
 nem in cælum ascendisse, & humanam naturam in dextera Dei pa-
 tris collocasse credimus, magna in spe sumus, fore ut nos etiam, eius
 membra, illuc ascendamus, atque ibi cum capite nostro coniunga-
 mur: quod ipse Dominus his uerbis testatur est: Pater, quos de-
 didisti mihi, uolo, ut, ubi sum ego, & illi sint mecum. Deinde hoc *Ioan. 17.*
 quoque uel maximum beneficium consecuti sumus, quod amorem
 nostrum ad cælum rapuit, ac diuino spiritu inflammauit: nam ue-
 rissime dictum est, ibi cor nostrum esse, ubi thesaurus noster est. Ac
 profecto, si Christus dominus in terris uersaretur, omnis nostra
 cogitatio in ipso hominis aspectu, & cōsuetudine defixa esset: & illum
 dumtaxat hominem spectaremus, qui nos tantis beneficiis afficeret,
 eumque terrena quadam beneuolentia prosequeremur. uerum in
 cælum ascendens, amorem nostrum spiritalem reddidit, effecitque,
 ut, quem nunc absentem cogitamus, eum, ut Deum, ueneremur,
 & diligamus. Id autem partim apostolorum exemplo intelligimus,
 quibus dum præsens affuit Dominus, humano fere sensu de illo iu-
 dicare uidebantur; partim uero ipsius Domini testimonio cōfirma-
 tum est, cum inquit: Expedit uobis, ut ego uadam. Nam imperfe-
 ctus ille amor, quo Christum Iesum præsentem diligebant, diuino *Ioan. 16.*
 amore perficiendus erat, idque spiritus sancti aduentu: quare statim
 addit:

addit: Si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos. Accedit etiam, quod in terris domum suam, idest Ecclesiam, amplificauit, quæ spiritus sancti uirtute, & ductu gubernaretur. cuius uero uniuersæ inter homines Pastorem, & summum antistitem Petrum, apostolorum principem, reliquit. tum uero dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios uero euangelistas, alios autem Pastores, & doctores. atque ita ad dexteram patris sedens, aliis, atque aliis diuersa dona semper impertitur. nam testatur Apostolus, *Ad Eph. 4.* unicuique nostrum datam esse gratiam secundum mensuram donationis Christi. Ad extremum uero, quod antea de mortis, & resurrectionis mysterio docuimus, idem etiam de ascensu fidelibus cogitandum est. quamuis enim Christi passioni salutem, & redemptionem nostram debeamus, qui merito suo aditum iustis ad cælum aperuit: *Ad Eph. 4.* rimen eius ascensus non solum ueluti exemplar nobis propositum est, quo alte spectare, & spiritu in cælum ascendere discamus, sed diuinam etiam uirtutem, qua id efficere possimus, largitus est.

INDE VENTVRVS EST IUDICARE VIVOS, ET MORTVOS. Tria sunt domini nostri Iesu Christi ad suam Ecclesiam decorandam, & illustrandam insignia officia & munera, redemptionis, patrocinii, & iudicii. Cum autem superioribus articulis ab eo genus humanum passione, & morte redemptum esse, ascensu etiam in cælum, nostram causam, & patrocinium in perpetuum susceptum constet: sequitur, ut eius iudicium hoc articulo declareretur: cuius articuli ea uis est & ratio, summo illo die Christum dominum de uniuerso hominum genere iudicaturum esse. Sacræ enim litteræ duos filii Dei aduentus esse testantur, alterum, cum salutis nostræ causa carnem assumpsit, & homo in uirginis aluo effectus est: alterum, cum in consummatione sæculi ad iudicandos omnes homines ueniet. hic aduentus in sacris litteris dies Domini appellatur: de quo Apostolus ait: Dies Domini, sicut fur in nocte, ita ueniet. & Saluator ipse: De die autem illa, & hora nemo scit. Ac de summo iudicio satis sit illa auctoritas Apostoli: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum. Plena enim est sacra scriptura testimoniorum, quæ passim Parochis occurrent, ad rem non solum comprobandam, sed etiam fidelium oculis subiiciendâ, ut, quemadmodum a mundi initio dies ille Domini, quo humanam carnem induit, omnibus optatissimus semper fuit, quod in eo mysterio liberationis suæ spem positâ haberent; ita deinceps post filii Dei mortem, & ascensum in cælum, alterum diem

1. ad Thes. 5.

Matth. 24.

Mar. 13.

2. ad Cor. 5.

diem Domini uehementissimo studio desideremus, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei.

Sed duo tempora Parochis ad rei explicationem obseruanda sunt, in quibus unicuique necesse est in conspectum Domini uenire, & singularum cogitationum, actionum, uerborum denique omnium rationem reddere, demumque iudicis præsentem subire sententiâ. Primum est, cum unusquisque nostrum migrat e uita: nam statim ad Dei tribunal sistitur, ibique de omnibus iustissima quæstio habetur, quæcumque aut egerit, aut dixerit, aut cogitarit umquam. atque hoc priuatum iudicium uocatur. Alterum uero, cum uno die, atque uno in loco omnes simul homines ad tribunal iudicis stabunt, ut omnibus omnium sæculorum hominibus inspectatibus, & audientibus, singuli, quid de ipsis decretum, & iudicatum fuerit, cognoscant: cuius sententiæ pronuntiatio impiis, & scelestis hominibus non minima futura est pœnarum, & suppliciorum pars. rursus uero pii, & iusti nō paruum ex ea præmiū, fructumque percepturi sunt, cum, qualis quisque in hac uita fuerit, apparebit. hoc autem generale iudicium appellatur: de quo illud necessario ostendendum est, quæ causa fuerit, cur, præter priuatum de singulis, alterum etiam de uniuerſis hominibus iudicium exerceretur. nam cum uel ipsis hominibus mortuis interdum superstitēs sint filii parētum imitatores, reliqui sint liberi, discipuli, exemplorum, orationum, actionum amatores, ac propugnatores, quibus rebus ipsorū mortuorum præmia, & pœnas augeri necesse est: cū hæc uel utilitas, uel calamitas ad plures pertinet, non prius finem habitura sit, quam extremus ueniat mundo dies; æquum erat de uniuerſa hac recte, aut perperam factorum, dictorumque ratione perfectam quæstionem haberi: quod fieri non poterat, nisi facto communi omnium hominum iudicio. Accedit etiam, quod, cum piorum fama sæpe lædatur, impii uero innocentia laude cōmendentur, diuinæ iustitiæ ratio postulat, ut pii ereptam iniuria apud homines existimationem in publico uniuerſorū hominū conuentu, & iudicio recuperent. deinde uero boni, & mali homines, quæcumque in uita egerunt, cum nō sine corporibus egerint, omnino sequitur, ut benefacta, siue malefacta ad corpora etiam pertineant, quæ actionum ipsarum instrumentum fuerunt. Maxime igitur conueniebat, corporibus una cum eorum animis debita æternæ gloriæ præmia, aut supplicia impertiri: quod quidem neque sine omnium hominum resurrectione, neque sine generali iudicio fieri poterat. Postremo, quoniam in aduersis, & secundis

De duplici aduentu Domini, & de necessitate generalis iudicii.

- hominū rebus, quæ promiscue nonnumquam bonis & malis eueniunt, probandum erat, nihil non infinita Dei sapientia, & iustitia geri, ac gubernari par fuit, non solum bonis præmia, improbis supplicia in futuro sæculo constitui, uerum etiam publico, ac generali iudicio decerni; quo omnibus notiora, & illustriora fierent, atque ut Deo iustitiæ, & prouidentiae laus ab omnibus tribueretur, pro iniusta illa querela, qua sancti etiam uiri deplorare interdum, ut homines, solebant, cum improbos ualentes opibus, & honoribus florentes animaduēterēt. nam Propheta, Mei, inquit, pene mori sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelauī super iniquos pacem peccatorum uidens. & paulo post: Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo obtinuerūt diuitias: & dixi; Ergo sine causa iustificauī cor meum: & laui inter innocentes manus meas: & fui flagellatus tota die: & castigatio mea in matutinis. Atque hæc frequens querela inultorum fuit. Ergo necesse erat, ut generale iudicium exerceretur; ne forte homines dicerent, Deum circa cardines cæli perambulantem non curare terrena. Hæc autem ueritatis formula, iure una ex duodecim fidei Christianæ articulis constituta est, ut, si quorum animi in prouidentia, & iustitia Dei nutarent, huius doctrinæ ratione confirmarentur. Præterea, proposito iudicio pios recreari, impios terreri oportebat, ut, cognita Dei iustitia, illi ne deficerent, hi a malis, æterni supplicii metu, atque expectatione, reuocarentur. Quare Dominus, & saluator noster, cum de extremo die loqueretur, declarauit futurum aliquando generale iudicium: signaque aduentantis eius temporis descripsit; ut, cum illa uiderimus, finem sæculi prope esse intelligamus. ac deinde in cælum ascendens angelos misit, qui apostolos, eius absentia mærentes, his uerbis consolarentur:
- Act. 1.* Hic Iesus, qui assumptus est a uobis in cælum, sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntem in cælum.

*Christus cur
iudex omniū
futurus: ac
de præceden-
tibus iudicij
signis, deque
forma, senten-
tia, modo.*

Ioan. 5.

Verum Christo domino non solum ut Deo, sed etiam ut homini hoc iudicium datum esse, sacræ literæ declarant. quamuis enim iudicandi potestas omnibus sanctæ Trinitatis personis communis sit: præcipue tamen filio eam tribuimus; quod ipsi quoque sapientiam conuenire dicimus. Quod autem, ut homo, mundum iudicaturus sit, Domini testimonio confirmatur, qui inquit: Sicut pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio habere uitam in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Decebat autem maxime a Christo domino hoc iudicium exerceri, ut, cum de hominibus decernendum esset, illi corporis oculis iudicem uidere,

Ad Parochos.

57

uidere, & auribus sententiam, quæ proferebatur, audire possent, & omnino iudicium illud sensibus percipere. Ac præterea æquissimum erat, ut homo ille, qui iniquissimis hominum sententijs condemnatus fuerat, omnium deinde iudex sedere ab omnibus conspiceretur. Quamobrem apostolorum Princeps, cum in Cornelii domo summa Christianæ religionis capita exposuisset, docuissetque Christum a Iudæis in ligno suspensum, atque occisum, tertia uero die ad uitam resurrexisse, subiunxit: Et præcepit nobis, prædicare populo, & testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo iudex uiuorum, & mortuorum. Sed tria hæc præcipua signa iudicium antecessura esse, sacræ litteræ declarant, prædicationem euangelii per uniuersum orbem, discessionem, Antichristum: inquit enim Dominus: Prædicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc ueniet consummatio. & Apostolus nos admonet, ne ab aliquo seducamur, quasi instet dies Domini: quoniã, nisi uenerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, iudicium non fiet. Quæ autè iudicii forma, & ratio futura sit, Parochis ex Danielis oraculis, tum ex sanctorum euangeliorum, & Apostoli doctrina facile erit cognoscere. Præterea, sententia, quæ a iudice pronuncianda sit, diligentius hoc loco expendenda erit. Christus enim Saluator noster, lætis oculis pios a dextera stantes intuens, ita de illis iudicium summam cum benignitate pronuntiabit: Venite benedicti patris mei: possidete regnum, quod paratum est uobis a constitutione mundi. quibus uerbis nihil iucundius audiri posse illi intelligent, quicquid cum impiorum damnatione contulerint, ac cum animo suo cogitauerint, iis uerbis pios & iustos homines a laboribus ad quietem, a lacrymarum ualle ad summum gaudium, a miseriis ad perpetuam beatitudinem, quam illi charitatis officiis promeriti fuerint, uocari. Deinde ad eos, qui a sinistra stabunt, conuersus, suam iustitiam in eos effunder his uerbis: Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & angelis eius. Prioribus illis uerbis, Discedite a me, maxima pœna significatur, quæ impii plectendi erunt, cum a Dei aspectu quamlongissime eiicientur: neque ulla spes eos consolari poterit, fore aliquando, ut tanto bono perfruantur. atque hæc quidem a theologis pœna damni appellata est, quod scilicet impii apud inferos diuinæ uisionis luce perpetuo carituri sint. Quod uero additur; Maledicti, mirum in modum auget illorum miseriam, & calamitatem. Si enim, cum a diuina præsentia expellendi essent, aliqua saltem

2. Tim. 1. 18

Act. 10.

Matth. 24.

2. ad The. 2.

Matth. 25.

Matth. 25.

Matth. 25.

benedictione digni haberentur, hoc profecto magno eis solatio esse potuisset. At quoniam nihil eiusmodi ipsis expectandum est, quod calamitatem leuiorem faciat; iure optimo, cum expellentur, diuina iustitia eos omni maledictione persequetur. Sequitur deinde: In ignem æternum. quod quidem alterum pœnarum genus, pœnam sensus theologi uocant: propterea quod sensu corporis percipitur, ut in uerberibus, & flagellis; alioque grauiore suppliciorum genere; inter quæ, dubitari non potest, ignis tormenta summum doloris sensum efficere. cui malo cum accedat, ut perpetuum tempus duraturum sit; ex eo ostenditur, damnatorum pœnam omnibus suppliciis cumulandam esse. atque hoc magis declarant uerba illa, quæ in extrema sententiæ parte posita sunt: Qui paratus est Diabolo, & angelis eius. Cum enim ita comparatum sit, ut omnes molestias leuius feramus, si calamitatis nostræ socium aliquem, & consortem habeamus, cuius prudentia, atque humanitate aliqua ex parte iuuari possumus: quæ tandem erit damnatorum miseria, quibus in tantis ærumnis a perditissimorum dæmonum societate diuelli numquam licebit? & hæc quidem sententia in impios iustissime a Domino saluatore nostro feretur; ut, qui omnia ueræ pietatis opera neglexerint, & esurienti, ac sitiienti nec cibum, nec potum ministrauerint, hospitem non exceperint, nudum non operuerint, aut in carcere inclusum, ægrumque non uisitarint. Hæc sunt, quæ Pastores fidelis populi auribus sæpiissime inculcare debent. nam huius articuli ueritas fide concepta maximam uim habet ad frenandas prauas animi cupiditates; atque a peccatis homines abstrahendos. Quare in Ecclesiastico dictum est: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Ac profecto uix quisquam adeo præceps in scelera feretur, quem illa cogitatio ad pietatis studium non reuocet, fore aliquando, ut ei apud iustissimum iudicem omnium nō solum factorum, dictorumque, sed occultissimarum etiam cogitationum ratio reddenda, & pro meritis pœna persoluenda sit. Iustus uero ad colendam iustitiam magis ac magis incitetur, ac summa lætitia effertur, necesse est, quamuis etiam in egestate, infamia, cruciatibus uitam degat, cum animum ad eum diem refert, quo, post ærumnosæ huius uitæ certamina, uictor uniuersis hominibus audientibus declarabitur, & diuinis, atque illis quidem æternis honoribus, in cælestem patriam receptus, afficietur. Quod igitur reliquū est, hortari fideles oportet, ut optime uiuendi rationem comparent, ad omne pietatis studium se exerceant, quo possint aduentantem magnum illum

illum diem Domini, maiore cum securitate animi expectare, atque adeo, ut filios decet, cum summa cupiditate expetere.

CREDO IN SPIRITUM SANCTUM. Hactenus, quæ ad primam, & secundam sanctæ Trinitatis personam pertinebant, quantum propositi argumenti ratio postulare uidebatur, exposita sunt: sequitur nunc, ut illa etiam, quæ in Symbolo de tertiâ personâ, hoc est de spiritu sancto traduntur, explicentur. Quæ in re declaranda omne studium, & diligentiam Pastores adhibebunt, cum homini Christiano non magis liceat hanc partem ignorare, uel de ea minus recte sentire, quam de alijs superioribus articulis existimandum sit. Quare Apostolus non permisit Ephesios quosdam spiritus sancti personam ignorare: a quibus cum quæsisset, an spiritum sanctum accepissent, cum illi, ne si spiritus sanctus quidem esset, se scire respondissent, statim rogauit: In quo ergo baptizati estis? Quibus uerbis significauit, distinctam huius articuli noticiam fidelibus maxime necessariam esse: ex qua eum præcipue fructum capiunt, quod cum attente cogitant, se, quidquid habent, spiritus sancti munere, & beneficio consecutos esse; tum uero de se ipsis modestius, & humiliter sentire, & in Dei præsidio omnem spem ponere incipiunt: qui primus homini Christiano gradus ad summam sapientiam, & felicitatem esse debet.

Act. 19.

Huius igitur articuli explanationem a ui, & notione, quæ hoc loco spiritus sancti uocabulo subiecta est, exordiri oportebit. nam cum illud æque de patre, & filio rectissime dicatur; (uterque enim spiritus est, & sanctus: siquidem Deum spiritum esse confitemur) deinde uero hac uoce angeli etiam, & piorum animæ significantur; cauendum est, ne populus uerbi ambiguitate in errorem inducatur. Quare docendum est in hoc articulo, spiritus sancti nomine tertiam Trinitatis personam intelligi, quo modo in sacris litteris tum ueteris nonnumquam, tum noui testamenti frequenter accipitur. nam Dauid precatur: Et spiritum sanctum tuum ne auferas a me, in libro sapientiæ legimus: Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis? & alibi: Ipse creauit illam in spiritu sancto. In nouo uero testamento iubemur baptizari in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. & sanctissimam uirginem de spiritu sancto concepisse legimus. tum uero a sancto Ioanne ad Christum mittimur, qui nos spiritu sancto baptizat: ac plurimis præterea alijs in locis ea uox legentibus occurrit. Verum nemo mirari debet, tertiæ personæ, quemadmodum primæ, & secundæ,

De propria
spiritus sancti
significatione.

Psal. 50.

Sap. 9.

Eccle. 1.

Matth. 28.

Matth. 1.

Luc. 1.

Ioan. 1.

proprium nomen tributum non esse. nam secunda persona ideo proprium nomen habet, & filius dicitur, quia eius æternus a patre ortus proprie generatio uocatur, ut in superioribus articulis explicatum est. Vt igitur ortus ille, generationis nomine significatur: ita personam, quæ emanat, proprie filium appellamus, & a qua emanat, patrem. Nunc cum tertiæ personæ productioni proprium nomen impositum non sit, sed spiratio, & processio appelletur; sequitur, ut etiam persona, quæ producitur, suo nomine careat. Nullum autem proprium nomen eius emanatio habet: propterea quod nomina, quæ Deo tribuuntur, a rebus creatis mutuari cogimur: in quibus quoniam nullam aliam naturæ, & essentiæ communicandæ rationem, quam generandi uirtute, agnoscimus; ob eam causam fit, ut rationem, qua se ipsum totum Deus uiamoris communicat, proprio uocabulo exprimere non possimus. Quare cōmuni SPIRITVS SANCTI nomine tertia persona appellata est. quod quidem illi maxime conuenire ex eo intelligimus, quia spiritalem uitam in nos infundit, ac sine eius sanctissimi numinis afflatu nihil æterna uita dignum efficere possumus.

*Spiritum sanctum
illud Patri &
Filio in omni
bus equalē.*

Verum, explicata uocabuli significatione, docendus in primis erit populus, spiritum sanctum æque ac patrem & filium Deum esse, eidem æqualem, æque omnipotentē, æternum, & infinitæ perfectionis; summum bonum, ac sapientissimum, eiusdemq. cum patre, & filio naturæ. Quod quidem illius uocis, IN, cum dicimus, Credo in spiritum sanctum, proprietatis satis indicat, quæ, ad exprimendam fidei nostræ uim, singulis Trinitatis personis appositæ est. Atque id etiam aperta sacrarum litterarum testimonia confirmant.

Act. 5. nam cum sanctus Petrus in Actis apostolorum dixisset: Anania, cur tentauit Satanas cor tuum, mentiri te spiritui sancto? mox inquit: Non es mentitus hominibus, sed Deo. quem prius spiritum sanctum appellauerat, eundem statim Deum uocat. Apostolus etiam ad Corinthios, quem Deum dixerat, spiritum sanctum esse interpretatur.

1. ad Cor. 12. Diuisiones, inquit, operationum sunt, idem uero Deus, qui operatur omnia in omnibus. deinde subiungit: Hæc autem omnia operatur unus, atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Præterea in Actis apostolorum, quod uni Deo propheta tribuunt, ille spiritui sancto adscribit. dixerat enim Isaias: Audiui uocem Domini dicentis, Quem mittam? & dixit mihi: Vade, & dices populo huic; Excæca cor populi huius, & aurēs eius aggraua, & oculos eius claudet: ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat. Quæ uerba cū

Apostolus

Apostolus citaret: Bene, inquit, spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetā. Deinde uero cum scriptura spiritus sancti personam cum patre, & filio coniungit, ut cum patris, & filii, & spiritus sancti nomen in baptismo adhiberi præcipit, nullus nobis de huius mysterii ueritate dubitandi locus relinquitur. nam si pater Deus est, & filius Deus; omnino fateri cogimur, etiā spiritum sanctum, qui cum eis pari honoris gradu coniungitur, Deum esse. Accedit autē, quod is, qui in nomine cuiusvis rei creatæ baptizatur, nullum ex eo fructum consequi potest. Numquid in nomine Pauli, inquit, baptizati estis? ut ostenderet hoc eis nihil ad comparandam salutem profuturum esse. Cum igitur baptizemur in nomine spiritus sancti, eum esse Deum fateri oportet. Sed hunc eundem trium personarum ordinem, quo spiritus sancti diuinitas comprobatur, licet animaduertere tum in epistola Ioannis; Tres sunt qui testimonium dant in cælo, pater, uerbum, & spiritus sanctus, & hi tres unum sunt: tum ex præclaro illo sanctæ Trinitatis elogio, quo diuinæ laudes & psalmi concluduntur; Gloria patri, & filio, & spiritui sancto. Postremo; quod ad eam ueritatem confirmandam maxime pertinet, quæ cumque Dei propria esse credimus, ea spiritui sancto conuenire sacræ litteræ testantur. Quare illi templorum honorem tribuunt, ut cum Apostolus ait: An nescitis, quoniam membra uestra templum sunt spiritus sancti? Item sanctificationem, & uiuificationem; & scrutari profunda Dei; & per prophetas loqui; & ubique esse: quæ omnia diuino tantum numini tribuenda sunt: Sed illud præterea fidelibus accurate explanandum est, spiritum sanctum ita Deum esse, ut eum tertiā personam in diuina natura a patre, & filio distinctam, & uoluntate productam confiteri oporteat. nam, ut alia scripturarum testimonia omittantur, baptismi forma, quā Saluator noster docuit, apertissime ostendit, spiritum sanctum tertiā esse personam, quæ in diuina natura per se constet, & ab aliis distincta sit. Quod etiam Apostoli uerba declarant, cum inquit: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus uobis, Amen. Idem uero multo apertius demonstrant, quæ Patres in Constantinopolitano primo Concilio hoc loco ad cōfutandam impiam Macedonii amentiam addiderunt, Et in SPIRITVM SANCTVM DOMINVM, & uiuificatē; qui ex patre, filioque procedit; qui cum patre, & filio simul adoratur, & conglorificatur; qui locutus est per prophetas. Quod igitur spiritum sanctum Dominum confitentur, in eo declarant, quantum angelis antecellat; qui tamen nobilissimi

Matth. 28.

1. ad Cor. 1.

1. Ioan. 5.

1. ad Cor. 6.

2. ad Thef.

2. 1. p. 1.

Ioan. 6.

2. ad Cor. 3.

1. ad Cor. 2.

Matth. 28.

2. ad Cor. 13.

ad Heb. 1.

spiritus a Deo conditi sunt. illos enim omnes sanctus Paulus testatur esse administratorios spiritus, in ministeriū missos, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. *VIVIFICANTEM* uero appellant, quod anima cum Deo coniuncta magis uiuit, quam corpus animæ coniunctione alitur, ac sustinetur. Quoniam uero spiritui sancto sacra litteræ hanc animæ cum Deo coniunctionē tribuunt, rectissime uiuificantem spiritum sanctum uocari perspicuum est. Iam uero quod sequitur, Qui ex patre, filioque procedit, docendi sunt fideles spiritum sanctum a patre, & filio, tāquam ab uno principio æterna processione procedere. id enim ecclesiastica regula, a qua Christiano non licet aberrare, credendum nobis proponit, & diuinarum litterarum, & Conciliorum auctoritate confirmatur. nam Christus

*Ioan. 16.**Ioan. 14. 15.**ad Rom. 8.**ad Gal. 4.**Matth. 10.**Ioan. 15.**Ioan. 14.*

*De admiran-
dis Spiritus
sancti effecti-
bus & donis.*

dominus, cum de spiritu sancto loqueretur, dixit: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Hoc idem ex eo colligitur, quod in scripturis sacris spiritus sanctus nonnumquam spiritus Christi, interdū spiritus patris appellatur: modo a patre, modo a filio mitti dicitur, ut æque a patre, & filio procedere non obscure significetur. Qui spiritum Christi non habet, inquit sanctus Paulus, hic non est eius. & idem spiritum Christi uocat, cum ad Galatas inquit: Misit Deus spiritum filii sui in corda uestra, clamantem Abba pater. Apud sanctum Matthæum spiritus patris appellatur: Non uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri. & Dominus in cena inquit: Paracletus, quem ego mittam uobis spiritum ueritatis, qui a patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. tum alibi eundem spiritum sanctum a patre mittendum affirmat his uerbis: Quem mittet pater in nomine meo. ex quibus uerbis cum processionem spiritus sancti intelligamus, perspicuum est, eundem ab utroque procedere. Hæc sunt, quæ de spiritus sancti persona tradenda erunt.

Docere præterea oportebit, quosdam esse spiritus sancti admirabiles effectus, & amplissima quædam munera, quæ ab ipso, tamquā a perenni bonitatis fonte, oriri, & manare dicuntur. Quamuis enim sanctissimæ Trinitatis opera, quæ extrinsecus fiunt, tribus personis communia sint: ex ijs tamen multa spiritui sancto propria tribuuntur, ut intelligamus illā in nos a Dei immensa charitate proficisci. nam cum spiritus sanctus a diuina uoluntate, ueluti amore inflammata, procedat, perspicui potest, eos effectus, qui proprie ad spiritum sanctum referuntur, a summo erga nos Dei amore oriri. Quare ex eo consequitur, ut spiritus sanctus *DOMVM* appelletur. nam doni uocabulo significatur id, quod benigne, & gratuito, nulla spere remunerationis

Ad Parochos.

57

nerationis proposita, donatur. Ac proinde quæcumque bona, & beneficia a Deo in nos collata sunt, (quid autem habemus, quod a Deo, *1. ad Cor. 4.* ut inquit Apostolus, non acceperimus?) ea nobis spiritus sancti concessu, & munere data esse, pio, & grato animo agnoscere debemus. Eius autem plures effectus sunt. nam ut mundi creationem, creaturæque rerum propagationem, & gubernationem omittamus, de quibus in primo articulo commemorauimus; uiuificationem spiritui sancto proprie tribui, paulo ante demonstratum est, & Ezechielis testimonio confirmatur: Dabo, inquit, uobis spiritum, & uiuētis. *Ezech. 37.* Præcipuos tamen, & maxime proprios spiritus sancti effectus Propheta enumerat: Spiritum sapientiæ, & intellectus, spiritum consilii, & fortitudinis, spiritum scientiæ, & pietatis, & spiritum timoris Domini: quæ dona spiritus sancti uocantur: interdum autem spiritus sancti nomen eis tribuitur. Quare sapienter D. Augustinus monet, animaduertendum esse, cum in sacris litteris huius uocis SPIRITVS SANCTI mentio fit, ut diiudicare possimus, tertiam ne Trinitatis personam, an eius effectus, atque operationes significet. nam hæc duo eodem interuallo distinguenda sunt, quo etiam creatorem a rebus creatis differre credimus. Atque hæc eo diligentius explicanda sunt, quod ex hisce spiritus sancti donis Christianæ uitæ præcepta haurimus, sentireque possumus, an spiritus sanctus in nobis sit. Verum, præ ceteris eius amplissimis muneribus, gratia illa prædicanda est, quæ nos iustos facit, signatque spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ. hæc enim mentem nostram ætissimæ amoris uinculo Deo iungit: ex quo fit, ut summo pietatis studio accensi, nouam uitam instituamus, ac naturæ diuinæ participes effectus *1. Ioan. 3.* filij Dei nominemur, & uerè simus. *August. 2.*

CREDO SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM. Quanta diligentia curare Pastores debeant, ut huius noni articuli ueritatem fidelibus explicent, si duo potissimum considerantur, facile cognosci poterit. Primum enim, teste sancto Augustino, prophetae plantius, & apertius de Ecclesia, quam de Christo, locuti sunt; cum in eo multo plures errare, ac decipi posse, quam incarnationis sacramento, præuideret. Neque enim defuturi erant impii, qui ad simiæ imitationem, quæ se hominem esse fingit, solos se catholicos esse profiterentur, & catholicam Ecclesiam apud se rantum, non minus nefarie, quam superbe affirmarent. Deinde, si quis hanc ueritatem firmo animo conceptam habuerit, facile horrendum hæresis periculum effugiet. Non enim, ut quisque primum in fide peccarit, hæreticus dicendus est;

sed

sed qui, Ecclesiæ auctoritate neglecta, impias opiniones pertinaci animo tuetur. Cum igitur fieri non possit, ut aliquis se hæresis peste commaculet, si ijs fidem adhibear, quæ in hoc articulo credenda proponantur; curent omni studio Pastores, ut fideles, cognito hoc mysterio, contra aduersarii artes muniti, in fidei ueritate perseverent. Pendet autem hic articulus a superiori: quia cum iam demonstratum sit, spiritum sanctum omnis sanctitatis fontem, & largitorem esse, nunc ab eodem Ecclesiæ sanctitate donatam confitemur.

Quid proprie nomine ecclesiæ Christianis intelligendum: & quæ mysteria contineat.

Act. 19.

Psal. 35.

S. August.

Ac quoniam Ecclesiæ uocem Latini a Græcis mutuati, post diuulgatum euangelium ad res sacras trāstulerunt; quam uim habeat hoc uocabulum, aperiendum est. Significat autem Ecclesia euocationē; uerum scriptores postea usurparunt pro concilio, & concione. Neque uero refert, utrum populus ille ueri Dei, an falsæ religionis cultor extiterit. in actis enim de Ephesino populo scriptū est, cum scriba turbas sedasset, dixisse: Si quid autem alterius rei queritis, in legitima Ecclesia poterit absolui. Legitimam uocat Ecclesiam populum Ephesinum, Dianæ cultui addictum. Neque solum gentes, quæ Deum non nouerunt, sed etiam malorum, & impiorum hominum concilia interdum Ecclesia nominantur. Odiui, inquit Propheta, Ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo. Comuni uero deinde sacrarum scripturarum consuetudine hæc uox ad rempū Christianam, fideliumque tantum congregationes significandas usurpata est; qui scilicet ad lucem ueritatis, & Dei notitiam per fidē uocati sunt, ut, reiectis ignorantia, & errorum tenebris, Deum uerū, & uiuum pie, & sancte colant, illique ex toto corde inseruiant. atque ut unico uerbo hæc res tota absoluator, Ecclesia, ut ait sanctus Augustinus, est populus fidelis per uniuersum orbem dispersus. Nec uero leuia mysteria in hoc uocabulo continentur. etenim in euocatione, quam Ecclesia significat, statim diuinæ gratiæ benignitas, & splendor elucet, intelligimusque Ecclesiam ab alijs rebus publicis maxime differre. illæ enim humana ratione, & prudentia nituntur: hæc autem Dei sapientia, & consilio constituta est. uocauit enim nos intimo quidem spiritus sancti afflatu, qui corda hominum aperit, extrinsecus autē Pastorum & prædicatorum opera, ac ministerio. Præterea, ex hac uocatione quis nobis finis propositus esse debeat, ni mirum æternarum rerum cognitio, & possessio, is optime perspiciat, qui animaduertit, cur olim fidelis populus sub lege positus, synagoga, idest congregatio diceretur, nam, ut docet sanctus Augustinus, hoc ei nomen impositum est, quia pecudum more; quibus

magis

magis congregari conuenit, terrena, & caduca tantum bona spectaret. Quare merito Christianus populus, non synagoga, sed Ecclesia dicitur: quia, terrenis, & mortalibus rebus contemptis, caelestes, & aeternas tantummodo consecretatur. Multa praeterea nomina, quae plena sunt mysterijs, ad Christianam reipub. significandam traducta sunt. nam & domus, & aedificium Dei ab Apostolo uocatur. Si tardauero, inquit ad Timotheum, ut scias quo modo oporteat te in domo Dei conuersari, quae est Ecclesia Dei uiui, columna, & firmamentum ueritatis. Domus autem Ecclesia idcirco appellatur, quia sit ueluti una familia, quam unus paterfamilias moderatur, & in qua est bonorum omnium spiritualium communio. Dicitur etiam grex ouium Christi, quarum ille ostium est, & pastor. Vocatur sponsa Christi. Respondi uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo, inquit Apostolus ad Corinthios. Idem ad Ephesios: Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam. Ac de matrimonio: Sacramentum hoc, inquit, magnum est, ego autem dico in Christo, & in Ecclesia. Dicitur denique Ecclesia Corpus Christi, ut ad Ephesios, & Colossenses licet uidere. Et haec singula plurimum ualent ad fideles excitandos, ut se dignos imensa Dei clementia, & bonitate praebant, qui eos, ut populus Dei esset, elegit.

His uero explicatis, necesse erit singulas Ecclesiae partes enumerare, earumque differentias docere, quo magis Deo dilectae Ecclesiae naturam, proprietates, dona, & gratias populus percipiat, & ob eam causam sanctissimum Dei nomen laudare nunquam intermitat. Ecclesiae autem duae potissimum sunt partes, quarum altera Triumphans, altera Militans uocatur. Triumphans est coetus ille clarissimus, & felicissimus beatorum spirituum, & eorum, qui de mundo, de carne, de iniquissimo daemone triumphauerunt, & ab huius uitae molestiis liberi ac tuti, aeterna beatitudine fruuntur. Militans uero Ecclesia est coetus omniuni fidelium, qui adhuc in terris uiuunt, quae ideo Militans uocatur, quod illi cum immanissimis hostibus, mundo, carne, Sathana perpetuum sit bellum. Neque idcirco tamē duas esse Ecclesias censendum est: sed eiusdem Ecclesiae, ut antea diximus, partes duae sunt: quarum una antecessit, & caelesti patriam potitur; altera in diē sequitur, donec aliquando cum Saluatore nostro coniuncta, in sempiterna felicitate conquiescat. Iam in Ecclesia Militanti duo sunt hominum genera, bonorum, & improborum: & improbi quidem eorundem sacramentorum participes eandem quoque, quam boni, fidem profitentur, uitā, ac moribus dissimiles: boni

uero

1. ad Tim. 3.

1. ad Tim. 3.

2. ad Cor. 11.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

Ad. Eph. 5.

uero in Ecclesia dicuntur ij, qui non solum fidei professione, & communionione sacramentorum, sed etiam spiritu gratiæ, & charitatis uinculo inter se coniuncti, & colligati sunt: de quibus dicitur: *Cognouit Dominus, qui sunt eius.* possunt uero etiam homines aliquibus coniecturis opinari, quinam sint, qui ad hunc piorum hominum numerum pertineant: certo autem scire minime possunt. Quare existimandum non est, Christum saluatorem de hac Ecclesiæ parte locutum esse, cum ad Ecclesiam nos remisit, eique ut pareamus præcepit. nam cum illa sit incognita, cui certum esse poterit, ad cuius iudicium confugiendum, & cuius auctoritati obtemperandum sit? Bonos igitur, & improbos Ecclesia complectitur, quemadmodum & diuinæ litteræ, & sanctorum uirorum scripta testantur: In quam sententiam scriptum est illud Apostoli: Vnum corpus, & unus spiritus.

Ad Eph. 4. Hæc autem Ecclesia nota est, urbique supra montem sita comparata, quæ undique conspicitur. nam cum illi ab omnibus parèdum sit, cognoscatur necesse est. Neque bonos tantum, sed malos etiam complectitur, ut multis parabolis euangelium docet, uel uti cum regnum cælorum, id est Militantem Ecclesiam simile esse sagenæ in mare missæ commemorat; uel agro, in quo zizania superseminata sunt; uel aræ, in qua frumentum cum paleis continetur; uel decem uirginibus partim fatuis, partim prudentibus. sed multo ante etiam in arca Noe, quæ non solum munda, sed etiam immunda animantia concludebantur, huius Ecclesiæ figuram, & similitudinem licet intueri. Quamuis autem bonos, & malos ad Ecclesiam pertinere catholica fides uere, & constanter affirmet, ex ijsdem tamen fidei regulis fidelibus explicandum est, utriusque partis diuersam admodum rationem esse. ut enim palææ cum frumento in arca confusæ sunt, uel interdum membra uarie inter mortuæ corpori cōiuncta, ita etiā mali in Ecclesia continentur: ex quo fit, ut tria tantummodo hominum genera ab ea excludantur; primo infideles, deinde hæretici & schismatici, postremo excommunicati: ethnici quidem, quod in Ecclesia numquam fuerunt, neque eam umquam cognouerunt, nec ullius sacramenti participes in populi Christiani societate facti sunt: hæretici uero, atque schismatici, quia ab Ecclesia descuerunt. neque enim illi magis ad Ecclesiam spectant, quam transfugæ ad exercitum pertineant, a quo defecerunt. Non negandum tamen, quin in Ecclesiæ potestate sint, ut qui ab ea in iudicium uocentur; puniantur, & anathemate damnentur. Postremo etiam excommunicati, quod Ecclesiæ iudicio ab ea exclusi, ad illius communionem nō pertineant, donec

donec resipiscant. De ceteris autem quamvis improbis, & sceleratis hominibus, adhuc eos in Ecclesia perseuerare dubitandum non est, idque fidelibus tradendum assidue; ut, si forte Ecclesiæ antistitum uita flagitiosa sit, eos tamen in Ecclesia esse, nec propterea quidquam de eorum potestate detrahi, certo sibi persuadcant. Verum uniuersæ etiam Ecclesiæ partes, Ecclesiæ nomine significari solent, ut cum Apostolus Ecclesiam, quæ est Corinthi, Galatiæ, Laodicensium, Thessalonicensium nominat. priuatas etiam fidelium familias Ecclesias uocat. nam Priscæ, & Aquilæ domesticam Ecclesiam salutari iubet. item alio in loco, Salutant, uos, inquit, in domino multum Aquila, & Priscilla cum domestica sua Ecclesia. Ad Philemonem etiam scribens eandem uocem usurpauit. Interdum quoque Ecclesiæ nomine eius præsidēs, ac Pastores significantur: Si te non audierit, inquit Christus, die Ecclesiæ. quo in loco præpositi Ecclesiæ designantur: sed locus etiam, in quem populus siue ad concionem, siue alicuius rei sacræ causâ conuenit, ecclesia appellatur. Præcipue uero in hoc articulo Ecclesia bonorum simul, & malorum multitudinem, nec præsidēs solum, sed eos etiam, qui parere debent, significat.

Aperiendæ autem sunt fidelibus huius Ecclesiæ proprietates: ex quibus licebit agnoscere, quanto beneficio a Deo affecti sint, quibus contigerit in ea nasci, atque educari. Prima igitur proprietas in Symbolo Patrum describitur, ut una sit: Vna enim, inquit, est columna mea, una est speciosa mea. Vocatur autem: una tanta hominum multitudo, quæ tam longe, lateque diffusa est ob eas causas, quæ ab Apostolo ad Ephesios scriptæ sunt: unum enim Dominum, unam fidem, unum baptisma tantum esse prædicat. Vnus est etiam eius rector, ac gubernator, inuisibilis quidem Christus, quem æternus pater dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus eius. Visibilis autem is, qui Romanam cathedram, Petri apostolorum Principis legitimus successor, tenet: de quo fuit illa omnium Patrum ratio, & sententia consentiens, hoc uisibile caput ad unitatem Ecclesiæ constituendam, & conseruandam necessarium fuisse. quod præclare & uidit, & scripsit sanctus Hieronymus, & contra Iouinianum ijs uerbis: Vnus eligitur, ut, capite constituto, schismatis tollatur occasio. & ad Damasum: Facebat inuidia: Romani culminis recedat ambitio: cum successore Piscatoris & discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum, sequens, beatitudini tuæ, id est cathedræ Petri, communionē confocior. Super illam petram ædificam

2. ad Cor. 1.
1. ad Cor. 16.
Ad Colos. 4.
1. ad Thes. 1.
ad Rom. 16.
1. ad Cor. 16.

Matth. 18.

Matth. 23.

Ecclesiæ catholicæ proprietates & prerogative deque eius uisibili supremo capite Tōtissimè Romano. Cant. 6.
Ad Eph. 4.
Ad Eph. 1.

S. Hieron.

2. Tim. 2.

1. ad Tim. 3.

Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: Si quis in arca Noe nō fuerit, peribit regnante diluuiō.

S. Cyprianus. quod & longe antea ab Irenæo probatur, & Cypriano, qui de unitate Ecclesiæ loquens ait: Loquitur Dominus ad Petrum: Ego Petre dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiā meam. Super unum ædificat Ecclesiam: & quamuis Apostolis omnibus post resurrectionem suam, parem potestatem tribuat, & dicat: Si cut mihi me pater, & ego mitto uos: accipite spiritū sanctum; tamē, ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originē, ab uno incipientem, auctoritate sua disposuit, &c. Optatus deinde Mileuitanus ait: Ignorantiæ tibi adscribi non potest, scienti in urbe Roma, Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus; in quo uno cathedræ unitas ab omnibus seruaretur, ne ceteri apostoli singulas sibi quisque defenderent; ut iam schismaticus, & præuaricator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret. Post uero Basilius sic scriptum reliquit: Petrus collocatus est in fundamento: dixit enim; Tu es Christus filius Dei uiui: & uicissim audiuit, se esse petrā. licet enim petra esset, non tamen petra erat ut Christus. nam Christus uere immobilis petra: Petrus uero propter petram. Dignitates enim suas Deus largitur aliis: sacerdos est, & facit sacerdotes: petra est, & petram facit; & quæ sua sunt, largitur seruis suis. Postremo uero sanctus Ambrosius ait: Si quis obijciat, Ecclesiam, uno capite, & sponso Iesu Christo contentam, præterea nullum requirere; in promptu responsio est. Ut enim Christum dominum singulorum sacramentorum non solum auctorem, sed intimum etiam præbitorem habemus: (nam ipse est qui baptizat, & qui absoluit, & tamen is homines sacramentorum externos ministros instituit) sic Ecclesiæ, quam ipse intimo spiritu regit, hominem suæ potestatis uicarium, & ministrum præfecit. nam cum uisibilis Ecclesia, uisibili capite egeat: ita saluator noster Petrum uni uersis fidelium generis caput, & pastorem constituit, cum illi oues suas pascendas uerbis amplissimis cōmendauit, ut, qui ei successisset, eandem plane totius Ecclesiæ regendæ, & gubernandæ potestatem habere uoluerit. Vnus præterea, idēque est spiritus, inquit. Apostolus ad Corinthios, qui fidelibus gratiam; perinde atque anima corporeis membris uitam, impertitur. Ad quam unitatem seruandam cum Ephesios hortaretur, inquit: Solliciti seruare unitatem spiritus in uinculo pacis: unum corpus; & unus spiritus. Quemadmodum enim humanum corpus multis constat membris, eaque

eaque ab una anima aluntur, quæ oculis uisum, auribus auditum,
 & aliis sensibus diuerſas uires ſubminiſtrat: ita corpus Chriſti myſti-
 cum; quod eſt Eccleſia, ex multis fidelibus compoſitum eſt. Vna *Ad Eph. 4.*
 quoque eſt ſpes, ut in eodem loco idem Apoſtolus teſtatur, ad quã
 uocati ſumus: ſiquidem omnes eandem rem, nempe æternã & bea-
 tam uitam, ſperamus. Vna eſt denique fides, quæ omnibus tenen-
 da eſt, ac præſeſtenda. Non ſint, inquit Apoſtolus, in uobis ſchiſ-
 mata: atque unum baptiſma, quod quidem eſt Chriſtianæ fidei ſa-
 cramētum. Altera proprietas Eccleſiæ eſt, ut ſit ſancta: quod a Prin-
 cipe apoſtolorum accepimus eo loco: Vos autem genus electum;
 gens ſancta. Appellatur autem ſancta, quod Deo conſecrata, dedica-
 taque ſit. ſic enim cetera huiuscemodi; quamquam corporæ ſint;
 ſancta uocari conſueuerunt, cum diuino cultui addiſta, & dedicata
 ſunt. Cuius generis ſunt in lege ueteri uafa, uestes, & altaria: in quã
 primogeniti quoque, qui Deo altiffimi dedicabantur; ſancti ſunt
 appellati. Nec mirum cuiquam uideri debet, Eccleſiam dici ſanctã;
 tametiſi multos peccatores continet. ſancti enim uocantur fideles,
 qui populus Dei effecti ſunt, qui ue ſe fide, & baptiſmate ſuſcepto,
 Chriſto conſecrarunt: quamquam in multis offendũt; & quæ pol-
 liciti ſunt, non præſtant. quemadmodum etiam, qui artem aliquam
 profitentur, etſi artis præcepta nõ ſeruent, nomen tamen artificum
 retinent. Quare diuſ Paulus Corinthios ſanctificatos, & ſanctos *1. ad Cor. 1.*
 appellat: in quibus nonnullos fuiſſe perſpicuum eſt, quos, ut carna-
 les, & grauioribus etiam nominibus acriter obiurgat. Sancta etiam
 dicenda eſt, quod ueluti corpus cum ſancto capite Chriſto domino;
 totius ſanctitatis fonte, coniungitur, a quo ſpiritus ſancti chariſma-
 ta, & diuinæ bonitatis diuitiæ diffunduntur. Præclare ſanctus Au-
 guſtinus interpretans uerba illa Prophetæ, Custodi animam meam,
 quoniam ſanctus ſum; Audeat, inquit, & corpus Chriſti, audeat &
 unus ille homo, clamans a finibus terræ, cum capite ſuo, & ſub capi-
 te ſuo dicere, ſanctus ſum: accepit enim gratiam ſanctitatis, gratiã
 baptiſmi, & remiſſionis peccatorum. Ac paulo poſt: Si Chriſtia-
 ni omnes, & fideles, in Chriſto baptizati, ipſum induerunt, ſi-
 cut Apoſtolus dicit: Quorquor in Chriſto baptizati eſtis, Chri- *ad Gal. 3.*
 ſtum induiſtis: ſi membra ſunt facti corporis eius, & dicunt ſe ſan-
 ctos non eſſe, capiti ipſi faciunt iniuriam, cuius membra ſancta
 ſunt. Accedit etiam, quod ſola Eccleſia legitimũ ſacrificiũ cul-
 tum, & ſalutarem habet ſacramentorum uſum; per quã tamquam
 efficacia diuinæ gratiæ inſtrumenta Deus uerã ſanctitatem efficit;

ita ut, quicumque uere sancti sunt, extra hanc Ecclesiam esse non possint. Pater igitur, Ecclesiam esse sanctam, ac sanctam quidem: quoniam corpus est Christi, a quo sanctificatur, cuiusque sanguine abluitur. Tertia proprietas Ecclesiae ea est, ut Catholica, nempe uni uersalis, uocetur: quæ appellatio uere illi tributa est: quoniam, ut te-
S. August. statur sanctus Augustinus, A solis ortu usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur. Neque enim, ut in humanis rebus, aut hæreticorum conuentibus, unius tantum regni terminis, aut uno hominum genere Ecclesia definita est: uerum omnes homines, siue illi barbari sint, siue Scythæ, siue serui, siue liberi, siue masculi, siue
Apocal. 5. feminæ, charitatis sinu complectitur. Quare scriptum est: Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & fecisti nos Deo nostro regnum. De Ecclesia dicit David:
Psal. 2. Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem
Psal. 86. tuam terminos terræ. Item: Memor ero Raab, & Babylonis scientium me. &: Homo natus est in ea. Præterea omnes fideles, qui ab Adam in hunc usque diem fuerunt, quiue futuri sunt, quamdiu mundus extabit, ueram fidem profitētes, ad eandem Ecclesiam pertinent, quæ super fundamento apostolorum fundata est, ac prophetarum, qui omnes in illo lapide angulari Christo, qui fecit utraque unum, & pacem iis, qui prope, & iis, qui longe, annunciauit, constituti sunt, & fundati. Vniuersalis etiam ob eam causam dicitur, quod omnes, qui salutem æternam consequi cupiunt, eam tenere, & amplecti debeant, non secus ac qui arcam, ne diluuiο perirent, ingressi sunt.

Ecclesiæ uera a falsa dignoscenda certissima regula.

Hæc igitur ueluti certissima regula tradenda est, qua uera, & falsa Ecclesia iudicetur: sed ex origine etiam, quam reuelata gratia ab apostolis ducit, Ecclesiæ ueritatem agnoscimus: siquidem eius doctrina ueritas est, non recens, neque nunc primum orta, sed ab apostolis iam olim tradita, & in omnem orbem terrarum disseminata. ex quo fit, ut nemo dubitare possit, impias hæreticorum uoces longe a ueræ Ecclesiæ fide abesse, cum doctrinæ Ecclesiæ, quæ ab apostolis ad hanc diem prædicata est, aduersentur. Quare, ut omnes intelligerent, quænam esset Ecclesia catholica, Patres in Symbolo illud diuinitus addiderunt, APOSTOLICAM. Etenim spiritus sanctus, qui Ecclesiæ præsidet, eam non per aliud genus ministrorum, quam per apostolicum, gubernat. Qui spiritus primum quidem apostolis tributus est, deinde uero, summa Dei benignitate, semper in Ecclesia mansit. Sed quemadmodum hæc una
Ecclesia

Ecclesia errare non potest in fidei, ac morum disciplina tradenda; cui a spiritu sancto gubernetur: ita ceteras omnes, quæ sibi Ecclesiæ nomen arrogant, ut quæ Diaboli spiritu ducantur, in doctrinæ, & morum perniciosissimis erroribus versari necesse est. Sed quoniam magnam vim habent figuræ veteris testamenti ad excitandos fidelium animos, reuocandamque rerum pulcherrimarum memoriam, cuius rei potissimum causa apostoli his usi sunt, illam quoque doctrinam partem, quæ magnas utilitates habet, Parochi non prætermittent. In his autem illustrem significationem habet arca Noë: quæ ob eam rem tantum diuino iussu constructa est, ut nullus dubitandi locus relinqueretur, quin Ecclesiam ipsam significet, quam Deus sic constituit, ut, quicumque per baptismum illam ingrederentur, ab omni mortis æternæ periculo tuti esse possent, qui uero extra illam essent, quemadmodum iis euenit, qui in arcam recepti non sunt, suis sceleribus obruerentur. Alia figura est, magna illa ciuitas Hierusalem, cuius nomen scripturæ sæpius sanctam Ecclesiam significant. Numquam in illa solum offerre Deo sacrificia licebat: quia in sola ciuitate Dei Ecclesia, neque extra eam usquam, uerus cultus, uerumque sacrificium reperiatur, quod Deo placere ullo modo possit. Iam, illud etiam extremo loco de Ecclesia docendum erit, quam ratione nos credere Ecclesiam, ad articulos fidei perueniat, nam etsi qui uis ratione sensibus percipit, Ecclesiam, id est hominum conuentum in terris esse, qui Christo domino addicti, & consecrati sunt, neque ad eam rem animo concipiendam fide opus esse uideatur, cum hec ludæi nec Turcæ quidem de eo dubitent: tamen illa mysteria, quæ in sancta Dei Ecclesia contineri partim declaratum est, partim in sacramento ordinis explicabitur, mens fide tantummodo illustrata, non multis rationibus conuicta, intelligere potest. Cum igitur hic articulus non minus, quam ceteri, intelligentiæ nostræ facultatem, & uires superet, hinc optimo confitemur, nos Ecclesiæ ortum, in præterita, & dignitatem non humana ratione cognoscere, sed fidei oculis intueri. Neque enim aut homines huius Ecclesiæ auctores fuerunt, sed Deus ipse immortalis, qui eam super firmissimam petram ædificauit, testis Prophetæ: Ipse fundauit eam altissimus: quam ob causam hereditas Dei, & Dei populus appellatur. Nec potestas, quam accepit, humana est, sed diuino munere tributa. Quare quemadmodum naryzæ uiribus comparari non potest: ita etiam fide solum intelligimus, in Ecclesia clauēs regni cælorum esse, eique potestatem præcata remittendi, excommunicandi, uerumque Christi corpus, consecrandi, traditam.

ad Heb. 3. traditam: deinde ciues, qui in ea morantur, non habere hic ciuitatē permanentem; sed futuram inquirere. Vnam igitur Ecclesiam sanctam, & catholicam esse, necessario credendum est. tres enim Trinitatis personās; Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum; ita credimus, ut in eas fidei nostram collocemus. Nunc autem, mutata dicendi forma, sanctam, & non in sanctam Ecclesiam, credere profite mur; ut, hac etiam diuersa loquendi ratione, Deus omnium effector a creatis rebus distinguatur, præclaraque illa omnia, quæ in Ecclesiam collata sunt, beneficia, diuinæ bonitati accepta referamus.

1. Ioan. 1. **SANCTORVM COMMVNIONEM.** Cum sanctus Ioannes euangelista de diuinis mysterijs ad fideles scriberet, cur eos in illis prouideret, hanc rationem attulit: *Vi & uos, inquit, societatem habeatis nobiscum; & societas nostra sit cum patre, & cum filio eius Iesu Christo.* Hæc societas in communione sanctorum sita est; de qua in hoc articulo sermo habetur. utinam uero in eo explicando ecclesiarum præsides, Pauli, & aliorum apostolorum diligentiam imitarentur. est enim non solum quædam superioris articuli interpretatio, doctrinaque uberrimorum fructuum; sed etiam, quis usus mysteriorū esse debeat, quæ Symbolo continentur, declarat. omnia enim eius rei causa peruestiganda sunt, ac percipienda; ut in hanc tam amplam, & beatam societatem sanctorum admittamur, admissi que constanterissime perseueremus, cum gaudio gratias agentes Deo patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. In primis igitur fideles docendi sunt, hunc articulum esse illius; qui de una sancta Ecclesia catholica antea positus est, ueluti explicationem quandam. unitas enim spiritus, a quo illa regitur, efficit, ut, quidquid in eam collatum est, commune sit. omnium enim sacramentorum fructus ad uniuerfos fideles pertinet: quibus sacramentis, ueluti sacris uinculis, Christo cōnectuntur, & copulantur; & maxime omnium baptismo, quo, tamquam ianua, in Ecclesiam ingredimur. Hæc autem sanctorum communione, sacramentorum communionem intelligi debere, Patres in Symbolo significant illis uerbis: *Confiteor unum baptisma.* Baptismum uero in primis Eucharistia, & deinceps

ad Coloss. 1. cetera sacramenta cōsequuntur. nam etsi hoc nomen omnibus sacramentis conuenit, cum Deo nos coniungant, illiusque participes, cuius gratiam recipimus; efficiant; magis tamen proprium est Eucharistia; quæ hanc efficit communionem. Sed alia etiam communio in Ecclesia cogitanda est. Quæcumque enim pie, sancteque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, & ut illis prosint, charitate, quæ

non

non querit, quæ sua sunt, efficitur. Id uero cum S. Ambrosii testimo-
 nio comprobatur, qui locum illum psalmi explanans, Particeps ego
 sum omnium timentium te, ita inquit: Sicut membrum particeps
 esse dicimus totius corporis, sic coniunctum omnibus timentibus
 Deum. Quare Christus eam nobis orandi formam præscripsit, ut di-
 ceremus; Panem nostrum, non, meum; ac reliqua eius generis; non
 nobis tantum; sed omnium saluti, & commodis prospicientes. At
 uero hæc bonorum communicatio, membrorum humani corporis
 aptissima similitudine in sacris litteris sæpe demonstratur: nam in
 corpore multa sunt membra: sed etsi multa sunt; unum tamen cor-
 pus constituunt, in quo singula proprio; non autem omnia eodem
 munere funguntur. Nec uero omnia eandem dignitatem habent;
 aut æque utiles, & decoras functiones exequuntur: nullique suum,
 sed totius corporis commodum, atque utilitas proposita est. Omnia
 deinde tam apta inter se, & cohesa sunt, ut, si unum aliquod dolo-
 re afficitur; cetera item naturæ cognatione, & consensu dolcant; si
 contra bene affectum est; communis sit omnibus ille iucunditatis
 sensus. Atque hæc eadem in Ecclesia licet contemplari: in qua, etsi
 diuersa sunt membra, nempe uariæ nationes, Iudæorum, Gentium,
 liberi, & serui, pauperes, & diuites, cum tamen baptismo initiân-
 tur, unum corpus cum Christo fiunt, cuius ille caput est. Vnicuique
 præterea in hac Ecclesia suum munus assignatum est: ut enim alii
 in ea apostoli, alii doctores, omnes uero publicæ utilitatis causa sunt
 constituti: ita aliorum est, præesse, ad docerè; aliorum item parere,
 & subiectos esse. At uero tot, tantisque muheribus, ad bonis diuini-
 tus collatis illi fruuntur, qui in charitate uitam Christianam degunt,
 iusti, & chari Deo sunt. Membra uero mortua, nimirum homi-
 nes sceleribus obstricti, & a Dei gratia alienati, hoc quidem bono
 non priuantur, ut huius corporis membra esse desinant, sed cum sint
 mortua, fructum spiritualem, qui ad iustos, & pios homines per-
 uenit, non percipiunt: tamen si, cum in Ecclesia sint, ad amissam gra-
 tiam, uitamque recuperandam ab iis adiuuantur, qui spiritu uiuunt,
 & eos fructus capiunt, quorum expertes esse dubitari non potest, qui
 omnino ab Ecclesia sunt præcisi. Nec uero tantum communia sunt
 ea dona, quæ homines charos Deo, ac iustos reddunt, sed gratiæ etiã
 gratis datæ, in quibus numerantur scientia, prophetia, donum lin-
 guarum, ac miraculorum, & cetera huius generis: quæ dona, malis
 etiam hominibus, non priuata, sed publicæ utilitatis causa, ad adi-
 ficandam Ecclesiam conceduntur: nam sanitatis gratia, non illius,

S. Ambro

1. Cor. 12

Matth. 6.

1. Cor. 12

1. Cor. 12

1. Cor. 12

1. Cor. 12

quæ prædictus est; sed ægroti curandi causa tributa est. Ac nihil tan-
dem a uere Christiano homine possidetur, quod sibi cum ceteris
omnibus commune esse non existimare debeat; quare ad subleuan-
dam indigentiam miseriam prompti, ac parati esse debent; nam qui
1. Ioan. 3. huiusmodi bonis ornatus est; si uiderit fratrem suum egere, nec illi
1. ad 1. 34. subuenire, is Dei charitatem non habere plane conuincitur. Quæ
cum ita se habeant; satis constat, eos, qui in hac sancta communio-
ne sunt, quadam felicitate perfrui; & uere illud dicere posse: Quam
Psal. 83. dilecta tabernacula tua Domine uirtutibus concupiscit, & deficit ani-
ma mea in atria Domini: & beati, qui habitant in domo tua Domine.

REMISSIONEM PECCATORUM. Nemo est, qui cum uideat,
hunc articulum de remissione peccatorum, in ceteris fidei articulis
numeratum esse; dubitare possit; eo non solum diuinum aliquod
mysterium, sed etiam ad salutem comparandam maxime necessarium
contineri; nam antea declaratum est, sine cetera eorum fide, quæ in
Symbolo credenda proponuntur, nemini ad Christianam pietatem
aditum paterè. Verum si id, quod per se omnibus notum esse debet,
aliquo etiam testimonio confirmandum uideatur; satis illud erit,
quod Saluator noster paulo antea ascensum in celum de eare testatus
est, cum discipulis sensum aperuit, ut intelligere per scripturas: Opot-
rebatur, inquit, Christum pati; & resurgere a mortuis tertia die, & præ-
dicari in nomine eius penitentiam, & remissionem peccatorum in
Luc. 24. omnes gentes incipientibus ab Hierosolyma. Quæ uerba si Parochi
animaduertenter, & facile intelligunt; cum cetera, quæ ad religionem
pertinent, fidelibus tradenda sint; tum uero præcipue huius articu-
li diligenter explicandi magnam eis a Domino necessitatem imposi-
tam esse. Munus igitur Parochi erit; quod ad hunc locum attinet;
docere, non solum peccatorum remissionem in catholica Ecclesia
reperi, de qua Iudas prædixerat: Populus qui habitabit in ea, aufer-
retur ab eo iniquitas: sed etiam potestatem peccata remittendi in ea
esse: quia si rite, & secundum leges a Christo domino præscriptas sa-
cerdotes utantur, uere peccata remitti, & condonari credendum est.
Hæc autem uenia, cum primum fidem proficientes sacro baptismo
abluuntur, adeo cumulare nobis datur, ut nihil aut culpæ defendum,
siue ea origine contracta, siue quid propria uoluntate commissum, uel
commissum sit; aut pænæ persolendum relinquatur. Verum per ba-
ptismi gratiam nemo tamen ab omni naturæ infirmitate liberatur;
quin potius, cum unicuique aduersus concupiscentiæ motus, quæ
nos ad peccata incitare non desinit, pugnandum sit, uix ullum reperias,
qui

qui uel tam acriter resistat, uel tam uigilanter salutem suam tucatur, ut omnes plagas uitare possit.

Cum igitur necesse fuerit, in Ecclesia potestatem esse peccata remittendi, alia etiā ratione, quā baptismi sacramento, clauēs regni cælorum illi concreditæ sunt, quibus possint unicuique penitenti, etiā si usque ad extremum uitæ diem peccasset, delicta condonari. Clarissima huius rei testimonia in sacris litteris habemus: nam apud san-

Matth. 16.

ctum Matthæum Dominus ita ad Petrum loquitur: Tibi dabo clauēs regni cælorum: & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Item: Quaecumque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quaecumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Deinde sanctus Iohānes testatur Dominum, cum insus-

Matth. 18.

flasset apostolis, dixisse: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Neque uero existimandum est, hanc potestatem certis quibusdam peccatorum generibus definitam esse. nullum enim tam nefarium facinus uel admitti, uel cogitari potest, cuius remittendi potestatem sancta Ecclesia non habeat: quemadmodum etiam nemo adeo im-

Iohā. 20.

probus, & scelestus fuerit, quem si erratorum suorum uere peniteat, certa ei uenix spes proposita esse non debeat. Sed neque hæc eadem potestas ita circumscribitur, ut præfinito solum aliquo tempore ea uiri liceat. nam quacumque hora peccator ad sanitatem redire uoluerit, reiiciendum non esse docuit Saluator noster, cum Principi apostolorum interroganti quoties peccatoribus ignoscendum esset, an septies, respondit, Non septies, sed usque septuagies septies. Verum si ministros diuinæ huius potestatis spectemus, ea minus late petere uidebitur. Dominus enim non omnibus, sed Episcopis tantum, & sacerdotibus tam sancti muneris potestatem dedit. Idem etiam cen-

Matth. 18.

sendum erit, quod ad rationem eius potestatis exercendæ pertinet. nam per sacramenta solum, si eorum forma seruetur, peccata remitti possunt: aliter uero nullum ius a peccatis soluēdi Ecclesiæ datum est. ex quo sequitur, tum sacerdotes, tum sacramenta ad peccata cō-

donanda ueluti instrumenta ualere: quibus Christus dominus auctor ipse, & largitor salutis remissionem peccatorum, & iusticiam in nobis efficit. Vt autem fideles cæleste hoc munus, quod singulari in nos Dei misericordia Ecclesiæ donatum est, magis suspiciant, atque ad eius usum, & tractationem ardentiori pietatis studio accedant, con-

nabitur Parochus huius gratiæ dignitatem, & amplitudinē demon-

strare.

strare. ea autem ex hoc potissimum perspicitur, si, cuius uirtutis sit peccata remittere, & homines ex iniustis iustos reddere, diligenter expositum fuerit. Constat enim, infinita, & immensa Dei uis hoc effici, quam eandem in excitandis mortuis, & in mundi creatione necessariam esse credimus. Quod si etiam, ut Augustini sententia confirmatur, maius opus existimandum est, aliquem ex impio pium facere, quam cælum, & terram ex nihilo creare, cum ipsa creatio non nisi ex infinita uirtute possit existere: consequens est, ut multo magis peccatorum remissio infinitæ potestati tribuenda sit. Quare uerissimas esse priscorum Patrum uoces agnoscimus, quibus confitentur, ab uno Deo peccata hominibus condonari, neque ad alium auctorem, quam ad summam eius bonitatem, & potentiam, tum miri-

Isa. 43. ficum opus referendum esse. Ego sum, inquit ipse Dominus per Prophetam, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas. Nam scelerum remittendorum eadem ratio uidetur esse, quam in pecunia debita seruare oportet. Quemadmodum igitur a nemine, nisi a creditore, pecunia, quæ debetur, remitti potest: ita, cum uni Deo peccatis ob-

Matth. 6. stricti sumus, (si quidem quotidie oramus, Dimitte nobis debita nostra) perspicuum est, a nemine, præter illum, debita nobis condonari posse. Hoc uero admirabile, & diuinum munus, antequam Deus homo fieret, nulli creatæ naturæ impertitum est. Primus omnium Christus saluator noster, ut homo, cum idem uerus Deus esset, hoc

Matth. 9.
Mar. 2. munus a cælesti patre traditum accepit. Ut sciatis, inquit, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: surge, tolle grabatum tuum, & uade in domum tuam. Cum igitur homo factus esset, ut hominibus hanc peccatorum ueniam largiretur, priusquam in cælum ascenderet, ut ibi ad dexteram Dei in perpetuum sederet, eam potestatem Episcopis, & presbyteris in Ecclesia concessit: quamquam, ut antea docuimus, Christus sua auctoritate, ceteri, ut eius ministri, peccata dimittunt. Quamobrem si, quæ infinita uirtute effecta sunt, maxime admirari, & suspicere debemus: satis intelligimus, pretiosissimum hoc munus esse, quod Christi domini benignitate Ecclesiæ donatum est. sed ipsa etiam ratio, qua Deus, clementissimus pater, mundi peccata delere constituit, animos fidelium ad huius beneficii magnitudinem cõtēplandam uehementer excitabit: sanguine enim unigeniti filii sui scelera nostra expiari uoluit, ut pœnam, quam nos pro peccatis commeruimus; ultro ille perfolueret, iustusque pro iniustis damnaretur; innocens pro reis morte acerbissima afficeretur. Quare cum animo cogitabi-

mus,

mus, nos non corruptibilibus auro, & argento redemptos esse, sed pretioso sanguine quasi agni immaculari Christi, & incontaminati; facile statuimus, nihil nobis salubrius contingere potuisse hac remittendi peccata potestate, quæ inexplicabilem Dei providentiam, summamque erga nos charitatem ostendit. Ex hac autem cogitatione maximus fructus ad omnes perueniat, necesse est. nam qui Deum mortali aliquo peccato offendit, quidquid meritorum ex Christi morte, & cruce consecutus est, statim amittit, & omnino paradisi aditu, quem prius interclusum saluator noster passione sua omnibus patefecit, prohibetur. Quod quidem cum in mentem uenit, facere non possumus, quin humanæ miseriæ consideratio uehementer sollicitos nos habeat. Verum si animum ad hanc admirabilem potestatem referamus, quæ Ecclesiæ diuinitus tributa est; & huius articuli fide confirmati, oblatam unicuique facultatem credamus, ut possit diuina ope adiutus in pristinum dignitatis statum restitui: tunc uero cogimur summo gaudio, & lætitia exultare, & immortales Deo gratias agere. Ac profecto, si grata, & iucunda medicamenta uideri solent, quæ nobis medicorum arte, & industria, cum graui aliquo morbo laboramus, parantur: quanto iucundiora esse debent ea remedia, quæ Dei sapientia ad animorum curationem, atque adeo ad uitam reparandam instituit? cum præsertim non quidem dubiam salutis spem, ut medicinæ illæ, quæ corporibus adhibentur, sed certissimam iis, qui sanari cupiunt, salutem afferant.

Erunt igitur fideles hortandi, postquam tam ampli, & præclari muneris dignitatem cognouerint, ut illud etiam studeant ad suum commodum religiose conuertere. Vix enim fieri potest, ut qui reutili, & necessaria non utatur, eam contemnere non existimetur; præsertim uero cum Dominus hanc potestatem remittendi peccata ea re tradiderit Ecclesiæ, ut omnes hoc salutari remedio uterentur. nam quemadmodum nemo sine baptismo expiari potest: ita, quicumque baptismi gratiâ, mortiferis sceleribus amissam, recuperare uoluerit, ad aliud expiationis genus, nimirum pœnitentiæ sacramentum, confugiat necesse est. Verum hoc loco admonendi sunt fideles, ne, tam ampla ueniæ facultate proposita, quam etiam nullius temporis termino definiri declarauimus, uel ad peccandum faciliores, uel ad resipiscendum tardiores reddantur. in altero enim cum iniuriosi, & contumeliosi in hanc diuinam potestatem manifeste deprehendantur, indigni sunt, quibus Deus misericordiam suam impertiatur: in altero uero magnopere uerendum est, ne morte præoccupati, frustra

*Beneficium
remissionis
peccatorum
quanto studio
inscipiendum.*

peccatorum

peccatorum remissionem confessi fuerint, quam tarditate, & procrastinatione merito amiserunt.

CARNIS RESVRRECTIONEM. Magnam huius articuli uim esse ad fidei nostræ ueritatem stabiliendam, id maxime ostendit, quod diuinis litteris non solum credendus fidelibus proponitur, sed multis etiam rationibus confirmatur. quod quidem cum in aliis Symboli articulis uix fieri uideamus; intelligi potest, hoc ueluti firmissimo fundamento salutis nostræ spem nixam esse. nam, ut Apostolus *1. ad Cor. 15* ratiocinatur: Si mortuorum resurrectio non est, neque Christus resurrexit: quod si Christus nō resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides uestra. In eo igitur explicando Parochus non minus operæ, & studii ponet, quam in eo euertendo multorum impietas laborarit. magnas enim & præclaras utilitates ex ea cognitione ad fidelium fructum redundare, paulo post demonstrabitur. Sed hoc in primis attendere oportebit, resurrectionem hominum in hoc articulo, carnis resurrectionem appellari. quod quidem sine causa factum non est. nam docere uoluerunt apostoli id, quod necessario ponendum est, animā esse immortalem. quare ne quis forte eam, simul cum corpore interiisse, utrumque uero in uitam reuocari existimaret, cū animam plurimis sacrarum litterarum locis immortalem esse plane constet, ob eam rem carnis tantum suscitandæ mentio in articulo facta est. & quamquam sæpe etiam in sacris scripturis caro, integrum hominem, ut est apud *Isa. 40.* Omnis caro fenum; & apud sanctum *Ioan. 1.* Ioannem, Et uerbum caro factum est; significet: hoc tamen loco carnis uox corpus declarat: ut duarum partium, animæ & corporis, quibus homo constat, alteram tantum, nempe corpus, corrumpi, & in puluerem terræ, ex qua compactum est, redire, animam uero incorruptam manere intelligamus. At uero cum nemo, nisi mortuus fuerit, ad uitam reuocetur, anima proprie non dicitur resurgere. Carnis quoque mentio facta est, illius hæresis confutandæ causa, quæ, uiuo Apostolo, Hymenæi, & Philei fuit; qui asseriebant, cum de resurrectione in scripturis sacris ageretur, non de corporea, sed de spiritali, qua a morte peccati ad uitam innocentem resurgitur, accipiendum esse. Itaque his uerbis planum fit, cum errorem tolli, & ueram corporis resurrectionem confirmari.

*Carnis resur-
rectio exem-
plis scripturæ
et testimonijs
comprobatur*

Verum Parochi partes erunt, hanc ueritatem illustrare exemplis, ex ueteri, nouoque testamento, & ex omni ecclesiastica historia depromptis. alii enim ab Helia, & Heliseo in ueteri testamento; alii, præter eos, quos Christus dominus a morte excitauit, a sanctis apo-
stolis,

stolis, aliisque permultis ad uitam reuocati sunt: quæ resurrectionis
 multorum huius articuli doctrinam confirmat. ut enim plures a mor-
 te excitatos credimus: ita uniuersos ad uitam reuocatum iri creden-
 dum est. quin etiâ præcipuus fructus, quem nos ex huiusmodi mira-
 culis capere debemus, ille est, ut summam fidem huic articulo tribua-
 mus. Sunt multa testimonia, quæ Parochis, qui in sacris litteris me-
 diocriter uersati sunt, facile occurrunt. Illustriora uero loca sunt in
 ueteri quidem testamento, quæ leguntur apud Iob, cum ait, se in car-
 ne sua conspecturum Deum suum: & apud Danielelem de ijs, qui in
 puluere terræ dormiunt, alios in uitam æternâ, alios in opprobrium
 sempiternum euigilatos: in nouo autem testamento, quæ sanctus
 Matthæus refert de disputatione, quâ Dominus cum Sadducæis ha-
 buit: præterea, quæ euangelistæ narrant de extremo iudicio. Atque
 hæc etiam referenda sunt, quæ Apostolus ad Corinthios, & ad Thes-
 salonicenses scribens, accurata oratione disseruit. Sed quamuis hoc
 fide certissimum sit, multum tamen proderit, uel exemplis, uel ratio-
 nibus ostendere, id, quod fides credendum proponit, a natura; aut
 ab humanæ mentis intelligentia non abhorrere. Itaque Apostolus
 querenti quo modo resurgerent mortui, sic respondit: Inspiciens tu
 quod seminas, non uiuificabitur, nisi prius moriatur: & quod se-
 minas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum,
 ut puta tritici, aut alicuius ceterorum: Deus autem dat illi corpus si-
 cut uult. & paulo post inquit: Seminatur in corruptione, surget in
 incorruptione. Ad eam similitudinem multas præterea adiungi pos-
 se, sanctus Gregorius ostendit: Lux enim, inquit, quotidie quasi mo-
 riendo oculis subtrahitur, & rursus quasi resurgendo reuocatur: &
 arbuta uiriditatem amittunt, & rursus quasi resurgendo reparantur:
 & semina putrescendo moriuntur, & rursus germinando resurgunt.
 Rationes illæ præterea, quæ ab ecclesiasticis scriptoribus afferuntur,
 satis ad eam rem probandam accommodatæ uideri possunt. Ac pri-
 mum quidem, cum animæ immortales sint, & tamquam pars homi-
 nis ad humana corpora naturalem propensionem habeant, eas a cor-
 poribus seiunctas perpetuo manere, præter naturam existimandum
 est. Quoniâ uero, quod naturæ aduersatur, ac uolentum est, diu-
 turnum esse non potest, consentaneum fore uidetur, ut denuo cum
 corporibus iungantur: ex quo etiam sequitur, ut corporum resurre-
 ctio futura sit. quo quidem argumentandi genere saluator noster
 usus est, cum aduersus Sadducæos disputans, ex animarum im-
 mortalitate corporum resurrectionem conclusit. Deinde cum malis

supplicia, bonis præmia a iustissimo Deo sint propoſita; ex illis uero quamplurimi, antequam debitas pœnas perſoluant, ex his magna ex parte nullis affectu uirtutis præmiis e uita decedunt: neceſſe eſt iterum animas cum corporibus coniungi, ut pro ſceleribus, aut recte factis corpora, quibus ueluti peccati ſocijs homines uruntur, una cū anima pœna; aut præmio afficiantur. qui locus diligentiffime tractatus eſt a ſancto Chryſoſtomo: in homilia ad populum Antiochenū.

s. Chryſoſt.

1. ad Cor. 15.

s. c. d. m. m.

7. 1. 10. 1. h. 1.

1. 1. 10. 1. h. 1.

2. ad Theſ. 1.

7. 1. 10. 1. h. 1.

2. ad Cor. 15.

De uaria reſurgentium condicione.

ad Cor. 15.

Ioan. 5.

7. 1. 10. 1. h. 1.

Quare Apoſtolus, cum de reſurrectione diſſereret, Si in hac uita, inquit, tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Quæ quidem uerba nemo ad animæ miſeriam referri exiſtimabit: quæ cum immortalis ſit, quamuis corpora non reſurgerent, in futura tamen uita beatitudine frui poſſet: uerum de toto homine intelligenda ſunt. Niſi enim corpori debita pro laboribus præmia reddantur; neceſſe eſt, ut, qui, quemadmodum apoſtoli, tot ærumnās, & calamitates in uita perpeſſi ſunt, omnium ſint miſerrimi. Idem uero multo apertius docet ad Theſſalonicenſes his uerbis: Gloriamur in Eccleſiis Dei pro patientia ueſtra, & fide in omnibus perſecutionibus ueſtris, & tribulationibus, quas ſuſtinetis in exemplum iuſti iudicij Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo & pati mini: ſi tamen iuſtum eſt apud Deum retribuere tribulationem ijs, qui uos tribulant, & uobis, qui tribulamini, requiem nobiſcum in reuelatione domini Ieſu de cælo, cum angelis uirtutis eius in flamma ignis dantis uindictam ijs, qui non nouerunt Deum, & qui nō obediunt euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti. Adde etiam, non poſſe homines, quam diu anima a corpore ſeiuncta eſt, plenam felicitatem, & bonis omnibus cumulata adipiſci. Vt enim qualibet pars, a toto ſeparata, imperfecta eſt: ita etiam anima, quæ corpori non eſt adiuncta: ex quo ſequitur, ut illi ad ſumam felicitatem nihil deſit, corporum reſurrectionem neceſſariam eſſe.

His igitur, atque aliis huiusmodi rationibus Parochus fideles in hoc articulo erudire poterit. Explicare præterea diligenter oportebit ex Apoſtoli doctrina, quinam ad uitam ſuſcitandi ſint: nam ad Corinthios ſcribens, Sicut in Adam, inquit, omnes moriuntur; ita & in Chriſto omnes uiuificabuntur. Omni itaque malorum, bonorumque diſcrimine remoto, omnes a mortuis, quamquā non omnium par condicio futura eſt, reſurgent, qui bona fecerunt in reſurrectionem uitæ, qui uero mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. Cum autem omnes dicimus, tam eos intelligimus, qui aduentante iudicio mortui iam erunt, quam eos, qui moriuntur. Huic enim ſententiæ, quæ

7. 1. 10. 1. h. 1.

31

aſſerit

ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ២

S. Hieron.

1. ad Thes. 4.

S. Ambro.

1. ad Cor. 15

Iob 19.

Damascenus

2. ad Cor. 5.

S. Angst.

S. August. per miseriam huius uitæ fuerit nobis ademptum. Item alio loco: Non
Matth. 10. refumer homo capillos, quos habuerit, sed quos decuerit, iuxta il-
 lud: Omnes capilli capitis uestri numerati sunt, qui secundum diui-
 nam sapientiam sunt reparandi. In primis uero, quoniam membra
 ad ueritatem humanæ naturæ pertinent, simul restituentur omnia.
 Qui enim uel ab ipso ortu oculis capti sunt, uel ob aliquæ morbum
 lumina amiserunt, claudi, atque omnino manci, & quibusuis mem-
 bris debiles, integro, ac perfecto corpore resurgent. aliter enim ani-
 mæ desiderio, quæ ad corporis coniunctionem propensa est, mini-
 me satisfactum esset: cuius tamen cupiditatem in resurrectione ex-
 plendam esse, sine dubitatione credimus. Præterea, satis constat re-
 surrectionem æque, ac creationem, inter præcipua Dei opera nume-
 rari. Quemadmodum igitur omnia a Deo initio creationis perfecta
 fuerunt, ita etiam in resurrectione futurum omnino affirmare oportet.
 Neque id de martyribus solum fatendum est, de quibus sanctus
 Augustinus ita testatur: Non erunt absque illis membris: non enim
 posset illa mutilatio non esse corporis uitium: alioquin, qui capite
 truncati sunt, deberent sine capite resurgere. uerum tamen: extabunt
 in eorundem membrorum articulis gladij, cicatrices resurgentes su-
 per omne aurum, & lapidem pretiosum, ueluti & cicatrices uulne-
 rum Christi: quod de improbis quoque uerissime dicitur, etsi illorū
 culpa membra amputata fuerint. nam quo plura membra habebūt,
 tanto acerbiori dolorum cruciatu conficientur. quare illa membro-
 rum restitutio, non ad eorū felicitatem, sed ad calamitatē, ac mise-
 riam est redundatura; cum merita non ipsis membris, sed personæ,
 cuius corpori coniuncta sunt, adscribantur. nam iis, qui penitentia
 egerunt, ad præmium; illis uero, qui eandem contempserint, ad sup-
 plicium restituentur. Hæc uero si a Patochis attente considerentur,
 numquam eis rerum & sententiarum copia deerit ad excitandos, in-
 flammandosq. pietatis studio fidelium animos, ut uitæ huius mole-
 stias, & ærumnas cogitantes, beatam illam resurrectionis gloriam,
 quæ iustis, & pijs propolita est, auide expectent.
 Sequitur nunc, ut fideles intelligant, si ea spectemus, quæ corpo-
 ris substantiam constituunt, quamuis illud ipsum, atque idem cor-
 pus a mortuis reuocari oporteat, quod antea exinctum fuerat, lon-
 ge aliam tamen; & diuersam eius conditionem fore. ut enim cetera
 omittamus, in eo maxime resurgentium corpora omnia a se ipsis dif-
 ferent; quod, cum antea mortis legibus subiecta essent, postea quam
 ad uitam suscitata fuerint, sublato bonorū, malorumq. discrimine,
 immorta-

immortalitatem assequantur. Quam quidem admirabilem naturæ restitutionem insignis Christi victoria meruit, quæ de morte reportauit, quem admodum sacrarum scripturarum testimonia nos admo-
 nent: scriptum est enim: Præcipitabit mortem in sempiternum. &
 alibi: Ero mors tua, o mors: quod explicans Apostolus inquit; No-
 uissima inimica destruetur mors. & apud sanctum Ioanem legimus:
 Mors ultra non erit. Decebat autem maxime; Christi domini meri-
 to, quo mortis imperium euersum est, peccatum Adæ longo inter-
 uallo superari. Idem etiam diuinæ iustitiæ consentaneum fuit, ut bo-
 ni beata uita perpetuo frueretur; mali uero sempiternas pœnas luen-
 tes, quærent morrent; & non inuenirent; optarent mori, & mors
 fugeret ab eis: Atque hæc quidem immortalitas bonis, malisque
 communis erit. Habebunt præterea sanctorum rediuitia corpora in-
 signia quædam, & præclara ornamenta, quibus multo nobiliora fu-
 rura sint, quam umquam antea fuerint. Præcipua uero sunt quatuor
 illa, quæ dotes appellantur, ex Apostoli doctrina a Patribus obserua-
 tæ. earum prima est impassibilitas, munus scilicet, & dos, quæ effi-
 ciet, ne molesti aliquid pati, ullum de dolore, aut in eorum modo affici
 queant. nihil enim aut frigorum uis, aut flammæ ardor, aut aqua-
 rum impetus obesse eis poterit. Seminatur, inquit Apostolus, in cor-
 ruptione, surget in incorruptione. Quod autem impassibilitatē po-
 tius, quam incorruptionem Scholastici appellarint, ea causa fuit, ut,
 quod est proprium corporis gloriofi, significarent. non enim impas-
 sibilitas illis communis est cum damnatis, quorum corpora, licet in-
 corruptibilia sint, æstare tamen possunt, atque algere, uariis que
 cruciatibus affici. Hanc consequitur claritas, qua sanctorum corpo-
 ra, tamquam sol, fulgebunt. ita enim apud sanctum Matthæum re-
 statatur saluator noster: Iusti, inquit, fulgebunt sicut sol, in regno pa-
 tris eorum. Ac ne quis de eo dubitaret, suæ transfigurationis exem-
 plo declarauit. Hanc interdum Apostolus gloriā, modo claritatis
 appellat. Reformabit, inquit; corpus humilitatis nostræ confi-
 guratum corpori claritatis suæ: & rursum: Seminabitur in ignobilitate,
 surget in gloria. Huius etiam gloriæ imaginem quandam uidit
 populus Israel in deserto, cum facies Moysis ex colloquio, & præsen-
 tia Dei ita colluceret, ut in eam filii Israel oculos intredere non possent.
 Est uero claritas hæc fulgor quidam ex summa animæ felicitate
 ad corpus redundans, ita ut sit quædam communicatio illius beati-
 tudinis, qua anima fruitur: quo modo etiam anima ipsa beata effici-
 tur, quod in eam pars diuinæ felicitatis deriuetur. Hoc uero munere

plenissimo

H 3 non

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15

Quam salu-
tates ex ar-
ticulo Resur-
rectionis ca-
piantur fru-
ctus.

Matth. 11.

1. ad Thes. 4.

Iob. 19.

non æque omnes, perinde ac primo, ornari credendum est. erunt qui-
dem sanctorum corpora omnia æque impassibilia, sed eundem splē-
dorem non habebunt: nam, ut testatur Apostolus, Alia claritas so-
lis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum: stella enim a stella dif-
fert in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Cum hac dote coniu-
cta est illa, quam agilitatem uocant, qua corpus ab onere, quo nūc
premitur, liberabitur: facillimeque in quacūque partem animā
uoluerit, ita moueri poterit, ut ea motione nihil celerius esse queat,
quemadmodū aperte sanctus Augustinus in libro de Ciuitate Dei,
& Hieronymus in Isaia, docuerunt. Quare ab Apostolo dictum est:
Seminatur in infirmitate, surgit in uirtute. His uero addita est, quæ
uocatur subtilitas: cuius uirtute corpus animæ imperio omnino sub-
ijciatur, eique seruiet, & ad nutum præsto erit: quod ex illis Apo-
stolis uerbis ostenditur: Seminatur, inquit, corpus animale, surget
corpus spirituale. Hæc fere sunt præcipua capita, quæ in huius arti-
culi explicatione tradenda erunt.

Vt autem fideles sciant, quem fructum ex tot, tantorumque my-
steriorum cognitione capere possint; primum, declarare oportebit,
maximas a nobis Deo gratias agēdas esse, qui hæc sapientibus abscon-
derit, & reuelauerit paruulis. Quot enim uiri uel prudentiæ laude
præstantes, uel singulari doctrina præditi, in hac tam certa ueritate
cæci plane fuerunt? Quod igitur nobis illa patefecerit, quibus ad
eam intelligētiam adspirare non licebat, est quod summam eius be-
nignitatem, & clementiam perpetuis laudibus celebremus. Deinde
magnus etiam ille fructus ex huius articuli meditatione cōsequetur,
quod scilicet in eorum morte, qui nobis necessitudine, uel beneuo-
lentiā coniuncti sunt, facile tum alios, tum nos ipsos consolabimur.
quo quidem genere consolationis Apostolum usum esse constat, cū
ad Thessalonicenses de dormientibus scriberet. Sed in omnibus etiā
aliis ærumnis, & in calamitatibus, futuræ resurrectionis cogitatio
summam nobis doloris leuationem afferet; quemadmodum sancti
Iob exemplo didicimus, qui una hac spe afflictum, & mærentem ani-
mum sustentabat, fore aliquādo, ut in resurrectione dominū Deum
suum cōspiceret. Præterea, hoc plurimum ualebit ad persuadendū
fidelibus populis, ut rectā uitam, integram, ab omniq; prorsus pec-
cati labe purā agere quam diligentissime curent. si n. cogitauerint, in-
gēres illas diuitias, quæ resurrectionē consequuntur, ipsis propositas
esse, facile ad uirtutis, & pietatis studia allicientur. Contra uero nul-
la res maiorem uim habitura est ad comprimēdas animi cupiditates,
hominesq.

hominesque a sceleribus auocandos, quam si sæpius admoneantur, quibusnam malis, & cruciatibus improbi afficiendi sunt, qui extremo illo die procedent in resurrectionem iudicii.

1. Joan. 5. 11

VITAM ÆTERNAM. Sancti apostoli, duces nostri, Symbolum, quo fidei nostræ summa continetur, æternæ uitæ articulo claudi, & terminari uoluerunt; tum quia post carnis resurrectionē nihil aliud fidelibus expectandum est, nisi æternæ uitæ præmium; tum uero, ut perfecta illa felicitas, & bonis omnibus cumulata, nobis semper antè oculos uersaretur, doceremurque in eā mentem, & cogitationes nostras omnes dirigendas esse. Quare Parochi in erudiendis fidelibus numquam intermittent, præmiis æternæ uitæ propositis, eorum animos accendere; ut, quæcumque uel difficillima Christiani nominis causa subeunda esse docuerint, facilia, atque adeo iucunda existimēt, promptioresque ad parandum Deo, & alacriores reddantur. Sed quoniam sub his uerbis, quæ ad beatitudinem nostrā declarandam hoc loco usurpantur, plurima mysteria in occulto latent, ea sic aperienda sunt; ut, quātum cuiusque ingenium ferat, omnibus patere possint. Admonendi igitur sunt fideles, his uocibus, Vitam æternam, non magis perpetuitatem uitæ, cui etiam dæmones, sceleratique homines addicti sunt, quam in perpetuitate beatitudinem, quæ beatorum desiderium expleat, significari. Atque ita intelligebat legis peritus ille, qui a Domino saluatore nostro, quid sibi faciendum esset, ut uitam æternam possideret, in euangelio quæsiuit: perinde ac si diceret: Quænam mihi præstanda sunt, ut ad eum locum, ubi perfecta felicitate frui liceat, perueniam? In hunc uero sensum sacræ litteræ hæc uerba accipiunt, ut multis in locis licet animaduertere. Hoc uero potissimū nomine summa illa beatitudo appellata est, ne quis existimaret eam in rebus corporeis, & caducis, quæ æterna esse non possunt, consistere. Neque enim hæc ipsa beatitudinis uox satis explicare poterat, quod quærebat; præsertim cum non defuerint homines inanis cuiusdam sapientiæ opinione inflati, qui summum bonum in ijs rebus ponerent, quæ percipiuntur sensibus. hæc enim pereunt, & uetescunt: beatitudo uero nullo temporis termino definienda est. quin potius terrena hæc longissime a uera felicitate absunt: a qua is quammaxime recedit, qui mundi amore, & desiderio tenetur. scriptum est enim: Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. & paulo post: Mundus transit, & concupiscentia eius. Hæc igitur Parochi fidelium mentibus imprimenda diligenter curabunt,

Luc. 18.

1. Joan. 2.

2. Tim. 1. 10

H 4 ut mor-

ad Titum 2.

ut mortalia continere, nullamque in hac uita, in qua non ciues, sed aduenæ sumus, felicitatem obtineri posse in animum inducant. Quamquam hic etiam spe beati merito dicemur, si abnegantes impietatem, ac secularia desideria, sobrie, & iuste, & pie uixerimus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Hæc autem cum permulti, qui sibi ipsi sapientes uidebantur, minus intelligerent, & in hac uita felicitatem querendam putarent, stulti facti sunt, & in maximas calamitates inciderunt. Sed illud præterea ex ui huius nominis, Vitam æternam, percipimus, semel adeptam felicitatem amitteri numquam posse, ut falso nonnulli suspicati sunt. nam felicitas ex omnibus bonis sine ulla mali admittance cumulat: quæ cum hominis desiderium expleat, in æterna uita necessario consistit. neque enim potest beatus non magnopere uelle, ut illis bonis, quæ adeptus est, sibi perpetuo frui liceat. Quare, nisi ea possessio stabilis, & certa sit, maximo cruciatu timoris angatur, necesse est.

De inenarrabili sanctorum gloria, & de præmijs essentialibus et accidentibus.

Verum, quanta sit beatorum, qui in cælesti patria uiuunt, felicitas, eaque ab ipsis tantum, præterea nemine, comprehendere possit, hæ ipsæ uoces, cum uitam beatam dicimus, satis demonstrant. nam cum ad rem aliquam significandam eo nomine utimur, quod cum multis aliis commune est, facile intelligimus deesse propriam uocem, quæ res illa plane exprimat. Cum igitur felicitas iis uocibus declaratur, quæ non magis in beatos, quam in omnes, qui perpetuo uiuant, recte conueniunt, hoc nobis argumento esse potest, altiore, & præstantiore quamdam rem esse, quam ut proprio uocabulo perfecte significare eius rationem possimus. nam etsi plurima alia nomina cælesti huic beatitudini in sacris litteris tribuuntur, cuiusmodi sunt, regnum Dei, Christi, cælorum, paradysus, sancta ciuitas, noua Hierusalem, domus patris: tamen perspicuum est, nullum ex ijs ad eius magnitudinem explicandam satis esse. Quare Parochi hoc loco oblatam sibi occasionem non prætermittent, fideles tam amplis præmijs, quæ uitæ æternæ nomine declarantur, ad pietatem, iustitiam, & omnia Christianæ religionis officia inuitandi. Constat enim, uitam in maximis bonis, quæ natura experuntur, numerari solere: atqui hoc potissimum bono, cum uitam æternam dicimus, beatitudo definitur. Quod si exigua hac, & calamitosa uita, quæ tot, & tam uarijs miseriis subiecta est, ut mors uerius dicenda sit, nihil magis amatur, nihil aut carius, aut iucundius esse potest: quo tandem animi studio, qua contensione æternam illam uitam querere debemus, quæ defunctis omnibus

omnibus malis, perfectam; & absolutam bonorum omnium rationem coniunctam habet: nam, ut sancti Patres tradiderunt, æternæ uitæ felicitas, omnium malorum liberatione, & bonorum adeptione definienda est. De malis clarissima sunt sanctarum litterarum testimonia: scriptum est enim in Apocalypsi: Non esurient, neque sitient amplius: neque cadet super illos sol, neque ullus æstus. & rursus: Absterget Deus omnem lacrymā ab oculis eorum: & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierunt: iam uero beatorum immensa gloria, innumeraque solidæ lætitiæ, & uoluptatis genera futura sunt: cuius gloriæ magnitudinem cum animus noster capere, aut illa in animos nostros penetrare nullo modo possit, necesse est, nos in illam, nempe in gaudium Domini, intrare, ut eo circumfusi, mentis desiderium emulate expleamus. Quamuis autem, ut sanctus Augustinus scribit, facilius mala, quibus carituri sumus, quam bona, ac uoluptates, quas hausuri sumus, numerari posse uideantur: danda tamen erit opera, ut, quæ fideles summæ illius felicitatis adipiscendæ cupiditate inflamare poterant, breuiter, & dilucide explicentur. Sed illa in primis distinctione uti oportebit, quam a grauissimis diuinarum rerum scriptoribus accepimus: in enim duo bonorum genera esse statuunt, quorum alterum ad beatitudinis naturam pertinet: alterum ipsam beatitudinem consequitur. quare illa essentialia, hæc uero accessoria bona, docendi causa, appellantur: Ac solida quidem beatitudo, quam essentialem communi nomine licet uocare, in eo sita est, ut Deum uideamus, eiusque pulchritudine fruamur, qui est omnis bonitatis, ac perfectionis fons, & principium. Hæc est uita æterna, inquit Christus dominus, ut cognoscant te solum Deum uerum; & quem misisti Iesum Christum: quam sententiam sanctus Ioannes uidetur interpretari, cum ait: Charissimi, nunc filii Dei sumus: & nondum apparuit, quid erimus: scimus quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum, sicuti est. Significat enim beatitudinem ex iis duobus constare, tum quod Deum intuebitur, qualis in natura sua, ac substantia est, tum quod ueluti Dii efficiemur, nam qui illo fruuntur, quamuis propriam substantiam retineant, admirabilem tamen quandam, & prope diuinam formam induant, ut Dii potius, quam homines uideantur. Hoc autem cur ita fiat, ex eo perspicuum est, quod unaquæque res uel ex eius essentia, uel ex eius similitudine, & specie cognoscitur. At quoniam nihil est Dei simile, cuius similitudinis adiumento ad perfectam eius notitiā peruenire

cap. 7. v. 1.

Apoc. 7. 21.
v. 1. & 2.

S. August.

Ioan. 17.

Ioan. 3.

1. ad Cor. 13.

S. August.
S. Dionysius
Areopagita.

peruenire possumus: consequens est, ut eius naturam, & essentiam uidere nemini liceat, nisi hæc eadem diuina essentia se nobis coniun-
 xerit, atque id Apostoli uerba illa significant: Videmus nunc per
 speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nam quod in-
 quit, In ænigmate; interpretatur sanctus Augustinus, in similitudine
 ad Deum intelligendum accommodata. Quod etiam sanctus Dio-
 nysius aperte ostendit, cum affirmat, nulla inferiorum similitudine
 superiora percipi posse. neque enim ex alicuius rei corporeæ similitu-
 dine, eius, quæ corpore careat, essentia, & substantia cognosci po-
 test; cum præsertim necesse sit, rerum similitudines minus concre-
 tionis habere, & magis spirituales esse, quam res ipsas, quarum imagi-
 nem referunt: quemadmodum in omnium rerum cognitione faci-
 le experimur. Quoniam uero fieri non potest, ut alicuius rei creatæ
 similitudo æque pura, & spiritualis, ac Deus ipse est, reperiat; ita
 fit, ut ex nulla similitudine diuinam essentiam perfecte intelli-
 gere possimus. Accedit etiam, quod omnes creatæ res certis perfe-
 ctionis terminis circumscribuntur: at Deus infinitus est, neque
 ullius rei creatæ similitudo eius immensitatem capere potest. Quo
 circa una illa ratio: diuinæ substantiæ cognoscendæ relinquatur, ut
 ea se nobis coniungat, & incredibili quodam modo intelligentiam
 nostram altius extollat, atque ita donec ad eius naturæ speciem con-
 templandam reddamur: id uero lumine gloriæ assequemur; cum
 eosplendore illustrati, Deum lumen uerum in eius lumine uidebi-
 mus: nam beati Deum præsentem semper intuentur; quo quidem
 dono, omnium maximo, & præstantissimo, diuinæ essentiae partici-
 pes effecti, uera, & solida beatitudine potiuntur: quam nos ita cre-
 dere debemus, ut eam etiā Dei benignitate cum certa spe nobis ex-
 pectandam esse in Symbolo Patrum definitum sit: inquit enim; Ex-
 pecto resurrectionem mortuorum, & uitam uenturi sæculi. Diuina
 hæc plane sunt, neque ullis uerbis explicari, aut cogitatione com-
 prehendi a nobis possunt: uerum licet aliquam huius beatitudinis
 imaginem in iis etiam rebus, quæ sensu percipiuntur, cernere. Nam
 quemadmodum ferrum, admoto igni, ignem concipit, & quamuis
 eius substantia non mutetur, fit tamen, ut diuersum quippiam, nimi-
 rum ignis, esse uideatur: eodem modo, qui in cælestem illam gloriā
 admissi sunt, Dei amore inflammati, ita afficiuntur, cum tamen id,
 quod sunt, esse non desinant, ut multo magis distare ab ijs, qui in
 hac uita sunt, merito dici possint, quā ferrum candens ab eo, quod
 nullā caloris uim in se continet. Ut igitur rem paucis complectamur,
 summa

summa illa, & absoluta beatitudo, quam essentialem uocamus, in Dei possessione constituenda est. Quid enim ei ad perfectam felicitatem decesse potest, qui cum optimis, & perfectissimis possidet? Verum ad illam tamen quædam accedunt ornamenta, omnibus beatis communia; quæ quoniam ab humana ratione minus remotæ sunt, uehementius quodque animos nostros commouere, & excitare solent. Huius generis ea sunt, de quibus Apostolus ad Romanos uidetur intelligere: Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum; *nam gloria quidem beati perficiuntur, non illa solum, quam tandem essentialem beatitudinem; uel cum eius natura maxime coniunctam esse ostendimus: sed ea etiam, quæ consistat ex clara, & aperta notitia, quam singuli de alterius eximia, & præstanti dignitate habuit. suar.* *ad Rom. 2.* At uero quantus ille honor existimandus est, qui eis a Domino tribuitur, cum non amplius serui, sed amici, fratres, ac filii Dei uocentur? quæ ita electos suos amantissimis, & honorificentissimis uerbis saluator noster compellabit: Venite benedicti Patris mei, possidere paratum uobis regnum: ut merito liceat exclamare: Nimis honorificati sunt amici tui Deus. Sed laudibus etiam a Christo domino coram patre caelesti, & angelis eius celebrabuntur. Præterea si hoc commune omnibus hominibus desiderium natura ingenuit honoris, qui a uiris sapientia præstantibus habeatur, quod eos locupletissimos uirtutis suæ testes fore existiment, quantum beatorum gloriæ accessurum putamus, quod alijs alium summo honore prosequetur. Infinita esset omnium oblectationum enumeratio, quibus beatorum gloria cumulata erit, ac ne cogitatione quidem fingere eas possumus. Sed tamē hoc fidelibus persuasum esse debet, quæcumque nobis iucunda in hac uita contingere, uel etiam optari queant, siue ea ad mentis cognitionem, siue ad corporis perfectum habitum pertineat, carum rerum omnium copijs beatam caelestium uitam circumfluere: quam uis hoc altiore quodam modo, quam oculis uidit, aut auris audiuit, aut in cor hominis ascendit, fieri Apostolus affirmat. nam corpus quidem, quod antea crassum, & coæretum erat, cum in cælo, detracta mortalitate, tenue, & spiritale effectum fuerit, nullius amplius alimentis indigebit: anima autem æterno gloriæ pabulo, quod magni illius conuiuii auctor transiens omnibus ministrabit, cum summa uoluptate exsaturabitur. Quis uero pretiosas uestes, aut regales corporis ornatus desiderare poterit, ubi nullus harum rerum usus futurus sit, omnesque immortalitate, & splendore amicti, & sempiternæ gloriæ corona ornati erunt? Sed si ample

etiam,

etiam, & magnificæ domus possessio ad humanam felicitatem pertinet; quid cælo ipso, quod Dei claritate undique collustratur, uel amplius, uel magnificentius cogitari potest. Quare Propheta, cum eius domicilij pulchritudinem sibi ante oculos poneret, & ad beatas illas *Psal. 83.* sedes perueniendi cupiditate arderet, Quam dilecta, inquit, tabernacula tua Domine uirtutum concupiscit, & defecit anima mea in atria Domini: cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum uiuum.

1. Moys. 11. Atque, ut hic sit omnium fidelium animus, hæc communis omnium uox, quemadmodum Parochi uehementer optare, ita etiam omni *Ioan. 14.* studio curare debent. nam In domo patris mei, inquit Dominus, mansiones multe sunt, in quibus maiora, & minora præmia, ut quisque promeritus erit, reddentur. Qui enim patrem seminat, patrem & metet, & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Quare non solum ad eam beatitudinem fideles excitabunt, uerum etiam eius consequenda certam rationem hanc esse frequenter monebunt, ut fide, & charitate instructi, & in oratione, & sacramentorum salutaris usu perseverantes, ad omnia benignitatis officia in proximos se exercent. ita enim Dei misericordia fiet, qui beatam illam gloriam diligentibus se preparauit, ut aliquando impleatur, *1. a. 32.* quod dictum est per Prophetam: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducie, & in requie opulenta.

DE SACRAMENTIS.

OMNIS Christianæ doctrinæ pars Pastoris scientiam, diligentiamque desiderat: tum sacramentorum disciplina, quæ & Dei iussu necessaria, & utilitate uberrima est, Parochi facultatem, & industriam postulat singularem, ut eius accurata, ac frequenti perceptione fideles tales euadant, quibus præstantissima, ac sanctissima res digne & salutariter impertiri possint, & sacerdotes ab illa diuini interdicti regula non discedant. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas uestras ante porcos.

Matth. 7. Principio igitur, quoniam uniuerse de toto genere sacramentorum agendum est, ab ipsius nominis ui, atque notione oportet incipere, eiusque ambiguam significationem explanare, ut, quæ huius uerbi sententia hoc loco propria sit, facilius intelligatur. Quare docendi sunt fideles, sacramenti nomen, quod ad propositam rem attinet, aliter a profanis, quam a sanctis scriptoribus, acceptum esse. nam alii auctores sacramenti nomine obligationem illam significari uoluerunt,

uoluerunt, cum iurati aliquo seruitutis uinculo obstringimur: ex quo iusiurandum, quo se milites fidelem operam reip. præstatu-
 pollicentur, sacramentum militare dictum est. atque hæc frequen-
 tissima huius uocabuli significatio apud illos uidetur fuisse. Verum
 apud Latinos patres, qui res diuinas scriptis tradiderunt, sacramen-
 ti nomē aliquam rem sacram, quæ in occulto latet, declarat: quem-
 admodum Græci, ad eandem rem significandam, mysterii uocabu-
 lo usi sunt. In eam uero sententiam sacramenti uocem accipiendam
 esse intelligimus, cum ad Ephesios scribitur: Vt notum faceret no-
 bis sacramētum uoluntatis suæ. Deinde ad Timotheum: Magnum
 est pietatis sacramentum. Præterea in libro sapientiæ: Nescierunt
 sacramenta Dei. Quibus in locis, & aliis multis; licet animaduerte-
 re, sacramentum nihil aliud, nisi rem sacram, abditam, atque occul-
 tam, significare. quare Latini doctores signa quædam sensibus sub-
 iecta, quæ gratiam, quam efficiunt, simul etiam declarant, ac uelu-
 ti ante oculos ponunt, sacramenta commode appellari posse existi-
 mauerunt: Quamquam, ut D. Gregorio placet, ob id sacramenta dici
 possunt, quod diuina uirtus sub rerum corporum tegumentis oc-
 culte salutē efficiat. Nec uero quisquā putet hoc uocabulum nuper
 in Ecclesiā inductum esse. nam qui sanctos Hieronymū, & Augusti-
 num legerit; facile perspiciet, antiquos religionis nostræ scriptores
 ad eam, de qua loquimur, rem demonstrandā sapissime sacramenti
 nomine, interdū uero etiā Symboli, uel mystici signi, uel sacri signi
 uocē usos esse. Atque hæc de sacramēti nomine dicta sint quod qui-
 dem ueteris etiā legis sacramentis cōuenit: de quibus nihil opus est
 Pastoribus præcepta tradere, cū ea euāgelii lege, & gratia sublata sint.

Verum, præter nominis notionem, quæ hæcenus declarata est,
 rei etiā uis, & natura diligenter inuestiganda, & quid sacramentum
 sit, fidelibus aperiendum est. Sacramenta enim ex genere earum re-
 rum esse, quibus salus & iustitiā comparatur, dubitare nemo potest.
 Sed cum multæ rationes sint, quæ ad hanc rem explicandam aptæ, &
 accommodatæ uideantur, nulla tamen planius, & dilucidius eam
 demonstrat, quam definitio a D. Augustino tradita, quam deinde
 omnes doctores scholastici secuti sunt. Sacramentum, inquit ille,
 est signum rei sacræ: uel, ut alijs uerbis, in eandem tamen sententi-
 am, dictum est, sacramentum est inuisibilis gratiæ uisibile signum, ad
 nostram iustificationem institutum. Quæ quidem definitio ut ma-
 gis pateat, singulæ eius partes Pastoribus exponēdæ erunt. Atque in
 primis docere oportebit, rerum omnium, quæ sensibus percipiuntur,

Ad Eph. 1.

1. ad Tim. 2.

Sap. 2.

D. Gregorius

De propri-
 etatibus
 ui atque natu-
 ra sacramēti.

D. August.

duo esse genera. alia enim ob id inuenta sunt, ut aliquid significet: alia non alterius rei significanda, sed sua tantum causa effecta sunt: quo in numero omnes pene res, quæ natura constant, haberi possunt. At uero in priori genere uocabula rerum, scriptura, uestigia, imagines, tubæ, & alia huiusmodi permulta ponenda sunt. nam si ex uoculis uim significandi detraxeris, sublata uideretur esse causa, quamobrem uocabula instituerentur. Hæc igitur signa proprie dicuntur. illud enim signum esse sanctus Augustinus testatur, quod præter rem, quam sensibus obijcit, efficit etiam, ut ex se alterius rei cognitionem capiamus: sicut ex uestigio, quod terræ impressum inuenitur, transisse aliquem, cuius uestigium apparet, facile cognoscimus. Quæ cum ita se habeant, sacramentum ad hoc rerum genus, quæ significandi causa instituta sunt, refertur, perspicuum est: siquidem specie quadam, & similitudine id nobis declarat, quod Deus in animis nostris sua uirtute, quæ sensu percipi non potest, efficit. Baptismus enim, (ut, quod docetur, exemplo notius fiat) cum, adhibitis certis, & solemnibus uerbis, aqua extrinsecus abluimur, hoc significat; spiritus sancti uirtute omnem peccati maculam, & turpitudinem interius elui, & animas nostras præclaro illo cælestis iustitiæ dono augeri atque ornari: simulque ea corporis ablutio, ut postea suo loco explicabitur, illud in animo efficit, quod significat. Sed ex scripturis etiam aperte colligitur, sacramentum inter signa numerandum esse. Apostolus enim de circumcisione, ueteris legis sacramento, quæ Abraham patri omnium credentium data erat, ita ad

ad Rom. 4.

ad Rom. 6.

ad Rom. 6.

Sacramentum
esse rei sacræ
signum, quo
modo intelli-
gendum.
S. August.

Sequitur nunc, ut uerba illa, REI SACRÆ, quæ est altera definitionis pars, explicentur. quod quidem ut commode fieri possit, paulo altius repetenda sunt, quæ de signorum uarietate S. Augustinus acute, & subtiliter disputauit. Quædam enim signa naturalia dicuntur, quæ præter se ipsa alterius rei notitiam (quod omnibus

signis

signis commune esse, antea demonstratum est) in animis nostris gignunt, ueluti fumus, ex quo statim ignem adesse intelligitur. Atque hoc signum ob eam causam naturale appellandum est, quod fumus non uoluntate ignem significat, sed rerum usus efficit, ut, si quis fumum tantum uideat, naturam simul & uim ignis, qui adhuc latet, subesse, mente, & cogitatione percipiat. Quædam uero signa natura non constant, sed constituta, atque ab hominibus inuenta sunt, ut & colloqui inter se, & alijs animi sui sensa explicare, uicissimque aliorum sententiam, & consilia possent cognoscere. Hæc autem quam uaria, & multiplicia sint, ex eo licet animaduertere, quod nonnulla ad oculorum, pleraque ad aurium sensum, reliqua ad ceteros sensus pertinet. nam cum aliquid alicui innuimus, & exempli causa, sublato uexillo quippiam declaramus; satis constat, eam significationem ad oculos tantum referri: quemadmodum tubarum, tibiærum, aut citharæ sonus, qui non solum delectandi, sed plerumque significandi causa funditur, ad aurium iudicium spectat: quo quidem præcipue sensu uerba etiam accipiuntur, quæ ad exprimendas intimas animi cogitationes maximam uim habent. Verum, præter illa signa, quæ hominum consensu, & uoluntate constituta esse hætenus diximus, alia quædam sunt diuinitus data, quorum tamen non unum genus esse omnes consentiunt. Alia enim signa ob eam tantum rem a Deo hominibus commedata sunt, ut aliquid significarent, uel admonerent, cuiusmodi fuerunt, legis purificationes, panis azymus, & alia perinulta, quæ ad Mosaici cultus cærimonias pertinebant: alia uero Deus instituit, quæ non significandi modo, sed efficiendi etiam uim haberent, atque in hoc posteriori signorum genere sacramenta nouæ legis numeranda esse, liquido apparet. signa enim sunt diuinitus tradita, non ab hominibus inuenta, quæ rei cuiuspiam sacræ, quam declarant, efficientiam in se continere certo credimus. Sed quemadmodum signa in multiplici uarietate esse ostendimus; ita etiam res sacra non unius modi existimanda est. Quod uero ad

uim habet: ex quo sequitur, ut facile quiuvis possit intelligere, imagines sanctorum, cruces, & alia id generis, quamuis sacramentorum rerum signa sint, non ideo tamen sacramenta dicenda esse. Huius autem ueritatis doctrinam facile erit omnium sacramentorum exemplo comprobare, si, quod antea de baptismo admonuimus, cum dicebamus solemnem illam corporis ablutionem signum esse, & efficientiam habere rei sacræ, quæ interius spiritus sancti ui fieret, idem etiã in alijs sacramentis exercere aliquis uelit. Iam uero hisce mysticis signis, quæ a Deo instituta sunt, illud etiam præcipue conuenit, ut ex Domini institutione non unam aliquam rem, sed plures simul significant. Quod in singulis sacramentis licet cognoscere, quæ non solum sanctitatem, & iustitiam nostram, sed præterea duo alia cum ipsa sanctitate maxime coniuncta declarant, Christi scilicet redemptoris passionem, quæ sanctitatis causa est; & uitam æternam, celestemque beatitudinem, ad quam sanctitas nostra, tãquam ad finem, referri debet. Quod quidẽ cum in omnibus sacramentis perspicui possit, merito sacri doctores unicuique sacramentorum triplicem significandi uim inesse tradiderunt; tum quia alicuius rei præteritæ memoriam afferat; tum quia aliam præsentem iudicet, ac demonstrat; tum quia aliam futuram prænunciet. Neque uero existimandum est, hoc ita ab illis doceri, ut etiam sanctorum scripturarum testimonio non probeatur. nam cum Apostolus ait: Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus: plane ostendit, iccirco baptismum signum dicendum esse, quod Dominicæ passionis & mortis nos admoneat. Deinde cum inquit: Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut, quo modo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus: ex ijs uerbis perspicuum est, baptismum signum esse, quo cælestis gratia in nos infusa declaratur: cuius munere nobis datũ est, ut nouam uitã instituentes, omnia ueræ pietatis officia facile, & libenti animo exequamur. Postremo cum addit: Si enim complãtati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus: apparet, baptismum uitæ etiam æternæ, quam per illum consecuturi sumus, non obscuram significationem dare. Sed præter hæc, quæ cõmemorauimus, uaria significandi genera, & rationes, sæpe etiã euenit, ut sacramentũ non unam tantum rem præsentem, sed plures demonstrat, ac notet. id uero sanctissimum Eucharistiæ sacramentum intuentibus facile est intelligere, quo ueri corporis, & sanguinis Domini præsentia, necnon gratia, quam non impure sacra mysteria

ad Rom. 6.

ad Rom. 6.

sumentes percipiunt, designatur. Ex iis igitur, quæ dicta sunt, Pastoribus argumenta deesse non poterunt, quibus ostendant, quanta diuinitatis potentia, quot arcana miracula sacramentis nouæ legis insint; ut, ea summa cum religione colenda, & suscipienda esse, omnibus persuadeant.

Verum ad rectum sacramentorum usum docendum nihil accommodatius uideri potest, quam diligenter causas exponere, cur sacramenta institui oportuerit. Plures autem numerari solent: quarum prima est, humani ingenii imbecillitas. siquidem natura ita comparatum uidemus, ut ad earum rerum noticiam, quæ mente, atque intelligentia comprehensæ sunt, nisi per ea, quæ aliquo sensu percipiuntur, nemini adspirare liceat. Vt igitur, quæ occulta Dei uirtute efficiuntur, facilius intelligere possemus, idem summus rerum omnium artifex sapientissime fecit, ut eam ipsam uirtutem aliquibus signis, quæ sub sensum cadunt, pro sua in nos benignitate declararet. nam ut præclare a sancto Chrysostomo dictum est: Si homo corporis concretionem catuisset, nuda ipsa bona, neque ullis integumentis inuoluta ei oblata essent: quoniam uero anima corpori coniuncta est, omnino opus fuit, ut rerum, quæ sentiuntur, adminiculo ad ea intelligenda uteretur. Altera uero causa est, quod animus noster haud facile commouetur ad ea, quæ nobis promittuntur, credenda. Quare Deus a mundi exordio, quæ facere instituerat, uerbis quidem frequentissime indicare consuevit; interdum uero, cum opus aliquod institueret, cuius magnitudo promissi fidem abrogare posset, alia etiam signa, quæ nonnumquam miraculi speciem haberet, uerbis adiunxit. nam cum Deus Moysen ad Israelitici populi liberationem mitteret; ille uero, ne Dei quidem præcipientis auxilio fretus, timeret, ne onus sibi grauius imponeretur, quam ut sustinere posset; aut ne populus diuinis oraculis, & dictis fidem non adiungeret; Dominus promissionem suam multa signorum uarietate firmavit. Quemadmodum igitur in ueteri testamento Deus fecerat, ut magis alicuius promissi constantiam signis testificaretur: ita etiam in noua lege Christus, saluator noster, cum nobis peccatorum ueniâ, cælestem gratiam, spiritus sancti communicationem pollicitus est, quædam signa oculis, & sensibus subiecta instituit, quibus cum quasi pignoribus obligatum haberemus, atque ita fidelem in promissis futurum dubitare numquam possemus.

Tertia causa fuit, ut illa tamquam remedia, ut scribit sanctus Ambrosius, atque euangelici Samaritani medicamenta ad animarum sa-

Sacramenta, præsertim legis euangelicæ, cur instituta.

s. Chrysost.

Exod. 3.

Exod. 4.

nitatem uel recuperandam, uel tuendam præsto essent. Virtutem enim, quæ ex passione Christi manat, hoc est gratiam, quam ille nobis in ara crucis meruit, per sacramenta, quasi per alueum quædam; in nos ipsos deriuare oportet. aliter uero nemini ulla salutis spes reliqua esse poterit. Quare elementissimus Dominus sacramenta uerbo suo, & promissione sancita relinquere in Ecclesia uoluit, per quæ passionis suæ fructum nobis re ipsa communicari sine dubitatione crederemus; si modo unusquisque nostrum ad se eam curationem pie, & religiose admoueret.

D. August.

Sed quarta etiam causa accedit, cur sacramentorum institutio necessaria uideri possit; ut scilicet notæ quædā, & symbola essent, quibus fideles internoscerentur, cum præsertim nullus hominum cœtus queat, ut etiam a D. Augustino traditum est, siue ueræ, siue falsæ religionis nomine quasi unum corpus coagmentari, nisi aliquo uisibilium signorum fœdere coniungantur. Vtrumque igitur præstant nouæ legis sacramenta, quæ & Christianæ fidei cultores ab infidelibus distinguunt, & ipsos fideles sancto quodam uinculo inter se connectunt.

ad Rom. 10.

Præterea, aliam etiam iustissimam fuisse causam sacramenta instituendi, ex illis Apostoli uerbis, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, ostendi potest. Sacramētis enim fidem nostram in hominum cōspectu profiteri, & notam facere uidemur. Quare ad baptismum accedentes, palam testamur, nos credere, eius aquæ uirtute, qua in sacramento abluimur, spiritualem animæ purificationem fieri. Magnam deinde uim habent sacramenta non solum ad fidem in animis nostris excitandam, & exercendam; sed etiam eam charitatem inflammandam, qua amare inter nos debemus, cum, arctissimo nos uinculo colligatos, & unius corporis membra effectos esse, ex sacrorum mysteriorum cōmunionē, recordamur. Postremo, quod in Christianæ pietatis studio plurimi faciendum est, humanæ mentis superbiam edomant, ac comprimunt, nosque ad humilitatem exercent; dum sensibilibus elementis subijcere nos cogimur, ut Deo obtemperemus, a quo antea impie defeceramus, ut mundi elementis seruiremus. Hæc sunt, quæ potissimum de sacramenti nomine, natura, institutione, fideli populo tradenda esse uisæ sunt: quæ posteaquam a Pastoribus accurate exposita fuerint, docere deinceps oportebit, quibus ex rebus singula sacramenta cōstent, quæue sint illorum partes, ac præterea qui ritus, & cærimonix additæ illis fuerint.

Primum

Primum igitur explicandum est, rem sensibilem, quæ supra in sacramento definitione posita est, non unam tantum esse, quamuis unum signum constitui credendum sit. Duo enim sunt, ex quibus quodlibet sacramentum cõficitur: quorum alterum materiæ rationem habet, atque elementum dicitur: alterum formæ uim, & uerbum communi uocabulo appellatur: sic enim a Patribus accepimus, quæ in re notum est, atque apud omnes peruulgatum illud sancti Augustini testimonium: Accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum. Rei igitur sensibilis nomine tum materiam, siue elementum intelligunt, ut in sacramento baptismi aquam, confirmationis chrisma, & extremæ unctionis oleum, quæ omnia sub aspectum cadunt; tum præterea uerba, quæ formæ rationem habent, atque ad aurium sensum pertinent. Apostolus uero utrumque aperte indicauit, cum inquit: Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ. Quo in loco materia, & forma sacramenti exprimitur. Ad denda autem erant uerba ad materiam, ut apertior, clariorque rei, quæ gerebatur, significatio fieret. Verba enim inter omnia signa maximam uim habere perspicuum est: ac, si ipsa desint, plane obscurum erit, quidnam materia sacramentorum designet, ac demonstret. nam, ut in baptismo licet uidere, cum aqua non minus refrigerandi, quam abluendi uim habeat, & utriusque rei symbolum esse possit; nisi uerba addantur, utrum horum in baptismo significet, aliquis fortasse coniectura aliqua dijudicabit; nemo autem ea de re quippiã certi affirmare audebit: at cum uerba adhibentur, statim intelligimus, abluendi uim, & significationem habere.

In hoc autem nostra sacramenta antiquæ legis sacramentis plurimum præstant, quod in illis ministrandis nulla, quod quidem acceperimus, definita forma seruaretur; quo etiam fiebat, ut incerta admodum, & obscura essent: nostra uero formæ uerborum ita præscriptam habent, ut, si forte ab ea discedatur, sacramenti ratio constare nõ possit: ob eamque rem clarissima sunt, ac nullũ relinquunt dubitandi locum. Hæ igitur sunt partes, quæ ad naturam, & substantiam sacramentorum pertinent, & ex quibus unumquodque sacramentum necessario cõstituitur. His accedunt cõrimoniæ: quæ tamen si prætermitti sine peccato non possunt, nisi aliud facere ipsa necessitas cogat; tamen, si quando omittantur, quoniam rei naturam non attingunt, nihil de uera sacramenti ratione imminui credendum est. Ac merito quidem a primis usque Ecclesiæ temporibus

*De materia
& forma sa-
cramentorum,
eorumque cõ-
rimonijs.*

S. August.

Ad Eph. 5.

illud semper seruatum est, ut sacramenta solemnibus quibusdam cærimonijs ministrarentur. Primum enim maxime decuit, sacris mysterijs cum religionis cultum tribuere, ut sancta sancti tractare uideretur. præterea, quæ sacramento efficiuntur, cærimonix ipsæ magis declarant, ac ueluti ante oculos ponunt, & earum rerum sanctitatem in animos fidelium altius imprimunt. Deinde uero mentes illorum, qui eas intuentur, & diligenter obseruant; ad sublimium rerum cogitationem erigunt, fidemque in eis, & charitatem excitant: quo maior cura, & diligentia adhibenda erit, ut fideles uim cærimoniarum, quibus singula sacramenta conficiuntur, cognitam, & perspectam habeant.

De necessitate, numero, & utilitate sacramentorum.

Sequitur, ut sacramentorum etiam numerus explicetur. quæ quidem cognitio hanc utilitatem affert, quod populus eo maiori pietate omnes animi sui uires ad laudandam, & prædicandam Dei erga nos singularem beneficentiam conuerteret, quo plura salutis, ac beatæ uitæ adiumenta nobis diuinitus parata esse intellexerit. Catholica igitur Ecclesiæ sacramenta, quemadmodum ex scripturis probatur, & Patrum traditione ad nos peruenit, & Conciliorum testatur auctoritas, septenario numero definita sunt. Cur autem neque plura, neque pauciora numerentur, ex iis etiam rebus, quæ per similitudinem a naturali uita ad spiritualem transferuntur, probabili quadam ratione ostendi poterit. Homini enim ad uiuendum, uitamque conseruandam, & ex sua, reique publicæ utilitate traducendam, hæc septem necessaria uidentur; ut scilicet in lucem edatur, augeatur, alatur; si in morbum incidat, sanetur; imbecillitas uiriū reficiatur; deinde, quod ad remp. attinet, ut magistratus nūquam desint, quorum auctoritate, & imperio regatur; ac postremo, legitima sobolis propagatione se ipsum & humanum genus conseruet. Quæ omnia quoniam uitæ illi, qua anima Deo uiuit, respondere satis apparet, ex iis facile sacramentorum numerus colligetur. Primus enim est Baptismus, ueluti ceterorum ianua, quo Christo renascimur; deinde Confirmatio; cuius uirtute fit, ut diuina gratia augeamur, & roboreremur. baptizatis enim iam apostolis, ut D. Augustinus testatur, inquit Dominus, Sedete in ciuitate, donec induamini uirtute ex alto.

D. August.

Luc. 24.

Ioan. 6.

Tum Eucharistia, qua, tamquam cibo uere cælesti, spiritus noster alitur, & sustinetur. de ea enim dictum est a Salvatore: Caro mea uere est cibis, & sanguis meus uere est potus. Sequitur quarto loco Pœnitentia, cuius ope sanitas amissa restituitur, postquam peccati uulnera accepimus. Postea uero extrema Vnctio, qua peccatorū reliquæ tolluntur,

tolluntur, & animi uirtutes recreantur: siquidem D. Iacobus, cum de hoc sacramento loqueretur, ita testatur est: Et si in peccatis sit, remittentur ei. Sequitur Ordo, quo publica sacramentorum ministeria perpetuo in Ecclesia exercendi, sacrasque omnes functiones exequendi potestas traditur. Postremo additur Matrimonium, ut ex maris & feminae legitima, & sancta coniunctione filij ad Dei cultum, & humani generis conseruationem procreentur, & religiose educantur.

Iacob. 5.

Illud uero maxime animaduertendum est, quamuis omnia sacramenta diuinam, & admirabilem uirtutem in se contineant, tamen non parem omnia, & æqualem necessitatem, aut dignitatem, aut unam, eandemque significandi uim habere. Atque ex his tria sunt, quæ tamen si non eadem ratione, tamen præ ceteris necessaria dicuntur: baptismum enim unicuique sine ulla adiunctione necessarium esse, Saluator his uerbis declarauit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Pœnitentia uero illis tantummodo necessaria est, qui se post baptismum aliquo mortali peccato obstrinxerunt: neque enim æternum exitium effugere poterunt, nisi eos admissi peccati rite pœnituerit. Ordo præterea, etsi non singulis fidelibus, toti tamen Ecclesiæ omnino necessarius est. Verum si dignitas in sacramentis spectetur, Eucharistia sanctitate, & mysteriorum numero, ac magnitudine longe ceteris antecellit: quæ omnia facilius intelligentur, cum sup. loco ea, quæ ad singula sacramenta pertinent, explicabuntur. Deinceps uidendum est, a quo hæc sacra, & diuina mysteria acceperimus: neque enim dubitandum est, quin præclari alicuius muneris dignitas, eius, a quo donum ipsum profectum est, dignitate, & præstantia quammaxime augeatur. Sed ea quæstio difficilem explicationem habere nō potest. Nam cum Deus sit, qui homines iustos efficiat; ipsa uero sacramenta iustitiæ adipiscendæ mirifica quædā instrumenta sint: patet, unum eundemq. Deum in Christo iustificationis & sacramentorum auctorem agnoscendum esse. Præterea, sacramenta eam uim, & efficientiam continent, quæ ad intimam animam penetrat. Cum uero unius Dei potestati proprium sit, in corda & mentes hominū illabi; ex hoc etiā perspicitur, sacramenta a Deo ipso per Christum instituta esse; quæadmodum, ab eo quoque intus dispensari, certa, & cōstanti fide tenendum est: hoc enim testimonium de illo se accepisse S. Ioānes affirmat, cum ait: Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quē uideris spiritū descendentem; & manentem super eum, hic est, qui baptizat in spiritu sancto.

De præstantia et differentia sacramentorum, et eorum auctore.

I. 2. 2

Ioan. 3.

E. 10. 2. 1. 1

I. 2. 2

I. 2. 2

I. 2. 2

I. 2. 2

I. 2. 2

I. 2. 2

I. 2. 2

I. 2. 2

I. 2. 2

I. 2. 2

I. 2. 2

I. 2. 2

Sed

Sed quamuis Deus sacramentorum auctor, & dispensator sit, ea tamen non per angelos, uerum per homines ministrari in Ecclesia uoluit. non minus enim ministrorum officio, quam materia, & forma, ad sacramenta conficienda opus esse, perpetua sanctorum Patrum traditione confirmatum est. Atque hi quidem ministri, quoniam in sacra illa functione non suam, sed Christi personam gerunt, ea refit, ut, siue boni, siue mali sint, modo ea forma, & materia utantur, quam ex Christi instituto semper Ecclesia catholica seruauit, idque facere proponat, quod Ecclesia in ea administratione facit, uere sacramenta conficiant; & conferant: ita ut gratiæ fructum, nullares impedire possit, nisi, qui ea suscipiunt, se ipsos tanto bono fraudare, & spiritui sancto uelint obistere. Hanc uero in Ecclesia certam, & exploratam sententiam semper fuisse, sanctus Augustinus in ijs disputationibus, quas aduersus Donatistas conscripsit, clarissime demonstrauit. Quod si etiam scripturæ testimonia quærimus, ipsum

S. August. Apostolum, his uerbis loquentem, audiamus: Ego, inquit, platau, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit: neque. n. qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. ex quo loco satis intelligitur, quemadmodum arboribus nihil obest eorum improbitas, quorum manū factæ sunt; ita nihil uitii aliena culpa contrahi illis posse, qui malorum hominū ministerio Christo inscri sunt. Quare, ut ex D. Ioannis euangelio sancti Patres nostri docuerunt, Iudas etiam Iscariotes plures baptizauit: ex quibus tamen neminem iterum baptizatum fuisse legimus: ita ut præclare D. Augustinus scriptum reliquerit: Dedit baptismum Iudas, & nō baptizatum est post Iudam: dedit Ioannes, & baptizatum est post Ioannem: quia, si datum est a Iuda, baptisma Christi erat: quod autem a Ioāne datum est, Ioannis erat: non Iudam Ioanni, sed baptismum Christi etiam per Iudæ manus datum, baptismo Ioannis, etiam per manus Ioannis dato, recte præponimus.

1. ad Cor. 3.

Al. 19.

*Sacramenta
nouæ legis
pura cōscien
tia ministran
te, quam per
neciosum ip
sis ministris:
& de eorum
effectū.*

Neque uero Pastores, alij ue sacramentorum ministri, cum hæc audiunt, satis sibi esse arbitrentur, si, posthabita morum integritate, ac conscientie munditia, illud tantum cogitent, quō modo sacramenta ab illis ritē ministrentur. id enim etiā diligenter curādum est; in hoc tamen omnia, quæ ad eam functionem pertinent, posita non sunt. Meminisse autem semper debent, sacramenta diuinam quidem uirtutem, quæ illis inest, numquam amittere, at uero impure ea ministrantibus æternam perniciem, & mortem asferre: Sancta enim, quod semel atque iterum ac sæpius admonere oportet, sancte, & religiose

& religiose tractanda sunt. Peccatori, ut est apud Prophetam, dixit *Psal. 49.*
 Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum
 per ostium? tu uero odisti disciplinam. Quod si homini peccatis
 contaminato minus licet de rebus diuinis agere: quantum ab eo sce-
 lus concipi existimandum erit, qui sibi multorum scelerum cōsci-
 us est, nec tamen sacra mysteria polluto ore conficere, uel in fœdas ma-
 nus sumere, contrectare, atque aliis porrigere, & ministrare uereat-
 ur? cum præsertim apud sanctum Dionysium scriptum sit, malis *S. Dionysius*
 symbola (ita enim sacramenta appellat) ne contingere quidem per-
 missum esse. Sanctitatem igitur sacrarum rerum ministri in primis
 sectentur, pure ad sacramenta ministranda accedant, atque ita se ad-
 pietatem exercent, ut ex eorum frequenti tractatione, & usu, uberi-
 orem in dies gratiam, adiuuante Deo, consequantur.

Sed iam, his rebus explicatis, docendum erit, quinam sacramēto-
 rum effectus sit: id enim sacramēti definitioni, quæ supra tradita est,
 non parū lucis allaturum uidetur. ii autē duo præcipue numerantur.
 Ac principem quidē locum merito gratia illa obtinet, quam usitato
 a sacris doctoribus nomine iustificantem uocamus. ita enim Apo-
 stolus apertissime nos docuit, cum inquit: Christum dilexisse Ecclesiā,
 & se ipsum tradidisse pro ea, ut illam sanctificaret, mundās eam lau-
 cro aquæ in uerbo. Quo autem pacto tanta res, & tam admirabilis
 per sacramentum efficiatur, ut, quemadmodum sancti Augustini sen-
 tentia celebratum est, Aquā corpus abluat, & cor tangat, id quidē
 humana ratione, atque intelligentia comprehendere non potest. Con-
 stitutum enim esse debet, nullam rem sensibilem suapte natura eā ui
 præditam esse, ut penetrare ad animam queat. At fidei lumine cogno-
 scimus, omnipotentis Dei uirtutem in sacramentis inesse, quæ id effi-
 ciant, quod sua ui res ipsæ naturales præstare non possunt. Quocir-
 ca, ne ullā umquam huius effectus dubitatio in animis fidelium resi-
 deret, cum ministrari sacramenta cœptum est, uoluit clementissimus
 Deus, quid illa interius efficerent, miraculorū significationibus de-
 clarare, ut eadem perpetuo interius fieri constantissime crederemus,
 quamuis longe a nostris sensibus remota essent. Itaque, ut omitta-
 mus, Saluatorem nostro in Iordane baptizato, celos apertos esse, & spi-
 ritum sanctum columbæ specie apparuisse, ut admoneremur, eius
 gratiam cum salutarī fonte abluimur, in animam nostram infundi:
 ut hoc inquam omittamus, (magis enim ad baptismi sanctificationem,
 quam sacramenti administrationem pertinet) nonne legimus,
 cum Pentecostes die apostoli spiritum sanctum acceperunt, quo
 deinde

*S. Dionysius**Ad Eph. 5.**D. August.**1. Cor. 12. 13.**August. 1.**Matth. 3.**Mar. 1.**Luc. 3.*

deinde ad prædicandam fidei ueritatem, adeundaque pro Christi gloria pericula alacriores, & fortiores fuerunt, tunc, facto repente de celo sonitu, tamquam aduenientis spiritus uehementis, apparuisse illis dispersitas linguas quasi ignis? ex quo intellectum est, sacramento confirmationis eundem nobis spiritum tribui, easque uires addi, quibus possimus carni, mundo, & Satanæ, perpetuis scilicet hostibus nostris, fortiter repugnare, & resistere. Atque hæc miracula, quoties apostoli sacramenta ista ministrarent, initio nascentis Ecclesiæ aliquandiu uisa sunt, donec, firmata iam fide, & corroboratione, fieri desierunt.

De excellentia sacramentorum nouæ legis ad uetera comparatorum: et de Characterē.

Ex iis igitur, quæ de priori sacramentorum effectū, gratia scilicet iustificante, demonstrata sunt, illud etiam plane cōstat, excellentiorem, & præstantiorem uim sacramētis nouæ legis inesse, quam olim ueteris legis sacramenta habuerunt: quæ cum infirma essent, egenaque elementa, inquinatos sanctificabant ad emundationem carnis, non animæ. quare, ut signa tantum earum rerum, quæ mysterijs nostris efficiendā essent, instituta sunt: At uero sacramenta nouæ legis ex Christi latere manantia, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundant cōscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum Deo uiuenti, atque ita eam gratiam, quam significant, Christi sanguinis uirtute operantur. Quocirca si ea cum antiquis sacramentis cōferamus, præterquam quod plus efficacix habent, & utilitate uberiora, & sanctitate augustiora esse inueniuntur. Alter uero sacramentorum effectus non quidem omnibus cōmunis, sed triuin tantummodo proprius, baptismi, confirmationis, & ordinis sacri, est character, quem animæ imprimunt.

ad Cor. 1.

nam cum Apostolus ait: Vnixit nos Deus; qui & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris; uoce illa, Signauit, non obscure characterem descripsit; cuius proprium est, aliquid signare, & notare. Est autem character ueluti insigne quoddam animæ impressum, quod deleri numquam potest, eique perpetuo inhæret: de quo

U. Augusi.

ita apud sanctum Augustinum scriptum est. An minus forte sacramenta Christiana, quam corporalis hæc nota, qua scilicet miles insignitur, poterunt? illa namque militi, ad militiam, quam deseruisset, reuertenti, non noua imprimitur, sed antiqua cognoscitur, & approbatur. Iam uero character hoc præstat, tum ut apte ad aliquid sacri suscipiendum uel peragendum efficiamur, tum ut aliqua nota alter ab altero internoscatur. Ac baptismi quidē characterē utrūque consequimur, ut ad alia sacramenta percipiendā reddamur idonei,

& eo

& eo propterea fidelis populus a gentibus, quæ fidem non colunt, distinguatur. Idem autem in charactere confirmationis, & sacri ordinis licet cognoscere: quorum altero ueluti Christi milites ad eius nominis publicam confessionem, & propugnationem, ac contra insutum nobis hostem, & spiritualia nequitia in cælestibus armamur, atque instruimur, simulque ab iis, qui nuper baptizati, tamquàm modo geniti infantes sunt, discernimur: alter uero tum potestatem sacramenta conficiendi, & ministrandi coniunctam habet, tum eorū, qui eiusmodi potestate præditi sunt, a reliquo fidelium cœtu distinctionem ostendit. Tenenda igitur est catholica Ecclesiæ regula, qua docemur, tria hæc sacramenta characterem imprimere, neque ullo unquam tempore iteranda esse.

Hæc sunt, quæ generatim de sacramentis tradēda erunt; in cuius argumenti explicatione, Pastores duo potissimum efficere omni studio conentur. Primum est, ut fideles intelligant, quanto honore, & cultu, & ueneratione hæc diuina, & cælestia munera digna sint: alterum uero, ut, quoniam a clemētissimo Deo ad cōmunem omnium salutē proposita sunt, iis pie & religiose utantur, atque ita Christianæ perfectionis desiderio exardescant, ut, si pænitentia præsertim & Eucharistiæ saluberrimo usu aliquādiu careant, plurimum damni se fecisse existiment. Hæc autem facile Pastores assequi poterunt, si, quæ de sacramentorum diuinitate, & fructu supra dicta sunt, auribus fidelium sæpius inculcabūt, primum a Domino, saluatore nostro, a quo nihil nisi perfectissimum proficisci potest, instituta esse: præterea, cū ministrantur, spiritus sancti intima cordis nostri permeatis efficacissimum numen præsto esse: deinde, admirabili, & certa curandarum animarum uirtute prædita esse: tum, per ea immensas illas Dominicæ passionis diuitias ad nos deriuari. Postremo uero ostendent, totū Christianum ædificium firmissimo quidem lapidis angularis fundamento inniti, uerum, nisi uerbi Dei prædicatione, & sacramentorū usu undique fulciatur, magnopere uerendum esse, ne magna ex parte relabefactum concidat. ut enim per sacramenta in uitam suscipimur: ita hoc ueluti pabulo alimur, conseruamur, augemur.

DE BAPTISMI SACRAMENTO,

Ex iis quidē, quæ hætenus de sacramētis uniuerse tradita sunt, cognosci potest, quā necessarium sit ad Christianæ religionis uel doctrinam percipiendam, uel pietatem exercendam, ea intelligere, quæ

de illorum singulis credenda catholica Ecclesia proponit: sed, si quis diligentius Apostolum legerit, sine dubitatione ita statuet, perfectâ baptismi cognitionē a fidelibus magnopere requiri: adeo nō solū frē quēter, sed grauibz uerbis, & spiritu Dei plenius eius mysterii memoriam renouat, diuinitatem commēdat, atque in eo redēptoris nostri mortem, sepulturam, & resurrectionem nobis ante oculos tum ad contemplandum, tum ad imitandum cōstituit. Quare Pastores numquam se satis multam operam, & studium in huius sacramenti tractatione collocasse arbitrentur: uerum, præter eos dies, in quibus more maiorum diuina baptismi mysteria potissimum explanada essent in sabbato magni Paschæ, & Pentecostes, quo tempore Ecclesia summa cum religione, maximisque cærimoniis hoc sacramentum celebrare consueuerat, aliis etiam diebus occasionem captent de hoc argumento disserendi. Atque illud in primis tempus maxime opportunum ad eam rem uideri poterit, si interdum, cum baptisimus alicui ministrandus sit, fidelis populi multitudinem cōuenisse animaduertent. tūc enim facilius multo erit, si minus liceat omnia capita, quæ ad hoc sacramētum attinent, persequi, unum saltem, aut alterum docere, cum fideles earum rerum doctrinam, quā auribus percipiunt, simul etiam sacris baptismi cærimoniis expressam uident, pioque & attento animo contemplantur. Ex quo deinde fiet, ut unusquisque, ijs rebus admonitus, quæ in alio geri uideat, secum recorderetur, quæ se spōsione Deo obligauerit, cū baptismo initiatus est; simulq. illud cogitet, an uita, & moribus talem se præbeat, qualem ipsa Christiani nominis professio pollicetur. Utigitur, quæ docēda erunt, dilucide exponantur; quænam sit baptismi natura, & substātia, aperiendū est; si prius tamen ipsius uocis significatio explicetur. Ac baptismus quidem græcum esse nomē nemo ignorat: quod etsi in sacris litteris nō solum eam ablutionem, quæ cum sacramento coniuncta est, sed etiā omne ablutionis genus, quod aliquando ad passionem translatū est, significat; tamen apud Ecclesiæ scriptores nō quamuis corporis ablutionem declarat, sed eam, quæ cum sacramento coniungitur, nec sine præscripta uerborum forma ministratur. qua quidem significatione Apostoli ex Christi domini instituto frequentissime uti sunt. Alia quoque nomina ad eandem rem significandam sancti Patres usurparunt. Sacramentum enim fidei appellari, quod illud suscipientes, uniuersam Christianæ religionis fidem profiteantur, D. Augustinus testatur. Alii uero, quia fide corda nostra illuminantur, quam in baptismo profitentur, hoc sacramentū Illuminationem uocant.

Nam

nam & Apostolus ita inquit: Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinistis passionum: tempus nimirum, quo baptizati erant, significans. Chrysostomus præterea in oratione, quam ad baptizatos habuit, tum expurgationem, quia per baptismum expurgamur uetus fermentum, ut simus noua conspersio, tum sepulturam, tum plantationem, tum crucem Christi nominat: quarum omnium appellationum causam ex epistola ad Romanos scripta licet colligere. Cur autem D. Dionysius principium sanctissimorum mandatorum uocauerit, perspicuum est; cum hoc sacramentum ueluti ianua sit, qua in Christianæ uitæ societatem ingredimur, atque ab eo diuinis præceptis obtemperandi initium facimus. Atque hæc de nomine breuiter exponenda erunt.

Quod autem ad rei definitionem attinet, etsi multæ ex sacris scriptoribus afferri possunt, illa tamen aptior, & commodior esse uidetur, quam ex uerbis Domini apud Ioannem, & Apostoli ad Ephesios licet intelligere. nam cum Saluator dicat: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei: & Apostolus, cum de Ecclesia loqueretur; Mundans eam lauacro aquæ in uerbo: ita sit ut recte, & apposite definiatur, baptismum esse sacramentum regenerationis per aquam in uerbo. Natura enim ex Adam filii iræ nascimur, per baptismum uero in Christo filij misericordiæ renascimur: siquidem dedit hominibus potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt. Sed quibuscumque tandem uerbis, baptismi naturā explicari contigerit, docendus erit populus, hoc sacramentū confici ablutione, cui ex Domini saluatoris instituto certa, & solemnia uerba necessario adhibentur; quemadmodum semper sancti Patres docuerunt. quod apertissimo illo D. Augustini testimonio demonstratur: Accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum. Id uero eo diligētius monere oportebit, ne forte fideles in eum errorem inducantur, ut existiment, quod uulgo dici solitum est, aquam ipsam, quæ ad cōficiendum baptismū in sacro fonte asseruatur, sacramentum esse. tunc enim sacramentum baptismi dicendum est, cum aqua ad abluendum aliquem, additis uerbis, quæ a Domino instituta sunt, re ipsa utimur. Iam uero, quoniam singula sacramenta ex materia, & forma cōstitui initio diximus, cum generatim de omnibus sacramētis ageretur, iccirco, quæ utraq; sit in baptismo, a Pastoribus declarandum erit. Materiam igitur, siue elementum huius sacramenti, esse omne naturalis aquæ genus,

ad Heb. 10.

S. Chrysost.

S. Dionysius.

Baptismi pro
sacramento
sumpti defi-
nitio, mate-
ria, forma,
effectus.

Ioan. 1.

D. August.

sive ea maris sit, sive fluvii, sive paludis, sive putei, aut fontis, quæ sine ulla adiunctione aqua dici solet. nam & Saluator docuit: Nisi
Ioan. 3. quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei. & Apostolus inquit; Ecclesiam lauacro aquæ mundatam esse. Et in beati Ioannis epistola scriptum legimus: Tres sunt,
Ad Eph. 5. qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Quod etiã
1. Ioan. 5. aliis sacrarum litterarum testimoniis comprobatur. Quod uero a Ioanne Baptista dictum est, uenturum esse Dominum, qui baptizaret in spiritu sancto, & igne; id quidem nullo modo de baptismi materia intelligendum est: sed uel ad intimum spiritus sancti effectum, uel certe ad miraculum referri debet, quod die Pentecostes apparuit,
Act. 2. cum spiritus sanctus e cælo in apostolos ignis specie delapsus est: de quo alio loco Christus dominus noster prædixit; Ioannes quidem baptizauit aqua: uos autem baptizabimini spiritu sancto non post multos hos dies.

Verum idem quoque a Domino tum figuris, tum prophetarum oraculis significatum esse, ex diuinis scripturis animaduertimus. Diluuium enim, quo mundus purgatus est, quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum, huius aquæ figuram, & similitudinem gessisse, apostolorum Princeps in priori epistola ostendit. Et maris rubri transitum eiusdem aquæ significationem habuisse, D. Paulus, ad Corinthios scribens, exposuit. ut interim omittamus tum Naaman Syri ablutionem, tum probaticæ piscinæ admirabilem uim, & alia id genus multa, in quibus huius mysterii symbolum inesse facile apparet. De prædictionibus autem dubitare nemo potest, quin aquæ illæ, ad quas tam liberaliter Isaias propheta omnes sitientes inuitat, uel quas e templo egrediens Ezechiel in spiritu uidit; tum præterea fons ille, quem domui David habitantibus Hierusalem paratum in ablutionem peccatoris, & menstruatæ Zacharias prænuñciauit, ad salutarem baptismi aquam indicandam, atque exprinendam pertineant. Quantum uero baptismi naturæ, & uirtuti consentaneum fuerit, ut eius propria materia aqua institueretur, pluribus quidem rationibus D. Hieronymus ad Oceanum scribens demonstrauit. Sed quod ad hunc locum attinet, Pastores docere in primis poterunt, quoniam hoc sacramentum omnibus sine ulla exceptione ad consequendam uitam necessarium erat, iccirco aquæ materiam, quæ nunquam non præstest, atque ab omnibus facile parari potest, maxime idoneam fuisse. Deinde aqua effectum baptismi maxime significat. ut enim
aqua

Figura, & prophetia antiqua baptismi.

Gen. 6.

1. Pet. 3.

1. ad Cor. 10

4. Reg. 5.

Ioan. 5.

Isa. 55.

Ezech. 47.

Zach. 13.

D. Hierony.

aqua sordes abluit, ita etiam baptismi uim, atque efficientiam, quo peccatorum maculae eluuntur, optime demonstrat. Accedit illud, quod, quemadmodum aqua refrigerandis corporibus aptissima est, sic baptismi cupiditatum ardor magna ex parte restinguitur. Illud uero animaduertendum est, quamuis aqua simplex, quæ nihil aliud admistum habet, materia apta sit ad hoc sacramentum conficiendum, quoties scilicet baptismi ministrandi necessitas incidat, tamen ex apostolorum traditione semper in catholica Ecclesia obseruatum esse, ut, cum solemnibus cærimoniis baptismus conficitur, sacrum etiam chrisma addatur, quo baptismi effectum magis declarari perspicuum est. Docendus quoque erit populus; & si aliquando incertum esse potest, utrum hæc an illa uera aqua sit, qualem sacramenti perfectio requirat, hoc tamen pro certo habendum esse, numquam ex alia materia, quam ex aquæ naturalis liquore, baptismi sacramentum ulla ratione confici posse.

Sed duarum partium, ex quibus baptismus constare debet, postquam altera, hoc est materia, diligenter explicata fuerit, studebunt Pastores eadem diligentia formam etiam tradere, quæ est altera eius pars maxime necessaria. In huius autem sacramenti explicatione, eo maiori cura, & studio elaborandum putabunt, quod tam sancti mysterij notitia non solum sua sponte fideles uehementer delectare potest, quod quidem in omni diuinarum rerum scientia communiter euenit, uerum etiam ad usus fere quotidianos summo opere expectanda est. Cum enim sæpe incidant tempora, quemadmodum suo loco planius dicetur, in quibus tum ab alijs de populo, tum sæpissime a mulierculis baptismum ministrari oporteat; ita fit, ut promiscue omnibus fidelibus ea, quæ ad huius sacramenti substantiam pertinent, cognita, & perspecta esse debeant. Quare dilucidis, & apertis uerbis, quæ facile percipi ab omnibus possint, Pastores docebunt, hanc esse perfectam & absolutam baptismi firmam, Ego te baptizo in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Ita enim a Domino, & Salvatore nostro traditum est, cum apostolis apud Matthæum præcepit: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Ex illo autem uerbo, Baptizantes, catholica Ecclesia, diuinitus edocta, optime intellexit, in huius sacramenti forma actionem ministri exprimendam esse: quod quidem fit, cum dicitur, Ego te baptizo. Ac quoniam, præter ministros, tum illius personam, qui baptizatur, tum principalem causam, quæ baptismum efficit, significare

Quæ sit necessaria forma baptismi cognitio.

Matth. 28.

Ioan. 1.

oportebat; iccirco illud pronomen, *TE*, & distincta diuinarum personarum nomina adduntur, ut absoluta sacramenti forma iis uerbis concludatur, quæ modo exposita sunt, Ego te baptizo in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Neque enim sola filii persona, de qua a Ioanne scribitur; Hic est, qui baptizat; sed simul omnes sanctæ Trinitatis personæ ad baptismi sacramentum operantur. Quod autem, In nomine, non, In nominibus, dictum est; hoc plane declarat unam Trinitatis naturam, & diuinitatem. etenim hoc loco, Nomen, ad personas non refertur, sed diuinam substantiam, uirtutem, & potestatem, quæ una & eadem est in tribus personis, significat. Sed in hac forma, quam integram, & perfectam esse ostendimus, obseruandum est, quædam prorsus necessaria esse; quæ si omittantur, sacramentum confici non potest; quædam uero non ita necessaria, ut, si desint, sacramenti ratio non constet; cuiusmodi est uox illa, Ego; cuius uis in uerbo BAPTIZO continetur; immo uero in ecclesiis Græcorum uariata dicendi ratione prætermitti consuevit: propterea quod nullam fieri oportere ministri mentionem iudicarunt: ex quo factum est, ut in baptismo hac forma passim utantur, Baptizatur seruus Christi in nomine patris, & filii, & spiritus sancti: a quibus tamen perfecte sacramentum ministrari, ex Concilii Florentini sententia, & definitione apparet, cum iis uerbis satis explicetur id, quod ad baptismi ueritatem attinet, nimirum ablutio, quæ tunc re ipsa peragitur. Quod si etiam aliquando tempus fuisse dicendum est, cum apostoli in nomine tantum domini Iesu Christi baptizarent; id quidem spiritus sancti afflatu eos fecisse, exploratum nobis esse debet; ut initio nascentis Ecclesiæ Iesu Christi nomine prædicatio illustrior fieret, diuinaque, & immensa eius potestas magis celebraretur. Deinde uero rem penitus introspecientes, facile intelligemus, nullam earum partium in ea forma desiderari, quæ ab ipso Saluatore præscriptæ sunt. qui enim Iesum Christum dicit, simul etiam patris personam, a quo unctus, & spiritum sanctum, quo unctus est, significat. Quamquam dubium fortasse uideri potest, an huiusmodi forma apostoli aliquem baptizauerint, si Ambrosii, & Basilii, sanctissimorum, & grauissimorum Patrum, auctoritatem sequi uolumus, qui ita baptismum in nomine Iesu Christi interpretati sunt, ut dixerint, iis uerbis significari baptismum, non qui a Ioanne, sed qui a Christo domino traditus esset, tametsi a communi, & usitata forma, quæ distincta trium personarum nomina continet, apostoli non discederent. Atque hoc loquendi genere Paulus etiam in epistola ad

Galatas

S. Ambrosii,
& Basilii.

Galatas usus uideretur, cum inquit: Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis: ut significaret, in fide Christi, nec alia tamen forma, quam idem Saluator & Dominus noster seruadam præceperat, baptizatos esse. *Ad Gal. 3.*

Hactenus igitur de materia, & forma, quæ ad baptismi substantiâ maxime pertinent, fideles docere satis fuerit. Quoniam uero in hoc sacramento conficiendo, legitimæ etiam ablutionis rationem seruari oportet; idcirco eius quoque partis doctrina a Pastoribus tradenda est; atque ab eis breuiter explicandum, communi Ecclesiæ mori, & consuetudine receptum esse, ut baptismus uno aliquo ex tribus modis cõfici posset. nam qui hoc sacramento initiari debent, uel in aquam merguntur, uel aqua in eos infunditur, uel aquæ asperzione tinguntur. Ex his autem ritibus quicumque seruetur, baptismum uere perfici credendum est. aqua enim in baptismo adhibetur ad significandam animæ ablutionem, quam efficit: quare baptismus ab Apostolo lauacrum appellatus est. Ablutio autem non magis fit, cum aliquis aqua mergitur, quod diu a primis temporibus in Ecclesia obseruatum animaduertimus; quam uel aquæ effusione, quod nunc in frequenti usu positum uidemus, uel asperzione, quemadmodum a Petro factum esse colligitur, cum uno die tria millia hominum ad fidei ueritatem traduxit, & baptizauit. Vtrum uero unica, an trina ablutio fiat, nihil referre existimandum est. utrouis enim modo & antea in Ecclesia baptismum uere confectum esse, & nunc cõfici posse, ex D. Gregorii Magni epistola, ad Leandrum scripta, satis apparet. Retinendus est tamen a fidelibus is ritus, quem unusquisque in sua ecclesia seruari animaduuerit. Atque illud præcipue mone-re oportet, non quamlibet corporis partem, sed potissimum caput, in quo omnes tum interiores, tum externi sensus uigent, abluendum, simulque ab eo, qui baptizat, non ante, aut post ablutionem uerba sacramenti, quæ formam continent, sed eodem tempore, quo ablutio ipsa peragitur, pronuntianda esse. His expositis, conueniet præterea docere, atque in memoriâ fidelium reducere, baptismum, quemadmodum & reliqua sacramenta, a Christo domino institutum esse. Hoc igitur Pastores frequenter docebunt, explicabuntque duo diuersa tempora baptismi notanda esse; alterum, cum Saluator eum instituit; alterum, cum lex de eo suscipiendo sancita est. Ac, quod ad primum attinet, tunc a Domino hoc sacramentum institutum esse perspicitur, cum ipse a Ioanne baptizatus sanctificandi uirtutem aquæ tribuit. testantur enim sancti Gregorius Nazanzenus, *Ad Eph. 5.*
Act. 2.
B. Gregorius
B. Gregorius Nazanzenus

3. *Auguſt.* & Auguſtinus, eo tempore aquæ uim generandi in ſpirituaſem ſcilicet uitâ datam eſſe. Et alio loco ita ſcriptum reliquit: Ex quo Chriſtus in aqua mergitur, ex eo omnia peccata abluit aqua. Et alibi: Baptizatur Dominus, non mundari indigens, ſed tactu mundæ carnis aquas mundans, ut uim abluendi habeant. Atque ad eam rem illud maximo argumento eſſe potuit, quod tunc ſanctiſſima Trinitas, in cuius nomine baptiſmus conficitur, numen ſuum præſens declarauit. Vox enim patris audita eſt: filij perſona aderat: & ſpiritus ſanctus in columbæ ſpecie deſcendit: præterea cæli aperti ſunt, quo nobis iam per baptiſmum licet aſcendere. Quod ſi quis ſcire cupiat, quam ratione tanta, & tam diuina uirtus a Domino aquis tributa ſit; id quidem humanam intelligentiam ſuperat: hoc uero ſatis percipi a nobis poteſt, baptiſmo a Domino ſuſcepto, ſanctiſſimi, & puriſſimi eius corporis tactu aquam ad baptiſmi ſalutare uſum conſecratam eſſe, ita tamen, ut hoc ſacramentum, eſſi ante paſſionem inſtitutum fuerit, a paſſione tamen, quæ omnium Chriſti actionum tamquam ſinis erat, uim, & efficientiam duxiſſe, credendum ſit. Sed de altero etiam, quo ſcilicet tempore lex de baptiſmo lata fuerit, nullus dubitandi locus relinquitur. nam inter ſacros ſcriptores conuenit, poſt Domini reſurrectionem, cum apoſtoliſ præcepit; Eûtes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti; ex eo tempore omnes homines, qui ſalutem æternâ conſecuturi erant, lege de baptiſmo teneri cœpiſſe. quod quidem ex apoſtolorum Principis auctoritate colligitur, cum inquit: Regenera uit nos in ſpem uiuam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis.
1. *Pet. 5.* ſecuturi erant, lege de baptiſmo teneri cœpiſſe. quod quidem ex apoſtolorum Principis auctoritate colligitur, cum inquit: Regenera uit nos in ſpem uiuam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis.
- Ad Eph. 5.* Idemque ex illo Pauli loco; Se ipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, (cum de Eccleſia loqueretur) mundans eam lauacro aquæ in uerbo; licet cognoscere. uterque enim baptiſmi obligationem ad tempus, quod mortem Domini conſecutum eſt, uidetur retuliſſe: ut dubitandum nullo modo ſit, uerba etiam illa Saluatoris; Niſi
- Ioan. 3.* quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei; id ipſum tempus ſpectaſſe, quod poſt paſſionem futurum erat. Ex iis igitur, ſi accurate a Paſtoribus tractentur, haud dubium eſſe poteſt, quin fideles maximam in hoc ſacramento dignitatem agnoſcât, ac ſumma animi pietate ueneretur: præſertim uero cum cogitarint, præclara illa, & ampliſſima munera, quæ, cum Chriſtus dominus baptizaretur, miraculorum ſignificationibus declarata ſunt, ſingulis, cum baptizantur, intima ſpiritus ſancti uirtute donari, atque impertiri. Ut enim ſi, quæadmodum Eliſæi puero contigit, nobis oculi

ita aperirentur, ut cælestes res intueri possemus, nemo adeo communi sensu carere putandus esset, quem diuina baptismi mysteria in maxime admirationem non traducerent: cur idem etiam euenturum non existimemus, cum a Pastoribus huius sacramenti diuitiæ ita exposita fuerint, ut eas fideles si non corporis oculis, at mentis acie, fidei splendore illuminatæ, contemplari queant?

Iam uero, a quibus ministris hoc sacramentum conficiatur, non utiliter modo, sed necessario tradendum uidetur; tum ut ij, quibus præcipue hoc munus commissum est, illud sancte, & religiose curare studeant; tum ut ne quis, tamquam fines suos egressus, in alienam possessionem intempestiue ingrediatur, uel superbe irrumpat: cum in omnibus ordinem seruandum esse Apostolus admoneat. Doceatur igitur fideles, triplicem esse eorum ordinem: ac in primo quidē Episcopos, & sacerdotes collocandos esse; quibus datum est, ut iure suo, non extraordinaria aliqua potestate, hoc munus exerceant. iis enim in apostolis præceptū est a Domino; Euntes baptizare: quam uis Episcopi, ne grauiorem illam docendi populi curam deferere cogerentur, baptismi ministerium sacerdotibus relinquere soliti essent. Quod uero sacerdotes iure suo hanc functionem exerceant, ita ut præsentem etiam Episcopo ministrare baptismum possint, ex doctrina Patrum, & usu Ecclesiæ constat. nam cum ad Eucharistiam consecrandam instituti sint; quæ est pacis & unitatis sacramentum: consentaneum fuit, potestati ijs dari omnia illa administrandi, per quæ necessario huius pacis, & unitatis quilibet particeps fieri posset. Quod si aliquando Patres sacerdotibus, sine Episcopi uenia, baptizandi ius permissum non esse dixerunt; id de eo baptismo, qui certis anni diebus solemnibus caerimonia administrari consueuerat, intelligendum uidetur. Secundum ministrorum locum obtinēt Diaconi; quibus, sine Episcopi, aut sacerdotis concessu, non licere hoc sacramentum administrare, plurima sanctorum Patrum decreta testantur. Extremus ordo illorum est, qui, cōgente necessitate, sine solemnibus caerimonijs baptizari possunt: quo in numero sunt omnes, etiam de populo, siue mares, siue feminæ, quamcumque illi sectam profiteantur. nam & Iudæis quoque, & infidelibus, & hæreticis, cū necessitas cogit, hoc munus permissum est; si tamen id efficere propositum eis fuerit, quod Ecclesia catholica in eo administrationis genere efficit. Hæc autem cum multa ueterum Patrum, & Conciliorum decreta confirmarūt; tum uero a sacra Tridentina Synodo anathema in eos sancitum est, qui dicere audeant, baptismum, qui etiā

*Qui proprij
sint ministri
baptismi.*

1. ad Cor. 14

Matt. 28.

Act. 19

Conc. Trid.

datum

datur ab hæreticis in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse uerum baptismum. In quo profecto summam Domini nostri bonitatem, & sapientiam licet admirari. nam cum hoc sacramentum necessario ab omnibus percipiendum sit; quemadmodum aquam eius materiam instituit, qua nihil magis commune esse potest; sic etiã neminem ab eius administratione excludi uoluit: quamuis, ut dictum est, non omnibus liceat solemnes cærimonias adhibere: non quidem quod ritus, aut cærimoniarum plus dignitatis, sed quod minus necessitatis, quam sacramentum, habeant. Neque uero, hoc munus ita omnibus promiscue permissum esse, fideles arbitrentur, quin ordinem aliquem ministrorum statuere maxime deceat. mulier enim, si mares adsint, laicus item præsentem clericum, tum clericus coram sacerdote, baptismi administrationem sibi sumere non debent. Quãquam obstetrices, quæ baptizare consueuerunt, improbandæ nõ sunt, si interdum, præsentem aliquo uiro, qui huius sacramenti conficiendi minime peritus sit, quod alias uiri magis proprium officium uideretur, ipsæ exequantur.

*De patrinis
baptizandorum.*

Accedit autem ad eos ministros, qui, ut hætenus declaratum est, baptismum conficiunt, aliud etiam ministrorum genus, qui ad sacramentum, & salutarem ablutionem celebrandam ex uetustissima catholica Ecclesiæ consuetudine adhiberi solent. ij nunc patrinus, olim susceptores, sponsores, seu fideiussores, communi uocabulo, a rerum diuinarum scriptoribus uocabantur. De quorum numero, quoniam ad omnes fere laicos pertinet, accurate a Pastoribus agendum erit; ut fideles intelligant, quæ potissimum ad illud recte perficiendum necessaria sint. In primis uero explicare oportet, quæ causa fuerit, cur ad baptismum præter sacramenti ministros patrinus etiam, & susceptores adiungeretur. quod quidem optimo iure factum esse, omnibus uidebitur, si meminerint, baptismum esse spirituales regenerationem, per quam filii Dei nascimur. de ea enim ita loquitur D. Petrus: Sicut modo geniti infantes rationabiles, sine dolo lac concupiscite. Ut igitur, postquam aliquis in hanc lucem editus est, nutrice, & pædagogo indiget, quorum ope, atque opera educetur, ac doctrina, & bonis artibus erudiatur: ita etiam necesse est, ut, qui ex baptismi fonte uitam spiritualem uiuere incipiunt, alicuius fidei, & prudentiæ committantur, a quo Christianæ religionis præcepta haurire, ad omnemque pietatis rationem institui possint, atque ita paulatim in Christoadolescere, donec tandem uiri perfecti, iuuantur Domino euadant; cum præsertim Pastoribus, qui publicæ parochiarum curationi

1. Pet. 2.

curationi præpositi sunt, tantum temporis non superfit, ut priuatam illam curam pueros in fide erudiendi suscipere possint. Huius autem uetustissimæ consuetudinis præclarum testimoniū a D. Dionysio habemus, cum inquit: Diuinis nostris ducibus (sic enim apostolos uocat) in mentem uenit, & uisum est suscipere infantes, secundum istum sanctum modum, quod naturales parentes pueri cum cuidam docto in diuinis, ueluti pædagogo, traderent, sub quo, sicut sub diuino patre, & saluationis sanctæ susceptore, reliquum uitæ puer degeret. Eandem uero sententiam confirmat Higinij auctoritas. Quamobrem sapientissime a sancta Ecclesia constitutum est, ut non solum is, qui baptizat, cum baptizato, sed etiam susceptor cum eo, quem suscipit, & cum eius ueris parentibus affinitate deuinciantur: ita ut legitima nuptiarum fœdera inter hos omnes iniri non possint, atque inita dirimantur. Præterea docere oportet fideles, quæ sint susceptoris partes. etenim hoc munus adeo negligenter in Ecclesia tractatur, ut nudum tantum huius functionis nomen relictum sit; quid autem sancti in eo contineatur, ne suspicari quidem homines uideantur. Hoc igitur uniuerse susceptores semper cogitent, se hac potissimum lege obstrictos esse, ut spirituales filios perpetuo commendatos habeant, atque in ijs, quæ ad Christianæ uitæ institutionem spectant, curent diligenter, ut illi tales se in omni uita præbeant, quales eos futuros esse solemnī cærimonia sponponderunt. Audiamus quid ea de re sanctus Dionysius scribat, uerba sponsoris exprimens: Spondeo puerum inducturum, cum ad sacram intelligentiam uenerit, sedulis adhortationibus meis, ut abrenunciet contrarijs omnino, profiteatur, peragatque diuina, quæ pollicetur. Item D. Augustinus, Vos, inquit, ante omnia tam uiros, quā mulieres, qui filios in baptismo suscepistis, moneo, ut cognoscatis, fidei iussores apud Deum extitisse pro illis, quos uisi estis de sacro fonte suscipere. Ac profecto decet maxime, cum, qui aliquod officium suscipit, in eo diligenter exequendo numquam defatigari; & qui se alterius pædagogum, & custodem professus est, minime pati illum esse desertum, quem semel in fidem, & clientelam suam recepit, donec illum opera, & præsidio suo egere intellexerit. Quæ autem filijs spiritualibus tradenda sint, paucis D. Augustinus comprehendit, cum de hoc ipso susceptorum officio loqueretur: inquit enim: Debent eos admonere, ut castitatem custodiant, iustitiam diligant, charitatem teneant, & ante omnia Symbolum, & orationem Dominicam eos doceant; Decalogum etiam, & quæ sint prima Christianæ religionis rudimenta. Quæ cum

S. Dionysius.

Higinij pp.

D. August.

D. August.

ita

ita se habeant; facile intelligimus, cuiam hominum generi sanctæ huius tutelæ administratio committenda non sit, nimirum iis, qui eam gerere aut fideliter nolint, aut sedulo, & accurate non queant. Quocirca, præter naturales parentes, quibus non licet eam curationem suscipere, ut ex eo magis appareat, quantum hæc spiritualis educatio a carnali distet, hæretici in primis, Iudæi, infideles ab hoc munere omnino prohibendi sunt, ut qui in ea cogitatione, & cura semper uersentur, ut fidei ueritatem mendaciis obscurant, atque omnē Christianam pietatem euertant. Plures quoque ne baptizatum de baptismo suscipiant, sed ut unus tantum, siue uir, siue mulier, uel ad summum unus, & una, Tridentino Concilio statutum est; tum quia disciplinæ, atque institutionis ordo a multitudine magistrorū perturbari poterat; tum quia prouidere oportebat, ne inter plures eiusmodi affinitates coniungerentur, quæ impedirent, quo minus legitimo matrimonii uinculo hominum inter homines societas latius diffunderetur.

*Quam necessaria baptis-
mi susceptio
tam adultis,
quam infan-
tibus.*

Sed cum ceterarum rerum cognitio, quæ hætenus expositæ sunt, fidelibus utilissima habenda sit; tum uero nihil magis necessarium uideri potest, quam ut doceantur, omnibus hominibus baptismini legem a Domino præscriptam esse, ita ut, nisi per baptismini gratiâ Deo renascantur, in sempiternam miseriam, & interitum a parentibus, siue illi fideles, siue infideles sint, procreentur. Igitur sæpius a Pastoribus explicandum erit, quod apud Euangelistam legitur: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quam legem non solum de ijs, qui adulta ætate sunt, sed etiam de pueris infantibus intelligendam esse, idque ab apostolica traditione Ecclesiam accepisse, communis Patrum sententia, & auctoritas confirmat. Præterea, credendum est, noluisse Christum dominum baptismini sacramentum, & gratiam pueris denegari, de quibus dicebat: Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me uenire: taliū est enim regnum cælorum. quos amplexabatur, super quos manus imponebat, quos benedicebat. Deinde, cum legimus, totam aliquam familiam a Paulo baptizatā esse, satis apparet, pueros etiam, qui in illorum numero erant, saluari fonte ablutos esse. Deinde circumcisio, quæ figura fuit baptismini, eum morem maxime commendat. Pueros enim octauo die circumcidi solitos, nemo est, qui ignoret. Ac quibus circumcisio manufacta in expoliatione corporis carnis prodebat, iisdem baptismum, qui est circumcisio Christi non manufacta, prodesse perspicuum est. Postremo, ut Apostolus docet, si unius delicto

Ioan. 3.

Matth. 19.

Marc. 9.

1. ad Cor. 1.

Gen. 21.

Leuit. 12.

Luc. 1. 2.

Ad Coloss.

ad Rom. 5.

delicto mors regnauit, per unum multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes, in uitâ regnabunt per unum Iesum Christum. Cum itaque per Adæ peccatum pueri ex origine noxâ contraxerint; multo magis per Christum dominum possunt gratiâ, & iustitiâ cōsequi, ut regnent in uitam: quod quidem sine baptismo fieri nullo modo potest. Quare docebunt Pastores, infantes omnino baptizandos: & deinde paulatim teneram ætatē Christianæ religionis præceptis ad ueram pietatem informandam esse. nam, ut a sapiente præclare dictum est; Adolescens iuxta uiam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Neque. n. dubitare licet, quin fidei sacramenta, cum abluuntur, accipiant; nō quia mentis suæ assensione credant; sed quia parentum fide, si parentes fideles fuerint, sin minus, fide (ut D. Augustini uerbis loquamur) uniuersæ societatis sanctorum muniantur. etenim ab iis omnibus recte dicimus eos baptismo offerri, quibus placet, ut offerantur, & quorum charitate ad cōmunio-
nem sancti spiritus adiunguntur. Hortandi autem sunt magnopere fideles, ut liberos suos, quāprimum id sine periculo facere liceat, ad ecclesiam deferēdos, & solemnibus cærimonijs baptizandos curēt. nam cum pueris infantibus nulla alia salutis cōparandæ ratio, nisi eis baptismus præbeatur, relicta sit, facile intelligitur, quam graui culpa illi sese obstringant, qui eos sacramenti gratia diutius, quam necessitas postulet, carcere patiantur; cum præsertim, propter ætatis imbecillitatem, infinita pene uitæ pericula illis impendeant. Diuersam uero rationem in ijs seruandam esse, qui adulta ætate sunt, & perfectum rationis usum habent, qui scilicet ab infidelibus oriuntur, antiquæ ecclesiæ consuetudo declarat. nam Christiana quidem fides illis proponēda est, atque omni studio ad eam suscipiendam cohortandi, alliciendi, inuitandi sunt. quod si ad dominum Deum cōuertantur; tum uero monere oportet, ne ultra tempus, ab Ecclesia præscriptū, baptismi sacramentū differant. nā cum scriptū sit; Nō tardes cōuertere ad Dominum, & ne differas de die in diem: docendi sunt, perfectam conuersionem in noua per baptismum generatione positam esse: præterea, quo serius ad baptismum ueniunt, eo diutius sibi carendum esse ceterorum sacramentorum usu, & gratia, quibus Christiana religio colitur, cū ad ea sine baptismo nulli aditus patere possit deinde etiā maximo fructu priuari, quem ex baptismo percipimus: siquidem non solū omnium scelerū, quæ antea admissa sunt, maculā & sordes baptismi aqua prorsus eluit, ac tollit, sed diuina gratia nos ornat; cuius ope, & auxilio in posterū etiā peccata uitare possumus; iustitiāq. & innocentiam tueri: qua in re summā Christianæ uitæ cōstare facile omnes intelligunt. Sed quamuis hæc ita sint; nō consueuit

D. Augustinus.

tamen Ecclesia baptismi sacramētum huic hominū generi statim tribuere, sed ad certum tēpys differendum esse constituit. neque enim ea dilatio periculum, quod quidem pueris imminere supra dictum est, coniunctū habet cum illis, qui rationis usu præditi sunt. baptismi suscipiendi propositum, atque consilium, & male actæ uitæ prænitentia satis futura sit ad gratiam, & iustitiam, si repentinus aliquis casus impediatur, quo minus saluari aqua ablui possint. Contra uero hæc dilatio aliquas uidetur utilitates asserre. Primum enim, quoniā ab Ecclesia diligenter prouidendum est, ne quis ad hoc sacramētū ficto, & simulato animo accedat, eorum uoluntas, qui baptismum petunt, magis exploratur, atque perspicitur. cuius rei causa in antiquis Concilijs decretū legimus, ut qui ex Iudæis ad fidem catholicā ueniunt; antequā baptismus illis ministraretur, aliquot mēses inter catechumenos essent: deinde, in fidei doctrina, quam profiteri debent, & Christianæ uitæ institutionibus erudiuntur perfectius. Præterea, maior religionis cultus sacramento tribuitur, si constitutis tantum Paschæ, & Pentecostes diebus, solemni cærimonia baptismū suscipiant. Sed interdū tamen baptismi tempus iusta aliqua & necessaria de causa differendū non est, ueluti si uitæ periculum instare uideatur, ac præsertim si illi abluēdi sint, qui iam fidei mysteria plene perceperint. quod quidem Philippū, & apostolorū Principem fecisse satis cōstat, cum alter Cādacis reginæ Eunuchū, alter Cornelium nulla interposita mora, sed statim ut se fidē amplecti professi sunt, baptizauit.

Act. 8. et 10

Docendum præterea, & populo explicandum erit, quo modo affecti esse debent, qui baptizandi sunt. In primis itaque opus est, ut uelint, propositumq. illis sit, baptismum suscipere. nam cum unusquisque in baptismo, peccato moriatur, & nouā uiuendi rationem, & disciplinā suscipiat, æquum est, non inuito cuiquam, aut recusanti, sed illis tantum, qui sponte sua, & libenti animo accipiunt, baptismum præberi. Quare ex sancta traditione semper seruatum animaduertimus, ut nemini baptismus ministraretur, nisi prius interrogatus fuerit, an uelit baptizari. Nec uero in pueris quoq. infantibus eam uoluntatem deesse existimādum est, cum Ecclesiæ uoluntas, quæ pro illis spōdet, obscura esse non possit. Præterea, amentes, & furiosos, qui cum aliquando compotes mentis essent, in insaniam deinde inciderunt, ut qui eo tempore nullā baptismi suscipiendi uoluntatem habeant, nisi uitæ periculum immineat, baptizandos non esse: cum autem in uitæ discrimine uersantur, si antequam furere inciperent, eius uoluntatis significationem dederunt, abluendi sunt; sin minus, a baptismi administratione abstinendum est. Idemque iudicium de dormien-

dormientibus fieri debet. Quod si in mentis potestate numquā fuerunt, ita ut nullum rationis usum habuerint, eos in fide Ecclesiæ nō secus ac pueros, qui ratione carent, baptizandos esse, Ecclesiæ auctoritas, & consuetudo satis declarat. Verum præter baptismi uoluntatē fides etiā ea ratione, qua de uoluntate dictum est, ad consequendam sacramenti gratiam maxime necessaria est. etenim Dominus, & Saluator noster docuit: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. *Mar. 16.* Deinde, ut quēlibet admissorum scelerum, & male actæ uitæ pœniteat, atque ut idē in posterum a peccatis omnibus abstinere statuatur, opus est. aliter enim, qui ita baptismum peteret, ut tamen peccandi consuetudinem noller emendare, omnino repellendus esset. nihil enim baptismi gratiæ, & uirtuti tam repugnat, quam eorum mens, & consilium, qui nullum umquam peccādi finem sibi constituunt. Cum itaque baptismus ob eam rem expetendus sit, ut Christum induamus, & cum eo coniungamur; plane constat, merito a sacra ablutione reiiciendū esse, cui in uitis, & peccatis perseuerare propositū est: præfertim uero, quia nihil eorum, quæ ad Christum, & Ecclesiam pertinent, frustra suscipiendum est, inanemque baptismum, si iustitiæ, & salutis gratiam spectemus, in eo futurum esse, satis intelligimus, qui secundum carnem ambulare, non secundum spiritum, cogitat: etsi, quod ad sacramentum pertinet, perfectam eius rationem sine ulla dubitatione consequitur, si modo, cum rite baptizatur, in animo habeat id accipere, quod a sancta Ecclesia administratur. Quāobrem Princeps apostolorum magnæ illi hominum multitudini, qui, ut ait scriptura, compuncti corde, ab eo, & a reliquis apostolis, quid sibi faciendum esset, quæsiuerāt, ita respondit: Pœnitentiā agite, & baptizetur unusquisque uesterū. & alio loco, Pœnite mini, inquit, & conuertimini, ut deleantur peccata uestra. Item beatus Paulus, ad Romanos scribens, aperte ostendit, ei, qui baptizatur, omnino moriendum esse peccatis: quare nos monet, ne exhibeamus mēbra nostra arma iniquitatis peccato, sed exhibeamus nos Deo, tamquam ex mortuis uiuētes. Hæc uero si fideles sæpe meditati fuerint, primum quidem summam Dei bonitatem uehementer admirari cogentur, qui nihil tale merentibus, tam singulare, & diuinum baptismi beneficium sola sua misericordia adductus tribuit: deinde, cum sibi ante oculos proponant, quam aliena esse debeat ab omni crimine eorum uita, qui tanto munere ornati sunt, illud etiam in primis a Christiano homine requiri facile intelligent, ut quotidie tam sancte & religiose traducere uitam studeant, perinde

ac si ea ipsa die baptismi sacramentum, & gratiam consecuti essent. Quamquam ad inflammandos ueræ pietatis studio animos nihil magis proficiet, quam si Pastores accurata oratione explicauerint, quinam sint baptismi effectus.

Concupiscentia in renatis non adscribitur culpæ.

Eze. 36.

1. ad Cor. 6.

D. Augustinus.

S. Hieronymus.

Trid. Syn.

D. Augustinus.

De his igitur quoniam sæpe agendum est, ut fideles magis perspiciant, se in altissimo dignitatis gradu positos esse, nec se ab eo deijs ullis aduersarij insidiis, uel impetu, ullo umquam tempore patiantur; hoc primum tradere oportet, peccatum, siue a primis parentibus origine contractum, siue a nobis ipsis commissum, quamuis etiã adeo nefarium sit, ut ne cogitari quidem pōsse uideatur, admirabili huius sacramenti uirtute remitti, & condonari. Id uero multo ante ab Ezechiele prænunciatum est, per quem dominus Deus ita loquitur: Effundam super uos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris. Et Apostolus ad Corinthios, post longã peccatorum enumeratione subiecit: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis. Atque hanc doctrinam perpetuo a sancta Ecclesia traditam esse, perspicuum est. Sanctus enim Augustinus in libro, quem de baptismo paruulorum conscripsit, ita testatur: Genante carne tantum contrahitur peccatum originale: regenerante autem spiritu, non solum originalium, sed etiam uoluntariorum peccatorum fit remissio. & sanctus Hieronymus ad Oceanum, Omnia, inquit, in baptismo condonata sunt crimina. Ac ne dubitare amplius ea de re cuiquã liceret, post aliorum Conciliorum definitionem, sacra etiam Tridentina Synodus idem declarauit, cum anathema in eos decreuit, qui aliter sentire auderent, quiue asseuerare non dubitarent, quamuis peccata in baptismo remittantur, ea tamen prorsus non tolli, aut radicitus euelli, sed quodam modo abradi, ita ut peccatorum radices animo infixæ adhuc remaneant. Namque, ut eiusdem sanctæ Synodi uerbis utamur, in renatis nihil odit Deus: quia nihil damnationis est ijs, qui uere conscripti sunt cum Christo per baptismum in mortem; qui non secundum carnem ambulant; sed ueterem hominem exuentes, & nouum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt. Ac fateri quidem oportet, sicut eodem loco ipsius Synodi auctoritate decretum est, in baptizatis concupiscentiam uel fomitem remanere: sed illa uere peccati rationem non habet. nam ex diui quoque Augustini sententia, in paruulis baptizatis concupiscentiæ reatus absoluitur, ad agonem relinquitur. atque idem alibi testatur; Cōcupiscentiæ reatus in baptismate soluitur, sed infir-

mitas

mitas manet. concupiscentia enim, quæ ex peccato est, nihil aliud est, nisi animi appetitio, natura sua rationi repugnans: qui tamen motus si uoluntatis consensum, aut negligentiam coniunctam non habeat, a uera peccati natura longe abest. Ac cum D. Paulus inquit, Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces; ex his uerbis non ipsam concupiscendi uim, sed uoluntatis uitium intelligi uoluit. Eandem doctrinam tradit D. Gregorius, ita scribens: Si qui sunt, qui dicant peccata in baptismo superficie tenus dimitti, quid est hac prædicatione infidelius? cum per fidei sacramentum anima, peccatis radicibus absoluta, soli Deo inhæreat. Atque ad eam rem demonstrandam Saluatoris nostri testimonio utitur, cum apud sanctum Ioannem ait: Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus. Quod si cui expressam huius rei figuram & imaginem libet intueri, proponat sibi ad contemplandum Naaman Syrii leprosi historiam; qui cum septies Iordanis aqua se abluisset, testante scriptura, ita a lepra mundatus est, ut eius caro, caro pueri uideretur. Quare baptismi proprius effectus est peccatorum omnium, siue originis uitio, siue nostra culpa contracta sint, remissio. cuius rei causa a Domino, & Salvatore nostro institutum esse, clarissimis uerbis apostolorum Princeps, ut alia testimonia omittamus, explicauit, cum inquit: Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum.

*Ad Rom. 7.**D. Gregorius**Ioan. 23.**4. Reg. 5.**Mat. 2.*

Iam uero, in baptismo non solum peccata remittuntur, sed peccatorum etiam, & scelerum pœnæ omnes a Deo benigne condonantur. nam etsi omnibus sacramentis hoc commune est, ut per illa uirtus passionis Christi domini communicetur: de solo tamen baptismo dictum est ab Apostolo, nos per ipsum Christo commori, & sepeliri. ex quo sancta Ecclesia semper intellexit, sine maxima sacramenti iniuria fieri non posse, ut ei, qui baptismo expiandus sit, cuiusmodi pietatis officia, quæ usitato nomine sancti Patres opera satisfactionis uocant, imponantur. Nec uero, quæ hoc loco traduntur, ueteris Ecclesiæ consuetudini aduersantur: quæ olim Iudæis, cum baptizarentur, præcipiebat, ut quadraginta continuos dies ieiunarent. neque enim illud institutum ad satisfactionem pertinebat; sed qui baptismum percepissent, ea ratione admonebantur, ut sacramenti dignitatem uenerantes, ieiunijs, & orationibus aliquādiu sine intermissione operā darent. Sed quamquā in baptismo pœnas peccatorum cōdonari exploratū esse debet: ab eo tamē pœnarū genere, quæ ciuilibus iudicijs ob graue aliquod scelus persoluendæ

Per baptismum non solum peccata, sed illorū etiam pœnas remitti: & curn non restitatur status naturæ integræ.

sunt, nemo liberatur; ita ut, qui morte dignus sit, per baptismum æ pœna, quæ legibus constituta est, eripiat. Tamenli uehementer laudanda esset eorum principum religio, & pietas, qui eam quoque animaduersionem, ut Dei gloria in suis sacramentis illustrior fieret, fontibus remitterent, ac condonarent. Efficit præterea baptismus post huius uitæ curriculum, pœnarum omnium, quæ originale peccatum consequuntur, liberationem. siquidem merito inortis Domini factum est, ut hæc consequi possemus. Baptismo autem, ut supra dictum est, ei commorimur. Si enim, ut inquit Apostolus, cõplantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.

Ad Rom. 6.

Quod si quærat aliquis, cur statim post baptismum in hac etiam mortali uita his incommodis non careamus, atque ad perfectũ illum uitæ gradum, in quo Adam primus humani generis parens ante peccatum collocatus fuerat, sacræ ablutionis uirtute non transferamur; id quidem duabus potissimum de causis factum esse, respondetur. Quarum prima est, quod nobis, qui per baptismum Christi corpori coniuncti, atque eius membra effecti sumus, plus aliquid dignitatis tribuendum non erat, quam ipsi capiti nostro tributum esset. Cum igitur Christus dominus, etsi ab initio ortus sui gratiæ, & ueritatis plenitudinem habuit, tamen humanæ naturæ fragilitatem, quam suscepit, non ante deposuit, quam passionis tormenta, & mortem pertulit, ac deinde ad immortalis uitæ gloriam resurrexit: quis miretur, cum uideat fideles, qui iam per baptismum cælestis iustitiæ gratiam adepti sunt, adhuc tamen caduco, & fragili corpore uestiri, ut, postquam multis laboribus pro Christo perfuncti, & morte obita denuo ad uitam reuocati fuerint, tandem digni sint, qui cū Christo æuo sempiterno perfruantur.

Altera uero causa, cur in nobis post baptismum infirmitas corporis, morbus, dolorum sensus, concupiscentiæ motus relinquatur, illa est, ut scilicet tamquam segetem, & materiam uirtutis haberemus, ex qua deinde uberiorem gloriæ fructum, atque ampliora pramia consequeremur. nam cum patienti animo uitæ incommoda omnia toleramus, prauasque animi nostri affectiones sub rationis imperium diuina ope subijcimus, certa spe niti debemus, fore, ut, si cum Apostolo bonũ certamen certauerimus, cursum consummauerimus, fidem seruauerimus, repositam quoque iustitiæ coronam reddat nobis Dominus in illa die iustus iudex. Sic uero etiam cū filijs Israel uideretur Dominus egisse: quos etsi ab Ægyptiorũ seruitute, Pharaone, atque

2. ad Tim. 4.

atque eius exercitu in mare demerso, liberauit, tamen non statim in beatam illam promissionis terram introduxit, sed prius in multis, uariisque casibus exercuit; ac deinde, cum eos in promissæ terræ possessionem misisset, ceteros quidem incolas e patriis sedibus exturbauit; quosdam uero nationes reliquas fecit; quas delere non poterunt, ut populo Dei bellicæ uirtutis, & fortitudinis exercendæ occasio nunquam deesset. Huc accedit, quod, si per baptismum, præter dona cælestia, quibus anima ornatur, corporis etiâ bona tribueretur, dubitari merito posset, quin multi præsentis potius uitæ comoda, quam futuræ speratam gloriam consecretantes, ad baptismum uenirent; cum tamen non falsâ hæc, & incerta, quæ uidentur, sed uera, atque æterna, quæ nō uidentur, bona Christiano homini semper proposita esse debeant. Sed interim tamen huius uitæ condicio, quæ miseriarum plena est, suis uoluptatibus, & lætitiis non caret. Quid enim nobis, qui iam per baptismum, ueluti palmites, insiti sumus in Christum, iucundius, aut optabilius esse potest, quam, crucce in humeros nostros sublata, eum ducem sequi, nullisque aut laboribus defatigari, aut periculis retardari, quo minus ad præmium supernæ uocationis Dei omni studio contendamus, alii uirginitatis lauream, alii doctrinæ, & prædicationis coronam, alii martyrii palmam, alii alia uirtutum decora a Domino accepturi? Quæ quidem præclara laudis insignia nemini darêtur, nisi prius nos ipsos in huius ærumnosæ uitæ stadio exercuissimus, atq. in acie inuicti stetissimus.

*De eximiis
Baptismi fructibus.*

Sed ut ad baptismi effectus oratio redeat, exponendum erit, huius sacramenti uirtute nos non solum a malis, quæ uere maxima dicenda sunt, liberari, uerum etiam eximiis bonis, & muneribus augeri. Animus enim noster diuina gratia repletur, qua iusti, & filii Dei effecti æternæ quoque salutis heredes instituimur. nam, ut scriptum est, qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. mundatamque Ecclesiam lauacro aquæ, in uerbo Apostolus testatur. Est autem gratia, quemadmodum Tridentina Synodus, ab omnibus credendū, pœna anathematis proposita, decreuit, non solum per quam peccatorum fit remissio; sed diuina qualitas in anima in hærens, ac ueluti spendor quidam, & lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores, & splendidiore reddat. Atque id ex sacris litteris aperte colligitur, cum gratiam effundi dicat, eaq. spiritus sancti pignus soleant appellare. Huic autem additur nobilissimus omnium uirtutum comitatus, quæ in animam cum gratia diuinitus infunduntur. Quare, cum Apostolus ad Titum ait:

ad Titum 3.

Saluos

D. Augustinus.

Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum. D. Augustinus uerba illa, Abunde effudit, explanans, Nimirum, inquit, ad remissionem peccatorum, & copiam uirtutum. Iam uero per baptismum, etiam Christo capiti tamquam membra copulamur, & connectimur. Quemadmodum igitur a capite uis manat, qua singulae corporis partes ad proprias functiones apte exequendas mouentur: ita etiam ex Christi domini plenitudine in omnes, qui iustificantur, diuina uirtus, & gratia diffunditur; quae nos ad omnia Christianae pietatis officia habiles reddit. Neque uero mirum cuiquam uideri debet, si, cum tanta uirtutum copia instructi, & ornati simus, tamen non sine magna difficultate, & labore pias, honestasque actiones inchoamus, uel certe absoluiamus. Id enim ob eam rem non euenit, quod uirtutes, a quibus actiones ipsae proficiuntur, Dei beneficio nobis donatae non sint: sed quonia post baptismum acerrima cupiditatis pugna aduersus spiritum relicta est: in qua tamen contentione animo frangi, aut debilitari Christianum hominem non decet; cum Dei benignitate freti, optima spe niti debeamus, fore, ut quotidiana recte uiuendi exercitatione, quaecumque pudica sunt, quaecumque iusta, quaecumque sancta, eadem etiam facilia, & iucunda uideantur, haec libenter cogitemus, haec alacri animo agamus; ut Deus pacis sit nobiscum. Praeterea, per baptismum consignamur charactere, qui ex anima deleri numquam potest: de quo, nihil est, ut plura hoc loco differantur; cum liceat ex iis, quae supra dicta sunt, cum uniuersis de sacramentis ageretur, satis multa, quae ad hoc argumentum pertinent, in hunc locum transferre.

*Ad Philip. 4
2. ad Cor. 13*

*Baptismus
contra sacrilegium
iterari
non posse.
Ad Eph. 4:*

Ad Rom. 5.

Sed quonia ex characteris ui, & natura ab Ecclesia definitum est, baptismi sacramentum nulla ratione iterandum esse, ea de re fideles, ne aliquando in errores inducantur, saepe, & diligenter a Pastoribus admonendi erunt. Hoc uero docuit Apostolus, inquit, Vnus Dominus, una fides, unum baptisma. Deinde cum Romanos hortatur, ut mortui per baptismum in Christo, cauerent, ne uitam, quam ab illo accepissent, amitterent, cum inquit; Quod enim Christus mortuus est peccato, mortuus est semel: hoc uidetur aperte significare, sicut ille mori iterum non potest, ita nobis denuo mori per baptismum non licere. Quare sancta etiam Ecclesia, se unum baptismum credere, palam profitetur. quod quidem rei naturae, & rationi uehementer consentaneum esse, ex eo intelligitur, quod baptismus est quaedam spiritualis regeneratio. Quemadmodum igitur

naturali

naturali uirtute semel tantum generamur, & in lucē edimur; atque, ut D. Augustinus ait, uterus non potest repeti: sic etiam una est spiritalis generatio, nec baptismus ullo umquam tempore iterandus est. Neque uero quisquam putet, eum ab Ecclesia iterari, cum, adhibita huiusmodi uerborum formula, aliquem abluit, de quo incertum est, an baptizatus prius fuerit: Si baptizatus es, te iterum non baptizo: si uero nondum baptizatus es, ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. ita enim non impie iterari, sed sancte cum adiunctione baptismum administrari, dicendum est. Quia in re tamen diligenter a Pastoribus aliqua providenda sunt, in quibus fere quotidie nō sine maxima sacramēti iniuria peccatur. neque enim defunt, qui nullum scelus admitti posse arbitrentur, si quemuis sine delectu cum adiunctione illa baptizent. quare si infans ad eos deferatur, nihil prorsus quærendum putant, an is prius ablutus fuerit; sed statim ei baptismum tribuunt. quin etiam, quamuis exploratum habeant, domi sacramentum administratum esse, tamen sacram ablutionem in ecclesia, adhibita solemnī cærimonia, cū adiunctione repetere non dubitant. quod quidem sine sacrilegio facere non possunt: & eam maculam suscipiunt, quod diuinarum rerum scriptores Irregularitatem uocant. nam ea baptismi forma ex Alexandri Papæ auctoritate in illis tantum permittitur, de quibus, re diligenter perquisita, dubium relinquitur, an baptismum rite susceperint. aliter uero numquam fas est, etiam cum adiunctione baptismum alicui iterum administrare. Præter cetera uero, quæ ex baptismo consequimur, illud ueluti extremum est, quo reliqua omnia uidentur referri, quod scilicet cæli aditum, propter peccatum prius interclusum, unicuique nostrum patefacit. Hæc autem, quæ in nobis baptismi uirtute efficiuntur, ex iis plane intelligi possunt, quæ in Saluatoris baptismō contigisse, euangelica auctoritas confirmauit. Etenim cæli aperti sunt, & spiritus sanctus columbæ specie in Christum dominum descendens apparuit. ex quo significatū est, eis, qui baptizantur, diuini numinis charismata impertiri, & cælorum ianuam referari; non quidē ut, simul atque baptizati sunt, sed ut magis opportuno tempore ingrediatur in illam gloriam; cum omnium miseriarum expētes, quæ in beatam uitam cadere non possunt, pro mortali condicione immortalitatem assequentur. Atque hi quidem sunt baptismi fructus: quos, si quidem sacramenti uim spectemus, æque ad omnes pertinere dubitari nō potest: sin autē, quo quisquē animo affectus ad illum suscipiendum accesserit, cōsideremus; plus, minusue

D. Augustinus.

Alexander Papa.

*Matth. 3.
Mar. 1.
Luc. 3.*

minusue cælestis gratiæ, & fructus ad unum aliquem, quam ad aliū, peruenire, omnino fateri oportet.

*De precatio-
nibus, riti-
bus, & cæri-
monijs ba-
ptismi.*

Restat nunc, ut, quæ de huius sacramenti precationibus, ritibus, & cærimoniis tradenda sint, aperte, & breuiter explicetur. Nam quod Apostolus de linguarum dono admonuit, cum inquit; Sine fructu esse, si, quæ aliquis loquitur, a fidelibus non intelligantur: idem fere ad ritus, & cærimonias transferri potest. imaginem enim, & significationem earum rerum præferunt, quæ in sacramento geruntur. quod si illorum signorum uim, & potestatem fidelis populus ignoret, non magna admodum cærimoniarū utilitas futura esse uidebitur. Danda est igitur Pastoribus opera, ut eas fideles intelligant, certoque sibi persuadeant, si minus necessariæ sint, plurimi tamen faciendas, magnoque in honore esse oportere. Id uero tum instituentium auctoritas, qui sine controuersia sancti apostoli fuerūt, tum, finis cuius causa cærimonias adhiberi uoluerunt, satis docet. ita enim sacramentum maiori cum religione, ac sanctitate administrari, ac ueluti ante oculos poni præclara illa, & eximia dona, quæ in eo continentur, & in animos fidelium immensa Dei beneficia magis imprimi, perspicuum est. Sed omnes cærimoniæ, & precationes, quibus in baptismi administratione Ecclesia utitur, ad tria capita redigendæ sunt, ut in eis explicandis certus ordo a Pastoribus seruari possit, &, quæ tradita ab illis fuerint, auditorum memoria facilius retineantur. Ac primum quidem illarum genus est, quæ, antequam accedatur ad baptismi fontem, seruatur: alterū earum, quæ, cum ad ipsum fontem uentum est, adhibentur: tertium earum, quæ, peracto iam baptismo, addi solent. In primis igitur aqua paranda est, qua ad baptismum uti oportet. Consecratur enim baptismi fons, addito mysticæ unctionis oleo. neque id omni tēpore fieri permissum est: sed more maiorum, festi quidam dies, qui omnium celeberrimi, & sanctissimi optimo iure habendi sunt, expectantur, in quorum uigilijs sacre ablutionis aqua cōficitur: quibus etiam tantum diebus, nisi necessitas aliter facere coegisset, in ueteris Ecclesiæ more positū fuit, ut baptismus administraretur. Sed quamuis Ecclesia hoc tempore, propter communis uitæ pericula, eā consuetudinem retinendam non iudicarit: tamen solemnnes illas dies Paschæ, & Pentecostes, quibus baptismi aqua consecranda est, summa cum religione adhuc obseruauit. Post aquæ consecrationem, alia deinceps, quæ baptismum antecedunt, explicare oportet. afferunt enim, uel etiā adducuntur, qui baptismō initiandi sunt, ad ecclesiæ fores, atque ab eius

ab eius introitu omnino prohibentur; quod indigni sint, qui domū Dei ingrediantur, antequam a se turpissimæ seruitutis iugum repulerint, & totos se Christo domino, eiusque iustissimo imperio addixerint. Tum uero sacerdos ab eis exquirat, quidnam ab Ecclesia petant. quo cognito, primum eos Christianæ fidei doctrina, quam in baptismo profiteri debent, instituit: id autem Catechismo efficitur. cuius institutionis morem a Domini Saluatoris præcepto manasse, nemo dubitare potest; cum ipse apostolis iusserit: *Ite in mundum uniuersum, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcumque mandauimus uobis.* Ex quo licet cognoscere, baptismum non esse administrandum, priusquam summa saltem religionis nostræ capita exponantur. Quoniam uero Catechismi ratio ex multis interrogationibus constat, si is, qui instituitur, adulta ætate fuerit; ad ea, quæ rogantur, ipse per se respondet; si autem infans sit, pro illo sponsor rite respondet, solemnemque sponsonem facit. Sequitur Exorcismus, qui ad expellendum Diabolum, eiusque uires frangendas, & debilitandas, sacris, & religiosis uerbis ac precationibus conficitur. Accedunt ad Exorcismum aliæ carimonie: quarum singulæ, ut quæ mysticæ sint, propriam, atque illustrem significationem habent. nam cum sal in illius os, qui ad baptismum adducendus est, inseritur, hoc significari perspicuum est, eum fidei doctrina, & gratiæ dono consecutorum esse, ut a peccatorum putredine liberetur, saporemque bonorum operum percipiat, & diuinæ sapientiæ pabulo delectetur. Obsignantur præterea signo crucis frons, oculi, pectus, humeri, aures: quæ omnia declarant, baptismi mysterio sensus baptizati aperiri, ac roborari, ut Deum excipere, præceptaque eius intelligere, ac seruare possit. Postea uero illi nares, & aures salua liniuntur, statimque ad baptismi fontem mittitur: ut, quemadmodum cæcus ille euangelicus, quem Dominus iusserat oculos luto illitos filios aqua ablueri, lumen recuperauit: ita etiā intelligamus sacræ ablutionis eam uim esse, ut menti ad cælestem ueritatem perspicendam lumen afferat. His peractis, ad baptismi fontem ueniunt, ibique aliæ carimonie, & ritus adhibentur; ex quibus Christianæ religionis summam licet cognoscere. Sacerdos enim, ter conceptis uerbis, eum, qui baptizandus est, interrogat, Abrenuncias Satanae, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius? at ille, aut eius nomine patrinus, ad singulas interrogationes, respondet, Abrenuncio. Igitur qui Christo nomen daturus est, hoc primū sancte, & religiose polliceri

Mar. 16.

Matth. 28.

Ioan. 8.

polliceri debet, se Diabolum, & mundum deferere, ac nullum umquam tempus fore, in quo utrumque, ueluti hostem teterrimum, non detestetur. Deinde ad ipsum baptismi fontem consistens, interrogatur a sacerdote hoc modo: Credis in Deum patrem omnipotentem? cui ille respondet, Credo. Atque ita deinceps de reliquis Symboli articulis rogatus, fidem suam solemnī religionē profitetur. quibus sane duabus sponsonibus omnem Christianæ legis uim, & disciplinam contineri perspicuum est. Sed cum iam baptismum administrare oportet, quærit sacerdos ab eo qui baptizandus est: Num baptizari uelit? quo quidem per se, uel eius nomine, si infans sit, patrino annuente, statim in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, salutari aqua eum abluit. Quemadmodum enim homo, sua uoluntate serpenti obediēs, merito damnatus est: ita Dominus neminem ad suorum numerum, nisi uoluntarium militem, adscribi uoluit; ut diuinis iussis sponte obtemperans, æternam salutem consequeretur. Iam postquam baptismus absolutus est, sacerdos summum baptizati uerticem chrismate perungit; ut intelligat se ab eo die Christo capiti tamquam membrum coniunctum esse, atque eius corpori insitum, & ea re Christianum a Christo, Christum uero a chrismate appellari. Quid uero chrisma significet, ex his satis intelligi, quæ tunc sacerdos orat, D. Ambrosius testatur. Induit postea sacerdos baptizatum ueste alba, dicens; Accipe uestem candidam, quam immaculatam perferas ante tribunal domini nostri Iesu Christi, ut habeas uitam æternam. Infantibus uero, qui uestitu non utuntur, iisdem uerbis album sudarium datur. Quo Symbolo significari sancti Patres docent tum resurrectionis gloriam, ad quam per baptismum nascimur; tum nitorem, & pulchritudinem, qua, dilutis peccatorum maculis, anima in baptismo ornatur; tum innocentiam, atque integritatem, quam in omni uita baptizatus seruare debet. Et deinde ceceus ardens in manum traditur, qui ostendit, fidem charitate inflammatam, quam in baptismo accepit, bonorum operum studio alendam, atque augendam esse. Ad extremum uero nomen baptizato imponitur, quod quidem ab aliquo sumendum est, qui propter excellentem animi pietatem, & religionem in sanctorum numerum relatus est. ita enim facile fiet, ut cuius nominis similitudine, ad uitutis, & sanctitatis imitationem excitetur. ac præterea, quem imitari studeat, cum quoque precetur, & speret sibi aduocatum ad salutem tum animi, tum corporis defendendam uenturum esse. Quare reprehendendi sunt, qui gentilium nomina, & eorum præcipue,

D. Ambrosius.

qui omnium sceleratissimi fuerunt, tam diligenter confectantur, & pueris imponunt: cum ex eo intelligi possit, quanti Christianæ pietatis studium faciendum existiment, qui impiorum hominum memoria tantopere delectari uidentur, ut uelint fidelium aures huiusmodi profanis nominibus undique circumsonare. Hæc de baptismi sacramento si a Pastoribus explanata fuerint, nihil eorum fere prætermissum esse uidebitur, quæ ad hanc cognitionem maxime pertinere existimanda sunt. Demonstratum est enim, quid ipsum baptismi nomen significet; quæ sit eius natura, & substantia; tum, ex quibus partibus constet. Dictum est, a quo institutus fuerit; qui ministri ad conficiendum sacramentum necessarii sint; quosue tamquam pædagogos ad sustentandam baptizati imbecillitatem adhibere oporteat. Traditum est etiam, quibus, & quemadmodum animo affectis baptismus administrari debeat; quæ sit eius uirtus, & efficiëntia: postremo, qui ritus, & cærimoniæ seruentur, quantum proposita ratio postulabat, satis copiose explicatum est. Quæ omnia ob eam præcipue causam docenda esse Pastores meminerint, ut fideles in hac cura, & cogitatione perpetuo uersentur; ut in iis, quæ adeo sancte, & religiose sponponderunt, cū baptismo initiati sunt, fidem seruent, atq. eam uitā instituāt, quæ sanctissimæ Christiani nominis professioni respōdeat.

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO.

I N sacramento Confirmationis explicando Pastorum diligentia requirenda umquam fuit, nunc certe opus est, illud quam maxime illustrare; cum in sancta Dei Ecclesia hoc sacramentū a multis omnino prætermittatur; paucissimi uero sint, qui diuinæ gratiæ fructum, quem deberent, ex eo capere studeāt. Quare fideles ita de huius sacramenti natura, ui, dignitate, tum in die Pentecostes, quo præcipue die administrari solet: tum aliis etiam diebus, cum id Pastores commode fieri posse iudicauerint, docendi erunt, ut intelligant, non solum negligendū non esse, sed summa cum pietate, & religione suscipiendū; ne ipsorum culpa, maximoq. malo eueniat, ut frustra in eos diuinū hoc beneficium collatum esse uideatur. Sed ut a nomine initiū sumatur, Confirmationē ab Ecclesia hoc sacramentum iccirco uocari, docendū est: quoniam, qui baptizatus est, cū ab Episcopo sacro chrismate ungitur, additis solemnibus illis uerbis; Signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, nisi aliud sacramenti efficientiam impediatur, nouæ uirtutis robore firmior, atq. adeo perfectus Christi miles esse incipit. In cōfirmatione autem uerā & propriā sacramēti rationē

*S. Melchia.
papa.
S. Clemens
Papa.*

catholica Ecclesia sēper agnouit: quod & Melchiades Pōtifex, & plures etiā alii sanctissimi, & uerustissimi Pontifices aperte declarant. Ac sanctus Clemens eius ueritatis doctrinā grauiori sententia cōprobare non potuit; inquit enim: Omnibus festinādum est sine mora renasci Deo, & demum ab Episcopo consignari, idest septiformē gratiam spiritus sancti percipere; cum alioqui perfectus Christianus ne quaquā esse possit is, qui iniuria, & uoluntate, non autē necessitate compulsus, hoc sacramentum pratermiserit, ut a B. Petro accepimus, & ceteri apostoli, præcipiente Domino, docuerunt. Hanc uero eandem fidem doctrina sua confirmarunt, qui eodem spiritu pleni pro Christo sanguinem profuderunt, Vrbanus, Fabianus, Eusebius, romani Pontifices, quemadmodum ex eorum decretis licet perspicere. Accedit præterea sanctorum Patrum consentiens auctoritas: inter quos

S. Dimysius

Eusebius Cæsariensis.

*D. Ambrosius.
D. Augustinus.*

Ad Eph. 4.

*Psal. 132.
Ad Rom. 5.*

S. Melch. pp.

1. ad Cor. 13.

quos Dionisius Arcopagita, Athenarum Episcopus, cum diceret, qua ratione hoc sacrum unguentum conficere, eoque uti oporteret, ita inquit: Baptizatum sacerdotes induunt ueste congrua munitiæ, ut ad Pontificē ducant: ille uero sacro, atque prorsus diuino unguento baptizatum signans, sacratissimæ communionis participē facit. Eusebius quoque Cæsariensis tantum huic sacramento tribuit, ut dicere non dubitarit; Nouatum hæreticum spiritum sanctum promereri non potuisse: quia, cum baptizatus esset, in graui ægritudine signaculo chrismatis non est signatus. Sed clarissima habemus huius rei testimoniatum a D. Ambrosio in eo libro, quem de iis, qui initiantur, inscripsit; tum a D. Augustino in libris, quos aduersus Petilianum Donatistæ epistolas edidit: quorum uterque adeo de huius sacramenti ueritate nihil dubitari posse existimauit, ut eam scripturæ etiam locis doceat, ac confirmet. Quare alter quidem uerba illa Apostoli; Nolite contristare spiritum sanctum Dei, in quo signati estis: alter uero, quod in psalmis legitur; Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron: tum illud eiusdem Apostoli, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, ad confirmationis sacramentum referri testatus est. Quamuis autem a Melchiade dictum sit, baptismum confirmationi maxime coniunctum esse: non idem tamen sacramentum, sed ab altero longe disiunctum, existimandum est. constat enim, uarietatem gratiæ, quam singula sacramenta tribuunt, & rei sensibus subiectæ, quæ ipsam gratiam significat efficere, ut uaria quoque & diuersa sacramenta sint. Cum igitur baptismi gratia homines in nouā uitam gignantur; confirmationis autem sacramen-

to, qui iam geniti sunt, uiri euadāt, euacuatis, quæ erant paruuli, satis intelligitur,

intelligitur, quantum in naturali uita generatio ab incremento distat, tantundem inter se differre baptismum, qui regenerandi uim habet, & confirmationem, cuius uirtute fideles augetur, & perfectum animi robur assumunt. Præterea, quoniam nouū atque distinctum sacramenti genus constituendum est, ubi animus in nouā aliquam difficultatem incurrit; facile perspicitur, quemadmodum baptismi gratia ad mentem fide informandam indigemus: ita etiam maxime cōducere, fidelium animos alia gratia confirmari, ut nullo pœnarum, suppliciorum, mortis periculo, aut metu a ueræ fidei confessione deterreantur. Quod quidem cum sacro cōfirmationis chrismate efficiatur, ex eo aperte colligitur, huius sacramenti rationem a baptismo diuersam esse. Quare Melchisedech Pōtiffex utriusque discrimen accurata oratione persequitur, ita scribens: In baptismate homo ad militiam recipitur, & in confirmatione coarmatur ad pugnam. In fonte baptismatis spiritus sanctus plenitudinem tribuit ad innocentiam, confirmatione autem perfectionem ad gratiam ministrat: in baptismo regeneramur ad uitam, post baptismum ad pugnam cōfirmamur: in baptismo abluimur, post baptismum roboramur: regeneratio per se saluat in pace baptismum recipientes, confirmatio armat, atque instruit ad agones. Verū hæc iam non solū ab alijs Cōcilijs tradita, sed præcipue a sacra Synodo Tridēcina decreta sunt; ut iā de ijs nō solū aliter sentire, sed ne dubitare quidē ullo modo liceat.

S. Melch. pp.

Syn. Trid.

Quoniam uero supra demonstratum est, quam necessarium esset, communiter de omnibus sacramentis docere, a quonam ortum habuerint; idem etiā de Confirmatione tradere oportet, ut fideles huius sacramenti sanctitate magis afficiantur. Igitur a Pastoribus explicandum est, Christum dominum non solum eius auctorem fuisse, sed, sancto Fabiano Pōtifice Romano teste, chrismatis ritum, & uerba, quibus in eius administratione catholica Ecclesia utitur, præcepisse. quod quidem ijs facile probari poterit, qui confirmationem sacramentum esse confitentur; cum sacra omnia mysteria humanæ naturæ uices superent, nec ab alio, quam a Deo, possint institui. Iam uero, quæ sint eius partes, ac primum quidem de materia dicendum est. Hæc autem Chrisma appellatur: quo nomine a Græcis accepto, etsi profani scriptores quodlibet unguenti genus significant, illud tamen, qui res diuinas tradunt, communi loquendi consuetudine ad illud tantummodo unguentum accommodarunt, quod ex oleo, & balsamo, solemnī Episcopi consecratione cōficitur. Quare duæ res corporeæ permixtæ, cōfirmationis materiam præbent: quæ quidem

De origine, auctore, materia, & forma sacramenti confirmationis.

S. Fab. papa.

*S. Dionysius**S. Fab. Papa**Psal. 132.**Psal. 64.**Ioan. 1**1. ad Cor. 2.**S. Fab. papa**Ioan. 3.**S. Chrysostomus.*

diuersarum rerum compositio quemadmodū multiplicē spiritus sancti gratiam, quæ confirmatis tribuitur, declarat, ita etiam ipsius sacramenti excellentiam satis ostendit. Quod autem ea sit huius sacramenti materia, eam sancta Ecclesia, & Concilia perpetuo docuerunt: tum a sancto Dionysio, & cōpluribus alijs grauissimis Patribus traditum est, in primisque a Fabiano Pontifice, qui apostolos chrismatis consecutionē a Domino accepisse, nobisque reliquisse testatus est. Neque uero ulla alia materia, quā chrismatis, aptior uideri poterat ad illud declarandū, quod hoc sacramento efficitur. Oleum .n. quod pingue sit, & natura sua manet, ac diffuset, gratiæ plenitudinē exprimit: quæ per spiritum sanctum a Christo capite in alios redundat, atque effunditur, sicut unguentū, quod descendit in barbā Aaron, usque in orā uestimenti eius. Vixit enim cum Deus oleo lætitiæ præ consortibus suis; ac de plenitudine eius nos omnes accepimus: balsamum uero, cuius odoratus iucundissimus est, quid aliud significat, quam fideles, cum sacramento confirmationis perficiuntur, eam uirtutum omnium suauitatem effundere, ut illud apostoli queant dicere; Christi bonus odor sumus Deo? Habet præterea balsamum eam uim, ut, quidquid eo circumlitū fuerit, putrescere non sinat. quod quidē ad huius sacramenti uirtutem significandā ualde accommodatum uideretur; cum plane constet, fidelium animos cælesti gratia, quæ in confirmatione tribuitur, præparatos, facile a scelerum contagione defendi posse. Consecratur autem chrismā solemnibus cærimoniis ab Episcopo: ita .n. saluatorem nostrū docuisse in extrema cena, cū chrismatis conficiendi rationē apostolis cōmendaret, Fabianus Pontifex, sanctitate, & martyrii gloria clarissimus, tradidit. quamquā, cur ita fieri debuerit, ratione etiā ostendi potest. Etenim in plerisque alijs sacramentis Christus ita eorū materiam instituit, ut sanctitatem quoque illi tribuerit. nō solum .n. aquam elementū baptismi esse uoluit, cum inquit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, nō potest introire in regnū Dei: sed cū ipse baptizatus est, effecit, ut ea deinceps ui sanctificandi prædita esset. quare dictū a S. Chrysostomo: Aqua baptismi purgare peccata credentiū nō posset, nisi tactu Domini corporis sanctificata fuisset. Quoniā igitur Dominus hāc cōfirmationis materiā usu ipso, & tractatione nō sacrauit, necessariū est, ut sanctis, & religiosis precationibus cōsecratur: neque ad alium ea consecratio, nisi ad Episcopum, pertinere potest, qui eiusdem sacramenti ordinarius minister institutus est. Sed explicanda erit præterea altera pars, ex qua sacramentum constituitur, forma scilicet, & uerba, quæ

quæ ad sacram unctiōē adhibentur: monendique fideles, ut in hoc sacramento suscipiendo, tunc maxime, cum ea pronuntiari animaduertunt, ad pietatem, fidem, & religionem animos excitent, ne quid cælesti gratiæ impedimēti esse possit. His igitur uerbis Cōfirmationis forma absoluitur: **SIGNO TE SIGNO CRVCIS, ET CONFIRMŌ TE CHRISMATE SALVTIS, IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI.** Sed tamen, si ad ueritatem rationem quoque reuocemus, idem facile probari potest. etenim sacramenti forma ea omnia continere debet, quæ ipsius sacramenti naturam, & substantiam explicant. Atqui maxime hæc tria in Confirmatione obseruāda sunt, diuina potestas, quæ ut principalis causā in sacramento operatur; tum robur animi, & spiritus, quod per sacram unctiōem fidelibus ad salutē tribuitur; deinde signum, quo notatur is, qui in certamen Christianæ militiæ descensurus est. Ac primum quidem uerba illa; In nomine patris, & filij, & spiritus sancti; quæ extremo loco posita sunt: alterū ea; Confirmo te chrismate salutis; quæ in medio sunt: tertium, quæ in principio formæ locantur; Signo te signo crucis; satis declarant. Quamquam si etiam ratione aliqua probari non possit, hanc esse huius sacramenti ueram, & absolutam formā; Ecclesiæ catholicæ auctoritas, cuius magisterio ita semper edocti fuimus, non patitur nos ea de re quidquam dubitare.

Docere etiam Pastores debent, quibus potissimum huius sacramenti administratio commissā sit. Nam cum multi sint, ut est apud Prophetam, qui currant, neque tamen mittātur; necesse est, qui ueri, & legitimi eius ministri sint, tradere, ut fidelis populus Confirmationis sacramentum, & gratiam consequi possit. Solum itaque Episcopum huius sacramenti conficiendi ordinariā potestatem habere; sacræ literæ ostendunt. nam in Actis apostolorum legimus; cum **Sa maria** uerbū Dei accepisset, **Petrum**, & **Ioannem** ad eos missos esse, qui orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum. nondum enim in quemquam illorum uenerat, sed baptizati tantum erant. Quo in loco licet uidere, eum, qui baptizauerat, quod tantum esset Diaconus, confirmandi potestatem nullam habuisse; sed munus illud perfectioribus ministris, hoc est apostolis, reseruatum esse. Quin etiam, ubicumque sacræ scripturæ huius sacramenti mentionem faciunt, idem obseruari potest. neque ad eam rem demonstrandam defunt sanctorum Patrum, atque Pontificum, **Vrbani**, **Eusebii**, **Damasi**, **Innocentii**, **Leonis**, clarissima testimoniā; quemadmodum ex eorum decretis perspicuum est. D. quoque **Augustinus** grauiter

Quis prius sacramenti Confirmationis minister: & de patris.

Al. 3.

S. Vrb. pp. Eusebius. Damasus. Innocentius. Leo. D. August.

queritur de corrupta Ægyptiorum, & Alexandrinorum consuetudine, quorum sacerdotes audebant Confirmationis sacramentum administrare. Ac iure quidem hoc factum esse, ut eiusmodi munus ad Episcopos deferretur, hac similitudine possunt Pastores declarare. Ut enim in extruendis ædificiis, etsi fabri, qui inferiores ministri sunt, cementa, calcem, ligna, & reliquam materiam parant, atque componunt, absolutio tamen operis ad architectum spectat: ita etiam hoc sacramentum, quo ueluti spirituale ædificium perficitur, a nullo alio, nisi a summo sacerdote, administrari opus erat. Additur uero etiam patrinus, quemadmodum in baptismo fieri demonstratum est. Nam si, qui gladiatoriam dimicationem subeunt, alicuius indigent, cuius arte, & consilio doceantur, quibus ictibus, ac petitionibus, saluis ipsis, conficere aduersarium possint: quanto magis fideles, cum sacramento Confirmationis quasi firmissimis armis tecti, ac muniti in spirituale certamen, cui æterna salus proposita est, descendunt, ducis, ac monitoris indigebunt? Recte igitur ad huius quoque sacramenti administrationem patrini aduocandi sunt, quibuscum eadem spiritualis affinitas coniungitur, quæ legitima nuptiarum fœdera impedit, ut antea docuimus, cum de patrinis ageretur, qui ad baptismum adhibendi sunt. Sed quoniam sæpe euenit, ut fideles in hoc sacramento suscipiendo aut præpropere festinatione, aut dissoluta quadam negligentia, & cunctatione utantur; (nam de iis, qui ad eum impietatis gradum uenerunt, ut illud contemnere, & aspernari audeant, nihil est quod dicamus,) aperiendum est etiam Pastoribus, qui, qua ætate, quo pietatis studio præditi esse debeant, quibus Confirmationem dare oportet. Atque illud in primis docendum est, hoc sacramentum eiusmodi necessitatem non habere, ut sine eo saluus quis esse non possit. quamquam uero necessarium non est, a nemine tamen prætermitti debet: sed potius maxime cauendum est, ne in re sanctitatis plena, per quam nobis diuina munera tam large impertiuntur, aliqua negligentia committatur. quod enim omnibus cõmuniter ad sanctificationem Deus proposuit, ab omnibus etiã summo studio expetendum est. Ac sanctus quidem Lucas, cum admirabilem illam spiritus sancti effusionem describeret, ita inquit: Et factus est repente de cælo sonus tamquam aduenientis spiritus uehementis, & repleuit totam domum. Deinde, paucis interiectis: Et repleti sunt omnes spiritu sancto. Ex quibus uerbis licet intelligere; quoniam domus illa sanctæ Ecclesiæ figuram, & imaginem gerebat, ad omnes fideles Confirmationis sacramentum,

mentum, cuius initium ab eo die ductum est, pertinere. Atque id etiā ex ipsius sacramenti ratione facile colligitur. illi enim sacro christmate confirmari debent, quibus spirituali incremento opus est, & qui ad perfectum Christianæ religionis habitum perducendi sunt. at nulli id non maxime conuenit. ut enim hoc spectat natura, ut, qui in lucem eduntur, adolescant, atque ad perfectam ætatem perueniant, etiam si interdum, quod uult, minus assequatur: ita communis omnium mater catholica Ecclesia uehemēter optat, ut in eis, quos per baptismum regenerauit, Christiani hominis forma perfecte absoluator. id autem quoniam mysticæ unctionis sacramēto efficitur, perspicuum est, eam ad uniuersos fideles æque pertinere. in quo illud obseruandum est, omnibus quidem post baptismum Confirmationis sacramentum posse administrari; sed minus tamen expedire hoc fieri, ante quā pueri rationis usum habuerint. quare si duodecimus annus non expectandus uideatur, usque ad septimum certe hoc sacramentum differre, maxime conuenit. neque enim Confirmatio ad salutis necessitatem instituta est, sed ut eius uirtute optime instructi, & parati inueniremur, cum nobis pro Christi fide pugnandum esset: ad quod sancte pugnae genus pueros, qui adhuc usu rationis carent, nemo aptos esse iudicabit. Ex his igitur efficitur, ut, qui adulta iam ætate confirmandi sunt, siquidem huius sacramenti gratiam, & dona consequi cupiant, eos non solum fidem, & pietatem asserre, sed grauiora etiam peccata, quæ admiserunt, ex animo dolere oporteat. Quamvis re elaborandum est, ut peccata etiam prius confiteantur, & Pastorum cohortatione ad ieiunia, & alia pietatis opera suscipienda incitentur, admoneanturque, laudabilem illam antiquæ Ecclesiæ consuetudinem renouandam esse, ut non nisi ieiuni hoc sacramentum susciperent. quod quidem fidelibus facile persuaderi posse, existimandum est, si huius sacramenti dona, admirabilesque effectus intellexerint.

*Concilium
Aur.*

Itaque Pastores docebunt, Confirmationem hoc cum ceteris sacramentis commune habere, ut, nisi impedimentum aliquod ex parte eius, qui recipit, inferatur, nouam gratiam tribuat. etenim hæc sacra, & mystica signa eiusmodi esse, demonstratum est, quæ gratiam declarant, atque efficiunt. Sed præter hæc, quæ cum aliis communia censenda sunt, primum quidem illud propriæ Confirmationi tribuitur, quod baptismi gratiam perficit. qui enim per baptismum Christiani effecti sunt, quasi infantes modo geniti teneritatem adhuc & molliem quandam habent; ac deinde chris-

matris sacramento aduersus omnes carnis, mundi, & Diaboli impetus robustiores fiunt; & eorum animus in fide omnino confirmatur ad confitendum, & glorificandum nomen Domini nostri Iesu Christi: ex quo etiam nomen ipsum inuentum esse nemo dubitavit. Neque enim, ut quidam non minus imperite, quam impie finxerunt, Confirmationis uocabulum ab eo deducitur, quod olim, qui infantes baptizati erant, cum iam adulti essent, ad Episcopum adducebantur, ut fidem Christianam, quam in baptismo susceperant, confirmarent: ita ut Confirmatio nihil a catechesi differre uideatur. cuius consuetudinis nullum probatum testimonium afferri potest: sed ab eo nomen rei impositum est, quod huius sacramenti uirtute Deus in nobis id confirmat, quod baptismo operari cœpit, nosque ad Christianæ soliditatis perfectionem adducit. Nec uero

Conc. Trid.

*S. Melchias.
Papa.*

confirmat solum, sed auget etiam: de quo Melchides ita testatur: Spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinē tribuit ad innocentiam; in Cōfirmatione augmentum præstat ad gratiam; deinde nō auget modo, sed admirabili quadam ratione auget. Hoc autem pulcherrime indumenti translatione scriptura significauit, atque expressit: inquit enim Dominus saluator, cum de hoc sacramēto loqueretur: Sedete in ciuitate, quoad usque induamini uirtute ex alto. Quod si Pastores uoluerint diuinam huius sacramenti efficientiam ostendere; (hoc uero ad commouendos fidelium animos maximam uim habiturum esse, dubitari non potest) satis erit, quid ipsis apostolis euenerit, explicare. Illi enim ante passionem, uel sub ipsam passionis horam adeo infirmi, & remissi fuerunt, ut, cum Dominus comprehensus est, statim se in fugam coniecerint; Petrus uero, qui Ecclesiæ petra, & fundamentum designatus erat, & summam constantiam excelsique animi magnitudinem præstulerat, unius mulierculæ uoce perterritus, se Iesu Christi discipulum esse, nō semel, aut iterum, sed tertio negauerit; ac post resurrectionē omnes propter metum Iudæorum inclusi domi se continuerint. At uero in die Pentecostes tanta spiritus sancti uirtute omnes repleti sunt, ut, dum euangeliū, quod eis commissum erat, non solum in Iudæorū regione, sed in uniuerso orbe audacter, & libere disseminaret, nihil sibi felicius accidere posse existimauerint, quam quod digni haberentur, qui pro Christi nomine contumeliam, uincula, tormēta, cruces perferrent. Habet præterea Confirmatio eam uim, ut charactere imprimat: quo fit, ut nulla umquā ratione iterari possit: quod etiam in baptismo supra obseruatū est:

Luc. 24.

Act. 2.

Act. 5.

ac de

ac de sacramento ordinis quoque suo loco planius exponetur. Hæc igitur si a Pastoribus sæpe, & accurate explicata erūt; uix fieri poterit, quin fideles, cognita huius sacramenti dignitate, atque utilitate, illud summa cum diligentia sancte, & religiose suscipere studeant. Restat nunc, ut aliqua etiam de ritibus, & cærimoniis, quibus in hoc sacramento administrando catholica Ecclesia utitur, breuiter perstringantur. quæ explicatio quanto usui futura sit, Pastores intelligent, si, quæ antea dicta sunt, cum hic locus tractaretur, reperere uoluerint. Qui igitur confirmantur sacro chrismate, in fronte unguuntur. nam hoc sacramento spiritus sanctus in animos fidelium sese infundit, in eisque robur, & fortitudinem auget, ut in spirituali certamine uiriliter pugnare, & nequissimis hostibus resistere queant. Quocirca declaratur, eos nullo metu, aut uerecundia, quantum affectio-
num signa maxime in fronte solent apparere, a libera Christiani nominis confessione absterrendos esse. Præterea nota illa, qua Christianus a ceteris ueluti miles insignibus quibusdam ab alijs distinguitur, in illustriori corporis parte imprimenda erat. Sed illud quoque solemnè religione in Ecclesia Dei seruatum est, ut in Pentecoste præcipue hoc sacramentum administraretur; quod hoc maxime die apostoli, spiritus sancti uirtute roborati, & conformati sint; cuius diuini facti recordatione fideles admonerentur, quæ, quantaque mysteria in sacra unctione cogitanda essent. Deinde uero qui unctus, & confirmatus est; ut meminerit se tamquam fortem athletam paratum esse oportere ad omnia aduersa inuicto animo pro Christi nomine ferenda, manu leuiter in maxilla ab Episcopo caditur. Postremo autem pax ei datur, ut intelligat se gratiæ celestis plenitudinem, & pacem, quæ exuperat omnem sensum, consecutum esse. Atque hæc summa eorum sit, quæ de chrismatis sacramento a Pastoribus nō tam quidem nudis uerbis, & oratione, quam inflammato quodam pietatis studio explicanda sunt, ut ea in animis, intimisque fidelium cogitationibus inferere uideantur.

Act. 2.

Philip. 4.

DE EV-

DE EVCHARISTIÆ SACRAMENTO.

Veniamodum ex omnibus sacris mysteriis, quæ nobis tam-
 quam diuinæ gratiæ certissima instrumenta Dominus salua-
 tor noster commendauit, nullum est, quod cum sanctissi-
 mo Eucharistiæ sacramento comparari queat: ita etiã nulla grauior
 alicuius sceleris animaduersio a Deo metuenda est, quam sires om-
 nis sanctitatis plena, uel potius quæ ipsum sanctitatis auctorem, &
 fontem continet, neque sancte, neque religiose a fidelibus tractetur.
 Id uero Apostolus & sapienter uidit, & de eo nos aperte admo-
 nuuit. nam cum declarasset, quãto illi scelere obstricti essent, qui cor-
 pus Domini non diiudicarent, statim subiicit: Ideo inter uos multi
 infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Vt igitur fidelis populus,
 cum cælesti huic sacramento diuinos honores tribuendos esse intel-
 lexerit, & gratiæ uberes fructus capiat, & iustissimam Dei iram, effu-
 giat, illa omnia a Pastoribus diligentissime exponenda erunt, quæ eius
 maiestatem magis illustrare posse uideantur. Quia in re opus erit, ut
 Pauli apostoli ratione secuti, qui se, quod a Domino acceperat, Corin-
 thiis tradidisse professus est, in primis huius sacramenti institutione
 fidelibus explicent. ita uero gestam rem esse, ex Euangelista perspi-
 cue colligitur. Cum enim Dominus dilexisset suos, in finem dilexit
 eos. cuius quidem amoris ut diuinum aliquod, atque admirabile
 pignus daret, sciens horam iam aduenisse, ut transiret ex hoc mun-
 do ad Patrem, ne ullo umquam tempore a suis abesset, inexplicabi-
 li consilio, quod omnem naturæ ordinem, & condicionem supe-
 rat, perfecit. Etenim, celebrata cum discipulis agni pascualis ce-
 na, ut figura ueritati, umbra corpori cederet, panem accepit, Deo-
 que gratias agens benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & di-
 xit: Accipite, & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro uobis
 tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & cali-
 cem accepit postquam cenauit, dicens: Hic calix nouum testamen-
 tum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescumque bibetis, in meâ
 commemorationem. Huius ergo admirabilis sacramenti dignitatē,
 atque excellentiam, cum sacri scriptores fieri nullo modo posse in-
 telligerent, ut uno uocabulo demonstrarent, pluribus eam nomi-
 nibus exprimere conati sunt. interdum enim Eucharistiam appel-
 lant: quod uerbum, uel bonam gratiam, uel gratiarum actionem la-
 tine reddere possumus. Ac recte quidem, bona gratia, dicendum
 est;

1. ad Cor. 11

Ioan. 13.

Matt. 26.

Mar. 14.

Luc. 22.

1. ad Cor. 11.

est; tum quia uitam æternam, de qua scriptum est; Gratia Dei uita æterna, præsignificat: tum quia Christum dominum, qui uera gratia, atque omnium charismatum fons est, in se continet. Nec uero minus apte gratiarum actionem interpretamur: siquidem cum hâc purissimam hostiam immolamus, immensas quotidie gratias pro uniuerfis in nos beneficijs Deo agimus: atque in primis pro eius gratiæ tam excellenti bono, quam nobis hoc sacramento tribuit. Sed id ipsum etiam nomen, cum his, quæ a Christo domino gesta esse in hoc mysterio instituendo legimus, optime cōuenit. Etenim panem accipiens fregit, ac gratias egit. Dauid quoque, cum huius mysterij magnitudinem contemplaretur, antequam carmen illud pronunciaret; Memoriam fecit mirabilem suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timentibus se; gratiarum actionem præponendam existimauit, cum inquit: Confessio, & magnificentia opus eius. Frequenter etiam nomine sacrificij declaratur; de quo mysterio paulo post latius dicendum erit. Vocatur præterea communio: quod uerbum ex illo Apostoli loco sumptum esse liquet, ubi ait: Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Nam, ut Damascenus explanauit, hoc sacramentum Christo nos copulat, atque eius carnis, & deitatis participes efficit, nosque inter nos in eodem Christo conciliat, ac coniungit, & ueluti unum corpus coagmentat. Ex quo factum est, ut sacramentum etiâ pacis, & charitatis diceretur; ut intelligeremus, quam indigni sint Christiano nomine, qui inimicitias exercent, odiaque, dissidia, & discordias, ut tæterrimas fidelium pestes, omnino exterminandas esse: cum præsertim quotidiano religionis nostræ sacrificio, nihil nos studiøsius seruare quam pacem, & charitatem profiteamur. Sed uiaticum etiam frequenter a sacris scriptoribus appellatur; tum quia spiritualis cibus est, quo in huius uitæ peregrinatione sustentamur; tum quia uiam nobis ad æternam gloriam, & felicitatem munit. Quare ex ueteri Ecclesiæ catholicæ instituto seruari uidemus, ut nemo fidelium sine hoc sacramento e uita excedat. Ac uetustissimi quidem Patres, Apostoli auctoritatem secuti, cenæ etiam nomine sacram Eucharistiam interdum uocarunt, quod in illo nouissimæ cenæ salutari mysterio a Christo domino sit instituta. neque uero propterea a cibo, aut potione Eucharistiam conficere, aut sumere licet, quod ab apostolis salutariter introducta consuetudo, quemadmodum ueteres scriptores memoriæ prodiderunt, perpetuo retenta, ac seruata est, ut

Ad Rom. 6.

Mar. 26.

Mar. 14.

Luc. 22.

1. ad Cor. 11

Psal. 110.

1. ad Cor. 10.

Damascenus.

1. ad Cor. 11

D. Augustinus.

est, ut a ieiunis tantum perciperetur. Sed, explicata nominis ratione, docendum erit, hoc uerum esse sacramentum, atque unum ex septem illis, quæ sancta Ecclesia semper religiose coluit, ac uenerata est. nam cum calicis consecratio fit, mysterium fidei appellatur. Præterea, ut infinita pene sacrorum scriptorum testimonia omittamus, qui hoc inter uera sacramenta numerandum esse, perpetuo senserunt, ex ipsa ratione, & natura sacramenti idem conuincitur. Etenim in eo signa sunt externa, & sensibus subiecta. habet deinde gratiæ significationem, & efficientiam. præterea de Christi institutione, neque Euangelistæ, neque Apostolus dubitandi locum relinquunt. Quæ omnia cum in unum conueniant ad sacramenti ueritatem cōfirmandam, nullis aliis argumentis opus esse perspicitur. Sed illud diligenter Pastoribus obseruandum est, multa in hoc mysterio esse, quibus aliquando sacramenti nomen sacri scriptores tribuerunt. Interdum enim & consecratio, & perceptio, frequenter uero & ipsum Domini corpus, & sanguis, qui in Eucharistia continetur, sacramētum uocari consuevit. inquit enim D. Augustinus, sacramentum hoc duobus constare, uisibili scilicet elementorum specie, & inuisibili carne, & sanguine ipsius Domini nostri Iesu Christi. Atque ad eundem modum hoc sacramentum adorandum esse, nimirum corpus & sanguinem Domini intelligentes, affirmamus. Verum hæc omnia minus proprie sacramenta dici perspicuum est. Ipsæ autem panis & uini species ueram & absolutam huius nominis rationem habent. Sed quantum hoc sacramentum a reliquis omnibus differat, facile colligitur. nam cetera sacramenta materiæ usu perficiuntur, dum scilicet alicui administrari ea contingit. Baptismus enim sacramenti naturam tunc adipiscitur, cum re ipsa homo aqua abluitur: at uero ad Eucharistiæ perfectionem satis est ipsius materiæ cōsecratio; utrumque enim sacramentū esse nō desinit, quamuis in pyxide asseruetur. Deinde in conficiendis aliis sacramentis nulla fit materiæ, atque elementi in aliam naturam mutatio. Etenim baptismi aqua, aut chrismatis oleum, cum illa sacramenta administrantur, priorem aquæ, & olei naturam non amittunt. In Eucharistia uero quod panis, & uinum ante consecrationem erat, confecta consecratione, uere est corporis & sanguinis Domini substantia. Licet autem duo sint elementa, panis scilicet, & uinum, ex quibus integrum Eucharistiæ sacramentum conficitur: nō tamen plura sacramenta, sed unum tantum esse, Ecclesiæ auctoritate docti confitemur. aliter enim septenarius sacramentorum numerus, quemadmodum semper traditum, atque

a Conciliis

D. Augustinus.

a Concilijs, Lateranēsi, Florentino, & Tridentino, decretum est, cō-
 stare non poterit. nam cum huius sacramenti gratia unum corpus
 mysticum efficiatur, ut sacramentum ipsum rei, quam efficit, conue-
 niat, unum esse oportet; atque unum quidem, non quia indiuiduū
 sit, sed quia unius rei significatiōē habet. Nā quemadmodū cibus,
 & potio, quæ duæ diuersæ res sunt, ad unā tantum rem adhibētur, ut
 scilicet vires corporis reficiātur: ita etiā duas illis diuersas sacramēti
 species respondere, cōsentaneum fuit, quæ cibum spirituales signi-
 ficarent, quo mentes sustinentur, & recreātur. Quare a Domino sal-
 uatore dictum est: Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est
 potus. Sed diligēter explicandū est, quid Eucharistiæ sacramentū si-
 gnificet; ut fideles sacra mysteria oculis intuentes, simul etiā diuina-
 rum rerū cōtemplatione animum pascant. Tria uero sunt, quæ nobis
 hoc sacramentum indicātur. Primū est Christi domini passio, quæ iam
 præterit: ipse enim docuit; Hoc facite in meam commemorationē:
 & Apostolus testatus est; Quotiescumque manducabitis panē hunc,
 & calicem bibetis, in ortem Domini annuntiabitis, donec ueniat.
 Alterum est diuina, & cælestis gratia, quæ præsens ad animam alen-
 dam & conseruandam hoc sacramento tribuitur. Quemadmodum
 enim baptismo in nouam uitam gignimur, confirmatione robora-
 mur, ut Satanæ repugnare, & palam Christi nomen profiteri possi-
 mus: ita Eucharistiæ sacramento alimur, ac sustentamur. Tertium
 est, quod futurum prænunciat, æternæ iucūditatis, & gloriæ fructus,
 quem in cælesti patria ex Dei promissione capiemus. Hæc igitur tria,
 quæ instantis, præteriti, & consequentis temporis uarietate distin-
 gui perspicuum est; sacris mysteriis ita significantur, ut totum sacra-
 mentum, quamuis ex diuersis speciebus constet, ad singula horum
 declaranda, tamquam ad unius rei significatiōem, referatur. Sed in
 primis cognoscenda est a Pastoribus huius sacramenti materia; cum
 ut ipsi ritē illud possint conficere; cum etiā ut fideles admoneātur;
 cuius rei symbolum sit, atque eius rei, quam significat, studio, & de-
 siderio exardescant. Duplex itaque est huius sacramenti materia, alte-
 ra panis ex tritico confectus, de qua primo agitur: de altera postea
 dicendum erit. Nām, ut docent euangelistæ Matthæus, Marcus, &
 Lucas, Christus dominus panem in manus accepit, benedixit, & fre-
 git, dicens; Hoc est corpus meum. Apud Ioannē quoque idem Sal-
 uator noster se ipsum panem appellauit, cum inquit: Ego sum panis
 uiuus, qui de cælo descendi. Cum autem uaria sint panis genera, uel
 quia materia differunt, ut cum alius ex tritico, alius ex ordeo, aut ex

Ioan. 6.

Luc. 22.

1. ad Cor. 11

Matt. 26.

Mar. 14.

Luc. 22.

Ioan. 6.

leguminibus, ceterisque terræ fructibus confectus est, uel quia diuersis qualitatibus præditi sunt: (uni enim fermentum additur, alter uero fermenti omnino expers esse potest) quod ad primum attinet, Saluatoris uerba ostendunt, panem ex tritico confici oportere. communi enim loquendi consuetudine, cum panis absolute dicitur, panem ex tritico intelligi satis constat. Id etiam ueteris testamenti figura declaratur. præceptum enim a Domino fuerat, ut panes propositionis, qui hoc sacramentum significabant, ex simila conficerentur. Sed quemadmodum nullus panis, nisi triticeus, apta ad sacramentum materia putandus est: (hoc enim apostolica traditio nos docuit, & Ecclesiæ catholicæ auctoritas firmavit) ita etiam ex ijs, quæ Christus dominus gessit, azymum esse debere, facile intelligitur. ipse enim primo azymorum die, quo nihil fermentati domi habere Iudæis licebat, hoc sacramentum confecit, atque instituit. Quod si quis Ioannis euangeliste auctoritatem opponat, qui hæc omnia ante festum diem Paschæ acta esse commemorat; ea ratio facile dissolui potest. Etenim quem primum azymorum diem ceteri euangelistæ appellarunt, quod feria quinta uesperis dies festi azymorum inciperent, quo tempore Saluator noster Pascha celebrauit, eum ipsum diem Ioannes pridie Paschæ fuisse describit; ut qui diei naturalis spatium, quod ab oriente Sole inchoatur, in primis notandum existimarit. Quapropter diuus etiam Chrysostomus primum azymorum diem interpretatur eum diem, quo ad uesperam azyma comedenda essent. Sed azyini panis consecratio quantum conueniat integritati, & mentis munditiæ quam fideles ad hoc sacramentum afferre debent, ab Apostolo docemur, cum inquit: Expurgate uetus fermentum, ut sitis noua conspersio, sicut estis azyimi: etenim Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur non in fermento ueteri, neque in fermento malitiæ, & nequitia, sed in azymis sinceritatis, & ueritatis. Neque tamen ea qualitas adeo necessaria existimanda est, ut, si illa panis desit, sacramentum confici non possit: utrumque .n. panis genus uerā & propriam panis rationem, & nomen habet. Quamquam nemini licet priuata auctoritate, uel potius temeritate laudabile Ecclesiæ suæ ritum immutare, atque eo minus id facere Latinis sacerdotibus permissum est, quibus præterea Pontifices Max. præceperunt, ut ex azymo tantum sacra mysteria conficerent. Atque hæc de altera huius sacramenti materia exposuisse satis sit: in quo tamen illud animaduertendum est, quam multa materia ad sacramentum conficiendum uti oporteat, definitum non esse; cum illorum etiam certus

certus numerus definiti nequeat, qui aut possint, aut debeant sacra
 mysteria percipere. Superest, ut de altera huius sacramenti materia,
 & elemento dicatur. Est autem uinum ex uitis fructu expressum, cui
 modicum aquæ permixtum sit. nam Dominum saluatorem uino in
 huius sacramenti institutione usum esse, catholica Ecclesia semper
 docuit, cum ipse dixerit; Non bibam a modo de hoc genimine ui-
 tis usque in diem illum. Quo in loco Chrysostomus; De genimine,
 inquit, uitis, quæ certe uinum, non aquam produxit. Ut tanto an-
 te illorum hæresim, qui aquam solam in hisce mysteriis adhibendâ
 fenserunt, cōuellere uideretur. Aquam uero, Dei Ecclesia uino sem-
 per admiscuit; primum, quod id a Christo domino factum esse, &
 Conciliorum auctoritate, & sancti Cypriani testimonio comproba-
 tur; deinde, quod sanguinis, & aquæ, quæ ex eius latere exierunt,
 hac permixtione memoria renouatur. Tum uero aquæ, ut in Apoca-
 lipsi legimus, populum designant: quare aqua uino admista fidelis
 populi cum Christo capite coniunctionem significat. Atque hoc
 ex apostolica traditione perpetuo sancta Ecclesia seruauit. Sed quâ-
 uis aquæ admiscendæ ita graues rationes sint, ut eam sine mortali
 peccato prætermittere non liceat; ea tamē si desit, sacramentum cō-
 stare potest. Illud autem sacerdotibus animaduertendum est, ut, quæ-
 admodum in sacris mysteriis aquam uino adhibere oportet, sic etiâ
 modicam infundendam esse. nam ecclesiasticorum scriptorum sen-
 tentia, & iudicio, aqua illa in uinum conuertitur, quare de eo Ho-
 norius Pontifex ita scribit: Perniciosus in tuis partibus inoleuit abu-
 sus, uidelicet, quod maior quantitas aquæ in sacrificio, quam uini,
 adhibetur; cum, secundum consuetudinem rationabilem Ecclesiæ
 generalis, longe plus uini, quam aquæ, adhibendum sit. Huius igitur
 sacramenti hæc duo tantum elementa sunt: ac merito pluribus de-
 cretis sancitum est, ne quid aliud præter panem, & uinum, quod nō
 nulli facere non uerebantur, offerre liceat. Sed iam uidendū est, hæc
 duo panis, & uini symbola quā apta sint ad eas res declarandas, qua-
 rum sacramenta esse credimus, & cōfitemur. Primum enim Christū
 nobis significant, ut uera est hominū uita. ipse enim Dominus ait:
 Caro mea uere est cibus, & sūguis meus uere est potus. Cū igitur cor-
 pus Christi domini uitæ æternæ alimentū illis præbeat, qui eius sacra-
 mentū pure, & sancte suscipiunt; recte iis potissimum rebus confici-
 tur, quibus hæc uita continetur: ut fideles facile possint intellige-
 re, pretiosi corporis, & sanguinis Christi communionem mentem,
 animūque saturari. Nōnihil etiam hæc ipsa elementa ad id ualent,
 ut eam

Matth. 26.

Mar. 14.

S. Chrysostomus.

S. Cyprianus

Apo. 17.

Honorius
Papa.

Ioan. 6.

ut eam cognitio nem accipiant homines, esse in sacramento corporis, & sanguinis Domini ueritatem. nam cum panem, & uinum in humanam carnem & sanguinem ui naturæ quotidie immutari animaduertamus; facilius adduci possumus hac similitudine, ut credamus, panis, & uini substantiam in ueram Christi carnem, uerumque eius sanguinem cælesti benedictione conuerti. Affert etiam aliquid adiumenti hæc admirabilis elementorum mutatio ad adumbrandū, quod fit in anima. Vt enim, & si nulla extrinsecus panis, & uini mutatio apparet, tamen eorum substantia in carnem, & sanguinē Christi uere transit: ita etiam, tamen si in nobis nihil immutatum uiderur, interius tamen ad uitam renouamur, dum ueram uitam Eucharistiæ sacramento accipimus. Accedit ad hæc, quod, cum unum Ecclesiæ corpus ex multis membris compositum sit, nulla re magis elucet ea coniunctio, quam panis uinique elementis. Panis enim ex multis granis conficitur, & uinum ex multitudine racemorum existit. atque ita nos, cum multi simus, huius diuini mysterii uinculo arctissime colligari, & tamquam unum corpus effici declarant.

*Eucharistiæ
conficiendæ
forma; & il-
lius effectus
admirandi.*

Matt. 26.

Mar. 14.

Luc. 22.

1. ad Cor. 10

Sequitur nunc, ut de forma, qua ad consecrandū panem uti oporteat, agatur, non quidem eius rei causa, ut hæc mysteria fidei populo, nisi necessitas cogat, tradantur: (eos enim, qui sacris initiati nō sunt, de his erudiri necessarium non est) sed ne, formæ ignorance, in sacramento conficiendo a sacerdotibus turpissime peccetur. itaque a sanctis euāgelistis, Matthæo, & Luca, itemq. ab Apostolo docemur, illā esse formam, **HOC EST CORPUS MEUM.** scriptū est enim: Cenātibz illis accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & dixit: Accipite, & manducate: Hoc est corpus meum. Quæ quidem consecrationis forma cum a Christo domino seruata sit, ea perpetuo catholica Ecclesia usa est. Prætermittenda sunt hoc loco sanctorum Patrum testimonia, quæ infinitum esset enumerare, & Concilii Florentini decretum, quod omnibus patet, atque in promptu est; cum præsertim ex illis Saluatoris uerbis; Hoc facite in meam commemorationem; idem liceat cognoscere. nam quod Dominus faciendum præcepit, non solum ad id, quod egerat, sed etiam ad ea, quæ dixerat, referri debet, atque ad uerba maxime pertinere intelligendum est, quæ non minus efficiendi, quam significandi causa prolata erāt. Sed ratione etiam id facile persuaderi potest. nā forma ea est, qua illud significatur, quod in hoc sacramento efficitur: cum autem hæc uerba id, quod fit, significant, ac declarent, hoc est, panis conuersionem in uerum Domini nostri corpus, sequitur, formam

formam in illis ipsis uerbis cōstituendam esse . in quam sententiam, quod ab Euangelista dictum est, Benedixit, licet accipere. Perinde enim uidetur intelligendum, ac si dixisset, accipiens panem benedixit, dicens; Hoc est corpus meum. Quamuis enim Euangelista uerba illa, Accipite, & comedite, præposuerit: illis tamen non materiæ consecrationem, sed usum tantummodo significari, perspicuum est. quare a sacerdote quidem omnino proferri debent, sed ad sacramentum cōficiendum necessaria non sunt: quemadmodum etiam profertur coniunctio illa, ENIM, in corporis & sanguinis consecratione: aliter enim fiet, ut, si hoc sacramentum nemini administrandum sit, confici non oporteat, aut non possit quidem; cum tamen dubitare non liceat, quin sacerdos, prolatis ex more, atque instituto sanctæ Ecclesiæ uerbis Domini, aptam panis materiam uere consecret; quamuis deinde contingat, ut nulli umquam sacra Eucharistia administretur. Iam uero, quod ad uini, quæ est altera huius sacramenti materia, consecrationem attinet, ob eandem causam, quam supra commemorauimus, opus est, ut sacerdos eius formam cognitam, & perspectam habeat. Eam igitur his uerbis comprehendere, certo credendum est: Hic est calix sanguinis mei, noui, & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro uobis; & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Ex quibus uerbis plura quidem a sacris scripturis colliguntur: quædam uero in Ecclesia ex apostolica traditione conseruata sunt. nam quod dicitur: Hic est calix: a D. Luca, & ab Apostolo scriptum est. quod uero sequitur: Sanguinis mei, uel sanguis meus noui testamenti, qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum: partim a D. Luca, partim a D. Matthæo dictum est. Verba autē illa, Aeterni, & Mysterium fidei, sancta traditio, catholicæ ueritatis interpres & custos, nos docuit. Verū de hac forma nemo dubitare poterit, si, quod antea dictum est de forma consecrationis, quæ ad panis elementum adhibetur, hoc etiam loco attendatur. constat enim, ijs uerbis, quæ uini substantiam in sanguinem Domini conuertere significant, huius elementi formam contineri. Quare cū uerba illa hoc aperte declarent, perspicuum est, aliam formam constituendam non esse. Exprimunt autem præterea quosdā effusi sanguinis in passione Domini admirabiles fructus, qui ad hoc sacramentū maxime pertinet. Vnus est, aditus ad æternam hereditatem, quæ noui, atque æterni testamenti iure ad nos uenit: Alter est, aditus ad iustitiam per mysterium fidei: Iesum enim per fidem in sanguinem eius propitiatorem Deus proposuit, ut ipse sit

Matt. 26.

Luc. 22.
1. ad Cor. 11Luc. 22.
Matth. 26.

iustus, & iustificans eum, qui ex fide est Iesu Christi. Tertius est, remissio peccatorum. Quoniam uero hæc ipsa consecrationis uerba plena mysteriorum sunt, aptissimeque ad rem conueniunt, diligentius perpendere ea oportet. Quod uero dicitur: Hic est calix sanguinis mei; sic intelligendum est: Hic est sanguis meus, qui hoc calice continetur. Recte autem, & apposite, dum sanguis hic, ut est fidelium porus, consecratur, calicis mentio facienda est. neque enim sanguis huiusmodi potionem satis significare uideretur, nisi uase aliquo exceptus esset. Sequitur deinde, Noui testamenti: quod quidem ob eam rem additum est, ut intelligeremus Christi domini sanguinem non figuræ, quemadmodum in ueteri testamento fiebat, (de eo enim apud *Ad Heb. 9.* Apostolum ad Hebræos legimus, Sine sanguine testamentum dedicatum non esse) sed uere, & re ipsa hominibus tradi; quod ad nouum testamentum pertinet. Quare Apostolus inquit: Ideo noui testamenti mediator est Christus, ut, morte intercedente, repromissionem accipiant, qui uocati sunt, æternæ hereditatis. Verbum uero, Aeterni, ad hereditatem æternam, quæ Christi domini, æterni testatoris, morte ad nos iure peruenit, referendum est. Quod subiungitur; Mystereium fidei; non rei ueritatem excludit, sed, quod occulte latet, atque ab oculorum sensu remotissimum est, certa fide credendum esse significat. Diuersa uero hisce uerbis sententia hoc loco subiecta est ab ea, quam habent; cum baptismo etiam tribuitur. nam quod sanguinem Christi, sub uini specie latentem, fide cernimus, mystereium fidei dicitur. At baptismus, quoniam uniuersam Christianæ fidei professionem complectitur, a nobis fidei sacramentum, a Græcis mystereium iure appellatur. Quamquam alia etiam ratione sanguinem Domini, fidei mystereium dicimus, quod scilicet in eo maxime plurimum difficultatis, & negotij humana ratio experiatur, cum nobis fides credendum proponit Christum dominum, uerum Dei filium, simulque Deum, & hominem mortem pro nobis pertulisse: quæ quidem mors sanguinis sacramento designatur. Quapropter apposite hoc loco potius, quam in consecratione corporis, passio Domini commemoratur, his uerbis: Qui effundetur in remissionem peccatorum. Sanguis enim, separatim consecratus, ad passionem Domini, & mortem, & passionis genus ante omnium oculos ponendam maiorem uim, & momentum habet. Sed uerba illa, quæ adduntur; Pro uobis, & pro multis; a Matthæo, & Luca, singula a singulis sumpta sunt, quæ tamen sancta Ecclesia, spiritu Dei instructa, simul coniunxit: pertinent autem ad passionis fructum, atque utilitatem

declaran-

*Matth. 26.
Luc. 22.*

declarandam. nam si eius uirtutem inspiciamus, pro omnium salute sanguinem a Saluatore effusum esse fatendum erit: si uero fructum, quem ex eo homines perceperint, cogitemus, non ad omnes, sed ad multos tantum eam utilitatem peruenire, facile intelligemus. Cum igitur; Pro uobis; dixit, uel eos, qui aderant, uel delectos ex Iudæorum populo, quales erant discipuli, excepto Iuda, quibuscum loquebatur, significauit. Cum autē addidit; Pro multis; ~~et~~ reliquos electos ex Iudæis, aut gentibus intelligi uoluit. Recte ergo factum est, ut, pro uniuerfis, non diceretur; cum hoc loco tantummodo de fructibus passionis sermo esset, quæ salutis fructum delectis solum attulit. Atque huc spectant uerba illa Apostoli; Christus semel obla-

Ad Heb. 9.

Ioan. 17.

tus est ad multorum exhaurienda peccata. Et quo Dominus apud Ioannem inquit; Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt. Plurima alia in huius consecrationis uerbis latent mysteria; quæ Pastores assidua rerum diuinarum meditatione, & studio ipsi per se, iuuante Domino, facile assequetur. Sed iam ad earum rerum explicationem oratio reuertatur, quæ ut a fidelibus ignorentur, nullo modo committendum est. Ac quoniā Apostolus admonet, grauissimum scelus admitti ab ijs, qui nō dijudicant corpus Domini; hoc in primis doceant Pastores, animum atque rationem a sensibus omni studio auocandam esse. Si enim fideles ea tantum in hoc sacramento contineri sibi persuaferint, quæ sensibus percipiunt; in summā impietatem adducatur, necesse est, cum nihil aliud, præter panis, ac uini speciem, oculis, tactu, odoratu, gustu sentientes, panem tantummodo, ac uinum in sacramento esse iudicauerint. Curandum igitur est, ut fidelium mentes, quam maxime fieri potest, a sensuum iudicio abstrahantur, atque ad immensam Dei uirtutem, & potentiam contemplandam excitentur. Tria enim sunt maxime admiranda, atque suspicienda, quæ in hoc sacramento uerbis consecrationis effici, fides catholica sine ulla dubitatione credit, ac confitetur. Primum est, uerum Christi domini corpus, illud idem, quod natum ex uirgine, in cælis sedet ad dexteram Patris, hoc sacramento contineri. Alterum est, nullam in eo elementorum substantiam remanere; quamuis nihil magis a sensibus alienum, & remotum uideri possit. Tertium est, quod ex utroque facile colligitur, & si uerba consecrationis id maxime exprimunt, accidentia, quæ aut oculis cernuntur, aut alijs sensibus percipiuntur, sine ulla re subiecta esse, mira quadam, atque inexplicabili ratione. Ac panis quidē, & uini accidentia omnia licet uidere, quæ tamen nulli substantiæ in-

1. ad Cor. 11.

hærent, sed per ipsa constant; cum panis, & uini substantia in ipsum Domini corpus ita mutetur, ut panis, & uini substantia omnino esse desinant. Verum, ut prius de primo agatur, contentur Pastores explicare, quam perspicua, & clara sint Saluatoris nostri uerba, quæ corporis eius ueritatem in sacramento demonstrant. nam cum inquit; *Mat. 26. Hoc est corpus meum; Hic est sanguis meus: nemo, qui modo sanæ*
Mar. 14. mentis sit, ignorare potest, quid nobis intelligendum sit; præsertim
Luc. 22. cum de humana natura sermo habeatur: quam in Christo uere fuisse, catholica fides dubitare neminem patitur: ut uir sanctissimus, at-
S. Hila. que doctissimus Hilarius præclare scripserit de ueritate carnis & sanguinis Christi, cum ex ipsius Domini professione, & fide nostra, caro eius uere sit cibus, relictum non esse ambigendi locum. Verum alter præterea locus a Pastoribus enucleandus est, ex quo aperte licet cognoscere, uerum Domini corpus, & sanguinem in Eucharistia contineri. Nam Apostolus posteaquam commemorauit panem, & uinū a Domino consecratum, & sacra mysteria apostolis suis administrata esse, subiungit: Probet autem se ipsum homo, ac sic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat, & bibit, non dijudicans corpus Domini. Quod si, ut hæretici distant, nihil aliud in sacramento uenerandum esset præter memoriam & signum passionis Christi; quid opus erat tam grauius uerbis fideles hortari, ut seipsos probarent? Graui enim illa, *RVDICI*, uoce declarauit Apostolus, nefariū aliquod scelus ab eo ad mitti, qui impure sumēs corpus Domini, quod in Eucharistia occulte latet, ab alio ciborum genere non distinguit. quod etiam supra in eadem epistola uberius explicauit Apostolus his uerbis: Calix benedictionis, cui benedicimus, non ne communicatio sanguinis Christi est? & panis, quem frangimus, non ne participatio corporis Domini est? Quæ quidem uerba ueram corporis, & sanguinis Christi domini substantiam demonstrant.

Hæc igitur scripturæ loca Pastoribus explicanda erunt, atque in primis docendum, nihil in eis dubij, aut incerti relictum esse; præsertim cum hæc Ecclesiæ Dei sacrosancta auctoritas interpretata sit: ad cuius sententiæ cognitionem duplici uia & ratione possumus peruenire. Prima est, cum Patres, qui ab initio Ecclesiæ, atque omni deinceps ætate floruerunt, & ecclesiasticæ doctrinæ optimi testes sunt, consulimus. hi uero summo consensu omnes huius dogmatis ueritatem apertissime tradiderunt. Quorum singula testimonia afferre, quoniam operosi laboris esset, satis erit pauca notare, uel indicare potius,

potius, ex quibus iudicium de ceteris facile fieri poterit. Primus igitur D. Ambrosius fidem suam proferat, qui in libro de iis, qui in initia mysteriis, testatus est, uerum Christi corpus in hoc sacramento sumi, sicut uerum ex Virgine sumptum est, idque certissima fide tenendum esse. & alio loco docet, ante consecrationem panem ibi esse, post consecrationem autem carnem Christi. Accedat alter testis

D. Ambro.

D. Chrysostomus, non minoris fidei, & grauitatis: qui quidem cum multis aliis in locis hanc ipsam ueritatem profitetur, & docet: tum uero præcipue homilia 60. de iis, qui sacra mysteria impure sumunt: itemque homilia 44. & 45. in sanctum Ioannem: inquit enim: Pareamus Deo, neque contradicamus; licet uel cogitationibus, uel oculis nostris uideatur aduersari, quod dicitur: Ipsius enim sermo infallibilis est; sensus noster facile seducitur. His uero omni ex parte consentiunt, quæ D. Augustinus, acerrimus catholicæ fidei propugnator, semper docuit, atque in primis titulum psalmi 33. exponens; scribit enim: Portare se in manibus suis, homini impossibile est, soli que Christo cōuenire potest: ferebatur enim ille in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait, Hoc est corpus meum. Ac Cyrillus præterea, Iustinus, & Irenæus adeo aperte lib. 4.

S. Chryso.

S. August.

in Ioannem ueram Domini carnem in hoc sacramento esse affirmat, ut eius uerba nullis possint fallacibus; & captiosis interpretationibus obscurari. Quod si Pastores alia etiam Patrum testimonia requirerent, facile erit sanctos Dyonisium, Hilarium, Hieronymum, Damascenum addere, innumerabilesque alios, quorum de hac re grauissimas sententias doctorum, & piorum hominum industria, & labore in unum congestos passim legimus. Altera restat uia, qua sanctæ Ecclesiæ iudicium in iis, quæ ad fidem pertinent, inuestigare liceat, contrariæ scilicet doctrinæ, & opinionis damnatio. At uero constat, semper corporis Christi ueritatem in sancto Eucharistiæ sacramento, ita per uniuersam Ecclesiam diffusam, & disseminatam esse, & consentienti uoluntate ab omnibus fidelibus receptam, ut, cū ante quingentos annos Berengarius id negare ausus esset, ibique signum tantūmodo esse assereret, statim in Vercellensi Concilio, quod

*S. Cyrillus,
Iustinus, &
Irenæus.*

Leonis IX. auctoritate conuocatum fuerat, omnium sententijs condemnatus, ipse hæresim suam anathemati addiderit. qui postea cum ad eandem impietatis insaniam rediisset, tribus alijs Concilijs; Turronensi, & duobus Romanis, quorum alterum Nicolaus II. alterum Gregorius VII. Pontifices Max. conuocarunt, damnatus est. Eam postea sententiam Innocentius III. in Concilio Lateranensi magno

S. d.

Cécilio Lar.

confir-

*Const. conc.
Flor. Triden.*

confirmauit: ac deinceps a Florentina, & Tridentina Synodis eiusdem ueritatis fides apertius declarata, ac stabilita est. Hæc igitur si Pastores diligenter exposuerint, (ut nihil dicamus de ijs, qui erroribus obæcari, nihil magis, quam ueritatis lucem, oderunt) & infirmos confirmare, & piorum mentes summa quadam lætitia, & uoluptate afficere poterunt; cum præsertim fidelibus dubitare nõ liceat, quin inter ceteros fidei articulos huius etiam dogmatis fides comprehendatur. nam cum Dei summam omnium rerum potestatem credunt, & consentunt; credant etiam necesse est, potestatem ei non defuisse maximi huius operis efficiendi, quod in Eucharistiæ sacramento admiramur, & colimus. Deinde cum credunt sanctam Ecclesiam catholicam; necessario sequitur, ut simul credant eam esse, quam explicauimus, huius sacramenti ueritatẽ. Sed nihil est profecto, quod ad piorum iucunditatem, & fructum addi possit, cum huius altissimi sacramenti dignitatem contemplantur. Primum enim intelligunt, quanta sit euangelicæ legis perfectio, cui datum est, id re ipsa habere, quod signis tantum & figuris Mosaicæ legis tempore adumbratum fuerat. Quare diuinitus dictum est a Dionysio, Ecclesiam nostram mediam esse inter Synagogam, & supremam Hierusalem, ac propterea utriusque participem. Ac profecto satis mirari fideles, numquam poterunt sanctæ Ecclesiæ perfectionem, eiusque gloriæ altitudinem; cum inter eam, & cælestem beatitudinem unus tantum gradus interesse uideatur. Hoc enim nobis cum cælitibus commune est, ut utrique Christum Deum, & hominem præsentem habeamus: sed, quo uno gradu ab eis distamus, illi præsentem beatam uisionem perfruntur; nos præsentem, & tamen ab oculorum sensu remotum, sacrorum mysteriorum admirabili integumento se occultatẽ, firmam, & constanti fide ueneramur. Præterea, fideles hoc sacramento Christi saluatoris nostri perfectissimam charitatẽ experiuntur. eius enim bonitatem maxime decuit, naturam, quam a nobis sumpserat, a nobis numquam subtrahere; sed, quantum fieri posset, esse, uersarique nobiscum uelle; ut illud omni tempore uere, & proprie dictum uideretur; Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.

S. Dionysius.

Prouerb. 8.

*De cõcomitã
tia partium
corporis Chri
sti in hoc sa
cramento.*

Iam uero hoc loco a Pastoribus explicandum est, non solum, uerum Christi corpus, & quidquid ad ueram corporis rationem pertinet, ueluti ossa, & neruus: sed etiam totum Christum in hoc sacramento contineri. Docere autem oportet, Christum hominem esse Dei & hominis, unius scilicet personæ, in quo diuina, & humana natura cõiuncta sit. quare utramque substantiam, & quæ utriusque substantiæ

stantiæ consequentia sunt, diuinitatem, & totam humanam naturam, quæ ex anima & omnibus corporis partibus, & sanguine etiam consistat, complectitur: quæ omnia in sacramento esse credendum est. Nam cum in cælo tota humanitas diuinitati in una persona & hypostasi coniuncta sit; nefas est suspicari; corpus, quod in sacramento inest, ab eadem diuinitate seiunctum esse. In quo tamē Pastores animaduertant, necesse est, non omnia eadem ratione, aut uirtute in hoc sacramento contineri. Quædam enim sunt, quæ ex ui, & efficiētia consecrationis in sacramento esse dicimus. nam cum uerba illa efficiant, quidquid significant, id esse in sacramento ex ui sacramenti diuinarum rerum scriptores appellarunt, quod uerborum forma exprimitur. ita si contingeret, ut aliquid ab aliis rebus omnino seiunctum esset, id solum, quod forma significaret, in sacramento esse, cetera non item esse docuerunt. quædam uero in sacramento continentur, quod illis rebus coniuncta sint, quæ forma exprimuntur. nam cum forma, quæ ad panem consecrandum adhibetur, corpus Domini significet; cum dicitur; Hoc est corpus meum; ipsum Christi domini corpus ex ui sacramenti in Eucharistia erit. At quia corpori sanguis, anima, & diuinitas coniungitur, hæc quoque in sacramento erunt omnia, non quidem ex consecrationis uirtute, sed ut ea, quæ corpori coniuncta sunt. Atque hæc ex concomitantia in sacramento esse dicuntur: qua ratione totum Christum in sacramento esse perspicuum est. si enim duo aliqua inter se re ipsa coniungantur; ubi unum sit, ibi alterum etiam esse necesse est. Sequitur itaque, totum Christum usque adeo tam in panis, quam in uini specie contineri, ut, quemadmodum in panis specie non corpus modo, sed etiā sanguis, & totus Christus uere inest, sic contra in uini specie non solum sanguis, sed corpus, & totus Christus uere inest. Sed quamquam hæc ita se habere, omnibus fidelibus certum & persuasissimum esse debet: optimo tamen iure institutum est, ut separatim duæ consecrationes fierent. Primo enim, ut passio Domini, in qua sanguis a corpore diuisus est, magis referatur: cuius rei causa in consecratione sanguinis effusum esse meminimus. Deinde maxime consentaneum fuit, ut, quoniam sacramento ad alendam animam utendum nobis erat, tamquam cibus & potus institueretur, ex quibus perfectum corporis alimentum constare perspicuum est. Neque uero illud prætermittendum, non solum in utraque specie, sed in quauis utriusque speciei particula totum Christum contineri. sic enim Augustinus scriptum, reliquit: Singuli accipiunt Christum dominum, & in singulis portionibus

s. August.

tionibus totus est, nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis; atque id præterea ex euangelistis facile colligi potest. Neque enim credendum est, singula panis frustra propria uerborum forma a Domino consecrata esse, sed eadem simul omnem panem, qui ad sacra mysteria conficienda, atque apostolis distribuenda satis futurus esset. id quod de calice factum esse apparet, cum ipse dixit:

Luc. 22. Accipite, & diuidite inter uos. Hactenus quæ explicata sunt, eo pertinent, ut ostendat Pastores, uerum Christi corpus, & sanguinem in Eucharistiæ sacramento contineri. Nunc, quod alterum erat propositum, docebunt etiam panis & uini substantiam in sacramento post consecrationem non remanere. Hoc uero quamuis maximam admirationem merito habere possit, tamen cum eo, quod prius demonstratum est, necessario coniungitur. Etenim si est uerum Christi corpus sub panis, & uini specie post consecrationem; omnino necesse est, cum ibi antea non esset, hoc uel loci mutatione, uel creatione, uel alterius rei in ipsum conuersione factum esse. At uero fieri non posse constat, ut corpus Christi in sacramento sit, quod ex uno in alium locum uenerit. ita enim fieret, ut a cæli sedibus abesset: quoniam nihil mouetur, nisi locum deserat, a quo mouetur. Creati autem corpus Christi minus credibile est, ac ne in cogitationem quidem cadere hoc potest. relinquitur ergo, ut in sacramento sit corpus Domini, quod panis in ipsum conuertatur. Quare nulla panis substantia remaneat, necesse est.

*Later. Conc.
Eugenius. 4.
Decr.*

Trid. Syn.

Hac ratione adducti Patres & maiores nostri, in Concilijs, Lateranensi magno, & Florentino, huius articuli ueritatem apertis decretis confirmarunt. a Tridentina uero Synodo explicatius ita definitum est: Si quis dixerit in sacrosancto Eucharistiæ sacramento remanere substantiam panis, & uini, una cum corpore, & sanguine domini nostri Iesu Christi, anathema sit. Hac uero ex testimonijs scripturarum facile fuit colligere; primum, quod in eius sacramenti institutione ipse Dominus dixit; Hoc est corpus meum. uocis enim, hoc, ea uis est, ut omnem rei præsentis substantiam demonstret. quod si panis substantia remaneret, nullo modo uere dici uideretur; Hoc est corpus meum. Deinde Christus dominus apud Ioanem, Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita; panem uidelicet carnem suam uocans. Ac paulo post subiecit; Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. & rursus: Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Cum ergo tam clavis, & perspicuis uerbis carnem suam panem, & cibum uerum; sanguinem

Mat. 26.

Mar. 14.

Luc. 22.

1. ad Cor. 11

Ioan. 6.

item

item uerum potum nominauerit; satis uidetur declarasse, nullam in sacramento substantiam panis, & uini remanere. Atque hanc perpetuo sanctorum Patrum cōsentientem fuisse doctrinam, qui eos euoluerit, facile intelliget. D. quidem Ambrosius ita scribit: Tu forte dicis: meus panis est usitatus; sed panis iste, panis est ante uerba sacramentorum: ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. quod quidem ut facilius probare posset, uaria deinde affert exempla, & similitudines. Alibi uero, cū uerba illa interpretaretur; Omnia, quæcumque Dominus uoluit, fecit in cælo, & in terra; Licet, inquit, figura panis, & uini uideatur, nihil tamen aliud, quam caro Christi, & sanguis, post consecrationem credendum est. Atque eisdem fere uerbis eandem sententiam sanctus Hilarius exponens, docuit, quamuis extrinsecus panis, & uinum uideatur, uere tamē corpus, & sanguinem Domini esse. Sed moneant Pastores hoc loco, mirandum non esse, si post consecrationem panis etiam uocetur. hoc enim nomine Eucharistia appellari consuevit, tum quia panis specie habeat, tum quia naturalē alendi, & nutriendi corporis uim, quæ panis propria est, adhuc retineat. Eam autē esse sacramentum litterarū consuetudinē, ut res ita appellet, cuiusmodi esse uideantur, satis ostēdit, quod in Genesi dictū est, tres uiros Abrahæ apparuisse, qui tamē tres angeli erāt. Et duo illi, qui apostolis ascendentem in cælum Christo domino apparuerūt cū essent angeli, uiri dicuntur. Difficillima est omnino huius mysterij explicatio; sed tamē conabuntur Pastores, ijs, qui magis in diuinarum rerū cognitione profecerūt, (nam qui adhuc imbecilliores sunt, uerendum esset, ne rei magnitudine opprimerentur) conabuntur, inquam, tradere huius admirabilis conuersionis modum: quæ ita fit, ut tota panis substantia diuina uirtute in totam corporis Christi substantiam, totaque uini substantia in totam sanguinis Christi substantiam, sine ulla Domini nostri mutatione conuertatur. Neque enim Christus aut generatur, aut mutatur, aut augetur, sed in sua substantia totus permanet. Quod mysterium cum D. Ambrosius declararet; Vides, inquit, quam operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta uis est in sermone domini Iesu, ut inciperet esse, quæ non erant, mundus scilicet: quanto magis operatorius est, ut sint, quæ erant, & in aliud commutentur? In quam sententiam alij etiam ueteres, & grauissimi Patres scriptum reliquerunt: D. quidem Augustinus: Fideliter fatemur ante cōsecrationem panem esse, & uinum, quod natura formauit, post consecrationem uero carnem Christi, & sanguinem, quod benedictio conseruauit. Damascenus: Corpus secundum ueritatem coniunctum est diuinitati, corpus ex

D. Ambro.

S. Hilar.

Gen. 18.
Ab. 1.

D. Ambros.

D. August.

Damascenus

O sancta

sancta Virgine; non quod ipsum corpus assumptum de cælo descendat: sed quod ipse panis, & uinum in corpus & sanguinem Christi transmutentur. Huius itaque admirabilis conuersio conuenienter & proprie a sancta catholica Ecclesia transubstantiatio est appellata, quemadmodum sacra Tridentina Synodus docuit. Ut enim generatio naturalis, quod forma in ea mutatur, recte, & proprie transformatio dici potest: ita etiam, quod in sacramento Eucharistiæ tota unius rei substantia, in totam alterius rei substantiam transeat, uerbum transubstantiationis recte, & sapienter a maioribus nostris inuentum est.

*Sacrosancti
Eucharistiæ
sacramentum
pie credendū,
non curiose
scrutandum.*

Sed illud sæpissime a sanctis Patribus repetitum fideles admonendi sunt, ne curiosius inquirant, quo pacto ea mutatio fieri possit. nec enim percipi a nobis potest, nec in naturalibus mutationibus, aut in ipsa rerum creatione eius rei exemplum aliquod habemus. Verum, quid hoc sit, fide cognoscendum est; quo modo fiat, curiosius non inquirendum. Non minorem uero cautionem Pastores adhibeant, oportet, in eo etiam mysterio explicando, quo modo Christi domini corpus, uel in minima panis particula, totum contineatur: uix enim umquam huiusmodi disputationes instituendæ erūt: sed tamen, quando Christiana charitas hoc postulauerit, primum quidem meminerint, fidelium animos illa uoce præmunire; Non erit impossibile apud Deum omne uerbum. Deinde uero doceant, Christum dominum in hoc sacramento, ut in loco, non esse: etenim locus res ipsas consequitur, ut magnitudine aliqua præditæ sunt. Christum uero dominum ea ratione in sacramento esse non dicimus, ut magnus, aut paruus est, quod ad quantitatem pertinet, sed ut substantia est. Substantia enim panis in Christi substantiam, non in magnitudinem, aut quantitatem, conuertitur. Nemo uero dubitat substantiam æque in paruo, atque in magno spatio contineri. nam & aeris substantia, totaque eius natura sic in parua, ut in magna aeris parte, itemque tota aquæ natura non minus in urnula, quam in flumine insit, necesse est.

Luc. ca. 1.

Cum igitur panis substantiæ, corpus Domini nostri succedat; fateri oportet, ad eundem planemodum in sacramento esse; quo modo panis substantia ante consecrationem. Ea uero utrum sub magna, an sub parua quantitate esset, nihil ad rem omnino pertinebat. Tertium restat, quod in hoc sacramento maximum atque admirabile uideatur: quod quidem, iam duobus aliis explicatis, facilius a Pastoribus tractari posse, existimandum est; panis

panis uidelicet & uini species in hoc sacramento sine aliqua re subiecta constare. Nam cum antea demonstratum sit, corpus Domini, & sanguinem uere in sacramento esse, ita ut nulla amplius subsit panis, & uini substantia; quoniam ea accidentia Christi corpori, & sanguini inherere non possunt: relinquitur, ut supra omnem naturæ ordinem ipsa se, nulla alia re nisi, sustentent. Hæc perpetua, & constans fuit catholicæ Ecclesiæ doctrina; quæ etiam facile eorum testimoniorum auctoritate confirmari poterit, quibus antea planum factum est, nullam residere in Eucharistia panis, aut uini substantiam. Sed nihil magis fidelium pietati conuenit, quam, omnis subtilioribus quæstionibus, huius admirabilis sacramenti maiestatem uenerari, & colere; ac deinde in eo summam Dei prouidentiam suspicere, quod sacrosancta mysteria sub panis, & uini specie administranda instituerit. nam cum a communi hominum natura maxime abhorreat humanæ carnis esca, aut sanguinis potione uesci; sapientissime fecit, ut sanctissimum corpus & sanguis sub earum rerum specie, panis, inquam, & uini, nobis administraretur, quorum quotidiano, & communi alimento maxime delectamur. Adiunctæ uero etiam sunt duæ illæ utilitates: quarum prima est, quod ab infidelium calumnia liberati sumus; quas facile effugere nō possemus, si Dominum sub propria specie comedere uideremur: altera est, quod, dum corpus, & sanguinem Domini ita sumimus, ut tamen, quod uere sit, sensibus percipi non possit, hoc ad fidem in animis nostris augendam plurimum ualet: quæ quidem, ut sancti Gregorii sententia peruulgatum est, ibi non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum. Hæc autem, quæ hæcenus exposita sunt, non nisi magna adhibita cautione, pro audientium captu, & temporum necessitate explicanda erunt.

S. Gregorius
Rom. Pont.

Verum, quæ de huius admirabili sacramenti uirtute, & fructibus dici possunt, nullum esse genus fidelium existimandum est, ad quos earum rerum cognitio non pertineat, quibus maxime necessaria uideri non debeat. Ut enim Eucharistiæ utilitatem fideles intelligant, ob eam potissimum causam, quæ de hoc sacramento tam multis uerbis differuntur, cognoscenda sunt. Sed quoniam immensæ eius utilitates, & fructus nulla oratione explicari possunt: unus, aut alter locus a Pastoribus tractandus erit, ut ostendant, quanta in sacrosanctis illis mysterijs bonorum omnium copia, & affluentia inclusa sit. hoc uero aliqua ex parte ita assequuntur, si, omnium

De multiplici
& admirabili
fructu tantum
sacramenti.

sacramentorum ui, atque natura patefacta, Eucharistiam fonti, cetera riuulis comparauerint. uere enim, ac necessario fons omnium gratiarum dicenda est; cum fontem ipsum celestium charismatum, & donorum, omniumque sacramentorum auctorem Christum dominum admirabili modo in se contineat; a quo tamquam a fonte ad alia sacramenta, quidquid boni, & perfectionis habent, deriuatur. Ex hoc igitur diuinæ gratiæ amplissima munera, quæ nobis hoc sacramento impertiuntur, facile colligi poterunt. Commode etiam fieri uidebitur, si panis, & uini natura, quæ huius sacramenti symbola sunt, perpendatur. nam quos usus corpori panis, & uinū affert, eos omnes animæ saluti, & iucunditati, ac meliori quidem ac perfectiori ratione, Eucharistiæ sacramentum præbet. Neque enim hoc sacramentum in substantiam nostram, ut panis, & uinum, mutatur; sed nos quodam modo in eius naturam conuertimur: ut recte illud D. Augustini ad hunc locum transferri possit: *Cibus sum grandium: cresce, & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ: sed tu mutaberis in me. quod si gratia, & ueritas per Iesum Christum facta est; in animam quoque influat, est necesse, cum eum pure, & sancte accipit, qui de seipso dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. nam qui pietatis, & religionis studio affecti hoc sacramentum sumunt, nemini dubium esse debet, quin ita filium Dei in se admittant, ut eius corpori tamquam uiua membra inferantur: siquidem scriptum est: Qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Item: Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Quem locum Cyrillus dum interpretaretur, inquit: Dei uerbum uniens se ipsum propriæ carni, fecit ipsam uiuificatiuam. Eum ergo decebat miro quodam modo uniri corporibus per sacram eius carnem, & pretiosum sanguinem, quæ accipimus in benedictione uiuificatiua in panē & uino. Verum, quod dicitur Eucharistia gratiam tribui, Pastores admoncant, oportet, ita intelligendum non esse, perinde ac necesse non sit, ut, qui se ipsa hoc sacramentum utiliter percepturus est, gratiam antea adeptus fuerit. Constat enim, quemadmodum mortuis corporibus naturale alimentum nihil prodest, ita etiam animæ, quæ spiritu non uiuit, sacra mysteria non prodesse. ac propterea panis, & uini speciem habent, ut significetur, non quidem reuocandæ ad uitam animæ, sed in uita conseruandæ causa instituta esse.*

Verum

Verum hoc ideo dictum est, quoniam prima etiam gratia, (qua omnes præditos esse oportet, ante quam sacram Eucharistiam ore contingere audeant, ne iudicium sibi manducent, & bibant,) nemini tribuitur, nisi hoc ipsum sacramentum desiderio, & uoto percipiant. Est enim omnium sacramentorum finis, & ecclesiasticæ unitatis, ac coniunctionis symbolum: neque extra Ecclesiam consequi gratiam ullus potest. Deinde, quoniam, uti corpus cibo naturali non conseruatur modo, sed etiam augetur, gustusque nouam quotidie ex eo uoluptatem, & suauitatem percipit: ita etiam sacræ Eucharistiæ cibus non solum animam sustentat, sed uires illi addit, efficitque ut spiritus diuinarum rerum delectatione magis, ac magis commoueatur: ob eam causam fit, ut, gratiam hoc sacramento tribui, recte, & uerissime dicatur. iure enim manna comparari potest, ex quo omnis S^{ap. 26.} saporis suauitas percipiebatur. Remitti uero Eucharistia, & condonari leuiora peccata, quæ uenalia dici solent, non est quod dubitari debeat. Quidquid, n. cupiditatis ardore anima amisit, dum leui aliqua in re parum offendit, totum id Eucharistia, eas ipsas minores culpas abstergens, restituit: quemadmodum etiam (neque enim a propolita similitudine discedendum uidetur) quod innati caloris ui quotidie detrahitur, ac deperit, paulatim addi, & refici naturali alimento sentimus. Quare merito a diuino Ambrosio de hoc cælesti sacramento dictum est: Iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis. Verum hæc de ijs peccatis intelligenda sunt, quorum sensu, & delectatione animus non permouetur. Illa præterea in sacris mysteriis uis est, ut nos a criminibus puros, & integros, atque a tentationum impetu incolumes seruet, ac tamquæ cælesti medicamento animam præparat, ne alicuius mortiferæ perturbationis ueneno facile infici, ac corrumpi queat. Atque ob eam etiam causam, ut testatur diuus Cyprianus, cum olim a tyrannis fideles ad tormenta, & eadem propter Christiani nominis confessionem uulgo raperentur, ne illi forte dolorum acerbitate uicti, in salutari certamine deficerent, uetus in Ecclesia catholica mos fuit, ut eis ab Episcopis Dominici corporis, & sanguinis sacramenta præberentur. Sed carnis etiam libidinem cohibet, ac reprimat, dum enim charitatis igne animos magis incendit, concupiscentiæ ardorem restringat, necesse est: Postremo, ut uno uerbo omnes huius sacramenti utilitates, & beneficia comprehendantur, dicendum est, sacræ Eucharistiæ summam uim esse ad æternam gloriam cōparandam. scriptum est enim: Qui manducat meam carnem, Ioan. 11.

& bibit meum sanguinem, habet uitam æternam : & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Huius uidelicet sacramenti gratia fideles, dum hanc uitam degunt, summa conscientia pæce, & tranquillitate perfruuntur; deinde eius uirtute recreati, non secus atque Helias, qui subcineritij panis fortitudine ambulauit usque ad montem Dei Horeb, cum ex uita emigrandi tempus aduenit, ad æternam gloriam, & beatitudinem ascendant. Hæc omnia a Pastoribus latissime explicabuntur, si uel D. Ioannis cap. 6. in quo multiplices huius sacramenti effectus aperiuntur, tractandum sumpserint: uel admiranda Christi domini facta percurrentes, ostenderint, cum eos iure ac merito beatissimos fuisse existimamus, in quorum testa mortalis receptus est, uel qui illius uestis, aut fimbriae tactu sanitatem recuperarunt: multo nos beatiores, & feliciores esse, in quorum animam immortali gloria præditus ingredi non grauetur, ut eius uulnera sanet omnia, eamque, amplissimis muneribus ornatam, sibi coniungat.

De usu et modo sumendi sacramenti: de qua præparatione cū animi, tum etiā corporis.

1. ad Cor. 11.

D. Augustinus.

1. ad Cor. 11.

Ad Gal. 5.

1. ad Cor. 11.

Verum docendum est, a quibus ingentes illi sacrae Eucharistiae fructus, qui modo commemorati sunt, percipi possint, neque unā tantum esse communicandi rationem, ut fidelis populus discat meliora charismata æmulari. Recte igitur, & sapienter maiores nostri, ut in Tridentina Synodo legimus, tres huius sacramenti sumendi rationes distinxerunt. Alii enim sacramentum tantum accipiunt, ut peccatores, qui sacra mysteria impuro ore, & corde accipere non uerentur, quos Apostolus ait indigne māducare, & bibere corpus Domini. De his D. Augustinus ita scribit: Qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio non manducat spiritua liter eius carnem, licet carnaliter, & uisibiliter premat dentibus sacramenta corporis, & sanguinis. Qui itaque hoc modo affecti sacra mysteria accipiunt, non solum ex his nullum capiunt fructum, sed, ipso Apostolo teste, iudicium sibi manducant, & bibunt. Alii uero spiritu tantummodo Eucharistiam sumere dicuntur: ij sunt, qui desiderio, & uoto propositum cælestem illum panem comedunt, fide uiua incensi, quæ per dilectionem operatur: ex quo si non omnes, maximos certe utilitatis fructus consequuntur. Alii denique sunt, qui sacramento, & spiritu, sacram Eucharistiam percipiunt; qui cū ex Apostoli doctrina prius se probauerint, ac ueste nuptiali ornati ad diuinam hanc mensam accesserint, ex Eucharistia capiunt uberrimos illos, quos antea diximus, fructus. Quare perspicuum est, eos se maximis, & cælestibus bonis priuare, qui cū ad corporis Domini sacra-

sacramentum etiam sumendum parati esse possint, fatis habent spiritu tantum sacram communionem accipere. Sed iam docendum est, qua ratione præparatos fidelium animos esse oporteat, antequam ad sacramentalem Eucharistiæ perceptionem ueniant. Ac primum quidem ut pateat, eam præparationem maxime necessariam esse, Saluatoris nostri exemplum proponendum est. Nam ante quam apostolis pretiosi corporis, & sanguinis sui sacramenta daret, quamvis iam mundi essent, pedes eorum lauit, ut declararet omnem diligentiam adhibendam esse, ne quid nobis ad summam animi integritatem, & innocentiam desit, cum sacra mysteria percepturi sumus. Deinde uero fideles intelligant, quemadmodum, si optime affecto, & præparato animo Eucharistiæ aliquis sumat, amplissimis cælestis gratiæ muneribus ornatur: ita contra, si imparatus accipiat, non solum nihil commodi, sed maxima etiam incommoda, & detrimenta cum accipere. Optimis enim rebus, & maxime salutaribus hoc proprium est, ut, si in tempore iis utamur, uehementer proficiant; sin alieno tempore adhibeantur, perniciem, & exitium afferat. Quare mirandum non est, ingentia quoque, & præclarissima Dei dona, cum bene constituto animo accipiuntur, ad cælestem gloriam consequendam maximo nobis adiumento esse; at uero, cum iis nos ipsos indignos præbemus, sempiternam mortem asserre. Id uero arcæ Domini exemplo comprobatur. arca enim fœderis, qua nihil præstantius Israeliticus populus habuit, cui etiam per illam maxima, & innumerabilia beneficia Dominus tribuerat, a Philisteis ablata summam illis pestem, & calamitatem cum æterno dedecore coniunctam importauit. sic etiam cibi, qui ore accepti in stomachum bene affectum illabuntur, corpora alunt, & sustentant; qui uero in stomachum uitiosis humoribus plenum infundi solent, graues morbos efficiunt. Primam itaque illam præparationem fideles adhibeant, ut discernant mensam a mensa, hanc sacram ab aliis profanis, cælestem hunc panem a communi. Atque hoc fit, cum certo credimus præsens esse uerum corpus, & sanguinem Domini, quem in celo angelii adorant, ad cuius nutum columnæ cæli contremiscunt, & paucæ, cuius gloria plenum est cælum & terra. Hoc nimirum est diiudicare corpus Domini, quod Apostolus admonuit: cuius tamen mysterii magnitudinem uenerari potius oportet, quam in disputationibus eius ueritatem curiosius perquirere. Altera uero illa præparatio maxime necessaria est, ut unusquisque a se ipso quærat, num pacem cum aliis habeat, num proximos uere atque ex animo diligat. Si ergo

Ioh. 13.

1. Reg. 5.

Iob. 26.

1. ad Cor. 11.

Matth. 5. offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare; & uade prius reconciliari fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum. Deinde conscientiam nostram scrutari diligenter debemus, ne forte exitiali aliquo peccato cõtaminati simus, cuius penitere necesse sit; ut prius contritionis & cõfessionis medicamento illud eluatur. De-

Syn. Triden. finitum est enim a sancta Tridentina Synodo, nemini licere, quem mortalis peccati conscientia stimulet, si sacerdotis facultas data sit, antequam se sacramentali confessione purgarit, quantum uis sibi contritus esse uideatur, sacram Eucharistiam accipere. Præterea, taciti cum animis nostris cogitemus, quam indigni simus, quibus diuinum hoc beneficium a Domino tribuatur: quare illud Centurionis, de quo idem ipse Saluator testatus est, se non inuenisse tantam fidem in

Matth. 8. Israel, ex animo dicendum est: Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum. Exquiramus etiam a nobis ipsis, an illud Petri

Ioan. 21. usurpare nobis liceat: Domine, tu scis, quia amo te. Meminisse enim oportet, cum, qui sine ueste nuptiali in Domini conuiuio accubuerat, in tenebrosam carcerem cõiectum, sempiternis pœnis addictum fuisse. Neque uero animi solum, sed etiam corporis præparatione opus est. nam ieiuni ad sacram mensam accedere debemus, ita ut saltem a dimidia antecedentis diei nocte, usque ad illud temporis punctum, quo Eucharistiam accipimus, nihil omnino comederimus, aut biberimus. Postulat etiam tanti sacramenti dignitas, ut qui matrimonio iuncti sunt, aliquot dies a concubitu uxorum abstineant;

1. Reg. 21. Dauidis exemplo admoniti, qui cum panes propositionis a sacerdote accepturus esset, purum se, & pueros suos ab uxorum consuetudine tres ipsos dies esse professus est. Hæc fere sunt, quæ maxime obseruari a fidelibus oportet, ut se ad sacra mysteria utiliter accipienda ante parent. reliqua enim, quæ hac in re prouidenda esse uideantur, ad hæc ipsa capita facile redigi poterunt.

*Eucharistia
sacramentum
quando, quo-
ties, et a qui-
bus sumendū.*

Cõcilio Late.

Sed ne forte aliqui segniores ad hoc sacramentum percipiendum reddantur, quod tantam præparationem adhibere graue admodum, & difficile ducant, fideles sæpe admonendi sunt, omnibus eam legem propositam esse, ut sacram Eucharistiam accipiant. Præterea, constitutum est ab Ecclesia, ut, qui semel saltem singulis annis in Pascha non communicauerit, ab ecclesia arceatur. Neque tamē fideles hoc satis habeant, se huius decreti auctoritati obtemperantes semel tantummodo corpus Domini quotānis accipere; uerum sapius iterandam Eucharistia communionem existiment. Vtrum autem singulis

mensibus,

mensibus, uel hebdomadis, uel diebus id magis expediât, certa om-
 nibus regula præseribi non potest. ueruntamen illa est sancti Augu- *S. August.*
 stini norma certissima; Sic uiue, ut quotidie possis sumere: Quare
 Parochi partes erunt, fideles crebro adhortari, ut, quemadmodum
 corpori in singulos dies alimentum subministrare necessarium pu-
 tant: ita etiam quotidie hoc sacramento alendæ, & nutriendæ animæ
 curam non abiciant: neque enim minus spiritali cibo animam,
 quam naturali corpus, indigere perspicuum est. Vehementer autem *Idem.*
 proderit hoc loco repetere maxime illa, & diuina beneficia, quæ, ut
 antea demonstratum est, ex Eucharistiæ sacramentali communione
 consequimur. illa etiam figura erit addenda, cum singulis diebus cor- *Exod. 16.*
 poris uires manna reficere oportebat; itemque sanctorum Patrum
 auctoritates, quæ frequentem huius sacramenti perceptionem ma-
 gnopere commendant. Neque enim unius sancti patris Augustini *D. August.*
 ea fuit sententia: Quotidie peccas, quotidie sume: sed, si quis dilige-
 ter attenderit, eundem omnium Patrum, qui de hac re scripserunt,
 sensum fuisse, facile comperiet. Ac tempus quidem olim fuisse, cum
 fideles quotidie Eucharistiam acciperent, ex apostolorum actis intel- *Act. 2.*
 ligemus: omnes enim, qui tunc Christianam fidem profitebantur;
 uera & sincera charitate ita ardebant, ut, cum sine intermissione ora-
 tionibus, & aliis pietatis officiis uacarent, quotidie ad sacra Domini-
 ci corporis mysteria sumenda parati inuenirentur. Eam postea con- *S. Anacle-
tus Papa.*
 suetudinem, quæ intermitteri uidebatur, Anacletus, sanctissimus mar-
 tyr, & Pontifex, aliqua ex parte renouauit: præcepit enim, ut mini-
 stri, qui Missæ sacrificio interessent, communicarent: quod ab Apo-
 stolis constitutum esse affirmaret. Diu etiam in Ecclesia ille mos fuit,
 ut sacerdos, peracto sacrificio, cuius Eucharistiam sumpsisset, ad po-
 pulum, qui aderat, conuersus, his uerbis ad sacram mensam fideles
 inuitaret: Venite fratres ad communionem. tunc qui parati erant,
 summa cum religione sacrosancta mysteria sumebant. Sed cum dein
 de charitas, & pietatis studium adeo refrixisset, ut raro admodum ad
 communionem fideles accederent; sancitum est a Fabiano Pontifi- *S. Fabianus
Papa.*
 ce, ut ter quotannis, Natali Domini, & Resurrectione, & Penteco-
 ste omnes Eucharistiam sumerent. id quod postea a multis Conciliis,
 præsertim uero ab Agathensi primo confirmatum est. Ad extremum, *Agathensi. 1.
Conc.*
 cum eo res adducta esset, ut non modo sancta illa & salutaris præce-
 ptio non seruaretur, sed in plures etiam annos sacræ Eucharistiæ cõ-
 munio differretur, decretum est in Lateranensi Concilio, ut semel *Conc. Later.*
 ad minus singulis annis in Pascha fideles omnes sacrum Domini
 corpus

corpus acciperent; qui uero id facere neglexissent, ecclesiæ aditu prohiberentur. Verum quamuis hæc lex Dei, et Ecclesiæ auctoritate sancita, ad omnes fideles pertineat, docendum est tamen eos excipi, qui nondum rationis usum propter ætatis imbecillitatem habent. hi enim neque sacram Eucharistiā a profano & communi pane sciūt discernere, neque ad eam accipiendam pietatem animi, & religionē afferre possunt. atque id etiam a Christi domini institutione alienissimum uidetur: inquit enim: Accipite, & comedite. Infantes autem idoneos non esse, qui accipiant, & comedant, satis constat. Verus quidem illa fuit in quibusdam locis consuetudo, ut infantibus etiā sacram Eucharistiā præberent: sed tamen tum ob eas causas, quæ ante dictæ sunt, tum ob alias Christianæ pietati maxime cōsentaneas iamdiu eiusdem Ecclesiæ auctoritate id fieri desit. Qua uero ætate pueris sacra mysteria danda sint, nemo melius constituere poterit, quam pater, & sacerdos, cui illi confitentur peccata. ad illos enim pertinet explorare, & a pueris percunctari, an huius admirabilis sacramenti cognitionem aliquam acceperint, & gustum habeant. Amentibus præterea, qui tunc a pietatis sensu alieni sunt, sacramenta dare minime oportet: quamuis, si, ante quam in infanciam inciderint, piā, & religiosam animi uolūtatē præstulerunt, licebit eis in fine uitæ ex Concilii Carthaginēsis decreto Eucharistiā administrare; modo uomitionis, uel alterius indignitatis, & incommodi periculum nullum timendum sit.

Quod uero ad cōmunicandi ritum pertinet, doceant Parochi sanctæ Ecclesiæ lege interdictum esse, ne quis sine ipsius Ecclesiæ auctoritate, præter sacerdotes, corpus Domini in sacrificio conficientes, sub utraque specie sacram Eucharistiā sumat. nam, ut a Tridentina Synodo explicatum est, quamuis Christus dominus in ultima cena altissimum hoc sacramentum in panis, & uini speciebus instituerit, & apostolis tradiderit: ex eo tamen non efficitur, hanc legem a Domino saluatore constitutam esse, ut omnibus fidelibus sacra mysteria sub utraque specie administranda sint. Etenim idem Dominus noster cum de hoc sacramento loqueretur, alterius tantum speciei sæpius meminit, ut cum inquit: Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum: &, Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita: &, Qui manducat hunc panem, uiuet in æternum. Multis uero, & ijs quidem grauissimis rationibus adductam esse Ecclesiam patet, ut hanc potissimum sub altera specie communicandi consuetudinem nō solum approbaret, sed etiā decreti auctoritate firmaret.

Primum

Primum enim maxime cauendum erat, ne sanguis Domini in terram funderetur: quod quidem facile uitari posse non uidebatur, si in magna populi multitudine eum ministrare oportuisset. Præterea, cum sacra Eucharistia ægrotis præsto esse debeat, magnopere timendum erat, ne, si diutius uini species asseruaretur, coaceresceret. Per multi præterea sunt, qui uini saporem, ac ne odorem quidem perferre ullo modo possint. Quare ne, quod spiritualis salutis causa dandum est, corporis ualitudini noceret, prudentissime sancitum est ab Ecclesia, ut panis tantummodo speciem fideles acciperent. Accedit ad alias rationes, quod in pluribus prouincijs summa uini penuria laboratur. neque id aliunde sine maximis impensis, ac non nisi longissimis, & difficillimis itineribus conueniri potest. Deinde, quod maxime omnium ad rem pertinet, cõuellenda erat eorum hæresis, qui negabant sub utraque specie totum Christum esse, sed corpus tantum exangue sub panis, sanguinem autem sub uini specie contineri asserabant. Ut igitur fidei catholicæ ueritas magis ante omnium oculos poneretur, sapientissimo consilio alterius speciei, hoc est panis communio inducta est. Sunt & aliæ rationes ab iis collectæ, qui de hoc argumento disserunt; quæ si opus esse uidebitur, a Parochis afferri poterunt. Iam de ministro, quamuis id a nemine ferè ignorari possit, agendum est, ne quid prætermisum sit, quod ad huius sacramenti doctrinam pertinere uideatur. itaque tradendum est, solis sacerdotibus potestatem datam esse, ut sacram Eucharistiam conficiant, ac fidelibus distribuant. Eum autem morem in Ecclesia semper seruatum esse, ut fidelis populus a sacerdotibus sacramenta acciperet, sacerdotes autem sacra facientes ipsi se communicarent, sancta Tridentina Synodus explicauit; ostenditque hanc consuetudinem tamquam ab apostolica traditione profectam, religiose retinendam esse; cum præsertim huius rei illustre nobis exemplum Christus dominus reliquerit, qui & sanctissimum corpus suum consecrauit, & apostolis suis manibus porrexit. Verum, ut quacumque ratione tanti sacramenti dignitati consuleretur, non modo eius administrandi potestas solis sacerdotibus data est, sed lege etiã Ecclesia uetuit, ne quis, nisi consecratus esset, sacra uasa, lintea, & alia instrumenta, quæ ad illius cõsecrationem necessaria sunt, tractare, aut tangere auderet; modo grauis aliqua necessitas nõ incideret. Ex quo tum sacerdotes ipsi, tum reliqui fideles intelligere possunt, quanta religione, & sanctitate præditos esse oporteat, qui ad Eucharistiam uel consecrandam, uel administrandam, uel sumendam accedunt. Quamquam, quod antea

Trident. Syn.

Matth. 26.

Mar. 24.

antea de ceteris sacramentis dictum est, ea non minus per improbos administrari, si, quæ ad illorum perfectam rationem attinent, rite feruentur. idem ualet in Eucharistiæ sacramento. neque enim hæc omnia ministrorum merito niti, sed Christi domini uirtute, & potestate geri credendum est. Hæc sunt, quæ de Eucharistia, ut sacramentum est, explicanda erunt.

Nunc, quod restat dicendum, ut sacrificium est, explanare oportet; ut intelligent Parochi, quæ potissimum de hoc mysterio, quæadmodum sancta Synodus decreuit, Dominicis & festis diebus fidei-populo tradere debeant. Etenim hoc sacramentum non solum thesaurus est cælestium diuitiarum; quo si bene utamur, Dei gratiam nobis conciliamus, & amorem: sed in eo præcipua quædam ratio inest, quæci pro immensis in nos collocatis beneficiis aliquam gratiam referre possimus. At uero hæc uictima si rite, & legitime immoletur, quam grata, & accepta Deo sit, ex hoc colligitur. Si enim ueteris legis sacrificia, de quibus scriptum est; Sacrificium, & oblatione noluiti: & iterum; Si uoluisses, sacrificium dedissem: utique holocaustis non delectaberis: ita placuerunt Domino, ut scriptura Deum odoratum esse odorem suauitatis, idest grata ei & accepta fuisse, testetur. Quid nobis sperandam de eo sacrificio, in quo ille ipse immolatur, atque offertur, de quo cælestis uox bis audita est; Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui? Hoc igitur mysterium Parochi diligenter exponent, ut, cum fideles ad rem diuinam conuenerint, attente, & religiose sacra illa, in quibus intersunt, meditari discant. In primis autem docebunt, Eucharistiâ duabus de causis a Christo domino institutam esse. altera est, ut cælestæ animæ nostræ alimentum esset, quo uitam spiritualem tueri, & conseruare possemus: altera, ut Ecclesia perpetuum sacrificium haberet, quo peccata nostræ expiarentur, & cælestis pater, sceleribus nostris sæpe grauiter offensus, ab ira ad misericordiam, a iustæ animaduersionis seueritate ad clementiam traderetur. Huius rei figuram, & similitudinem in agno Paschali licet animaduerrere, qui ut sacrificiû & sacramentum a filiis Israel offerri, & comedi consueuerat. Nec uero, cum Saluator noster Deo patri seipsum in ara crucis oblaturus esset, ullam suæ erga nos immensæ charitatis illustriorem significationem dare potuit, quam cum nobis uisibile sacrificium reliquit, quo cruentum illud semel in cruce paulo post immolandum instauraretur, eiusque memoria usque in finem sæculi quotidie summa cû utilitate ab Ecclesia per uniuersum orbem diffusa coleretur. Differunt autem

Trid. syn.

Psal. 38.

Psal. 50.

Gen. 8.

Mat. 3. 17.

Gen. 22. 1.

Gen. 22. 1.

Gen. 22. 1.

autem plurimum inter se hæc duæ rationes: sacramentū enim consecratione perficitur: omnis uero sacrificij uis in eo est, ut offeratur. Quare sacra Eucharistia, dum in pyxide continetur, uel ad ægrotum deferitur, sacramenti, non sacrificij rationem habet: deinde etiam, ut sacramentum est, iis, qui diuinam Hostiā sumunt, meriti causam affert, & omnes illas utilitates, quæ supra commemoratæ sunt: ut autem sacrificium est, non merendi solum, sed satisfaciēdi quoque efficiētiā cōtinet. nam ut Christus dominus in passione sua pro nobis meruit, ac satisfecit: sic qui hoc sacrificium offerunt, quo nobiscum communicant, Dominiæ passionis fructus merentur, ac satisfaciunt. Iam, de huius sacrificij institutione nullum ambigendi locum sancta Tridentina Synodus reliquit: declarauit enim, in extrema cēna a Christo domino institutū esse; simulque anathemate eos damnauit, qui asserant, uerum & proprium sacrificium Deo non offerri, aut offerre, nihil aliud esse, quam Christum ad manducandum dari. Nec uero illud prætermisit, quin diligēter explicaret, uni Deo sacrificium fieri. nam etsi Ecclesia interdum Missas in memoriam, & honorem sanctorum celebrare consueuit; non tamen illis sacrificium, sed uni Deo, qui sanctos immortalī gloria coronauit, offerri docuit. Quare nec sacerdos umquam dicere solet, Offero tibi sacrificium Petre, uel Paule; sed, dum uni Deo immolat, gratias illi agit pro beatissimorum martyrum insigni uictoria; eorūque patrociniū ita implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cælis, quorum memoriam facimus in terris. Hæc autem, quæ de huius sacrificij ueritate a catholica Ecclesia tradita sunt, ex Domini uerbis accepit; cum extrema illa nocte hæc ipsa sacra mysteria apostolis commendans; Hoc facite, inquit, in meam commemorationem. Eos enim, quemadmodum a sancta Synodo definitum est, tunc sacerdotes instituit, præcepitque, ut ipsi, et qui eis in sacerdotali munere successuri essent, corpus eius immolarent, & offerrent. atque id etiam Apostoli uerba ad Corinthios scripta satis demonstrant, cum ait: Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: non potestis mensā Domini participes esse, & mensā dæmoniorum. Vt enī pro dæmoniorum mensā altare, in quo eis immolabatur, intelligendum est: ita etiam (ut, quod Apostolus proponit, probabili argumentatione concludatur) mensā Domini nihil aliud, nisi altare, in quo sacrificium Domino fiebat, significare potest.

Quod si ex ueteri testamento huius sacrificij figuras, & oracula requiramus: primum quidem de eo Malachias apertissime uaticinatus:

P

est,

*Eucharistie
sacramentum
figuris et pro
phetijs uete-
ris testamēti
prædictum.*

Triden. Syn.

Eiusd. Syn.

Eiusd. Syn.

Luc. 26.

1. ad Cor. 11.

Conc. Trid.

1. ad Corin.

cap. 13.

- Malach. 1.* est, his uerbis: Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur; & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum. Præterea, hæc hostia tam ante, quàm post latam legem, uarijs sacrificiorum generibus prænunciata est. Etenim bona omnia, quæ iis sacrificijs significabantur, hæc una uictima, tamquam omnium perfectio, & absolutio, complexa est. Verumtamen nulla in re eius imaginem magis expressam licet uidere, quàm in
- Ad Hebr. 7.* Melchisedec sacrificio. ipse enim Saluator sacerdotem secundum ordinem Melchisedec se in æternum constitutum declarans, corpus, & sanguinè suum in extrema cena sub speciebus panis, & uini Deo patri obtulit. Vnum itaque & idem sacrificium esse fatemur, & haberi debet, quod in Missa peragitur, & quod in cruce oblatum est: què admodum una est, & eadem hostia Christus, uidelicet dominus noster, qui se ipsum in ara crucis semel tantummodo cruentum immolauit. Neque enim cruenta, & incruenta hostia, duæ sunt hostiæ, sed una tantum: cuius sacrificium, postquam Dominus ita præcepit; Hoc facite in meam commemorationem; in Eucharistia quotidie instauratur. Sed unus etiam, atque idem sacerdos est Christus dominus. nam ministri, qui sacrificium faciunt, non suam, sed Christi personam suscipiunt, cum eius corpus & sanguinem cõficiunt. id quod & ipsius consecrationis uerbis ostenditur. neque enim sacerdos inquit; Hoc est corpus Christi; sed, Hoc est corpus meum: personam uidelicet Christi domini gerens, panis, & uini substantiam, in ueram eius corporis, & sanguinis substantiam conuertit. Quæ cum ita sint; sine ulla dubitatione docendum est, id quod etiam sancta Synodus explicauit, sacrosanctum Missæ sacrificium esse non solum laudis, & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii, quod in cruce factum est: sed uere etiam propitiatorium sacrificium, quo Deus nobis placatus, & propitius redditur. Quare si puro corde, & accensa fide, & intimo nostrorum scelerum dolore affecti hanc sanctissimam Hostiam immolemus, & offeramus; dubitandum nõ est, quin misericordiam a Domino cõsecuturi simus, & gratiam in auxilio opportuno. huius enim uictimæ odore ita delectatur Dominus, ut gratiæ, & penitentiae donum nobis impertiens peccata cõdonet. Quamobrè & solènis est illa Ecclesiæ precatio; Quoties huius hostiæ cõmemoratio celebratur, toties opus nostræ salutis exercetur, nimirum uberrimi illi cruentæ hostiæ fructus per hoc incruentum sacrificiũ ad nos manant. Deinde uero huius sacrificii eam uim esse, Parochi docebunt, ut nõ solũ imolati, & sumeti prosit, sed omnibus etiã fidelibus,
- siue

siue illi nobiscum in terris uiuant, siue iam in Domino mortui, nōdum plāne expiati sint. Neque enim minus ex apostolorum certissima traditione pro his utiliter offertur, quam pro uiuorum peccatis, pœnis, satisfactionibus, ac quibusuis calamitatibus, & angustijs. Ex quo facile perspicitur, omnes Missas communes censendas esse, ut quæ ad communem omnium fidelium utilitatem, & salutem pertineant. Habet autem hoc sacrificium multos, eosque maxime insignes, ac solemnes ritus, quorum nullus superuacaneus, aut inanis existimandus est; uerum omnes eo spectant, ut & tanti sacrificij maiestas magis eluceat, & salutaribus mysterijs intuendis ad rerum diuinarum, quæ in eo sacrificio occultæ sunt, contemplationem fideles excitentur. Sed de his nihil est ut plura dicamus; tum quia hoc argumentum lōgiorem explicationem postulare uideretur, quam propositæ institutioni conueniat; tum quia innumerabiles pene libellos, & commentarios, qui de hac re a pijs & doctissimis uiris conscripti sunt, sacerdotes in promptu habebunt. Hactenus igitur satis fuit, earū rerum, quæ ad Eucharistiā, tum quia sacramentū, tum quia sacrificiū sit, pertinent, potiora capita, iuuante Domino, exposuisse.

DE PAENITENTIAE SACRAMENTO.

Q VEMADMODVM humanæ naturæ fragilitas, & imbecillitas omnibus nota est, eamque in se ipso quisque facile experitur: ita, quantam habeat necessitatem pænitiæ sacramentum, ignorare nemo potest. Quod si diligentiam, quæ a Parochis in unoquoque argumēto adhibenda est, ex rei, quā tractant, magnitudine, & pondere metiri oportet: omnino fatebimur, eos numquā in huius loci explicatione adeo diligētes futuros esse, ut satis uideri possit: quin etiam de hoc sacramēto, quam de baptismo, eo accuratius agendum est, quod baptismus semel tantum administratur, nec iterari potest; pænitiæ uero toties locus datur, eiusque repetendæ toties necessitas imposita est, quoties post baptismum peccare contingat. ita enim a Tridentina Synodo dictum est, sacramentum pænitiæ non secus lapsis post baptismum, ac baptismum nondum regeneratis, ad salutem necessarium esse: uulgataq. illa sancti Hieronymi sententia ab omnibus, qui deinceps res sacras tradiderunt, magno opere comprobatur, pænitiā esse secundam tabulam. Ut enim, confracta naui, unum uitæ seruandæ perfrugium reliquum est, si forte tabulam aliquam de naufragio liceat arripere: ita,

Triden. Syn.

S. Hieron.

post amissam baptismi innocentiam, nisi quis ad pœnitentiæ tabulam confugiat, sine dubio de eius salute desperandum est. Hæc autem non ad Pastores solum, sed ad reliquos etiam fideles excitandos dicta sint; ne forte in eis rei maxime necessaria incuria reprehendatur. Primum enim communis fragilitatis memores omni studio optare debent, ut diuina ope adiuti, sine casu, aut prolapsione aliqua in uia Domini progredi possint: quod si nonnumquam offenderint, tum uero summam Dei benignitatem intuentes, qui tamquam bonus Pastor ouium suarum uulnera obligare, eisque mederi solet, hoc saluberrimum pœnitentiæ medicamentum numquam in aliud tempus differendum esse cogitabunt.

*De propria
Pœnitentiæ
significatione.*

Vt autem rem ipsam aggrediamur, prius explicanda est uaria huius nominis potestas, & notio; ne aliquis ambiguitate uocis in errorem inducatur. Nonnulli enim pœnitentiam pro satisfactione accipiunt. Alii, a catholicæ fidei doctrina longissime remoti, cum arbitrentur pœnitentiam nullam temporis præteriti rationem habere, nihil aliud, quam nouam uitam, esse definiunt. Docendum est igitur, multiplicem esse huius nominis significationem. Primum enim pœnitentia de iis dicitur, quibus aliquid displicet, quod ante placuerit, nulla habita ratione huius cogitationis, bonum ne an malum fuerit. Sic omnes pœnitent, quorum tristitia secundum sæculum est, non secundum Deum: cuiusmodi pœnitentia non salutem affert, sed mortem. Altera est pœnitentia, cum quis ex scelere admissio, quod quidem antea placebat, dolorem non Dei, sed sui ipsius causa concipit. Tertia est, cum non solum admissi sceleris causa intimo animi sensu dolemus, uel eius doloris externum etiam aliquod signum damus, uerum unius Dei causa in eo mœrore sumus. Ac singulis quidem pœnitentiæ generibus, quæ commemorata sunt, pœnitentiæ uox proprie conuenit. nam cum in sacris litteris Deum pœnitere legimus, id per translationem dici perspicuum est. Eo enim loquendi genere, quod ad hominum mores accommodatum est, sacræ litteræ utuntur, cum Deum mutare aliquid cōstituisse declarant, quod non aliter facere uideatur, quam homines, quos si alicuius rei pœniteat, eam commutare omni studio laborant. Sic ergo scriptum est, Pœnituisse eum, quod hominem fecisset. & alio loco; quod Saul regem constituisset. Verum inter has pœnitentiæ significationes magnum discrimen obseruare oportet. Prima enim in uitio ponenda est: altera est quædam commoti, & perturbati animi affectio: tertiam tum ad uirtutem pertinere, tum sacramentum esse dicimus.

quæ

*Gen. 6.
1. Reg. 15.
Psal. 105.
Hieron. 26.*

*Gen. 6.
1. Reg. 15.*

quæ significatio huius loci propria est. ac primum quidem de ipsâ, ut uirtutis parte, agendum est; non solum, quia fidelis populus ad omne uirtutis genus institui a Pastoribus debet; sed etiam, quia huius uirtutis actiones tamquam materiâ præbent, in qua pænitentia sacramentum uersatur; ac nisi prius, quæ sit pænitentia uirtus, recte intelligitur, sacramenti etiam uim ignorari necesse est. Quare in primis monendi, hortandique sunt fideles, ut omni contentione; & studio in intima animi pænitentia, quam uirtutem dicimus, elaborarent; sine qua ea, quæ extrinsecus adhibetur, parum admodum profutura est. Intima autem pænitentia est illa, cum ad Deum nos ex animo conuertimus, & commissa a nobis scelera detestamur, & odio habemus: simulque illud nobis certum, & deliberatum est, malam uitæ consuetudinem, corruptosque mores emendare non sine spe ueniam a Dei misericordia consequendam. Hâc uero dolor, & tristitia, quæ perturbatio, & affectio est, & passio a multis uocatur, consequitur, ueluti comes peccatorum detestationi adiuncta. quamobrem apud complures ex sanctis Patribus pænitentia definitio huiusmodi animi cruciatu declaratur. Verum in eo, quem pænitet, fides pænitentiam antecedit, necesse est: neque enim potest quisquam se ad Deum conuertere, qui fide careat. ex quo fit, ut nullo modo pænitentia pars recte dici possit. Quod autem intima hæc pænitentia, ut antea diximus, ad uirtutem pertineat, aperte ostendunt multa, quæ de pænitentia tradita sunt, præcepta. Lex enim de iis tantum actionibus, quæ suscipiuntur cum uirtute, præcipit. Negare præterea nemino potest, quin dolere quando, quo modo, & quatenus oportet, uirtutis sit. hoc autem ut recte fiat, pænitentia uirtus præstat. Interdum enim euenit, ut ex admissis sceleribus minorem, quam par est, dolorem homines capiant. quin etiam, ut a Salomone scriptum est, nonnulli sunt, qui, cum malefecerint, lætantur. rursus uero alij ita se mærori animi, & ægritudini dedunt, ut de salute etiam prorsus desperent: qualis fortasse Caim uideri potest, qui ait; Maior est iniquitas mea, quam ut ueniam merear: & qualis certe Iudas fuit, qui pænitentia ductus, suspensio uitam, & animam amisit. Ut igitur modum in dolore tenere possimus, pænitentia uirtute adiuuamur. Sed idem etiam ex ijs rebus colligi potest, quas sibi tamquam finem proponit is, quem uere peccati pænitet. Primum autem hoc ei propositum est, ut peccatum aboleat, omnemque animæ culpam, & maculam abstergat. Alterum est, ut pro sceleribus admissis Deo satisfaciat: quod quidē ad iustitiam referri perspicuum est. Nam etsi inter

Prouer. 2.

Gen. 4.

Matth. 27.

Deum & homines, propria iustitiæ ratio intercedere non potest, cum tam longo intervallo inter se distent: aliquam tamen esse iustitiam constat, cuiusmodi est inter patrem, & filios, inter dominum, & seruos. Tertium est, ut homo in Dei gratiam redeat, in cuius offensionem, & odium propter peccati scditatem incurrit. Hæc uero omnia satis declarant, pænitentiam ad uirtutem spectare.

*Quibus uis
ad uirtutem
Pænitiæ
perueniatur.
Hier. cap. 5.*

Sed docendum est etiam, quibus gradibus ad hanc diuinam uirtutem liceat ascendere. Primum itaque Dei misericordia nos præuenit, cordaque nostra ad se conuertit. Quod cū precaretur Propheta; Conuerte, inquit, nos Domine ad te, & conuertemur. Deinde hoc lumine illustrati per fidem ad Deum animo tēdimus. Credere enim oportet accedentem ad Deum, ut Apostolus testatur, quia est, & inquitentibus se remunerator sit. Præterea motus timoris cōsequitur; & suppliciorum acerbitate proposita, animus a peccatis reuocatur.

Ad Heb. 11.

Isa. 26.

atque huc uidentur spectare illa Isaïæ uerba; Sicut quæ cōcipit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis; sic facti sumus. Huc deinde accedit spes impetrandæ a Deo misericordiæ, qua erecti uitam, & mores emendare constituimus. Postremo charitate corda nostra accenduntur, ex qua liberalis ille timor, probis, & ingenuis filiis dignus, oritur; atque ita unum illud ueriti, ne qua in re Dei maiestati lædamus, peccandi consuetudinem omnino deserimus. Hæc igitur quasi gradibus ad hanc præstantissimam pænitiæ uirtutem peruenitur: quæ prorsus diuina & cælestis uirtus existimanda est; cui scilicet regnum cælorū sacræ litteræ pollicentur. nam

Matth. 4.

Ezech. 18.

Ezech. 33.

apud sanctum Matthæum scriptum est: Pænitiā agite: appropinquit enim regnum cælorum. & apud Ezechielem: Si impius egerit pænitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est: & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam, uita uiuet. tum alio loco: Nolo mortem impii, sed ut cōuertatur impius a uia sua, & uiuat. quod quidem de æterna, & beata uita intelligendum esse, plane constat. De externa uero pænitentia docendum est, eam esse, in qua sacramenti ratio consistit, habereque externas quasdam res sensibus subiectas, quibus declarantur ea, quæ interior in anima fiunt. In primis autem explanandum fidelibus uidetur, quare factum sit, ut Christus dominus pænitiā in numerum sacramentorum referri uoluerit. Huius autē rei illa omnino causa fuit, ut nobis de remissione peccatorum, quam Deus pollicitus est, cum ait; Si impius egerit pænitiā rei: minus dubitare nobis liceret. uehementer enim pendere animo de intima pænitentia opus esset, cum

de suo

de suo cuique iudicio in iis, quæ agit, merito timendum sit. Ut igitur Dominus huic nostræ sollicitudini subueniret, pænitentiaæ sacramentum instituit, quo per sacerdotis absolutionem peccata nobis remissa esse consideremus, conscientiaæque nostræ ob fidem, quæ sacramentorum uirtuti merito habenda est, pacatiores redderentur. Neque enim aliter accipienda est uox sacerdotis, peccata nobis legitime condonantis, quam Christi domini, qui ait paralytico: Confide fili: remittuntur tibi peccata tua. Deinde uero, cum nemo salutem, nisi per Christum, eiusque passionis beneficio, consequi possit, consentaneum; nobisque utilissimum fuit, eiusmodi sacramentum institui, cuius ui, & efficientia Christi sanguis ad nos defluens, peccata post baptismum admissa elueret, atque ita reconciliationis beneficiû illi uni Saluatori nostro acceptum referre profiteremur.

Math. 9.

Quod uero pænitentia sacramentum sit, Pastores ita facile ostendunt: ut enim baptismus sacramentum est, quia peccata omnia, ac præsertim quod origine contractum fuit, delet: eadem ratione pænitentia, quæ peccata omnia post baptismum uoluntate, uel actione suscepta, tollit, uere, & proprie sacramentum dicendum est. Deinde, quod caput est, cum illa, quæ extrinsecus tum a pænitente, tum a sacerdote fiunt, declarent ea, quæ interiorius efficiuntur in anima; quis neget, pænitentiam uera; & propria sacramenti ratione præditam esse? siquidem sacramentum sacrae rei signum est: peccator autem, quem pænitet; rerum, & uerborum notis plane exprimit, se animum a peccati turpitudine abduxisse; itæque ex iis, quæ a sacerdote geruntur, & dicuntur, misericordiam Dei, peccata ipsa remittentis, facile cognoscimus. Quamquam hoc aperte indicant illa Saluatoris uerba: Tibi dabo clauēs regni cælorum; & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Absolutio enim, sacerdotis uerbis enunciata, remissionem illam peccatorum signat, quam in anima efficit. Neque uero solum fideles docendi sunt, pænitentiam in numero sacramentorum habendam esse, sed eorum etiam, quæ iterari possunt. Quærenti enim Petro, num septies uenia peccati danda esset, Dominus respondit: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. Quare si cum eiusmodi hominibus agendum sit, qui summae Dei bonitati, & clementia diffidere uideantur; confirmandus erit illorum animus, atque ad spem diuinæ gratia erigendus. Quod quidem facile consequentur tum huius loci, & aliorum tractatione, qui in sacris litteris permulti occurrunt: tum uero ijs rationibus, & argumētis, quæ ex sanctorum Chrysostomi

*Pænitentiam
esse uere sa-
cramentū, et
iterari posse.*

Math. 16.

Math. 18.

s. Chrysost.

D. Ambros.

libro de lapsis, Ambrosii libris de pœnitentia petere licebit. Iam, quoniam nihil fideli populo notius esse debet, quam huius sacramenti materia; docendum est, in eo maxime hoc sacramentum ab aliis differre, quod aliorum sacramentorum materia est res aliqua naturalis, uel arte effecta; sacramenti uero pœnitentiæ quasi materia sunt actus pœnitentis, nempe contritio, confessio, & satisfactio, ut a Tri-

Trid. syn.

dentina Synodo declaratum est: qui quatenus in pœnitente, ad integritatem sacramenti, & plenam, ac perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione partes pœnitentiæ dicuntur. Neque uero hi actus, quasi materia a sancta Synodo appellantur, quia ueræ materiæ rationem non habeant, sed quia eius generis materia non sint, quæ extrinsecus adhibeatur, ut aqua in baptismo, & chrisma in confirmatione. Quod autem ab alijs dictum est, peccata ipsa huius sacramenti materiam esse; nihil plane diuersum dici uidebitur, si diligenter attendamus. Vt enim ignis materiam ligna esse dicimus, quæ ui ignis consumuntur: ita peccata, quæ pœnitentia delentur, recte huius sacramenti materia uocari possunt. Sed formæ etiam explicatio Pastoribus prætermittenda non est, quod eius rei cognitio excitet fidelium animos ad percipiendam summam cum religione huius sacramenti gratiam. est autem forma, Ego te ab-

Matt. 18.

soluo: quam non solum ex illis uerbis licet colligere, Quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis; sed ex eadem Christi domini doctrina ab apostolis traditam accepimus. Ac quoniam sacramenta id significant, quod efficiunt; illa, Ego te absoluo; ostendunt peccatorum remissionem huius sacramenti administratione effici; planum est, hanc esse pœnitentiæ perfectam formam. sunt enim peccata tamquam uincula, quibus constrictæ animæ tenentur, & ex quibus pœnitentiæ sacramento laxantur. quod quidem non minus uere de illo etiam homine sacerdos pronunciat, qui prius ardentissimæ contritionis ui, accedente tamen confessionis uoto, peccatorum ueniam a Deo consecutus sit. Adduntur præterea complures preces, non quidem ad formam necessariæ, sed ut ea remoueantur, quæ sacramenti uim, & efficientiam illius culpa, cui administratur, impedire possent. Quamobrem peccatores Deo ingentes gratias agant, qui tam amplam potestatem in Ecclesia sacerdotibus tribuerit. Neque enim, ut olim in ueteri lege, sacerdotes testimonio suo aliquem a lepra liberatum esse, dumtaxat renunciabant; ita nunc in Ecclesia ea tantum potestas sacerdotibus facta est, ut aliquem peccatis absolutum esse declarent: sed uere tamquam Dei ministri absolunt; id quod

Leuit. 13. 24

quod Deus ipse, gratiæ, & iustitiæ auctor, ac parens, efficit. Diligenter uero ritus etiam, qui ad hoc sacramentum adhibentur, fideles obseruabunt. ita enim fiet, ut animo magis hæreant, quæ hoc sacramentum consecuti sunt, nimirum se tamquam seruos clementissimo domino, uel filios potius optimo parenti reconciliatos esse: & simul facilius intelligant, quid eos facere oporteat, qui uelint: uelle autem omnes debent se tanti beneficii gratos, & memores probare. nam quem peccatorum pœnitet, is se humili, ac demisso animo ad pedes sacerdotis deicit; ut, cum se tam humiliter gerat, facile possit agnoscere, superbiæ radices euellendas esse, a qua omnia scelera, quæ deflet, ortum habuerint, & enata sint. In sacerdote autem, qui in eum legitimus iudex sedet, Christi domini personam, & potestatem ueneratur. Sacerdos enim, quemadmodum in alijs, ita in pœnitentiæ sacramento administrando Christi munus exequitur. Deinde peccata sua pœnitens ita enumerat, ut se maxima, & acerbissima animaduersione dignum esse fateatur; supplexque delictorum ueniâ petit. quæ sane omnia uetustatis suæ certissima testimonia a sancto Dionysio habent.

S. Dionysius

Sed nihil profecto tam proderit fidelibus, nihilque maiorem illis alacritatem pœnitentiæ suscipiendæ afferet, quam si a Parochis sæpe explicatum fuerit, quantam ex ea utilitatem capiamus. uere enim de pœnitentia illud dici posse intelligent, eius quidem radices amaras, fructus uero suauissimos esse. Pœnitentiæ itaq. omnis in eo uis est, ut nos in Dei gratiam restituat, cum eoque summa amicitia coniungat. Hanc uero reconciliationem interdum in hominibus pijs, qui hoc sacramentum sancte, & religiose percipiunt, maxima conscientiæ pax, & tranquillitas cum summa spiritus iucunditate cõsequi solet. nullum est enim tam graue, & nefarium scelus, quod pœnitentiæ sacramento non quidem semel, sed iterum, & sæpius non deleatur. Quae de re ita Dominus per Prophetam inquit: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam, uita uiuet, & non morietur: omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor. Et sanctus Ioannes: Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, ut remittat nobis peccata nostra. Et paulo post, Si quis peccauerit, inquit, nullum uidelicet peccati genus excipiens, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Quod autem in scripturis legimus, quosdam

Quam salu-
tares fru-
ctus ex Pœ-
nitentiæ sa-
cramento per-
cipiantur.

Eze. 18.

1. Ioan. 1.

1. Ioan. 2.

quosdam a Domino misericordiam non esse consecutos, quauis eam uehementer implorauerint; id uero iccirco factum esse intelligimus, quod eos uere, atque ex animo delictorum non pœnitebat. Quare cum eiusmodi sententiæ in sacris litteris, uel apud sanctos Patres occurrunt, quibus uidentur affirmare aliqua peccata remitti nō posse; ita eas interpretari oportet, ut difficilem admodum esse ueniæ impetrationem intelligamus. Vt enim morbus aliquis ea re infanabilis dicitur, quod ægrotus ita affectus sit, ut salutaris medicinæ uim oderit: sic quoddam est peccati genus, quod nō remittitur, nec condonatur, propterea quod proprium salutis remedium, Dei gratiam repellit. In hanc sententiam a D. Augustino dictum est; Tanta labes est illius peccati, cum post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem, & aduersus ipsam gratiā inuidiæ facibus agitur, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum mala conscientia agnoscere, & annunciare cogatur. Sed, ut ad pœnitentiam reuertamur, hæc adeo propria eius uis est, ut peccata deleat, ut sine pœnitentia remissionem peccatorum impetrare, aut ne sperare quidē ullo modo liceat. scriptum est enim: Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. quod quidem de grauioribus, & mortiferis peccatis dictum a Domino est: et si aliquo etiam pœnitentiæ genere indigent leuiora peccata, quæ uenialia uocantur.

D. August.

LUC. 3.

D. August.

*De partibus
integris Pœ
nitentiæ.*

S. Chrysost.

Sed quoniam de iis rebus, quæ aliquo modo in actionem cadūt, non satis est uniuerse loqui; curabunt Pastores figillatim ea tradere, ex quibus ueræ, & salutaris pœnitentiæ ratio a fidelibus percipi queat. Est autem huius sacramenti proprium, ut præter materiam, & formam, quæ omnibus sacramentis communia sunt, partes etiam, ut antea diximus, illas habeat, quæ tamquam totam, integramque pœnitentiam constituant, contritionem scilicet, confessionem, & satisfactionem: de quibus D. Chrysostomus his uerbis loquitur: Pœnitentia cogit peccatorem omnia libenter sufferre, in corde eius contritio, in ore confessio, in opere tota humilitas, uel fructifera satisfactio. Hæc autem partes ex earum partium genere esse dicuntur, quæ ad aliquod totum constituendum necessariae sunt: quoniam, quemadmodum hominis corpus ex pluribus membris constat, manibus, pedibus, oculis, & alijs huiusmodi partibus, quarum aliqua si desit, merito imperfectum uideatur; perfectum uero, si nulla desideretur;

codem

eodem etiam modo pœnitentia ex hisce tribus partibus ita constituitur, ut, quamuis, quod ad eius naturam attinet, contritio, & confessio, quibus homo iustus efficitur, satis sit: tamen, nisi tertia etiam pars, idest satisfactio, accedat, aliquid ei omnino ad perfectionem desit, necesse sit. Quare adeo inter se hæ partes cōnexæ sunt, ut contritio confitendi, & satisfaciendi consilium & propositum inclusum habeat; confessionem contritio, & satisfaciendi uoluntas, satisfactiōnem uero duæ reliquæ antecedant. Harum autē trium partium eam rationem afferre possumus, quod animo, uerbis, & re ipsa peccata in Deum committantur. Quare consentaneum fuit, ut nos ipsos Ecclesiæ clauibus subiicientes, quibus rebus Dei sanctissimum numen a nobis uiolatum esset, iisdem etiam eius irā placare, & peccatorum ueniam ab eo impetrare conaremur. Sed idem etiā alio argumento confirmari potest. Etenim pœnitentia est ueluti quedam delictorum compensatio, ab eius uoluntate profecta, qui deliquit, ac Dei arbitrio, in quem peccatum commissum est, cōstituta. Quare & uoluntas compensandi requiritur, in quo maxime cōtritio uersatur; & pœnitens sacerdotis iudicio, qui Dei personam gerit, se subiiciat, necesse est; ut pro scelerum magnitudine pœnam constituere in eum possit; ex quo tum confessionis, tum satisfactiōnis ratio, & necessitas perspicitur. Quoniam uero harum partium uim, & naturam tradere fidelibus oportet; prius incipiendum est a cōtritione, eaque diligenter explicanda. neque enim ad ullum temporis punctum, cum in memoriam præterita peccata redeūt, uel cum aliquid offendimus, contritione animus debet uacare. Hanc Patres in Concilio Tridentino ita definiunt: Contritio est animi dolor, ac detestatio de peccato commissio, cum proposito non peccandi de cetero. Et paulo post, de contritionis motu subiicitur: Ita demum præparat ad remissionē peccatorum, si cum fiducia diuinæ misericordiæ & uoto præstandi reliqua coniunctus sit: quæ ad rite suscipiendum hoc sacramētum requiruntur. Ex hac itaque definitione intelligēt fideles, contritionis uim in eo tantū positā non esse, ut quis peccare desinat; aut propositum ei sit, nouū uitæ genus instituere, aut ipsum iam instituat; sed in primis male actæ uitæ odium, & expiationem suscipiendā esse. Id uero maxime confirmant illi sanctorum Patrum clamores, quos in sacris litteris frequēter profusos esse legimus: Laboraui, inquit David, in gemitu meo: lauabo per singulas noctes lectū meum. Et: Exaudiuit Dominus uocem fletus mei. & rursus alius: Recogita bo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Quas certe, & alias

Conc. Floré.

Conc. Tridé.

Psal. 6.

Ezech. 38.

& alias huiusmodi uoces uehemens quoddam antea actæ uitæ odiū, & peccatorum detestatio expressit.

*Contritionis
propriæ uis et
efficacia.*

Quod autem contritio dolore definita est, monendi sunt fideles, ne arbitrentur eum dolorem corporis sensu percipi. Contritio enim est uoluntatis actio. Et sanctus Augustinus testatur, dolorem pænitiæ comitem esse, non pænitentiam. Verum peccati detestationem & odium, doloris uocabulo Patres significarunt; tum quia sacræ literæ ita utuntur: inquit enim Dauid;

Psal. 12.

Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem? tum quia dolor in inferiori animæ parte, quæ uim concupiscendi habet, ex ipsa cōtritione oritur, ut non incommode contritio dolore definita fuerit, quod dolorem efficiat, ad eumque declarandum pænitentes uestem etiam mutare soliti sint. De quo Dominus apud sanctum Matthæum in-

Matth. 11.

quit: Væ tibi Corozaim, uæ tibi Bethsaida: quia si in Tyro, & Sidone factæ essent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in cilicio, & cinere pænitentiam egissent. Recte autem cōtritionis nomen peccati detestationi, de qua loquimur, ad significandā uim doloris impositum est, ducta similitudine a rebus corporeis, quæ minutatim saxo, aut duriore aliqua materia confringuntur: ut eo uocabulo declararetur, corda nostra, quæ superbia obdurerunt, pænitiæ ui contundi, atque conteri. Quare nullus alius dolor uel ex parentum & filiorum obitu, uel cuiusuis alterius calamitatis causa susceptus, hoc nomine appellatur: sed illius tantum doloris proprium est nomen, quo ex amissa Dei gratia, atque innocentia afficimur. Verum aliis quoque uocabulis eadem res declarari solet. nā & contritio cordis dicitur: quia cordis nomen frequenter sacræ literæ pro uoluntate usurpant. ut enim a corde motionum corporis principium sumitur: ita uolūtas reliquas omnes animæ uires moderatur, ac regit.

S. Chrysostomus.

Vocatur etiam a sanctis Patribus, cordis compunctio, qui libros de contritione conscriptos, de compunctione cordis inscribere maluerunt. Etenim quemadmodum ferro tumida ulcera secantur, ut inclusum uirus possit erūpere: ita corda, quasi scalpello cōtritionis adhibito, inciduntur, ut peccati mortiferum uirus queant eiicere. quare

Ioel. 2.

& scissio cordis a Ioel propheta appellata est: Conuertimini, inquit, ad me in toto corde uestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu, & scindite corda uestra. Summum uero & maximum dolore ex peccatis, quæ commissæ sunt, suscipiendum esse, ita ut nullus maior excogitari possit, facile erit hisce rationibus demonstrare. nam cū perfecta contritio sit charitatis actio, quæ ab eo timore, qui filiorum est,

1. Ioan. 3.

profici-

proficiscitur; patet eundem charitatis, & contritionis modum statuendum esse: at quoniam charitas, qua Deum diligimus, perfectissimus est amor, hinc fit, ut contritio uehementissimum animi dolorem coniunctum habeat. ut enim maxime diligendus est Deus: ita, quæ nos a Deo alienant, maxime detestari debemus. In quo etiam illud obseruandum est, eodem loquendi genere, charitatis, & contritionis magnitudinem in sacris litteris significari. De charitate dictum est: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Rursus quod ad contritionem pertinet, clamat Dominus per Prophetam; Conuertimini in toto corde uestro. Præterea, si, uti Deus summum bonum est inter omnia, quæ diligenda sunt, ita etiam peccatū summum est malum inter omnia, quæ odisse homines debent, illud sequitur, ut quam ob causam Deum summe diligendum esse confitemur, ob eandem rursus peccati summum odium nos capiat necesse sit. Omnibus uero rebus Dei amorem anteponendum esse, ita ut ne uitæ quidem conseruandæ causâ peccare liceat, aperte nos docet illa Domini uerba: Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus: & qui uoluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Sed illud etiam animaduertendum est, ut, quemadmodum, sancto Bernardo teste, nullus finis, & modus charitati præscribitur; (Modus enim, inquit ille, diligendi Deum, est, ipsum diligere sine modo) ita peccati detestationi nullus modus definiatur. Sit præterea non solum maxima, sed uehementissima, atque adeo perfecta, omnemque ignauiam, & socordiam excludat. Etenim in Deuteronomio scriptum est: Cum quæsieris dominum Deum tuū, inuenies eum, si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ. & apud Hieremiam: Quæretis me, & inuenietis, cum quæseritis me in toto corde uestro, & inueniat a uobis, ait Dominus. Quamquam si id minus consequi nobis liceat, ut perfecta sit; uera tamen & efficax contritio esse potest. sæpe enim usu uenit, ut, quæ sensibus subiecta sunt, magis quàm spiritualia nos afficiant. Quare nonnulli interdum maiorem ex filiorum obitu, quam ex peccati turpitudine doloris sensum capiunt. Idem etiā iudicium faciendum est, si lacrymæ doloris acerbiterem non consequantur: quæ tamen in penitentiâ summinopere oprandæ, & commendandæ sunt. præclara est enim ea de re sancti Augustini sententia: Non sunt, inquit, in te Christianæ charitatis uiscera, si luges corpus, a quo recessit anima; animam uero, a quo recessit Deus, non luges. Atque huc spectant illa Saluatoris nostri uerba, quæ supra allata sunt: Væ tibi Corozain;

Deuter. 6.

Ioel. 2.

Matth. 10.

Matth. 16.

Mar. 8.

S. Bernard.

Deut. 4.

Hier. 29.

S. August.

Matth. 11. uæ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in cinere, & cilicio pænitentiam egissent. Tamen si ad eam rem comprobendam satis esse debent clarissima Ni-niuitarum, Daudidis, peccatricis, apostolorum Principis exempla; qui omnes plurimis lacrymis Dei misericordiam implorantes, peccatorum ueniam impetrarunt.

*Singula pec-
cata morta-
lia in confe-
sione expri-
menda, et de-
testanda.*

Maxime autem hortandi, & monendi sunt fideles, ut ad singula mortalia crimina proprium contritionis dolorem adhibere studeant: ita enim Ezechias contritionem describit, cum ait: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. etenim, recogitare omnes annos, est, sigillatim peccata excutere, ut ea ex animo dolea-

Ezech. 18. mus. Sed apud Ezechielem quoque scriptum legimus: Si impius egerit pænitentiam ab omnibus peccatis suis, uita uiuet. Atque in hanc

S. August. sententiam sanctus Augustinus inquit: Consideret peccator qualitatem criminis in loco, in tempore, in uarietate, in persona. Neque tamen hac in re desperent fideles de summa Dei bonitate, & clementia: is enim, cum nostræ salutis cupidissimus sit, nullam moram ad tribuendam nobis ueniam interponit, sed peccatorem paterna charitate complectitur, simul atque ille se collegerit, & uniuerse peccata sua detestatus, quæ deinde alio tempore, si facultas erit, singula in memoriam reducere, ac detestari in animo habeat, ad Dominum se cōuerterit. ita. n. nos per Prophetam iubet sperare, cum inquit: Im-

Ezech. 33. pietas impij non nocebit ei, in quacumque die conuersus fuerit ab impietate sua. Ex his igitur colligi poterunt, quæ ad ueram contritionem maxime sunt necessaria: de quibus fidelem populum accurate oportebit docere, ut quisque intelligat, qua ratione comparare eam possit, regulamque habeat, qua diiudicet, quantū absit ab eius uirtutis perfectione. Primū enim necesse est peccata omnia, quæ admisimus, odisse, & dolere; ne, si quædam tantum doleamus, ficta, & simulata, neque salutaris pænitentia a nobis suscipiatur. Nam, ut

Iacobi 1. a sancto Iacobo apostolo dictum est; Quicumque totam legē seruauerit, offendit autem in uno, factus est omnium reus. Alterum est, ut ipsa contritio, cōfitendi, & satisfaciendi uoluntatem coniunctam habeat: de quibus postea suo loco agetur. Tertium est, ut penitus uitæ emendandæ certam, & stabilem cogitationem suscipiat. Hoc uero

Ezech. 18. Propheta his uerbis aperte nos docuit: Si impius egerit pænitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est: & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam, uita uiuet, & nō morietur; omniū iniquitatū eius, quas operatus est, nō recordabor.

& paulo

& paulo post: Cum auerterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, & fecerit iudicium, & iustitiam, ipse animam suam uiuificabit. Ac paucis interiectis; Conuertimini, inquit, & agite penitentiam ab omnibus iniquitatibus uestris; & non erit uobis in ruinam iniquitas: proijcite a uobis omnes prauaricationes uestras, in quibus prauaricati estis; & facite uobis cor nouum, & spiritum nouum. Idem etiam Christus dominus mulieri, quæ in adulterio deprehensa est, præscripsit: Vade, inquit, & iam amplius noli peccare. Item paralytico illi, quem ad probaticam piscinam curauerat; Ecce, ait, sanus factus es, iam noli peccare. Sed natura quoque ipsa, & ratio plene ostendunt, duo illa ad contritionem esse in primis necessaria, dolorē scilicet peccati admissi, & propositum cautionemque ne quid huiusmodi in posterum committatur. Nam qui amico reconciliari uelit, quem iniuria aliqua affecerit; & doleat oportet, quod in eum iniuriusus, & contumeliosus fuerit; & diligenter reliquo tempore prouideat, ne qua in re amicitiam læsisse uideatur: quæ duo obedientiam adiunctam habeant, necesse est. hominem enim legi, siue naturali, & diuinæ, siue humanæ, quibus subiectus est, parere conuenit. Quare si quid penitens alteri per uim, aut per fraudem abstulit, restituat; oportet; itemque alicuius aut commodi, aut officii compensatione illi satisfaciat, cuius dignitatem, aut uitam dicto, factoque uiolauit. tritum enim est omnium sermone, quod apud sanctum Augustinum legimus; Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Neque uero inter cetera, quæ ad contritionem maxime pertinent, minus diligenter, & necessario curandum est, ut, quidquid iniuriarum ab altero acceperis, id totum remittatur, ac condonetur. ita enim Dominus & Saluator noster monet, atque denunciat: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester cælestis delicta uestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. Hæc sunt, quæ fidelibus in contritione obseruanda sunt: cetera, quæ ad hanc rem colligi a Pastoribus facile poterunt, efficient quidem, ut in suo genere contritio sit magis perfecta, & absoluta: uerum adeo necessaria existimanda non sunt; ut sine his ueræ, & salutaris penitentiae ratio constare non possit.

Sed quoniã non satis esse Pastoribus debet, si ea doceat, quæ ad salutem uidetur pertinere, nisi etiã omni cura & industria laboret, ut fideles ad eã ipsam rationem, quæ illis præscripta est, uitæ, actionesq. suas dirigat, uehementer proderit, cõtritionis uim, & utilitatē sæpius proponere. Nã eũ pleraq. alia pietatis studia, ueluti beneficentia in pauperes,

Ioan. 8.

Ioan. 5.

S. August.

Matth. 6.

Fruitus & utilitates contritionis.

ieiunia, preces, & alia id genus sancta, & honesta opera, hominum culpa, a quibus proficiuntur, a Deo interdum repudientur; ipsa certe contritio numquã illi grata & accepta esse non potest. Nam inquit

Psal. 50. Propheta: Cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Quin etiam statim, ut eam mentibus nostris concepimus, peccatorum remissionem nobis a Deo tribui, alio loco eiusdẽ Prophetæ uerba illa

Psal. 31. declarant: Dixi, confitebor aduersum me iniustitiã meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Atque eius rei figuram in de-

Lnc. 17. cem leprosis animaduertimus, qui a Salvatore nostro ad sacerdotes missi, ante quam ad illos peruenirent, a lepra liberati sunt. Ex quo licet cognoscere, ueræ contritionis, de qua supra dictum est, eam uim esse, ut illius beneficio omnium delictorũ ueniam statim a Domino impetremus. Plurimum etiam ualebit ad fidelium mētes excitandas, si Pastores rationem aliquam tradiderint, qua se quisque ad contritionem exercere possit. Monere autem oportet, ut omnes conscientiani suam frequenter excutiētes, uideant, num, quæ a Deo, siue ecclesiasticis sanctionibus præcepta sunt, seruauerint: quod si quis alicuius sceleris reum se esse cognouerit, statim se ipsum accuset, supplexque a Domino ueniam exposcat, & spatium tum cōfiteendi, tum satisfaciendi sibi dari postulet: in primisque diuinæ gratiæ præsidio se adiuuari petat, ne in posterũ eadem illa peccata admittat, quæ admisisse uehemēter pœnitet. Curãdum erit præterea Pastoribus, ut in peccata summũ fidelium odiũ concitetur; tum quia summa est illius fœditas, & turpitude; tũ quia grauissima dāna, & calamitates nobis affert. nã Dei beneuolentiã, a quo maxima bona accepimus, longeq. maiora expectare & consequi licebat, a nobis abalienat, & summorũ dolorũ cruciatibus perpetuo afficiēdos sc̃piternæ morti nos addicit.

Haecenus de contritione: nunc ad confessionẽ, quæ est altera pœnitentiæ pars, ueniamus. Quãtum uero curæ & diligentiae in ea explicanda ponere Pastores debeat, ex eo facile intelliget, quod omnibus fere pijs persuasum est, quidquid hoc tẽpore sanctitatis, pietatis, & religionis in Ecclesia, summo Dei beneficio, cõseruatũ est, id magna ex parte cõfessionis tribuendũ esse, ut nulli mirãdum sit, humani generis hostẽ, cum fidem catholicã funditus euertere cogitat, per ministros impietatis suæ, & satellites, hãc ueluti Christianæ uirtutis arcẽ totis uiribus oppugnare conatũ esse. Primum itaq. docẽdũ est, cõfessionis institutionẽ nobis summopere utilẽ, atque adeo necessariã fuisse. Vt. n. hoc cõcedamus, cõtritione peccata deleri, quis ignorat illã adeo uehementẽ, acrẽ, incensam esse oportere, ut doloris acerbitas, cum scelerũ

magni-

De confessione, sacramenti Pœnitentiæ altera pars: et illius necessitate.

magnitudine æquari, conferrique possit? at quoniam pauci admodum ad hunc gradum peruenirent, fiebat etiam ut a paucissimis hac uia peccatorum uenia speranda esset. Quare necesse fuit, ut clementissimus Dominus faciliiori ratione communi hominum saluti consulere. quod quidem admirabili consilio effecit, cum clauēs regni cælestis Ecclesiæ tradidit. Etenim ex fidei catholicæ doctrina omnibus credendum, & constanter affirmandum est; si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat; etsi eiusmodi dolore nō afficiatur, qui ad impetrandam ueniam satis esse possit; ei tamē, cum peccata sacerdoti rite confessus fuerit, ui clauium scelera omnia remitti, ac condonari: ut merito a sanctissimis uiris Patribus nostris celebratum sit, Ecclesiæ clauibus aditum in cælum aperiri: de quo nemini dubitare fas est, cum a Florentino Concilio decretum legamus, pænitiæ effectum, esse absolutionem a peccatis. Verum ex eo præterea licet cognoscere, quantam afferat confessio utilitatem, quod iis, quorum est corrupta uitæ consuetudo, nihil tam prodesse ad mores emendandos experimur; quam si interdum occultas animi sui cogitationes, facta, dictaque omnia, prudenti, & fideli amico patefaciant, qui eum opera, & consilio iuuare possit. Quare ad eandem rationem maxime salutare existimandum est iis, qui scelerum conscientia agitantur, ut sacerdoti, tamquam Christi domini uicario, cui perpetui silentii seuerrissima lex proposita est, animæ suæ morbos & uulnera aperiant: statim enim parata sibi medicamenta inuenient, quæ nō solum præsentis ægritudinis sanandæ, uerum ita præparandæ animæ cælestē quantam uim habeant; ut deinceps facile futurum nō sit, in eiusdem morbi & uitij genus recidere. Neque uero illa confessionis utilitas prætermittenda, quæ ad uitæ societatem & coniunctionē magnopere pertinet. constat enim, si sacramentalem confessionem e Christiana disciplina exemeris, plena omnia occultis, & nefandis sceleribus futura esse: quæ postea, & alia etiam multo grauiora, homines, peccati consuetudine deprauati, palam committere non uerebuntur. etenim confitendi uerecundia, delinquendi cupiditati, & licentiæ tamquam frenos inijcit, & improbitatem coerces.

Sed iam confessionis utilitate exposita, quæ sit eius natura, & uis, Pastoribus tradendum erit. Eam igitur definiunt esse peccatorum accusationem, quæ ad sacramenti genus pertinet, eo susceptam ut ueniam uirtute clauū impetremus. Recte autē accusatio dicitur, quod peccata ita cōmemoranda nō sunt, quasi scelera nostra ostentemus,

*Floren. Conc.
in Decreto
Eugenij. 4.*

*Confessionis
sacramentalis
descriptio &
natura, &
quis eius auctor.*

- Præf. 3.* ut ii faciunt, qui lætantur cum malefecerint, aut omnino enarrāda, ut si rem aliquam gestam otiosis auditoribus delectandi causa exponamus. Verum accusatorio animo ita enumeranda sunt, ut ea etiam in nobis uindicare cupiamus. Veniæ autem impetrandæ causa, peccata confitemur: quoniam hoc iudicium longe dissimile est forensibus capitalium rerum quæstionibus, in quibus confessioni pœna & supplicium, non culpæ liberatio, & errati uenia cōstituta est. In eandem fere sententiam, quamuis aliis uerbis, sanctissimi Patres uidentur confessionem definisse: ueluti cum sanctus Augustinus inquit; Confessio est, per quam morbus latēs spe ueniæ aperitur: & sanctus Gregorius; Confessio est peccatorum detestatio: quarum utraque, quod in superiori definitione continetur, facile ad eā referri poterit. Sed iam, quod omnium maximi faciendum est, docebunt Parochi, ac sine ulla dubitatione fidelibus tradent, hoc sacramentum a Christo domino, qui bene omnia, & unius salutis nostræ causa fecit, ob eius summam bonitatem, & misericordiam institutum esse. Apostolis enim, post resurrectionem unum in locum congregatis, insufflauit, dicens: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Cum igitur Dominus potestatem retinendi, & remittendi peccata sacerdotibus tribuerit; perspicuum est, ipsos etiam ea de re iudices cōstitutos fuisse. Atque idem significare uisus est Dominus, cum apostolis id negotii dedit, ut Lazarum, a mortuis excitatū, a uinculis soluerent, quibus constrictus erat. nam sanctus Augustinus eum locum ita explanat: Ipsi, inquit, sacerdotes plus iam possunt proficere, plus confidentibus parcere, quibus crimen remittūt: Dominus scilicet per ipsos apostolos Lazarum, quem iā suscitauerat, obtulit discipulis soluendum, ostendens potestatem soluendi esse concessam sacerdotibus. Quo etiam pertinet, quod iis, qui a lepra in itinere curati sunt, præceperat, ut sacerdotibus se ostenderent, illorumque iudicium subirent. Cum igitur Dominus potestatem remittendi, & retinendi peccata sacerdotibus tribuerit; perspicuum est, ipsos etiam ea de re iudices constitutos fuisse. at, quoniam, ut sancta Tridentina Synodus sapienter admonuit, de qualibet re uerum iudicium fieri, atque in repetendis criminum pœnis iustitiæ modus teneri nō potest, nisi plane cognita, & perspecta causa fuerit; ex eo sequitur, ut pœnitentium cōfessione singillatim peccata omnia sacerdotibus patefacienda sint. Hæc igitur Pastores docebunt, quæ a sancta Tridētina Synodo decreta, ac perpetuo a catholica Ecclesia tradita sunt. Si enim sanctissimos
- Patres

Patres attente legimus; nusquam non apertissima testimonia occurrunt, quibus confirmetur, hoc sacramentum a Christo domino institutum esse, & confessionis sacramentalis legem, quam illi ex omni lege sin, & ex agore usin græco uocabulo appellant, tamquam euangelicam accipiendam esse. Quod si etiam ueteris testamenti figuras exquirimus; sine dubio ad peccatorum confessionem uidentur pertinere uaria illa sacrificiorum genera, quæ ad expianda diuersi generis peccata a sacerdotibus fiebant.

Sed quemadmodum confessionem a Domino saluatore institutâ esse fideles docendi sunt: ita etiam monere eos oportet, quosdam ritus, & solennes carimonias Ecclesiæ auctoritate additas esse; quæ etsi ad sacramenti rationem nō spectant, eius tamen dignitatem magis ante oculos ponunt, & confitentium animos pietate accensos, ad Dei gratiam facilius consequendam præparant. Cum enim aperto capite ad pedes sacerdotis abiecti, demisso in terram uultu, supplices manus tendentes, aliaque huiusmodi Christianæ humilitatis signa dantes, quæ ad sacramenti rationem necessaria non sunt, peccata confitemur, ex his perspicue intelligimus, tum in sacramento cælestem uim agnoscendam, tum a nobis diuinam misericordiam summo studio requirendam, atque efflagitandam esse. Iam uero, nemo existimet cōfessionem a Domino quidem institutam, sed ita tamen, ut eius usum necessarium esse non edixerit. Etenim sic statuunt fideles, oportere eum, qui mortali scelere premitur, confessionis sacramento ad spiritualem uitam reuocandum esse: quod quidem pulcherrima translatione a Domino aperte significatum uidemus; cum huius sacramenti administrandi potestatem, clauem regni cælorum appellauit. Vt enim locum aliquem ingredi nemo potest, sine eius opera, cui clauēs commissæ sunt, sic intelligimus neminem in cælum admitti, nisi fores a sacerdotibus, quorum fidei clauēs Dominus tradidit, aperiātur. Aliter enim nullus plane clauium usus in Ecclesia esse uidebitur: ac frustra is, cui clauium potestas data est, quæpiam cæli aditu prohibebit, si tamen alia uia introitus patere queat. Hoc uero præclare a sancto Augustino cognitum est, cum inquit: Nemo sibi dicat, occulte ago apud Dominum penitentiam: nouit Deus, qui mihi ignoscat, quid in corde ago: ergo sine causa dictum, quæ solueritis in terra, soluta erunt in cælo: ergo sine causa clauēs datæ sunt Ecclesiæ Dei? Atque in eandem sententiam sanctus Ambrosius in libro de penitentia scriptum reliquit, cum Nouatianorum hæresim cōuelleret, qui soli Domino potestatem peccata remittendi

*De ritibus
& carimonis
ad Confessionē adhibendis.*

Matth. 16.

S. Augustinus.

Matth. 18.

S. Ambrosius.

referuandam asserebant: Ecquis Deum, inquit, magis ueneratur, qui ne mandatis illius obtemperat, an qui resistit? Deus nobis iussit, eius ministris obtemperare: quibus cum parcamus, honorem soli Deo deferimus. Sed cum minime dubitari possit, cōfessionis legem ab ipso Domino latam & constitutam esse; sequitur, ut uidendū sit, quinam, quo ætatis, & anni tempore ei parere debeant. Primum itaque ex Lateranenſis Concilii canone, cuius initium est, Omnis utriusque sexus, perspicitur, neminem confessionis lege adstrictum esse ante eam ætatem, qua rationis usum habere potest: neque tamē ea ætas certo aliquo annorum numero definita est. Sed illud uniuersē statuendum uidetur, ab eo tempore confessionem puero indictam esse, cum inter bonum, & malum discernēdi uim habet, in eiusque mentem dolus cadere potest. Nam cum ad id uitæ tempus quisque peruenerit, in quo de salute æterna deliberandum est; tum primum sacerdoti peccata confiteri debet; cum aliter salutem sperare nemini liceat, qui scelerum conscientia premitur. Quo uero potissimū tempore cōfiteri oporteat, eo canone, de quo antea diximus, sancta Ecclesia decreuit: iubet enim semel saltē quotānis fideles omnes peccata sua confiteri. Verum si, quid salutis nostræ ratio postulet, consideremus; profecto, quoties uel mortis periculum imminet, uel aliquam rem tractare aggredimur, cuius tractatio homini peccatis contaminato nō conueniat, ueluti cum sacramenta administramus, aut percipimus, toties cōfessio prætermittenda non est. Atque idem omnino seruare oportet; cum ueremur, ne nos alicuius culpæ, quā admiserimus, obliuio capiat. Neque peccata confiteri possumus, quæ non meminimus: neque peccatorum ueniā a Domino impetramus, nisi ea pænitentię sacramentum per confessionem deleat.

Later. Conc.

Later. Conc.

De conditionibus & circumstantiis ad confessionem requisitis.

Sed quoniam multa in confessione obseruāda sunt, quorum alia ad sacramenti naturam pertinent, alia non ita necessaria sunt; de his accurate agendum erit. neque enim desunt libelli, & commentarii, ex quibus facile est, horum omnium explicationē depromere. Illud autem in primis doceant Parochi, in confessione curandum esse, ut integra, & absoluta sit. etenim omnia mortalia peccata sacerdoti aperire oportet. nam uenialia, quæ nos a Dei gratia non diuellunt, & in quæ frequentius labimur, tamen recte, atque utiliter, quod piorū usus demonstrat, confitemur, tamen sine culpa prætermitti, multisque aliis rationibus expiari possunt. At mortifera peccata, ut iam diximus, singula enumeranda sunt, quamuis etiam occultissime lateant, ut eius generis sint, quæ duobus tantum extremis Decalogi capitibus

capitibus interdicuntur. Sæpe enim euenit, ut ea grauius animâ uulnerent, quam illa, quæ aperte, ac palam peccare homines solent. ita uero a sancta Tridentina Synodo definitum, atque a catholica Ecclesia semper traditum est, quemadmodum sanctorum Patrum testimonia declarât. Est enim apud sanctum Ambrosium in hunc modum: Non potest quis iustificari a peccato, nisi confessus fuerit peccatum. Sanctus etiam Hieronymus in Ecclesiaste idem plane confirmat: inquit enim: Si quem serpens Diabolus occulte momorderit, & nullo conscio, eum peccati ueneno infecerit, si tacuerit, & pœnitentiâ non egerit, nec uulnus suum fratri, aut magistro uoluerit confiteri, magister, qui linguam habet ad curandum, prodesse non poterit. Præterea sanctus Cyprianus in sermone de lapsis apertissime hoc docet, his uerbis: Quamuis nullo sacrificii, aut libelli facinore constrikti sint, quoniam tamen de eo cogitauerunt, id ipsum apud sacerdotes Dei dolenter confiteantur. Denique hæc omnium Ecclesiæ doctorum communis uox est, atque sententia. Sed in confessione summa illa cura, & diligentia adhibenda est, quâ in rebus grauissimis ponere solemus, omneque studium ita eo conferendum, ut sanemus animæ uulnera, & peccati radices euellamus. Neque uero solum peccata grauia narrâdo explicare oportet, uerum etiam illa, quæ unumquodque peccatum circumstant, & prauitatem ualde augent, uel minuunt. Quædam enim circumstantiæ adeo graues sunt, ut peccati mortiferi ratio ex illis tantum constet: quare hæc omnia semper confiteri oportet. Siquis enim hominem interemerit, explicandum est, utrum ille sacris initiatus, an profanus fuerit. Itemque, si cum muliere concubuit, matrimonij ne lege libera, aut alterius uxore, aut propinqua, aut alicuius uoti sponsione Deo consecrata, aperiatur, necesse est. hæc enim diuersa peccatorum genera cōstituunt, ita, ut primum quidem simplex fornicatio, alterum adulterium, tertium incestus, quartum sacrilegium a diuinarum rerum doctoribus appelletur. Furtum etiâ in peccatis numerandum est: uerum si quis aureum numum furetur, leuius omnino peccat, quâ is, qui centum, uel ducentos, uel ingentem aliquam auri uim, præsertim uero qui sacram pecuniam abstulit. Quæ etiâ ratio ad locum, & ad tempus pertinet, quorum exempla notiora sunt ex multorum libris, quam ut a nobis commemorentur. Hæc igitur, ut diximus, enumeranda sunt: quæ uero prauitatem rei magnopere nō augent, sine crimine omitti possunt. Sed ad confessionem adeo necessarium est, ut, quod antea diximus, integra, & absoluta sit, ut, si quis dedita opera, alia quidem ex

Triden. Syn.

S. Ambros.

S. Hieron.

S. Cyprianus

ijs, quæ

ijs, quæ explicari debent, prætermittat: alia uero tantummodo confiteatur, non solum ex ea confessione is commodum nullum confequatur, sed etiam nouo scelere se obstringat: neque eiusmodi peccatorum enumeratio confessionis nomine, in qua sacramenti ratio insit, appellanda est: quin potius pœnitenti confessionem reperere est necesse, seque ipsum illius peccati reum facere, quod sacramenti sanctitatem simulatione confessionis uiolauerit. At uero, si alia de causa confessioni aliquid defuisse uideatur, uel quia pœnitens nonnulla crimina oblitus fuerit, uel quia conscientia suæ latebras non ita accurate perquisiuerit, cum tamen illud in animo haberet, ut integre peccata omnia confiteretur; nihil ei opus erit confessionem iterare; satis autem habebit, si quando peccata, quæ oblitus erat, in memoriam reduxerit, ea sacerdoti alio tempore confiteri. In quo tamen animaduertendum est, ne forte nimis dissolute, & remisse conscientiam nostram scrutati simus, adeoque negligenter peccata admissa memoria reperere studuerimus, ut ea ne recordari quidem uoluissè merito uideri possimus. id enim si factum fuerit, confessionem iterare omnino oportebit. Præterea curandum est, ut confessio nuda, simplex, & aperta sit, non artificiose composita, ut a nonnullis fit, qui potius uitæ suæ rationem exponere, quàm peccata confiteri uidentur. Ea enim cōfessio esse debet, quæ nos tales sacerdoti aperiat, quales nos ipsos nouimus, certaquæ pro certis, ac dubia pro dubiis demonstrat. Quod si uel peccata nō recensentur, uel alieni a re, quā tractamus, sermones inferuntur; perspicuum est, confessionem hac uirtute carere. Vehementer etiam commendandi sunt, qui prudentiam, & uerecundiam in explicandis rebus adhibent. neque enim nimis multis uerbis agendum est, sed, quæ ad cuiusque peccati naturam, & rationem pertinent, breui oratione, quæ modestiam coniunctam habeat, aperienda sunt. Illud uero tum confitenti, tum sacerdoti maxime laborandum est, ut eorum sermo in confessione secreto habeatur. Quare fit, ut nemini omnino neque per nūcium, neque per litteras, quoniam ea ratione nihil iam occulte agi potest, peccata confiteri liceat. Sed nulla res fidelibus adeo curæ esse debet, quam ut frequenti peccatorum confessione animam studeant expiare. Etenim cum aliquis mortifero scelere urgetur, nihil ei magis salutare esse potest, ob multa, quæ impendent, uitæ pericula, quam statim peccata sua confiteri. Nam, ut sibi quisque diuturnum uitæ spatium polliceri queat, turpe profecto est, cum in eluendis corporis, aut uestium sordibus tam diligentes simus, non eadem

saltem

saltem diligentia curare, ne animæ splendor turpissimis peccati maculis obsolescat.

Sed iam de ministro huius sacramenti dicendum est. Eum autem sacerdotem esse, qui ordinariam, aut delegatam absolvendi potestatem habeat, ex ecclesiasticis sanctionibus satis apparet. habeat enim oportet non solum ordinis, verum etiam iurisdictionis potestatem, qui hoc munere fungi debet. Illustre uero huius ministerij testimonium præbent illa Domini uerba apud sanctum Ioannem: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. neque enim omnibus, sed apostolis tantum hæc dicta fuisse constat, quibus in hac functione sacerdotes succedunt: idque etiam maxime consentaneum est. nam cum omne gratiæ genus, quæ hoc sacramento tribuitur, a Christo capite ad membra deriuetur; merito debent corpori Christi mystico, idest fidelibus illud administrare, qui soli uerum eiusdem corpus cõficiendi potestatem habent; cum præsertim fideles hoc ipso pœnitentiæ sacramento ad sacram Eucharistiam sumendam apti, idoneique reddantur. Verum quanta olim religione in antiquissima Ecclesia ius ordinarij sacerdotis conservatum fuerit, ex ueteribus Patrum decretis facile intelligitur; quibus cautum est, ne quis Episcopus, aut sacerdos in alterius parochia aliquid gerere auderet, sine eius auctoritate, qui illi præesset, aut nisi magna necessitas cogere uideretur. Ita uero ab Apostolo sancitum est, cum Tito præcepit, ut in singulis ciuitatibus sacerdotes cõstitueret; qui scilicet doctrinæ, & sacramentorum cælesti pabulo fideles alerēt, & educarent. Quamquam si mortis periculum imminet, & proprij sacerdotis facultas non datur; ne hac occasione aliquis pereat, in Ecclesia Dei custoditum fuisse, Concilium Tridentinum docet, ut unicuique sacerdoti liceret, nō solum omni peccatorum genere, cuiuscumque potestatis sit, illa cõdonare, sed etiam ab excommunicationis uinculo soluere. Iam, præter ordinis, & iurisdictionis potestatem, quæ prorsus necessaria sunt, in primis opus est, ut huius sacramenti minister tum scientia, & eruditione, tum prudentia præditus sit. iudicis enim, & medici simul personā gerit. Ac quod ad primum attinet, satis constat, non uulgarem scientiam necessariam esse, quæ & peccata inuestigare, & ex uarijs peccatorum generibus, quæ grauiora, quæ leuiora sint, pro cuiusque hominis ordine, & genere iudicare possit. ut autem medicus est, summa quoque prudentia indiget. etenim diligenter prouidendum est, ut ea remedia ægroto adhibeantur, quæ ad illius animam sanandam, & in posterum contra morbum

*De legitimo
et idoneo Cõ
fessionis sa-
cramentalis
ministro.*

Ioan. 20.

ad Titum 1.

Trid. Syn.

Ex S. Basilio

uim

uim muniendam aptiora esse uideantur. Ex quo poterunt fideles intelligere, cuiuis maximo studio curandum esse, ut eum sibi sacerdotem deligat, quem uitæ integritas, doctrina, prudens iudicium commendet; qui, & quantum in eo officio, cui præest, ponderis ac momenti sit, & quæ cuique sceleri pœna conueniat, & qui uel soluendi, uel ligandi sint, optime nouerit. Sed quoniam nemo est, qui nõ uehementer cupiat, scelera, & turpitudinem suã occultari; monendi sunt fideles, nihil esse, quod timeant, ne ea, quæ ipsi confessione patefecerint, a sacerdote ulli umquam indicentur, neue aliquod ex ea periculi genus sibi ullo tempore creari possit. sacræ enim sanctiones grauissime in eos sacerdotes animaduerti uoluerunt, qui peccata omnia, quæ aliquis eis cõfessus fuerit, perpetuo, & religioso silentio compressa non tenuerint. Quare in Cõcilio Lateranensi magno ita legimus: Caueat omnino sacerdos, ne uerbo, uel signo, uel alio quouis modo prodar aliquatenus peccatorem.

*Ex Leone
Papa.*

Conc. Lat.

De conditionibus ad confessionem uere pœnitentis necessarijs.

Sed iam ordo rerum postulat, cum de ministro dictum sit, ut quædam præcipua capita explicentur, quæ ad confessionis usum, & tractationem non parum sunt accommodata. Magna enim fidelium pars, quibus uulgo nihil longius uideri solet, quàm, ut dies illi, qui ecclesiastica lege confessioni præfiniti sunt, effluant: tantum absunt a Christiana perfectione, ut uix peccatorum suorum meminerint, quæ sacerdoti patefacienda essent, ne dum cetera diligenter curent, quæ ad diuinam gratiam cõciliandam uim habere maximam perspicuum est. Quare cum illorum saluti omni studio succurrendum sit; hoc primum sacerdotes in pœnitente diligenter obseruabunt, si ueram peccatorum suorum contritionem habeat, certumque illi sit, ac deliberatum in posterum a peccatis abstinere. Quod si ita animo affectum esse animaduernerint, moncant, & uehementer hortentur, ut pro tanto, & tam singulari beneficio maximas gratias Deo agat; ab eoque cælestis gratiæ præsidium petere numquam desinat; quo munitus, ac reclusus, facile poterit prauis cupiditatibus resistere, ac repugnare. Docendus est etiam, ut nullum patiatur esse diem, quin aliquid de passionis Domini nostri mysteriis meditetur, ad eũque imitandum, & summa charitate amandum ipse se excitet, atque inflammet. hac enim meditatione assequetur, ut ab omnibus dæmonis tentationibus in dies se tutiorem esse sentiat. Neque enim ulla alia est causa, cur tã cito, uel leuiter ab hoste impugnati, animo, & uiribus succumbamus, quàm quod ex cælestium rerum meditatione diuini amoris ignem concipere non studemus, quo mens recreari, atque erigi

erigi possit. Sin autem sacerdos intellexerit, eum, qui uelit confiteri, adeo peccata sua non dolere, ut uere contritus dicendus sit; conetur magno contritionis desiderio eum afficere, ut deinde huius prælari doni cupiditate incensus, illud a Dei misericordia petere, & efflagitare in animum inducat. In primis autem reprimenda est quorundam superbia, qui scelera sua excusatione aliqua uel defendere, uel minora facere nituntur. Nam exempli causa; cum aliquis fateatur, se ira uehementius commotum fuisse, statim huius perturbationis causam in alium confert, a quo prius sibi iniuriam factam esse queritur. Monendus itaque est, hoc elati animi, & hominis peccati sui magnitudinem uel despicientis, uel plane ignorantis, signum esse: tum uero eiusmodi excusationis genus, ad augendum potius, quam minuendum peccatum pertinere. nam qui ita factum suum probare contendit, hoc uidetur profiteri, se tunc patientia usurum esse, cum a nemine iniuria læderetur. quo quidem nihil homine Christiano indignius esse potest. Etenim cum illius uicem dolere maxime debuerit, qui iniuriam fecit: tamen non peccati prauitate commouetur, sed fratri irascitur, ac, cum ei præclara occasio oblata fuerit, ut Deum patientia colere, & fratrem máluerudine sua corrigere possit, salutis materiam ad perniciem suam conuertit. Perniciosior autem est illorum culpá existimáda, qui stulta quadam uerecundia impediti, peccata confiteri non audent. his igitur hortando animos addere oportet; monendique sunt, nihil esse, quod uitia sua aperire uereatur, nullique mirum uideri debere, si intelligat homines peccare: qui quidem communis est omnium morbus, & in humanam imbecillitatem proprie cadit. Alij sunt, qui, uel quod raro peccata confiteri solent, uel quod nullam curam, & cogitationem in peruestigandis suis sceleribus posuerunt, nec commissá confessione expedire, nec, unde eius officij initium ducendum sit, satis sciunt: quos certe acius obiurgare opus est, atque in primis docere, prius quam ad sacerdotem aliquis adeat, omni studio curandum esse, ut peccatorum suorum contritione commoueatur: id uero præstari nullo modo posse, nisi ea reminiscendo sigillatim recognoscere studeat. Quare si sacerdos huiusmodi homines prorsus imparatos esse cognouerit, humanissimis uerbis a se dimittet, hortabiturque, ut ad cogitanda peccata aliquod spacium sumant, ac deinde reuertantur: quod si forte affirmauerint, se in eam rem omne studium, & diligentiam suam contulisse; (quoniam sacerdoti maxime uerendum est, ne semel dimissi, amplius non redeant) audiendi erunt, præsertim

præsertim uero si emendandæ uitæ studium aliquod præferant, adduci que possint, ut negligentiam suam accusent, quam se alio tempore diligenti, & accurata meditatione compensaturos promittant: in quo tamen magna cautio adhibenda est. Si enim, audita confessione, iudicauerit, neque in enumerandis peccatis diligentiam, neque in detestandis dolorem pœnitenti omnino defuisse; absolui poterit. sin autem utrumque in eo desiderari animaduertit; auctor illi, & suasor erit, ut maiorem curam, quod antea dictum est, in excutienda conscientia adhibeat, hominemque, ut blandissime poterit, tractatum dimittet. Sed quoniam interdum contingit, ut mulieres, alicuius sceleris in priori confessione oblitæ, iterum ad sacerdotem non audeant redire; quod uereantur, ne uel in suspicionem magnæ improbitatis populo ueniant, uel singularis religionis laudem quærere existimentur: sæpe tum publice, tum priuatim docendum est, neminem tanta memoria esse, qui omnia sua facta; dicta, & cogitata meminisse queat: quapropter fideles nulla re deterrendos esse, quo minus ad sacerdotem reuertantur, si in memoriam alicuius criminis redierint, quod antea fuerit prætermissum. Hæc igitur, atque alia huius generis multa in confessione a sacerdotibus obseruanda erunt.

*De satisfactio-
ne Pœni-
tentia parte,
eiusque ex-
quædam neces-
sitate.*

Nunc ad tertiam pœnitentiæ partem, quæ satisfactio appellatur, ueniendum est. Primum itaque satisfactionis nomen, & uis exponenda est. hinc enim catholicæ Ecclesiæ hostes amplam occasionem dissidij, & discordiæ, cum maxima Christiani populi pernicie, arripuerunt. Est autem satisfactio, rei debitæ integra solutio: nam quod satis est, ei nihil uidetur deesse. Quare cum de gratiæ reconciliatione loquimur, idem satisfacere significat, quod alteri tantum præstare, quantum irato animo ad ulciscendam iniuriam satis esse possit: atque ita satisfactio nihil aliud est, quam iniuriæ alteri illatæ compensatio. Quod autem ad hunc locum pertinet, satisfactionis nomen diuinarum rerum doctores ad declarandam eam compensationem usurparunt, cum homo pro peccatis commissis Deo aliquid persoluit. Quo in genere quoniam multi gradus esse possunt, hinc fit, ut satisfactio uarie accipiatur. Ac prima quidem, & præstantissima illa est, qua pro scelerum nostrorum ratione, etiâ si Deus summo iure nobiscum uelit agere, quidquid a nobis debeatur, cumulate persolutum est. Hæc uero eiusmodi esse dicitur, quæ nobis Deum propitium, & placatum reddidit, eamque uni Christo domino acceptam ferimus, qui in cruce pretio pro peccatis nostris

nostris soluto plenissime Deo satisfecit. neque enim ulla res creata
 tanti esse potuit, quæ nos tam graui debito liberaret, atque, ut san-
 ctus Ioannes testatur, ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non *Ioan. 2.*
 pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Hæc igitur
 plena, & cumulata est satisfactio, scelerum omnium rationi, quæ in
 hoc sæculo commissa sunt, pariter, æqualiterque respondens: cuius
 pondere hominum actiones apud Deum plurimum ualent, ac sine
 eo nulla prorsus æstimatione dignæ haberentur. Atque huc Dauidis
 uerba uidentur spectare: qui postquam, secum ipse reputans, illud
 protulisset, Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit *Psal. 115.*
 mihi? nihil præter hæc satisfactionem, quam calicis nomine expres-
 sit, dignum tot, tantisque beneficijs inuenire potuit: quare subie-
 cit; Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Alter-
 rum satisfactionis genus, quæ & canonica appellatur, & certo tem-
 poris spatio definita perficitur. Quare antiquissimæ Ecclesiæ usu re-
 ceptum est, ut cum penitentes a peccatis soluuntur, pœna aliqua eis
 irrogetur, cuius pœnæ solutio, satisfactio uocari consuevit: Eodem
 uero nomine quodlibet etiam pœnæ genus significatur, quam pro
 peccatis non quidem a sacerdote constitutam, sed sponte nostra su-
 sceptam, atque a nobis ipsis repetitam, sustinemus. Verum hæc ad
 penitentiam, ut sacramentum est, minime pertinet, sed illa tantum
 sacramenti pars censenda est, quam diximus ex præcepto, sacerdotis
 Deo pro peccatis dependi; hoc adiuncto, ut statutum cum animo, *Aug. lib. 1.*
 & deliberatum habeamus, peccata in posterum oinni studio uitare;
 ita enim nonnulli definiunt: satisfacere, est Deo debitum honorẽ
 impendere. Quod autem nemo debitum honorem Deo possit tri-
 buere, nisi qui peccata omniho uitare constituat, satis apparet. Et sa-
 tisfacere, est causas peccatorum excidere, & eorum suggestioni adi-
 tum non indulgere. In quam sententiam alij senserunt satisfactionẽ
 esse purificationem, qua eluitur, quidquid sordium propter peccati
 maculam in anima resedit, atque a pœnis tempore definitis, quibus
 tenebamur, absoluihur. Quæ cum ita sint; facile erit fidelibus per-
 suadere, quam necessarium sit, ut penitentes in hoc satisfactionis
 studio se exerceant. Docendi enim sunt, duò esse; quæ peccatum
 consequuntur, maculam, & pœnam: ac quamuis semper culpa di-
 missa, simul etiam mortis æternæ supplicium apud inferos con-
 stitutum condonetur; tamen non semper contingit, quemadmo-
 dum a Tridentina Synodo declaratum est, ut Dominus peccato-
 rum reliquias, & pœnam certo tempore definitam, quæ peccatis
 debetur,

debetur, remittat. Cuius rei perspicua sunt exempla in sacris litteris, Genes. 3. *Gen. 3.* ris, Genes. tertio capite, Num. xij. & xxij. & aliis permultis locis: *Num. 12.* sed illud Davidis clarissimum, & maxime illustre intuemur, cui *2. Reg. 12.* etsi Nathan dixerat; Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris; is tamen grauissimas pœnas ultro subiit, Dei misericordiam his uerbis dies noctesque implorans: Amplius laua me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me: quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Quibus uerbis illud petatum est a Domino, ut non solum crimen, sed pœnam etiam crimini debitam condonaret, atque a peccati reliquiis purgatum, in pristinum decoris, & integritatis statum restitueret. Atque hæc cum summis precibus peteret, eum tamen Dominus, tum filii ex adulterio suscepti, tum Absalonis, quem unice diligebat, defectione, & morte mulctauit, aliisque pœnis, & calamitatibus affecit, quas illi antea intentarat. In Exodo etiam, etsi Dominus, *Exod.* Moysis precibus exoratus, populo idololatraz pepercerat, tamen minatus est, se tanti flagitii graues pœnas repetiturum esse; ipseque Moses testatus est fore, ut illud Dominus seuerissime in tertiam, & quartam usque generationem ulcisceretur. Hæc uero a sanctis Patribus in Ecclesia catholica semper tradita esse, ipsorum auctoritate apertissime comprobatur. Verum qua de causa factum sit, ut pœna omnis pœnitentiæ sacramento, æque ac baptismo non condonetur, præclare a sancta Tridentina Synodo explicatum est his uerbis. *Trid. syn.* Diuinæ iustitiæ ratio exigere uidetur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante baptismum per ignorantiam deliquerint: aliter uero qui semel a peccati, & dæmonis seruitute liberati, & accepto spiritus sancti dono scientes templum Dei uiolare, & spiritum sanctum contristare nō formidauerint. Et diuinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, peccata leuiora putantes, uelut iniurii, & contumeliosi spiritui sancto in grauiora labamur, thesaurizantes nobis iram in die iræ. Proculdubio enim magnopere a peccato reuocant, & quasi freno quodam coercent hæc satisfactoriæ pœnæ, cautioreque & uigilantiores in posterum pœnitentes efficiunt. Accedit, ut tamquam testificationes quædam sint doloris, quem ex peccatis commissis capimus: qua ratione Ecclesiæ sit satis, quæ nostris sceleribus grauius offensa est. Nam ut sanctus Augustinus ait; Cor contritum, & humiliatum Deus non spernit, uerum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam per uerba, uel alia

uel alia quæcūque signa procedit; recte ab ijs, qui Ecclesiæ præsunt, tempora pænitentiae constituuntur; ut Ecclesiæ, in qua ipsa peccata remittuntur, satisfiat. Præterea, pænitiæ nostræ exempla alios doceant, quo modo ipsi uitam instituere, & pietatem sequi debeant. Cū enim pœnas nobis pro peccatis irrogatas ceteri homines intuentur; & summam cautionem sibi in omni uita adhibendam, & mores pristinos corrigendos esse intelligunt. Quare sapientissime illud ab Ecclesia obseruatum est, ut, cum ab aliquo publice flagitium commissum esset, publica etiam pænitiæ ei indiceretur; ut ceteri timore perterriti, deinceps peccata diligentius uitarent: quod etiam in occultis criminibus, quæ grauiora essent, interdum fieri solitum erat. Sed, ut diximus, in publicis hoc perpetuum fuit, ut, qui ea commiserant, ante quam publicam pænitentiam suscepissent, nō absoluerentur. interim uero Pastores pro illorum salute Deum rogabant, atque, ut ipsi etiam pænitentes idem facerent, eos hortari non desinebant. Quo in genere summa fuit sancti Ambrosij cura, & sollicitudo: cuius lacrymis fertur quamplurimos, qui duro animo ad pænitiæ sacramentum accesserant, ita mollitos esse, ut ueræ contritionis dolorem conceperint. Verum postea tantum de ueteris disciplinæ seueritate remissum est, atque ita charitas refrixit, ut iam plerique ex fidelibus, ad peccatorum ueniam impetrādā, nullum intimum animi dolorem, atque gemitum cordis necessarium putēt; sed illud satis esse arbitrentur, si speciem tantum dolētis habeant. Deinde uero huiusmodi pœnarum perpeffione cōsequimur, ut capitis nostri Iesu Christi, in quo passus est ipse, & tentatus, similitudinem, & imaginem geramus. nihil enim tam deforme uideri potest, ut a sancto Bernardo dictū est, quam, sub spinoso capite, delicatū esse membrum. nam, teste Apostolo, coheredes sumus Christi, si tamen cōparimur, &, quod alio loco scripsit, si cōmortui sumus, & cōuiuemus; si sustinebimus, & cōregnabimus. D. etiam Bernardus duo affirmat in peccato reperiri, maculam animæ, & plagam: ac turpitudinē quidem ipsam Dei misericordia tolli; uerum sanādis peccatorum plagis ualde necessariam esse eam curam, quæ in remedio, pænitiā adhibetur. quemadmodum enim, sanato uulnere, cicatrices quædam remanent, quæ & ipsæ curandæ sunt: ita in anima, culpa condonata, supersunt reliquæ peccatorum purgandæ. Idem plane D. Chrysostomus sententia cōfirmat, cū ait: Non satis est sagittam e corpore extra hi, sed plaga quoque, a sagitta inflicta, sananda est: sic etiā in anima post acceptam peccati ueniam pænitiā curanda est, plaga relicta.

S. Ambrosij.

Ad Heb. 2.

D. Bernardus.

Ad Rom. 8.

Ad Timo. 2.

D. Bernardus.

D. Chrysostomus.

S. August. Frequentissime enim a sancto Augustino docemur, duo hæc in pænitentia animaduertenda esse, Dei misericordiam, & iustitiam; misericordiam, qua peccata, & pœnas æternas illi debitas cōdonat; iustitiam, qua pœnis tempore definitis hominem punit. Postremo, pænitentia pœna a nobis suscepta Dei animaduersionem, suppliciaque

1. ad Cor. 11. in nos constituta antevertit. ita enim docet Apostolus, cum ait: Si nosmet ipsos diiudicaremus, non utique iudicemur: dum iudicamur autem, a Domino corripiamur, ut non cum hoc mundo damnemur. Quæ cum fidelibus explicata fuerint, uix fieri poterit, quo minus ad pænitentia opera maxime excitentur. Eius autem quanta uis sit, ex eo colligitur, quod tota a Christi domini passionis merito pendet. A quo etiam honestis actionibus duo illa maxima bona consequimur. alterum est, ut immortalis gloriæ præmia mereamur; ita ut

Matth. 10. calix etiam aquæ frigida, quam in eius nomine dederimus, mercede non careat: alterum, ut pro peccatis nostris satisfaciamus. Neque uero id perfectissimam, & cumulatissimam Christi domini satisfactionem obscurat; sed illud potius contra euenit, ut multo clariore, & illustriorem reddat. Eo enim copiosior Christi gratia uidetur esse, quod non solum ea nobiscum communicantur, quæ ipse solus, sed illa etiam, quæ tamquam caput in membra suis sanctis, & iustis hominibus promeruit, ac persoluit: qua ratione fieri perspicuum est, ut iustæ, & honestæ piorum actiones tantum ponderis, & dignitatis habeant. Christus enim dominus tanquam caput in membra, & uitis in palmites gratiam suam in eos, qui sibi per charitatem coniuncti sunt, continenter diffundit. Quæ quidem gratia bona opera nostra semper antecedit, comitatur, & consequitur, & sine qua mereri, & satisfacere Deo nullo modo possumus. Atque ita fit, ut iustis nihil deesse uideatur, cum operibus, quæ Dei uirtute efficiunt, & diuinæ legi pro humana, mortaliq; conditione satisfacere, & uitam æternam, quam scilicet, si Dei gratia ornati e uita decesserint, consequentur, mereri possint. nota est enim illa Saluatoris uox: Qui autem biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, nō sitiet in æternum; sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam.

Ioan. 4. Sed duo præcipue in satisfactione requiruntur: primum est, ut is, qui satisfacit, iustus sit, ac Dei amicus. Opera enim, quæ sine fide, & charitate fiunt, nullo modo Deo grata esse possunt. alterum, ut eiusmodi opera suscipiantur, quæ natura sua dolorem, & molestiam afferat: cum enim præteritorum scelerum cōpensationes sint, atque,

S. Cyprianus ut sanctus martyr Cyprianus ait, redēptrices peccatorum; omnino

necesse

neceſſe eſt, ut aliquid acerbitalis habeant. quamquam non ſemper illud conſequitur, ut, qui ſe in illis moleſtis actionibus exercent, doloris ſenſum habeant. Sæpe enim uel patiendi conſuetudo, uel accenſa in Deum charitas efficit, ut, quæ perpeſſu grauiffima ſunt, ne ſentiantur quidem. Neque tamen iccirco ſit, quo minus ea ipſa opera ſatisfaciendi uim habeant. ſiquidem hoc proprium eſt filiorum Dei, ita eius amore, & pietate inflammari, ut acerbiffimis laboribus cruciati, aut nihil fere incommodi ſentiant, aut omnia lætiſſimo animo perferant. Verum omne ſatisfactionis genus Paſtores docebunt ad hæc tria præcipue conferendum eſſe, orationem, ieiunium, eleemoſynam: quæ quidem tribus bonis, animæ, corporis, & iis, quæ externa commoda dicuntur, quæ omnia a Deo accepiſimus, reſpondet. Nihil uero aptius, & conuenientius ad extirpandas omnium peccatorum radices eſſe poteſt. Nam cum omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis ſit, aut concupiſcentia oculorum, aut ſuperbia uitæ; nemo non uidet, hiſce tribus morbi cauſis totidem medicinas, priori ſcilicet ieiunium, alteri eleemoſynam, tertiæ orationē rectiſſime opponi. Præterea, ſi eos etiam, qui peccatis noſtris offenduntur, ſpectemus; facile erit intelligere, cur ad hæc tria potiſſimum omnis ſatisfactio referatur: hi uero ſunt Deus, proximus, nos ipſi. Quare Deū oratione placamus; proximo eleemoſyna ſatisfacimus: nos ipſos uero ieiunio caſtigamus. Sed quoniam multæ uariæque ærumnæ, & calamitates, dum in hac uita ſumus, nos premunt; illud maxime fideles docendi ſunt, eos, qui patienti animo, quidquid laborioſi, & incommodi Deus immiſerit, ferant, amplam ſatisfaciendi, & merendi materiam naſcos eſſe; qui autem inuiti, & repugnantes pœnam huiusmodi ſuſtineāt, omni ſatisfactionis fructu priuari; ſed Dei tantum, peccata iuſto iudicio ulciſcentis, animaduerſionem, & ſupplicium perferre. In eo uero ſumma Dei bonitas, & clemētia maximis laudibus, & gratiarum actionibus prædicanda eſt, qui humanæ imbecillitati hoc condonauit, ut unus poſſet pro altero ſatisfacere. quod quidem huius partis pœnitentiæ maxime proprium eſt. Ut enim, quod ad contritionem, & confeſſionem attinet, nemo pro altero dolere, aut cōfiteri poteſt: ita, qui diuina gratia præditi ſunt, alterius nomine poſſunt, quod Deo debetur, perſoluere. quare ſit, ut quodā pacto alter alterius onera portare uideatur. Nec uero de hoc cuiquam fidelium dubitandi locus relictus eſt, qui in apoſtolorum ſymbolo, ſanctorum communionem cōſitemur. nam cū omnes eodem baptiſmo abluti Chriſto renaſcamur, eorundem ſacramentorū

1. Ioan. 3.

Ad Gal. 6.

participes sumus, in primis uero eiusdem corporis, & sanguinis Christi domini cibo, & potu recreemur; hoc apertissime demonstrat, nos omnes eiusdem esse corporis membra. Quemadmodum igitur neque pes suæ tantum, sed etiam oculorum utilitatis causa munere suo fungitur; neque rursus, quod oculi uideant, ad illorum propriam, sed ad communem omnium membrorum utilitatem referendum est: ita communia inter nos satisfactionis officia existimari debent. Neque tamen id sine ulla exceptione uerum est, si commoda omnia, quæ ex ea capiuntur, spectemus. nam satisfactionis opera, medicinæ etiam & curationes quædam sunt, quæ pœnitenti ad sanandos prauos animi affectus præscribuntur: quo quidem utilitatis fructu eos, qui per se non satisfaciunt, prorsus carere perspicuum est. Hæc igitur de tribus pœnitentiæ partibus, contritione, confessione, & satisfactione, copiose, & dilucide explicanda erunt.

Sed illud in primis a sacerdotibus obseruari oportet, ut, audita peccatorum confessione, ante quam pœnitentem a peccatis absoluant, diligenter curent, ut, si quid ille forte de re, aut de existimatione proximi detraxerit, cuius peccati damnandus merito esse uideatur, cummulata satisfactione compenset. nemo enim absolueundus est, nisi prius, quæ cuiusque fuerint, restituere polliceatur. At quoniam multi sunt, quibus, & si prolixè pollicentur, se officio satis esse facturos, tamen certum est, ac deliberatum numquam promissa exoluere; omnino iij cogendi sunt, ut restituant: sæpeque illud Apostoli eis inculcandum est, ut qui furabatur, iam non furetur; magis autem laboret; operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde retribuat necessitatem patienti. In irroganda autem satisfactionis pœna, sacerdotes nihil sibi suo arbitratu statuendum esse, sed omnia iustitia, prudentia, & pietate dirigenda existimabunt. Atque, ut hac regula peccata metiri uideantur, & pœnitentes scelerum suorum grauitatem magis agnoscant; operæpretium erit, interdum eis significare, quæ pœnæ quibusdam delictis ex ueterum canonum præscripto, qui pœnitentiales uocantur, constitutæ sint. Igitur uniuersæ satisfactionis modum, culpæ ratio temperabit. Sed ex omni satisfactionum genere maxime conuenit pœnitentibus percipere, ut certis aliquot, & definitis diebus orationi uacent, ac pro omnibus, & præsertim pro iis, qui ex hac uita in Domino decesserunt, preces Deo faciant. Hortari uero etiam eos oportet, ut sæpe eadem satisfactionis opera, a sacerdote indicta, ultro suscipiant, ac repetant; atque ita mores suos componant, ut, ijs omnibus, quæ ad pœnitentiæ sacramentum pertinent, diligenter

diligenter absolutis, tamen uirtutis pœnitentiæ studia numquã intermittant. quod si interdum, etiam ob publicam offensionem, publica pœnitentia præscribenda fuerit, quamuis eã pœnitens refugiat, ac deprecetur, non erit facile audiendus: uerum persuadere ei oportebit, ut, quæ tum sibi, tum aliis salutaria futura sunt, libenti, & alacri animo excipiat. Hæc de pœnitentiæ sacramento singulisque eius partibus ita docenda erunt, ut non solum ea fideles perfecte intelligant; sed etiam, iuuante Domino, re ipsa pie, & religiose præstare animum inducant.

DE EXTREMÆ VNCTIONIS SACRAMENTO.

VM. SANCTA scripturarum oracula ita doceant; In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis; tacite Parochi admonentur, nullum tempus prætermittendum esse fidelem populum cohortandi, ut in assidua mortis meditatione uersetur. Quoniam autem extremæ unctionis sacramentum non potest supremi illius dici memoriam coniunctam nõ habere; facile intelligitur, de eo sæpe agendum esse, nõ solum ob eam causam, quod illarum rerũ mysteria, quæ ad salutem pertinent, aperire, & explicare maxime conuenit; sed etiam quia fideles, moriendi necessitatem omnibus propositam esse, animo reperiunt, prauas cupiditates coecebunt; quare fiet, ut in ipsa mortis expectatione minus se perturbari sentiant; sed immortales Deo gratias agant, qui, ut baptismi sacramento aditum nobis ad ueram uitã patefecit, ita etiam, ut ex hac mortali uitã decedentes, expeditiorem ad cælum uiam haberemus, extremæ unctionis sacramentum instituit. Ut igitur, quæ ad eam explicationem magis necessaria sunt, eodem fere ordine, qui in aliis sacramentis seruatus est, exponantur; primum illud tradendum erit, hoc sacramentum iccirco extremam unctionem appellatum esse, quod hæc omnium sacrarum unctionum, quas dominus Saluator noster Ecclesiæ suæ commendauit, ultima administranda sit. Quare hæc ipsa unctio a maioribus nostris sacramentum etiam unctionis infirmorum, & sacramentum exeuntium dicta est; quibus uocabulis fideles in memoriã nouissimi illius temporis facile redire possunt. Quod autem extremæ unctioni propria sacramenti ratio conueniat, in primis explanandum est. Id uero perspicuum fiet, si uerba, quibus sanctus Iacobus apostolus huius sacramenti legem promulgauit, attēdamus. Infirmitur quis in uobis? inquit:

Eccl. 7.

Iacob. 5.

inquit: Inducat presbiteros ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei. Nam quod peccata condonari Apostolus affirmat, in eo declarat sacramenti uim, & naturam. Hanc uero catholicæ Ecclesiæ de extrema unctione perpetuam doctrinam fuisse, cum alia plura Concilia testan-

Triden. Syn.

*Innocentius
primus.*

tur, tum a Tridentina Synodo hoc ita declaratum est, ut in eos omnes anathematis pœnam constituerit, qui aliter docere, aut sentire audeant. Ac Innocentius quoque primus hoc sacramentum fidelibus maxime commendat. Constantiter itaque docendum est a Pastoribus, uerum sacramentum esse; nec plura, sed unum, quauis per plures unctiones administretur; quarum singulis propriæ preces, ac pœculiaris forma adhibenda est. Vnum uero est nō partium cōtinuatione, quæ diuidi non possint, sed perfectione: cuiusmodi sunt cetera omnia, quæ ex pluribus rebus constant. Nam quemadmodum domus, quæ ex multis, & diuersis rebus composita est, una tantum forma perficitur: ita hoc sacramentū, & si ex pluribus rebus, & uerbis constituitur, unum tamen signum est; & unius rei, quam significat, efficientiam habet. Docebunt præterea Parochi, quæ sint huius sacramenti partes, elementum, inquam, & uerbum. Hæc enim

Iacobi 5.

Triden. Syn.

a sancto Iacobo prætermissa non sunt: in quibus singulis sua mysteria licet animaduertere. Eius igitur elementum, siue materia, quemadmodum Concilia, ac præcipue Tridentinum decreuit, est oleum ab Episcopo consecratum, liquor scilicet non ex quauis pingui, & crassa natura, sed ex olearum baccis tantummodo expressus. Aptissimè autem hæc materia illud significat, quod ui sacramenti interius in anima efficitur. nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnopere proficit: ita sacramenti uirtus animæ tristitiam, ac dolorem minuit. Oleum præterea sanitatem restituit, hilaritatem affert, & lumen tamquam pabulum præbet: tum uero ad recreandas defatigati corporis uires maxime accommodatum est. Quæ omnia, quid in ægroto diuina uirtute per huius sacramenti administrationem efficiatur, declarant. Hæc de materia satis sint. Forma uero sacramenti est uerbum, & solemnitas illa precatio, quam sacerdos ad singulas unctiones adhibet, cum inquit: Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Deus, quidquid oculorū, siue narium, siue tactus uitio deliquisti. Quod autem hæc uera sit, & propria huius sacramenti forma, sanctus

Iacobi 5.

Iacobus apostolus significat, cum ait: Et orent super eum, & oratio fidei saluabit infirmum. Ex quo licet cognoscere, formā precationis
modo

modo proferendam esse; tamen, quibus potissimum uerbis concipienda sit, Apostolus non expresserit. Verum hoc ad nos fideles Patrum traditione permanuit, ita ut omnes Ecclesiæ eam formæ rationem retineant, qua omnium mater, & magistra sancta Ecclesia Romana utitur. Nam etsi aliqui nonnulla uerba immutant, cū pro; Indulgeat tibi Deus; ponunt, Remittat, uel Pareat, interdum etiam Sanet, quidquid commisisti; tamen, quoniam nulla sit sententiæ immutatio, constat eandem ab omnibus formam religiose seruari. Nec uero quisquam miretur, cur factum sit, ut aliorum sacramentorum forma uel absolute significet quod efficit, ut cum dicimus; Ego te baptizo, aut; Signo te signo crucis; uel tamquam ab imperantibus pronuncietur, ut cum in sacramento ordinis administrando dicitur; Accipe potestatem; hæc una uero extremæ unctionis forma precatione quadam absoluitur: id enim optimo iure constitutum est. nam cum hoc sacramentum propterea adhibeatur, ut præter spiritualem gratiam, quam tribuit, sanitatem etiam restituat ægrotis: tamen, quia non semper sequitur, ut ægri a morbis conualescant, ob eam causam precatione forma conficitur, ut a Dei benignitate id impetremus, quod sacramenti uis constanti, & perpetuo ordine efficere non solet. Adhibentur autem ritus proprii in huius quoque sacramenti administratione. Sed eorum maxima pars precationes continet, quibus sacerdos ad ægroti salutem impetrandam utitur. nullum enim est aliud sacramentum, quod pluribus precibus conficiatur; ac recte quidem: quoniam eo potissimum tempore fideles pijs obsecrationibus adiuuandi sunt. quare & alii omnes, quos tum adesse contigerit, & præcipue Parochi debent orare Deū ex animo, & eius misericordiae, laborantis uitam & salutem omni studio commendare.

Verum cum demonstratum sit, extremā unctionem uere, & propriè in sacramentorum numero habendam esse; illud etiam sequitur, eius institutionem a Christo domino profectā esse; quæ postea a sancto Iacobo apostolo fidelibus proposita, & promulgata est. Quamquam idem Saluator huius unctionis specimen quoddam dedisse uisus est, cum discipulos suos binos, & binos ante faciem suam misit: de illis enim apud Euangelistam ita scriptum est: Exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & ungebant oleo multos ægros, & sanabant. Quam quidem unctionem non ab apostolis inuentam, sed a Domino præceptam; non naturali aliqua uirtute præditam, sed mysticam, potius ad sanandos animos, quam ad corpora curanda institutam fuisse, credendum est. Quare

Unctionis extremæ sacramentū a Christo institutum: et quibus conferendum.

Mar. 6.

sancti

S. Dionysius. sancti Dionysius, Ambrosius, Chrysostomus, & Gregorius magnus asserunt, ut nullo modo dubitandum sit, quin hoc unum ex septem catholicæ Ecclesiæ sacramentis summa cum religione accipere oporteat. Sed docendi sunt fideles, quamvis hoc sacramentum ad omnes pertineat, quædam tamen hominum genera excipi, quibus administrandum non sit. Ac primum excipiuntur, qui sano, & firmo corpore sunt: iis enim extremam unctionem tribuendam non esse, &

Iacobi 5. Apostolus docet; cū inquit, Infirmatur quis in nobis; & ratio ostendit; siquidem ob eam rem instituta est, non modo ut animæ, sed etiam ut corpori medicinam afferat. Cum igitur illi tantum, qui morbo laborant, curatione indigeant; iccirco iis etiam, qui adeo periculose ægrotare videtur, ut, ne supremus illis uitæ dies instet, metuendum sit, hoc sacramentum præberi debet. In quo tamen gravissime peccant, qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, cum, iam omni salutis spe amissa, uita, & sensibus carere incipiat. constat enim, ad uberiorem sacramenti gratiam percipiendam plurimum valere, si ægrotus, cū in eo adhuc integra mens, & ratio piget, fidēque, & religiosam animi voluntatem asserre potest, sacro oleo liniatur. Quare Parochis animaduertendum est, ut eo potissimum tempore celestem medicinam adhibeant, illam quidem semper vi sua admodum salutarem, cum eorum etiam pietate, & religione, qui curandi sunt, magis profuturam intellexerint. Nemini igitur, qui gravi morbo affectus non sit, sacramentum unctionis dare licet, tamen si uitæ periculum adeat; uel quia periculosa navigatione paret; uel quia prælium initurus sit, a quo certa mors illi impendeat; uel etiam si capitis damnatus, ad supplicium raperetur. Omnes præterea, qui rationis usu carent, ad hoc sacramentum suscipiendum apti non sunt; & pueri, qui nulla peccata admittunt, quorum reliquias sanare huius sacramenti remedio opus sit; amētes item, & furiosi, nisi interdum rationis usum haberent, & eo potissimum tempore pii animi significationem darent, peterentque ut sacro oleo ungeretur: nam qui ab ipso ortu nunquam mentis & rationis composuit, ungendus non est: secus uero si ægrotus, cum mēte adhuc integra huius sacramenti particeps fieri uoluisset, postea in insaniam & furorem incidit. Non sunt autem omnes corporis partes ungedæ, sed ea tantum, quas ueluti sensuum instrumenta naturæ hominī attribuit; oculi propter uisionem, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum, uel sermonem, manus propter tactum; qui tamen toto corpore æquabiliter fusus est, in ea tamen parte maxime uiget. Hunc

autem

autem unguēdi ritum uniuersalis Ecclesia retinet, atque etiam huius sacramenti naturæ optime conuenit: medicamento enim est instar. Ac quoniam in corporis morbis, quamuis uniuersum corpus male affectum sit, tamen illi tantum parti curatio adhibetur, a qua, tamquam a fonte, & origine, morbus manat; iccirco non totum corpus, sed ea membra, in quibus potissimum sentiendi uis eminet, renes etiam, ueluti uoluptatis, & libidinis sedes, unguntur; tum pedes, qui nobis ingressus, & ad locum mouendi principium sunt. In quibus illud obseruare oportet, in una, eademque ægrotatione, cum æger in eodem uitæ periculo positus est, semel tantum unguendum esse. Quod si post susceptam hanc unctionem æger cōualuerit; quoties postea in id uitæ discrimen inciderit, toties eiusdem sacramenti subsidium ei poterit adhiberi. ex quo patet, in eorum sacramentorum numero, quæ iterari solent, reponendam esse.

Quoniam uero omni studio curare oportet, ne quid sacramenti gratiam impediatur; ei uero nihil magis aduersatur, quam alicuius peccati mortiferi conscientia; seruanda est catholicæ Ecclesiæ perpetua consuetudo, ut, ante extremam unctionem, penitentia, & Eucharistiæ sacramentum administretur. Ac deinde ægroto persuadere Parochi studeant, ut ea fide se unguendum sacerdoti præbeat, qua olim, qui ab apostolis sanandi erant, se ipsos offerre consueuerant. In primis autem animæ salus, deinde corporis ualitudo cū illa adiunctione, si ea ad æternam gloriam profutura sit, expectanda est. Nec uero dubitate fideles debent; quin sanctæ illæ, & solemnes preces a Deo audiantur, quibus sacerdos non suam, sed Ecclesiæ, & domini nostri Iesu Christi personam gerens utitur. Qua una maxime re cohortandi sunt, ut huius saluberrimi olei sacramentum sancte, & religiose sibi administrandum curent, cum & acrior pugna instare, & uires cum animi, tum corporis deficere uideantur. Iam uero, quis extremæ unctionis minister sit, ab eodem Apostolo, qui Domini legem promulgauit, didicimus: inquit enim: Inducat presbyteros.

Extrema unctio qua præparatione sit scienda: quis minister, & fructus illius.

2.

Iacobi 5.

Trident. Syn.

tendum est, sacerdotem in ea administratione, quemadmodum etiā in alijs sacramentis fit, Christi domini nostri, & sanctæ Ecclesiæ, eius sponsæ, personam sustinere. Explicandæ etiam sunt accuratius utilitates, quas ex hoc sacramento capimus: ut, si nihil aliud fideles ad eius usum possit allicere, ipsa saltem utilitate ducantur: cum ita comparatum sit, ut omnia fere nostris commodis metiamur. Docebunt igitur Pastores, hoc sacramento gratiam tribui, quæ peccata, & in primis quidem leuiores, & ut communi nomine appellantur, venialia, remittit: exitiales enim culpæ, pænitentia sacramento tolluntur. Neque enim hoc sacramento primario loco ad grauiorum criminum remissionem institutum est: sed baptismus tantum, & pænitentia ui sua hoc efficiunt. Altera est sacræ unctionis utilitas, quod animam a langore, & infirmitate, quam ex peccatis contraxit, & a ceteris omnibus peccati reliquijs liberat. Tempus autem huic curationi opportunissimum existimandum est, cum graui morbo afflictamur, ac uitæ periculum impendet. Etenim homini natura insitū est, ut nihil in rebus humanis æque, ac mortem, pertimescat. auget autem magnopere hunc timorem præteritorum scelerum memoria; cum præsertim grauissima conscientia nostræ accusatio nos urgeat: ut enim scriptum est: Venient in cogitationem peccatorum suorum timidi, & traduent illos ex aduerso iniquitates ipsorum. Deinde illa cura, & cogitatio uehementer angit, quod paulo post stare oporteat ante tribunal Dei, a quo de nobis iustissima pro eo, ac meriti fuerimus, sententia ferenda sit: Sæpe autem euenit, ut fideles hoc terrore percussi, se miris modis exagitari sentiant. Nihil autem ad mortis tranquillitatem magis conducit, quam si tristitiam abijciamus, & læto animo Domini aduentum expectemus; paratique simus, depositum nostrum, quandocunque illud a nobis repetere uoluerit, libenter reddere. Vt igitur hac sollicitudine fidelium mentes liberetur, animusque pio, & sancto gaudio repleatur, extremæ unctionis sacramentum efficit. Præterea; aliud etiam, quod merito omnium maximum uideri potest, ex eo consequimur. nam etsi humani generis hostis, quoad uiuimus, numquam desinit de interitū, & exitio nostro cogitare: nullo tamen tempore, ut nos omnino perdat, ac, si fieri possit, spem nobis diuinæ misericordiæ eripiat, uehementius omnes neruos contendit, quam cum supremum uitæ diem appropinquare animaduertit. Quamobrem fidelibus arma, & uires hoc sacramento subministrantur, quibus aduersarii uim, & impetū frangere, & illi fortiter repugnare possint. Allevatur enim, & erigitur ægri

agri animus diuinæ bonitatis spe; eaque confirmatus morbi incommoda omnia fert leuius; ac ipsis Dæmonis calcaneo insidiantis artificium, & calliditatem facilius eludit. Accedit postremo, siquidem profutura sit, etiam corporis sanitas. Quod si agroti hoc tempore eam minus consequuntur, id quidem non sacramenti uitio, sed ob eam potius causam euenire credendum est, quod eorū magna pars, uel qui sacro oleo perunguntur, uel a quibus administratur, fides infirmior est. testatur enim Euangelista, Dominum apud suos multas uirtutes non fecisse propter incredulitatem illorum. Quamquā etiam recte dici potest, Christianā religionem, ex quo altius tāquam radices egit in animis hominum, minus iam huiusmodi miraculorum administrandis indigere; quam olim nascentis Ecclesiæ initio necessaria esse uiderentur. Sed tamen hoc loco fides magnopere excipienda erit. Vt cumque enim quod ad corporis ualitudinem attinet, Dei consilio & uoluntate ceciderit, certa spe niti fideles debent, se huius sacri olei uirtute spiritualem sanitatem consecuturos esse; futurumque, ut, si eos uita decedere contingat, præclaræ illius uocis fructum percipiant, quo scriptum est; Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Hæc de extremæ unctionis sacramento breuiter quidem dicta sunt: uerunt, si hæc ipsa rerum capita a Pastoribus latius, & ea, qua decet, diligentia explanata erunt, dubitandum non est, quin fideles ex hac doctrina maximū pietatis fructum percipiant.

Math. 13.

Apoc. 14.

DE ORDINIS SACRAMENTO.

Quis aliorum sacramentorum naturam, & rationem diligenter considerat, facile perspiciet, ea omnia ab ordinis sacramento ita pendere, ut sine illo partim confici, & administrari nullo modo queant: partim solemniter, & religioso quodam ritu, ac cultu carere uideantur. Quare necesse est, ut Pastores institutum sacramentorum doctrinam persequentes, eo diligentius de ordinis etiam sacramento sibi agendum arbitrentur. Proderit autem maxime hæc explicatio primum quidem illis ipsis, deinde aliis, qui ecclesiasticæ uitæ rationem ingressi sunt, postremo etiam fideli populo; ipsis, quod, dum in huius argumenti tractatione uersantur, ad eam gratiam excitandam, quam hoc sacramento adepti sunt, magis commouentur; aliis, qui in sortem Domini uocati sunt, partim ut eodem pietatis studio afficiantur, partim uero, ut earum rerum cognitionem percipiant, quibus instructi uiam sibi

ad ultiores gradus facilius munire possint. Reliquis autem fidelibus primum quidem ut intelligant; quo honore digni sint Ecclesie ministri; deinde, quoniam sæpe contingit, ut multi adsint, uel qui spe liberos suos adhuc infantes Ecclesie ministerio destinarent; uel qui sua sponte & uoluntate illud uitæ genus sequi uelint; quos certe ignorare minime æquum est, quæ præcipue ad hanc rationem pertinent. Primum itaque fidelibus tradendum est, quanta sit huius instituti, si summum eius gradum, hoc est sacerdotum spectemus, nobilitas; & excellentia. Nam cum Episcopi, & sacerdotes tamquam Dei interpretes, & internuncii quidam sint, qui eius nomine diuinam legem, & uitæ præcepta homines edocent, & ipsius Dei personam in terris gerunt; perspicuum est, eam esse illorum functionem, qua nulla maior excogitari possit. quare merito non solum angeli, sed Dei etiam, quod Dei immortalis uim, & numen apud nos teneant, appellantur. Quamuis autem omni tempore summam dignitatem obtinuerint, tamen noui testamenti sacerdotes ceteris omnibus honore longe antecellunt. Potestas enim tum corpus; & sanguinem Domini nostri conficiendi, & offerendi, tum peccata remittendi, quæ illis collata est, humanam quoque rationem, atque intelligentiam superat, nedum ei aliquid par, & simile in terris inueniri queat. Deinde uero, quemadmodum Saluator noster a Patre; apostoli autem, ac discipuli in uniuersum mundum a Christo domino missi sunt; ita quotidie sacerdotes eadem, qua illi, potestate præditi ad consummationem sanctorum in opus ministerii in ædificationem corporis Christi mittuntur. Huius igitur tanti officii onus nemini temere imponendum est sed iis tantum, qui illud uitæ sanctitate, doctrina, fide, prudentia sustinere possint. Næduero quisquam sumat sibi honorem, sed qui uocatur a Deo tamquam Aaron. Vocari autem a Deo dicuntur, qui a legitimis Ecclesie ministris nōcāntur. Nam qui in hoc ministerium se ipsos arroganter insequunt, atque intrudunt, de his Dominum intellexisse docendum est, cum inquit: Non mittebam Prophetas; & ipsi currebant: quo quidem hominum genere nihil infelicius, ac miserius, nihil Ecclesie Dei calamitosius esse potest.

Sed quoniam in omni actione suscipienda magnopere refert, quem sibi quisque finem constituat, (optimo enim fineposito; recte omnia consequuntur) de hoc in primis, qui sacris initiari uolunt, admonendi sunt, ut nihil sibi tanto munere indignum proponant, qui quidem locus eo diligentius tractandus erit; quo grauius

Eph. 4.

Ad Heb. 5.

Hier. 23.

Quanta circumspectione ad sacros ordines accedendum.

hoc

hoc tempore ea in re peccare fideles solent. Alii enim eo consilio ad hanc uiuendi rationem se conuertunt, ut, quæ ad uictum, uestitumque necessaria sunt, parent, ita ut, præter quæstum, nihil aliud in sacerdotio, quemadmodum uulgo ceteri omnes in quouis sordidi artificii genere, spectare uideantur. Quamuis enim, ex Apostoli sententia, natura, & diuina lex iubeat, ut qui altari seruit, ex altari uiuat: tamen, quæstus, & lucri causa ad altare accedere, maximum sacrilegium est. Alios honorum cupiditas, & ambitio ad sacerdotalem ordinem ducit. Alii uero, ut diuitiis affluant, initiari uolunt: cuius quidem rei illud argumento est, quod, nisi opulentum aliquod ecclesiasticum beneficium iis deferatur, nullam sacri ordinis cogitatione habent. hi uero sunt, quos Saluator noster mercenarios appellat: & quos Ezechiel dicebat, semet ipsos, & non oues pascere. quorum turpitas, & improbitas non solum sacerdotali ordini magnas tenebras offudit, ita ut iam nihil fere a fidei populo haberi possit contemptius, & abiectius; uerum etiam efficit, ut ipsi nihil amplius ex sacerdotio consequantur, quam Iudas ex apostolatus munere; quod illi sempiternum exitum attulit. Illi autem ostio in Ecclesiam introire merito dicuntur, qui a Deo legitime uocati ecclesiastica munera eius unius rei causa suscipiunt, ut Dei honori inseruiant. Neque tamen hoc ita accipiendum est, quasi eadem lex æque omnibus non sit imposita. Homines enim ob eam rem conditi sunt, ut Deum colant. quod præcipue fideles, qui baptismi gratiam consecuti sunt; ex toto corde, ex tota anima, & ex totis uiribus præstare debent. Verum qui ordinis sacramento initiari uolunt, hoc sibi proponant opus est, ut non solum Dei gloriam in omnibus rebus quærant, quod quidem cum omnibus, tum maxime fidelibus commune esse constat; sed etiam ut alicui certo ecclesiæ ministerio additi, in sanctitate, & iustitia illi seruiant. Nam ut in exercitu omnes quidem milites imperatoris legibus parent, sed inter eos tamen alius centurio, alius præfectus est, alii alia munera obeunt: ita, quamuis omnes fideles pietatem, & innocentiam sectari omni studio debeant, quibus rebus maxime Deus colitur, eos tamen, qui ordinis sacramento sunt initiati, præcipua quædam munera, & functiones in ecclesia exequi oportet. nam & sacra pro se ipsis, & pro omni populo faciunt; & diuinæ legis uim tradunt; ad eamque prompto, & alacri animo seruandam fideles hortantur, & instituunt; & Christi domini sacramenta, quibus omnis gratia impertitur, & augetur, administrant; & ut uno uerbo complectamur, a reliquo populo segregari

1. ad Cor. 9.

Ezech. 10.
Ezech. 34.

1. ad Cor. 1.

1. ad Cor. 1.

1. ad Cor. 1.

*De duplici
potestate ec-
clesiastica or-
dinis et iuris-
dictionis.*

in omnium longe maximo, & præstantissimo ministerio se exercent. His igitur explicatis, accedent Parochi ad ea tradenda, quæ propria huius sacramenti sunt, ut intelligant fideles, qui in ecclesiasticum ordinem cooptari uolunt, ad quodnam officij genus uocentur, quætaque ipsi Ecclesiæ, eiusque ministris potestas diuinitus tributa sit. Ea autem duplex est, ordinis, & iurisdictionis. Ordinis potestas ad uerum Christi domini corpus in sacrosancta Eucharistia refertur. Iurisdictionis uero potestas tota in Christi corpore mystico uersatur. ad ea enim spectat, Christianum populum gubernare, & moderari, & ad æternam, cælestemque beatitudinem dirigere. Verum ordinis potestas non solum consecrandæ Eucharistiæ uim, & potestatem continet: sed ad eam accipiendam hominum animos præparat, & idoneos reddit, ceteraque omnia complectitur, quæ ad Eucharistiam quouis modo referri possunt. Eius uero plura ex sacris litteris testimonia afferri possunt, sed illa præclara, & grauissima sunt, quæ apud sanctos Ioannem, & Matthæum leguntur: inquit enim Dominus: Sicut misit me Pater, & ego mitto uos: accipite spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Et: Amen dico uobis: quæcûque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo; & quæcûque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Quæ quidem loca a Pastoribus ex sanctorum Patrum doctrina, & auctoritate explanata, maximum ueritatis lumen afferre poterunt. Hæc autem potestas plurimum illi præstat, quæ in naturæ lege certis hominibus, qui res sacras curarent, tributa est. Nam & illa ætas, quæ scriptam legem antecessit, suum sacerdotium, suamque potestatem spiritualem habuerit, necesse est, cum legem habuisse satis constet. Hæc duo enim ita coniuncta esse testatur Apostolus, ut, eorum altero translato, simul etiam alterum transferri necesse sit. Cum igitur naturali instinctu homines agnoscerent, Deum colendum esse; consequens erat, ut in quauis republica aliqui sacrorum, & diuini cultus procurationi præficerentur, quorum potestas aliquo modo spiritualis diceretur. Eadem etiam potestate populus Israeliticus non caruit: quæ tamen dignitate superior fuit, quam illa, qua in lege naturæ sacerdotes præditi erant, longe tamē inferior, quam legis euangelicæ spiritualis potestas, existimanda est. hæc enim cælestis est, omnemque angelorum etiam uirtutem superat, neque a sacerdotio Mosaico, sed a Christo domino, qui non secundum Aaron sacerdos fuit, sed secundum ordinem Melchisedech ortum habet. Is enim, qui summa potestate gratiam tribuendi, & peccata

remittendi

remittendi præditus fuit, hæc potestatem quâvis uirtute definitam, & sacramentis adstrictam, Ecclesiæ suæ reliquit. Quare ad eam exercendam certi ministri instituti sunt, & solemnî religionis consecrati: quæ quidem consecratio ordinis sacramentum, uel sacra ordinatio uocatur. Placuit autem sanctis Patribus hoc uocabulo uti, quod latissimam significationem habet, ut dignitatem & excellentiam ministrorum Dei indicarent. Est enim ordo, si propriam eius uim, & notionem accipiamus, dispositio superiorum, & inferiorum rerum, quæ inter se ita aptæ sunt, ut una ad alteram referatur. Cum itaque in hoc ministerio multi sint gradus, & uariæ functiones; omnia uero certa ratione distributa sint, & collocata; recte, & commode ordinis nomen ei impositum uidetur. Quod autem inter cetera Ecclesiæ sacramenta sacra ordinatio numeranda sit; sancta Tridentina Synodus ratione illa, quæ sæpius repetita est, comprobauit. nam cum sacramentum sit rei sacræ signum; id uero, quod hac consecratione extrinsecus fit, gratiam & potestatem significet, quæ illi tribuitur, qui consecratur; omnino sequi perspicuum est, ordinem uere ac proprie sacramentum dicendum esse: quare Episcopus ei calicem cum uino, & aqua, & patenam cum pane porrigens, qui sacerdos ordinatur, inquit: Accipe potestatem offerendi sacrificium &c. quibus uerbis semper docuit Ecclesia, dum materia exhibetur, potestatem consecranda Eucharistiæ, caractere animo impresso, tradi, cui gratia adiuncta sit, ad illud munus rite, & legitime obcundum. quod Apostolus his uerbis declarat: Admonco te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum: non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed uirtutis, & dilectionis, & sobrietatis.

Iam uero, ut sacræ Synodi uerbis utamur, cum diuina res sit tanti sacerdotij administratio; consentaneum fuit, quo dignius, & maiori cum ueneratione exerceri posset, ut in ecclesiæ ordinatissima dispositione plures essent, & diuersi ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deferuissent: atque hi quidem ita distributi, ut qui iam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad maiores ascenderent. Docendum igitur erit, hosce omnes ordines septenario numero contineri, semperque ita a catholica Ecclesia traditum esse; quorum nomina hæc sunt, Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolytus, Subdiaconus, Diaconus, Sacerdos. Hunc autem ministrorum numerum recte ita definitum esse, probari potest propter ea ministeria, quæ ad sacrosanctum missæ sacrificium, & Eucharistiæ uel conficiendam, uel administrandam; cuius causa præcipue sunt instituta;

Trid. syn.

2. ad Tim. 1.

Sacramentum
ordinis uero
habet sui
exercendi mi-
nistros.

necessaria uidentur. Ex his alii maiores, qui etiam sacri dicuntur, alii minores sunt. Maiores, uel sacri, sunt, Ordo Sacerdotalis, Diaconatus, & Subdiaconatus : ad minores referuntur Acolyti, Exorcistæ, Lectores, Ostiarii, de quorum singulis pauca dicenda sunt, ut habeant Parochi, unde eos potissimum instituunt, quos nouerint aliquo ordine iniciandos esse. Incipiendum est autem a prima tonsura, quam quidem, docere oportet, quandam præparationem esse ad ordines accipiendos. Ut enim homines ad baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus præparari solent: ita, cum, tonso capillo, Deo dedicantur, tamquam aditus ad ordinis sacramentum illis aperitur. declaratur enim, qualis esse debeat, qui sacris inibui cupit. Nam Clerici nomen, quod ei tunc primū imponitur, ab eo deductum est, quod Dominum sortem, & hereditatem suam habere incipiat, ueluti qui in Hebræorum populo, diuino cultui mancipati erant: quibus uetuit Dominus aliquam agrorum partem in terra promissionis distribui, cum inquit: Ego pars, & hereditas tua. Ac quamuis id omnibus fidelibus commune sit, præcipua tamen ratione iis conueniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrant. Tondetur uero capilli ad coronæ speciem, & similitudinem, quam perpetuo conseruare oportet: & ut quisque in altiori deinceps ordinis gradu collocatur, sic eius orbis forma latior circumscribi debet. quod quidem ex apostolorum traditione acceptum esse, docet Ecclesia, cum de huiusmodi tondendi more sancti Dionysius Areopagita, Augustinus, Hieronymus, uetustissimi, & grauissimi Patres, meminerint. Primum autem omnium, ferunt, apostolorum Principem eam consuetudinem induxisse ad memoriā coronæ, quæ ex spinis contexta Saluatoris nostri capiti fuit imposita; ut, quod impij ad Christi ignominiam, & cruciatum excogitarunt, eo apostoli ad decus, & gloriam uterentur; simulq; significarent, curandum esse a ministris Ecclesiæ, ut omnibus in rebus Christi domini nostri speciem, & figuram gerant. Quamquam nonnulli asserant, hac nota regiam dignitatem declarari, quæ iis maxime, qui in sortem Domini uocati sunt, uidetur conuenire. Quod enim Petrus apostolus fidei populo tribuit, Vos genus electū, regale sacerdotium, gens sancta; peculiari quadam, & magis propria ratione ad ecclesiasticos ministros pertinere facile intelligimus. etsi non desunt, qui uel perfectioris uitæ professionem a Clericis susceptam circuli figura, quæ omnium perfectissima est, significari existiment, uel externarum rerum contemptionem, animique ab omnibus humanis curis uacuitatem declarari

Num. 18.

S. Dionysius.

1. Pet. 2.

declarari putent; quod capilli, superuacaneum quiddam in corpore, tondantur. Post primam Tonfuram ad Ostiarii ordinem primus gradus fieri consuevit. Eius munus est, templi clauēs, & ianuam custodire, & aditū templi arcere eos, quibus ingrediti interdictū erat. Ad sanctum etiā Missæ sacrificium assistebat, curaturus ne quis propius, quam par esset, ad sacram aram accederet, & sacerdotem rem diuinam facientem interpellaret. Alia etiā ministeria illi commissæ erant; ut ex ritibus, quæ ad eius cōsecrationem adhibentur, perspicui potest. Nam Episcopus clauēs ex altari acceptas ei tradens, quæ Ostiarium uult instituere, Sic age, inquit, quasi redditurus Deo rationem pro iis rebus, quæ his clauibus recluduntur. Magnam autem in antiqua Ecclesia huius ordinis dignitatem fuisse, ex eo intelligitur, quod his temporibus in Ecclesia seruari animaduertimus. Nam Thesaurarii officium, qui erat idem sacrarii custos, quod ad Ostiarios pertinebat, inter honestiores ecclesiæ functiones etiā nūc habetur. Secundus ordinis gradus est Lectoris munus. Ad eum pertinet, in ecclesia ueteris, & noui testamenti libros clara uoce, & distincte recitare, præsertim uero eos, qui inter nocturnam psalmodiam legi solent. Eius quoque partes erant, prima religionis Christianæ rudimenta fidelibus tradere, Episcopus itaque præsentem populo, in eius ordinatione librum, quod descripta sunt, quæ ad hanc functionem attinent, illi tradens, inquit, Accipe, & esto uerbi Dei relator, habiturus, si fideliter, & uiliter impleueris officium tuum, partem cum iis, qui uerbum Dei bene ministrarunt ab initio. Tertius est ordo Exorcistarum, quibus potestas data est nomen Domini inuocandi in eos, qui ab immundis spiritibus obsidentur. Quare Episcopus, cum eos instituit, librum, in quo exorcismi continentur, eis porrigit, usus ea formula uerborum: Accipe, & commenda memoriæ, & habe potestatem imponendi manus super energumēnos, siue baptizatos, siue catechumenos. Acolytorū quartus est gradus, & ultimus eorum omnium, qui minores, & non sacri appellantur. Eorum munus est, ministros maiores Subdiaconos, & Diaconos in altaris ministerio assistari, eisque operam dare. Præterea lumina deferunt, & asseruant, cum Missæ sacrificium celebratur, præcipue uero, cum euangelium legitur: ex quo & ceroserarii alio nomine uocari sunt. cum itaque ordinantur, hic ritus ab Episcopo seruari consuevit. Primum quidem, postquam eos officii sui diligenter admonuit, lumina eorum singulis tradit in hunc modum: Accipe ceroserarium cum cereo, & scias te ad accendenda ecclesiæ luminaria

mancipari

mācipari in nomine Domini. Deinde item urceolos uacuos, quibus aqua & uinum in sacrificio ministratur: Accipe urceolos: ad suggerendum uinum, & aquam in Eucharistiam sanguinis Christi in nomine Domini. A minoribus ordinibus, iisdemque non sacris, de quibus haec tenus dictum est, ad maiores, & sacros legitimus aditus, & ascensus patet. In eorum primo gradu Subdiaconus collocatur: cuius munus est, ut nomen ipsum declarat, Diacono ad altare inservire. sacra enim lintea, uasa, panem, & uinum, ad sacrificii usum necessaria, parare debet. nunc Episcopo, & sacerdoti aquam præbet, cum manus in Missæ sacrificio abluunt. Epistolam etiam, quæ olim a Diacono in Missa recitabatur, Subdiaconus legit, ac tamquam testis ad sacrum assistit, prohibetque ne sacerdos sacra faciens a quopiam perturbari possit. Hæc autem, quæ ad Subdiaconi ministerium spectant, ex solemnibus caerimoniis, quæ in illius consecratione adhibentur, licet cognoscere. Primum enim Episcopus legem perpetuæ continentia huic ordini impositam esse admonet, edicitque neminem in Subdiaconorum ordinem cooprandum esse, cui ultero hanc legem accipere non sit propositum: deinde, post solemne litaniarum precationem, quæ Subdiaconi munera, & functiones sint, enumerat, atque exponit. His peractis, eorum singuli, qui ordinantur, ab Episcopo quidem calicem, & sacram patenam accipiunt, ab Archidiacono uero, ut intelligatur Subdiaconum Diaconi officio subseruire, urceolos, uino & aqua plenos, una cum lebetæ, & linteo, quo manus absterguntur, dicente Episcopo: Videte, cuiusmodi ministerium uobis traditur: ideo uos admonco, ut ita uos exhibeatis, ut Deo placere possitis. Adduntur præterea alia preces. Ad extremum, cum Episcopus sacris uestibus Subdiaconum ornauit, ad quarum singulas propria uerba, & caerimonia adhibentur, tradit ei epistolarum librum, ac dicit: Accipe librum epistolarum, & habere potestatem legendi eas in ecclesia sancta Dei tam pro uiuis, quam pro defunctis. Secundum autem sacrorum ordinum gradum Diaconus obtinet: cuius ministerium latius patet, sanctiusque semper habitum est. Ad eum enim pertinet, Episcopum perpetuo sequi, concionantem custodire, eique, & sacerdoti sacra facienti, uel alia sacramenta administranti præsto esse, & in Missæ sacrificio euangelium legere. Olim uero fidelium animos sapius excitabat, ut sacra attenderent. sanguinem etiam Domini ministrabat. in quibus ecclesiis ea conseruatio erat, ut fideles Eucharistiam sub utraque specie sumerent. Diacono præterea ecclesiasticorum bonorum dispensatio

commissa

commissa erat, ut unicuique necessaria ad uictum subministraret.
 Ad Diaconum etiam attinet, tamquam Episcopi oculum, peruesti-
 gare, quinam in urbe pie, & religiose, quicquid secus uitam traducat:
 qui ad sacrificium, & concionem statis temporibus conueniant, qui
 rursus non conueniant: ut, cum de omnibus Episcopum certiorum
 fecerit, ille uel priuatim unumquemque hortari, admonere, uel
 palam corrigere, & obiurgare possit, uti se magis profecturum esse
 intellexerit. Catechumenorum etiam nomina recitare debet, & eos,
 qui ordinis sacramento initiandi sunt, ante Episcopum statuere. Li-
 cet ei praterea, si absit Episcopus & sacerdos, euangelium explanare,
 non tamen e superiori loco, ut intelligatur hoc eius proprium mu-
 nus non esse. Quanta uero diligentia adhibenda sit, ne quis co mu-
 nere indignus ad hunc ordinis gradum ascendat, Apostolus osten-
 dit, cum ad Timotheum Diaconi mores, uirtutem, & integritatem
 exposuit. Hoc idem satis etiam declarant ritus, & solemnnes carimo-
 nia, quibus ab Episcopo consecratur. Pluribus enim & sanctioribus
 precibus ad Diaconi, quam ad Subdiaconi ordinationem utitur Epi-
 scopus, & alia addit sacrarum uestium ornamenta. Praterea, manus
 ei imponit: quod quidem ab apostolis factitatum esse legimus, cum
 primos Diaconos instituerunt. Denique euangeliorum librum ei tra-
 dit his uerbis: Accipe potestatem legendi euangelium in ecclesia Dei
 tam pro uiuis, quam pro defunctis, in nomine Domini. Tertius,
 omniumque sacrorum ordinum summus gradus est sacerdotium:
 qui uero illo praediti sunt, eos ueteres Patres duobus nominibus
 uocare solent. interdum enim presbyteros appellant, quod graece
 seniores significat, non solum propter aetatis maturitatem, quae huic
 ordini maxime necessaria est: sed multo magis propter morum gra-
 uitatem, doctrinam, & prudentiam. ut enim scriptum est; Sene-
 ctus uenerabilis est, non diuturna, neque annorum numero com-
 putata. cani autem sunt sensus hominis, & aetas senectutis uita im-
 maculata. Interdum uero sacerdotes uocant, tum quia Deo conse-
 crati sunt, tum quia ad eos pertinet sacramenta administrare, sacra-
 que res, & diuinas tractare. Sed quoniam duplex sacerdotium in sa-
 cris literis describitur, alterum interius, alterum externum; utrum-
 que distinguendum est; ut, de quo hoc loco intelligatur, a Pastori-
 bus explicari possit. Quod igitur ad interius sacerdotium attinet,
 omnes fideles, postquam saluari aqua abluti sunt, sacerdotes dicun-
 tur, praecipue uero iusti, qui spiritum Dei habent, & diuinam gratiae
 beneficio Iesu Christi, summi sacerdotis, uiua membra effecti sunt
 hi enim

1. ad Tim. 3

Act. 6.

Sap. 4

hi enim fide, quæ charitate inflammatur, in altari mentis suæ spirituales Deo hostias immolant: quo in genere bonæ omnes, & honestæ actiones, quas ad Dei gloriâ referunt, numerandæ sunt. Quare in Apocalypsi ita legimus: Christus lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnum, & sacerdotes Deo, & patri suo. In quam sententiam ab apostolorum Principe dictum est: Ipsi tamquâ lapides uiui superædificamini domus spirituales, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. Et Apostolus nos hortatur, ut exhibeamus corpora nostra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequiû nostrum. Dauid item multo ante dixerat: Sacrificiû Deo spiritus contritulus; cor contritum, & humiliatum Deus non despicias. Quæ omnia ad interiûs sacerdotium spectare, facile intelligitur. Externû uero sacerdotium, non omnium fidelium multitudini, sed certis hominibus conuenit, qui legitima manuum impositione, solemnibusque sanctæ Ecclesiæ caerimoniis instituti, & Deo consecrati, ad aliquod proprium, sacrumque ministerium adscribuntur. Hoc sacerdotii discrimen in ueteri etiam lege obseruari potest. nam de interiori Dauidem locutum esse, paulo ante demonstratum est. Externi uero, nemo ignorare potest, quam multa Dominus Moysi, & Aaroni præcepta dederit. Præterea, uniuersam leuiticam tribum ministerio templi adscripsit, ac lege cauit, ne quis ex alia tribu in eam functionem se inferre auderet: quare Ozias Rex lepra a Domino percussus, quod sacerdotale munus usurpasset, arrogantia, & sacrilegij sui grauissimas pœnas dedit. Quia igitur eandem sacerdotii distinctionem in lege euangelica licet animaduertere, docendi erunt fideles, nunc de sacerdotio externo agi, quod certis hominibus attributum est. Hoc enim tantummodo ad ordinis sacramentû pertinet. Sacerdotis igitur munus est, Deo sacrificium facere, ecclesiastica sacramenta administrare, quemadmodum ex consecrationis ritibus perspicitur. Nam Episcopus cum aliquem sacerdotem instituit, primum quidē manus ei, una cum omnibus sacerdotibus, qui adsunt, imponit: deinde stolam humeris componens, eam ante pectus in crucis formam componit: quo quidem declaratur, sacerdotem uirtute indui ex alto, qua possit crucem Christi domini, & iugum suauē diuinæ legis perferre, eamque non uerbis solum, sed uitæ sanctissimæ, & honestissime actæ exemplo tradere. Postea manus sacro oleo inûgit: tum uero calicem cum uino, & patenam cum hostia tradit, dicens: Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo, Missasque celebrandi tam pro uiuis,

pro uiuis, quam pro defunctis. Quibus cærimonijs, & uerbis interpretes, ac mediator Dei, & hominū constituitur: quæ præcipua sacerdotis functio existimanda est. Ad extremum uero, manibus iterum eius capiti impositis; Accipe, inquit, spiritum sanctum: quorum remiseris peccata, remittuntur eis; & quorum retinueris, retenta sunt; eique cælestem illam, quam Dominus discipulis suis dedit, peccata retinendi, ac remittendi potestatem tribuit. Hæc uero sunt sacerdotalis ordinis propria, & præcipua munera: qui tametsi unus est, uarios tamen dignitatis, & potestatis gradus habet. Primus est eorum, qui sacerdotes simpliciter uocantur: quorum functiones hæcenus declaratae sunt. Secundus est Episcoporum, qui singulis episcopopatibus præpositi sunt; ut non solum ceteros ecclesiæ ministros, sed fidelem populum regant, & eorum saluti summa cum uigilantia, & cura prospiciant. Quare in sacris litteris Pastores ouium sæpe appellantur: quorum munus, & officium Paulus descripsit, ut in Apostolorum Actis legimus, in ea cōcione, quam ad Ephesios habuit. Itemque a Petro, apostolorum Principe, diuina quædam episcopalis ministerii regula tradita est: ad quam si Episcopi actiones suas dirigere studeant, dubitandum non erit, quin Pastores boni & sint, & habeantur. Sed iidem Episcopi & Pōtīfices dicuntur, accepto ab ethnicis nomine, qui Principes sacerdotū, Pontifices appellare cōsueuerunt. Tertius gradus est Archiepiscoporum, qui pluribus Episcopis præsunt: qui Metropolitanī etiam uocatur, quod illarum urbium antistites sint, quæ tamquā matres habeantur illius prouinciæ. quare superiorem, quā Episcopi, locum, & ampliorem potestatem habent, tametsi ab Episcopis ordinatione nihil differunt. In quarto gradu Patriarchæ collocantur, id est primi, superioremque Patres. Olim in uniuersa Ecclesiā, præter summum Romanum Pont. quatuor tantum Patriarchæ numerabantur, neque omnes tamen dignitate pares. nam Constantinopolitanus, etsi ad eum post omnes alios hic honos delatus est, tamen ob imperii maiestatem altio-rem locum obrinuit. Proximus est Alexandrinus, cuius ecclesiam Marcus euāgelista iussu Principis apostolorum fundauit. Tertius Antiochenus, ubi Petrus sedē primo locauit. Extremum gradū habet Hierosolymitanus, quā ecclesiam Iacobus, frater Domini, rexit. Præter hos omnes, catholica Ecclesiā Romanum Pont. Max. quē in Ephesina Synodo Cyrillus Alexandrinus Archiepiscopum, totius orbis terrarum patrem, & Patriarcham appellat, semper uenerata est. cum enim in Petri apostolorum Principis cathedra sedeat, in qua usque ad uitæ finē sedisse constat, summum in eo dignitatis gradum, & iurisdictionis

Ioan. 20.

Act. 20.
1. Pet. 5.

T ampli-

amplitudinem non quidem ullis Synodicis, aut alijs humanis constitutionibus, sed diuinitus datam agnoscit. Quamobrem omnium fidelium, & Episcoporum, ceterorumque antistitum, quocumque illi munere, & potestate præditi sint, pater, ac moderator uniuersali Ecclesiæ, ut Petri successor, Christi que domini uerus, & legitimus Vicarius præsidet. Ex his itaque Pastores docebunt, & quæ sint ecclesiasticorum ordinum, ac graduum præcipua munera, & functiones, & quis huius sacramenti minister sit. constat enim, ad Episcopum eam administrationem pertinere: quod etiã sanctorum litterarum auctoritate, certissima traditione, omniũ Patrum testimonio, Conciliorum decretis, sanctæ Ecclesiæ usu, & cõsuetudine facile erit comprobare. Quamuis autem nonnullis Abbatibus permissum sit, ut minores, & non sacros ordines interdũ administrent: tamen hoc proprium Episcopi munus esse nemo dubitat, cui uni ex omnibus, præterea nemini, licet reliquis ordinibus, qui maiores, & sacri dicuntur, initiari. Nam Subdiaconos, Diaconos, & Sacerdotes, unus tantum Episcopus ordinat: Episcopi ex apostolorũ traditione, quæ perpetuo in Ecclesia custodita est, a tribus Episcopis consecrantur.

Quinam debeant ad dignitatem sacerdotij admitti.

Sequitur nunc, ut explicetur, quinam ad hoc sacramentum, in primis que ad sacerdotalem ordinem apti sunt, & quæ in eis potissimum requiratur. Ex hoc enim difficile nõ erit statuere, quid in alijs ordinibus dãdis, pro cuiusq. officio, & dignitate obseruare oporteat. Maximam autem in hoc sacramento cautionem adhibendam esse, ita colligitur, quod cetera gratiam ad illorum sanctificationẽ, & usum tribuunt, a quibus percipiuntur: at uero qui sacris initiantur, ob eam rem cælestis gratiæ participes fiunt, ut eorum ministerio, Ecclesiæ, atque adeo omnium hominum saluti consulatur. Ex quo factum esse intelligimus, ut statis tantummodo diebus, quibus etiam solemnia ieiunia ex uetustissimo catholicæ Ecclesiæ more indicuntur, ordinationes fiant: ut scilicet fidelis populus eiusmodi sacrarum rerum ministros piis, & sanctis precationibus a Deo impetret, qui ad tanti ministerii potestatem recte, & cum Ecclesiæ utilitate gerendam aptiores esse uideantur. Primum itaque in eo, qui sacerdos creandus est, uitæ, & morum integritas cõmendetur magnopere oportet; non solũ quia, si alicuius mortiferi peccati cõscius se initiari curet, uel etiã patiatur, nouo se, & maximo scelere obstringit; sed etiã, quia uirtutis, & innocentia lumẽ alijs præferre debet. Ea de re quid Apostolus Tito, & Timotheo præcipiat, Pastoribus declarandũ erit: & simul illud docendum, ea corporis uitia, quæ in ueteri lege ex Domini

*ad Titum 1.
1. ad Tim. 3.*

Dominī præscriptione aliquem ab altaris ministerio excluderent, in euangelica lege ad animæ uitæ præcipue transferenda esse. Quare sanctam illam consuetudinē in Ecclesia seruari animaduertimus, ut qui sacris initiandi sunt, prius pænitiæ sacramento conscientiam purgare diligenter studeant. Præterea in sacerdote non solum ea cognitio requirēda est, quæ ad sacramentorum usum, & tractationem pertinet; sed etiam sacrarum litterarum scientia ita instructum esse oportet, ut populo Christianæ fidei mysteria, & diuinæ legis præcepta tradere, ad uirtutem, & pietatem incitare, a uitiiis reuocare fideles possit. Sacerdotis enim duo sunt munera: quorum alterū est, ut sacramenta rite conficiat, & administret; alterum, ut populum fidei suæ commissum, iis rebus, & institutis, quæ ad salutem necessaria sunt, erudiat: Malachias enim ita testatur: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirēt ex ore eius: quia angelus Domini exercituum est. Vt igitur in horum altero, si mediocri cognitione sit ornatus, præstare, quod debet, possit; alterum certe non uulgarem, sed exquisitam potius doctrinam desiderat: quamuis æque ab omnibus sacerdotibus summa reconditarum rerum scientia non exigatur, sed quæ ad suscepti officii, & ministerii functionem unicuique satis esse possit. Pueris autem, & furiosis, uel amenitis, quod usu rationis carent, hoc sacramentum dandum non est: quamuis, si iis quoque administraretur, sacramēti characterem in eorum animam imprimi, certo credendum sit. Qui uero ætatis annus in singulis ordinibus sit expectandus, ex sacri Tridēni Concilii decretis facile erit cognoscere. Excipiuntur etiam serui: neque enim diuino cultui dedicari debet, qui nō suis iuris, sed in alterius potestate est: uiri præterea sanguinum, & homicidæ, quia ecclesiastica lege repelluntur, atque irregulares sunt: spurii quoque, & ii omnes, qui ex legitimis nuptiis non sunt procreati. Decet enim, ut qui sacris addicuntur, nihil in se habeant, quo ab aliis merito contemni, ac despici posse uideantur. Ad extremum etiam admitti nō debent, qui aliquo insigni corporis uitio deformes, aut manci sunt: ea enim fœditas, & debilitatio tum offensionem habet, tum uero sacramentorum administrationem impedit, necesse est.

Malach. 2.

Triden. Syn.

Sed iam his rebus expositis, superest, ut Pastores doceant, qui sint huius sacramēti effectus. Constat uero, quamuis ordinis sacramentum, ut antea dictum est, maxime ad Ecclesiæ utilitatem, & pulchritudinem spectet, tamen in eius quoque anima, qui sacris iniuntur, sanctificationis gratiam efficere; qua idoneus,

De præsclavis
sacramēti or-
dinis effecti-
bus.

- habilisque ad recte munus suum fungendum, sacramentaque administranda reddatur: quemadmodum etiam baptismi gratia quilibet ad alia sacramenta percipienda aptus efficitur. Aliam quoque gratiā hoc sacramento tribui perspicuum est, præcipuam uidelicet potestatem, quæ ad sanctissimum Eucharistiæ sacramentum refertur; in sacerdote quidem plenam, & perfectā, ut qui Domini nostri corpus, & sanguinem unus potest conficere, in aliis uero inferiorum ordinum ministris maiorem, minoremue, quo quisque ministerio suo magis, minusue ad altaris sacramenta accedit. Atque hæc etiam character spiritualis dicitur; quod qui sacris imbuti sunt, interiori quadam nota, animæ impressa, ab aliis fidelibus distinguantur, ac diuino cultui mancipentur. ad quam Apostolus uidetur spectasse, cum
1. ad Tim. 4. ad Timotheum ait: Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii.
1. ad Tim. 1. Et alibi: Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum. Hæc de ordinis sacramento satis dicta sint. potiora enim tantum rerum capita Pastoribus tradere professi sumus, ut illis fidelis populi docendi, & in Christiana pietate erudiendi argumenta suppeditarent.

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

- Q VONIAM Pastoribus beata & perfecta Christiani populi uita proposita esse debet, iis quidem maxime optandum esset, quod Apostolus se cupere ad Corinthios scribebat
1. ad Cor. 7. his uerbis: Volo omnes homines esse sicut meipsum: nimirum, ut omnes continentia uirtutem sectarentur: nihil enim beatius in hac uita fidelibus potest contingere, quam ut animus, nulla mundi cura distractus, sed atque, & relictus omni carnis libidine, in uno pietatis studio, & cælestium rerum cogitatione conquiescat. Sed
1. ad Cor. 7. quoniam, ut idem Apostolus testatur, unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius uero sic; & matrimoniū magnis, & diuinis bonis ornatum est, ita ut inter alia catholicæ Ecclesiæ sacramenta uere, & proprie numeretur; ac Dominus nuptiarum celebritatem præsentia sua honestaret: satis apparet, eius doctrinam tradendam esse; cum præsertim liceat animaduertere, tum sanctum Paulum, tum apostolorum Principem, quæ non solum ad dignitatem, sed etiam ad officia matrimonii pertinebāt, pluribus
- Ioan. 2. locis

locis accurate scripta reliquisse. Diuino enim spiritu afflati optime intelligebant, quanta, & quam multa commoda ad Christianam societatem peruenire possent, si fideles matrimonii sanctitatem cognitam haberent, & inuiolatam seruarent; contra uero, ea ignorata, uel neglecta, plurimas, maximasque calamitates, & detrimenta in Ecclesiam importari. Primum itaque matrimonij natura, & uis explicanda est. nam cum uitia sæpe honesti similitudinem gerant; cauere oportet, ne fideles, falsa matrimonii specie decepti, turpitudine, & nefariis libidinibus animam commaculent: cuius rei declarandæ causa, a nominis significatione ordiendum est.

Matrimonium ab eo dicitur, quod femina iccirco maxime nubere debet, ut mater fiat; uel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus est. Coniugium quoque a coniungendo appellatur; quod legitima mulier cum uiro quasi uno iugo adstringatur. Præterea nuptiæ, quia, ut inquit sanctus Ambrosius, pudoris gratia puellæ se obnubarent: quo etiam declarari uidebatur, uiris obediētes, subiectasque esse oportere. Ita uero ex communi theologorum sententia definitur: Matrimonium est uiri, & mulieris maritalis cōiunctio inter legitimas personas, indiuiduam uitæ consuetudinem retinens. cuius definitionis partes ut planius intelligantur, docendum est, quamuis hæc omnia in perfecto matrimonio insint, consensus uidelicet interior, pactio externa, uerbis expressa, obligatio, & uinculum, quod ex ea pactione efficitur, & coniugum copulatio, qua matrimonium consummatur; nihil horum tamen matrimonij uim & rationem proprie habere, nisi obligationem illam, & nexum, qui coniunctionis uocabulo significatus est. Additur uero, Maritalis, quoniam alia pactionum genera, quibus uiri, & mulieres obligantur, ut sibi mutuam operam præstent, uel pretii, uel alterius rei causa, prorsus aliena sunt a matrimonii ratione. Sequitur deinde, Inter legitimas personas: quoniam qui a nuptiarum coniunctione legibus omnino exclusi sunt, ij matrimonium inire non possunt; neque, si incant, ratum est. exempli enim gratia: qui intra quartum gradum propinquitate coniuncti sunt, puerque ante decimum quartum annum, aut puella ante duodecimum, quæ ætas legibus constituta est, ad matrimonii iusta fœdera incunda apti esse non possunt. Quod uero extremo loco positum est, Indiuiduam uitæ consuetudinem retinens; indissolubilis uinculi naturam declarat, quo uir, & uxor colligantur. Ex ijs igitur patet, matrimonij naturam, & rationem in uinculo illo consistere. Nam quod aliæ clarif-

*Matrimonij
descriptio, uis
& natura.*

S. Ambros.

Cóc. Floren.

simorum uirorum definitiones hoc uidentur consensui tribuere;
 ut, cum dicunt, coniugium esse consensum maris, & feminae; hoc
 ita accipiendum est, consensum ipsum matrimonii causam effectri-
 cem esse: quod Patres in Concilio Florentino docuerunt. etenim
 obligatio, & nexus oriri non potest, nisi ex consensu, & pactio-
 ne. sed illud maxime necessarium est, ut consensus uerbis, quæ præ-
 sens tempus significant, exprimatur. neque enim matrimonium
 est simplex donatio, sed mutua pactio: atque ita fit, ut consensus al-
 terius tantum, ad matrimonium coniungendum satis esse non pos-
 sit, sed duorum inter se mutuum esse oporteat. atqui ad declaran-
 dum mutuum animi consensum uerbis opus esse, perspicuum est.
 Si enim ex interiori tantum consensu sine aliqua externa significa-
 tione matrimonium constare posset, illud etiam sequi uideretur,
 ut, cum duo, qui disunctissimis & maxime diuersis in locis essent,
 ad nuptias consentirent, ante quam alter alteri uoluntatem suam
 uel litteris, uel nunciis declarasset, ueri, & stabilis matrimonii lege
 coniungerentur: quod tamen a ratione, & sanctæ Ecclesiæ consue-
 tudine, & decretis alienum est. Recte autem dicitur oportere, ut
 consensus uerbis exprimatur, quæ præsentis temporis significatio-
 nem habeant. nam, quæ futurum tempus indicant, matrimonium
 non coniungunt, sed spondent. deinde, quæ futura sunt, nondum
 esse perspicuum est: quæ uero non sunt, parum, uel nihil firmi, aut
 stabilis habere existimandum est: Quare nondum connubii ius in
 eam mulierem quisquam habet, quam se in matrimonium ducturū
 esse pollicetur; neque statim ab eo impletum est, quod se facturum
 promisit. tamen si fidem præstare debet: quod si non faciat, uiolatæ
 fidei reus esse cōuincitur. At uero qui matrimonii fœdere alteri iun-
 gitur, quamuis postea pœniteat, tamen, quod factum est, mutare,
 irritumque, & infectum reddere nō potest. Cum itaque coniugii ob-
 ligatio nuda promissio non sit, sed eiusmodi abalienatio, qua re ip-
 sa uir mulieri, & uicissim mulier uiro corporis sui potestatem tradit;
 iccirco necesse est, uerbis, quæ præsens tempus designant, matrimo-
 nium contrahi: quorum uerborum uis, postquam etiam enunciata
 sunt, permanet, uirumque, & uxorem indissolubili uinculo con-
 strictos tenet. sed uerborum loco tum nutus, & signa, quæ inti-
 mum cōsensum aperte indicent, satis ad matrimonium esse possunt:
 tum ipsa etiam taciturnitas, cum puella propter uerecundiam nō res-
 pōdet, sed pro ea parētes loquuntur. Ex iis igitur Parochi fidelibus
 tradent, matrimonii naturam, & uim in uinculo, & obligatione
 sitam

sitam esse; ac præter consensum, eo, quo dictum est, modo expressum, ut uerum matrimonium existat, concubitum necessario non requiri. nam & primos parentes ante peccatum, quo tempore nulla inter eos carnis copula intercefferat, ut Patres testantur, uero matrimonio iunctos fuisse plane constat. Quare a sanctis Patribus dictum est, matrimonium non concubitu, sed consensu existere: quod etiã a sancto Ambrosio in libro de Virginibus repetitum legimus.

Gen. 2.

S. Ambros.

Iam uero, hisce explicatis, illud docendum erit, matrimonium duplicem rationem habere. Nam uel ut naturalis coniunctio, (coniugium enim non ab hominibus inuentum, sed a natura) uel ut sacramentum, cuius uis naturalium rerum condicionem superat, considerandum est. ac quoniam gratia naturam perficit; (neque prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale) rei ordo postulat, ut de matrimonio, ut natura constat, & ad naturæ officium pertinet, prius agendum sit: tum uero, quæ illi, ut sacramentum est, conueniunt, explananda erunt. In primis itaque docendi sunt fideles, matrimonium a Deo institutum esse. scriptum est enim in Genesi: Masculum, & feminam creauit eos, benedixitque illis Deus, & ait; Crescite, & multiplicamini: &, Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Ac paulo post: Adæ uero non inueniebatur adiutor similis eius; immisit ergo dominus Deus soporem in Adam: cumque obdormisset, tulit unam de costis eius, & repleuit carnem pro ea, & ædificauit dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierẽ, & adduxit eam ad Adã; dixitque Adam; Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro sumpta est. quamobrem relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ; & erunt duo in carne una. Quæ, ipso Domino auctore apud sanctũ Matthæum, ostẽdunt matrimoniũ diuinitus institutum esse. Neque uero Deus matrimonium tantummodo instituit, uerum, ut sancta Tridentina Synodus declarat, perpetuum etiam, & indissolubilem nodum ei addidit: siquidem Saluator ait; Quod Deus coniunxit, homo non separet. Quamuis enim matrimonio, quatenus naturæ est officium, conueniat, ut dissolui non possit; tamen id maxime fit, quatenus est sacramentum. quæ ex re etiam in omnibus, quæ naturæ lege eius propria sunt, summam perfectionẽ consequitur. tamen & prolis educandæ studio, & alijs matrimonij bonis repugnat, ut eius uinculum dissolubile sit. Quod uero a Domino dictum est: Crescite, & multiplicamini; id eo spectat, ut, cuius rei causa matri-

Duplex matrimonij ratio, ut est in officium naturæ, et ut sacramentum.

1. ad Cor. 14.

Gen. 1.

Gen. 2.

Matth. 19.

Trid. Syn.

Matth. 19.

Gen. 1.

Matth. 19.

1. ad Cor. 7.

monium institutum erat, declaret, non ut singulis hominibus necessitatem imponat. nunc enim, aucto iam humano genere, non solum ulla lex uxorem ducere aliquem non cogit, sed potius uirginitas summo opere cōmendatur, & unicuique in sacris litteris suadet, ut quæ matrimonii statu præstantior sit, maioremq. in se perfectionem, & sanctitatem contineat: Dominus enim Saluator noster ita docuit; Qui potest capere, capiat: & Apostolus ait; de Virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus, ut sim fidelis.

*Matrimonii
quibus cau-
sis includum.*

Tob. 6.

1. ad Cor. 7.

Sed quibus de causis uir, & mulier coniungi debeant, explicandum est. Prima igitur est, hæc ipsa diuersi sexus naturæ instinctu expetita societas, mutui auxilii spe conciliata; ut alter alterius ope adiutus, uitæ incommoda facilius ferre, & senectutis imbecillitatem sustentare queat. Altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum, & diuitiarum heredes relinquantur, quam ut ueræ fidei, & religionis cultores educantur: quod quidem maxime sanctis illis Patriarchis, cum uxores ducerent, propositum fuisse, ex sacris litteris satis apparet. quare Angelus, cum Tobiam admoneret, quo pacto mali dæmonis uim posset repellere; Ostendam, inquit, tibi, qui sunt, quibus præualere potest dæmonium. ij nāque, qui cōiugium ita suscipiunt, ut Deum a se, & a sua mente excludant, & suæ libidini ita uacent, sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos. Deinde subiicit Accipies uirginem cum timore Domini, amore filiorum magis, quam libidine ductus; ut in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris. Atque una etiam hæc causa fuit, cur Deus ab initio matrimonium instituerit. quare sit, ut illorum sit scelus grauissimum, qui matrimonio iuncti, medicamentis uel conceptum impediunt, uel partum abigunt. hæc enim homicidarum impia conspiratio existimanda est. Tertia est, quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit; cum propter iustitiæ, in qua homo conditus erat, amissionem, appetitus rectæ rationi repugnare cœpit; ut scilicet, qui sibi imbecillitatis suæ conscius est, nec carnis pugnam uult ferre, matrimonii remedio ad uitanda libidinis peccata utatur. de quo ita Apostolus scribit: Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum uirum habeat. Ac paulo post, cum docuisset, interdum orationis causa a matrimonii debito abstinendum esse, subiicit: Et iterum reuertimini in id ipsum, ne tentet uos Satanas propter incontinentiam uestram. Hæc igitur sunt causæ, quarum aliquam

aliquam sibi proponere quisque debet, qui pie, & religiose, ut sanctorum filios decet, nuptias uelit contrahere. Quod si ad eas causas alia etiam accedant, quibus homines inducti, matrimonium incant, atque in habendo uxoris delectu, hanc illi præponant, ut heredis relinquendi desiderium, diuitiarum, formæ, generis splendor, morum similitudo; huiusmodi sane rationes dammandæ non sunt, cum matrimonii sanctitati non repugnent. neque enim in sacris litteris Iacob Patriarcha reprehenditur, quod Rachelem, eius pulchritudine illectus, Liæ prætulerit. Hæc de matrimonio, ut naturalis coniunctio est, docenda erunt: ut autem sacramentum est, explicare oportebit; eius naturam multo præstantiorem esse, & omnino ad altiorem finem referri. Quemadmodum enim matrimonium, ut naturalis coniunctio, ad propagandum humanum genus ab initio institutum est: ita deinde ut populus ad ueri Dei, & Saluatoris nostri Christi cultum, & religionem procrearetur, atque educaretur, sacramenti dignitas illi tributa est. Cum enim Christus dominus uellet æræ ætissimæ illius necessitudinis, quæ ei cum Ecclesia intercedit, suæque erga nos immensæ charitatis certum aliquod signum dare, tanti mysterii diuinitatem hac potissimum maris, & feminae sanctæ coniunctione declarauit. quod quidem aptissime factum esse, intelligi ex eo potest, quod ex omnibus humanis necessitatibus, nulla inter se homines magis, quam matrimonii uinculum constringit; maximaque inter se uir, & uxor charitate, & beneuolentiâ deuincti sunt. atque ideo fit, ut frequenter sacrae litteræ nuptiarum similitudine diuinam hanc Christi, & Ecclesiæ copulationem nobis ante oculos proponant.

Iam uero, matrimonium sacramentum esse, Ecclesia, Apostoli auctoritate confirmata, certum, & exploratum semper habuit: ita enim ad Ephesios scribit: Viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo, & in Ecclesia. Nam quod inquit, Sacramentum hoc magnum est; nemini dubium esse debet ad matrimonium referendum esse: quod scilicet uiri, & mulieris coniunctio, cuius Deus auctor est, sanctissimi illius uinculi, quo Christus dominus cum Ecclesia coniungitur, sacramentum, idest sacrum signum sit. Atque hanc esse eorum uerborum propriam, & ueram

m. 2. b. 17

m. 2. b. 17

m. 2. b. 17

Gen. 29.

m. 2. b. 17

m. 2. b. 17

Matrimonium
sacramentum
esse, & unum
de septem legis
euangelicæ.

m. 2. b. 17

m. 2. b. 17

& ueram sententiam, ueteres sancti Patres, qui eum locum interpre-
Trid. syn. tati sunt, ostendunt, idemque sancta Tridentina Synodus explicá-
 uit. Constat ergo, uirum Christo, uxore Ecclesiæ ab Apostolo coin-
 parari, uirum esse caput mulieris, ut est Christus Ecclesiæ: eaque ra-
 tione fieri, ut uir uxorem diligere, & uicissim uxor uirum amare, &
Ad Eph. 5. colere debeat. Christus enim dilexit Ecclesiā, & pro ea semetipsum
 tradidit. rursus uero, ut idem Apostolus docet, Ecclesia subiecta est
 Christo. Sed gratiam quoque hoc sacramento significari, & tribui,
Triden. syn. in quo maxime ratio sacramenti inest, ea Synodi uerba declarant:
 Gratiam uero, quæ naturalem illum amore perficeret, & in disso-
 lubilem unitatem confirmaret, coniugesque sanctificaret, ipse Chri-
 stus, uenerabilium sacramentorum institutor, atque perfectior, sua
 nobis passione promeruit. Quare docendum est, huius sacramenti
 gratia effici, ut uir, & uxor mutua charitatis uinculo coniuncti, al-
 ter in alterius beneuolentia cōquiescat, alienosque, & illicitos amo-
 res, & concubitus non quærat, sed in omnibus sit honorabile con-
Ad Heb. 13 nubium, & thorus immaculatus: Sed quantum matrimoniū sacra-
 mentum iis matrimoniis præster, quæ ante, uel post legem iniri so-
 lebant, ex eo licet cognoscere, quod etsi gentes matrimonio diuini
 aliquid inesse arbitrabantur, atque ob eam rem uagos concubitus a
 naturæ lege alienos esse, iteinque stupra, adulteria, & alia libidinis
 genera uindicanda esse iudicabant, tamen eorum connubia nullam
 prorsus sacramenti uim habuerunt. Apud Iudæos uero religiosus
 omnino nuptiarum leges seruari consueuerant: neque dubitadum,
 quin eorū matrimonia maiori sanctitate prædita essent. Cum enim
Gen. 23. promissionem accepissent, fore aliquando, ut omnes gentes in se-
 mine Abraham benediceretur, magnæ apud eos pietatis officium me-
 rito esse uidebatur, filios procreare, electi populi sobolem, ex qua
 Christus dominus Saluator noster, quod ad humanam naturam at-
 tinet, ortum habiturus esset, propagare: sed illæ quoque coniun-
 ctiones uera sacramenti ratione caruerunt. Huc accedit, quod siue
 naturæ, post peccatum, siue Mosis legem spectemus, facile animad-
 uertimus matrimonium a primi ortus sui decore, & honestate deci-
 disse. dum enim naturæ lex uigebat, multos ex antiquis Patribus
 fuisse comperimus, qui plures simul uxores ducerent. Deinde uero
Deuter. 24. in lege Mosis permissum erat, dato repudii libello, si causa fuisset,
Matth. 19. diuortium cum uxore facere: quorum utrumque ab euangelica le-
 ge sublatum, matrimoniumque in pristinum statum restitutum est.
 Nam quod polygamia a matrimoniū natura aliena esset, (etsi aliqui
 ex priscis

ex priscis Patribus accusandi non sunt, quod non sine Dei indulgentia plures uxores ducerent) Christus dominus ostendit illis uerbis: Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ; & erunt duo in carne una. Ac deinde subiungit: Itaque iā non sunt duo, sed una caro. Quibus uerbis planum fecit, matrimoniū ita a Deo institutum esse, ut duorum tantum, non plurium, coniunctione definiretur. Quod etiā alibi apertissime docuit: inquit enim. Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam; & si uxor dimiserit uirum suum, & alii nupsit, mœchatur. Nam si uiro liceret plures uxores ducere, nulla omnino causa esse uideretur, cur magis adulterii reus dicendus esset, quod præter eam uxorem, quam domi haberet, aliā duceret, quam quod, priore dimissa, cum alia coniungeretur. Atque ob eam rem fieri intelligimus, ut, si infidelis quispiam, gentis suæ more, & consuetudine, plures uxores duxisset, cum ad ueram religionem conuersus fuerit, iubeat eū Ecclesia ceteras omnes relinquere, ac priorem tantum iustæ, & legitimæ uxoris loco habere. Verum eodem Christi domini testimonio facile comprobatur, nullo diuortio uinculum matrimonij dissolui posse. si enim post libellum repudiij mulier a uiro lege soluta esset, liceret ei sine ullo adulterij crimine alteri uiro nubere. Atqui Dominus aperte denunciât: Omnis, qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur. Quare coniugij uinculum nulla re, nisi morte, dirumpi perspicuum est. quod quidem Apostolus etiam confirmat, cū inquit: Mulier alligata est legi, quanto tempore uir eius uiuit; quod si dormierit uir eius, liberata est a lege: cui uult, nubat, tantum in Domino. Et rursus: His, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a uiro nō discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut uiro suo reconciliari. Eam uero optionem Apostolus mulieri, quæ iusta de causa uirum reliquisset, detulit, ut aut innupta maneat, aut uiro suo reconcilietur. neque enim sancta Ecclesia uiro, & uxori permittit, ut sine grauioribus causis alter ab altero discedat.

Ac ne forte alicui uideatur durior matrimonij lex, quod nulla umquam ratione dissolui possit; docendum est, quæ sint cum ea utilitates coniunctæ. Primum enim homines in coniungendis matrimonijs uirtutem potius, & morum similitudinem, quam diuitias, & pulchritudinem spectandam esse intelligant: qua quidem re communi societati maxime consuli nemo dubitare potest. Præterea, si diuortio matrimonium dissolueretur, uix umquam dissidendi causa homi-

Matth. 19.

Mar. 10.

Matth. 19.

Mar. 10.

Luc. 16.

1. ad Cor. 7.

Vxorū cur pluralitas illicita: tū de triplici bono matrimonij.

hominibus, quæ eis ab antiquo pacis, & pudicitie hoste quotidie obijcerentur, deessent. Nunc uero cum fideles secum cogitant, quæuis etiam coniugij conuictu, & consuetudine careant, se tamen matrimonij uinculo constrictos teneri, omnemque alterius uxoris ducendæ spem sibi præcisam esse; ea re fit, ut ad iracundiam, & dissidia tardiores esse consueuerint. Quod si interdum etiam diuortium faciant; & diutius coniugis desiderium ferre non possunt; & facile per amicos reconciliati ad eius conuictum redeunt. Sed hoc loco prætermittenda non erit Pastoribus, sancti Augustini salutaris admonitio: is enim ut ostenderet fidelibus, haud grauare faciendum esse, ut cum uxoribus, quas adulterii causa dimisissent, si eas delicti pæniteret, in gratiam reducerentur; Cur, inquit, uir fidelis non recipiet uxorem, quam recipit Ecclesia? aut cur uxor uiro adultero, sed pænitenti, non ignoscat, cui etiam ignouit Christus? Nam quod scriptura stultum uocat, qui tenet adulteram; de ea sentit, quæ cum deliquerit, pænitere, & a cæpta turpitudine desistere recusat. Ex iis itaq. perspicuum est, fidelium coniugia perfectione, & nobilitate, tum gentilium, tum Iudæorum matrimoniis longe præstare. Docendi præterea sunt fideles, tria esse matrimonij bona, prolem, fidem, sacramentum: quorum compensatione illa incommoda leniuntur, quæ Apostolus indicat his uerbis: Tribulationem carnis habebunt huiusmodi. Efficiturque, ut coniunctiones corporum, quæ extra matrimonium merito damnandæ essent, cum honestate coniunctæ sint. Primum igitur bonum est proles, hoc est liberi, qui ex iusta, & legitima suscipiuntur uxore: id enim tanti fecit Apostolus, ut diceret; Saluabitur mulier per filiorum generationem. Nec uero hoc de procreatione solum, sed de educatione etiam, & disciplina, qua filij ad pietatem erudiuntur, intelligendum est; sic statim subdit Apostolus; Si in fide permanserint. Monet enim scriptura; Filii tibi sunt? erudi illos, & curua illos a pueritia illorum. Idem etiam Apostolus docet, eiusq. institutionis pulcherrima exempla Tobias, Iob, & alij sanctissimi Patres in sacris litteris præbent. Quæ uero sint parentum, & filiorum officia, in quarto præcepto latius explicabitur. Sequitur fides: quod est alterum matrimonij bonum, non ille uirtutis habitus, quo imbuimur, cum baptismum percipimus; sed fidelitas quædam, qua mutuo uir uxori, & uxor uiro ita se obstringit, ut alter alteri sui corporis potestate tradat; sanctumque illud coniugij fœdus numquam se uiolaturum pollicetur. Id facile colligitur ex illis uerbis, quæ a primo parente enunciata sunt, cum Euam uxorem suam accepit, quæ deinde

deinde Christus dominus in euāgelio cōprobauit. Quare relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una: item ex eo Apostoli loco: Mulier sui corporis potestatem non habet, sed uir: similiter autem & uir sui corporis potestatem nō habet, sed mulier. Quare optimo iure grauissimæ animaduersiones a Domino in adulteros, quod hanc maritalem fidem frangant, in ueri lege constitutæ erant. Postulat præterea matrimonij fides, ut uir, & uxor singulari quodam, sanctoque, & puro amore coniuncti sint: neque ut adulteri inter se ament, sed ut Christus dilexit Ecclesiam. hanc enim Apostolus regulam præscripsit, cum ait: Viri, diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam; quam certe immensa illa charitate, non sui commodi gratia, sed sponsæ tātum utilitatem sibi proponens, cōplexus est. Tertium bonum, Sacramentum appellatur, uinculum scilicet matrimonij, quod numquā dissolui potest: nam, ut est apud Apostolum, Dominus præcepit uxorem a uiro nō discedere; quod si discesserit, manere innuptā, aut uiro suo reconciliari: & uir uxorem nō dimittat. Si enim matrimonium, ut sacramentum est, Christi coniunctionem cum Ecclesia signat; necesse est, ut Christus se ab Ecclesia numquā disrūgit, ita uxorem a uiro, quod ad matrimonij uinculum attinet, separari nō posse. Verū ut hæc sancta societas sine querelā facilius cōseruetur; uiri, & uxoris officia, quæ a S. Paulo, & a Principe apostolorū Petro descripta sunt, tradēda erunt.

Ergo uiri munus est, uxore liberaliter, & honorifice tractare. quæ in re meminisse oportet, Euam ab Adamo sociam appellatā esse, cum inquit: Mulier, quā dedisti mihi sociam; cuius rei causa aliqui Patres factum esse docuerunt, ut ea nō ex pedibus, sed ex latere uiri formaretur: quemadmodum etiam ex capite cōdita nō est, ut se uiri dominam nō esse intelligeret, sed uiro potius subiectam. Decet præterea uirum in alicuius honestæ rei studio semper occupatum esse; tum ut ea suppediet, quæ ad familiam sustentandam necessaria sunt; tum ne inerti otio languescat; a quo uicia fere omnia fluxerunt. Deinde uero familiam recte constituere, omnium mores corrigere, singulos in officio continere. Rursus autem uxoris partes sunt, quas apostolorum Princeps enumerat, cum inquit: Mulieres subditæ sint uiris suis; ut & si qui non credunt uerbo, per mulierum conuersationem, sine uerbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam conuersationem uestrā, quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti uestimentorum cultus: sed qui absconditus est cordis, homo in incorruptibilitate quieti, & modesti spiritus, qui est in cōspectu Dei locuplex. sic enim aliquando & sanctæ

Gen. 2.
Matth. 19.

1. ad Cor. 6.

Ad Eph. 5.

1. ad Cor. 7.

Munus uiri
et uxoris of-
ficia.

1. Pet. 3.

mulieres sperantes in Deo ornabant se subiectæ proprijs uiris, sicut Sara obediebat Abraham, dominum cum uocans. Earum quoque præcipuum studiū sit, filios in religionis cultū educare, domesticas res diligenter curare. Domi uero libenter se cōtineant, nisi necessitas exire cogat: idque sine uiri permissu facere numquam audeant. Deinde, in quo maxime maritalis coniunctio sita est, meminerint semper secundum Deum, magis quam uirum, neminem diligendum, eoue pluris faciendum esse neminem, cui etiam omnibus in rebus, quæ Christianæ pietati nō aduersantur, morem gerere, & obtēperare summa cum alacritate animi oporteat. Harum rerum explicationi consequens erit, ut Pastores ritus etiam doceant, qui in matrimonio cōtrahendo seruari debent, de quibus, nō est expectandum, ut hoc loco præcepta tradantur, cum a sancta Tridentina Synodo, quæ hac in re maxime obseruanda sint, copiose, & accurate cōstituta fuerint; neque illud decretum a Pastoribus ignorari possit. satis igitur est eos admonere, ut, quæ ad hanc partem attinent, e sacri Cōcilii doctrina cognoscere studeāt, eaq. fidelibus diligenter exponant. In primis autem ne adolēcentes, & puellæ, cui ætati inest maxima imbecillitas consilii, falso nuptiarum nomine decepti, turpium amorū fœdera incaute incēat, sæpissime docebunt, ea neque uera, neque rata matrimonia habenda esse, quæ præsentē Parocho, uel alio sacerdote de ipsius Parōchi uel ordinarij licentia, certoq. testium numero non contrahantur. Sed quæ matrimonium etiam impediunt explicāda erūt. In quo argumento pleriq. graues, & doctissimi uiri, qui de uitijs, & uirtutibus cōscripserunt, adeo diligenter uersati sunt, ut facile omnibus futurum sit, quæ illi scriptis suis tradiderunt, in hunc locū trāsferre; cum præsertim necesse habeāt Pastores, eos ipsos libros numquā fere e manibus deponere. itaq. tum illas præceptiones, tum quæ a sancta Synodo sancita sunt de impedimēto, quod uel a cognatione spiritali, uel a iustitia publicæ honestatis, uel a fornicatione oritur, attente legent, & tradēda fidelibus curabunt. Ex quibus perspici potest, quo animo affectos esse oporteat fideles, cum matrimoniū contrahunt. neque enim se humanam aliquam rem aggredi, sed diuinā putare debent, in qua singularem mentis integritatē, & pietatem adhibendam esse, Patrum ueteris legis exempla satis ostendunt: quorū matrimonia tamen sacramenti dignitate prædita nō erāt, ea tamen maxima semper cū religione, & sanctimonia colēda esse existimarūt.

*Matrimoniu
clādestine mi
nime contra
bendum.*

Inter cetera autē maxime hortādi sunt filij familias, ut parentibus, & iis, in quorū fide, & potestate sunt, eū honorē tribuant, ut ipsis inscientibus, nedū inuitis, & repugnantibus, matrimonia non ineant.

Nam

Nam in ueteri testamento licet animaduertere filios a patribus semper in matrimonium collocatos esse. Quam re plurimum illorum iussu tantum deferendum esse, Apostolus etiam uidetur ijs uerbis indicare; *1. ad Cor. 7.* Qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Externa illa restat pars, quæ ad matrimonij usum pertinet de quibus ita agendum est a Pastoribus, ut nullum ex eorum offit uerbum excidat, quod fidelium auribus indignum esse uideatur, aut pias mentes ledere, aut risum mouere queat. Ve enim eloquia Domini, eloquia casta sunt: ita etiam maxime decet, Christiani populi doctorum eiusmodi orationis genere uti, quod singulare quandam grauitatem, & inietis integritate præferat. Quare duo illa maxime docendi sunt fideles, primum quidem non uoluptatis, aut libidinis, causa matrimonio operam dandam esse: sed eo utendum intra illos fines, qui, ut supra demonstrauimus, a Domino præscripti sunt. Meminisse non conuenit, quod Apostolus hortatur, Qui habent uxores, tamquam non habentes sint. Tum uero a sancto Hieronymo dictum esse; Sapientis uir iudicio debet amare coniugem, non affectu: reget impetus uoluptatis, nec præceptum feretur ad coitum. Nihil est foedius, quam uxorem amare quasi ad uitæ. Sed quoniam bona omnia sanctis precationibus a Deo impetranda sunt; alterum est, quod fideles docere oportet, ut Deum orandi, & obsecrandi causa a matrimonij officio interdum abstineant, in primis id sibi obseruandum sciât, tribus saltem diebus, antequam sacram Eucharistiam percipiant, sæpius uero cum solemnibus Quadragesimæ ieiunia celebrantur, quemadmodum patres nostri recte, & sancte præceperunt; ita enim fiet, ut ipsa matrimonij bona maiori in dies diuinæ gratiæ cumulo augeri sentiant, & pietatis studia sectantes, non modo hanc uitam tranquille, & placide traducant, sed æternæ etiam Dei benignitate consequenda; uera, & stabili spe, quæ non confundit, nitantur. *Ad Rom. 5.*

DE DEI PRÆCEPTIS IN DECALOGO CONTENTIS.

concord.
DECALOGVM, legum omnium summâ, & epitomen esse, *S. August.*
S. Augustinus litteris comendauit. Cum multa locutus sit Dominus, duæ tamē tantæ tabulæ dantur Moysi lapideæ, quæ dicuntur tabulæ testimonij futuri in arca. nimirum cetera omnia, quæ præcepit Deus, ex illis decē præceptis, quæ duabus tabulis conscripta sunt, pendere intelliguntur, si diligenter queratur, ut recte

intelligatur. Quo modo hæc ipsa rursus decem præcepta ex duobus illis, dilectionis scilicet Dei, & proximi, in quibus tota lex pendet, & *Matth. 22.* Prophetæ. Itaque cū sit totius legis summa, Pastores oportet in eius contemplatione die, noctuque uersari; nō ut uitam suam modo ad hanc normam cōponant; sed etiā, ut populum sibi creditum in lege *Malach. 2.* Domini erudiāt. Nam labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legē requirēt ex ore eius: quia angelus Domini exercituum est: quod ad Pastores nouæ legis maxime pertinet, qui Deo propiores, a claritate *1. Cor. 3.* in claritatem trāsformari debent, tamquam a Domini spiritu: & cū eos lucis nomine nuncupauit Christus dominus, propriæ sunt illorum partes, ut sint lumen eorū, qui in tenebris sunt, eruditores in sapientium, magistri infantium; & si quis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, ipsi, qui spirituales sunt, huiusmodi instruant. In cōfessionibus etiam iudicis personam sustinent, ac pro genere, & modo peccatorum sententiam ferunt. quare nisi suam sibi inscitiam, nisi aliis etiam esse fraudi uelint, in eo sint, necesse est, quāuigilantissimi, & in diuinorum præceptorum interpretatione exercitatissimi, ut ad hanc diuinā regulam, de quacūque & actione, & officii prætermissione iudicium facere possint; & ut est apud Apostolum, sanam doctrinam tradant, idest quæ nullum cōtineat errorem, & animorum *ad Tim. 1.* morbis, quæ sunt peccata, medeatur; ut sit populus Deo acceptus, sectator bonorū operum. Iam uero, in huiuscemodi tractationibus ea Pastor sibi, & aliis proponat, quibus legi parendū esse persuadeat. Inter cetera autem, quæ animos hominū ad huius legis iussa seruanda possunt impellere, illud maximam uim habet, Deum esse huius legis auctorem, quamuis enim per angelos data esse dicatur, nemo tamen dubitare potest, ipsum Deum esse legis auctorem. cuius rei satis amplum testimonium præbent nō solum ipsius legislatoris uerba, quæ paulo post explicabuntur, sed infinita pene scripturarum loca, quæ Pastoribus facile occurrent. Nemo enim est, quin sibi a Deo legem in animo insitā esse sentiat, qua bonum a malo, honestum a turpi, iustum ab iniusto possit secernere. cuius uis, & ratio legis cum ab ea, quæ scripta est, diuersa non sit; quis est, qui ut intimæ sic scriptæ legis auctorem Deum negare audeat? Hæc igitur diuinam lucem pene iam prauis moribus, & diuturna peruersitate obscuratam, cum Deus Mosis legem dedit, eam potius illustriorem reddidisse, quam nouam tulisse, docēdum est; ne forte, cum populus audit legi Mosis derogatum esse, putet his legibus se nō teneri. Certissimum enim est, nō propterea his præceptis parendū esse, quod per Moysen data sunt, sed

sed quod omnium animis ingenita, & per Christum dominum explicata sunt, & confirmata. Iuuabit tamen plurimum, & ad persuadendum magnum habebit momētum illa cogitatio, Deum esse, qui legem tulit; de cuius sapientia, & æquitate dubitare non possumus, nec eius infinitam uim, atque potentiam effugere. Quare cum per Prophetas Deus iuberet seruari legem, dicebat se dominum Deum esse. & in ipso Decalogi exordio; Ego sum dominus Deus tuus. & alibi; si Dominus ego sum, ubi est timor meus? Non solum autem excitabit fidelium animos ad seruanda Dei præcepta, sed ad gratiarum etiam actionem, quod suam Deus, quæ salutem nostram contineret, uoluntatem explicarit. Quare non uno loco scriptura maximum hoc beneficium declarans, populum commonefacit, ut suâ dignitatem, ac Domini beneficentiam cognoscat, ueluti in Deuteronomio; Hæc est, inquit, uestra sapientia, & intellectus coram populis, ut audientes uniuersi præcepta hæc, dicant; En populus sapiens, & intelligens, gens magna. & rursus in psalmo: Non fecit taliter omni nationi; & iudicia sua non manifestauit eis.

Exod. 20.

Malach. 1.

Deut. 4.

psal. 147.

Verum si Parochus rationem præterea latæ legis ex scripturæ auctoritate demonstrarit, facile intelligent fideles; quam pie ac suppliciter acceptam Dei legem colere oporteat. triduo enim ante quam ferretur lex, Dei iussu dictum est omnibus, ut uestimenta lauarent, uxores non attingerent, quo sanctiores, ac paratiores essent ad accipiendam legem; ut ad diem tertium adessent: deinde, cum ad montem essent adducti, unde Dominus illis per Mosem leges erat laturus, uni Moyli dictum est, ut in montem ascenderet: quo Deus maxima cum maiestate uenit, & locum tonitruis, fulgoribus, igne, densisque nebulis circumfudit, ac loqui cū Mose cœpit, eique leges dedit. quod diuina sapientia nullâ aliam ob causam factum uoluit, nisi nos ut moneret, casto, humilique animo legem Domini accipiendâ esse: quod si præcepta negligeremus, paratas nobis a diuina iustitia pœnas imminere. Quin etiam, legis iussa difficultatem non haberet, ostendat Parochus: quod uel una hac ratione ex S. Augustino docere poterit, cū dicit: Qui, quæso, dicitur impossibile esse homini; amare, amare, inquam, creatorẽ beneficum, patrẽ amantissimum, deinde etiam, & carnẽ suâ in fratribus suis? at uero qui diligit, legẽ impleuit. Quare Ioannes Apostolus, præcepta Dei grauiâ non esse, aperte testatur. nihil. n. iustius, nihil cū maiore dignitate, nihil maiore cum fructu ab homine, teste B. Bernardo, exigi potuisset: quam obrẽ summâ Dei benignitatẽ admiratus est Augustinus, sic ipsum Deum affatus:

Quanta maiestate lex Decalogi data.

Exod. 19.

S. August.

Rom. 13.

1. Ioan. 5.

D. Bernard.

S. August.

Quid est homo, quod amari te ab eo uis? & si, nō faciat, ingentes mi-
 naris pœnas? an non satis magna hæc est, si non diligam te? Quod
 si quis eam afferat excusationē, impediri se, quo minus Deum amet,
 infirmitate naturæ; docendum est, Deum, qui amorem requisit, ut
 amoris uim inferere cordibus per spiritum sanctum suum: hic autē
Luc. 11. spiritus bonus petentibus a patre cælesti datur: ut merito sanctus Au-
S. August. gustinus precatus sit; Da quod iubes; & iube quod uis. Quia igitur
 Dei auxilium præsto nobis est, maxime post Christi domini mor-
 tem, per quam princeps huius mundi eiectus est foras; nō est, quod
 quiquā rei difficultate deterreatur: nihil enim est amanti difficile.
 Præterea, ad eandem rem persuadendam plurimum ualebit, si expli-
 cabitur, necessario legi obtemperandum esse, præsertim cum no-
 stris temporibus non defuerint, qui, siue facilis, siue difficilis sit lex,
 ad salutem tamen nequaquam necessariam esse, impie, & magno ip-
 sorum malo dicere non ueriti sunt. Quorum nefariam, impiamque
 sententiam sacræ scripturæ testimoniis Parochus cōfutabit, eiusdem
 maxime apostoli, cuius illi auctoritate impietatem suā tueri conan-
1. ad Cor. 7. tur. Quid igitur ait Apostolus? non præputium, non circumcisio-
Ad Gal. 6. nem quidquam esse, sed obseruationem mandatorum Dei. Quod
 uero eandem sententiam alibi repetit, & nouam creaturam in Chri-
 sto tantum dicit ualere, intelligimus plane eam nouam creaturam
 in Christo dicere, qui mandata Dei obseruat. Is enim, qui habet
 mandata Dei, ac seruatur, diligit Deum, Domino ipso teste apud Ioan-
Ioan. 14. nem; Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Nam etsi iustifi-
 cari potest homo, & ex impio fieri pius, ante quam singula legis præ-
 cepta externis actionibus impleat: tamen fieri nō potest, ut, qui per
 ætatem ratione uti queat, ex impio fiat iustus, nisi animum habeat
 paratum ad omnia præcepta Dei seruanda. Ad extremum uero, ne
 quid prætermittat Parochus, quo fidelis populus adducatur, ut le-
 gem seruet, quam sint eius uberes, suauesque fructus, demonstra-
 bit: quod facile poterit ex iis, quæ psalmo decimo octauo scripta
 sunt, probare: in eo enim legis Dei laudes celebrantur: quarum hæc
 est uel maxima, quæ Dei gloriam, & maiestatem multo amplius ex-
 plicat, quam decore suo, atque ordine faciant ipsa cælestia corpora:
 quæ ut omnes quamuis barbaras nationes in sui admirationem rapi-
 unt, ita efficiunt, ut rerum omnium opificiis, & cōditoris gloriam
Psal. 18. sapientiam, ac potentiam agnoscant. Ac lex quidem Domini con-
 uertit animas ad Deum. agnoscetes enim uias eius, & Dei sanctis-
 simam uoluntatem per legem, conuertimus pedes nostros in uias
 Domini.

Domini. At quia soli timentes Deum, uere sapientes sunt; hoc illi deinceps tribuit, ut sapientiam præster paruulis. Hinc ueris gaudiis, & mysteriorum diuinorum cognitione, ingentibus præterea uoluptatibus, & præmiis, & in hac uita, & in futuro sæculo illi cumulantur, qui Dei legem obseruant. Nec uero tam nostræ utilitatis gratia, quam Dei causa, nobis est seruanda lex, qui suam hominum generi in lege uoluntatem aperuit: quam cum ceteræ creaturæ sequantur, hominem ipsum eandem sequi multo est æquius. Ne id quidem silentio prætereundum est, uel in hoc maxime suam in nos Deum clementiam, & summæ bonitatis diuitias ostendisse; quod cum sine ullo præmio nos potuisset, ut suæ gloriæ seruiremus, cogere; uoluit tamen suam gloriam cum utilitate nostra coniungere; ut quod homini utile, idem esset Deo gloriosum. quoniam igitur id maximum & præclarissimum est, docebit Parochus, ut a Propheta ultimo loco dictum est, in custodiendis illis retributionem multam esse. Non enim tantum illæ nobis benedictiones promissæ sunt, quæ ad terrenam magis felicitatem spectare uidebantur, ut benedicti simus in ciuitate, benedicti in agro; sed copiosa merces in cælis, & mensura bona, conferta, coagitata, & superfluens propozita est, quam piis & iustis actionibus meremur diuinæ misericordiæ adiumento.

Psal. 18.

Deut. 28.

Matth. 5.

Luc. 6.

Exod. 20.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA AEGYPTI, DE DOMO SERVITVTIS. NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME. NON FACIES TIBI SCVLPTILE &c.

Quamuis hæc lex Iudæis in monte a Domino data fuerit; tamen, quoniam natura omnium mentibus multo ante impressa, & consignata erat, atque ob eam rem Deus uniuersos homines illi perpetuo parere uoluit, plurimum proderit, uerba illa, quibus, Moyse ministro, atque interprete, Hebræis promulgata est, & populi Israelitici historiam, quæ mysteriorum est plena, diligenter explicare. Principio narrabit, ex omnibus nationibus, quæ sub cælo erant, unam Deum delegisse, quæ ortum habuit ab Abraham; quæ peregrinum esse uoluit in terra Chanaan: cuius possessionem cum ei pollicitus esset, tamen & ille, & posteri eius amplius quadringentos annos uagi fuerunt, ante quam promissam terram incolerent: in qua quidem peregrinatione numquam eorum curam dimisit. transibant quidem illi de gente in gentem, & de regno ad populum alterum: sed nullam umquam illis iniuria fieri passus est; immo uero in reges animaduertit. priusquam autem in

Ad Rom. 1.

Psal. 104.

Aegyptum descenderent, uerum præmisit, cuius prudentia & illi, & Aegyptij fame liberarentur. In Aegypto uero ea illos benignitate complexus est, ut, repugnante, & incumbente ad illorum perniciem Pharaone, mirum in modum auergerentur: & cum ualde affligerentur, ac tamquam serui durissime tractarentur, ducem Moysen excitauit, qui eos in manu potenti educeret. huius præcipue liberationis, initio legis meminit Dominus his uerbis: Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Ex his uero illud maxime Parocho animaduertendum est, unam ex uniuerfis nationibus a Deo delectam esse, quam populum uocaret suum, & cui se cognoscendum, & colendum præberet, non quod ceteras iustitia, aut numero uinceret, quemadmodum Hebræos monet Deus; sed quod ipsi Deo sic placuit, potius ut gentem exiguan, & inopem auerget, & locupletaret, quo eius potentia, & bonitas notior apud omnes esset, & illustrior. Cum igitur ea esset illorum hominum condicio, ijs conglutinator est, & hos amauit; ita ut, cum esset Dominus cæli, & terræ, non confunderetur uocari Deus eorum, quo ceteras gentes ad æmulationem prouocaret, ut, perspecta Israelitarum felicitate, omnes homines ad ueri Dei cultum se se conferrent: quemadmodum etiam Paulus testatur, se, gentium felicitate proposita, & uera Dei cognitione, qua eas instruxerat, ad æmulationem carnem suam prouocare. Deinde fideles docebit, Deum Hebræos patres diu peregrinari passum esse, posteros etiam durissima seruitute premi, diuexarique permisisse, ob eam rem, uti doceretur, amicos Dei fieri, non nisi mundi inimicos, ac peregrinos in terris; itaque in Dei familiaritatem facilius recipi, si nihil omnino nobis sit commune cum mundo: tum uero, ut ad Dei cultum translati intelligeremus, quanto feliciores demum sint ijs, qui Deo, quam qui mundo seruiunt: cuius rei nos scriptura comonet: inquit enim; Veruntamen seruient ei, ut sciant distantiam seruitutis mæ, & seruitutis regni terrarum. Præterea, explicabit, post amplius quadringentis annis Deum promissa præstitisse, ut ille populus fide, ac spe aleretur: Alumnos enim suos Deus a se perpetuo pendere uult, atque in eius bonitate omnem spem suam collocare; ut in primi præcepti explanatione dicitur. Postremo, locum, ac tempus notabit, quibus hanc legem Populus Israel a Deo accepit; nempe, postquam eductus ex Aegypto in desertum uenit; ut beneficii recentis memoria allectus, & loci asperitate, in quo uersabatur, deterritus, ad accipiendam legem aptior redderetur: homines enim

ijs maxime deuinciuntur, quorum beneficentiā experti sunt; atque ad Dei praesidium confugiunt, cum se omni spe humana destitutos esse agnoscunt. Ex quo licet intelligere, fideles ad complectendam celestem doctrinam eo propensiores esse, quo se magis a mundi illecebris, & carnis uoluptatibus abstraxerint; sicut per Prophetam scriptum est; Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, auulsos ab uberibus. Enitatur itaque Parochus, & quantum potest, efficiat, ut fidelis populus hęc uerba semper in animo habeat; Ego sum dominus Deus tuus: ex quibus intelligant, legislatorem se creatorem habere, a quo & conditi sunt, & cōseruantur: iureque illud usurpent; Ipse est dominus Deus noster, & nos populus pascuę eius, & oues manus eius. Quorum uerborū uehemens, & frequēs admonitio eam uim habebit, ut ad legem colendam fideles prōptiores reddantur, & a peccatis abstineant. Quod autem sequitur; Qui eduxi te de terra Aegypti, de dōmo seruitutis; etsi Iudæis tantum uidetur conuenire, Aegyptiorum dominatu liberatis; tamē, si interiorem salutis uniuersę rationem spectemus, multo magis ad Christianos homines pertinet; qui nō ex Aegyptiaca seruitute, sed e peccati regione, & potestate tenebrarum a Deo erepti, atque in regnum filii dilectionis suę translati sunt. cuius beneficii magnitudinem intuens Hieremias praedixit illud; Ecce dies ueniet, dicit Dominus; & non dicetur ultra, Viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aegypti; sed uiuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, & de uniuersis terris, ad quas eieci eos, & reducam eos in terram suam, quam dedi Patribus eorum. ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos: & quę sequuntur. Pater enim indulgētissimus per filium suum filios, qui erant dispersi, congregauit in unum; ut iam non ut serui, peccato, sed iustitię, seruiamus illi in sanctitate, & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. Quare fideles omnibus tentationibus tamquam clypeum opponant illud Apostoli; Qui mortui sumus peccato, quo modo adhuc uiuimus in illo? iam non sumus nostri, sed eius, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit. Ipse est dominus Deus noster, qui nos suo sanguine sibi acquisiuit; quo modo peccare poterimus in dominum Deum nostrum? ipsumque iterum cruci affigere? Ut igitur uere liberi, & ea quidem libertate, qua nos Christus liberauit, sicut exhibueramus membra nostra seruire iniustitię, ita exhibeamus seruire iustitię in sanctificationem.

Non

.ca. 102.11

Isa. 28.

Psal. 94.

Ad Coloss. 1.

Hierem. 16.

Luc. 1.

Ad Rom. 6.

Exod. 20.

CAP. 18. 1. NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

20. Priorem in Decalogo locum obtinere, quæ ad Deum pertinent, posterioreñ uero, quæ ad proximum, docebit Parochus: quia eorum, quæ proximo præstamus, causa Deus est. tum enim ex Dei præcepto proximum diligimus, cum propter Deum diligimus: ea uero sunt in priori tabula descripta. Secundo loco in uerbis iis, quæ proposita sunt, duplex contineri præceptum ostendet: quorum alterum iubendi, alterum prohibendi uim habet. Nam quod dicitur, Non habebis Deos alienos coram me; eam habet sententiã coniunctam; me uerum Deum coles, alienis Diis cultum non adhibebis. In priori autem continetur præceptum fidei, spei, & charitatis. nam cum Deum dicimus, immobilem, incommutabilem, perpetuo eundem manentem, fidelem; recte sine ulla iniquitate cõfitemur; ex quo eius oraculis assentientes, omnem ipsi fidem, & auctoritatem tribuamus, necesse est: qui uero omnipotentiam, clementiam, & ad bene faciendum facilitatem, ac propensionem illius cõsiderat, poterit ne spes omnes suas non in illo collocare? At si bonitatis, ac dilectionis ipsius effusus in nos diuitias contempletur, illum ne poterit non amare? Hinc est illud proœmium, hinc illa conclusio; qua in præcipiendo, mandandoque in scriptura utitur Deus; Ego Dominus. Altera autem præcepti pars illa est, Non habebis Deos alienos coram me. qua loquendi formula legislator usus est, non quod satis explicata non esset hæc sententia affirmatiue præcepti in hunc modum; Me unum Deum colēs: si enim Deus est, unus est: sed propter cæcitatem plurimorum, qui olim Deum uerum se colere profitebantur, multitudinem tamen deorum uenerabantur: cuiusmodi inter Hebræos ipsos permulti fuerunt, qui, ut Helias eis obiiciebat, in duas partes claudicabant: quod & Samaritæ fecerunt, qui Deum Israelis, & deos gentium colebant. His explicatis, addendum erit, hoc esse præceptum omnium primum, & maximum, non ordine tantum ipso, sed ratione, dignitate, præstantia. Debet enim obtinere Deus apud nos infinitis partibus maiorem, quam domini, quam regis, charitatem, & auctoritatem. Ipse nos creauit, idem gubernat: ab eo in utero matris nutriti, atque inde in hanc lucē eduçti sumus: ipse nobis ad uitam, uictumque res suppeditat necessarias. Peccant autem in hoc præceptum, qui fidem, spem, & charitatem non habent: quorum peccatum latissime patet. Sunt enim in hoc numero, qui in hæresim labuntur; qui non credunt ea, quæ sancta mater Ecclesia credenda proponit; qui

3. Reg. 18.

qui somniis, auguriis, ceterisque uanissimis rebus fidem habent, qui de sua salute spem abiiciunt, nec diuinæ bonitati cōfidunt; qui diuitiis tantum, qui corporis ualitudine, ac uiribus nituntur. quæ fufius ab iis explicata sunt, qui de uitiis & peccatis conscripserunt.

De cultu & ueneratione sanctorum.

Verum illud etiam in huius præcepti explicatione accurate docendum est, uenerationem, & inuocationem sanctorum, angelorum, ac beatarum animarum, quæ cælesti gloria perfruuntur, aut etiam corporum ipsorum, sanctorumque cinerum cultum, quem semper catholica Ecclesia adhibuit, huic legi non repugnare. Quis enim adeo demens est, qui, edicente rege, ne se pro rege quisquam gerat, aut regio cultu, atque honore affici patiatur, continuo putet nolle regem, suis ut magistratibus honos deferatur? Etsi enim angelos Christiani adorare dicuntur exemplo sanctorum ueteris testamenti, non eam illis uenerationem adhibent, quam Deo tribuunt. quod si legimus interdum angelos recusasse, ne se homines uenerarentur; eo fecisse intelligendum est, quod sibi eum honorem haberi solebant, qui soli Deo deberetur. Spiritus enim sanctus, qui ait; Soli Deo honor, & gloria; idem præcepit, ut honore parentes, & seniores afficeremus. Sancti præterea uiri, qui Deum unum colebant, reges tamen, ut est in diuinis litteris, adorabant, idest supplices uenerabantur. Quod si reges, per quos Deus mundum gubernat, tanto honore afficiuntur: angelicis spiritibus, quos Deus ministros suos esse uoluit, & quorum opera nō modo ad Ecclesiæ suæ, sed etiam ad reliquarum rerum gubernationem utitur, quorumque ope maximis tum animæ, tum corporis periculis quotidie liberamur, etiam si se nobis in conspectum non dent, tanto maiorem honorem non habebimus, quanto beatæ illæ mentes dignitate regibus ipsis antecellant? Adde charitatem, qua nos diligunt, qua ducti pro iis prouinciis, quibus præsumt, ut ex scriptura facile intelligitur, preces fundunt: quod etiam præstare iis, quorum sunt ipsi custodes, ne dubitandum quidem est: nostras enim preces Deo offerunt, & lacrymas. Quamobrē in Euangelio docuit Dominus, pusillos scandalizandos nō esse: quod angeli eorum in cælis, semper uident faciem Patris, qui in cælis est. Inuocandi itaque sunt; quod & perpetuo Deum inuentur, & patrocinium salutis nostræ sibi delatum, libentissime suscipiunt. Extant diuinæ scripturæ testimonia huius inuocationis. Iacob enim ab angelo, quicum luctatus fuerat, petit, ut sibi benedicat, immo etiam cogit: se enim non dimissurum illum proficetur, nisi benedictione accepta: neque solum sibi ab eo tribui, quem

*Apocal. 19.
Apocal. 22.*

*1. ad Tim. 1.
Exod. 19.
Leuit. 19.
Deut. 5.*

Daniel. 10.

Math. 18.

Gen. 31.

quem intuebatur, sed ab eo etiam, quem ininime uidebat, tum cum
Gen. 48. dixit: Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris
 istis. Ex quibus etiam colligi poterit, tantum abesse, ut sanctis, qui
 in Domino dormierunt, honore afficiendis, atque inuocandis, &
 sacris eorum reliquiis, cineribusque uenerandis, Dei gloria minua-
 tur; ut eo maxime augeatur, quo magis hominum spem excitat, con-
 firmat, & ad sanctorum imitationem cohortatur. quod officium Ni-
 ceno altero, & Gangrensi, ac Tridentino conciliis, & sanctorum pa-
 trum auctoritate comprobatur. Quo autem sit ad refutandos eos
 instructior Parochus, qui huic ueritati aduersantur, sanctos Hiero-
 nimum contra Vigilantium, & Damascenum potissimum legat. ad
 quorum rationem, quod caput est, accedit consuetudo ab apostolis
 accepta, & in Ecclesia Dei perpetuo retenta, & conseruata. cuius
 rei quis firmitus, aut clarius requirat argumentum diuinæ scriptu-
 ræ testimonio, quæ sanctorum laudes celebrat admirabiliter? Ex-
 tant enim quorundam sanctorum diuina præconia, quorum lau-
 des cum sacris litteris celebrentur, quid est, quod illis singularem
 honorem non habeant homines? Et si ob eam causam magis etiam
 colendi, & inuocandi sunt, quod pro salute hominum preces assidue
 faciunt, multaque eorum merito, & gratia in nos Deus confert
Luc. 15. beneficia. Si enim gaudium est in cælo super uno peccatore pæni-
 tentiam agente; non ne etiam cælestes ciues, pænitentes adiuua-
 bunt? non ne rogati peccatorum ueniam & impetrabunt, & conci-
 liabunt nobis Dei gratiam? Quod si dicatur, ut a nonnullis dicitur,
 superuacaneum esse sanctorum patrocinium, quod Deus sine in-
 terprete precibus nostris occurrat: has impiorum uoces illa san-
 cti Augustini facile conuincunt, multa Deum nõ concedere, nisi me-
S. August.
Gen. 30. diatoris; ac deprecatoris opera, & officium accesserit. Quod illu-
Iob 27. stribus Abimelec, & Iob amicorum confirmatur exemplis: quorum
 peccata non nisi Abraham, & Iob precibus condonauit. Si uero etiã
 afferatur, fieri inopia, & imbecillitate fidei, ut sanctos internuncios,
 & patronos adhibeamus: quid ad illud respondebunt Centurionis
Malach. 8.
Luc. 7. exemplum, qui uel in singulari illo fidei præconio, quod dominus
 Deus impertiuit, seniores tamen Iudæorum ad Saluatorem misit,
 ut laboranti puero salutem impetrarent? Quare si fatendum est,
 unum nobis mediatorem propositum Christum dominum, qui sci-
 licet unus nos per sanguinem Patri cælesti reconciliauit, & qui, æter-
Ad Heb. 9. na redemptione inuenta, semel in sancta ingressus, pro nobis inter-
 pellare non cessat: ex eo tamen nullo modo sequi potest, quo minus
 ad

ad sanctorum gratiam confugere liceat. Nam si propterea subsidii
 sanctorum uti non liceat, quod unum Patronum habemus *Iesum*
 Christum; numquam id commisisset Apostolus, ut se Deo tanto stu-
 dio fratrum uiuicium precibus adiuari uellet. Neque enim minus
 uiuorum preces, quam eorum, qui in cælis sunt, sanctorum depre-
 catio, Christi mediatoris gloriam, & dignitatem imminuerent. Sed
 cui fidem non faciant & honoris, qui sanctis debetur, & patrocini-
 i, quod nostri suscipiunt, mirabiles effectus res ad eorum sepulcra, &
 oculis, & manibus, membrisque omnibus captis, in pristinum sta-
 tum restitutis, mortuis ad uitam reuocatis, ex corporibus hominum
 eiectis demoniis; quæ non audisse, ut multi, non legisse, ut plurimi
 grauissimi uiri, sed uidisse, testes locupletissimi sancti Ambrosius, &
 Augustinus litteris prodiderunt. Quid multa? si uestes, sudaria, si
 umbra sanctorum, prius quam e uita migrarent, depulit morbos;
 uiresque restituit: quis tandem negare audeat, Deum per sacros ci-
 neres, ossa, ceterasque sanctorum reliquias eadem mirabiliter effi-
 cere? Declarauit id cadauer illud, quod forte illatum in sepulcrum
 Helisei, eius tacto corpore, subito reuixit. Quod uero sequitur;
 Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in
 cælo, & quæ in terra deorsum, nec eorû, quæ sunt in aquis sub terra;
 Non adorabis ea, neque coles: quidam hoc alterum præceptum exi-
 stimantes, duo postrema ipsa unius præcepti ui contineri uoluerunt;
 ut sanctus Augustinus illa extrema diuidens, hæc ipsa uerba ad pri-
 mum præceptum pertinere uoluit. quam sententiam, quia in Ecce-
 sia celebris est, libenter sequimur. Etsi in promptu ratio est illa ue-
 rissima, consentaneum fuisse, præmiû, & pœnam cuiusque cum
 primo præcepto cõiungi. Nec uero quis existimet, omnino pingen-
 di, fingendi, aut sculpendi artem hoc præcepto prohiberi. nam in
 scripturis, iussu Dei, simulacra, & imagines effectas legimus, Cheru-
 bim, serpentis ænci. superest igitur, ut imagines ob eam rem ueritas
 interpretemur, ne quid simulacris, quasi dijs, colèdis, de uero Dei
 cultu detraheretur. Duplici autè potissimum ratione, quod ad hoc
 præceptum attinet, Dei maiestatem uehementer lædi perspicuû est;
 altera, si idola, & imagines, tamquam Deus, colantur, aut credatur
 inesse aliqua in his diuinitas, uel uirtus, propter quâ sint colendæ;
 uel quod ab eis sit aliquid petendum, uel quod fiducia in imaginibus
 sit fingenda, ueluti olim fiebat a gentibus, quæ in idolis spem
 suam collocabant, quod passim sacræ litteræ reprehendunt: altera,
 si quis conetur diuinitatis formam aliquo artificio effingere, quasi

1. Ambr.

2. Ambr.

S. Ambro.
& August.

3. Ambr.

4. Ambr.

4. Reg. 13.
Exod. 20.

S. August.

3. Reg. 6.
Num. 21.

1. Ambr.

2. Ambr.

3. Ambr.

4. Ambr.

5. Ambr.

- corporeis oculis conspici; uel coloribus aut figuris exprimi possit. Quis enim Deum, ut inquit Damascenus, qui sub aspectum non cadit, qui corporis expertus est, qui nullis terminis circumferibi, nec ulla figura describi queat, possit exprimere? quæ res in altera Nicæna Synodo uberius explicatur. Præclare igitur Apostolus, eos mutasse Dei incorruptibilis gloriam in similitudinem uoluerum, quadrupedum, ac serpentum, dixit, hæc enim omnia tamquam Deum uenerabantur, cum illi harum rerum imagines ponerent: quocirca
- Exod. 32.* Israelitæ, qui ante uituli simulacrum clamabāt; hi sunt Dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Egypti; idololatræ sunt appellati; quia mutarunt gloriam suam in similitudinem uituli comedētis fenum.
- Psal. 105.* Cum igitur Dominus deos alienos coli prohibuisset, ut penitus idololatriam tolleret, imaginem diuinitatis ex ære duci, aut alia quauis materia fieri prohibuit: quod Isaias declarans inquit: Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Atque in hoc præcepto hanc sententiam contineri, præter sanctorum Patrum scripta, qui eam, quemadmodum in septima Synodo expositum est, sic interpretantur, illa etiam Deuteronomii uerba satis declarant, ubi
- Deuter. 4.* Moses, populum auertere ab idololatria cum uellet, aiebat: Non uidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est uobis Dominus in Horeb de medio ignis. Quod sapientissimus legislator ideo dixit, ne quo errore ducti, diuinitatis imaginem fingerent, Deoque debitum honorem rei creatæ tribuerent. Nemo tamen propterea contra religionem, Deique legem, quidquam committi putet, cum sanctissimæ Trinitatis aliqua persona quibusdam signis exprimitur, quæ tam in ueteri, quam in nouo testamento apparuerunt. Nemo enim tam rudis est, ut illa imagine diuinitatem credat exprimi; sed illis declarari doceat Pastor proprietates aliquas, aut actiones, quæ Deo tribuuntur; ueluti cum ex Daniele pingitur antiquus dierum in throno sedere, ante quem libri aperti sunt, Dei æternitas, & infinita sapientia significatur, qua omnes hominum & cogitationes, & actiones, ut de iis iudicium ferat, intuetur. Angelis etiam, tum humana species, tum alæ affinguntur; ut intelligant fideles, quam propensi sint in humanum genus, & tamquam parati ad ministeria Domini exequenda: omnes enim administratorii spiritus sunt propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Columbæ uero species, & linguæ tamquam
- Luc. 3.* ignis in euangelio, & Actis apostolorum, quas Spiritus sancti proprietates significant, multo notius est, quam ut oporteat pluribus
- Matth. 3.*
Mar. 1.
Ioan. 1.
Act. 2.

ribus uerbis explicari: At uero cum Christus dominus, eiusque sanctissima, & purissima Mater, ceterique omnes sancti, humana præditi natura, humanam speciem gesserint, eorum imagines pingi, atque honorari, non modo hoc præcepto interdictum non fuit, sed etiam sanctum, & grati animi certissimum argumentum semper habitum est: quod & apostolicorum temporum monumenta, & œcumenicæ Synodi, & tot sanctissimorum, doctissimorumque Patrum inter se consentientium scripta confirmant. Non solum autem licere in ecclesia imagines habere, & illis honorem, & cultum adhibere, ostendet Parochus, cum honos, qui eis exhibetur, referatur ad prototypa, uerum etiam maximo fidelium bono ad hanc usque diem factum declarabit; ut ex Damasceni libro, quem de imaginibus edidit, & septima Synodo, quæ est secunda Nicæna, intelligitur. Verum quia sanctissimum quodque institutum hostis humani generis suis fraudibus, & fallacijs deprauare contendit; si quid forte populo hac in re peccatum fuerit, Parochus, Tridentini Concilii decretum secutus, quoad eius fieri poterit, studebit corrigere, ac decretum quidem ipsum, cum res tulerit, populo interpretabitur; tum rudes, & qui imaginum ipsarum institutum ignorant, docebit, imagines factas ad utriusque testamenti cognoscendam historiam, atque eius memoriam identidem renouandam: qua rerum diuinarum memoria excitati, ad colendum, atque amandum ipsum Deum uehementius inflammemur: sanctorum quoque imagines in templis positas demonstrabit, ut & colantur, & exemplo moniti, ad eorum uitam, ac mores nos ipsos confirmemus.

Nicæ. Syn. 5.

Trid. Conc.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, FORTIS ZELOTES, VISITANS INQVITATEM PATRV IN FILIOS IN TERTIAM, ET QVARTAM GENERATIONEM EORVM, QVI ODERVNT ME: ET FACIENS MISERICORDIAM IN MILLIA IIS, QVI DILIGVNT ME, ET CVSTODIVNT PRÆCEPTA MEA.

Duo sunt in extrema parte huius præcepti diligenter explicanda. Primum est, quod etsi ob summum scelus præuarcationis primi præcepti, atque hominum ad id committendum propensionem, apte hoc loco pœna proponitur, communis tamen est omnium appendix præceptorum. Omnis enim lex ad præcepta seruanda homines pœna, & præmio inducit. Hinc illæ tam frequentes in sacris literis, & crebræ Dei promissiones. ut enim innumerabilia pene testamenti ueteris testimonia prætermittamus; in euangelio scriptum est: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Et

Matth. 19.

Matth. 7. 3.
5. 6.

alibi: Qui facit uoluntatem patris mei, qui in calis est; ipse intra-
bit in regnum celorum. tum illud: Omnis arbor, quæ non
facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. et; Om-
nis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. atque alibi: Si non
dimiseritis hominibus, nec pater uester dimitter uobis peccata
uestra. Alterum est, quod longe alia ratione perfecti; alia car-
nales homines hanc appendicem docendi sunt. Perfecti enim,

Rom. 8.

qui spiritu Dei aguntur, eique prompto & alacri animo parent, in-
stat est cuiusdam lætissimi nuncii, & magnum argumentum pro-
pense in eos diuinæ uoluntatis. agnoscunt enim sui amantissimi
Dei curâ, qui nunc præmiis, nunc pœnis ad sui cultum, & uenera-
tionem homines prope compellat. agnoscunt eius immensam in se
benevolentiam, qui sibi imperare, suæque opera ad diuini nominis
gloriam uti uelit. neque solum agnoscunt, sed magna spe sunt, illum,
cum, quod uult, iubeat, etiam daturum uires, quibus legi ipsius
parere possint. At carnalibus, qui nondum spiritu seruitutis libe-
rati sunt, magisque metu pœnarum, quam amore uirtutis abstinent
i peccatis, eius appendicis sensus grauis & acerbus est. Quamobrè
sunt piis exhortationibus subleuandi, &, quo lex spectat, quasi
manu deducendi. Parochus autem, quoties alicuius explicandi præ-
cepti occasio inciderit, eadem hæc sibi habeat proposita. Carnali-
bus perinde tamen, ac spiritualibus, duo in primis quasi aculei sunt
ad mouendi, qui ad legem obseruandam hac ipsa in appendice po-
siti, homines maxime incitent. Nam quod Deus fortis dicitur,
ideo diligentius est explicandum, quo caro sæpe, quæ terroribus
diuinæ comminationis minus commouetur, uarias sibi ipsa ratio-
nes fingit, quibus iram Dei effugerè, ac propositam pœnam uitare
possit: cui autem certo persuasum est, Deum fortem esse, illud ma-
gni Dauidis usurpat; Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fu-
giam? Eadem quoque diuinis interdum diffusa promissis, tantas
hostium uires esse credit, ut ad sustinendum minime parem sese esse
existimet. At firma, & stabilis fides nihil titubans, cum diuina ui ac
uirtute nitatur, homines contra recreat, atque confirmat: inquit

Psal. 138.

enim: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Alter
uero aculeus, zelus ipse diuinus est. nonnumquam enim homines
putant Deum humana non curare, ne illud quidem, legem ipsius
seruemus, an negligamus: ex quo sequitur magna uitæ confusio.

Psal. 36.

cum autem Deum zelotem credimus, eius rei meditatio facile nos
in officio continet. Zelus uero, qui Deo tribuitur, nullam animi

significat

significat perturbationem, sed diuinum illum amorem, & charitatem, qua Deus nullam a se animam patitur impune fornicari. quotquot autem ab eo fornicantur, perdit. Est itaque zelus Dei, tranquillissima eius, sincerissimaque iustitia, qua anima falsis opinionibus, prauisque cupiditatibus corrupta repudiatur, & a Dei coniugio tamquam adultera remouetur. At uero zelum hunc Dei suauissimum, ac dulcissimum experimur, cum summa eius, atque incredibilis in nos uoluntas zelo ipso demonstratur: nec enim aut amor ardentior inter homines, aut maior, arctiorque coniunctio, quam eorum qui coniugio copulati sunt, reperitur. Igitur quam nos ualde diligat, ostendit Deus, cum crebro se, uel sponso, uel marito cõparans; zelotem uocat. Quamobrem doceat Parochus, hoc loco sic diuini cultus, atque honoris cupidos homines esse debere; ut zelantes, potius quam amantes; iure dici possint illius exemplo, qui de se ipse, Zelo, inquit, zelatus sum pro domino Deo exercituum: immo uero Christum ipsum imitentur, cuius illud est: Zelus domus tuæ comedit me. Est autem comminationis explicanda sententia, nõ inultos peccatores passurum Deum, sed eos uel tãquam parentem castigaturum, uel tãquam iudicem acriter, ac seuerè in eos animaduersurum. Quod aliò in loco significas Moses, Et scies, inquit, quia dominus Deus tuus ipse est Deus fortis, & fidelis, custodiens pactũ, & misericordiam diligentibus se, & his, qui custodiunt praecepta eius, in mille generationes, & reddens odientibus se statim. & Iosue; Non poteritis, inquit, seruire Domino: Deus enim sanctus, & fortis amulator est, nec ignoscet sceleribus uestris, atque peccatis: si diuiseritis Dominũ, & serueritis diis alienis, cõuertet se, & affliget uos, atque subuertet. Docendus autem populus est, cõminationis pœnam ad tertiam, quartamque impiorum, & facinorosorum generationem pertinere; non quod posteriores maiorum scelerum pœnas semper luant; sed licet illi, liberique eorum impune tulerint, non omnis tamen eorum posteritas iram Dei, pœnamque uitabit: quod Iosia Regi accidit: huic enim, propter singularem pietatem, cum pepercisset Deus, dedissetque, ut in pace in sepulcrum maiorum suorum inferretur, ne uideret consequentium temporum mala, quæ propter Manassis aui impietatem, Iudæ, & Hierusalem erant euentura, cõmortuo, posteros eius est ultio Dei consecuta, sic, ut ne filii quidem Iosia pepercerit. Qua autem ratione hæc legis uerba sententiæ illi, quæ est apud Prophetam, non aduersentur; Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur; sancti Gregorii auctoritas, cum reliquis

3. Reg. 19.

Psal. 68.

Ioan. 2.

Deut. 7.

Ios. 24.

2 Paral. 34.

35.

4. Reg. 212.

Ezech. 18.

S. Gregorius

omnibus antiquis Patribus consentiens, aperte ostendit: inquit enim; Quisquis pravi parentis iniquitatem imitatur, etiam ex eius delicto constringitur: quisquis autem parentis iniquitatem non imitatur, nequaquam delicto illius grauat. unde fit, ut iniquus filius iniqui patris non solum sua, quæ addidit, sed etiam patris peccata perfoluat: cum uitis patris, quibus iratum Dominum non ignorat, etiam suam adhuc malitiam adiungere non formidat; & iustum est, ut qui sub districto iudice uias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in uita præsentis, etiam culpas parentis iniqui perfoluere. Commemorabit deinde Parochus, quantum Dei iustitiam suæ peret eiusdem bonitas, ac misericordia. irascitur tertiæ, quartæque generationi Deus, misericordiam uero in millia impertit. In eo autem

Exod. 20.

quod dictum est; Eorum, qui oderunt me, peccati magnitudo ostenditur. Quid enim flagitiosius, ac detestabilius, quam summam ipsam bonitatem, summam ueritatem odisse? Hoc uero ad omnes peccatores iccirco pertinet, quod quemadmodum, qui habet mandata Dei, & seruat ea, Deum diligit; ita qui legem Domini contemnit, & mandata eius non seruat, Deum odisse merito dicendus est.

Joan. 16.

Exod. 20.

Quod uero extremum est; Et iis, qui diligunt me, seruandæ legis modum, ac rationem docet. necesse est enim, eos, qui legem Dei seruant, eadem charitate, atque amore, quo in Deum sunt, ad eius obedientiam adduci: quæ deinceps in singulis præceptis commemorabuntur.

NON ASSVMES NOMEN DOMINI DEI TVI IN VANVM.

Malach. 1.

Quamquam primo diuinæ legis præcepto, quo Deum pie, sancteque colere iubemur, hoc, quod secundo loco sequitur, necessarium continetur; (nam qui sibi honorem tribui uult, idem postulat, se, ut summo uerborum honore prosequamur, prohibetque contraria; quod & illa Domini apud Malachiam uerba aperte indicant; Filius honorat patrem, & seruus dominum suum: si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus?) Deus tamé pro rei magnitudine, hanc de suo ipsius diuino, & sanctitatis plenissimo nomine honorando, legem separatim ferre, idque nobis disertis, & perspicuis uerbis præscribere uoluit. quod sane Parocho ipsi argumento in primis esse debet, ne quaquam satis fore, si hac de re generatim loquatur; sed eiusmodi locum hunc esse, in quo ipse diutius cōmorari, & quæcumque ad hanc tractationem pertinent, distincte, dilucide, accurateq. apud fideles explicare necesse sit. Neq. uero nimia hæc diligētia censenda est, cū nō desint,

defint, qui adeo errorū tenebris occæcati sint, ut, quem angeli glorificent, ei maledicere nō uereantur. neque enim lege semel lata deterrentur, quo minus Dei maiestatem quotidie imminuere, immo singulis pene horis, ac momētis, impudentissime audeant. Quis enim nō uideat, omnia iureiurādo affirmari? omnia imprecationibus, & execrationibus referta esse? usque adeo ut nemo fere uel uēdat aliquid, uel emat, uel negotium aliquod gerat, qui non iurisiurandi religionem interponat, Deique sanctissimum nomen millies, uel in reliquissima, & inani, temere non usurpet? quo maior Parocho cura & diligentia adhibenda est, ut sæpe fideles admoneat, quam graue hoc scelus sit, & detestabile. Iam uero, in huius præcepti explicatione id primum constet, cum eo, quod lex fieri prohibet, earum etiam rerum præceptionem cōiunctam esse, quas præstare homines debent. utrumque autem separatim docendum est. Primum quidem, ut ea, quæ tradenda sunt, facilius exponatur, quid iubeat lex, mox etiam quid uetet. nam quæ imperat, illa sunt, nomen Dei esse honorandum, ac per illud sancte iurandum. hæc rursus, quæ prohibet: Nemo diuinum nomen contemnat, nemo illud in uanum assumat, neue per ipsum aut falso, aut frustra, aut temere iuret. In ea itaque parte, qua iubemur diuino nomini honorem tribuere, Parochus fidelibus præcipiat, Dei nomen, ipsius inquam litteras, & syllabas, aut omnino per se nudum uerbum tantummodo attendendū non esse: sed in eam cogitationem ueniendum, quid ualeat illa uox, quæ omnipotentem, ac sempiternam maiestatem unius, & trini numinis significat. Ex his autem facile colligitur, inanem esse nonnullorum ludæorum superstitionem, qui, quod scriberent Dei nomen, pronunciare nō auderent, quasi in quattuor illis litteris, non in re, diuina uis esset. Sed quamuis singulari numero prolatum sit; Non assumes nomen Dei; id nō de uno aliquo nomine, sed de omnibus, quæ Deo tribui solent, intelligendum est. multa enim Deo imposita sunt nomina, ut domini, omnipotentis, domini exercituum, regis regum, fortis, & alia id genus, quæ in scripturis leguntur, quæ parem, eandemq. uenerationem habent omnia. Deinde docendū est, quo modo diuino nomini debitus honor adhibeatur: neque enim Christiano populo, cuius ore Dei laudes assidue celebrandæ sunt; rem utilissimam, & pernecessariam ad salutem, ignorare fas est.

Quamuis autem multiplex sit ratio laudandi diuini nominis, tamē in ijs, de quibus deinceps hic dicetur, uis, & pōdus omnium uidetur esse. Primum igitur laudatur Deus, cum in omnium cōspectu

*Deus quibus
modis laudā
dus.*

Deum, ac dominum nostrum fidenter confitemur, Christumque salutis nostræ auctorem quemadmodū agnoscimus, ita etiam prædicamus. Itemque cum uerbo Dei, quo uoluntas eius enunciat, sancte, & diligenter operam damus; in eius meditatione assidue uersamur; studiose illud addiscimus, aut legendo, aut audiendo, perinde ut cuiusque personæ & muneri aptum, & consentaneum est. Deinde diuinum nomen ueneramur, & colimus, cum officii, & religionis causa diuinas laudes celebramus, ac de omnibus rebus tum prosperis, tum aduersis illi singulares gratias agimus: inquit enim *Psal. 102.* Propheta: Benedic anima mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Extantque plurimi Dauid psalmi, quibus egregia quadam erga Deum pietate illius diuinas laudes suauissime decātat. Extat admirabile illud patientiæ exemplum Iob; qui cum in maximas illas, horribilesque calamitates incidisset, Deum tamen excelsō, & inuictō animo laudare numquam intermisit. Nos itaque cum animi, corporisque doloribus cruciamur, cum miseriis, & ærumnis torquemur, statim ad Deum laudandum omne studium, & animi nostri uires conuertamus, illud Iob dicentes; Sit nomen Domini benedictum. Neque uero minus Dei nomen honoratur, si fidenter opem eius imploramus, quo scilicet aut nos ab illis liberet, aut ad eadem fortiter perferenda constantiam, & robur largiatur. hoc enim fieri nult Dominus: Inuoca, inquit, me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. cuius implorationis cum multis aliis in locis, tum præcipue in psalmis, 16. 43. & 118. illustria reperiuntur exempla. Præterea, Dei nomen honore prosequimur, cum fidei faciendæ causa testamur Deum: qui modus a superioribus ualde differt. Nam quæ supra enumerauimus, ita suapte natura bona sunt; atque expetenda, ut nihil beatius, nihil homini optabilius possit esse, quam si in illis sedulo exequendis se ipsum dies, noctesque exerceat. *Psal. 33.* Benedicam, inquit Dauid, Dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo. At, iusiurandum licet bonum sit, eius tamen frequens usus minime est laudabilis. Huius autem discriminis ratio in eo posita est, quod iusiurandum ea tantum de causa institutum est, ut esset tamquam remedium quoddam humanæ imbecillitatis, & ad probandum, quod dicimus, necessarium instrumentum. Ut enim corpori medicamenta adhibere nō expedit, nisi necesse sit; eorundem uero frequentatio perniciosa omnino est: ita etiam, nisi cum grauis & iusta causa subest, iureiurandō uti non est salutare: quod si sæpius adhibeatur, tantum abest, ut prosit, ut magnum detrimen-

detrimētum afferat: Quamobrem præclare docet S. Chrysostomus, non nascente, sed iam adulto mundo, cum mala longe lateque propagata uniuersum terrarum orbem occupassent, nihilque suo loco & ordine cōsisteret, sed perturbata & permixta omnia, lursum, deorsum, magna rerum confusione ferrentur, &, quod malorum omnium grauissimum est, mortales fere omnes in fœdam idolorum seruitutem se ipsos abiecissent; tum denique longo sane interuallo iusiurandum in hominum consuetudinem irreplisse. nam cum in tanta hominum perfidia, & iniquitate nemo facile ad credendum adduceretur, Deum testem inuocabant.

D. Chrysost.

Verum cum in hac præcepti parte præcipua sit illa ratio docendi fideles, quo modo iusiurandum pie, sancteque adhibere debeant; primum dicendum est, *IVRARE* nihil aliud esse, nisi Deum testari, quæcumque id uerborum forma, & conceptione fiat. nam &, Testis est mihi Deus, &, Per Deum, idem sunt. Est etiam illud iusiurandum; cum ad faciendam fidem per res creatas iuramus, ut, per sacra Dei Euangelia, per Crucem, per sanctorum reliquias, & nomen, & cetera id genus. neque enim hæc ipsa per se iureiurando auctoritatem, aut robur aliquod afferunt, sed Deus ipse hoc præstat, cuius diuinæ maiestatis splendor illis in rebus elucescit. ex quo sequitur, ut per euangelium iurantes, per Deum ipsum iurent, cuius ueritas euangelio continetur, & declaratur. similiter & per sanctos, qui templa Dei sunt, quique euangelicæ ueritati crediderunt, eamque omni obseruantia coluerunt, & per gentes, & nationes latissime disseminarunt. Eadem ratio est illius iurisiurandi, quod per execrationem profertur: quale est illud sancti Pauli; Ego testem Deum inuoco in animam meam. etenim hoc pacto aliquis Dei iudicio tãquam mendacij ultori subiicitur. Neque propterea negamus nonnullas ex hiscè formulis ita accipi posse, quasi iurisiurandi uim nō habeant: sed tamen utile est, quæ de iureiurando dicta sunt, in his etiam seruare, atque ad eandem prorsus normam & regulam dirigere. Duo autem sunt iuradi genera, primum quidem, quod assertorium appellatur, nimirum cum aliquid de re præsentī, aut præterita religiose affirmamus, ut Apostolus in epistola ad Galatas; Ecce coram Deo, quia nō mentior. Alterum uero promissorium dicitur, ad quod etiam comminationes referuntur, futurum tempus spectans, cum aliquid ita fore pro certo pollicemur, & confirmamus: cuiusmodi est illud Dauidis, qui Bersabæ coniugi iurans per dominum Deum suum, promisit Salomonem, eius filium, regni heredem fore, atque in ipsius locum

*IVRARE
quid importet
apud scri-
pturas.*

2. ad Cor. 1.

Ad Gal 1.

3. Reg. 1.

S. Hieron.
Hierem. 4.

Psal. 14.

locum successurum. Verumenimvero licet ad iusiurandum satis sit, Deum testem adhibere; tamen, ut rectum, sanctumque sit, multo plura requiruntur, quæ sunt diligenter explicanda: ea uero breuiter, teste D. Hieronymo, Hieremias enumerat, dum inquit: Iurabis, uiuit Dominus in ueritate, & in iudicio, & in iustitia. Quibus sane uerbis illa breuiter summatimque complexus est, quibus omnis iurisiurandi perfectio continetur; ueritatem, inquam, iudicium, & iustitiam. Primum itaque in iureiurando locum ueritas habet, nimirum ut, quod asseritur, & ipsum uerum sit, & qui iurat, id ita esse arbitretur, non quidem temere, aut leui coniectura adductus, sed certissimis argumentis. Alterum uero iurisiurandi genus, quo aliquid promittimus, eodem plane modo ueritate requiritur: nam qui aliquid pollicetur, ita animatus esse debet, ut, cum tempus aduenierit, id re ipsa præstet, & promissum exoluat. neque enim uir probus id umquam se facturum recipiet, quod sanctissimis Dei præceptis, & uoluntati aduersari putet, sed, quidquid promittere, & iurare licuerit, id semel promissum numquam mutabit; nisi fortasse, commutata rerum conditione, tale esse inceperit; ut iam, si fidem seruare & promissis stare uelit, Dei odium & offensionem subiret. Veritatem autem iureiurando necessariam esse, Dauid quoque indicat illis uerbis: Qui iurat proximo suo, & non decipit. Sequitur secundo loco iudicium: neque enim iusiurandum temere, & inconsiderate, sed consulto, & cogitato adhiberi debet. Itaque iuraturus, primum quidem consideret, utrum necessitate cogatur, nec ne; remque totam accurate expendat, an eiusmodi sit, ut iureiurando indigere uideatur. Tempus præterea spectet, locum attendat, aliaque permulta, quæ rebus adiuncta sunt, circumspiciat: non odio, non amore, aut animi perturbatione aliqua impellatur, sed ipsius rei ui, & necessitate. Etenim, nisi hæc consideratio, & diligens animaduersio antecesserit, sane iusiurandum præcept, & temerarium erit: cuiusmodi est illorum irreligiosa affirmatio, qui in re leuissima, & inani, nulla ratione, aut consilio, sed praua quadam consuetudine iurant. id uero passim quotidie a uenditoribus, & emptoribus fieri uidemus. nam illi, ut quàm plurimo uédant: hi rursus, ut quamminimo emant, res uenales uel laudare, uel uituperare iureiurando non dubitant. Cum itaque iudicio, & prudentia opus sit; pueri uero ita acute perspicere, ac distinguere nondum per ætatem possint: ideo constitutum est a S. Cornelio Pont. ne a pueris ante pubertatem, hoc est, ante. xiiii. annu iusiurandum exigatur. Reliqua est iustitia, quæ maxime in promissis requiritur

requiritur. quare si quis iniustum aliquid & inhonestum promittit, & iurando peccat, & promissis faciendis scelus scelere cumulat. extat huius rei in euangelio exemplum Herodis regis; qui temerario iureiurando obstrictus, puellæ saltatrici caput Ioannis Baptistæ, tãquam saltationis præmium, dedit. tale enim fuit Iudæorũ iusiurandum, qui se ipsos, ut est in Actis apostolorum, ea conditione deuouerunt, nihil gustaturos, donec Paulum occidissent. His ita explicatis, nulla plane dubitatio relinquitur, quin illi tuto iurare liceat, qui hæc omnia seruauerit, quique hisce condicionibus, tamquam præsidii quibusdam, iusiurandum munierit. sed & multis argumentis id probare facile est. nam lex Domini, quæ immaculata est, & sancta, hoc præcepit. Dominum, inquit, Deum tuum timebis, & illi soli seruius: ac per nomen illius iurabis: & a Dauide scriptum est; Laudabuntur omnes, qui iurant in eo. præterea sacræ litteræ indicat, ipsa Ecclesiæ lumina, sanctissimos apostolos, iureiurando nonnumquam usos esse: idque ex Apostoli epistolis apparet. adde, quod & angeli ipsi interdum iurant. nam a sancto Ioanne euangelista in Apocalypsi scriptum est, angelum iurasse per uiuentem in sæcula. quin etiam & Deus ipse iurat, angelorum dominus: & in ueteri testamento multis in locis Deus promissiones suas iureiurando confirmat, ut Abraham, & Dauidi, qui illud de Dei iureiurando prodidit; Iurauit, inquit, Dominus, & non pænitebit eum: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Neque uero obscura est ratio ad explicandum, cur iusiurandum laudabile sit, si quis attentius totam rem consideret, & ipsius ortum, finemque intueatur. Etenim iusiurandum a fide originem ducit, qua homines credunt Deum totius ueritatis esse auctorem, qui nec decipi umquam possit, nec alios decipere: cuius oculis nuda sunt omnia, & aperta, qui denique uniueris rebus humanis admirabili prouidentia consulit, mundumque administrat. Hacigitur fide homines imbuti, Deum ueritatis testem adhihent, cui fidem non habere, impium, ac nefarium erit. Quod uero ad finem attinet, eo tendit iusiurandum, atque id omnino spectat, ut hominis iusticiam, & innocentiam probet, finemque litibus, & controuersis imponat. quod etiam Apostolus in epistola ad Hebræos docet. neque huic sententiæ uerba illa Saluatoris nostri apud sanctum Matthæum repugnant: Audistis, quia dictum est antiquis; Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico uobis, non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum

Mar. 6.

Act. 13.

Psal. 18.

Deuter. 6. x.

Psal. 62.

Apo. 10.

Ad Hebr. 6.

Gen. 22.

Exod. 33.

Psal. 109.

Ad Hebr. 4.

Ad Hebr. 6.

Matth. 5.

pedum eius; neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis; neque per caput tuum iuraueris: quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. sit autem sermo uester, est, est: non, non: quod autem his abundantius est, a malo est. His enim uerbis iusiurandum generatim, uniuersaeque damnari, non est dicendum, cum iam supra uiderimus dominum ipsum, apostolosque frequenter iurasse; sed peruersum Iudaeorum iudicium redarguere Dominus uoluit, quo sibi in animum induxerant, nihil in iureiurando cauendum esse, praeter mendacium. itaque de rebus leuissimis, & nullius momenti, & ipsi iurabant saepissime, & ab aliis iusiurandum exigebant. Hunc morem Saluator reprehendit, atque improbat, docetque omnino a iureiurando abstinendum esse, nisi id flagitet necessitas. nam propter humanam imbecillitatem iusiurandum institutum est, & re uera a malo provenit: quandoquidem aut iurantis inconstantiam indicat, aut illius, cuius causa iuramus, contumaciam; qui, ut credat, aliter adduci non potest. Sed tamen iurandi necessitas excusationem habet. Et quidem, dum inquit Saluator: Sit sermo uester, est, est: non, non: hac loquendi formula satis declarat, se iurandi consuetudinem in colloquiis familiarium, & leuium rerum prohibere. quamobrem illud praecipue a Domino admonemur, ne faciles nimium & propensi ad iurandum simus. idque sedulo docendum erit, & fidelium auribus inculcandum: infinita enim fere mala ex nimia iurandi consuetudine emanare, & sacrarum litterarum auctoritate, & sanctissimorum Patrum testimoniis comprobatur. In Ecclesiastico scriptum est: Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa. Item; Vir multum iurans, implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga. Plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium & Augustinum in libris contra mendacium. Et haec tenus de iussis, nunc de ueritis dicatur.

Math. 5. Et quidem, dum inquit Saluator: Sit sermo uester, est, est: non, non: hac loquendi formula satis declarat, se iurandi consuetudinem in colloquiis familiarium, & leuium rerum prohibere. quamobrem illud praecipue a Domino admonemur, ne faciles nimium & propensi ad iurandum simus. idque sedulo docendum erit, & fidelium auribus inculcandum: infinita enim fere mala ex nimia iurandi consuetudine emanare, & sacrarum litterarum auctoritate, & sanctissimorum Patrum testimoniis comprobatur. In Ecclesiastico scriptum est: Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa. Item; Vir multum iurans, implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga. Plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium & Augustinum in libris contra mendacium. Et haec tenus de iussis, nunc de ueritis dicatur.

Eccle. 23. Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa. Item; Vir multum iurans, implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga. Plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium & Augustinum in libris contra mendacium. Et haec tenus de iussis, nunc de ueritis dicatur.

S. Aug. 8. Et haec tenus de iussis, nunc de ueritis dicatur.

Quando, &
sub quibus
paenis iurare
prohibitum.

Vetatur diuinum nomen in uanum assumere: apparet enim, cum graui peccato se obstringere, qui non consilio, sed temeritate ad iurandum fertur. Grauiissimum autem delictum hoc esse, illa etiam uerba declarant; Non assumes nomen Dei tui in uanum. quasi rationem afferret, cur hoc facinus scelestum adeo, ac nefarium sit, ni mirum propterea quod eius maiestas minuitur, quem nos Deum & dominum nostrum esse profiteamur. Hoc igitur praeccepto prohibetur, ne homines falsum iurent. nam qui a tanto scelere non refugit, ut Deum falso testetur, hic insignem Deo iniuriam facit, quippe qui aut illi inscitiae nota inurit, dum ipsum alicuius rei ueritatem latere arbitrat,ur,

arbitratur, aut certe improbitatis, & prauī affectus, qui mendacium testimonio uelit cōfirmare. Iurat autē falso nō is solum, qui, quod falsum scit, uerum esse iurando affirmat: sed ille etiam, qui iureiurando id asserit, quod cum uerum sit, tamen ipse falsum putat. nam cum mendacium ea re mendacium sit, quod contra mentem, & animi sententiam profertur; perspicuum est, hūc plane mentiri & periurum esse. Simili quoque ratione peierat, qui id iurat, quod uerū existimat, & tamen re uera falsum est, nisi, quantum potuit, curam, & diligentiam adhibuerit, ut totam rem compertam, atque exploratam haberet. quamuis enim ipsius oratio menti cōsentiat, tamen huius praecepti reus est. Eiusdem uero peccati reus cōsensus est, qui se aliquid iureiurando facturum promittit, cum tamen aut promissum implere in animo non fuerit, aut, si fuit, quod promissit, re ipsa non praestat: quod etiam ad eos pertinet, qui cum se uoti sponsohē Deo obligarunt, non praestant. Præterea in hoc praeceptū peccatur, si desit iustitia, quæ ex tribus iurandi comitibus una est. Itaque si quis iuret se peccatum aliquod mortiferum commissurum, exempli causa, cædem hominis, huius praecepti reus est, licet ille serio, atque ex animo dicat, & iusiurandum ueritatem habeat, quam primo loco requiri declarauimus. His adiungi debent illa iurandi genera, quæ a contemptu quodam proficiuntur, cum quis iurat se non obtemperaturum euangelicis consilijs: cuiusmodi sunt, quæ ad celibatum, & paupertatem hortantur. quamuis enim nemo ea necessario sequi debeat: si quis tamen iuret, nolle se illis parere consilijs, is eo iureiurando diuina consilia contemnit, & uiolat. Præterea, hanc legem is uiolat; & iudicio peccat, qui, quod uerum est, iurat, idque ita se habere existimat, leuibus quibusdam coniecturis adductus, & longe petitis: nam etsi huiusmodi iusiurandum ueritas comitatur, subest tamen aliquo modo falsum: nam qui sic negligenter iurat, in magno peierandi periculo uersatur. Falso præterea iurat, qui per falsos deos iurat: quid enim est a ueritate alienius, quā mendaces & fictitios deos, tamquam uerum Deum, testari? Verum quoniam scriptura, cum periurium interdixit, inquit: Nec pollues nomen Dei tui: neglectio prohibetur, quæ fugienda est in reliquis, quibus ex huius praecepti auctoritate honor debetur: quale est uerbum Dei, cuius maiestatem non solum pij, sed interdum etiam impij reuerentur, ut in ludicum historia de Eglon Moabitarum Regē memoriæ traditum est. Dei autem uerbum summa iniuria afficit,

Leuit. 19.

Iud. 3.

Y

quicumq.

quicumque sacram scripturam a recta, & germana eius sententia ad impiorum dogmata, & hæreses flectit. cuius sceleris admonet nos

1. Pet. 3. Princeps apostolorum uerbis illis: Sūt quædam difficilia intellectu, quæ indocti, & instabiles deprauant, sicut & ceteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Præterea fœdis, & inhonestis maculis sacra scriptura contaminatur, cum eius uerba, & sententiæ, quæ omni ueneratione colenda sunt, ad profana quæque nefarii homines torquent, ad scurrilia scilicet, fabulosa, uana, assentationes, detractiones, sortes, libellos famulos, & si qua sunt alia id genus: in quod

Triden. Syn. Seff. 4. peccatum sacra Tridentina Synodus animaduerti iubet. deinde ut ij Deum honorant, qui eius opem atque auxiliū in suis calamitatibus implorant: ita debitum Deo honorem is negat, qui illius subsidium

Psal. 13. 3. non inuocat: quos redarguit Dauid, cum inquit: Deum non inuocauerunt; illic trepidauerunt timore, ubi non erat timor. At uero longe magis detestabili scelere se ipsos adstringunt, qui sacrosanctū Dei nomen, ab omnibus creaturis benedicendum, & summis laudibus extollendum, aut etiam sanctorum nomen cum Deo regnantium impuro, & contaminato ore blasphemare, atque execrari audent. quod quidem peccatum usque adeo atrox, atque immane est, ut interdum sacræ litteræ, si de blasphemia sermo incidat, benedictionis nomine utantur. Quoniam uero pœnæ, & supplicii terror peccandi licentiā uehementer coercere solet; ideo Parochus, ut hominum animos magis permoueat, atque ad hoc præceptum seruandum facilius impellat, alteram illius partem, & quasi appendicē diligenter explicabit. nec enim habebit infontem Dominus eum, qui assumpserit nomen domini Dei sui frustra. Ac primum quidem doceat, summa ratione factum esse, ut huic præcepto minæ adiungerentur: quo quidem & peccati grauitas, & in nos Dei benignitas agnoscitur: qui cum hominum perditione nō delectetur, ne ipsius iram, & offensionē subeamus, hisce salutaribus minis nos deterret, nimirum ut illum beneuolum potius, quam iratum experiamur. Vt geat hunc locum Pastor, instetque summo studio, ut populus sceleris grauitatem agnoscat, & illud detestetur uehementius, & in eo cui tando maiorem diligentiam, & cautionē adhibeat. Ostēdat præterea, quanta sit hominum procliuitas ad hoc peccatum committendum; ut non satis fuerit legem ferre, nisi etiam minæ adderentur. Incredibile enim est, quantum hæc cogitatio utilitatis habeat. nam ut nihil æque nocet, atque incauta quædam animi securitas: ita propriæ imbecil-

imbecillitatis cognitio plurimū prodest. Tum illud etiam declarer, nullum a Deo certum supplicium constitutum fuisse, sed tantum uniuersē minari, quicumque se hoc scelere adstrinxerit, non impune laturum: quapropter diuersa supplicia, quibus quotidie affligimur, huius peccati admonere nos debent. hinc enim facile licet conijcere, homines ea re in maximas calamitates incidere, quod huic præcepto: non obtemperent quibus sibi propositis, cautiore eos in posterum fore uerisimile est. Fideles itaque, sancto timore perterriti, omni studio peccatum hoc fugiant. nam si omnis uerbi otiosi in extremo iudicio reddenda ratio est: quid de grauissimis sceleribus dicendum; quæ magnam diuini nominis despicientiam præferunt?

Matth. 19.

MEMENTO, VI. DIEM SABBATHI SANCTIFICES.

SEX DIEBUS OPERABERIS, ET FACIES OMNIA OPERA TUA:

SEPTIMA AUTEM DIE SABBATHUM DOMINI DEI TVI EST.

NON FACIES OMNE OPUS IN EO TV, ET FILIUS TVVS, ET FILIA TUA,

ET SERVVS TVVS, ET ANCILLA TUA, IUMENTVM TVVM, ET ADVENA,

QVI EST INTRA PORTAS TVAS. SEX ENIM DIEBUS FECIT DOMINVS

CÆLVM, ET TERRAM, MARE, ET OMNIA, QVÆ IN HIS SVNT,

ET REQVIEVIT IN DIE SEPTIMO, ICCIRCO BENEDIXIT DOMINVS

DIEI SABBATHI, ET SANCTIFICAVIT EVM.

Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, recte, atque ordine præscribitur: est enim hic ueluti quidam prioris præcepti fructus: quoniam quem intimis sensibus pie colimus, fide, & spe adducti, quam in eo positam habemus, non possumus eum non externo cultu ueherari, eidemque gratias agere. Et quoniam hæc ab ijs, qui humanarum rerum occupationibus detinentur, non facile præstari possunt, certum tempus statutum est, quo ea commode effici queant. Itaque cum hoc præceptum eiusmodi sit, ut fructum, utilitatemque admirabilem afferat, maxime interest, Parochi summam in eo explicando diligentiam adhiberi: ad eius autem inflammandum studium magnam vim habet primum illud præcepti uerbum, Memento. nam quemadmodum fideles tale præceptum meminisse debent: sic Pastoris est, in eorum memoriam illud & monendo, & docendo sæpe redigere. Quantum uero fidelium referat, hoc præceptum colere,

inuenio

Y 2

EX CO

ex eo percipitur, quod eo diligenter colendo, ad reliqua legis iussa seruanda facilius adducentur. Cum enim inter cetera, quæ diebus festis præstare debent, necesse habeant, uerbi Dei audiendi causa, ad ecclesiam conuenire; cum edocti fuerint diuinas iustificationes, illud etiam consequentur, ut ex toto corde custodiant legem Domini. quamobrem sæpissime sabbathi celebritas, cultusque præcipitur in sacris litteris, ut in Exodo, Leuitico, Deuteronomio, apud Isaiam, Hieremiam item, & Ezechielem prophetas uidere licet: quibus omnibus in locis hoc de sabbathi cultu traditum est præceptum. Monendi uero, & hortandi sunt Principes, & magistratus, ut in iis maxime, quæ ad hunc cultum Dei retinendum, atque augendum pertinent, ecclesiæ Præsides auctoritate sua iuuent, iubeantque populum, sacerdotum præceptis obtemperare. Quod autem ad huius præcepti explanationem attinet, danda opera est, ut fideles doceantur, quibus rebus hoc præceptum cum ceteris conueniat, quibusue differat ab eis. hoc enim pacto causam ille, rationemque cognoscer, quare non sabbathum, sed diem Dominicum colamus, sanctumque habeamus. Certa igitur illa differentia uideretur, quod reliqua Decalogi præcepta naturalia sunt, & perpetua, neque mutari ulla ratione possunt. quo factum est, ut, quamuis lex Moïsis abrogata sit, omnia tamen præcepta, quæ duabus tabulis continentur, populus Christianus seruet: quod ideo fit, non quia Moïses ita iusserit, sed quod naturæ conueniunt; cuius uir homines ad illa seruanda impelluntur. Hoc autem de sabbathi cultu præceptum, si statutum tempus spectatur, non fixum, & constans est, sed mutabile; neque ad mores, sed ad caerimonias pertinet; neque naturale, quoniam non a natura ad id docti, aut instituti sumus, ut illo die potius, quam alio externum cultum Deo tribuamus: sed ex eo tempore quo populus Israeliticus a Pharaonis est seruitute liberatus, diem sabbathi coluit. Tempus autem, quo sabbathi cultus tollendus erat, illud idem est, quo ceteri Hebraici cultus, caerimoniaeque antiquandæ erant, morte scilicet Christi: nam cum illæ caerimoniae sint quasi adumbratae imagines lucis, & ueritatis; illud utique necesse erat, ut lucis ac ueritatis, quæ Iesus Christus est, aduentu remoueretur. qua de re sanctus Paulus ad Galatas ita scripsit; cum Moïsaici ritus cultores reprehenderet; Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos: timeo uos, ne forte sine causa laborauerim in uobis: In quam etiam sententiã scripsit ad Colossenses. Et hæc de differentiâ

Exod. 16.

20. 31.

Leuit. 16.

19. 23. 26.

Deuter. 5.

Hierem. 17.

Ezech. 10.

22. 23. 46.

Isa. 56. 58.

66.

Ad Gal. 4.

Ad Colos. 2.

Conuenit

Conuenit autem hoc præceptum cum reliquis, non ritu, & cærimoniis, sed quia aliquid habet, quod ad mores naturæque ius attineat. nam Dei cultus, ac religio, quæ hoc præcepto exprimitur, a naturæ iure existit; cum illud natura comparatum sit, ut aliquot horas in iis, quæ ad Dei cultum pertinent, uersetur. cuius rei argumento est, quod apud omnes nationes, statas quasdam ferias, easque publicas fuisse cernimus, quæ sacris rebus, ac diuinis obeundis erant consecratæ. est enim naturale homini, ut is certum quoddam tempus necessariis rerum functionibus det, ueluti corporis quieti, somno, & aliis eiusmodi rebus. & quemadmodum corpori, ita eadem naturæ ratione factum est, ut menti aliquid etiam temporis concederet, quo in Dei contemplatione sese reficeret. atque ita cum aliqua temporis pars esse debeat, quo res diuinæ coluntur, cultusque Deo debitum tribuatur, hoc sane ad morum præcepta pertinet. quam ob causam apostoli ex illis septem diebus eum, qui primus est, ad diuinum cultum consecrare statuerunt, quem Dominicum diem dixere. nam & sanctus Ioannes in Apocalypsi, Dominici diei meminit: & Apostolus per unā sabbathi, quæ est dies Dominicus, ut sanctus Chrysostomus interpretatur, collectas fieri iubet: ut intelligamus, iam tum in Ecclesia diem Dominicum sanctum habitum esse. Iam uero, ut sciant fideles, quid eo die agere, a quibusue actionibus abstinere debeant; non alienum est, ut Parochus totum præceptum, quod in quattuor partes recte distribui potest, ad uerbum diligenter interpretetur. Itaque primum generatim proponatur, quid iis uerbis præscribatur, **MEMENTO, UT DIEM SABBATHI SANCTIFICES.** ob eam uero causam initio præcepti uerbum illud, **Memento,** apposite additum est, quod huius diei cultus ad cærimonias pertineat. Qua de re populus admonendus esse uidebatur, cum naturæ lex, etsi aliquo tempore Deum religionis ritu colendum esse doceat, hoc tamen, quo potissimum die fieri deberet, non præscripsit. Præterea fideles docendi sunt, ex iis uerbis modum & rationem colligi posse, qua in tota hebdomada opus facere cōueniat, ita scilicet, ut diē festum semper spectemus. quo die cum actionum, & operum nostrorum Deo quasi reddēda ratio sit; eiusmodi opera efficiamus, necesse est, quæ neque Dei iudicio repudientur, neque nobis, ut scriptum est, in singulum sint, & in scrupulū cordis. Postremo id docemur, quod certe animaduertere debemus, nō defuturas scilicet occasiones, quamobrē nos huius præcepti capiat obliuio, uel aliorū, qui illud negligunt, exēplo adductos,

Apoc. 1.

1. Cor. 16.

1. Reg. 25.

uel spectaculorum, ludorumque studio; quibus plerumque ab huius diei sancto, religiosoque cultu abducimur. Sed iam ad id ueniamus, quod sabbathi significatione demonstratur. sabbathū, hebraicum nomē, si latine interpretaris, cessatio dicitur. sabbathizare propterea cessare, & requiescere latino uocabulo appellatur. qua significatione factū est, ut sabbathi nomine dies septimus diceretur, quoniam, absoluta, perfectaq. mundi uniuersitate, Deus ab omni opere, quod fecerat, requieuit: ita hūc diem in Exodo Dominus uocat. Postea uero non solum septimus hic dies, sed ob eius dignitatem ipsa etiam hebdomada eo nomine appellata est. in quem sensum phariseus apud sanctum Lucā dixit: Ieiuno bis in sabbato. Atque hoc quidē de sabbathi significatione. Sanctificatio autem sabbathi sacris in litteris cessatio est, quæ fit a corporis laboribus, & a negotiis, ut aperte ostendunt hæc, quæ sequuntur, præcepti uerba, *NON OPERABERIS*. neque uero id solum significat, (aliter enim satis fuisset dicere in Deuteronomio: *Obscrua diem sabbathi*) sed cum in eodē loco addatur, *VT SANCTIFICES EVM*, hoc uerbo ostenditur, sabbathi diem religiosum esse, diuinisq. actionibus, & sanctis rerum officiis cōsecratum. Itaque diem sabbathi tum plene & perfecte celebramus, cum pietatis & religionis officia Deo præstamus: hocque plane sabbathum est, quod Isaias delicatum appellat: quoniam festi dies sunt ueluti deliciæ Domini, & piorum hominum. Quare si religioso huic sanctoq. sabbathi cultui, misericordiæ adiungūtur opera, certe maxima sunt, & multa præmia, quæ eodem capite nobis proponuntur. Itaque uerus ac proprius huius præcepti sensus eo spectat, ut homo & animo, & corpore in eam curam incumbat, ut statuto aliquo tempore, a negotijs, corporisque laboribus feriat, Deum pie colat, ac ueneretur. Altera uero præcepti parte demonstratur, diem septimum Dei cultui diuinitus dicatum esse. nam ita scriptum est: *SEX DIEBUS OPERABERIS, ET FACIES OMNIA OPERA TVA: SEPTIMO AUTEM DIE SABBATHVM DOMINI DEI TVI EST.* quæ uerba ad eam sententiam referuntur, ut sabbathum Dominico cōsecratum interpretemur, eique eo die religionis officia tribuamus, septimumq. diem intelligamus signum esse quietis Domini. Hic uero dies diuino cultui dicatus est: quia rudi populo minus expediebat habere eā facultatem temporis arbitrato suo deligendi, ne forte Aegyptiorum sacra imitaretur. Itaque e septem diebus, ultimus ad Deum colendum delectus est: quæ quidem res plena mysterii est. Quare Dominus in Exodo, & apud Ezechielem signum uocat: Videte itaque, ille inquit,

inquit, ut sabbathum meū custodiatis: quia signum est inter me & *Exod. 31.*

uos in generationibus uestris, ut sciatis quia ego Dominus, qui sanctifico uos. Itaque signum fuit, quod indicabat homines Deo se dedicare oportere, sanctosque eidem præbere, cum diem etiam uideamus ei dicatum esse: siquidem ille dies sanctus est, quod tum præcipue sanctitatem & religionem homines colere debeant. Deinde signum est, & quasi monumentum conditæ huius admirandæ uniuersitatis. Signum præterea fuit Israelitarū memoriæ traditum, quo admoniti, se Dei auxilio a durissimo Aegyptiæ seruitutis iugo solutos ac liberatos esse meminissent: id quod Dominus ostēdit illis uerbis: Memento, quod & ipse seruieris in Aegypto, & eduxerit te inde dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extento: iccirco præcepit tibi, ut obseruares diem sabbathi. Est signum item tum spiritalis, tum cælestis sabbati. Spirituale autem sabbatum in sancta quadam & mystica quiete consistit, nimirum, cū uetus homo Christo consepultus, ad uitam renouatur, atque in iis actionibus, quæ Christianæ pietati conueniunt, studiose se exercet. debet enim, qui aliquando erant tenebræ, nunc autem lux in Domino sunt, ut filii

Deuter. 5.

lucis ambulare in omni bonitate, iustitia, & ueritate, neque communicare operibus infructuosis tenebrarū. Cæleste uero sabbathū est, (ut ait D. Cyrillus, eum locū Apostoli tractans: Relinquitur ergo sabbathismus populo Dei;) illa uita, in qua omnibus bonis cū Christo uiuentes fruemur, peccato radicitus extirpato, secundum illud: Non erit ibi leo, nec praua bestia illuc ascendet, sed erit ibi uia pura, & uia sancta uocabitur: omnia enim bona in uisione Dei mens sanctorum adipiscitur. Quare fideles hortandi erunt his uerbis, & a Pastore incitandi: Festinemus ingredi in illam requiem. Præter diem septimum habebat populus Iudæus alios etiam festos, & sacros dies diuina lege constitutos, quibus maximorum beneficiorum memoria renouaretur. Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei sabbathi cultus, & celebritas in Dominicum transferretur diem. nam ut eo die primum lux orbi terrarum illuxit: sic Redemptoris nostri, qui ad uitā æternam nobis aditum patefecit, resurrectione, quæ eo die fuit, e tenebris ad lucem uita nostra reuocata est. unde & Dominicum diem Apostoli dici uoluerunt. Solemnem præterea hunc diem esse in sacris litteris animaduertimus, quod eo die mundi creatio initium habuit, quod spiritus sanctus apostolis datus sit. Alios autem dies festos ab Ecclesiæ initio, & consequentibus deinde temporibus apostoli, & sancti Patres nostri instituerunt, ut pie & sancte Dei benefici-

Ad Eph. 5.

S. Cyrillus.

Isa. 35.

Ad Heb. 4.

ciorum memoriam coleremus. Inter eos autem celeberrimi habentur illi dies, qui ob redemptionis nostræ mysteria religioni cōsecrati sunt, deinde qui sanctissimæ Virgini matri, tum uero apostolis, ac martyribus, ceterisque sanctis cum Christo regnantibus dicantur: in quorum uictoria Dei bonitas & potētia laudatur, ipsis debiti honores tribuuntur, atque ad eorum imitationem fidelis populus incitatur. Et quoniam ad hoc præceptum seruādum, magnam uim ea ipsius pars habet, quæ illis uerbis expressa est; Sex diebus operaberis; septimus autē dies sabbathum Dei est: Parochus debet illā partem diligenter explicare. Etenim ex his uerbis colligi potest, fideles hortandos esse, ne otiosi & desidēs uitam traducant: sed potius apostolica uocis memores, negotium suum quisque agat, & operetur manibus suis, sicut ab eo præceptum fuerat. Præterea hoc præcepto illud Dominus iubet, ut sex ipsis diebus opera nostra efficiamus, ne aliquid eorum, quæ aliis hebdomadæ diebus fieri, agiue oporteat, in diem festum reiiciatur, atque ita animus a rerum diuinarum cura, studioque auocetur. Tertia deinde præcepti pars explicāda est, quæ quodā modo describit, qua ratione sabbathi diē colere debeamus; præcipue autem explicat, quid illo die facere prohibemur. quare inquit Dominus; Non facies omne opus in eo tu, & filius tuus, & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena, qui est intra portas tuas. Quibus uerbis ad id primum instituimur, ut, quæcumque diuinum cultum impedire possunt, omnino uitemus: facile enim perspicitur potest, omne seruilis operis genus prohiberi, non quidem ea re, quod sua natura aut turpe, aut inale sit. sed quoniam mentem nostram a diuino cultu, qui finis præcepti est, abstrahit. quo magis peccata a fidelibus uitanda sunt, quæ non solum animam a diuinarum rerum studio auocant, sed nos a Dei amore prorsus seiungunt. Non tamen cæ actiones, neque ea opera uetantur, quæ ad diuinum cultum attinent, etiam si seruilia sint, ut altare instruere, templa, alicuius festi dici causa, ornare, & reliqua huius generis. ideoque a Domino dictū est; Sacerdotes in templo sabbathū uiolare, & sine crimine esse. Sed neque earum rerum opera, hac lege prohiberi existimandum est, quorum iactura faciendā sit, si die festo prætermittantur, quemadmodum sacris etiam Canonibus permissum est. Multa alia Dominus in euangelio festis diebus fieri posse declarauit, quæ facile Parochus apud sanctos Matthæum & Ioannem obseruabit. sed ut nulla res prætermitteretur, cuius actione hic sabbathi cultus impediretur, facta est iumēti mentio; quo animalium genere

1. Tbes. 4.

Matth. 12.

genere impediuntur homines, quo minus sabbathum diem colant:
 si enim die sabbathi alicui operis actioni iumēti usus destinatur, ne-
 cessaria est etiam ad id hominis opera, qui iumentum agat. itaque
 solum per se opus facere non potest, sed hominē, qui illud molitur,
 adiuuat. eo autem die nemini opus facere licet. ergo neque iumentis,
 quorum opera ad id homines utūtur. Itaque huius præcepti lex
 eo etiam spectat, ut, si iumentorū laboribus homines parcere Deus
 uult, eo certe magis ipsi cauere debeat, ne inhumani sint in eos, quo-
 rum opera, atque industria utūtur. Neque uero Parochus illud præ-
 termittere debet, ut diligenter doceat, quibus in operibus, atque
 actionibus Christiani homines diebus festis exercere se debeāt. Illæ
 uero eiusmodi sunt, ut ad Dei templum accedamus, eoque loco sin-
 cera, piaque animi attentione sacrosanctæ Missæ sacrificio interfi-
 mus: diuinæ Ecclesiæ sacramenta, quæ ad salutem nostram instituta
 sunt, ad animæ uulnere curationem crebro adhibeamus. nihil ue-
 ro est, quod opportunius aut melius Christianis hominibus fieri
 possit, quam si peccata sua sacerdotibus sæpe cōfiteantur. ad quam
 rem perficiendam, poterit Parochus populum adhortari, sumpta hū-
 ius probandæ rei ratione, & copia ex iis, quæ de pænitiæ sacramen-
 to suo loco tradita, ac præcepta sunt. Neque solum ad hoc sacramen-
 tum populum excitabit: sed sedulo etiam atque etiā ad illud adhor-
 tabitur, ut sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum crebro percipiat.
 Attente præterea, diligenterque sacra concio fidelibus audienda est:
 nihil enim minus ferendum est, neque tam profecto indignum, quā
 Christi uerba contemnere, aut negligenter audire. Exercitatio item,
 atque studium fidelium in precibus, diuinisque laudibus frequens
 esse debet, præcipuaque eiusdem cura, ut quæ ad Christianæ uitæ in-
 stitutionem pertinent, ea diligenter addiscat, seduloque se exerceat
 in iis officiis, quæ pietatem continent; pauperibus, & egenis, elee-
 mosynam tribuendo, ægros homines uisitando, mærentes, qui que
 dolore afflicti iacent, pie consolando. nam ut est apud sanctum Ia-
 cobum: Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem, hæc
 est, uisitare pupillos, & uiduas in tribulatione eorum. Ex his, quæ
 dicta sunt, facile erit colligere, quæ contra huius præcepti regulam
 committuntur. Parochi uero officium in eo item esse debet, ut cer-
 tos quosdam locos in promptu habeat, unde rationes, atque argu-
 mentaumat, quibus populo illud maxime persuadeatur, ut huius
 præcepti legem summo studio, accurataque diligentia seruet, ad hoc
 plurimum ualet, ut populus scilicet intelligat, ac plane perscipiat,
 quam

Iacobi 1.

quam iustum, & rationi cōsentaneum sit, nos certos quosdam dies habere, quos totos diuino cultui tribuamus, Dominumq. nostrū, a quo summa & innumerabilia beneficia accepimus, agnoscamus, colamus, & ueneremur. si enim iussisset nos quotidie sibi religionis cultum tribuere, nonne pro suis erga nos beneficiis, quæ maxima & infinita sunt, omnis opera danda esset, ut prompto, alacrique animo, eius dicto audientes essemus? Nunc uero, paucis ad eius cultum institutis diebus, non est cur nos negligētes, atque difficīles in eius officii functione simus, quod sine grauissima culpa prætermittere non possumus. Demonstret deinde Parochus, quanta huius præcepti uirtus sit, cum ij, qui illud recte seruauerint, in conspectu Dei esse, cum eoque colloqui uideantur: nam & precibus faciendis Dei maiestatem contemplamur, & cum eo colloquimur: & concionatoribus audiendis, Dei uocem accipimus; quæ ad aures nostras eorum opera peruenit, qui de rebus diuinis pie, sancteque concionantur. tum in altaris sacrificio præsentem Christum dominum adoramus. & his quidem bonis illi maxime fruuntur, qui hoc præceptum seruant diligenter: qui uero hanc legem omnino negligunt, ii, cum Deo, & Ecclesiæ non obediant, neque eius præceptum audiant, & Dei, & sanctarum legū hostes sunt: quod animaduerti potest ex eo, quod præceptum hoc eiusmodi est, ut nullo labore seruari queat. Cum enim Deus non labores nobis imponat, quos uel difficillimos eius causa suscipere deberemus, sed quietos illis diebus festis a terrenis curis liberos esse iubeat, magnæ temeritatis indicium est, huius præcepti legem recusare. exemplo nobis esse debent supplicia, quæ de illis Deus sumpsit, qui illud uiolauerunt; ut ex libro Numerorum licet intelligere. Ne igitur in hanc Dei offensionem incidamus, ope rapretium erit, sæpe illud uerbum, **MEMENTO**, cogitatione repetere, magnasque illas utilitates, & commodas sibi anteculos proponere, quæ ex festorum dierum cultu percipi supra declaratum est; & multa alia ad id genus pertinentia, quæ bonus & diligens Pastor, ut occasiois ratio postulat, copiose, lateque persequi poterit.

Num. 15.

**HONORA PATREM TVVM, ET MATREM TVAM, VT SIBI LONGÆVVS
SVPER TERRAM, QVAM DOMINVS DEVS TVVS DABIT TIBI.**

Cum in superioribus præceptis summa sit quis, & dignitas; merito, quæ nunc persequimur, quia maxime necessaria sunt; proximū locum obtinent: nam illa finem; qui Deus est, continuo spectant: hæc nos ad proximi charitatem erudiunt. ceteri longius progressi, ad

meup.

Decum,

Deum, id est illud extremum, cuius gratia proximum ipsum diligimus, perducunt. Quamobrem Christus dominus præcepta illa duo de diligendo Deo & proximo, similia inter se esse dixit. Hic autem locus, dici uix potest, quantas habeat utilitates; cum & suos fructus ferat, uberes illos quidem, ac præstantes; & sit tamquam signum, ex quo primi præcepti obedientia, & cultus elucet. Qui non diligit, inquit D. Ioannes, fratrem suum, quem uidet, Deum, quem non uidet, quo modo potest diligere? Ad eundem modum, si parentes, quos secundum Deum diligere debemus, non ueneramur, & colimus; cum nobis in conspectu fere semper sint: Deo, summo patet, & optimo, qui nullum sub aspectum cadit, quem honorem, quem cultum tribuimus? ex quo perspicuum est, utraq; præcepta inter se congruere. Huius autem præcepti usus latissime patet. nam præter eos, qui nos genuerunt, multi præterea sunt, quos in parentum loco colere debemus, uel potestatis, uel dignitatis, uel utilitatis, uel præstantis alicuius muneris, & officii nomine. Parentum præterea, maiorumque omnium laborem leuat. cum enim id in primis curēt, ut, quos habent in sua potestate, ii recte, & diuinæ legi conuenienter uiuant, erit hæc cura perfacilis, si omnes intelligant, Deo auctore, & monitore, summum honorem parentibus tribui oportere. quod ut præstare possimus, necesse est, nosse quamdam differentiam, quæ est inter præcepta primæ & secundæ tabulæ. Ergo hæc primum a Parocho sunt explicanda: idque in primis moneat, diuinæ Decalogi præcepta fuisse in duabus tabulis incisa: in quarum altera, quemadmodum a sanctis Patribus accepimus, tria illa continebantur, quæ iam sunt exposita: reliqua uero in alteram tabulam erant inclusa. atque hæc nobis perapposita fuit descriptio, ut præceptorum rationem ordo ipse distingueret. nam quidquid in sacris litteris diuina lege iubetur, aut uetatur, id duorum generum oritur, ex altero. aut enim erga Deum, aut erga homines charitas in omni officio spectatur. Et quidem charitatem in Deum superiora tria præcepta docet: quod uero ad hominum conjunctionem & societatem pertinet, id reliquis septem præceptis continetur. Quocirca non sine causa eiusmodi est facta distinctio, ut alia ad priorem, alia ad alteram tabulam præcepta referantur: nam superioribus tribus præceptis, de quibus dictum est, quasi subiecta materies, quam tractent, est Deus, id est summum bonum. ceteris uero proximi bonum, illis summus, his proximus amor est propositus. illa finem, hæc autem ea, quæ ad finem referuntur, spectat. Præterea charitas Dei ex ipso pendet. Deus enim per se

Matth. 22.

Mar. 12.

1. Ioan. 4.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

per se non alterius rei causa summe diligendus est: charitas autem proximi a charitate Dei ortum habet, atque ad eam tamquam ad certam regulam dirigenda est: nam si parentes caros habemus, si dominis paremus, si dignitate antecedentes reueremur, id ea re maxime faciendum est, quod eorū procreator est Deus, eosque aliis præesse uoluit, quorū opera ceteros homines regit, ac tuetur: qui cum nobis auctor sit, ut eiusmodi personas uereamur, ideo id præstare debemus, quia a Deo hoc ipso honore dignantur: ex quo fit, ut honor, quem parentibus habemus, Deo potius, quam hominibus, haberi uideatur: sic enim apud sanctum Matthæum est, cum de obsequantia in superiores agitur: Qui recipit uos, me recipit: & Apostolus in epistola ad Ephesios, seruos instituens, Serui, inquit, obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis uestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed ut serui Christi. Accedit, quod Deo nullus honor, nulla pietas, nullus cultus satis digne tribuitur: in quem amor augeri infinite potest: proptereaque nostra erga illum charitas in dies fiat ardentior, necesse est. Quem eius iussu ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus uiribus amare debemus. At charitas, qua proximū complectimur, suis finibus circumscribitur: iuber enim Dominus proximōs diligere, sic ut nos ipsos: quod si quis hos fines egressus fuerit, ita ut parem Deo & proximis amorem tribuat, is maximum scelus admittit. Si quis uenit ad me, inquit Dominus, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem animam suam, non potest meus esse discipulus, in quā sententiam item dictum est: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, cum quidam primum humare patrem uellet, postea Christū sequi. cuius rei dilucidior illa apud sanctū Matthæum explicatio est: Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus. Nec tamen ulla dubitatio est, quin parentes uehementer amandi, obseruandique sint, sed ad pietatem in primis necessarium est, Deo, qui parens, & effector est omnium, præcipuum honorem, & cultum tribui: ideoque mortales parentes amari, ut ad celestē sempiternumque patrem tota amoris uis referatur, quod si interdum parentum iussu Dei præceptis repugnent, nō dubium est, quin liberi, parentum cupiditati, Dei uoluntatem anteferre debeant, diuinæ illius sententiæ memores; Obédire oportet Deo magis, quam hominibus. Quibus rebus expositis, Parochus uerba præcepti interpretabitur, atque illud primum, Honorare, quid sit, est enim, de aliquo honorifice

Matth. 10.
Ad Eph. 6.
Deuter. 6.
Luc. 10.
Matth. 22.
Luc. 14.
Luc. 9.
Matth. 10.
Matth. 5.
Honorare,
quā nimis ha-
beat apud
scripturas.

honorifice sentire, & quæ illius sunt, maximi putare omnia. Huic autem honori hæc omnia coniuncta sunt, amor, obseruantia, obedientia, & cultus. Scite autem in lege posita est honoris uox, non amoris, aut metus, etiã si ualde amandi, ac metuendi parentes sint, etenim qui amat, non semper obseruat, & ueneratur: qui metuit, non semper diligit: quæ uero aliquis ex animo honorat, item amat, & ueretur. Hæc cum Parochus explicarit, tum ager de patribus, quique sint ij, qui uocentur hoc nomine. nam et si de iis præcipue patribus lex loquitur, ex quibus generati sumus: tamen ad alios quoque pertinet hoc nomen, quos etiam cõplecti lex uidetur, quæ admodum ex pluribus diuinæ scripturæ locis facile colligimus. Præter illos igitur, qui nos procreauerunt, patrum genera item alia sunt in sacris litteris, quod antea attigimus, quibus singulis suis honor debetur. ac primũ Ecclesiæ præsidēs, & Pastores, & Sacerdotes: patres dicuntur, quemadmodum ex Apostolo constat, qui ad Corinthios scribens, Non, inquit, ut confundam uos, hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo: nam si decem millia, pædagogorũ habearis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Iesu per euangelium ego uos genui. Et in Ecclesiastico scriptum est; Laudemus uiros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Deinde ii, quibus aut imperium, aut magistratus, aut potestas cõmissa est, qui rempublicam gubernant, patres appellantur. Sic Naaman a famulis pater uocabatur. Præterea, patres eos dicimus, quorum procuratio, nĩ, fidei, probitati, sapientiæque alii commendantur: cuiusmodi sunt tutores, & curatores, pædagogi, & magistri. Quare Eliam, & Eliseum filii prophetarum patrem uocabant. Postremo patres dicimus senes, & ætate cõfectos, quos etiam uereri debemus. Atque hoc in Parochi præceptis maximum sit, ut doceat patres, cuiuscũque sint generis, præsertim uero eos, ex quibus nati sumus, a nobis honorandos: de quibus diuina lex præcipue loquitur. sunt enim immortalis Dei quasi quædam simulacra: in iisque ortus nostri imaginem intuemur: ab iis uita nobis data est: iis Deus ulus est, uti nobis animum, mentemque impertiret: ab iis ad sacramenta deducti, ad religionem, ad humanum cultum, ciuilemque instituti, ad morum integritatem & sanctitatem eruditi sumus. Doceat uero Parochus, merito nomen MATRIS, in hoc præcepto expressum, ut eius beneficia, & merita erga nos consideremus, quanta cura, & sollicitudine nos in utero gesserit, quanto cũ labore ac dolore pepererit, & educarit. Porro ita obseruandi parentes sunt, ut, quæ eis tribuimus,

Z honor

honor ex amore, atque intimo animi sensu depromptus uideatur. quibus hoc officium debetur maxime, cum erga nos sint ita affecti, nullum ut laborem, nullam contentionem, nulla pericula nostra causa refugiant, nihilque illis accidere possit iucundius, quam ut filiis charos se esse sentiant, quos maxime diligunt. Ioseph cum in Aegypto honore & amplitudine regi esset proximus, patrem, qui in Aegyptum uenerat, honorifice excepit: & Salomon matri aduenienti assurrexit; eamque ueneratus; regio in folio ad dexteram collocauit. Alia prae-
Gen. 46. 47. terea sunt honoris officia, quae in parentes conferri debent. nam eos tum etiam honoramus, cum a Deo suppliciter petimus, ut eisdem bene & feliciter omnia eueniant, ut in maxima gratia & honore sint apud homines, ut ipsi Deo ac sanctis, qui in caelis sunt, commendatissimi sint. Item parentes honoramus, cum nostras rationes ad eorum arbitrium, uoluntatemque conferimus. cuius rei uisus Salomon;
Prouerb. 1. Audi, inquit, fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuae, ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. cuiusmodi sunt etiam D. Pauli cohortationes: Filij obedite parentibus uestris in Domino: hoc enim iustum est. Item: Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino. & sanctissimorum hominum exemplis confirmatur: etenim Isaac, cum a patre ad sacrificium uinciretur, modeste ac sine recusatione paruit: & Rechabab, ne a patris consilio umquam discrepant, uino se in perpetuum abstinu-
Gen. 22. runt. Item, parentes honoramus, cum eorum recte facta, moresque imitamur. iis enim plurimum tribuere uidemur, quorum esse uolu-
Hiere. 35. mus quamsimillimi. Item, parentes honoramus, quorum consilia non modo exquirimus, uerum etiam sequimur. Item, quibus subuenimus ea impertientes, quae uictus, cultusque desiderat: quod Christi testimonio comprobatur, qui pharisaeorum impietatem redarguens; Quare & uos, ait, transgredimini mandatum Dei propter traditionem uestram: nam Deus dixit, Honora patrem, & matrem? & Qui maledixerit patri, uel matri, morte moriatur, uos autem dicitis; Quicumque dixerit patri, uel matri, munus quodcumque est ex me, tibi proderit, & non honorificabit patrem suum, aut matrem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem uestram. Et honoris quidem officia parentibus tribuere semper debemus, sed tum maxime, cum periculose aegrotant; danda enim opera est, ne quid praetermittant, quod uel ad peccatorum confessionem attinet, uel ad reliqua sacramenta, quae a Christianis hominibus percipi debet, cum mors appropinquat, idque nobis cura sit, ut pii, religiosique
homines

homines eos crebro interuisant; qui uel imbecillos confirmant; & consilio iuuent; uel optime animatos ad sp̄e erigant immortalitatis; ut; cum mentem in rebus humanis excitant; totam coniciant in Deum: sic fiet; ut fidei; spei; & charitatis beatissimo comitatu ac religionis præsidio muniti; mortem non modo non pertimescendam; cum necessaria sit; sed; cum aditum ad æternitatem expediat; etiam appetendam censeant. Postremo uel mortuis parentibus honor tribuitur; si iis funus facimus; si exequias cohonestamus; si honorem sepulture impertimus; si iusta & sacrificia anniuersaria curamus; si; quæ ab iis legata sunt; diligenter persoluimus. Honorandi autem sunt non modo ii; ex quibus nati sumus; uerum etiã alii; qui patres appellantur; ut Episcopi; & sacerdotes; ut reges; ut principes; ut magistratus; ut tutores; ut curatores; ut magistri; ut pædagogi; ut senes; & ceteri eiusmodi: digni enim sunt; qui ex charitate; ex obedientia; ex ope nostra fructus percipiant; sed alius alio magis. De Episcopis; & aliis Pastoribus ita scriptũ est. Qui bene præfunt presbyteri; duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in uerbo; & doctrina. Iam uero; quanti erga Apostolum amoris documenta Galatæ dederunt; quibus is præclarum illud beneuolentiæ testimonium tribuit; Testimoniũ enim perhibeo uobis: quia; si fieri posset; oculos uestros cruissertis; & dedissetis mihi. Quin etiam sacerdotibus ea suppeditanda sunt; quæ ad uitæ usus necessarios requiruntur; quare Apostolus; Quis; inquit; militat suis stipendiis umquam? Et in Ecclesiastico scriptũ est; Honorifica sacerdotes; & propurga te cum brachiis; da illis partem; sicut mādaturũ est tibi; primitiarum; & purgationis. Illis etiam obtemperandum esse; docet Apostolus; Obedite; inquit; præpositis uestris; & subiaceret eis. ipsi enim peruiigilant; quasi rationem pro animabus uestris reddituri: quin potius a Christo domino præceptum est; ut uel improbis Pastoribus obtemperemus; cum dicat; Super cathedram Moysi sederunt scribæ; & pharisæi: omnia ergo; quæcumque dixerint uobis; seruate; & facite; secundum opera uero eorum nolite facere: dicunt enim; & non faciunt. Idem de regibus; de principibus; de magistratibus; & reliquis; quorum potestati subiicimur; dicendum est: iis uero quod honoris; cultus; obseruantia; genus tribuendum sit; Apostolus ad Romanos late explicat: pro quibus etiam orandum esse monet. & diuus Petrus; Subiecti; inquit; estote omni humanæ creaturæ propter Deum; siue regi; quasi præcellenti; siue ducibus; tamquam ab eo missis: nam si quem eis cultum tri-

1. ad Tim. 5.

1. ad Tim. 5.

Ad Gal. 4.

1. Cor. 9.

Eccle. 7.

Ad Heb. 13.

Matth. 23.

Ad Rom. 13.

1. ad Tim. 2.

1. Pet. 2.

buimus, is ad Deum refertur: habet enim uenerationem hominum excellens dignitatis gradus, quia diuinæ potestatis est instar: in quo etiam Dei prouidentiam ueneramur, qui publici muneris procuracionem iis attribuit, quibusque utitur, tamquam potestatis suæ ministris. nec enim hominum improbitatem, aut nequitiam, si tales sunt magistratus, sed diuinam auctoritatem, quæ in illis est, reueremur: ut, quod permirum fortasse uideatur, quamuis in nos sint inimico, in fensoque animo, quamuis implacabiles, tamen non satis digna causa sit, cur eos non perofficiose obseruamus. nam & Dauidis magna in Saulem officia extiterunt, cum ei tamen esset offensior: quod innuit illis uerbis: Cum iis, qui oderunt pacem, erā pacificus. At uero, si quid improbe, si quid iniuste imperent, cum id non ex potestate, sed ex iniustitia, atque animi peruersitate agant, omnino non sunt audiendi. Vbi hæc Parochus sigillatim exposuerit, deinceps consideret, quodnam præmium, quamque consentaneum ijs propositum sit, qui diuino huic præcepto obediunt. nam in eo fructus est maximus, ut diu uiuant; præterea quod digni sunt, qui beneficio quamdiutissime perfruatur, cuius memoriam perpetuo conseruant. Cum igitur, qui parentes colunt, iis gratiam referant, a quibus lucis & uitæ usuram habent; iure & merito uitam ad summam senectutem perducunt. Tum adiungenda est diuinæ promissionis illustris explanatio: neque enim solum sempiternæ, ac beatæ, sed huius etiam, quæ in terris agimus, uitæ usus promittitur. cuius sententiæ interpretes est D. Paulus, cum inquit: Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens uitæ, quæ nunc est, & futuræ; Nec uero hæc merces aut exigua est, aut cōtempnenda; etiā si sanctissimis uiris, ut Iob, ut Dauidi, ut Paulo mors fuerit optabilis, & ærumnosis ac miseris hominibus uitæ propagatio sit iniucunda. nam illorū uerborū adiunctio, *QVAM DOMINVS DEVS TVVS DABIT TIBI*, nō modo temporis diuturnitatem ad uiuendum, sed otium, quietē, incolumitatē ad bene uiuendum pollicetur. nam in Deuteronomio non solum inquit; *Velōgo uiuas tēpore*, sed illud etiam addit; *Vt bene sit tibi*: quod deinde ab Apostolo repetitū est. Hæc autē bona eis suppetere dicimus, quorū pietati Deus gratiā referat: aliter enim diuini promissi fides & cōstantia non erit; cum interdum, qui maiore pietatem parentibus præstiterūt, ijs uita breuior sit: quibus id quidē contingit, uel quod iis optime cōsultitur, qui prius uita excedūt, quā a uirtutis, & officij religione discedant: rapiuntur enim, ne malitia mutet intellectum eorum, aut nēficio decipiat animam illorum.

uel

uel quia, dum perniciēs & rerum omnium perturbatio impenderet, e corporibus euocantur, ut communium temporum acerbitatē euadant: A facie enim malitiæ, inquit Propheta, collectus est iustus: *Isa. 57.* quod sit, ne eorum aut uirtus, aut salus periclitetur, cum a mortalibus flagitiorum pœnas reperit Deus: uel ne tristissimis temporibus ex propinquorum, amicorumq. calamitatibus acerbissimos luctus sentiant. Quare metuendum est maiorem in modum, cum uiris bonis immatura mors accidit: ac, quemadmodum iis, qui grati in parentes sunt, officii merces & fructus est a Deo propositus: sic ingrati & impii filii grauissimis pœnis reseruantur: scriptum est enim; Qui maledixerit patri suo, uel matri, morte moriatur. Et; Qui affligit patrem, & fugit matrem, ignominiosus est, & infelix. Et; Qui maledicit patri suo, uel matri, exstinguetur lucerna eius in mediis tenebris. Et; Oculum, qui subfannat patrem, & qui despiciit partū matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ. Qui parentibus iniuriam intulerunt, multos fuisse legimus: in quibus ulciscendis, Dei iracundia exarsit: non enim Dauidem inultum reliquit, sed sceleri debitas pœnas dedit Absalon, quem ob eius scelus, tribus hastis transfixum puniuit. De iis uero, qui sacerdotibus non obtemperant, scriptum est; Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex creto iudicis morietur homo ille. Et quæadmodum diuina lege sancitum est, ut parentibus filii honorem habeant, ut pareant, ut obsequantur: sic parentum propria officia sunt, atque munera, ut sanctissimis disciplinis, ac moribus filios imbuant, iisque optima dent uiuendi præcepta; ut ad religionē instructi, & parati, Deum sancte, inuiolateque uenerentur. quod a parentibus Susannæ factum esse legimus. Itaque Sacerdos parētes commoneat, ut se liberis magistris præbeant uirtutis, æquitatis, cōtinentiæ, modestiæ, & sanctitatis: tria q. præsertim declinent, in quibus sæpe offendere cōsueuerunt: primum, ne quid acerbius in liberos aut loquantur, aut statuunt: quod Apostolus in epistola ad Colossenses ita præcipit: Patres, nolite ad indignationem prouocare filios uestros, ut non pusillo animo fiant. nam periculum est, ne fracto, abiectoq. animo sint, dum omnia timent. Quare illud præcipiat, ut nimiam seueritatem effugiāt, malintque liberos corrigere, quam ulcisci: deinde, si qua culpa cōmissa est, cum necessaria sit castigatio, & obiurgatio, ne quid liberis per indulgentiam dissolute remittant: sæpe enim filii parentum nimia lenitate, & facilitate deprauantur: quamobrem a dissoluta

Exod. 21.
Leuit. 20.
Prouerb. 19
Prouer. 20.

Prouer. 30.
2. Reg. 18.

Deuter. 17.

Daniel. 13.

Ad Colof. 3

- 1. Reg. 4.* indulgentia deterreat exemplo Heli, summi sacerdotis; qui, quod in liberos indulgentior fuerat, maximo supplicio est affectus: postremo, ne, quod fœdissimum est, in filiorum educatione ac doctrina, præpostera consilia incant. etenim permulti in hac una cogitatione curaque uersantur, ut opes, ut pecunias, ut lautum, & amplum patrimonium liberis relinquant; quos nō ad religionem, non ad pietatem, non ad bonarum artium disciplinam, sed ad auaritiam & ad rem familiarem augendam cohortantur; nec de filiorum existimatione, & salute sunt solliciti, dummodo pecuniosi sint, & perdiuites: quo quid dici, aut cogitari turpius potest? ita fit, ut ad illos non tam rerum copias, quam sua scelera, & flagitia, transferant; quibus tandem non ad cælum se duces præbent, sed ad inferorum supplicia sempiterna. Sacerdos igitur optimis præceptis parentes instituat, eosque ad Tobia exemplum ac similem uirtutem excitet; ut, cum filios ad Dei cultum, & sanctimoniam probe erudierint, ab iis etiam amoris, & obseruatæ, & obsequii uberrimos fructus capiât.

NON OCCIDES.

- Matth. 5.* Magna illa, quæ pacificis hominibus proposita est, felicitas, quoniam filii Dei uocabuntur, Pastores maxime commouere debet, ut præcepti huius disciplinam fidelibus diligenter, accurateque tradat. nam ad conciliandas hominum uoluntates nulla melior ratio iniri potest, quam si eiusmodi præcepti lex, recte explicata, ab omnibus ita, ut oportet, sancte seruetur: quoniam tum sperare licet, ut summa animi consensione coniuncti homines cōcordiam & pacem maxime colant. Sed quam necesse sit præceptū hoc explicari, ex eo perspicitur, quod, immensa illa uniuersæ terræ inundatione facta, hoc unum in primis est, quod Deus hominibus interdixit. Sanguinem,
- Gen. 9.* inquit, requiram animarum uestrarum de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis. In euangelio etiā, quæ primum ueteres leges a Domino explicatæ sunt, in iis hæc prima est, de qua apud S.
- Matth. 5.* Matthæum ita scriptum est: Dictum est enim, Non occides: & reliqua, quæ hac de re eo ipso loco deinceps commemorantur. Fideles præterea attente, libenterque præceptum hoc audire debēt. si enim eius uis spectatur, ad uitam cuiusque tuendam ualet; quoniam iis uerbis; Non occides; homicidium omnino interdictum est. Itaque singuli homines tanta cum uoluptate animi illud accipere debent, perinde ac si, ira Dei proposita, grauissimisque aliis pœnis, nominatim prohibitum sit, ne quis eorum lædatur. ergo ut præceptum hoc auditu

auditu iucundū est: ita eius peccati cautio, quod præcepto prohibetur, iucunditatem habere debet. Cum autē huius legis uim Dominus explicaret, in eo duo contineri ostendit, alterum, ne occidamus, quod a nobis fieri uetitū est; alterum, quod facere iubemur, ut concordia amicitia, charitateq. inimicos complectamur, pacem habeamus cum omnibus, cuncta denique incommoda patienter feramus. In eo autē, quod cædes prohibetur, illud primum docendum est, quæ cædes sint eiusmodi, quæ hac præcepti lege nō uententur. nam, bestias occidi, prohibitum nō est: quoniam si illis uesci, a Deo hominibus est concessum; fas item est, illas occidi. qua de re ita sanctus Augustinus; Cum audimus, inquit, Non occides; non accipimus hoc dictū esse de fructibus; quia nullus est eis sensus; nec de irrationalibus animalibus; quia nulla nobis ratione sociantur. Alterum permissum cædis genus est, quod ad eos magistratus pertinet, quibus data est necis potestas, qua, ex legum præscripto, iudicioque, in facinorosos homines animaduertunt, & innocētes defendunt. quo in munere dum iuste uersantur, non imodo ij cædis non sunt rei, sed huic diuinæ legi, qua cædes uetatur, maxime obediunt. Cum enim legi huic finis is propositus sit, ut hominum uitæ, salutique consulari, magistratuum item, qui legitimi sunt scelerum uindices, animaduersiones eodem spectant, ut, audacia, & iniuria suppliciiis repressa, tuta sit hominum uita. Quare Dauid; In matutino, inquit, interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. Qua ratione ne illi quidem peccant, qui iusto bello, nō cupiditate, aut crudelitate impulsī, sed solo publicæ utilitatis studio, uitam hostibus adimunt. Sunt præterea eiusmodi cædes, quæ nominatim iussu Dei fiunt. Leui filii non peccauerunt, qui una die tot millia hominum occiderunt. qua cæde facta, sic ad eos locutus est Moses: Consecrasti manus uestras hodie Domino. Neque uero huius præcepti reus est, qui non sponte, neque meditato, sed fortuito hominem occidit. qua de re in Deuteronomii libro ita est: Qui percusserit proximum suum nesciens, & qui heri & nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur, sed abiisse cum eo simpliciter in siluam ad ligna cædenda, & in succisione lignorum securis fugerit manum, ferrumq. lapsum de manubrio amicum eius percussit, & occiderit. Hæ cædes eiusmodi sunt, quæ quia non uoluntate, neque de industria inferuntur, propterea non omnino in peccatis numerantur: quod S. Augustini sententia comprobatur. Absit enim, inquit, ut ea, quæ aut propter

S. August.

Psal. 100.

Exod. 32.

Deute. 19.

S. August.

bonum, aut licitum facimus, siquidem præter nostram uoluntatem quidquam mali acciderit, nobis imputetur. In quo tamen duabus de causis peccari potest, altera, si quis in re iniusta occupatus, hominem occiderit. exēpli causa: Si quis grauidam mulierem pugno, uel calce percuteret, ex quo abortus sequeretur, fuisset quidem illud præter percussoris uoluntatem, non tamen præter culpam, cum illi non liceret ullo modo grauidam mulierem percutere. Altera, si, nõ omnibus circumspēctis, negligenter, & incaute aliquem occiderit, qua etiam ratione, si quis salutis suæ defendendæ causa, omni adhibita cautione, alterum interemerit, hac lege nõ teneri satis apparet. Atque hæc quidem, quas modo cōmemorauimus, cædes, sunt quæ hoc legis præcepto non continentur, quibus exceptis, reliquæ omnes prohibentur, siue homicidam quis spectet, siue qui occiditur, siue modos, quibus cædes fit. nam quod ad eos pertinet, qui cædē faciunt, nemo plane excipitur, non diuites, non potētes homines, non domini, non parentes: sed delectu omni, & discrimine remoto, occidere uetitum est omnibus. Si uero ij spectantur, qui interficiuntur, ad omnes hæc lex pertinet: nec quisquam est tani humilis & abiectæ cōdicionis homo, quin legis huius ui defendatur. Nēque uero se ipsum interficere cuiquam fas est; cum uitæ suæ nemo ita potestatem habeat, ut suo arbitratu mortem sibi consciscere liceat: ideoque legis huius uerbis non ita præscriptum est; Ne alium occidas, sed simpliciter; Ne occidas. sin autem multiplicē cædis faciendæ modum attendimus: nemo est, qui excipiat. non solum enim suis cuiquā manibus, aut ferro, aut lapide, aut baculo, aut laqueo, aut ueneno, uitam homini eripere non licet, sed consilio, ope, auxilio, uel alia quacumque ratione id fieri prorsus uetitum est. in quo summa tarditas, stuporque Iudæorū fuit, qui crederent, se hoc præceptum seruare, si manus tantum a cæde abstinerent. sed homini Christiano, qui, interprete Christo, didiscit hanc legem spiritualem esse, nempe quæ non manus solum puras, sed animum etiam castū, sincerumque nos habere iubet, illud nõ satis omnino est, quod illi satis cumulate se præstare arbitrabantur. nam, ne irasci quidem cuiquam licere, in euangelio traditum est, cum dicat Dominus: Ego autem dico uobis: Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit consilio: qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis. Ex quibus uerbis perspicuum est, eum culpa non carere, qui fratri succenscat, quamuis iram animo inclusam contineat: qui uero eius iræ significationem aliquam dederit,

dederit, grauiter peccare, at multo grauius, qui non uereatur dure fratrem accipere, & ei conuicium facere. & quidem hoc uerum est, si nulla subsit irascendi causa. nam iræ causa, quæ a Deo, legibusq. cõceditur, ea est, cum in eos animaduertimus, qui nostro imperio, potestatique parent, si in eis sit culpa: Christiani enim hominis ira non a carnis sensibus, sed a spiritu sancto proficisci debet, cum nos templa sancti spiritus, in quibus Iesus Christus habiret, esse conueniatur. Multa præterea sunt a Domino tradita, quæ ad perfectam huius legis rationem pertinent: qualia illa sunt, nõ resistere malo: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi. & alterat & ei, qui uult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariauerit mille passus, ita de cum illo alia duo. Ex his, quæ iam commemorata sunt, animaduerti licet, quæ procliuēs sint homines ad ea peccata, quæ hoc præcepto uetita sunt, quamque multi reperiantur, qui si minus manus, animo saltem cordis scelus committunt. Et quoniam huic tam periculoso morbo remedia in sacris litteris adhibita sunt, Parochi est officium, ea diligenter fidelibus tradere: præcipuum autem illud est, ut intelligant, quam nefarium sit peccatum, hominis cædes: idque uel plurimis, maximisque sanctarum litterarum testimoniis perspicui potest. usque enim adeo homicidium detestatur Deus in sanctis litteris, ut a bestiis, hominum cædis pœnam se repetiturum dicat, ac belluam, quæ hominem læserit, occidi iubeat. Neque aliam ob causam a sanguine hominem abhorrere uoluit, nisi ut omni ratione nefaria hominis cæde & animam, & manus abstinere. sunt enim homicidæ humani generis, atque adeo naturæ hostes: acerbissimi, qui, quantum in eis est, uniuersum Dei opus euerunt, cum hominem tollant, cuius causa is omnia, quæcumque procreata sunt, se fecisse testatur. immo uero in Genesi, cum prohibitum sit, hominẽ occidi, quia illum Deus ad imaginem suam, & similitudinem creauit, insignem Deo iniuriam is facit, quasque uiolentas illi manus afferre uidetur, qui eius imaginem e medio tollit. Hoc diuina animi cogitatione meditatus Dauid, grauissime de sanguinariis hominibus conquestus est illis uerbis; Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. neque simpliciter dixit, Occidunt, sed, Effundunt sanguinem: quæ uerba, ad detestabilis illius sceleris amplificationem, immanemque illorum crudelitatem ostendendam, protulit: utque declararet in primis, quæ præcipientes illi diabolico quodam impulsu ad id facinus ferantur, dixit, Veloces pedes eorum. Iam uero, quæ in hoc

. 2. Tim. 2.

1. ad Cor. 6.

Matth. 5.

. 2. Tim. 2.

. 2. Tim. 2.

. 2. Tim. 2.

. 2. Tim. 2.

Gen. 9.

. 2. Tim. 2.

. 2. Tim. 2.

Psal. 13.

in hoc præcepto seruanda esse Christus dominus iubet, eo spectant, ut pacem cum omnibus habeamus: inquit enim, cum hunc locum *Math. 5.* interpretaretur: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & uade prius reconciliari fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum; & quæ sequuntur. Quæ ita a parocho explicantur, ut doceat, sine ulla exceptione omnes charitate cõplectendos esse: ad quam in huius præcepti explicatione fideles, quam maxime poterit, in citabit: quod in eo proximi diligendi uirtus maxime elucet. Cum enim odium hoc præcepto aperte ueretur, quoniã qui fratrem suum odit, homicida est; certe illud consequitur, ut amoris & charitatis præceptum detur: cūque hac lege de charitate & amore præceptum sit, tum omnium etiam illorum officiorum, atque actionum, quæ charitatem ipsam consequi solent, præcepta traduntur. Charitas pariens est, inquit D. Paulus: patientia igitur nobis præcipitur, in qua nos animas nostras possessuros esse Saluator docet. Beneficentia deinde charitatis comes est, & socia: quoniam charitas benigna est. Benignitatis autem, atque beneficentiæ uirtus late patet, eiusque officium in iis rebus maxime uersatur, ut pauperibus suppeditemus res necessarias, cibum esurientibus, sitientibus potum demus, nudos uestiamus; & quo quisque opis nostræ magis indiget, eo in illum plus liberalitatis conferamus. hæc beneficentiæ, & bonitatis officia, quæ per se sunt illustria, eo sunt illustriora, si inimicis præstentur: ait enim Saluator; Diligite inimicos uestros: benefacite iis, qui oderunt uos: quod etiam Apostolus monet illis uerbis: *Rom. 12.* Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis cõgeres super caput eius: noli uinci a malo; sed uince in bono malum. Denique, si charitatis legem spectemus, quæ benigna est; omnia, quæcumque ad mansuetudinem, lenitatem, aliaque id generis uirtutes pertinet, officia colere; ea lege perscribi intelligemus. At uero longe omnium præstantissimum officium, quod charitatis plenissimum est, in quo maxime nos exercere conuenit, illud est, ut iniurias, quas accepimus, æquo animo remittamus; atque condonemus: quod ut plane efficiamus; sæpe nos diuinæ litteræ, ut antea dictum est, monent, atque hortantur, cum non beatos solum eos dicant, qui ita prorsus faciunt: sed errorum etiam ueniam iisdem a Deo datam affirmant. qui uero hoc ipsum facere negligunt, aut omnino recusant, illa non consequuntur. Sed quoniã ulciscendi libido hominũ mentibus fere insita est, Parochus

maximam

maximam in eo diligenziam ponat, necesse est, ut iniuriarum obliuisceretur, easque remittere Christianum hominem oportere, non doceat solum; sed penitus etiam fidelibus persuadeat. Cumque hac ipsa de re apud sacros scriptores multa fiat mentio, eos consulat ad refellendam illorum pertinaciam, qui in ulciscendi cupiditate, animo obstinati sunt, atque obfirmati. Argumenta in promptu habeat, quæ illi Patres grauissima, & ad eam rem maxime accommodata pie adhibuerunt. Verum hæc potissimum tria explicanda sunt. primum est, ut, qui se iniuriam accepisse putat, ei maxime persuadeatur, illum detrimenti, aut iniuriæ præcipuam causam non fuisse, quem ipse ulcisci cupit. Sic admirabilis ille Iob. fecit, qui a Sabæis hominibus, & Chaldæis, & a dæmone grauiter lusus, nulla tamen eorum habitaretione, ut uir rectus, & homo admodum pius, recte, pieque iis uerbis usus est: Dominus dedit, Dominus abstulit. Itaque patientissimi illud uiri oratione, & exêplô, Christiani homines sibi persuadeant, quod uerissimum est, omnia, quæcûque in hac uita patimur, a Domino, qui iustitiæ omnis misericordiæque parës est, & auctor, proficisci. Neque uero ille nos, quæ eius est immensa benignitas, ut inimicos punit, sed uti filios corrigit, & castigat. Nec profecto, si recte animaduertimus, in hisce rebus homines aliud omnino sunt, nisi ministri, & quasi satellites Dei. & quamquam homo potest male aliquem odisse, pessimeque illi cupere, tamen ei, nisi permisso Dei, nocere nullo modo potest. Hac ratione adductus Ioseph, fratrum impia cõsilia sic Dauid iniurias sibi a Semei illatas æquo animo tulit. Ad hanc item rem illud argumenti genus ualde pertinet, quod sanctus Chrysostomus grauiter, atque eruditè pertractauit, neminem scilicet, nisi a se ipso, lædi. nam qui se iniuriose tractatos esse opinantur, si rem recta secum uia reputent, comperient profecto, nullam se ab aliis iniuriam, aut damnum accepisse: etsi enim, quibus ipsi læduntur, ea extrinsecus eueniunt, tamen se maxime ipsi offendunt, cum animum odio, cupiditate, inuidia nefarie contaminant. Alterum est, quod duo præcipua commoda complectitur, quæ ad illos pertinent, qui pio erga Deum studio adducti, iniurias libenter remittunt. quorum primum illud est, quod aliena debita remittentibus promissit Deus fore, ut ipsi etiam peccatorum ueniam impetrèt. ex quo promisso, quam gratum illi sit hoc pietatis officium, facile apparet. Alterum commodum est, quod nobilitatem quandã, & perfectionem assequimur: quoniam, condonandis iniuriis, quodam modo Dei similes efficimur, qui solem suum oriri facit super bonos, & malos,

Iob 1.

.s. r. uol. 1.

Gen. 45.

2. Reg. 16.

.s. r. uol. 1.

.s. r. uol. 1.

Matth. 5.

.s. r. uol. 1.

Matth. 5.

& malos, & pluit super iustos, & iniustos. Postremo, explicanda sunt incommoda illa, in quæ nos tum incidimus, cum iniurias, quæ nobis illatæ sunt, condonare nolumus. Itaque Patochius illis, qui sibi in animum inducere non possunt, ut inimicis ignoscant, ob oculos ponat, odium, non solum peccatum graue esse, sed etiam diuturnitate peccandi grauius inherere. Cum enim is, in cuius animo hic affectus insederit, inimici sui sanguinem siciat; illius ulciscendi spe plenus, dies, noctesque in perenni quadam mala mentis agitatione ita uersatur, ut numquam a cædis, aut nefariæ alicuius rei cogitatione cessare uideatur. quo fit, ut is uel numquam, uel maximo negotio ad id impellatur, ut aut prorsus ignoscat, aut aliqua, saltem ex parte iniurias remittat. quare merito uulnere comparatur, cui telum infixum hæret. Multa præterea incommoda & peccata sunt, quæ hoc uno odii peccato, quasi uinculo quodam, iuncta tenentur. ideoque Di-

1. Ioan. 2.

Ioannes in hanc sententiam ita dixit: Qui fratrem suum odit, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat: quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius: itaque sæpius labatur, necesse est. Etenim quo pacto fieri potest, ut dicta aliquis, aut facta illius probeat, quem oderit? hinc temeraria & iniqua iudicia existunt, iræ, inuidiæ, obreftationes, & alia eiusmodi, quibus illi quoque implicari solent, qui aut cognatione, aut amicitia iuncti sunt. Itaque sæpe fit, ut ex uno peccato multa existant. neque iniuria dicitur, hoc peccatum esse Diaboli: quâdoquidem ipse ab initio homicida fuit. Quamobrem Dei filius Dominus noster Iesus Christus, cum sibi mortem pharisæi afferre cuperent, illos a patre Diabolo genitos esse dixit. Sed præter hæc, quæ dicta sunt, unde sceleris huius detestandi rationes peti possunt, alia quoque remedia, & ea profecto maxime opportuna, sanctarum litterarum monumentis tradita sunt. Ac primum omnium remedium, & maximum est, Saluatoris nostri exemplum, quod ad imitandum nobis proponere debemus. is enim, cum ne minima quidem peccati suspitio in eum cadere posset, uirgis cæsus, spinis coronatus, & cruci denique affixus, eam habuit orationem plenissimam

Ioan. 8.

pietatis; Pater dimitte illis: non enim sciunt, quid faciunt. Cuius asperionem sanguinis, testatur Apostolus, melius loquentem, quâ

Luc. 23.

Abel. Alterum autem remedium ab Ecclesiastico propositum est,

Ad Heb. 12.

ut mortem, atque illum Iudicii diem recordemur. Memorare, inquit ille, nouissimæ tuæ, & in æternum non peccabis. quæ sententia eodem spectat, ac si dicat: Illud sæpe etiam atque etiam cogita, breui fore, ut mortem obeas: proinde, quia tali tempore tibi optatissimum

Eccle. 7.

erit, & maxime necessarium, summam Dei misericordiam impetrare, eam tibi ob oculos iam nunc, perpetuoque proponas, necesse est: ira enim fiet, ut immunis illa ulciscendi cupiditas tibi exhauriatur, cum ad misericordiam Dei implorandam nullum aptius, maiusve remedium inuenias, quam obliuionem iniuriarum, & amorem in eos, qui te, aut tuos re, aut oratione uiolarint.

NON MOECHABERIS.

Quoniam uiri, & uxoris uinculum arctissimū est, & nihil utriusque iucundius accidere potest, quam intelligere se mutuo quodā & singulari amore diligi; contra, nihil molestius, quam sentire a se debitum & legitimum amorem alio transferri; recte quidem, atque ordinem illam, quæ hominis uitam a cæde tuetur, legem hæc, quæ de moechia, siue adulterio est, consequitur, ut sanctam illam & honorabilem matrimonii coniunctionem, unde magna charitatis uis existeret solet, nemo ullo adulterii scelere uiolare, aut dirimere audeat. Sed tamen in hac ipsa re explicanda cautus admodum sit Parochus, & prudens, & rectis uerbis rem commemoret, quæ moderationem potius desiderat, quam orationis copiam. uerendum est enim, ne, dum is late, atque copiose nimis explicare studet, quibus modis homines ab huius legis præscripto discedant, in illarum rerum sermonem forte incidat, unde excitanda libidinis potius materia, quam restinguenda illius ratio emanare solet. Sed quoniam hoc præcepto multa continentur, quæ prætermittenda non sunt, ea suo loco explicabuntur a Parochis. Eius igitur duplex uis est, altera, quæ discretis uerbis adulterium uetatur: altera, quæ eam sententiam inclusam habet, ut animi, corporisque castitatem colamus. Ut autem ab eo, quod prohibitum est, docendi initium sumatur; Adulterium est legitimi tori iniuria, siue alienus, siue proprius ille sit: etenim si maritus cum muliere soluta rem habet, suum ipse torum uiolat: si uero solutus uir alienam cognoscat uxorem, adulterii labe torus alienus inquinatur. Hoc uero adulterii interdicto omnia prohiberi D. Ambrosius & Augustinus auctores sunt, quæcumque inhonestæ sunt, & impudicæ. In hæc sententiam hæc uerba accipienda esse, ex sacris litteris tum hęc, tum noui testamenti licet colligere: nam præter adulterium, alia libidinis genera apud Moysen puniuntur: Est Iudæ in Genesi iudicium in nulum suam: Est præclara illa in Deuteronomio Moysis lex, ne de filiabus Israel ulla esset meretrix: Extat præterea Tobia ad filiū eiusmodi adhortatio: Atrede tibi fili mi ab omni fornicatione.

canon

A A

Ecclesia

Gen. 38.

Deute. 23.

Tob. 4.

D. Ambro.

D. Augusti.

Eccle. 4. 1. Ecclesiasticus itē, Erubescite, inquit, a respectu mulieris fornicariæ.

Matth. 1. 5. In euangelio etiam Christus dominus inquit, de corde exire adulteria, & fornicationes, quæ coinquinant hominem. Apostolus uero Paulus hoc uitium sæpe multis grauissimisq. uerbis detestatur: Hæc

1. ad Thes. 4. est, ait, uoluntas Dei sanctificatio uestra, ut abstineatis uos a fornicatione. & Fugite fornicationem. & Ne commisceamini fornicariis.

1. ad Cor. 5.

1. ad Cor. 6. Fornicatio autem, inquit, & omnis immunditia, aut auaritia nec nominetur in uobis. & Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque masculorum cōcubitores regnum Dei possidebunt. Præcipue uero ob eam rem adulterium diserte uetitum est, quia præter turpitudinem, quæ illi cum aliis intemperantiæ generibus communis est, iniustitiæ quoque peccatum non solum in proximum, sed etiam in ciuilem societatem adiūctum habet. Est illud item certum, qui se a ceterarum libidinum intemperantia non abstinere, eum ad hanc, quæ adulterii est, incontinentiam facile labi. Quare hoc adulterii interdicto facile intelligimus, omne impuritatis, & impudicitiae genus, quo polluitur corpus, prohiberi: immo uero omnem intamam animi libidinem hoc præcepto uetitam esse, tum ipsius legis uis significat, quam spirituale esse constat, tum Christus dominus docuit illis uerbis, Audistis, quia dictū est antiquis, Non mœchaberis: Ego autem dico uobis, quia omnis, qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Hæc sunt, quæ fidelibus publice tradenda duximus, si tamen ea addantur, quæ a sancta Tridentina Synodo in adulteros, & eos, qui scorta, & pellices alunt, decreta sunt, prætermisiss multis aliis, ac uariis impudicitiae, & libidinis generibus, de quibus priuatim unusquisque a Parocho admonendus erit, ut temporis, & personarum ratio postulabit.

Matth. 5.

Triden. Syn.

Castitas unicuique pro diuersitate status necessaria seruanda.

Sequitur nunc, ut ea explicentur, quæ iubendi uim habent. Docendi igitur sunt fideles, ac uehementer hortandi, ut pudicitiam, & continentiam omni studio colant, mundentque se ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. In primis autem admonendi sunt, quamuis castitatis uirtus in eorum hominum genere magis eluceat, qui pulcherrimum illud, ac plane diuinum uirginitatis propositum sancte & religiose colunt, tamen iis etiā conuenire, qui uel celibem uitā agunt, uel matrimonio iuncti, a uetita libidine puros se & integros seruant: Quoniam uero multa a sanctis Patribus tradita sunt, quibus docemur domitas habere libidines, & coercere uoluptates, ea Parochus studeat populo accurate exponere, atque in hac tractatione diligentissime uersetur.

Hæc autem eiusmodi sunt, partim quæ in cogitatione consistunt, partim quæ in actione. Quod in cogitatione remedium positum est, id in eo maxime versatur, ut intelligamus, quanta sit huius peccati turpitudine, & pernicies; quæ cognita, facilius fiet eius detestandi ratio. perniciosum uero scelus esse, intelligi ex eo potest; quoniam propter hoc peccatum e Dei regno pelluntur, atque exterminantur homines: quod malorum omnium ultimum est. Et hæc quidem calamitas omnium scelerum communis est: illud autem huius peccati proprium, quod qui fornicantur, in sua ipsi corpora peccare dicuntur ex sententia Apostoli ita scribentis; Fugite fornicationem: omne n. peccatum, quodcumq. fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. quod ob eam causam dictum est, quoniam illud iniuriose tractat, cum eius uiolat sanctitatem. quæ de re ad Thessalonicenses ita D. Paulus: Hæc est, inquit, uoluntas Dei, sanctificatio uestra, ut abstineatis uos a fornicatione, ut sciat unusquisque uestrum uas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderii, sicut & gentes quæ ignorant Deum. Deum de id quod scelestius est, si homo Christianus meretrici turpiter se dedat, membra, quæ Christi sunt, ea meretricis facit: ita enim D. Paulus ait; Nescitis quoniam corpora uestra, membra sunt Christi: tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? absit. an nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Est præterea homo Christianus, ut idem testatur, templum spiritus sancti; quod uiolare nihil aliud est, nisi ab eo spiritum sanctum eiicere. In adulterio autem scelere magna inest iniquitas. si enim, ut uult Apostolus, qui matrimonio iuncti sunt, ita eorum alter alterius potestati mancipatus est, ut neuter sui corporis potestatem, iusque habeat, sed in uo tuo quodam sint inter se quasi seruitutis uinculo ita deuincti, ut uir ad uxoris uoluntatem, contraq. uxor ad uiri nutum, uoluntatemq. se accommodare debeat; certe si alteruter corpus suum, quod est alieni iuris, ab eo, cui illud adstrictum est, disiungit, is admodum iniurus est, & nefarius. Et quoniam infamiae metus & ad ea, quæ iussa sunt, uehementer incitat homines, & a uetitis magnopere deterret; docebit Parochus, adulterium hominibus insignem turpitudinis notam inurere. nam sacris litteris ita pròditum est: Qui adulter est, propter cordis inopiam, perdet animam suam: turpitudinem & ignominiam cōgregat sibi, & opprobrium illius nō delebitur. Verum huius sceleris magnitudo ex supplicii seueritate facile perspicitur. adulteri enim, lege a Domino in ueteri testamento præscripta, obruebantur

- lapidibus, quin etiam ob unius libidinem, non solum qui scelus
Gen. 34. admisit, sed uniuersa interdum ciuitas, ut de Sichimitis legimus, de-
 leta est. Multa diuinæ animaduersionis exempla in sacris litteris pro-
 dita sunt, quæ ad deterrendos a nefaria libidine homines. Parochus
 colligere poterit, ut Sodoma, & reliquarum finitimarum urbium
Gen. 19. interitus; Israelitarum, qui fornicati sunt cum filiabus Moab in de-
Num. 25. serto, supplicium; Beniamitarum deletio. Qui uero mortem effu-
Iud. 20. giunt, intolerabiles tamen dolores, ac poenarum cruciatus, quibus
 sæpe plectuntur, non effugiunt. nam mente cæci, quæ poena graui-
 sima est, ita fiunt, ut neque Dei, neque famæ, neque dignitatis,
 neque filiorum denique, uitæque suæ rationem habeant: hocque
 pacto adeo nequam, & inutiles fiunt, ut nihil graue committi eis de-
 beat, & ad nullum fere officii munus idonei sint. Huius rei exempla
2. Re. 2. a Dauide, & Salomone petere nobis licet: quorum alter postquam
 adulteratus est, repente sui dissimillimus, ex mitissimo crudelis exi-
 tit, ut Uriam optime de se meritum morti obtulerit; alter cum se to-
3. Reg. 11. tum in mulierum libidinem profudisset, ita a uera Dei religione sese
Of. 4. auertit, ut alienos deos sequeretur. Auferitur igitur, ut Oseas dixit: hoc
 peccatum eorum hominis, sæpeque obsecratur, ut non eadem
 Nunc ad ea remedia ueniamus, quæ in actione consistunt. quo-
 rum primum illud est, ut otium maxime fugiamus: in quo Sodomi-
 tæ homines, ut est apud Ezechielem, cum hebescerent, in spurcissi-
 mum illud nefariæ libidinis scelus præcipites lapsi sunt. Deinde cra-
 pula magnopere est uitanda. Saturauit eos, inquit Propheta, & mer-
Hier. 5. chati sunt: quoniam uenter expletus, ac saturatus, libidinem parit.
Luc. 31. hoc ipsum illis uerbis Dominus significauit; Attēdite uobis, ne for-
 te grauentur corda uestra in crapula, & ebrietate. hoc item Aposto-
Ad Eph. 5. lus; Nolite, inquit, inebriari uino, in quo est luxuria. Sed maxime
 animus ad libidinem oculis inflammari solet. quo pertinet illa Chri-
Matth. 18. sti domini sententia; Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & projice
 abs te. Multæ præterea sunt prophetarum de eadem re uoces, ut
Iob. 31. est apud Iob; Pegigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidē
 de uirgine. Sunt multa denique, ac pene innumerabilia exempla ma-
 lorum, quæ ex oculorum aspectu ortum habuerunt. sic David, sic
2. Reg. 11. rex Sichæ peccauit, hocque itē pacto senes illi Susannæ calūniatores
Gen. 34. deliquerunt: Elegantior item ornatus, quo oculorum sensus ualde
Dan. 13. excitatur, occasionem libidini non parua sæpe præbet: ideoque
Eccle. 9. Ecclesiasticus monet; Auerte faciem tuam a muliere compta. Cum
 igitur mulieres in nimio ornatus studio uersentur, nō alienum erit,
 si Parochus

si Parochus aliquam in eo diligentiam adhibeat, ut eas interdum mo-
near, obiurgetque uerbis, quæ hoc de genere grauissima Apostolus
Petrus ita protulit, Mulierum non sit extrinsecus capillatura, aut cir-
cundatio auri, aut indumenti uestimètorum cultus. D. Paulus item,
Non in tortis, inquit, crinibus, aut auro, aut margaritis, uel ueste
pretiosa. multæ. n. auro & margaritis adornatæ, ornamenta mentis,
& corporis perdiderunt. Hoc autem libidinis incitamentum, quod
e uestium exquisito ornatu existere solet, alterum sequitur, quod est
turpis obscenique sermonis. nam uerborum obscenitate, quasi face
quadam subiecta, adolescentum accenduntur animi. Corruptunt
enim mores bonos colloquia mala, inquit Apostolus; hocque ip-
sum cum maxime efficiant delicatiores, & molliores cantus, ac salta-
tiones, ab iis quoque diligenter cauendum est. quo in genere nume-
rantur item libri obscene & amatorie scripti: qui ita uitandi sunt, ut
imagines, quæ aliquam turpitudinis speciem præferunt: cum ad tur-
pes rerum illecebras, inflammandosque adolescentum animos uis in
illis sit maxima. Sed Parochus in primis curet, ut, quæ de ijs a sacro-
sancto Tridentino Concilio pie, religioseque constituta sunt, ea san-
ctissime seruentur. Hæc uero omnia, quæ commemorata iam sunt, si
magno adhibito studio, curaque uitentur, omnis fere libidinis mate-
ria tollitur. sed ad illius uim opprimendam maxime ualent frequens
Confessionis, & Eucharistiæ usus: tum assiduæ, ac piæ quidem ad
Deum preces, cum elemosynis atque ieiunio coniunctæ. Est enim
castitas donum Dei, quod rectè petentibus nõ denegat, nec patitur
nos tentari supra id quod possumus. Corpus autem nõ ieiunijs mō-
do, & iis præsertim, quæ sancta Ecclesia instituit, sed uigijs etiã, pijs
peregrinationibus, atque alijs afflictationum generibus exercendũ
est, sensuumque appetitiones reprimendæ: in his enim, atque alijs
eiusmodi rebus maxime cernitur temperantiæ uirtus: in qua senten-
tiam ad Corinthios ita D. Paulus scribit; Omnis qui in agone cõten-
dit, ab omnibus se abstinere: & illi quidem ut corruptibilem coronã
accipiant; nos autem incorruptã. & paulo post, Castigo, inquit, cor-
pus meũ, & in seruitutem redigo, ne forte, cũ alijs prædicauerim, ipse
reprobus efficiar. Et alio loco; Carnis curam ne feceritis in desiderijs.

NON FVRTVM FACIES.

Veterem hunc Ecclesiæ morem fuisse, ut huius præcepti uis, & ra-
tio inculcaretur auditoribus, indicat illa apud Apostolum obiurga-
tio eorum, qui ceteros ab ijs uitijs maxime deterrent, quibus ipsi

ad Rom. 1.

cumulati reperiabantur: Qui enim, inquit, alium doces, te ipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris? Quo doctrinæ bono non solum frequens illorum temporum peccatum corrigebant, sed etiam turbas, ac lites sedabant, aliasque malorum causas, quæ furto commoueri solent. In ijs & delictis, & delictorum incommodis, atque calamitatibus cum nostra etiam hæc ætas misere uersetur; ad exemplum sanctorum Patrum, & Christianæ disciplinæ magistrorū, Parochi hunc urgebunt locum, & assidue, ac diligenter huius præcepti uim, ac sententiam explicabunt. Ac primum officium, & diligentiam suam conferent ad declarandum Dei infinitum amorem erga genus humanum: qui non modo illis duobus interdictis; Non occides; Non mœchaberis; quasi præfidiis, & uitam, corpusque nostrum, & famam, existimationemque rucatur; sed etiam hoc præcepto, Non furtum facies, tamquam custodia quadam, externas res, ac facultates muniat, atque defendat. quam enim hæc uerba subiectam habent notionem, nisi eam, quam supra diximus, cum de aliis præceptis loqueremur? uetare uidelicet Deum, bona hæc nostra, quæ in eius tutela sint, a quoquam auferri, aut uiolari. quod diuinæ legis beneficium quo maius est, eo nos in ipsius beneficii auctorem Deum gratiores esse oportet. Et quoniam & habendæ, & referendæ gratiæ, nobis optima ratio proposita est, ut non tantum præcepta libenter auribus accipiamus, sed etiam re ipsa probemus; ad hoc consulendum præcepti officium fideles excitandi, & inflammandi sunt; Est autem hoc præceptum, quemadmodum superiora, diuisum in duas partes: quarum altera, quæ furtum uetat, aperte est annūciata; alterius sententia, & uis, qua iubemur benigni, & liberales esse in proximos, in priore occulta est, & inuoluta. de priore igitur prius dicetur; Non furtum facies. In quo illud animaduertendum est, furti nomine non id modo intelligi, cum occulte ab inuito domino aliquid aufertur; sed etiam, cum aliquid alienum contra uoluntatem scientis domini possidetur, nisi forte existimandum est, cum, qui furtum prohibeat, rapinas factas per uim; & iniuriam non improbare; cum exter illud Apostoli; Rapaces regnū Dei nō possidebunt. quorum omnem rationem, & consuetudinem fugiendam esse, idem scribit Apostolus. Quamquam uero maius peccatum rapinæ sint, quæ furtum; quæ, præter rem, quæ alicui adimunt, præterea uim afferunt, & maiorem imponunt ignominiam: mirandū tamen non est, quod leuiori hoc furti nomine notatū sit diuinæ legis præceptum, non rapinæ. id. n. summa ratione factum est: quia furtum latius patet, & ad

1. ad Cor. 6.

2. ad Cor. 11.

1. ad Cor. 5.

plura pertinet, quam rapina; quas tantum modo illi facere possunt, qui potentia, & uiribus præstant. quamquã nemo non uidet, exclusis eiusdem generis leuioribus peccatis, grauiora etiam facinora prohiberi. Variis autem nominibus notatur iniusta possessio, & usus rerũ alienarum, ex uarietate eorum, quæ & inuitis, & insciis dominis auferuntur. nam si priuatum quid priuato adimitur, furtum dicitur; si surripitur publico, peculatus appellatur. plagiarum uocant, si homo liber, uel seruus alienus in seruitutẽ abducitur: si uero sacra res eripitur, nominatur sacrilegium: quod facinus maxime nefarium, ac scelestum adeo in mores inductũ est, ut bona, quæ necessario & sacrorum cultui, & ecclesiæ ministris, & pauperum usui pie, ac sapiẽter fuerat attributa, in priuatas cupiditates, perniciosasq; libidines conuerterantur. Sed, præter ipsum furtum, id est externã actionem, furandi etiã animus, & uoluntas, Dei lege prohibetur. est enim spiritualis lex, quæ animum, fontẽ cogitationum & cõsiliorum, inspicit. De cor de enim, inquit Dominus apud S. Matthæum, exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia. Sed quam graue scelus furtum sit, ipsa naturæ uis, & ratio satis ostendit: est enim iustitiæ cõtrarium, quæ suum cuique tribuit. Nã bonorum distributiones, & assignationes, iam inde ab initio iure gentium constitutas, diuinis etiam, & humanis legibus cõfirmatas, ratas esse oportet; ut unusquisque, nisi humanam societatem tollere uelinus, ea teneat, quæ ei iure obtigerunt. nam, ut Apostolus ait, Neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Et si huius sceleris importunitatem, & immanitatem per multa declarant, quæ furtum cõsequuntur. Fiunt. n. iudicia temere, & incõsulto, multa de multis: crumpunt odia: suscipiuntur inimicitie: existunt interdum acerbissimæ innocentium hominum dānationes. Quid dicemus de ea necessitate, quæ diuinitus impõsita est omnibus, satisfaciẽdi ei, cui aliquid adẽptum sit? Non. n. inquit Augustinus, remittitur peccatũ, nisi restituatur ablatum: quæ restitutio, cum quis assueuerit ex alienis locupletari, quātam habeat difficultatem, præter id, quod unusquisque & ex aliorũ cõsuetudine, & de suo sensu iudicare potest, ex testimonio Abacuch propheta licet intelligere: inquit enim: Væ ei, qui multiplicat non sua usquequo; & aggrauat cõtra se densum lutum. Lutum appellat densum, rerum alienarum possessionem, unde emergere, & expedire se homines difficile possunt. Furtorum autem tam multa sunt genera, ut ea dinumerare sit difficillimum: quare de his duobus, furto, & rapinis, dixisse satis

satis

A A 4

erit,

ITEM ACT

2. MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

MATTHEI

erit, ad quæ, tamquam ad caput, reliqua, quæ dicemus, referuntur. Ad ea igitur detestanda, & ad fidelem populum a scelerato facinore deterrendum, conferent omnem curam, ac diligentiam Parochi.

*De uarijs
furtorum ge-
neribus.
S. August.*

Deuter. 25.

Leuit. 19.

Prouer. 20.

Amos 8.

Amos 8.

1. ad Thim. 6.

1. ad Thim. 6.

Matth. 7.

Tob. 4.

Luc. 6.

Verum huius generis partes persequamur. Sunt igitur fures etiã, qui furto sublatas res emunt, uel aliquo modo inuentas, occupatas, aut adẽptas retinent: ait enim S. Augustinus: Si inuenisti, & non red didisti, rapuisti. Quod si rerum dominus nulla ratione inueniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda. quæ ut restituat, qui adduci non potest, ea re facile probat se undique ablaturum omnia, si possit. Eodem se alligant scelere, qui in emendis, uendendisq. rebus fraudes adhibent, & uanitatem orationis. horum fraudes uindicabit Dominus. Grauiores, & iniquiores in hoc furtorum genere sunt ij, qui fallaces, & corruptas merces uendunt pro ueris, & integris; quiue pondere, mensura; numero, ac regula decipiunt emptores. est enim in Deuteronomio: Non habebis in sacco diuersa pondera. & in Leuitico: Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mēsurā: statera iusta, & æqua sint pondera: iustus modius, æquusque sextarius. Est & alio loco: Abominatio est apud Dominum pondus, & pondus. Statera dolosa non est bona. Furtum etiã apertum est operariorum, & artificum, qui totã & integram mercedem exigunt ab ijs, quibus ipsi iustam, ac debitã operam nõ dederunt. Nec uero distinguuntur a furibus serui domini-
rum, rerumque custodes infidi, quin etiã eo sunt detestabiliore, quam reliqui fures, qui clauibus excluduntur, quod furaci seruo nihil domi obsignatũ, aut oclusum esse potest. Furtum præterea facere uidentur, qui fictis, simulatisq. uerbis, quiue fallaci mēdicare pecuniã extorquent: quorum eo grauius est peccatũ, quod furtũ mendacio cumulat. Illi quoque in furũ numero reponẽdi sunt, qui cũ ad priuatũ aliquod, uel publicũ officium conducti sunt, nullã uel paruã operã nauates mñus negligunt, mercede tãrum, ac pretio fruuntur. Reliquam furtorum multitudinẽ, a solerti auaritia, quæ omnes pecunias uias nouit, excogitatã, persequi lógum est, & ut diximus, difficillimum. itaque de rapiñis, quod est alterum horum scelerum caput, dicẽdum uidetur; si prius monuerit Parochus Christianum populũ, ut mēminerit illius Apostoli sententiã: Qui uolunt diuites fieri, in-
cidunt in tentationem, & laqueum diaboli. Nec ullõ sibi loco patia-
tur excidere præceptum hoc: Quæcumq. uultis ut faciãt uobis ho-
mines, & uos facite illis; & illud cogitent perpetuo: Quod ab aliõ
oderis fieri tibi, uide ne tu aliquãdo alteri facias. Rapiñã igitur patet
latius.

latius. Nam, qui debitam operariis mercedem non persolunt, sunt rapaces: quos S. Iacobus ad penitentiam inuitat illis uerbis: *Agite* Iacob. 5.
 nunc diuites, plorare ululantes in miseris uestris, quæ aduenient uobis. cuius penitentia causam subiungit: Ecce enim merces operariorum, qui messuerunt regiones uestras, quæ fraudata est a uobis, clamat: & clamor eorū in aures domini sabaoth introiuit. quod genus rapinarū in *Leuitico*, in *Deuteronomio*, apud *Malachiā*, & apud *Tobiā* uehementer improbat. In hoc crimine rapacitatis includuntur, qui, quæ Ecclesiæ præsidibus, & magistratibus debentur, uectigalia, tributa, decimas, & reliqua huius generis nō dissolunt, uel interceptunt, & ad se transferunt. Huc etiā referuntur feneratorores in rapinis acerrimi, & acerbissimi, qui miseram plebē cōpilant, ac trucidant usuris. Est autem usura, quidquid præter sortem, & caput illud, quod datum est, accipitur, siue pecunia sit, siue quiduis aliud, quod emi, aut æstimari possit pecunia. sic enim apud *Ezechiēlem* scriptum est: *Visura*, & superabundantiam nō acceperit. & Dominus apud *Lucam*: *Mutuum date*, nihil inde sperantes. Grauiissimū semper fuit hoc facinus; etiā apud gētes, & maxime odiosum. hinc illud; Quid fenerari? quid hominem, inquit, occidere? Nam qui fenerantur, bis idem uendūt, aut id uendunt, quod non est. Itē rapinas faciunt nummarii iudices, qui uenalia habent iudicia, & pretio muneribusq. deliniri, opri mas tenuiorum, & egētium causas euertunt. Fraudatores creditorū, & inficiatores, quique, sumpto temporis spatio ad soluendum, sua, uel aliena fide merces emunt, neque fidem liberant, dānabuntur eodē crimine rapinarum: quorum etiā delictum grauius est, quod feneratorores, illorū destitutionis, ac fraudationis occasione, magno detrimento ciuitatis uendunt omnia carius. in quos illa *Dāuidis* sentētia uidetur cōuenire: *Mutuabitur peccator*, & nō soluet. Quid de locupletibus dicemus iis, qui ab illis, qui soluēdo nō sunt, quod cōmodarunt, exigūt acerbius, & pignora etiā ea auferūt cōtra Dei interdictū, quæ ad eorū corpus tuendum sunt necessaria? inquit enim *Deus*: Si pignus a proximo tuo acceperis uestimentum, ante solis occasum reddas ei: ipsum enim est solum, quo operitur indumentum carnis eius, nec habet aliud, in quo dormiat: si clamauerit ad me, exaudia eum, quia misericors sum. Horū exactiois acerbitate, iure rapacitate, atque adeo rapinas appellabimus. Ex numero eorū, qui raptorores dicūtur a sanctis Patribus, sunt, qui in frugum inopia cōprimunt fructum, faciuntq. ut sua culpa carior, ac durior sit annona: quod etiā ualet in rebus omnibus ad uictum, & ad uitam necessariis. ad quos illa

Leuit. 19.
Deuter. 24.
Malach. 3.
Tob. 4.

Ezech. 18.
Luc. 6.

Psalm. 36.

Exod. 22.

Prover. 11.

illa Salomonis pertinet execratio: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. Quos, suorum scelerum admonitos, Parochi liberius accusabunt, ac propositas illis peccatis pœnas explicabunt uberius. Hæc de ueritis: nunc ad iussa ueniamus: in quibus satisfactio, uel restitutio primum locum habet. peccatum enim non remittitur, nisi restituatur ablatum. sed quoniam non is solum, qui furtum fecit, ei, cui furatus est, id debet restituere, sed omnes præterea, qui furti participes fuerunt, hac lege restitutionis tenentur; aperiendum est, quæ sint illi, qui hanc satisfaciendi, uel restituendi necessitatem effugere non possint. Sunt autem plura hominum genera: ac primum est eorum, qui furari imperant: qui nō modo sunt ipsi furtorum socii, & auctores, sed etiam in illo furum genere deterrimi. Alterum genus par uoluntate primis, potestate dispar, in eodem tamen furum gradu ponendum, eorum, qui cum iubere nō possint, suatores sunt, atque impulsores furtorum. Tertium genus est eorum, qui cum furibus consentiunt. Quartum genus est eorum, qui participes furtorum, inde lucrum ipsi etiam faciunt: si lucrum dicendum est, quod, nisi respuerint, eos addicit æternis cruciatibus: de quibus sic loquitur David: Si uidebas furem, currebas cum eo. Quintum genus est furum; qui cum furta possint prohibere, tantum abest, ut illis occurrant, & obstant, ut eorum licentiam permittant, atque concedant. Sextum genus est eorum, qui cum, & furtum factum, & ubi factum sit, certo sciant, non indicant rem, sed eam se scire dissimulant. Postremum genus est, quod omnes complectitur furtorum adiutores, custodes, patronos, quique illis receptaculum præbent, ac domicilium, qui omnes & satisfacere debent iis, quibus aliquid detractum est, & ad illud necessarium officium uehementer cohortandi sunt: Ne huius quidem sceleris omnino sunt expertes, approbatores furtorum, & laudatores. Nec uero etiam ab eadem culpa sunt alieni filii familias, & uxores, qui pecunias a patribus, & uiris surripiunt.

*De operibus
misericordie
per eleemosy-
nas in paupe-
res.*

*Cyprianus,
Ioan. Chrys.
Greg. Naz.*

Iam uero huic præcepto illa subiecta sententia est, ut pauperum; & inopum misericordiamur, eorumque difficultates, & angustias nostris facultatibus, & officiis subleuemus. quod argumentū quia sapissime, & copiosissime tractandum est, petent ea Parochi ex uiro- rum sanctissi-
morum, Cypriani, Ioannis Chrysostomi, Gregorii Nazæni, & alio-
rum libris, qui de eleemosyna præclare scripserunt, quibus huic mu-
neri satisfaciant. Sunt enim inflammandi fideles ad studium, & ala-
critatem opitulandi iis, quibus aliena misericordia uiuendum est.
Sunt uero etiam docendi, quantā habeat necessitatem eleemosyna,
ut uide-

ut uidelicet re, & opera nostra in egentes simus liberales, uerissimo illo argumento, quod summo iudicii die detestaturus sit eos Deus, & sempiternis ignibus addicturus, qui eleemosynæ officia prætermiserint, ac neglexerint; illos autem collaudatos in patriam cælestem introducturus, qui benigne fecerint indigētibus. est utraque Christi domini ore pronunciata sententia: Venite benedicti patris mei, possidete paratū uobis regnum. &; Discedite a me maledicti in ignē æternum. Vtrentur præterea sacerdotes accōmodatis illis ad persuadendum locis; Date, & dabitur uobis. Proferent Dei promissum, quo nihil uberius, nihil magnificentius ne cogitari quidem potest: Nemo est, qui reliquerit &c. qui non accipiet centies tantum nunc in tempore hoc, & in sæculo futuro uitam æternam. Adiciunt illud, quod a Christo domino dictum est; Facite uobis amicos de mammona iniquitatis: ut, cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Huius uero necessarij muneris partes exponunt, ut qui largiri non possunt egentibus, quo uitam sustentent, saltem commodēt pauperi, iuxta Christi domini præscriptum: Mutuum date, nihil inde sperātes. Atque huius rei felicitatem beatus Dauid expressit: Iucundus homo, qui miseretur, & commodat. Est autem Christianæ pietatis, nisi sit aliunde facultas bene merendi de iis, quibus ad uitæ aliena misericordia opus est, uitandi etiam otii causa, labore, opera, ac manibus ea quærere, quibus inopum indigentiam leuare possint. ad id omnes suo exemplo hortatur in epistola ad Thessalonicenses Apostolus illis uerbis: Ipsi enim scitis, quæadmodum oporteat imitari nos. Item ad eosdem: Operam detis, ut quieti sitis, & ut uestrum negotium agatis, & operemini manibus uestris, sicut præcepimus uobis. Et ad Ephesios: Qui furabatur, iam nō furetur: magis autem laboret operando manibus, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatē patienti. Est etiam frugalitati cōsulendum, parcendumque bonis alienis, ne ceteris graues, aut molesti simus, quæ temperantiā sanequā elucet in omnibus apostolis, sed maxime eminet in D. Paulo; cuius illud est ad Thessalonicenses: Memores estis, fratres, laboris nostri, & fatigationis: nocte, & die operātes, ne quem uestrum grauaremus, prædicauimus in uobis euāgelium Dei: Atque idē aliō loco Apostolus; In labore, & fatigatione nocte, & die operantes, ne quem uestrum grauaremus. Sed ut ab uniuerso hoc genere nefariorum facinorum abhorreat fidelis populus, Parochis a prophetis petere, & a reliquis diuinis libris sumere par erit detestationē furtorum, & rapinarum, & horribiles minas a Deo

Matth. 25.

Luc. 6.

Marc. 10.

Luc. 16.

Luc. 6.

Psalm. 111.

1. ad Thes. 3.

1. ad Thes. 4.

Ad Eph. 4.

1. ad Thes. 2.

2. ad Thes. 3.

Amos 8. propositas eis, qui illa scelera cōmittunt. Clamat Amos propheta: Audite hoc, qui cōteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ, dicentes, quando transibit mensis, & uenundabimus merces, & sab-
 bathum, & aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram, & augeamus siclum, & supponamus stateras dolosas? Sunt in eadē sen-
 tentia multa apud Hieremiā, in Prouerbiis, & apud Ecclesiasticum. Nec uero dubitandum est, quin hæc malorum semina, quibus malis opprimitur hæc ætas, magna ex parte in his inclusa sint causis. Verū
 ut assuescant Christiani homines prosequi omni liberalitatis, ac be-
 nignitatis officio egentes, & mendicos, quod ad alteram huius præ-
 cepti partem pertinet, proferent Parochi maxima præmia, quæ be-
 neficis, & largis, & in hac, & in altera uita daturū se Deus pollicetur;
 Sed quia non desunt, qui etiā se in furtis excusent, admonendi sunt,
 fore, ut nullam eorum peccati exculationem accipiat Deus; immo
 uero futurum, ut illa purgatione non modo non leuetur peccatum,
 sed mirum in modum augeatur. Ecce, nobilium hominum non fe-
 rendæ delicæ, qui culpam extenuare sibi uidentur, si se affirmarint;
 non cupiditate, aut avaritia ad detrahendum alteri sua descendere,
 sed tuendæ causa amplitudinis familiæ, & maiorum suorum, quo-
 rum existimatio, ac dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione
 fulciretur. Quibus perniciosus error eripiendus est; simulq. demon-
 strandum, unam esse rationem conseruandi, & amplificandi copias,
 & opes, maiorumq. gloriam, si Dei uoluntati paruerint, si eius præ-
 cepta seruarint; quibus contemptis, fundatæ, & optime constitutæ
 opes euertuntur; reges ex regio solio, & summo gradu honoris præ-
 cipites exturbantur; in quorum locum infimi interdum homines,
 & qui summo in odio illis fuerunt, diuinitus uocantur. Incredibile
 est, quantopere his succenseat Deus, cuius rei testis est Isaias, apud
Isa. 1. quem sunt illa Dei uerba: Principes tui, infideles, socij furum: om-
 nes diligunt munera, sequuntur retributiones. propter hoc ait
 dominus Deus exercituum fortis Israël; Eheu cōsolabor super hosti-
 bus meis, & uindicare de inimicis meis: & cōuertam manum meā
 ad te, & excoquam ad purum scoriā tuā. Non desunt, qui non
 iam illā afferant causam splendoris, & gloriæ, sed uictus, & uitæ com-
 modiore facultatem, & elegantiā, qui refellendi sunt, docendiq.
 quam impia sit eorum & actio, & oratio, qui ullam commoditatem
 anteferrāt Dei uoluntati & gloriæ; quam, negligendo eius præcepta,
 offendimus mirandum in modum: etsi quæ potest esse in furto corū
 moditas, quod summa incōmoda consequantur? Super furem enim,
 inquit

inquit Ecclesiast. est confusio, & penitentia. Sed fac esse, ut cum illis Eccle. 5.
 non agatur incommode: sed decorat fur diuinum nomen: repugnat
 eius sanctissimæ uoluntari, salutaria ipsius præcepta cōtemnit: quo
 ex sōte omnis error, omnis improbitas, omnis fuit impietas. Quid,
 quod audire licet interdum fures, qui nihil se eo peccare cōtendant,
 quod detrahant aliquid locupletibus, & copiosis hominibus, qui ea
 detractioe nihil damni faciant, ne sentiant quidem? misera sane, &
 pestifera defensio. Putat alius satisfactionem suā accipi debere, quod
 eam furandi consuetudinem cepit, ut non facile possit ab illa mente,
 & actione desistere: qui nisi audierit Apostolum dicentem, Qui fu- Ad Eph. 4.
 rabatur, iam non furetur; uelit, nolit, etiam consuetudinem capiet
 æternorum suppliciorum. Nōnulli sunt, qui excusant se, occasione
 data, alteri aliquid ademisse, est enim illud tritum sermone prover-
 bium; Fures, qui non sint, fieri occasione: qui hac ratione sunt de-
 nefaria sententia deducendi, resistendum esse prauis cupiditatibus,
 Nam si cōtinuo est re perficiendum id, quod libido persuaserit; quis
 modus, quis finis erit scelerum, ac flagitiorum? Turpissima igitur
 est illa defensio, uel summæ potius intemperantiæ, & iniustitiæ con-
 fessio. Nam qui dicit, se nō ideo peccare, quia nullam habet peccan-
 di occasionem, idem propemodum fatetur se semper oblata occasio-
 ne peccatorum. Sunt, qui furari se dicant ulciscendi causa, quod ab
 aliis eadem iniuria sint affecti: quibus ita respondendum est; primū
 nemini licere iniurias persequi: deinde nō posse quemquam rei suæ
 iudicem esse: tum multo minus concedi, ut pœnas ab aliis reperant
 eorum, quæ alii in eum peccauerunt. Postremo, quidam furtum fa-
 tis illa ratione defensum, tectumque arbitrantur, quod cum sint ære
 alieno oppressi, aliter eo liberari non possint, nisi illud furto dissol-
 uant. quibuscum ita agendum est, nullum esse grauius æs alienum,
 & quo magis prematur humanum genus, quā debitum illud, cuius Matth. 6.
 in diuina precatione quotidie meminimus; Dimitte nobis debita
 nostra; quare illud insanissimi hominis esse, plus uelle Deo debere,
 id est plus peccare, ut, quod debet hominibus, dissoluat; multoque
 præstare, conlici in carcerem, quam mandari supplicius inferorum
 sempiternis: longe etiam esse grauius Dei, quam hominum iudicio
 condemnari: porro autem supplices ipsos ad Dei opem, ac pietatem
 confugere debere, a quo, quid opus sit, possint impetrare. Sunt alia
 excusationum genera: quibus Parochi prudentes, ac sui officii dili-
 gentissimi, facile poterunt occurrere, ut aliquando habeant popu-
 lum sectatorem bonorum operum.

NON LOQVERIS CONTRA PROXIMVM TVVM
FALSVM TESTIMONIVM.

Quantam non modo utilitatem, sed etiam necessitatem habeat assidua huius & præcepti explicatio, & officii admonitio, nos D. Iacobi monet auctoritas, illis verbis; Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est uir. & idem; Lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat: ecce quantus ignis quam magnam flammam incendit. & quæ sequuntur in eandem sententiam. Quibus duo monemur, primum latissime patere hoc linguae uitium: quod etiam illa Prophetæ sententia confirmatur; Omnis homo mendax: ut prope modum sit unum hoc peccatum, quod ad omnes homines pertinere uideatur. Alterum, inde proficisci mala innumerabilia; cum sæpe maledici homines culpa facultates, fama, uita, animæ salus amittatur, uel eius, qui læditur, quod contumelias patienter ferre non possit, sed eas impotenti animo persequatur; uel eius, qui lædit, quod prauo pudore, & falsa cuiusdā existimationis opinione deteritus, adduci nō possit, ut illi, qui offensus sit, satisfaciat. Quare hoc loco monendi fideles erunt, ut quātas possunt maximas Deo gratias agant de hoc salutari præcepto non dicendi falsi testimonii; quo nō solum ipsi aliis iniuriā facere uetāmur, sed etiam hac obedientia ab aliorum iniuria prohibemur. Verum hoc præcepto eadem ratione, & uia progrediendum est, quā in ceteris progressi sumus, ut uidelicet animaduertantur in eo duæ leges; altera prohibens, ne falsum dicatur testimonium; iubens altera, ut, simulatione, fallaciisque sublati, dicta, & facta nostra simplici ueritate metiamur. Cuius officij Apostolus Ephesios illis uerbis admonuit: Veritatem facientes in charitate, crescāmus in illo per omnia. Sed prior huius præcepti pars habet hanc rationem, ut, quamuis nomine falsi testimonii significetur quidquid in bonam, uel in malam partem de altero constanter dicatur, siue in iudicio, siue extra iudiciū, tamen præcipue prohibeatur illud testimonium, quod in iudicio, falso dicitur a iurato: iurat enim per Deum testis, quod ita testificantis, & diuinum nomen interponētis oratio plurimū fidei habet, & ponderis: itaque, quia periculosū est hoc testimonium, ideo præcipue prohibetur: iuratos enim testes, nisi exceptionibus legitimis excludantur, aut eorum sit aperta improbitas, atque peruersitas, ne iudex quidem ipse potest reicere, præsertim cum extet iussū diuinæ legis, ut in ore duorum, uel trium stet omne uerbum.

Deuter. 19.
Matth. 18.

Sed

Sed ut præceptum fideles plane intelligant, docendi erunt, quid significet hoc; PROXIMI; uocabulum, in quem falsum testimonium dicere minime licet. Est autem proximus, ut ex Christi domini doctrina colligitur, quicūque eget opera nostra, siue ille propinquus sit, siue alienus, siue cinis, siue aduena, siue amicus, siue inimicus. nefas enim est existimare, contra hostes licere falsum aliquid dicere pro testimonio, quos iussu Dei, ac domini nostri diligere oporteat. quin etiam, quia sibi quisque quadam ratione proximus est, nemini fas est in se falsum testimonium dicere; quod qui committant, sibi ipsi notam inurentes ignominia, ac turpitudinis, & se ipsos, & Ecclesiam lædunt, cuius sunt membra: quo modo etiam, qui sibi mortem consciscunt, nocent ciuitati: ita enim est apud sanctum Augustinum; Nec recte intelligentibus poterat uideri, non esse prohibitum, ut aduersus seipsum quisquā falsus testis assisteret, eo quod in præcepto additum fuit, Contra proximum tuum. Sed non ideo, si aduersus se ipsum quisque falsum testimonium dixerit, ab hoc crimine se putet alienum, quando regulam diligendi proximi, a semet ipso dilector accepit. Verum, quia prohibemur proximum lædere falso testimonio, nemo propterea contrarium permitti nobis arbitretur, ut peierando liceat conciliare ei, qui nobiscum natura, ac religione coniunctus sit, aliquid utilitatis, aut commodi. Nemini enim mendacio, & uanitate, multo minus periurio studendum est. Quare sanctus Augustinus de mendacio ad Crescentium docet ex Apostoli sententia, mendacium in falsis testimoniis numerandū esse; etiam si in cuiusquam falsa laude dicatur. Nam locum illum tractās, Inuenimur autē & falsi testes Dei, si testimonium diximus aduersus Deum, quod suscitauerit Christum, quem non suscitauit, si mortui nō resurgunt; Falsum, inquit, testimonium uocat Apostolus, si quis de Christo, & quod ad eius laudem uidetur pertinere, mentiatur. Sæpiissime uero etiam contingit, ut, qui alteri fauet, obicit alteri, certe errandi causa affertur iudici, qui interdum falsis testibus adductus, contra ius secundum iniuriam statuit, & iudicare cogitur. Non numquā etiā fit, ut, qui ob falsum alicuius testimoniū causam iudicio uicerit, idque impune tulerit, exultans iniqua uictoria, assuescat corrumpere, & adhibere falsos testes, quorum opera sperat se posse ad id, quod cumq. concupierit, peruenire. Est uero id, & ipsi testi grauissimum, qui & ab eo, quem iureiurando subleuarit, & adiuuerit, falsus, & periurus agnoscitur: & ipse, quod ei e sententia succedit scelus, quotidie maiorem exercitationē, & consuetudinē capit impietatis & audaciæ.

Luc. 10.

S. August.

S. August.

1. ad Cor. 15

Utigitur testium uanitas, mendacia, & periuria prohibentur; sic & acculatorum, & reorum, & patronorum, cognitorum, & procuratorum, aduocatorum, & omnium denique, qui iudicia constituunt. Postremo uetat Deus omne testimonium non modo in iudicio, sed etiam extra iudicium, quod alteri incommodum, aut detrimentum possit afferre. Est enim in *Leuit. 19.* quo loco hæc præcepta iterantur, his uerbis: Non facietis furtū, non mētiemini, nec decipiet unusquisq. proximū suum: ut nemini dubiū esse possit, quin a Deo omne mendacium hoc præcepto eiectum cōdēnetur. quod apertissime testatur *Psal. 5.* Dauid in hunc modum: Perdes omnes, qui loquuntur mendacium.

Detractionis uitium quam detestabile. Prohibetur autem hoc præcepto non modo falsum testimonium, sed detestabilis etiam libido, & cōsuetudo detrahendi alteri: qua ex peste, incredibile est, quam multa, & quam grauiā & incommoda, et mala nascantur. Hoc uitium maledice, & cōtumeliose dicendi occulte in alterum, passim improbat diuinā litterā. Cum hoc, inquit *Psal. 99.* Dauid, non edebam. & *Iacob. 4.* S. Iacobus: Nolite detrahēre alterutrum, fratres mei. Nec uero præcepta solum sacræ litteræ, sed etiam exēpla suppeditant, quibus sceleris magnitudo declaratur. nam & *Est. 13.* Aman, confectis criminibus, adeo incendit in Iudæos Assuerum, ut is omnes eius gentis homines imperarit occidi. Referta est huiusmodi exemplis sacra historia; quorum commemoratione, sacerdotes operam dabūt, ut fideles a rei improbitate deterreant. Ut autem peccati huius uis, quo de altero detrahitur, omnino perspiciatur, sciendum est, non tantum adhibēda calumnia offendi hominum existimationem, sed & augendis, amplificandisque criminibus; & si quid occultius ab aliquo commissum sit, quod ubi rescitum fuerit, graue, aut turpe sit ad famam, eam rem, qui, ubi, quando, quibus non necesse sit, peruulgarit, is obtrektor, & maledicus iure dicitur. Verum totius obtrektionis nulla capitalior est, quam eorū, qui catholicæ doctrinæ eiusque prædicatōribus obtrektant. In simili culpa sunt, qui malarū doctrinarum, & errorū magistros extollūt laudibus. Nec uero ab horum hominum numero, & culpa seiunguntur, qui detrahētibus, & maledicentibus hominibus patefacientes aures, nō reprehendūt obtrektatores, sed illis libenter assentiūtur. Detrahēre. n. uel detrahentē audire, scribunt *S. Hiero.* S. Hieronymus, & Bernardus, utrum dānabilis sit, nō facile constat. non. n. essent, qui detraherēt, si nō adessent, qui detrahentes audirent. In eodē genere sunt, qui suis artificijs distrahūt homines, & inter se cōmittūt, magnopereq. serendis discordijs delectātur; ut summas cōiunctionēs, ac societates fictis sermonibus dirimentes,

mentes, amicissimos uiros ad immortales inimicitias, & ad arma cōpellant. Hanc pestem sic detestatur Dominus: Non eris criminator, neque susurro in populo. Tales erant multi ex cōsiliariis Saulis, qui eius uoluntatē a Dauide alienare, & in illū, regem incitare conabantur. Peccant denique in hanc partem bladi homines, & assentatores, qui blanditiis, & simulatis laudibus influunt in aures, & in animos eorum, quorum gratiam, pecuniam, & honores aucupantur, dicens, ut est apud Prophetam, Malum bonum; & bonū malum. quos ut arceamus, & pellamus a consuetudine nostra, monuit nos Dauid illa oratione: Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Quamquam enim isti proximo minime maledicunt, tamen ei maxime nocent, qui uel laudandis eius peccatis, afferunt ipsi causam perseuerandi in uitiis, quamdiu uixerit. Et quidem in hoc genere illa est assentatio deterior, quæ ad proximi calamitatem; & perniciem adhibetur. sic Saul, cum Dauidem furori, & ferro Philistarum obiiicere cuperet, ut occideretur, ei blandiebatur illis uerbis, Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi uxorem: tantummodo esto uir fortis, & præliare bella Domini. sic Iudæi insidiosa oratione. Christum dominū sunt affati; Magister, scimus, quia uerax es, & uiam Dei in ueritate doces. Longe autem perniciosior oratio est amicorum, affinium, & cognatorum, qua ad eos interdum utuntur assentatorie, qui morisifero morbo affecti, iam sint extremo spiritu; dum assentiant pulchrum esse tum ei a morte periculum; dum lætum, & hilarem esse iubent, eumque a peccatorum confessione, tamquam a tristissima cogitatione, deterrent; dum denique eius animum auerunt ab omni cura, & meditatione extremorum periculorum, in quibus maxime uersatur. Quare fugiendum est omne mendaciorum genus, sed illud in primis, quo graui damno quisquam affici possit. Plenisimum uero impietatis est mendacium, cum quis in religionem, uel de religione mentitur. Sed illis etiam maledictis, & probis grauitè offenditur Deus, quæ committuntur libellis, quos famulos uocant, & aliis huius generis contumeliis. Præterea ioco, uel officii causa fallere mendacio, ut si nemo in illo uel damnum, uel lucrum fecerit, tamē omnino indignum est: ita enim nos Apostolus admonet: Depponentes mendacium, loquimini ueritatem. Nam in eo. est ad frequens, grauiusq. mendacium, magna procliuitas, & ex iocosis mendaciis capiunt homines mentendi consuetudinem, unde ueniūt in opinionē, non esse ueraces. quamobrem, ut fidē faciat eorum oratio,

Leuit. 19.

Isa. 5.

Psalm. 140.

1. Reg. 18.

1. Reg. 18.

1. Reg. 18.

Matt. 27.

Marc. 17.

1. Reg. 18.

1. Reg. 18.

Ad Eph. 4.

neceſſe habent iurare perpetuo. Poſtremo, priore parte huius præcepti ſimulatio repudiatur; nec modo quæ ſimulate dicuntur, ſed quæ ita ſunt, cum ſcelere coniuncta ſunt: tam enim uerba, quam facta, notæ, ac ſigna quædam ſunt eorum, quæ ſunt in animo cuiuſque, ob eamque cauſam Dominus ſæpe phariſeos arguens, hypocritas appellat. Et hæc de priore præcepti legē, quæ ad uetandum ſpectat.

*De iuſtitia
unicuique in-
uiolabiliter
miniſtranda.
ad Rom. 14.*

Act. 7.

Act. 16.

Deuter. 1.

Ioſu. 7.

S. Auguſt.

Nunc explicemus, quid in altera iubeat Dominus. Perſinet autē hæc præcepti uis, & ratio ad id, ut iuſte, & ex legibus forenſia iudicia exerceantur, neue occupent homines, & uſurpent iudicia. Non enim fas eſſe alienum ſeruum iudicare, ut ſcribit Apoſtolus: ne re, & cauſa incognita, ſententiam ferant. quo in uitio fuit ſacerdotum, & ſcribarum coſilium, qui de ſancto Stephano iudicarunt. quod item peccatum fuit magiſtratus Philippenſium: de quibus inquit Apoſtolus; Cæſos nos publice indemnatos, homines Romanos, miſerunt in carcerem, & nunc occulte nos eiiciunt. Ne cōdemnent innocentes, aut nocentes abſoluant, ne pretio, aut gratia, ne odio, aut amore moueantur. Sic enim Moſes ſeniores admonet, quos populi iudices conſtituerat. Quod iuſtum eſt, iudicate, ſiue cuius ſit ille, ſiue peregrinus: nulla erit diſtantia perſonarum: ita paruum audietis, ut magnum; nec accipietis cuiuſquam perſonam, quia Dei iudicium eſt. De reis autem, & ſontibus, uult eos Deus uerum conſiteri, cum ex iudicii formula interrogantur. eſt enim teſtimonium, ac prædicationis quædam, illa cōfeſſio laudis, & gloriæ Dei ex ipſius loſue ſententia; qui Achan ad ueri cōfeſſionem adhortatus inquit: Filij mei da gloriam domino Deo Iſrael. Sed quoniam hoc præceptum teſtes poſitiſimum attingit, de hiſ etiam a Parocho diligenter agendum erit. nam præcepti uis ea eſt, ut non ſolum prohibeat falſum teſtimonium, ſed uerum etiā dici imperet. Eſt enim in humanis rebus maximus uſus ueri teſtimonij; quod ſunt innumerabiles res, quas a nobis ignorari neceſſe ſit, niſi eas ex teſtium fide cognoscamus. Quare nihil tam neceſſarium eſt, quam teſtimoniorum ueritas in iis rebus, quas nec ipſi ſcimus, neque tamen licet ignorare. De quo extat illa ſancti Auguſtini ſententia: Qui ueritatem occultat, & qui prodit mendacium, uterque reus eſt; ille, quia prodeſſe non uult; hic, quia nocere deſiderat. Licet uero interdum uerum tacere, ſed extra iudicium. nam in iudicio, ubi teſtis legitime interrogatur a iudice, uera omnino præſentanda ſunt. Quo loco cauendum tamen eſt teſtibus, ne ſuæ memorie nimium confiſi, quod exploratum non habent, id pro certo affirmant. Reliqui ſunt patroni cauſarum, & aduocati, actores

deinceps,

deinceps, & petitores. Illi igitur opera, ac patrocinio suo non deerunt necessariis hominum temporibus, & egentibus benigne subuenient: tum iniustas causas defendendas non suscipient, neque calumnias lites protrahent, nec alent auaritia. Quod ad mercedem attingit laboris, & operæ suæ, illa iure, & æquo metiantur. Petitores uero, & accusatores monendi sunt, ne cuiquam amore, aut odio, aut cupiditate aliqua adducti periculū iniquis criminationibus creent. Iustum hoc denique diuinitus descriptum est piis omnibus, ut in congressibus, & colloquiis uere semper, & ex animo loquantur; nihil dicant, quod alterius existimationi possit officere, ne de illis quidem, a quibus lædi se, & exagitari intelligunt; cum illud proprium habere debeant, sibi cum illis eam necessitudinem, & societatem intercedere, ut membra sint eiusdem corporis. Ne autem libentius hoc mendacii uitiū caueant fideles, proponet eis Parochus summam huius sceleris miseriam, ac turpitudinem. Nam in sacris litteris, mendacii pater dæmon dicitur: quod enim dæmon in ueritate non stetit, mendax est, & mendacii parens. Adiungit ad eiciendum tantum flagitium, ea mala, quæ mendacium consequuntur: et quoniam sunt innumerabilia: fontes, & capita incommodorum, & calamitatum commonstrabit: ac primum, in quātam cadat Dei offensionem, quantumue eius odium incurrat homo uanus, & mendax, Salomonis auctoritate declarabit eo loco; Sex sunt, quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius, oculos sublines, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes ueloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem; & quæ sequuntur. Quis igitur ei præstet incolumitatem, qui in insigni odio sit apud Deum, quo minus grauissimis afficiatur suppliciis? Deinde quid impurius, aut foedius, ut sanctus inquit Iacobus, quam in eadem lingua, qua benedicimus Deum, & Patrem, maledicere homines; qui ad imaginem, & similitudinem Dei facti sunt; ita ut fons de eodem foramine emanet dulcem, & amaram aquam? Quæ enim lingua prius laudem, & gloriam Deo tribuebat, postea, quātum in ea est, cum ignominia afficit, ac dedecore, mentiendo. quare fit, ut a celestis beatitudinis possessione mendaces excludantur. Cum enim in hunc modum quæreret a Deo Dauid, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? respondit spiritus sanctus; Qui loquitur ueritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua. Maximum uero etiam illud in mendacio incommodum est, quod fere est insaniabilis animi

Ioh. 8.

Eccl. 10. 11.

Prouer. 6.

Eccl. 10. 11.

Iacob. 3.

Psal. 14.

moribus. Cum enim peccatum, quod inferendo falso crimine, aut
 proximi famæ, & existimationi obrectando, commissum sit, non
 remittatur, nisi calumniator ei, quem criminatus fuerit, satisficiat
 iniuriarum; id autem difficile fiat ab hominibus, primo, ut antea mo-
 nuimus, pudore, & inani quâdâ dignitatis opinione deterritis: qui
 in eo peccato sit, hunc abdictum esse æternis inferorum pœnis, du-
 bitare non possumus. neque enim quisquam speret, se calumpniarû,
 uel obrectationis ueniam consequi posse, nisi prius ei satisficiat, de
 cuius dignitate, & famâ, aut publice in iudicio, aut etiâ in priuatis,
 & familiaribus congressibus aliquid detraxerit. Præterea, latissime
 patet hoc detrimentum, & in ceteros diffunditur, quâ uanitate, &
 mendaciô fides, ac ueritas tolluntur, arctissima uincula societatis hu-
 manæ: quibus sublati, sequitur summa uitæ confusio, ut homines
 nihil a dæmonibus differre uideantur. Docebit porro, uitâdam esse
 loquacitatem Parochus: cuius uitatione, & reliqua peccata fugiun-
 tur, & est magna cautio mendacii: a quo uitio loquaces sibi haud fa-
 cile tēperare possunt. Postremo iis illum errorem eripiet Parochus,
 qui se in uanitate orationis excusant, & mendacium, prudentium
 exemplo defendunt: quorum esse aiunt, mentiri in tempore. Dicit
 ad Rom. 2. id, quod uerissimum est, prudentiam carnis, mortem esse. Horta-
 bitur auditores, ut in difficultatibus, & angustiis Deo confidant,
 neque ad artificium mentiendi confugiant: nam illi, qui utuntur
 perugio, facile declarant, se sua magis niti prudentia, quam in Dei
 prouidentia spem ponere. Qui causam sui mendacii conferunt in
 eos, a quibus sunt mendacio decepti, hi docendi sunt, non licere
 hominibus seipso ulcisci, neque malum malo compensandum esse,
 ad Rom. 12. sed potius uincendum in bono malum: quod si etiam fas esset, hanc
 referre gratiam, nemini tamen utile, se suo ulcisci detrimento, esse
 autem id grauissimum detrimentum, quod mendaciô dicendo fa-
 cimus. Iis, qui afferunt humanæ naturæ imbecillitatem, & fragili-
 tatem, tradendum erit hoc officii præceptum, ut diuinum auxilium
 implorent, nec infirmitati humanitatis obtemperent. Qui consue-
 tudinem opponunt, admonendi sunt, si mentiri assueuerunt, ut
 dent operam, ut contrariam consuetudinem capiant uere loquedi,
 præsertim cum, qui usu, & consuetudine peccant, grauius delin-
 quant, quam ceteri. Et quoniam non desunt, qui se regant excusa-
 tione ceterorum hominum, quos passim mentiri, & peccare cōten-
 dunt, hac ratione illi ab eâ opinione deducendi sunt, non esse imi-
 tandos malos, sed reprehendendos, & corrigendos: cum autem ipsi
 audiamus
 mentimur,

mentimur, minus auctoritatis in reprehensione, & correctione alterius nostram habere orationem. Alios se ita defendentes, quod uera dicendo, sæpe incómodo sint affecti, sic refellent sacerdotes, esse illam accusationem, non defensionem; cum sit officium Christiani hominis, quamuis potius facere iacturam, quam mentiri. Restant duo genera eorum, qui se in mendacio excusent; alteri, qui dicant, se ioci causa mentiri; alteri se idem facere utilitatis gratia, quippe qui bene nec emerent, nec uenderent, nisi mendacium adhiberent, utrosq. a suo errore Parochi auertere debebunt. Ac superiores quidem illos a uitio abducent, & docendo quantum eo in genere peccandi consuetudinem augeat usus mentiendi, & illud inculcando, omnis otiosi uerbi reddendam esse rationem. Proximos autem hos acerbius etiam obiurgabunt; quorum in excusatione grauior insit illorum ipsorum accusatio, qui præferant, se minime illis Dei uerbis fidem, & auctoritatem tribuere; Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur uobis. Matth. 12.

NON CONCUPISCES DOMVM PROXIMI TVI: NEC DESIDERABIS VXOREM EIVS, NON SERVVM, NON ANCELLAM, NON BOVEM, NON ASINVM, NEC OMNIA QUÆ ILLIVS SVNT.

In his duobus præceptis, quæ postremo loco tradita sunt, illud in primis sciendum est, rationem fere cõstitui, qua cetera præcepta seruentur. Nam quod his uerbis præscriptum est, eo spectat, ut, si quis studet superiora legis iussa seruare, hoc maxime faciat, ne concupiscat: quoniam qui non concupiscet, suis contentus, aliena non appetet, aliorum commodis gaudebit, Deo immortalis gloriæ tribuet, gratias eidem maximas ager, Sabbathū colet, id est quiete perpetua fructur, maioresque uenerabitur: neminem denique neque re, neque uerbis, neque ullo alio modo lædet. Nam stirps, ac semen malorum omnium est praua concupiscentia; qua qui incensi sunt, præcipientes feruntur in omne flagitiorum, & scelerum genus. His animaduersis, & Parochus in iis, quæ sequuntur, tradendis diligentior, & fideles ad audiendum erunt attentiores. Sed quamquam hæc duo præcepta coniunxerimus, propterea quod, cum non dissimile sit eorum argumentum, eandem docendi uiam habent, Parochus tamen & cohortando, & monendo poterit communiter, uel separatim, ut commodius sibi uidebitur, ea tractare: sin autem Decalogi interpretandi munus susceperit, demonstrabit, quæ sit horum duorum præceptorum dissimilitudo, quidue una concupiscentia ab altera differat, quam

D. August. quam differētiā libro quæstionum in Exodum D. Augustinus declarat. Nam ex iis altera solum spectat, quid utile sit, quid fructuosum: alteri propōitæ sunt libidines, & uoluptates. Si quis igitur fundum, aut domum concupiscit; is lucrum potius, & quod utile est, confectatur, quam uoluptatem: si uero alienā uxorem appetit, non utilitatis, sed uoluptatis cupiditate ardet. Verum horum præceptorum duplex fuit necessitas, altera, ut sexti, septimique præcepti sentētia explicaretur: nam etsi quodam naturæ lumine intellectum est, alienæ uxoris potiundæ cupiditatem prohiberi, uetito adulterio; nam si concupiscere liceret, fas item esset potiri: tamen plerique ex Iudæis, peccato obcæcati, in eam opinionem adduci non poterant; ut crederent, id a Deo prohibitum esse: immo uero, lata, & cognita hac Dei lege, multi, qui se legis esse interpretes profitebantur, in eo errore uersati sunt: id quod animaduertere licet ex illo Domini sermone apud sanctum Matthæum; Audistis, quia dictum est antiquis; Non mœchaberis: ego autem dico uobis: & quæ sequuntur. Altera est horum præceptorum necessitas, quod aliqua distincte, explicatæque uentantur, quæ sexto, & septimo explicatæ non prohibebantur. nam, exempli causa, septimum præceptum prohibuit, ne quis iniuste concupiscat aliena, aut eripere conetur. hoc autem uetat, ne ullo modo quis concupiscat, etsi iure, legeque assequi id possit, ex cuius ademptione proximo damnum importari uideat. Sed illud in primis, ante quam ad præcepti explicationē ueniamus, fideles docēdi erunt; nos hac legē nō ad id solum institui, ut cupiditates nostras cohibeamus: sed etiam Dei erga nos pietatem, quæ immensa est, cognoscamus. nam cum superioribus legis præceptis nos quibusdam quasi præsidiis munisset, ne quis nos ipsos, aut nostra uiolaret; hoc adiuncto præcepto, illud maxime prouidere uoluit, ne appetitionibus nostris nos ipsi læderemus: quod facile futurum fuit, si omnia cupere, atque optare liberū nobis, atque integrum esset. hac igitur non concupiscēdi lege præscripta; illud a Deo prouisum est, ut cupiditatum aculei, quibus ad perniciofa quæque incitari solemus, huius legis uī quodam modo excussi, nos minus urgeant; maiusque propterea temporis spatium nos molesta illa cupiditatum sollicitudine liberati, ad ea præstanda pietatis, & religionis officia habeamus, quæ ipsi Deo multa; maximaque debemus. Neque id solum hæc lex nos docet, uerum etiam illud ostendit, legem Dei eiusmodi esse, quæ non externis solum munerum functionibus, sed etiam intimo animi sensu seruanda sit: hocque inter diuinas, & humanas leges interest, quod

hæ rebus

hæ rebus tantum externis cõtentæ sunt; illæ uero, quoniã animum Deus intuetur, ipsius animi puram, sinceramque castitatem, atque integritatem requirunt. Est igitur diuina lex, quasi speculum quoddam, in quo naturæ nostræ uitia intueimur. quamobrem dixit Apostolus; Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret; Non concupisces; cum enim concupiscentia, idest peccati fomes, qui ex peccato originem habuit, perpetuo nobis infixus inhæreat; ex hoc agnosceamus, in peccato nos nasci: quapropter supplices ad eum confugimus, qui solus potest peccati sordes eluere. Habent autem hæc singula præcepta illud cum ceteris commune, ut partim aliquid uerent, partim iubeant. Quod ad prohibendi uim attinet; ne quis forte arbitretur, concupiscentiam illam, quæ uitio caret, aliquo modo uitium esse, ut concupiscere spiritum aduersus carnem, uel expetere iustificationes Dei in omni tempore, id quod Dauid summopere cupiebat; Parochus doceat, quæ concupiscentia illa sit, quam huius legis præscripto fugere oporteat. Quare sciendum est, concupiscentiam esse commotionem quandam, ac uim animi, quæ impulsit homines, quas non habent, res iucundas appetunt. & quemadmodum reliqui animi nostri motus non perpetuo mali sunt: ita hæc concupiscendi uis non semper in uitio est ponenda, neque enim propterea malum est, si cibum, aut si potum appetimus; aut cum frigemus, si calefcere; aut contra, cum calemus, si frigescere cupimus. & quidẽ recta hæc concupiscendi uis, Deo auctore, nobis a natura insita est: sed primorum parentum nostrorum peccato factum est, ut illa naturæ fines transiliens, usque adeo deprauata sit, ut ad ea concupiscenda sæpe incitetur, quæ spiritui, ac rationi repugnant. Quin etiam hæc uis, si moderata est, suisque finibus continetur, sæpe etiam non mediocres utilitates præbet: nam illud primum efficit, ut assiduè precibus Deum oremus; supplicesque ab eo petamus, quæ maxime cupimus. oratio enim cupiditatis nostræ interpret est: quod si recta hæc concupiscendi uis abesset, non tam multæ preces essent in Ecclesia Dei. Efficit præterea, ut chariora sint nobis Dei munera: quo enim uehementiori aliquis rei cupiditate flagramus, eo charior illa nobis res est, atque iucundior, cum eam adepti sumus: tum uero delectatio ipsa, quam ex re concupita sentimus; facit, ut maiore pietate gratias Deo agamus. itaque, si concupiscere aliquando licet, fateamur necesse est, non omnem concupiscendi uim prohibitam esse. & quamquam D. Paulus concupiscentiam peccatum esse dixit; id in eam tamen sententiã accipiendum est, in quam Moyses locutus est, cuius ille testimoniũ

ad Rom. 7.

ad Gal. 5.

Psalm. 118.

ad Rom. 7.

affert

- Exod. 20.* affert id, quod ipsius Apostoli oratio declarat. nam illam carnis concupiscentiam uocat in epistola ad Galatas: Spiritu, inquit, ambulante, & desideria carnis non perficietis. Naturalis igitur illa cupiditatis uis, & moderata, quæ fines suos non egreditur, non uetatur, multoque minus spiritualis illa rectæ mentis cupiditas, quæ ad eorum appetitionem incitatur, quæ carni repugnant. ad hanc ipsam enim sacrae litteræ nos adhortantur: Concupiscite sermones meos. & Tran-
- Sap. 6.*
Eccle. 24. site ad me omnes, qui concupiscitis me. Itaque hoc interdicto non ipsa concupiscendi uis, quæ tum ad bonum, tum ad malum uti licet, sed usus prauæ cupiditatis, quæ carnis concupiscentia, & peccati fomes uocatur, ac, si animi assensionem adiunctam habeat, semper in uitiiis numeranda est, omnino prohibetur. Ergo ea tantum concupiscendi libido uetita est, quam carnis concupiscentiam uocat Apostolus.
- Ad Gal. 5.* illi scilicet concupiscendi motus, qui nullum rationis modum habent, neque finibus a Deo constitutis continentur. Hæc cupiditas damnata est, uel quia malum appetit, ueluti adulteria, ebrietates, homicidia, & alia eiusmodi nefaria scelera, de quibus ita Apostolus,
- 1. ad Cor. 10.* Non sumus, inquit, concupiscentes malorum, quemadmodum & illi concupierunt; uel quia, etsi res natura sua malæ non sunt, causa tamen aliunde extat, quare illas concupiscere nefas sit. quo in genere sunt ea, quæ ne possideamus, Deus, aut Ecclesia prohibet: non enim ea nobis appetere licet, quæ possidere omnino nefas sit, qualia olim in ueteri lege fuerunt, aurum, & argenteum, ex quibus idola conflata erant, quæ, Dominus in Deuteronomio uetuit, ne quis concupisceret. Ob eam præterea causam hæc cupiditas uitiosa prohibetur, quoniam, quæ appetuntur, aliena sunt, ut domus, seruus, ancilla, ager, uxor, bos, asinus, & alia multa; quæ cum aliena sint, ea concupiscere uetat diuina lex. rerumque eiusmodi cupiditas nefaria est, & in peccatis grauissimis numeratur, cum illis concupiscendis animi præbatur assensus. nam tum peccatum natura existit, cum post malarum cupiditatum impulsus animus rebus prauis delectatur, atque his uel assentitur, uel non repugnat: id quod D. Iacobus, cum peccati originem, & progressionem ostendit, illis uerbis docet, Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus, & illeceus: deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum; peccatum uero, cum consummatum fuerit, generat mortem. Cum igitur lege ita caueatur; Non concupisces; hæc uerba ad eum sensum referuntur, ut nostras cupiditates a rebus alienis cohibeamus. alienarum enim rerum cupiditatis sitis immensa est, atque insinuita, neque umquam
- satiatur,

fatiatur, ut scriptum est, Auarus non implebitur pecunia: de quo ita est apud Isaiam: Væ, qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis. sed ex singularum uocum explicatione facilius intelligetur huius peccati scditas, & magnitudo. Quare Parochus docebit, domus uocabulo non locum modo, quem incolimus, sed uniuersam hereditatem significari, ut ex diuinorum scriptorum usu, cõsuetudineque cognoscitur. In Exodo scriptum est; Obstericibus a Domino domus esse ædificatas. sententia eo spectat, ut illarum facultates ab eo auctas esse, atque amplificatas interpretemur. Ex hac igitur interpretatione animaduertimus, hac præcepti lege uetiturum nobis esse, ne diuitias auide expetamus, neque alienis opibus, potentia, nobilitati inuideamus, sed statu nostro, qualisqualis ille sit, siue humilis, siue excelsus, contenti simus. alienæ deinde gloriæ appetitionem ueritã esse, intelligere debemus. nam hoc item ad domum pertinet. Quod uero sequitur, Nec bouem, nõ asinum; id ostendit non solum, quæ magna sunt, ut domus, nobilitas, & gloria, ea cum aliena sint, concupiscere nobis non licere, sed etiam parua, qualia illa sint, siue animata, siue inanimata. Sequitur deinceps; Neque seruum. quod intelligendum est tam de captiuis, quam de reliquo genere seruorum; quos, ut cetera alterius bona, concupiscere non debemus. liberos uero homines, qui uoluntate seruiunt, uel mercede conducti, uel amore, obseruantiaque impulsii, nullo modo neque uerbis, neque spe, neque pollicitationibus, neque præmiis neque corumpere, aut sollicitare debet, ut eos deserant, quibus se ipsi sponte addixerunt; immo uero, si ante id tempus, quo se in illorum famulatu fore promiserant, ab illis recesserint, huius præcepti auctoritate admonendi sunt, ut ad eos ipsos omnino reuertantur. Quod autem in præcepto mentio sit proximi, id eo pertinet, ut hominum uitium demonstretur, qui uicinos agros, aut proximas domos, aut aliam rem eiusmodi, quæ secum continens sit, appetere solent. Vicinitas enim, quæ in parte amicitia ponitur, ab amore ad odium cupiditatis uisio traducitur. Hoc uero præceptum ij minime uiolant, qui res, quas proximi uenales habent, emere de illis cupiunt, aut iusto pretio emunt. ij enim non modo proximum non lædunt, sed ualde adiuuant, cum ei pecunia maiori commodo, usuique futura sit, quam res illæ, quas ipse uenditat. Hanc de re aliena non concupiscenda legem altera sequitur, quæ prohibet, ne alienam concupiscamus uxorem. qua lege concupiscendi libido non ea quidem tantum prohibita censetur, qua adulter alterius uxorem appetit, sed etiam,

Ecclē 5.5.

Isa. 5.

Exod. 50.

qua affectus aliquis alterius uxorem in matrimonium ducere concupiscit. eo enim tempore, cum repudii permittebatur libellus, illud facile euenire poterat, ut quæ ab uno repudiata esset, eam alter uxor acciperet. at hoc Dominus uetuit; ne aut mariti ad uxores relinquendas sollicitaretur; aut uxores maritis difficiles se, ac morosas ita præberent, ut eam ob causam quædam quasi necessitas uiris imponeretur illas repudiandi. nunc uero grauius est peccatum, cum mulierem, etiam si a uiro repudiata sit, alteri in matrimonium ducere non liceat, nisi marito mortuo. itaque qui alterius uxorem concupiscet, facile ex una in aliam incidet cupiditatem: aut enim illius uirum mori, aut adulterium admittere cupiet. atque hoc idem de ijs mulieribus dicitur, quæ alteri desponsatæ sunt. neque enim has item concupiscere licet, cum ij, qui hæc pacta rescindere student, uiolēt sanctissimum fidei scædus. & quemadmodum, quæ alteri nupta est, eā concupiscere omnino nefas est: sic, quæ ad Dei cultum, religionemque est consecrata, nullo pacto licet illam uxorem appetere. Si uero quis mulierem, quæ nupta est, cum eā innuptam esse opinetur, uxorē sibi dari concupiscit, neque, si in matrimonium alii collocatam intelligeret, eam nuptam sibi dari cuperet, id quod Pharaoni, & Abimelech cōtingisse legimus, qui Saram in matrimonio habere concupierunt, cum eam minime nuptā, Abrahæq. sororem, non uxorē arbitrarentur; ille certe, qui eo animo est, eiusmodi præcepti legem uiolare non uidetur.

Gen. 12. 20.

*Remedia aduersus noxi-
as concupiscentias.*

Sed ut Parochus remedia patefaciat, quæ ad tollendum hoc cupiditatis uitium accommodata sunt, explicare alterā præcepti rationem debet; quæ in eo consistit, ut, si diuitiæ affluant, cor non apponamus, easque pietatis, & diuinarum rerum studio abijcere parati simus, & in subleuandas pauperum miseras libenter pecuniā erogemus; si desint facultates, egestatem æquo, & hilari animo feramus. & quidem si rebus nostris dandis liberalitate utemur, rerum alienarū cupiditates restringemus. De paupertatis autem laudibus, diuitiarūq. despiciētiā, in sacris litteris, & apud sanctos Patres facile erit Parocho multa colligere, & fideli populo tradere. Hac item lege præcipitur, ut ardenti studio, summaque cupiditate optemus id potissimum effici, non quod nos concupiscimus, sed quod Deus uult, quemadmodum Domini oratione exponitur. Voluntas autem Dei in eo maxime est, ut nos singulari quodā modo sancti efficiamur, animūque nostrū sincerū, atque ab omni labe purū, integrumque cōseruemus, & exerceamus nos in ijs mentis, ac spiritus officiis, quæ corporis repugnāt sensibus; horūq. edomitis appetitionibus, ratione, ac spiritu duce, rectū uitæ

Math. 6.

cursum

cursum teneamus; quia præterea sensus materiã cupiditatibus nostris, libidiniq. præbent, eorũ uim maxime reprimamus. Sed ad hunc cupiditatum ardorem restringendum, plurimum etiã hoc potest, si, quæ incõmoda ex illis accidunt, ea nobis ob oculos proponamus. primum uero illud incõmodum est, quod, quoniã eiusmodi cupiditatibus paremus, in anima nostra regnat summa peccati uis, ac potestas: quamobrem monuit Apostolus; Nõ regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis cõcupiscentiis eius. Nã quemadmodum, si cupiditatibus resistimus, peccati uires cõcident: ita, si iisdem succumbimus, Dominum a regno suo expellimus, & in eius locum peccatũ introducimus. Alterum præterea incõmodum est, quod ab hac concupiscendi ui, ueluti fonte quodã, omnia peccata manant, ut D. Iacobus docet. D. item Ioannes; Omne, inquit, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & cõcupiscentia oculorum, & superbia uitæ. Tertium incõmodum in eo est, quoniã rectum animi iudicium his cupiditatibus obscuratur. homines. n. iis cupiditatum tenebris obæcati, honesta, & præclara putat omnia, quæcumq. ipsi cõcupiscunt. Opprimitur præterea cõcupiscendi ui uerbum Dei, quod in animis nostris a magno illo agricola Deo insitum est. sic. n. apud D. Marcum scriptum est: Alii sunt, qui in spinis seminatur: hi sunt, qui uerbum audiunt, & ærumnæ sæculi, & deceptio diuitiarum, & circa reliqua cõcupiscentiæ introeuntes; suffocant uerbum, & sine fructu efficiunt. Iam uero, qui præ ceteris hoc cupiditatis uitio laborat, quosque properea Parochus ad colendum hoc præceptum diligentius cohortari debet, illi sunt, qui lusionibus nõ honestis delectantur, aut qui ludis immoderate abutuntur: mercatoresq. item, qui rerum penuriã, annuæque caritatem expetunt, atque id agere ferunt, ut alii præter ipsos sint, qui uendant, aut emat, quo carius uendere, aut uilius emere ipsi possint: qua in re item peccat, qui alios egere cupiunt, ut aut uedendo, aut emendo ipsi lucrentur. Peccant etiã milites, qui bellum expetunt, ut furari ipsis liceat: medici item, qui morbos desiderant: iuriconsulti, qui causarum, litiumq. uim, copiamq. concupiscunt: tum artifices, qui quæstus auidi, omnium, quæ ad uictum, cultumq. pertinent, penuriã exoptant, ut inde plurimum lucri faciant. In hoc præterea genere grauius ii peccant, qui alienæ laudis, gloriæque auidi, atque appetentes sunt, non sine aliqua famæ alterius obtreffatione, idque præfertim, si, qui illam appetunt, ignaui, nulliusque pretii homines sunt: fama enim, & gloria, uirtutis, atque industriæ, non ignauia, aut inertia, præmium est.

ad Rom. 6.

Iacob. 1.

1. Ioan. 2.

Mar. 4.

2. Tim. 3.

1. Tim. 6.

2. Tim. 3.

4. Reg. 1.

DE ORATIONE.

IN OFFICIO, & munere Pastoralis cumprimis necessaria est ad salutem fidelis populi, præceptio Christianæ precatationis; cuius uim, ac rationem multos necesse est ignorare, nisi pia, & fidei Pastoris diligentia tradita sit. Quamobrem præcipua Parochi cura uersari debet in eo, ut pii auditores intelligant, quid a Deo, & quo modo orandum sit. Omnes autem necessaria precatationis numeros continet diuina illa formula, quam Christus dominus apostolis, & per illos, eorumque successores, omnibus deinceps, qui Christianam religionem suscipiunt, notam esse uoluit. cuius uerba, atque sententias sic animo ac memoria comprehendere oportet, ut in promptu habeamus. Ut autem in hac orandi ratione suppeditet Parochis facultas instituendi fideles auditores, quæ magis opportuna uisa sunt, hic proposuimus, sumpta ab iis scriptoribus, quorum eo in genere doctrina, & copia maxime laudatur: nam reliqua, si opus fuerit, Pastores ex eisdem fontibus haurire poterunt.

DE NECESSITATE ORATIONIS.

- Primum igitur docendum est, quam sit oratio necessaria: cuius præceptum non solum cõsiliij causa traditum est, sed etiam necessarij iussu uim habet. quod a Christo domino declaratum est illis uerbis;
- LUC. 18.* Oportet semper orare. Hanc orandi necessitatem ipsa, etiam illo Dominicæ precatationis quasi præmio, ostendit Ecclesia; Præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere. Itaque cum esset necessaria precatio Christianis hominibus, & illud
- LUC. 11.* a discipulis ipse rogatus esset; Domine doce nos orare; præscripsit eis orandi formam Dei Filius, & spem attulit impetrationis eorum, quæ postulerent: & ipse documentum fuit præcationis, qua non
- LUC. 6.* solum utebatur assidue, sed etiam in ea pernoctabat: cuius deinde officij, iis, qui se ad Iesu Christi fidem contulissent, apostoli præcepta tradere non destiterunt. nam sancti & Petrus, & Ioannes, de ea diligentissime pios admonent: & eius rationis memor Apostolus pluribus locis Christianos hortatur ad salutarem orandi necessitatem. Præterea, tam multis indigemus bonis, & cõmodis, ad animum, & corpus tuendum necessariis, ut ad præcationem cõfugere oporteat, tamquã ad unam omnium optimã, & indigentiæ nostræ interpretem, & conciliatricem eorum, quibus egemus. Nam, cū nihil
- cuique

cuique debeat Deus, reliquum profecto est, ut quæ nobis opus sunt ab eo precibus expectamus; quas preces tamquam instrumentum necessarium nobis dedit id, quod optaremus, consequendū: præsertim, cum quadam esse constet, quæ nisi eius adiumento non liceat impetrare. Habent enim sacræ preces præstantem illam uirtutē, qua maxime dæmones eiiciuntur. Est enim quoddam dæmoniorū genus, quod non eiicitur nisi ieiunio, & oratione. Quare magnam sibi adimunt facultatem singularium donorum, qui hanc consuetudinem, exercitationemque non adhibent, pie ac diligenter orandi. petitione enim non solum honesta, sed etiam assidua opus est ad impetrandum, quod concupiscas. Nam, ut inquit S. Hieronymus, scriptum est, Omnipotenti datur, ergo si tibi non datur, ob id nō datur, quia non petis: petite ergo, & accipietis. *Matth. 17.*

DE UTILITATE ORATIONIS.

Habet autem hæc necessitas iucundissimam utilitatem, quæ fructus ex se edit uberrimos, quorum copiam sument Pastores a sacris scriptoribus, cum opus erit illos impetire fidei populō. nos ex ea copia aliquot elegimus, quos huic tempori accommodatos duximus. Primus autem fructus, quem inde capimus, est is, quod orātes Deo honorem habemus; siquidem est quoddam religionis argumētum oratio, quæ in diuinis litteris thymiāmathi comparatur: Dirigatur enim, inquit Propheta, oratio mea, sicut incensum in cōspectu tuo. Quare nos hac ratione Deo subiectos esse profiteamur, quem bonorum omnium auctorem agnoscimus, & prædicamus, in quem solū spectamus, quod unum incolumitatis, salutisquæ præsidium atque perfugium habemus. Huius fructus illis etiam uerbis admonemur, Inuoca me in die tribulationis, erua te, & honorificabis me. Sequitur fructus amplissimus, & iucundissimus orationis, cum a Deo preces audiuntur: est enim ex S. Augustini sententia, cæli clauis oratio. Nam ascendit, inquit precatio, & descendit Dei miseratio: licet alta sit terra, alium cælum, audit tamen Deus hominis linguam. Cuius orandi muneris tanta uis est, tanta utilitas, ut ea re cælestium donorum amplitudinem consequamur. Nam & impetramus nobis, ut ducem, & adiutorem adhibeat spiritum sanctum, & fidei asséquimur conseruationem, & incolumitatem, & uitationem poenarum, & diuinū patrociniū in tentationibus, & ex Diabolo uictoriā. omnino inest i precatōne singularis gaudiū cumulus. Quamobrē sic loquebatur Dominus; Petite, & accipietis, ut gaudiū uestrū sit plēnū. *Ioa. 16.*

Nec uero, quin huic petitioni præsto sit, & occurrat Dei benignitas, nullus relictus est dubitandi locus. quod multa comprobant diuinæ scripturæ testimonia; quæ, quia sunt in promptu, illa modo apud

Isa. 58. Isaia exempli causa attingemus: Tunc enim, inquit, inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, ecce adsum. & rursus; Eritque antequam clament, ego exaudiam: adhuc illis loquentibus ego audiam. exempla autem eorum, qui Deum exorauerunt, quia prope modum sunt & infinita, & posita ante oculos, omittimus. At interdum fit, ut quæ petimus, a Deo non impetremus. ita est: sed, cum maxime prospicit utilitati nostræ Deus, uel quod alia nobis maiora, & ampliora bona impertitur; uel quod nec necessarium nobis est, nec utile, quod petimus: immo uero fortasse superuacuum id futurum sit, si dederit, atque pestiferum. Quædam enim, inquit sanctus Augustinus, negat propitius Deus, quæ concedit iratus. Nonnumquam etiam fit, ut adeo remisse, ac negligenter oremus, ut ne ipsi quidem, quod dicimus, attendamus. Cum autem sit oratio, mentis ascensus ad Deum: si in orando animus, qui ad Deum referri debet, peregrinatur, nulloque studio nulla adhibita pietate, temere præcationis uerba funduntur, quo modo inanem huius orationis sonitum, Christianam præcationem esse dicemus? Quare minime mirum est, si Deus nostræ non obsequitur uoluntati; cum uel ipsi nolle id nos, quod petimus, pene probemus, nostræ negligentia & ignoratione præcationis; uel postulemus ea, quæ nobis sunt obfutura. Contra uero scienter, ac diligenter petentibus multo plus tribuitur, quam a Deo postulauerint. quod & Apostolus testatur in epistola ad Ephesios; & illa prodigi filij similitudine declaratur; qui præclare secum actum esse existimaturus fuit, si in loco mercenarii famuli eum habuisset pater. & si recte cogitantibus, non solum postulantis nobis cumulat gratiam suam Deus, non modo munerum copia, sed etiam celebritate tribuendi. quod ostendunt diuinæ litteræ, cum illa utuntur

Psal. 9. loquendi formula; Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. intimis enim, & tacitis egentium studiis, ne expectata quidem eorum uoce Deus occurrit. Accedit eo etiam ille fructus, quod orando animi uirtutes & exercemus, & augemus, maxime uero fidem. ut enim

ad Rom. 10. rite illi non orant, qui fidem Deo non habent: quo modo enim, inquit, inuocabunt, in quem non crediderunt? sic fideles, quo studiofius orant, eo maiorem, ac certiore fidem habent diuinæ curæ, & prouidentiae, quæ potissimum id requirit a nobis, ut ad se de ijs, quæ nobis opus sunt, referentes, omnia postulemus. Posset uero Deus

non

non petentibus, ne cogitantibus quidem, abunde nobis omnia dilargiri, quo modo & animantibus rationis expertibus cuncta suppeditat ad usus uitæ necessarios; sed beneficentissimus parens uult a filiis inuocari: uult nos quotidie rite petendo, petere fidentius: uult imperatis iis, quæ postulamus, in dies magis testificari, ac prædicare suam in nos ipsos benignitatem. Amplificatur etiam charitas: nam illum auctorem agnoscens omnium bonorum, utilitatumque nostrarum, quanta cum possumus maxima charitate amplectimur; & ut amâtes, colloquio, & congressu magis ad amorem incenduntur: sic pii homines, quo sæpius Deo facientes preces, & eius implorâtes benignitatem, quasi cum ipso colloquuntur, eo maiori in singulas preces affectu lætitia, ad eum amandum, & colendum incitantur ardentius. Propterea nos hac uti uult exercitatione precationis, ut flagrantem petendi studio, quod optamus, tantum ea assiduitate, & cupiditate proficiamus, ut digni simus, in quos illa cõferantur beneficia, quæ antea ieiunus, & angustus animus noster capere non poterat. Vult præterea nos id, quod est, intelligere, ac præ nobis ferre, si gratiæ cælestis auxilio deferamur, nostra opera nihil consequi posse, proptereaque toto animo ad orandum incumbere. Valêt autem maxime hæc tamquam orationis arma contra naturæ nostræ hostes acerrimos: inquit enim sanctus Hilarius: Aduersus diaboli, armaque eius, orationum nostrarum sonitu certandum est. Præclarum præterea illum orationis fructum assequimur, quod cum procliues simus ad malum, & ad libidinis uarios appetitus uitio infirmis ingenitæ, patitur, se nostris cogitationibus concipi, ut, dum illum oramus, & mereri eius contendimus munera, accipiamus innocentia uoluntatem, & ab omni labe, delictorum omnium amputatione purgemus. Postremo ex sancti Hieronymi sententia, iræ diuinæ resistit oratio. itaque sic ad Moysen locutus est Deus; *Exod. 32.*

me: cum quidem pœnas cum ab illo populo petere uolentem, precibus impediret: nihil enim est, quod æque Deum leniat iratum, aut etiam paratum ad plagas sceleratis inferendas, æque retardet, & reuocet a furore, ac preces piorum hominum.

DE PARTIBVS, ET GRADIBVS ORATIONIS.

Exposita necessitate, & utilitate Christianæ precationis, scire præterea oportet fidelem populum, quot, & quibus partibus ea constet oratio: id enim ad huius officij perfectionem pertinere testatur Apostolus; qui in epistola ad Timotheum cohortans ad pie, sancteque

1. ad Tim. 2.

CC 4 orandum,

1. ad Tim. 2.

orandum, orationis partes diligenter enumerat; Obsecro, inquit, primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus. Quod uero subtilis quædam est harum differentia partiū, si eius explicatio nem audioribus Parochi conducere existimabunt, cōsulent inter ceteros S. Hilariū, & Augustinum. Sed quoniam duæ sunt præcipuæ partes orationis, postulatio, & gratiarum actio; a quibus, tamquam a capite, manant reliquæ; minime eas prætermittendas duximus. Nam ad Deum accedimus, ut cultum ei, ac uenerationem adhibentes, uel ab eo aliquid impetremus, uel ipsi de beneficijs, quibus assidue ab eius benignitate ornatur, & augemur, gratias agamus. Vtranque hanc maxime necessariam partem orationis, Deus ipse pronunciauit ore Dauidis, illis uerbis; Inuoca me in die tribulationis, eruiam te, & honorificabis me. Quantum autem egeamus diuinæ liberalitatis, ac bonitatis, quis ignorat, modo summam hominum egestatem, & miseriam intueatur? Quam uero sit propensa Dei uoluntas in genus humanum, quam effusa in nos benignitas, omnes intelligunt; qui sensu oculorum, & mente præditi sint. Nam quocumque oculos conuicimus, quocumque nos cogitatione conuertimus, nobis admirabilis lux diuinæ beneficentiæ, ac benignitatis oboritur. Quid enim habent homines, quod a Dei largitate profectum non sit? et si omnia sunt eius dona, ac muneræ bonitatis, quid est, quod non omnes pro uiribus beneficentissimum Deum laudibus celebrent, & gratiarum actione prosequantur? Sed utriusque officii, & petendi aliquid a Deo, & ei gratias agendi, multi sunt gradus; quorum alius alio est altior, atque perfectior. Vt igitur fidelis populus non solum oret, sed etiam optime fungatur illo munere orationis, proponunt ei Pastores summam, perfectamque orandi rationem, & ad eam quam diligentissime poterunt hortabuntur. Sed quinam est optimus orandi modus, & summus precatōis gradus? nempe is, quo pii, & iusti homines utuntur; qui freti ueræ fidei stabili fundamento, quibusdam optimæ mentis, orationisque gradibus, in illum locum perueniunt, ex quo infinitam Dei potentiam, immensam benignitatem, ac sapientiam contemplari possunt: ubi etiam in spem certissimam ueniunt, se & quidquid petierint in præsentia, & illam inexpicabilem bonorum uim cōsecuturos esse, quæ pollicitus est Deus largiturum se iis, qui diuinum auxilium pie, & ex animo implorant. His, quasi duabus alis, elata in cælum anima, ardenti studio peruenit ad Deum, quæ omni gratiarum & laudum honorē prosequitur, quod summis ab eo be-

eo beneficiis affecta sit; tum uero singulari adhibita pietate, ac uene ratione, quasi filius unicus charissimo parenti, quid sibi sit opus nō dubitanter exponit. Quem precandi modum, effundēdi uoce, exprimunt diuinæ litteræ. inquit enim propheta; Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio. quæ uox eam uim habet, ut nihil reticeat, nihil occultet, sed effundat omnia is, qui ad orandum uenit, fidenter confugiens in sinu amantissimi parentis Dei. Ad id enim nos doctrina cælestis hortatur illis uerbis; Effundite coram illo corda uestra, &; lacta super Dominum curam tuam. Hunc autem precationis gradū significat sanctus Augustinus, cum inquit in eo libro, qui inscriptus est Enchiridion, quod fides credit, spes & charitas orat. Alius est eorum gradus, qui mortiferis peccatis oppressi, fide tamen ea, quæ mortua dicitur, nituntur sese erigere, & ad Deum ascendere: sed propter inter mortuas uires, summamque fidei imbecillitatem, se altius a terra tollere non possunt. Verumtamen sua peccata recognoscētes, & eorum cōscientia, ac dolore cruciati, humiliter, ac demisse, ex illo maxime longinquo loco pœnitentes, scelerum a Deo ueniam, & pacem implorant. Horum oratio suum obtinet locum apud Deum: nam eorū precēs audiuntur, immo uero huiusmodi homines liberalissime misericors Deus inuitat: Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. ex horum hominum numero fuit ille publicanus, qui cum oculos ad cælum tollere non auderet, exiit tamen, inquit, e templo magis iustificatus, quam phariseus. Est præterea eorum gradus, qui nondum fidei lucem acceperunt, uerumtamen diuina benignitate exiguum illorum naturæ lumen accēdente, uehementer excitantur ad studium, cupiditatēq. ueritatis, quā ut doceantur, summis precibus petunt. qui si manent in uoluntate, a Dei clementia eorum studium non repudiatur. Quod exemplo Cornelii Cēturionis comprobatum uidemus. Nemini. n. id ex animo petenti clausæ sunt fores diuinæ benignitatis. Postremus est gradus eorum, quos non modo facinorum, ac flagitiorū non pœnitentes, sed etiam sceleribus scelera cumulātes, tamen nō pudet sæpe a Deo petere peccatorum ueniā, in quibus uolunt perseuerare; qui tali statu ne ab hominibus quidē audere deberēt, ut sibi ignoscerent, postulare. horū oratio a Deo non auditur. sic. n. de Antiocho scriptum est; Orabat autem hic scelestus Dominū, a quo nō esset misericordiā cōsecuturus. Quare uehementer horrādi sunt, qui in graui illa miseria uersantur, ut abiecta peccandi uolūtate, uere & ex animo se cōuertant ad Deū.

Psal. 141.

Psal. 141.

Psal. 61.

Psal. 54.

Matth. 11.

Luc. 18.

Luc. 18.

Matth. 11.

Matth. 10.

Matth. 10.

3. Mac. 9.

DE IIS, QUAE PETENDA SUNT.

Sed quoniam in singulis petitionibus quid postulandum, quid non, suo loco dicitur; satis hic erit fideles uniuerse illud admonere, ut, quæ iusta, quæ ue honesta sint, a Deo petant homines; ne, si, contra quam deceat, aliquid postularint, illo responso repellantur; Ne scitis quid petatis. Quidquid autem recte optari potest, petere licet. *Matth. 20.* quod illa Domini uberrima promissa testantur; *Ioan. 15.* Quodcumque uolueritis, petetis, & fiet uobis: omnia enim se cōcessurum pollicetur. quare primum optatum, ac desiderium nostrum ad eam regulam dirigimus, ut ad Deum, qui summum est bonum, summum studiū, desideriumque referatur. Deinde cupiemus ea, quæ cum Deo nos maxime coniungant: quæ uero nos inde seiungant, aut causam aliquam affarunt disunctionis, ab omni studio, & cupiditate nostra remouenda sunt. Hinc licet colligere secundum illud summum, & perfectum bonum; quo modo reliqua, quæ dicuntur bona, & optanda sint, & a parente Deo postulanda. Nā hæc corporis, quæ uocant, & externa bona, ut sanitas, robur, pulchritudo, diuitiæ, honores, gloria, quia facultatem, ac materiam sæpe dant peccato (qua re fit, ut non omnino pie, aut salutariter petantur) erit illa petitio his præscribenda finibus, ut hæc uitæ commoda postulētur necessitatis causa: quæ precandi ratio refertur ad Deum. Licet enim nobis ea precibus petere, quæ & Iacob, & Salomon postularunt. ille enim in hunc modum, Si dederis mihi panem ad uescendum, & uestimentum ad induendum, erit mihi dominus in Deum: Salomon his uerbis; Tribue tantum uictui meo necessaria. Cum uero nobis Dei benignitate suppeditetur ad uictum, & ad cultum, par est, nos illius Apostoli cohortationis recordari; Qui emunt tamquam non possidentes, & qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura huius mundi: item; Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere: quarum fructum, & usum tātummodo nostrum esse, sed ita, ut cum ceteris communicemus, ab ipso doctore Deo didicimus. si ualemus, si reliquis externis, & corporis bonis abundamus, eo illa nobis tributa esse meminerimus, ut & facilius Deo inseruire possimus, & proximo omnia eius generis commodare. Ingenii autem bona, & ornamenta, cuius generis sunt artes, atque doctrinæ, petere non licet, sed ea tantum conditione, si nobis ad Dei gloriam, & ad salutē profutura sunt. Quod autem omnino, & sine adiunctione, aut conditione optandum, quærendum, postulandum est, quemadmodum

antea diximus, id Dei gloria est, & deinceps omnia, quæ summo illi bono coniungere nos queant, ut fides, timor Dei, amor, de quibus plenius dicemus in explicatione petitionum.

PRO QUIBUS ORANDVM SIT.

His autè cognitis, quæ petenda sint, docendus est fidelis populus, pro quibus orare debeat. Continet autem oratio petitionē, & gratiarum actionem: quare prius de petitione dicamus. Orandū igitur est pro omnibus sine ulla exceptione uel inimicitiarū, uel gentis, uel religionis. nam siue hostis sit, siue alienus, siue infidelis, proximus est: quem quia Dei iussu amare debemus, sequitur, ut preces quoque, quod amoris officium est, pro eo facere oporteat. nā eo pertinet illa Apostoli cohortatio; Obsecro fieri orationes pro omnibus hominibus. Qua in oratione primū petenda sunt, quæ salutem animæ cōplectuntur, deinde quæ corporis. Debemus autè hoc precationis officiū primum Pastoribus animarū tribuere, quod ab Apostolo eius exemplo monemur. scribit. n. is ad Colossenses, ut orēt pro se, ut sibi Deus aperiat ostiū sermonis. quod itē facit ad Thessalonicēses. Est præterea in Actis apostolorū; Oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia pro Petro. cuius etiā officia D. Basilio in libris de moribus admonemur: pro iis. n. orandum esse, inquit, qui præsumunt uerbo ueritatis. Secundo loco pro Principibus nos precari oportet, ex eiusdē Apostoli sentētia: quanto enim publico bono principibus piis, & iustis utamur, nemo ignorat. itaque rogandus est Deus, ut tales sint, quales esse oportet, qui reliquis hominibus præsent. Extāt exempla sanctorū hominum, quibus monemur, ut pro bonis etiā, piisq. deprecemur. Egent enim & illi precibus aliorum: quod diuinitus factū est, ne superbia efferantur, dum intelligunt se inferiorum suffragiis indigere. Iussit præterea Dominus precari pro persequentibus, & calumniantibus nos. Illud etiā S. Augustini testimonio celebratum est, hanc esse acceptā consuetudinem ab Apostolis pro iis, qui ab Ecclesia sunt alieni, preces, & uota faciendi, ut infidelibus donetur fides: ut idolorum cultores ab impietatis errore liberentur: ut Iudæi, discussa animorum caliginē, lucē ueritatis accipiant: ut hæretici redeuntes ad sanitatem, catholicæ doctrinæ præceptis erudiātur: ut schismatici, a qua descierunt sanctissimæ parētis Ecclesiæ cōmunionē, cum ea iterum ueræ charitatis nodo iuncti copulentur. Quantā autem uim habeant preces pro huiusmodi hominibus factæ ex animo, cōstat, tam multis exemplis omnis hominum generis, quos quoridie, ereptos a potestate tenebrarum, transfert Deus in regnum filij charitatis suæ; & ex uasis iræ, facit uasa misericordiæ. in quo plurimū ualere piorum obsecrationem, nemo, qui recte sentiat, dubitare potest. Preces autè, quæ pro mortuis fiunt,

ut ab

1. ad Tim. 2.

Ad Colof. 4.

Act. 12.

Matth. 5.

ut ab igne Purgatorii liberentur, ex apostolorum doctrina fluxerūt. qua de re satis dictum est, cum de sacrificio missæ loqueremur. In iis autē, qui peccare dicuntur ad mortē, uix quidquā precibus, uotisq. proficitur. Verumtanē est Christianæ charitatis, & precari pro illis, & lacrymis cōtendere, an eis possint reddere peccatū Deum. Execrationes uero sanctorum hominum, quibus in impios utūtur ex Patrum sententia, constar esse uel prædictiones eorū, quæ illis euentura sunt, uel adhibitas cōtra peccatū, ut, saluis hominibus, peccati uis intereat. In altera parte precationis, maximas Deo gratias agimus pro diuinis eius, immortalibusq. beneficiis, quibus & semper afficit, & quotidie afficit humanum genus. Maxime autē fungimur hoc munere gratiarum actionis sanctorū omnium causā, quo in officio singulares Deo laudes tribuimus, & eorū uictoriæ, & triūphi, quē de omnibus & intimis, & externis hostibus eius benignitate deportarūt. Huc pertinet prima illa pars Angelicæ salutationis, cum ea ad precandum utimur: Ave Maria gratia plena: Dominus tecū: benedicta tu in mulieribus. Nā Deum summis & habēdis laudibus, & gratiis agēdis celebramus, quod sanctissimā uirginem omni cælestium donorū munere cumulauit, ipsiq. uirgini singularem illā gratulamur felicitatem. Iure autē sancta Dei Ecclesia huic gratiarū actioni preces etiā & implorationē sanctissimæ Dei matris adiūxit, qua pie atq. suppliciter ad eā cōfugeremus, ut nobis peccatoribus sua intercessione cōciliaret Deum, bonaq. tum ad hāc, tum ad æternā uitā necessaria impetraret. Ergo nos exules, filii Euæ, qui hāc lacrymarum uallē incolimus, assidue miseri cordiæ matrē, ac fidelis populi aduocatā innocare debemus, ut oret pro nobis peccatoribus, ab eaq. hac prece opē & auxiliū implorare, cuius & præstātissima merita apud Deum esse, & summam uoluntatē iuuādi humanum genus, nemo nisi impie & nefarie dubitare potest.

QVIS ORANDVS SIT.

Deum autem orandum esse, & eius nomen inuocandum, ipsa loquitur naturæ uis insita in hominum mentibus, non solum tradunt diuinæ litteræ, in quibus licet audire imperantē Deum, Inuoca me in die tribulationis: sed Dei nōmine tres personas intelligi oportet. Secundo loco cōfugimus ad auxilia sanctorum, qui in cælo sunt: quibus etiam preces esse faciendas, ita certum est in Ecclesia Dei, ut piis nulla de eo dubitatio possit accidere. quæ res quia separatim suo loco est explicata, eo & Parochos, & ceteros transmittimus. Sed ut tollatur omnis error imperitorum, operæpretium erit docere fidelem populum, quid intersit inter hanc inuocandi rationem. nō enim eodem modo Deum, & sanctos imploramus. nam precamur Deum, ut ipse uel bona det, uel liberet a malis: a sanctis autem, quia gratiosi

sunt

sunt apud Deum, petimus, ut nostri patrociniū suscipiāt, ut nobis a Deo impetrent ea, quorum indigemus. hinc duas adhibemus precandi formulas, modo differentes: ad Deum enim proprie dicimus; Misere nobis, Audi nos: ad sanctū, Ora pro nobis. Quamquam licet etiam alia quadam ratione petere a sanctis ipsis, ut nostri misereantur: sunt enim maxime misericordes. Itaque precari possumus eos, ut condicionis nostræ miseria permoti, suā nos apud Deum gratia, ac deprecatione iuuent. Quo loco illud maxime cauendum est omnibus, ne, quod Dei proprium est, cuiquam præterea tribuant; immo uero, cum ad imaginem sancti alicuius quis dominicæ orationem pronunciat, ita tum sentiat, se ab illo petere, ut secum oret; sibi que postulet ea, quæ dominicæ orationis formula continentur, & sui denique sit interpret, & deprecator ad Deum. nam eos hoc fungi officio docuit sanctus Ioannes apostolus in Apocalypsi.

DE PRÆPARATIONE ADHIBENDA.

Est in diuinis litteris; Ante orationem præpara animā tuam, & noli esse quasi homo, qui tentat Deum: tentat enim Deum is, qui cum bene orat, male agit, & cum loquatur cum Deo, a precibus animus eius aberrat! Quare cum tū interis, quo quisque animo Deo preces faciat, tradant Parochi uias precationum piis auditoribus. Primus igitur gradus ad orationem erit, uere humilis, ac demissus animus; scelerum quoque recognitio: quibus sceleribus intelligat, qui ad Deum accedit, se non modo dignum non esse, qui quidquā impetret a Deo, sed qui ne in eius quidem conspectum ueniat oraturus. Huius præparationis sæpius mentionem faciunt diuinæ litteræ, quæ & illud loquuntur; Respexit in orationem humilium, & non spernit preces eorum. item; Oratio humiliantis se, nubes peccatorum. Sed occurrent Pastoribus eruditis loci innumerabiles, qui in eam sententiam conueniant: quamobrem plurimum non necessaria commemoratio super sedemus. tantum uerò, quæ alias attigimus, ne in hac quidem parte, quia sunt apposita ad hanc rationem; duo illa exempla prætermitemus. Publicanus est ille notissimus, qui longe consistens; oculos humo tollere non audebat. est etiam mulier illa peccatrix, quæ dolore commota, lacrymis pedes Christi domini perfudit: uterque, quantum afferat orationi pondus humilitas Christiana, declarauit. Sequitur angor quidam in recollectione delictorum, uel saltem aliquis doloris sensus ob eam causam, quod dolere non possumus: quorum utrumque, uel certe alterum,

nisi a penitente adhibeatur, uenia impetrari nō potest. Sed quia sunt quædā scelera, quæ maxime obstat, quo minus in precatione Deus postulationi nostræ concedat, ut cædes, & illata uis; manus abstinendæ sunt ab hac crudelitate, & uiolentia, de quo facinore sic Isaiæ ore loquitur Deus: Cum extenderitis manus uestras, auertam oculos meos a uobis: & cum multiplicaueritis orationem, nō exaudia: manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Fugienda est ira, ac dissidium; quæ magnopere etiam impediunt, ne preces audiantur, de quibus est illud Apostoli: Volo uiros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira, & disceptatione. Videndum est præterea, ne nos implacabiles cuiquam præbeamus in iniuria: nam sic affecti, Deum precibus adducere nō poterimus, ut nobis ignoscat. Cum enim stabitis, inquit ipse, ad orandum, dimittite, si quid habetis; & si non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. Cauendum quoque est, ne duri simus, & inhumani egentibus. nam in eiusmodi homines illud dictum est: Qui obturat aurem suā ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur. Quid dicemus de superbia? quæ quantopere Deum offendet, testis est illa uox; Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: Quid de contempione diuinorum oraculorum? in quā extat illud Solomonis: Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Quo tamen loco non excluditur deprecatio factæ iniuriæ, nō cædis, non iracundiæ, non illiberalitatis in pauperes, nō superbiæ, non despicientiæ diuinæ orationis, non denique reliquorum scelerum, si ignoscendi uenia petatur. Est uero ad hanc quoque præparationem animi, fides necessaria; quæ si desit, neque de summi Patris omnipotentia, neque de illius misericordia, unde tamen orantis fiducia oritur, habetur cognitio; quemadmodum docuit ipse Christus dominus; Omnia, inquit, quæcumque petieritis in oratione, credentes accipietis. De huiusmodi fide scribit sanctus Augustinus de uerbis Domini: Si fides deficit, oratio perijt. Caput igitur est ad rite orandum, quod iam dictum est, ut fide firmi, ac fixi simus. quod Apostolus ex contrario ostendit: Quo modo inuocabunt, in quem non crediderunt? Itaque credamus oportet, ut & orare possimus, & ne nos fides ipsa deficiat, qua salutariter oramus. Fides enim est, quæ preces fundit: preces faciunt, ut, omni dubitatione sublata, stabilis eos, qui ad Deum adirent oraturi: Noli dubio esse animo in oratione: Beatus est, qui non dubitauerit.

Quare

Quare ad impetrandum quod uelinus a Deo, maximum pōdus affert fides, & certa spes impetrandi: quod monet sanctus Iacobus; *Iacob. 1.*
 Postulet in fide, nihil hācitant. Multa sunt, quibus nos confidere oportet in hoc officio precationis. Est ipsa Dei in nos perspecta uoluntas, ac benignitas, cum iubet nos se patrem appellare, ut eius nos esse filios intelligamus. Est prope infinitus numerus eorum, qui Deū exorauerunt. Est summus ille deprecator, qui nobis semper praeſto est, Christus dominus, de quo sic est apud sanctum Ioānem; *1. Ioan. 2.*
 Si quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrem, Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. item Paulus Apostolus, Christus Iesus, qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiā interpellat pro nobis: item ad Timotheum; *ad Rom. 8.*
 Vnus enim Deus, unus & mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus. tum ad Hebraeos: Vnde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, & fidelis pōtifex ad Deum: *1. ad Tim. 2.*
 Quare & si nos indigni sumus, qui impetremus, tamē optimi dignitate interpretis, ac deprecatoris Iesu Christi sperare, & magnopere confidere debemus, nobis omnia, quae per illū rite petierimus, concessurum Deū. *Ad Heb. 2.*
 Deniq; nostrae auctor est precationis spiritus sanctus; quo duce preces nostras audiri necesse est. Accepimus enim spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba Pater. qui quidem spiritus infirmitatem, qui incitiam nostram adiuvat in hoc brandi munere: immo uero, inquit, ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quod si qui titubant interdum, nec se satis esse firmos in fide sentiunt, utantur illa uoce apostolorum; Domine adauge nobis fidem: & caeci illius, Adiuua incredulitatem meam. Sed tum maxime & fide, & spe uigentes, omnia a Deo optata consequemur, cum ad ipsius Dei legem, ac uoluntatem, omnino mentē, actionem, & orationem nostram conformabimus: Si manseritis, enim inquit, in mēte, & uerba mea in uobis manserint; quodcumque uolueritis, peretis; & fiet uobis. quāquam ad hanc impetrandi a Deo omnia facultatem, in primis necessaria est, ut antea diximus, obliuio iniuriarum, & beneuolentia, ac benefica uoluntas in proximos. *ad Rom. 8.*
Luc. 17.
Mar. 9.
Ioan. 15.
3. Tim. 1.

QVAE RATIO IN ORANDO REQUIRATUR.

Maxime autē refert, quo modo sacris precibus utamur. nam etsi precatio bonū est salutare, tamen, nisi recte adhibeatur, minime prodest: quod enim petimus, saepe non assequimur, ut sanctus inquit Iacobus, ob eam causam, quia male petimus: Ergo docebunt Parochi

fidelem populum, quæ sit optimâ ratio bene petendi, & priuatim, ac publice orâdi. quæ præcepta Christianæ orationis tradita sunt ex Christi domini disciplina. Eligitur orandum in spiritu, & ueritate. nam cælestis pater tales quærit, qui adorent eum in spiritu, & ueritate. Orat autem eo modo, qui intimum, ac flagrans animi studium adhibet. a qua spiritali precandi ratione uocalem non excludimus: uerumtamen principatum iure tribuendum ducimus illi, quæ a uehementi animo proficiscitur, obsecrationi: quam Deus, cui patent occultæ hominum cogitationes, audit, etiâ si non ore proferatur.

1. Reg. 1. Audiuit Annæ, cuius, quæ fuit mater Samuelis, intimas preces; de quâ illud legimus, flentem orasse, & tantum labia mouentem. Oravit hoc modo Dauid: inquit enim: Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea: Huiusmodi exempla in diuinis libris passim legentibus occurrunt. Habet autem uocalis oratio propriam utilitatem, & necessitatem: nam incendit animi studium, & religionem orantis inflamat. quod ad Probam scripsit sanctus Augustinus hoc modo: Nonnumquam uerbis & aliis signis: ad augendum desiderium sanctum, nos ipsi acius excitamus. Cogimur interdum uehementi animi cupiditate, & pietate, uerbis efferre sententiam. nam exultate animo lætitia, parciâ est, linguam exultare: & uero decet nos cumulatâ illud sacrificium facere: & animæ, & corporis. quem Apostolorum orandi morem fuisse, ex Actis, & ex Apostolo multis locis cognoscimus: Sed quoniam duplex precandi ratio est, priuata & publica, priuata orationis pronûciatione utimur, ut intimum studiû, & pietatem adiuet, in publica, quæ ad incitandam fidelis populi religionem instituta est, certis, stâsque temporibus linguæ officio supersederi nullo modo potest. Hanc uero spiritu orandi consuetudinem, propriâ Christianorum hominum, infideles minime colunt, de quibus ita licet Christum dominum loquentem audire; Orantes nolite multum loqui sicut ethiopi faciunt; putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur, nolite ergo assimilari eis; scit enim pater uester quid opus sit uobis, antequam petatis eum: Cum autem prohibeat loquacitatem; longas tamen preces, quæ a uehementi, ac diurno animi studio proficiscantur, tantum abest, ut reiciat, ut etiâ suo exemplo nos ad eam rationem cohortetur, qui nō modo noctes in precatione consumpsit, sed ter eundem sermōnem repetijt. Tantum igitur statuendum est, inani uerborum sono minime exorari Deum: Nec uero ex animo orat hypocrita, a quo sum nos consuetudine deterreret Christus dominus in hanc sententiam.

Cum

Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, & in angulis platearum stantes, orare, ut uideantur ab hominibus. *Matth. 6.* amen dico uobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito; & pater tuus, qui uidet in abscondito, reddet tibi. Cubiculum, quod hoc loco dicitur, ad cor hominis referri potest, quod non satis est ingredi, sed præterea ocludi oportet, ne quid irumpat, uel influat in animas extrinsecus, quo precationis integritas uiolari possit. tum enim cælestis pater, qui omnium mentes, & occultas cogitationes maxime perspicit, orantis postulationi concedit. Requirit præterea oratio assiduitatem: quæ quantam uim habeat, iudicis illius exemplo; Dei filius ostendit: qui cum nec timeret Deum, *Luc. 18.* nec hominem reuereretur, uictus assiduitate, ac diligentia uiduæ, eius postulationi concessit. Itaque assidue Deo preces faciendæ sunt; nec imitandi illi, qui semel, aut iterum orantes, nisi quod petunt, impetrarint, in oratione defatigantur. nulla enim huius officii lassitudo esse debet: quod nos Christi domini, & Apostoli docet auctoritas: quod si interdum uoluntas in eo defecerit, precibus a Deo petamus perseuerandi uim. Vult etiam Dei filius orationem nostram ad patrem suo nomine peruenire: quæ eius merito, & gratia precatōis id pondus assequitur, ut a cælesti patre audiat: est enim eius illa uox apud sanctum Ioannem; Amen amen *Ioan. 16.* dico uobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis; usque modo non peristis quidquam in nomine meo petite, & accipietis, ut gaudium uestrum sit plenum: & iterum; *Ioan. 14.* Quodcumque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam. Imitemur ardens sanctorum hominum studium, quod in orando adhibebant. Gratiarum autem actionem cum precatione iungamus, apostolorum exemplo; qui hanc consuetudinem perpetuo seruauerunt: quæ admodum apud Apostolum licet uidere. Ieiunium uero, & elemosynam ad orationem adhibeamus. Ieiunium quidem certe maxime est cum oratione sociatum: nam qui cibo, & potu sunt obuii, horum mens oppressa est sic, ut neque Deum intueri, neque, quid sibi uelit oratio, cogitare possint. Sequitur elemosyna, quæ magnam & ipsa cum oratione societate habet. Quis enim, cui facultas sit benigne faciendi ei, qui alienam misericordia uiuat, nec opituletur proximo, & fratri suo, se charitate præditum dicere audeat: aut quod ore is, qui expers sit charitatis, Dei auxilium implorabit: nisi tū peccati ueniam precatur, simul & a Deo suppliciter postulat charitatē.

Quare diuinitus factum est, ut saluti hominum triplici hoc remedio subueniretur. cum enim peccando uel offendamus Deum, uel proximos uiolemus, uel nos ipsos lædamus; sacris precibus placatum reddimus Deum; eleemosyna redimimus hominum offensiones; ie iunio proprias uitæ sordes eluimus. et quamquam singula profint ad omnium scelerum genera, tamen propriè singulis ijs peccatis, quæ diximus, apposita, & accommodata sunt.

PATER NOSTER QVI ES IN CAELIS.

VM hæc formula Christianæ precationis a Iesu Christo tradita, tam habeat uiam, & ante quā ad preces, postulationesq. ueniamus, certis uerbis loco proæmij nobis utendum sit, quibus pie ad Deum accedentes, fidentius etiā id facere possimus; Parochi officium est, illa distinxte, dilucideque declarare, ut alacrior pius populus ad preces adeat, seque cum patre Deo acturum intelligat. Proæmium autē, si spectes uerba, breuissimum est; si res æstimes, grauissimum, mysteriorumq. plenissimum. Ac prima quidem uox, qua Dei iussu, & institutione utimur in hac precatione, est PATER. nam etsi Saluator noster diuinam hanc orationem præterere potuit aliquo uerbo, quod plus maiestatis haberet, exēpli causa Creatoris, aut Domini; tamen hæc omisit, quæ timorē simul nobis afferre possent; illud autem adhibuit, quod orationibus, & aliquid a Deo petentibus, amorem, fiduciamque conciliat. quid enim iucundius est patris nomine? quod indulgentiam sonat, & charitatem. quibus autem rationibus patris nomen Deo conueniat, suppeditabit facultas docendi fidelem populum, ex locis creationis, gubernationis, ac redemptionis. nam cum Deus hominem creauerit ad imaginem suam, nec illam ceteris animantibus impertierit, ex hoc singulari munere, quo hominē ornauit, iure omnium hominum, nec fidelium modo, sed etiam infidelium, Pater in diuinis scripturis appellatur. A gubernatione uero sumere poterit argumentum, quod prospiciendo, & consulendo utilitati hominum, præcipuo quodam curæ, & providentiæ modo nobis præstat patriam charitatem. Sed ut in huius explicatione argumenti paternam Dei de hominibus curam melius agnoscat, de custodia angelorum, in quorum tutela sunt homines, aliquid dicendum uidetur. Est enim Dei providentiā datum hoc negotium angelis, ut custodiant humanum genus, singulisque hominibus præsto sint, ne grauius aliquod detrimentum accipiant.

accipiant. nam ut parêtes, si infesta, & periculosa uia filijs iter facien-
 dum sit, custodes adhibent, & periculorum adiutores: sic cœlestis
 Prens in hoc itinere, quo ad cœlestem patriam contendimus, singu-
 lis nobis prœposuit angelos, quorum ope, ac diligentia recti, furtim
 paratos ab hostibus laqueos uitaremus, & factos in nos horribiles
 impetus repelleremus; iisque ducibus rectum iter teneremus; ne
 obiectus aliquis error a fallaci aduersario, nos de uia posset deduce-
 re, quæ ducit in cælum. Quam uero habeat utilitatem hæc de homi-
 nibus Dei cura, ac prouidentia singularis, cuius inunus, & admini-
 stratio mandata est angelis, quorum inter Deum, & homines me-
 dia est, & interiecta natura; patet exemplis; quorum copiam suppe-
 ditant diuinæ litteræ, quæ testantur sæpe Dei benignitate factū esse,
 ut inspectatibus hominibus angeli mirabiles res efficerent; quibus
 moneremur innumerabilia eius generis, quæ sub oculos non cade-
 rent, a custodibus nostræ salutis angelis effici utiliter, ac salutariter.
 Raphael angelus, Tobię comes, & dux itineris diuinitus adiunctus,
 illum duxit, & reduxit incolumem. cui & adiumento fuit ne ab im-
 mani pisce deuoraretur, &, quanta esset in eius piscis iecore, fele, &
 corde uis, demonstrauit. Ille dæmonium expulit, eiusque impedita,
 & colligata potestate, ne Tobię noceret, effecit. Ille uerum, & legiti-
 mum matrimonii ius, & usum adolefcentem edocuit. Ille Tobię pa-
 tri oculis capto lumina restituit. Angelus item ille, Principis aposto-
 lorum liberator, uberem præbebit materiam ad erudiendum pium
 gregem de admirabili fructu curæ, custodiæque angelorum, cum
 demonstrabunt Parochi angelum carceris tenebras illustrantem, &
 Petrum tacto eius latere e somno excitantem, soluentem cathenas,
 dirumpentem uincula, monentem ut surgeret, seque sumptis cali-
 gis, & reliquo uestitu sequeretur; cum docebunt ab eodem ange-
 lo Petrum per custodias libere educatum e carcere, & aperta denique
 ianua in tuto collocatum. Huius generis exemplorum, quemadmo-
 dum diximus, referta est sanctarum litterarum historia; quibus in-
 telligimus quanta sit uis beneficiorū, quæ cōfert in homines Deus,
 angelis interpretibus, & internunciis, nec solum certa aliqua, &
 priuata de re missis, sed a primò ortu, nostræ curæ prœpositis, & in
 singulorum hominum salutis præsidio collocatis. Hanc doctrinæ
 diligentiam illa utilitas consequetur, ut audientium mentes erigan-
 tur, & ad agnoscendam, ac uenerandam Dei paternam de se curam,
 ac prouidentiam excitentur. Commendabit autem hoc loco Paro-
 chus, in primisque prædicabit diuinitas benignitatis Dei erga genus

Tob. 5.

Tob. 12.

Tob. 5. 6.

Tob. 12.

Tob. 6.

Tob. 12.

Ath. 12.

Tob. 5.

Tob. 5.

Tob. 5.

humanum; quem cum a primo parente nostri generis, & peccati, usque ad hanc diem offenderimus flagitiis, ac sceleribus innumera- bilibus, retinet tamē in nos charitatem, neque præcipuam illam de nobis curam deponit. Quem si quis existimat hominum obliuisci, amens est, & in Deum iacit indignissimam contumeliam. Irascitur Israeli Deus propter eius gentis blasphemiam, quæ se arbitrabatur

Exod. 17. cælesti ope desertam esse. Est enim in Exod. Tentauerunt Dominū, dicentes; Est ne Deus in nobis, an non? Et apud Ezechielem, succen- set eidem populo Deus, quod dixerat; non uidet Dominus nos, de- reliquit Dominus terram. Ergo fideles his auctoritatibus a nefaria illa opinione deterrendi sunt; fieri posse, ut Deum capiat hominum obliuio. In quam sententiam audire licet; conquerentem de Deo apud Isaiam Israeliticum populum: contraque, Deum stultam eius querimoniam benigna similitudine refellētem. Est enim ibi; Dixit

Isa. 48. Syon, Dereliquit me Dominus; & Dominus oblitus est mei. cui Deus, numquid obliuisci potest mulier infantem suum, ut non mi- serereatur filio uteri sui? etsi illa oblita fuerit, ego tamen non obliui- scar tui. Ecce in manibus meis descripsi te. Quibus locis quamquā id liquido confirmatur, tamen, ut penitus fidei populo persuadea- tur, nullum posse tempus accidere, quo deponat Deus hominum memoriam, quo eis non tribuat patriæ charitatis officia; Parochi rē clarissimo primorum hominum exemplo cōprobabunt: quos post neglectum, uiolatumque Dei iussum, cum acerbius accusatos, & horribili illa sententia cōdemnatos audis; Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ, spinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. Cum uides e pa- radiso expulsos, &, ut omnis reditus spes adimeretur, cum in aditu

Gen. 3. paradisi collocatum legis Cherubin flammeum tenentem, & uersa- tilem gladium, cum ab ulciscente suam iniuriam Deo illos intimis, & externis molestiis conflictatos intelligis; an non actum de homi- ne putes? an non credas non modo diuino illum auxilio nudatum, sed etiam cuius iniuriæ propositum? Verumtamen in tantis diuinæ iræ & ultionis indiciiis oborta est lux quædam Dei in eos charitatis:

Gen. 3. Fecit enim, inquit, dominus Deus Adæ, & uxori eius tunicas pelli- ceas, & induit eos: quod maximum fuit argumentum, hominibus nullo umquam tempore defuturum Deum. Huius etiam sententiæ uim non exhauriri Dei amore ulla hominū iniuria, David, expref- sit illis uerbis; Numquid continebit Deus in ira sua misericordias suas? Hanc Abacuch Deum affatus exposuit, dū inquit; Cum iratus fueris

fueris misericordiae recordaberis. Hanc sic Michas aperuit; *Quis Mich. 7.*
 Deus similis tui? qui auferi iniquitatem, & transfert peccatum reli-
 quiarum hereditatis tuae: non immittere ultra furorem suum, quo-
 niam uolens misericordiam est. Omnino res ita se habet, cum maxi-
 me perditos nos, & Dei praesidio spoliatos arbitramur, tum maxime, *82. Mich.*
 pro immensa sua bonitate, nos quaerit, & curat Deus; sustinet enim
 in ira gladium iustitiae, nec cessat effundere inexhaustos misericordiae *2. doli*
 thesauros. Magnam igitur uim habent ad declarandam praecipuam
 Dei rationem in amando, tuendoque hominum genere, creatio, &
 gubernatio. Sed tamen illud opus redimendi hominem sic eminet *12. v. doli*
 inter duo superiora, ut beneficentissimus Deus, parensque noster
 summam in nos benignitatem tercio hoc beneficio cumulatam illu-
 strat. Quare tradet spiritualibus filiis Parochus, & assidue eorum
 auribus inculcabit hanc praestantissimam Dei erga nos charitatem,
 ut intelligant se, quia redempti sint, admirabilem in modum Dei
 filios euasisse: dedit enim, inquit Ioannes, eis potestatem filios Dei *Ioan. 1.*
 fieri, & ex Deo nati sunt. Quam ob causam baptismus, quod primū
 redemptionis pignus, & monumentum habemus, sacramentum re-
 generationis dicitur: inde enim nascimur Dei filij, nam inquit ipse *1. doli.*
 Dominus, Quod natum est ex spiritu, spiritus est: & oportet uos na-
 sci denuo. Item Petrus apostolus; Renati nō ex semine corruptibili, *1. Pet. 1.*
 sed incorruptibili, per uerbum Dei uiui. Huius potēde redemptio-
 nis, & spiritum sanctum accepimus, & Dei gratia dignati sumus.
 Quo munere Dei filij adoptamur, quemadmodū ad Romanos scri-
 psit apostolus Paulus; Non accepistis spiritum seruitutis iterum in *ad Rom. 8.*
 timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorū, in quo clamamus
 Abba Pater. Cuius uim, & efficaciam adoptionis explanat sanctus
 Ioannes ad hunc modum; Videte qualem charitatē dedit nobis pa- *1. Epist. 3.*
 ter, ut filij Dei nominemur, & simus. His expositis, admonēdus est *2. doli.*
 fidelis populus, quid ipse uicissim debeat amantissimo patri Deo, ut
 intelligat quem amorem, ac pietatem, quam obedientiam, ac uene-
 rationem creatori, gubernatori, ac redemptori praestare, qua spe, ac
 fiducia illum inuocare oporteat. Sed ad erudiendam inscitiam, diri-
 gendamque sententiae peruersitatem eorum, si qui tantummodo se
 cundas res, & prosperum uitae cursum argumento esse existimant, *2. doli.*
 Deum conseruare nobis amorem suum, rebus autem aduersis, & ca-
 lamitatibus, cum a Deo exercemur, id esse signum hostilis in nos ani-
 mi, & prorsus ab alienata a nobis diuinæ uoluntatis, demonst-
 randum erit, cū tangit nos manus Domini, minime id hostiliter facere *Iob. 19. A.*
 Dominum,

- Dominum, uerum percutiendo sanare, & plagam a Deo ueniētem esse medicinam. Castigat enim peccantes, ut ea disciplina meliores faciat, & præsenti animaduersione redimat ab exitio sempiterno.
- Psal. 58.* Nam uisitat quidē in uirga iniquitates nostras, & in uerberibus peccata nostra, misericordiam autē suam non aufert a nobis. Quare monendi sunt fideles, ut in eiusmodi castigatione patriam Dei charitatem agnoscant, & illud apud patientissimum Iob in memoria, & in ore habeant: Ipse uulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt: ut illud usurpent, quod sub persona Israelitici populi scripsit Hieremias; Castigasti me, & eruditus sum, quasi iuenculus indomitus; conuerte me, & conuertar, quia tu dominus Deus meus.
- Iob 5.* Ut Tobix exemplum sibi proponant, qui cum in illa plaga cæcitatē paternam Dei manum cadentem sensisset, exclamauit: Benedico te domine Deus Israel, quia tu castigasti me, & tu saluasti me. In quo maxime cauendum est fidelibus, ne, etiam si quouis in cōmodo affecti, quauis calamitate afflicti sint, Deum id ignorare existiment: ait enim ipse: Capillus de capite uestro nō peribit. immo uero se ipsi illo diuini oraculi solatio consolentur, quod in Apocalypsi dictum est; Ego, quos amo, arguo, & castigo. Conquiescant in Apostoli cohortatione ad Hebræos; Fili mi noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris: quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit: quod si extra disciplinam estis, adulterini estis, & non filii. patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerbamur eos; non multo magis obtemperabimus patri spirituum, & uidemus.
- Luc. 21.* **N O S T E R.** Cum patrem inuocamus singuli, & nostrū appellamus, docemur, ex dono, ac iure diuinæ adoptionis consequi necessārio, ut fratres sint fideles omnes, & inter se fraternē amare debeant: Omnes, enim inquit, uos fratres estis; unus est enim pater uester, qui in cælis est. Quare etiam in epistolis, fideles omnes, apostoli fratres appellant. Ex quo item conficitur illa consecutio necessaria, ut eadem adoptione Dei non solum inter se fideles uniuersi fraterna necessitudine coniungantur, sed quia homo est unigenitus Dei filius, fratres etiam eius & nominentur, & sint. nam in epistola ad Hebræos, cū de filio Dei loqueretur, scripsit Apostolus; Non confunditur fratres eos uocare, dicens, Nunciabo nomen tuum fratribus meis. quod tāto ante Dauid de Christo domino prædixerat. Ipse uero etiā Christus sic apud Euangelistam loquitur ad mulieres; Ite, nunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me uidebunt. Quod tum ab eo dictum
- Matth. 23.*
- Matth. 28.*

dictum esse constat, cum iam excitatus a mortuis immortalitate esset consecutus, ne quis existimet fraternam hanc cognitionem, eius resurrectione, & in celum ascensu dissolutam esse. Tantum enim abest, ut hanc coniunctionem, & charitatem Christi resurrectio dirimerit, ut ex illa maiestatis, & gloriæ sede, tum, cum de omnibus omnium memoriæ hominibus iudicabit, fidelium minimos ab eo, fratrum nomine, appellandos acceperimus. Qui autem fieri potest, ut Christi fratres non simus, cuius coheredes dicimur? Est enim primogenitus ipse, constitutus heres uniuersorum; nos uero secundo loco geniti, coheredes eius, pro modo celestium donorum, pro ratione charitatis, qua præbuerimus nos ministros, & coadiutores spiritus sancti, quo auctore ad uirtutem, salutareque actiones impellimur, & incendimur, ut eius freti gratia in certamen salutis fortiter descendamus; quo sapienter, constanterque confecto, decursoque huius uitæ spatio, iustum coronæ præmium capimus a celesti parente; omnibus, qui eundem cursum tenuerint, constitutum. Non enim, ut ait Apostolus, iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis nostri, & dilectionis. Quam uero hanc ex animo uocē nos debemus proferre debeamus, S. Chrysostomi sententia declaratur, qui Deum inquit libenter Christianum audire non solum pro se, sed pro altero deprecantem; quod pro se orare naturæ est, pro altero gratiæ; pro se necessitas cogit, pro altero fraterna charitas hortatur. quibus illa subiunxit: Iucundior est Deo, quam charitas fraterna commendat, quam ea, quæ necessitate pronunciat. In hac tanta materia salutaris orationis, monere, & hortari debet Parochus omnes, omnis ætatis, generis, ordinis, ut communis huius fraternæ necessitudinis memores, comiter, & fraterne segerant, neque se aliis alii præferant insolentius. Nam & si in Ecclesia Dei diuersi sunt officiorum gradus: tamē illa uarietas graduū, & munerum fraternæ necessitudinis coniunctionem minime tollit. Quemadmodum in hominis corpore uariis usus, & diuersa functio membrorum nihil agit, quam obrem hæc, uel illa corporis pars membri munus, & nomen amittat. Propone sibi eum, qui regia sit potestate: an is igitur, si fidelis est, frater non est omnium; qui Christianæ fidei communionē continentur? Maxime: quid ita, quia non est Deus alius is, ex quo diuites, & reges nati sunt, ab eo, a quo pauperes, & qui in regum potestate sunt, extiterunt, sed unus Deus, & parens, & dominus omnium. Itaque una spiritualis ortus omnium nobilitas, una dignitas, unus splendor generis; cum omnes ex eodem spiritu, ex eodem fidei sacramento nati simus filii Dei, & eiusdem

Matth. 25.

ad Rom. 8.

Ad Heb. 1.

Ad Heb. 6.

2. ad Cor. 13.

2. ad Tim. 1.

1. Cor. 12.

& eiusdem hereditatis coheredes. Nec uero alium Christum Deum habent copiosi, & potentes homines; alium tenuiores, & infirmi; non aliis sacramentis sunt initiati, nec aliam hereditatem regni cælestis expectant. Fratres sumus omnes, &, ut inquit Apostolus ad Ephesios, membra sumus corporis Christi, de carne eius, & de ossibus eius. Quod idè in epistola ad Galatas significat Apostolus: Omnes filij Dei estis per fidem in Christo Iesu: quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis: non est Iudæus, neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus, neque femina: omnes enim uos unum estis in Christo Iesu. Hæc autè accurate uersanda res est Pastoribus animarum, & scienter illis in hac sententia commorandum: est enim accommodatus locus non minus ad confortandos, & excitandos inopes, & abiectos homines, quam ad coercendam, deprimendamque arrogantiam locupletum, atque potentium. Cui hominum incommodo uti inederetur, urgebat Apostolus fraternam hanc charitatem, & inculcabat fidelium auribus. Cum igitur has Deo preces facit: es, Christiane memineris te tamquam filium ad patrem Deum accedere. itaque cum pfecationem ordiris, & illud, Pater noster, pronuncias, cogita, quem in locum te summa Dei benignitas extulerit, qui nō ut seruū ad dominū adire inuitum, ac timidum, sed ut ad patrem filium uoluntarium, securumque confugere iusserit. Quam in memoria, & cogitatione, quo uicissim studio, & pietate tibi orandum sit, considera: danda enim est tibi opera, te ut talem præbeas, qualem esse decet Dei filiū, id est ut oratio, & actiones tuæ nō indignæ sint diuino genere, quo te dignari uoluit beneficentissimus Deus. Ad hanc officii rationem nos Apostolus cohortatur, cū ait: Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi: ut uere de nobis dici possit, quod ipse Apostolus scripsit ad Thessalonicenses; Omnes uos filij lucis estis, & filij Dei.

Ad Eph. 5.

1. ad Thes. 5.

QVI ES IN CÆLIS. Cōstat inter omnes, qui recte de Deo sentiunt, ubique locorum, & gentium esse Deum: quod non ita intelligendum est, quasi ipse distributus in partes, unā parte locum unū, alia alium occupet, ac tueatur. nam Deus spiritus est, omnis expers diuisionis. Quis enim audeat Deum, tamquam in uestigio positum, loci alicuius finibus circum scribere, cum ipse de se dicat: Numquid non cælum & terram ego impleo: Quod rursum sic accipiendum est, Deum cælum, ac terram, quæque cælo, ac terrā comprehensa sunt, ui sua, ac uirtute complecti, non autem ipsum ullo loco contineri. adest enim rebus omnibus Deus, uel creans ipsas, uel conseruans

creatas; nulla regione, nullis finibus uel circūscriptus, uel ita definitus, quo minus & naturā, & potestatem suam præsens ubique constituat. quod beatus David expressit illis uerbis; Si ascēdero in cælū, tu illic es. Verum etsi præsens adsit Deus in locis & rebus omnibus, nullis, ut diximus, terminis definitus, tamē in diuinis scripturis sæpe dicitur habere domiciliū suū in cælo. quod ideo factū uidemus, quod cæli, quos suspicimus, sunt nobilissima mūdi pars, iidemque manent incorrupti, præstantes ui, magnitudine, ac pulchritudine ceteris corporibus, certisq. ac stabilibus motibus præditi. ergo ut excitaret hominum animos Deus ad contemplandā infinitam suā potestatem, ac maiestatem, quæ maxime elucet in opere cælorū, se in diuinis scripturis habitare testatur in cælis; sæpe etiā, quod res est, declarat, nullam esse mundi partē, quæ non præsentī Dei natura, & potestate cōprehensa sit. Quamquā in hac cogitatione fideles non solū communis omniū parentis imaginē sibi proponent, sed etiam in cælo regnantis Dei; ut oraturi meminerint, mentem, animumq. esse referēdum ad cælum; quātumq. sp̄ci, ac fiduciæ affert eis patris nomē, tantū Christianæ humilitatis, ac pietatis adiungat præstans illa natura, ac diuina maiestas patris nostri, qui est in cælis. Quæ uerba præfiniūt etiam orantibus, quid petendum sit: Omnis enim postulatio nostra, quæ ad huius uitæ usum, ac necessitatem pertineat, nisi cum cælestibus sit coniuncta bonis, & ad illum finem dirigatur, inanis est, & indigna Christiano. Quare monebūtur pios auditores Parochi de hac ratione precatōnis, & admonitionem illā Apostoli auctoritate cōprobabunt, Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

Psal. 138.

Ad Coloss. 3.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

Quid a Deo petendū, quoue ordine id agēdum sit, magister ipse, ac dominus omniū docuit, & imperauit. nam cū studij, & desiderij nostri nūcia sit, & interpres oratio, tum recte, & ratione petimus, cū postulationum ordo sequitur ordinē rerum expetendarum. Monet autē nos uera charitas, totum ut animum, ac studium conferamus in Deum: qui quoniā solus est in se ipso summum bonū, iure est præcipuo quodā, ac singulari amore diligēdus. Nec uero ex animo, & unice potest amari Deus, nisi rebus ac naturis omnibus eius honor, & gloria præponatur. bona enim, & nostra, & aliena, & omnino omnia quæcumq. boni uocabulo nominantur, ab illo profecta summo ipsi bono cedunt. Quare ut ordine procederet oratio, Saluator petitionē hanc de summo bono principē, & caput cōstituit petitionū reliquarum, docēs nos, priusquā ea, quæ nobis, aut proximo cuiq. opus sint,

E E

postulemus,

postulemus, quæ propria sint Dei gloria, petere debere, ipsique Deo studium, & desiderium eius rei nostrum exponere. Quo facto manebimus in officio charitatis; quæ doceamur, & plus Deum, quàm nos ipsos, diligere, & primum petere, quæ Deo cupiamus, deinde, quæ nobis optemus. Et quoniàm desiderium, & petitio sunt earum rerum, quibus caremus; nec uero Deo, id est eius naturæ fieri accessio potest, aut augeri ulla re diuina substantia, quæ inexplicabilem in modum est omni perfectione cumulata; intelligendum est, extra hæc esse, quæ a Deo, ipsi Deo petimus, & ad externam eius gloriam pertinere. cupimus enim, & petimus, ut Dei nomen notius sit gentibus; ut eius regnum amplificetur; ut plures quotidie obediât diuino numini. quæ tria, Nomen, Regnum, Obedientia, non in illo ipso sunt intimo Dei bono, sed assumuntur extrinsecus. Verum ut, hæ petitiones quàm uim habeant, & quid ualeant, planius intelligatur, Pastoris erunt partes, monere fidelē populum, uerba illa, Sicut in cælo, & in terra, ad singulas referri posse primarum trium postulationum; ut, Sanctificetur nomen tuum, sicut in cælo, & in terra; item, Adueniat regnum tuum, sicut in cælo, & in terra; simili liter, Fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Cum autem petimus, ut sanctificetur nomen Dei, id sentimus, ut augeatur sanctitas, & gloria diuini nominis. Quo loco Parochus animaduertet, ac docebit pios auditores, non id dicere Saluatorem, ut eodem modo sanctificetur in terra, quo & in cælo, id est, ut amplitudine terrestribus sanctificatio cælestē exæquet: hoc enim fieri nullo pacto potest: sed ut ex charitate, ex intimo animi studio id agatur. etsi uerissimum illud est, sicuti est, diuinum nomen per se sanctificatione non egere; cum sanctum, & terribile sit, quemadmodum ipse Deus suapte natura sanctus est; neque ei ulla sanctitas, quæ ab omni æternitate præditus non fuerit, possit accedere: tamen, quod in terris longe minori honore afficitur, quàm par est, nonnumquàm etiam maledictis, & nefarijs uocibus uiolatur, propterea cupimus, ac petimus, ut laudibus, honore, gloria celebretur ad exemplum laudum, honoris, & gloriæ, quæ illi in cælo tribuuntur; id est, ut sic honor, & cultus in mente, in animo, in ore uerferetur, ut omni ueneratione & intima, & externa prosequamur, omni celebritate excelsum, purum, & gloriosum Deum ad imitationem supernorum, ac cælestium ciuium cōplectamur. Ut enim cælitēs summa cōsensione, gloria, & prædicatione efferunt Deum: sic precamur, ut idem contingat orbi terrarum, & omnes gentes Deum cognoscant, colant, & uenerentur; ut nulli plane mortales reperiantur, qui non & suscipiant Christianam religionem, & se totos Deo dicantes credant ex eo omnem sanctitatis fontem existere, neque quidquid esse purum, aut sanctum, quod

non

non a sanctitate diuini nominis oriatur. Testatur enim Apostolus, *Ad Eph. 5.*
mundatam esse Ecclesiam in lauacro aquæ in uerbo uitæ: significat
autem, uerbum uitæ, nomen patris, & filii, & spiritus sancti, in quo
baptizamus, & sanctificamur. Itaque, quoniam nulla cuiusquæ ex-
piatio, nulla munditia, & integritas esse potest, super quo non sit in-
uocatum diuinum nomen; cupimus, & petimus a Deo, ut omne ho-
minum genus, relictis impuræ infidelitatis tenebris, ac radiis diuini
luminis illustratum, huius uim nominis agnoscat sic, ut in eo ueram
quærat sanctitatem, & in nomine sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis ba-
ptismi sacramentum suscipiens ipsius Dei dextera, perfectam uim san-
ctitatis consequatur. Pertinet uero opus, & postulatio nostra nõ
minus etiam ad eos, qui flagitiis, & sceleribus cõtaminati, puram ba-
ptismi integritatem, & innocentiam stolæ amiserunt. quare factum est,
ut in illis miserrimis suam iterum sedẽ impurissimus spiritus, collige-
rit. Optamus igitur, & precamur a Deo, ut in ipsis etiã sanctificetur
nomen eius; ut ad cor, & ad sanitatem redeuntes, sacramento peni-
tentie redimant pristinam sanctitatẽ, seque ipsos purum, ac sanctum
Deo templum, ac domicilium præbeant. Oramus denique, lumẽ ut
suum Deus præferat omnium mentibus; quo uidere possint, omne
datum optimum, & omne donum perfectum, descendens a Patre lu-
minum, ad nos diuinitus esse delatum; quo temperantiã, iustitiã,
uitam, salutẽ, omnia deniq. animi, corporis, externa uitalia, ac saluta-
ria bona illi accepta referant; a quo, quemadmodum prædicat Ec-
clesia, bona cuncta procedunt: si quid luce sua sol, si quid reliqua li-
dera motu, & cursu profunt hominum generi; si circumfuso hoc ali-
mur spiritu; si terra frugum, & fructuum ubertate uita sustinet om-
nium; si operã magistratuum quiete, ac tranquillitate fruimur, & hæc,
& huius generis bona innumerabilia nobis suppeditat immensa Dei
benignitas. Quin etiam, quas philosophi secundas causas appellant,
interpretari debemus, mirabiliter effectas quasdam, & ad usum nostrum
accommodatas Dei manu, quibus nobis sua bona distribuit, ac lãga,
lateque diffundit. Quod autẽ maxime rem cõtinet in hac petitione,
illud est, ut omnes agnoscant, & uenerentur sanctissimam Iesum Chri-
sti sponsam, & parentem nostram Ecclesiam: in qua una est fons ille
amplissimus, atque perpetuus, ad eluendas, & expiandas omnes
peccatorum sordes, unde hauriuntur uniuerſa salutis, & sanctifi-
cationis sacramenta; quibus quasi celestibus quibusdam fistulis
in nos a Deo ille sanctitatis ros, & liquor effunditur: ad quam
solam, & ad eos, quos suo sinu, & gremio complexa est, pertinet

Matth. 4. diuini illius imploratio nominis, quod unum sub cælo datum est hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Verum Parochi maxime hunc locum urgere debebunt, boni esse filii, non solum patrem Deum orare uerbis, sed re etiam, & actione conari, ut eluceat in ipso sanctificatio diuini nominis. Vtinam non essent, qui, cum oratione hanc Dei nominis sanctificationem assidue postulēt, factis, quantum in ipsis est, illud uiolant, atque contaminant: quorum culpa interdum ipsi etiam Deo maledicuntur. in quos dictum est ab Apostolo: *ad Rom. 2.* Nomen Dei per uos blasphematur inter gentes. Et apud Ezechielem legimus: *Ezech. 36.* Ingressi sunt ad gētes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen sanctum meum; cum diceretur de eis, populus Domini iste est, & de terra eius egressi sunt. Qualis enim est uita, & ut sunt eorum mores, qui religionem profitentur; sic de religione ipsa, deq. eius auctore religionis multitudo imperita iudicare solet. Quare qui uiuunt ex Christiana religione, quā susceperunt, & ad eius regulam orationem, & actiones dirigunt suas, magnam facultatē præbent aliis laudandi nomen cælestis patris, & omni honore, & gloria celebrandi. Nobis enim ipse has partes imposuit Dominus, ut illustribus uirtutis actionibus excitemus homines ad laudē, & prædicationem diuini nominis: ad quos loquitur in hunc modū apud Euan-
Matth. 5. gelistam: Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideāt opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum, qui in cælis est. Et Princeps apostolorum: *Epist. 1. ca. 2.* Conuersationem uestram inter gētes habentes bonā, ut ex bonis operibus uos considerantes, glorificent Deum.

AD VENIAT REGNUM TVVM.

Regnum cæleste, quod altera hac petitione postulamus, eiusmodi est, ut eo referatur, ac terminetur omnis euāgelii prædicatio. nam & inde exorsus est ad pænitentiam cohortari S. Ioannes Baptista, dum,
Matth. 3. Pænitentiam, inquit, agite: appropinquabit. n. regnum cælorum. Nec
Matth. 4. aliunde fecit initium suæ prædicationis Saluator humani generis; & in illo salutari sermone, quo beatitudinis uias discipulis in monte monstrauit, tamquā proposito orationis argumento principium duxit a regno cælorum: nam, Beati, inquit, pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum. Quin etiam eum retinere cupientibus, attulit illā causam necessariæ profectionis: Et aliis ciuitatibus, oportet me euangelizare regnum Dei: quia ideo missus sum. Hoc idē postea regnum prædicare iussit apostolos; & illi, qui se ire ad sepeliendum patrem suū uelle dixerat, respondit, Tu uade, annuncia regnum Dei. Cum uero resurrexisset a mortuis, per illos quadraginta dies, quibus
Luc. 4. apparuit

Act. I.

7. two 8 in

Matth. 6.

...and

Psal. 22.

Math. 25.

Matth. 7.

28.211

and Gal. 5.

ne coincidamus: timendum autē? immo uerō statim cōsideremus, nisi propugnaculo diuinę dextere defenderemur. Quam uim inferiorum cum sentiret Apostolus: Infelix, inquit, ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Hęc infelicitas nostri generis, quamquam per se cognoscitur, tamen ex contentione reliquarum naturarum, & creaturarum rerum facilius intelligi potest. In illis siue rationis, siue etiam sensus expertibus raro fieri uidemus, ut aliqua natura a proprijs actionibus, a sensu, uel motu insito declinet sic, ut a proposito, & constituto fine defleat. Hoc apparet in bestiis agrestibus, nantibus, uolucris, ut res declaratione non egeat. Quod si cælum suspexeris, non ne uerissimum id esse intelligis, quod a Dauid dictum est? In æternū Domine, uerbum tuū permanet in cælo. Nempe illud continenti motu, & perpetua cōuersione fertur, ut ne minimū quidem a præfinita diuinitus lege discedat. Si terram, & reliquam uniuersitatem consideres, facile uidcas, aut nulla, aut exigua ex parte deficere. At miserimū hominum genus sæpissime labitur, raro, quæ recte sunt cogitata, persequitur, plerūque suscepratas bonas actiones abiicit, atque cōtemnit, quæ modo placuerat optima sententia, subito displicet, & illa reiecta, ad turpia consilia, sibi que perniciosa delabitur. Quænam igitur est huius inconstantię, miserięque causa? Contemptio planè diuini affatus: claudimus enim aures Dei monitis: oculos tollere nolimus ad ea, quæ nobis lumina diuinitus præferuntur, nec cælestem patrem salutariter præcipientem audimus. Quare huc incumbendum erit Parochis, ut & miseras oculos subijciant fidelis populi, & cominoremur causas miseriarum, & remediorum uim ostendant. quorum omnium illis facultas non deerit, comparata ex uiris sanctissimis, Ioanne Chrysostomo, & Augustino, maxime uerō ex ijs, quæ in Symboli expositione posuimus. nam, illis cognitis, quis erit & facinorosorum hominum numero, quin adiumento Dei gratia præcuntis, euāgelico illo prodigi filij exemplo conetur exurgere, & erigere se, atque in cælestis regis, patrisque cōspectum uenire? His explicatis, quæ sit fidelium fructuosa petitio, aperient, quid sit, quod his uerbis a Deo postulamus, præsertim cum uocabulum regni Dei multa significet: quorum declaratio & ad reliquam scripturæ intelligentiā non erit inutilis, & est ad huius cognitionem loci necessaria. Communis igitur quædam regni Dei significatio, quæ frequens est in diuinis litteris, est non solū eius potestatis, quam habet in omnem hominum, rerumq. uniuersitatem, sed etiam prouidentia, qua cuncta regit, & moderatur.

In manu

In manu enim eius, inquit Propheta, sunt fines terræ. Quibus finibus intelliguntur etiam, quæ occultata sunt, & abdita in intimis terrarum, ac rerum omnium partibus. In hanc sententiam Mardochæus loquebatur illis uerbis: Domine Deus, rex omnipotens: in ditione enim tuâ cuncta sunt posita; & nō est, qui possit tui resistere uoluntati. Dominus omnium es; nec est, qui resistat maiestati tue. Item Dei regnō declaratur præcipua illa, ac singularis providentiæ ratio; qua Deus pius, & sanctos homines tuetur, & curat; de qua propria, & eximia quadam Dei cura dictum est illud a Davide: Dominus regit me, & nihil mihi deerit. tum ab Isaia: Dominus, rex noster, ipse saluabit nos. In qua Dei regia potestate, et præcipua ratione sunt in hac uitâ, quos diximus, sancti, ac pii homines: tamen monuit Pilatum ipse Christus dominus, regnum suum non esse ex hoc mundo; hoc est, minime ex hoc mundo; qui & conditus est, & interiturus; ortum habere: nam eo, quem diximus, modo dominantur imperatores, reges, respublicæ, duces, omnesque ij, qui uel expetiti, ac delecti ab hominibus præfunt ciuitatibus, atque provinciis: uel per uim; & iniuriam dominatum occupauerunt. Christus autem dominus constitutus est rex a Deo, ut ait Propheta: cuius regnum; ex Apostoli sententia, iustitia est; inquit enim: Regnum Dei est iustitia; & pax, & gaudium in spiritu sancto. Regnat autem in nobis Christus dominus per uirtutes intimas, fidem, spem, charitatem, quibus uirtutibus regni quodam modo partes efficiunt, & Deo peculiari quadam ratione subiecti, ad eius cultum ac uenerationem cōsecramur: ut, quemadmodum dixit Apostolus: Viuo autem iam non ego; uiuit uero in me Christus; ita nobis dicere liceat: Regno ego, iam non ego; regnat uero in me Christus. Id autem regnum iustitia dicitur, quia Christi domini iustitia cōstitutum est. Ac de hoc regno sic loquitur apud sanctum Lucam Dominus: Regnū Dei intra uos est. Nam etsi Iesus Christus per fidem regnat in omnibus, qui gremio, ac sinu sanctissimæ matris Ecclesiæ continentur; præcipuo tamen modo regit eos, qui præstanti fide, spe, & charitate præditi, seramque pura quadam, & uiua membra Deo præbuerunt; & in his Dei gratia regnum esse dicitur. Est uero etiam Dei gloria regnum illud, de quo Christum dominum apud sanctum Mattheum loquentem audimus: Venite benedicti patris mei, possidere paratum uobis regnū a constitutione mundi. Quod idem ab eo regnum; apud sanctum Lucam latro admirabiliter, sua scelera recognoſcens, exerebat in hunc modum: Domine memento mei cum ueneris in regnum tuū.

41527E

- Ioan. 3.* Sanctus etiam Ioannes meminit huius regni: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Meminit item Apostolus ad Ephesios: Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus (quod est idolorum seruitus) non habet hereditatem in regno Christi, & Dei. Eodem pertinent aliquot similitudines Christi domini loquentis de regno celorum. Necesse est autem prius ponere regnum gratiae: neque enim fieri potest, ut in ullo regnet Dei gloria, nisi eiusdem gratia in illo regnarit. Est uero gratia, ipsius sententia Saluatoris, fons aquae salientis in uitam aeternam. Gloriam autem quid esse dicemus, nisi gratiam quamdam perfectam, & absolutam: quam diu enim fragili hoc, & mortali corpore uesiti sumus, dum in hac caeca peregrinatione, & exilio uagari, & imbecilles absumus. Domino, saepe labimur, & cadimus, abiecto regni gratiae adminiculo, quo nitebamur: cum autem regni gloriae, quod perfectum est, lux nobis illuxerit, firmi, ac stabiles perpetuo consistemus. omne enim & uitium, & incommodum exhauritur, omnis infirmitas confirmata roborabitur: ipse denique nostra in anima, & in corpore regnabit Deus: quae res uberius in Symbolo tractata est, cum de resurrectione carnis ageretur. His igitur expositis, quae communem regni Dei sententiam declarant, quid sibi haec petitio proprie uelit, dicendum est. Petimus autem a Deo, ut regnum Christi, quod est Ecclesia, propageretur; ut secundum fidem Christi domini, & ad accipiendam ueri Dei cognitionem conuertantur infideles, & Iudaei, & schismatici, ac haeretici redeant ad sanitatem, & ad Ecclesiae Dei communionem, a qua descuerunt, reuertantur; ut compleatur, & ad exitum perducat, quod Isaiæ ore dixit Dominus: Dilata locum tentorii tui; & pelles tabernaculorum tuorum extende; longos fac funiculos tuos; & clauos tuos consolida: ad dexteram enim, & ad laeuam penetrabis: quia dominabitur tui, qui fecit te. Et idem: Ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui; leua in circuitu oculos tuos, & uide, omnes isti congregati sunt, uenerunt tibi: filii tui de longe uenient, & filiae tuae de latere surgent. Verum quia sunt in Ecclesia, qui uerbis confitentes Deum, factis negantes, deformatam fidem praeserant, in quibus propter peccatum daemon habitat, ac dominatur tamquam in propriis domiciliis, petimus etiam, ut ad eos ueniat regnum Dei; quo illi, peccatorum discissa caligine, & radiis diuinæ lucis illustrati, restituantur in filiorum Dei pristinam dignitatem; ut, omnibus e suo regno, caelestis patens, sublati haereticis, atque schismaticis, cicatricibusque offensionibus, ac scelerum causis,

aream purget Ecclesiæ, quæ, Deo cultum pie, sancteque adhibedo, quieta, ac tranquilla pace perfruatur. Petimus denique, ut solus in nobis uiuat, solus regnet Deus; ne sit posthac mortis locus; sed ut illa absorbeatur in uictoria Christi domini nostri, qui, disiecto, ac dissipato omni hostium principatu, potestate, & uirtute suo omnia subijciat imperio. Erit autem curæ Parochis, ut, quod postulat huius ratio petitionis, fidelem populum doceant, quibus cogitationibus, & meditationibus instructus, has pie Deo preces facere possit. Ac primum hortabuntur, ut uim, ac sententiam intueatur illius similitudinis a Salvatore introductæ; Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius uadit, & uendit uniuersa, quæ habet, & emit agrum illum. Nam qui nouerit Christi domini diuitias, is præ illis omnia contemnet, huic facultates, opes, potentia sordescunt. Nihil enim est, quod illi summo pretio comparari, immo uero, quod in conspectu eius stare possit. Quare, quibus id nosse contigerit, exclamabunt illi, ut Apostolus; Omnia detrimentum feci, & arbitror ut stercorea, ut Christum lucrificiam. Hæc est illa insignis euangelii margarita, in quam qui pecuniam, ex omnium bonorum ueditione redactam, erogarit, is beatitudine fruatur sempiterna. O nos felices, si tantum luminis nobis præferret Iesus Christus, ut illam uidere possemus diuinæ gratiæ margaritam, qua ipse regnat in suis: nam & nostra omnia, & nos ipsos uenundaremus, ut emptam illam tueremur. tum enim denique nobis id non dubitanter dicere liberet: Quis nos separabit a charitate Christi? Præstatem uero regni gloriæ excellentiâ, si, quæ sit, scire uolumus, eandem de illa & Prophetæ, & Apostoli uocem, atque sententiam audiamus; Oculus non uidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus iis, qui diligunt illum. Proficiet autem ad impetrandum maxime, quod petimus, si, qui simus, ipsi nobiscum reputemus, id est Adam progenies, iure e paradiso eiecti, & exules; quorum indignitas, ac peruersitas summum Dei odium, ac sempiternas pœnas postulare: Quare demissum, & abiecto animo simus oportet: nostra etiâ erit plena Christianæ humilitatis oratio: & omnino nobis ipsi diffidentes, illius more publicani confugiemus in Dei misericordiam; totumque eius benignitati tribuentes, ipsi gratias agemus immortales, qui nobis suum spiritum sit elargitus, quo freti clamare audeamus; Abba Pater. suscipiemus etiam illam curam, & cogitationem, quid agendum, quid contra, uitandum sit, ut ad cæleste regnum peruenire possimus.

Matth. 13.

ad Philip. 3.

Matth. 13.

ad Rom. 8.

Isa. 64.

1. ad Cor. 2.

Luc. 18.

ad Rom. 8.

non

Matth. 11. non enim a Deo ad otium, & ad inertiam uocati sumus: quinimo inquit; Regnum cælorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud: &

Matth. 19. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Itaque non est satis, petere re-
gnum Dei, nisi suum ipsi etiam studium, & operam adhibeant ho-
mines. nam adiutores sint oportet, & ministri Dei gratia in eo te-
nendo cursu, quo peruenitur in cælum. Nūquam nos deserit Deus;
qui nobiscum se futurum perpetuo pollicitus est: unum ut nobis ui-
dendum sit, ne Deum, & nos ipsos deseramus. Ac Dei quidem sunt
in hoc Ecclesiæ regno omnia, quibus & uitam tuetur hominum, &
salutem perficit sempiternam, & quæ sub aspectum non cadunt, an-
gelorum cōpia, & plenissimum uirtutis cælestis uisibile hoc munus
sacramentorum. In his tantum nobis præsidiū est diuinitus constitu-
tum, ut non modo ab acerrimorum hostium regno tuti esse, sed ip-
sum etiam tyrannum, eiusque nefarios satellites prosternere, & con-
culcare possimus. Quare uehementer ad extremum petamus a Dei
spiritu, nos ut omnia iubeat e sua uoluntate facere; Satanæ ut tollat
imperium, nullam ut in nobis summo illo die potestatem habeat, ut
uincat, & triumphet Christus; ut uigeant eius leges toto orbe terra-
rum; ut decreta seruentur; nullus ut proditor, aut desertor eius sit;
sed tales se præbeant omnes, ut in regis Dei conspectum non dubi-
tenter ueniant, & constitutam illis ex omni æternitate possessionem
adeant regni cælestis, ubi beati cum Christo sempiterno æuo fruatur.

FIAT VOLUNTAS TUA.

Matth. 7. Cum a Christo domino dictum sit; Non omnis, qui dicit mihi,
Domine, Domine, intrabit in regnū cælorum; sed, qui facit uolun-
tatem patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum:
quicumque in illud cæleste regnum peruenire cupiunt, id a Deo pe-
tere debent, ut fiat uoluntas eius. Quamobrem hoc loco posita pe-
titio est statim post regni cælestis postulationem. Ut autē intelligant
fideles, quam necessariū id nobis sit, quod hac prece postulamus,
quantamque uim salutarium munerum ex eius impetratione conse-
quamur; demonstrabunt Parochi, quibus miserijs, & ærumnis op-
pressum fuerit hominum genus propter peccatum primi parentis.
Nam a principio Deus proprii boni appetitionem creatis rebus inge-
nerauit, ut naturali quadam propensione suum quærerent, & expe-
terent finem, a quo illæ numquam, nisi obiecto extrinsecus impedi-
mento, declinant. Hæc autem initio fuit in homine expetendi Deū,
sux beatitudinis auctorem, parentemque, eo præclarior, & præstan-
tior uis, quod is cōpos esset rationis, atque consilij. Sed hunc amorē,
sibi

sibi naturaliter ingentū, cum reliquæ naturæ rationis expertes con-
 feruassent, quæ ut initio procreatæ fuerunt natura bonæ, sic in eo sta-
 tu, & cōdicionē manserunt, hodieque manent; miserum hominum
 genus cursum non tenuit: non enim solum bona iustitiæ originalis
 amisit, quibus a Deo supra naturæ suæ facultatem auctum, orna-
 tumque fuerat, sed etiam insitum in animo præcipuum uirtutis stu-
 dium obscurauit. Omnes, inquit, declinauerunt, simul inutiles fa-
 cti sunt. non est, qui faciat bonum, nō est usque ad unum. Nam sen-
 sus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia
 sua; ut inde facile intelligi possit, neminem per se salutariter sapere,
 sed omnes ad malum esse propensos, innumerabilesque esse homi-
 num prauas cupiditates, dum procliues sunt, & flagranti studio fe-
 runtur ad iram, ad odium, ad superbiam, ad ambitionem, ad omne
 fere malorum genus. Quibus in malis quamquā assidue uersemur;
 tamen, quæ summa est nostri generis miseria, permulta ex illis sunt,
 quæ nobis minime mala uideantur. quæ res insignem arguit homi-
 num calamitatem, qui cupiditatibus ac libidinibus obæcati nō ui-
 deant, quæ salutaria opinantur, plerumque esse pestifera, immo ue-
 ro ad illa perniciosa mala, tamquam ad optabile & expetendum bo-
 num, rapiantur præcipites, ab ijs, quæ uere bona sunt, & honesta,
 tamquam a contrarijs rebus, abhorreant. Hanc opinionem corru-
 ptumque iudicium detestatur Deus illis uerbis; Væ, qui dicitis ma-
 lum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem
 tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Itaque
 nostris ut subijciant oculis nostras miseras, comparant nos diuinæ
 litteræ iis, qui uerum gustandi sensum amiserunt: qua re fit, ut a sa-
 lubri uictu alieni sint, appetantque contrarium. Cum ægrotis præ-
 terea nos cōferunt. ut enim illi, nisi morbum depulerint, sanorum,
 & integrorum hominū officia ac munera obire non possunt: sic nos
 actiones, quæ Deo gratæ sint, suscipere sine diuinæ gratiæ adiuuen-
 to nequimus. Quod si quædā sic affecti assequimur; leuia illa sunt,
 & quæ ad consequendā cælestem beatitudinem parum uel nihil mo-
 menti habent. At Deum, ut par est, amare, & colere, quod maius
 quiddam & altius est, quam ut nos humi strati id humanis uiribus af-
 sequamur, numquā poterimus, nisi adminiculo diuinæ gratiæ sub-
 leuemur. Quainquam aptissima est etiam illa comparatio ad signi-
 ficandam miseram humani generis condicionem, quod similes esse
 dicimur puerorum, qui suo relictī arbitrio temere mouentur ad om-
 nia: pueri, inquam, sumus, & imprudentes, ludicris sermonibus, &
 inanibus

Psal. 52.

Gen. 8.

ad Rom. 7.

Isa. 5.

Prover. 1.

inanibus actionibus dediti, si a diuino præsidio deferamur. sic enim
cap. 1. nos obiurgat Sapiëntia: Vsq̃uequo paruuli diligitis infantiam, & stulti-
 ea, quæ sibi sunt noxia, cupient? Et in hunc modum hortatur Apo-
1. ad Cor. 14 stolus: Nolite pueri effici sensibus. Etsi maiori in inanitate, & errore
 uersamur, quam illa puerilis ætas: cui tantum abest humana pruden-
 tia, ad quam tamen per se tempore potest peruenire; cum ad diuinâ
 prudentiam, quæ ad salutem necessaria est, nos nisi Deo auctore, &
 adiutore adspirare nõ possimus. nisi enim præsto nobis sit Dei auxi-
 lium, reiectis ijs, quæ uere sunt bona, ad interitum ruimus uolun-
 tarium. Ac si quis, discussa diuinitus animi caligine, has uideat ho-
 minum miseras, & sublatò stupore, sentiat legem membrorum, ac
 sensus cupiditates spiritui repugnantes recognoscat, omnemque dis-
 spiciat naturæ nostræ propensionem ad malum; qui poterit non ar-
 denti studio opportunum tanto huic malo, quo naturæ uitio premi-
 mur, remedium quærere, salutareque illam regulam expetere, ad
 quam Christiani hominis uita dirigenda & cõformanda sit? Hoc igitur
 illud est, quod imploramus, cum ita precamur Deum, Fiat uolun-
 tas tua. Cum enim, abiecta obedientia, & Dei uoluntate neglecta,
 in has miseras inciderimus, unum illud tantorum malorum reme-
 dium nobis diuinitus propositum est, ut ex Dei uoluntate, quam
 peccando contempsimus, aliquando uiuamus, omnesque cogita-
 tiones & actiones nostras ea regula metiamur: quod ut assequi pos-
 simus, suppliciter illud a Deo petimus, Fiat uoluntas tua. Id uero il-
 lis etiam uehementer petendum est, in quorum animis iam regnat
 Deus, qui que iam sunt radiis diuini luminis illustrati; cuius gratiæ
 beneficio, Dei obtemperent uoluntati. Quibus licet ita comparatis
 propriæ tamen cupiditates aduersantur propter procliuatē ad ma-
 lum, insitam in hominum sensibus; ut, etiã si tales simus, magnum
Iac. 4. tamen hoc loco nobis periculum sita nobis ipsis, ne abstracti, & ille-
 cti a concupiscentiis, quæ militant in membris nostris, iterum de sa-
 lutis uia deflectamus. de quo nos periculo Christus dominus admo-
Math. 16. nuit illis uerbis: Vigilate, & orate, ut non intreris in tentationem:
 spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Non enim est in
 hominis potestate, ne in eius quidem, qui per Dei gratiam est iusti-
 ficatus, ita domitos habere carnis affectus, ut numquam illi postea
ad Rom. 7. excitentur: quippe cum eorum, qui iustificati sunt, mentem sanet
 Dei gratia, non etiam carnem: de qua illud scripsit Apostolus: Scio
 enim, quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. Nam
 ut semel primus homo iustitiam originalem, quo tamquam freno
 quodam

quodam cupiditates regebantur, amisit, minime eas postea ratio ita continere potuit in officio, ut ea non appeterent, quæ etiam rationi repugnant. Itaque in ea hominis parte peccatum, id est peccati fomitem habitare scribit Apostolus, ut intelligamus eum non ad tempus, quasi hospitem, diuersari apud nos, sed, quam diu uiuimus, tamquam incolam nostri corporis in domicilio membrorum hætere perpetuo. Ergo domesticis & intestinis hostibus assidue oppugnati, facile intelligimus, confugiendum esse ad Dei auxilium, petendumque, ut fiat in nobis uoluntas eius. Jam uero faciendum est, ut sciant fideles, quæ sit huius petitionis uis. quo loco, multis omiſſis, quæ a doctoribus scholasticis de Dei uoluntate utiliter, & copiose disputantur, uoluntatem hic accipi dicimus pro ea, quam signi appellare solent, hoc est, pro eo quod Deus a nobis fieri, aut ea ueri iusserit, aut monuerit. Quare uoluntatis nomen hoc loco comprehensa sunt uniuersa, quæ nobis ad cælestem beatitudinem comparandam proponuntur, siue illa ad fidem, siue ad mores pertineant, omnia denique, quæcumque nos Christus dominus per se, uel per Ecclesiam suam facere aut imperarit, aut prohibuerit, de qua uoluntate ita scribit Apostolus: Nolite fieri imprudentes: sed intelligentes, quæ sit uoluntas Dei. Cum igitur illud precamur, Fiat uoluntas tua; petimus in primis nobis, ut Pater cælestis facultatem concedat obtemperandi diuinis iussis, & inseruiendi ei in sanctitate & iustitia omnibus diebus nostris; ut ad nutum & uoluntatem eius omnia faciamus; ut ea colamus officia, de quibus in sacris litteris admonemur; ut ipso duce & auctore reliqua omnia præstemus, quæ eos decet, qui non ex uoluntate carnis, sed ex Deo nati sunt, exemplum Christi domini secuti, qui factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; ut parati simus omnia perpeti potius, quam uel minimum ab eius uoluntate discedere. Nec uero quisquam est, qui huius studio, & amore petitionis flagret ardentius, quam is, cui concessum sit, ut summam eorum dignitatem intueatur, qui Deo obediunt. Idem enim illud uerissime dici intelligit, Seruire Deo, & illi obedire, regnare esse. Quicumque, inquit Dominus, fecerit uoluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, soror, & mater est; hoc est, cum illo sum omnibus amoris, & beneuolentiæ uinculis coniunctissimus. Nemo fere est ex uiris sanctis, quin præcipuum huius petitionis munus a Deo uehementer postularit, ac præclara quidem omnes, sed maria persæpe oratione

tione usi sunt, in quibus mirificum & suauissimum Dauidem uide-
Psal. 118. demus illud uarie postulante. modo enim inquit: Vtinam dirigan-
 tur uia: meæ ad custodiendas iustificationes tuas. Interdum: Deduc
 me in semitam mandatorum tuorum. Nonnūquam: Gressus meos
 dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis ini-
 iustitia. Huc pertinent illa. Da mihi intellectum, ut discam man-
 data tua. Iudicia tua doce me: da mihi intellectum, ut sciam testi-
 monia tua. Sæpe aliis uerbis eandem tractat, uersatque sententiam.
 qui loci diligenter animaduertendi sunt, & fidelibus explicandi;
 ut, quanta sit in prima huius petitionis parte uis, & copia saluta-
 rium rerum, omnes intelligant. Secundo loco, cum illud precamur,
 Fiat uoluntas tua; detestamur opera carnis: de quibus scribit Apo-
 stolus: Manifesta sunt autem opera carnis; quæ sunt fornicatio, im-
Ad Gal. 5. munditia, impudicitia, luxuria, &c. & Si secundum carnem uixeritis,
ad Rom. 8. moriemini. petimusque ne sinat Deus ea nos perficere, quæ sen-
 sus, quæ cupiditas, quæ imbecillitas nostra suaserit, sed ut nostram
 uoluntatem, sua uoluntate moderetur. Alieni sunt ab hac uolun-
 tate uoluptuarij homines, qui in terrenarum rerum cura, & cogi-
 tatione defixi sunt. Feruntur enim libidine præcipientes ad potiundū,
 quod concupierunt, & in illo fructu prauæ cupiditatis felicitatem
 ponunt; ut beatum etiam esse dicant, qui, quodcumque optarit,
ad Rom. 13. consequatur. Nos contra petimus a Deo, ut ait Apostolus, ne car-
 nis curam faciamus in desiderijs, sed ut fiat uoluntas eius. etsi non
 facile adducimur, ut precemur Deum, ut cupiditatibus nostris non
 satisfaciatur. habet enim difficultatem hæc animi inductio: quod ip-
 si quodam modo id petentes nos uidemur odisse: quod etiam stul-
 titiæ tribuunt ii, qui toti hærent in corpore: sed nos stultitiæ fa-
 mam subeamus libenter Christi causa. cuius est illa sententia: Si
Matth. 16. quis uult post me uenire, abneget semet ipsum, præsertim cum
Luc. 9. sciamus, multo præstare, id optare, quod rectum, iustumque sit,
 quam illud assequi, quod a ratione, a uirtute, a Dei legibus sit
 alienum. & certe deteriore loco is est, quicumque ad id peruenit,
 quod temere ac libidinis impulsu cupiebat, quam qui, optime
 quod optauit, non assequitur. quamquam non id modo peti-
 mus, ne concedatur nobis a Deo, quod ipsi nostra sponte cupi-
 mus; cum studium nostrum deprauatum esse constat; sed ne id
 etiam detur, quod, suatore, & impulsore Dæmone, simulato lu-
 cis angelo, tamquam bonum interdum postulamus, rectissimum
 illud

illud Principis apostolorum studium uidebatur, pietatisque plenissimum, cum Dominum a consilio proficiscendi ad mortem a uocare conabatur: & tamen eum, quia humanis sensibus, non diuina ratione ducebatur, Dominus acriter obiurgauit. Quid amantius in Dominum uidetur eo postulari potuisse, quod sancti uiri Iacobus, & Ioannes, illis irati Samaritanis, qui magistrum hospitio accipere noluerant, ab eo petierunt, ut iuberet ignem e caelo descendere, qui duros illos, & inhumanos absumeret? At a Christo domino reprehensi sunt illis uerbis: Nescitis, cuius spiritus estis? Filius enim hominis non uenit animas perdere, sed saluare. Neque uero solum, cum, quod cupimus, malum est, aut mali speciem habet, Deum precari debemus, ut fiat uoluntas eius, sed etiam, cum reuera malum non est, ueluti cum uoluntas sequitur primam illam naturae inclinationem, ut appetat ea, quae naturam conseruant, & reiciat, quae ei contraria uideantur. Quocirca, cum in eum locum uentum est, ut aliquid petere uelimus huius generis, tunc uero dicamus ex animo, Fiat uoluntas tua: imitemur illum ipsum, a quo salutem, & salutis disciplinam accepimus, qui eum naturaliter insito cruciatum, & acerbissimae mortis timore, commoueretur, tamen in illo horrore summi doloris, suam ad Dei patris retulit uoluntatem: Non mea, inquit, uoluntas, sed tua fiat. Sed mirabiliter deprauatum est hominum genus: qui cum uim etiā suae attulerint cupiditati, eaque diuinā uoluntati subiecerint, tamen sine Dei auxilio, quo a malo protegiuntur, & in bonum diriguntur, peccata uitare non possunt. Ergo confugiendum est ad hanc precationem, & petendum a Deo, ut in nobis ipse instituta perficiat, ut exultantes cupiditatis motus comprimat, ut appetitus ratione obediētes efficiat, ut nos denique totos ad suam conformet uoluntatem. Precamur etiam, ut Dei uoluntatis cognitionem totus orbis terrarum accipiat, quo diuinum mysterium, absconditum a saeculis, & generationibus, notum ac peruulgatum sit apud omnes. Formam praeterea, & praescriptionem huius obediētia postulamus, ut uidelicet ad eam regulam dirigatur, quam in caelo & seruāt beati angeli, & colit reliquis caelestium animarum chorus; ut, quemadmodum illi sponte, & summa cum uoluptate obediunt diuino numini, sic nos Dei uoluntati, quo modo ipse maxime uult, libentissime pareamus. & uero in opera, & studio, quod Deo nauamus, summū a nobis amorē Deus, & eximiam charitatem requirit, ut, etiā si spe caelestium praemiorum totos nos ei dicauerimus, tamen ideo illa speremus, quod, ut in eā spem ingrederemur, placuit

Luc. 10.

.20.1.10.1

Luc. 22.

.11.10.1.1

.1.10.1.1.1

.2.11.1.1.1

diuinæ maiestati. Quare tota nitatur illo in Deū amore nostra spes, qui mercedem amoris nostro proposuit aternā beatitudinem. Sunt enim, qui amanter alicui seruiant, sed tamen pretij causa, quo amorem referunt. Sunt præterea, qui tantummodo charitate & pietate commoti, in eo, cui dant operam, nihil spectant, nisi illius bonitatem, atque uirtutem; cuius cogitatione, & admiratione se beatos arbitrantur, quod ei suum officium præstare possint, & hanc habet sententiam illa appositio, Sicut in cælo, & in terra. Maxime enim nobis enitendum est, ut Deo simus obedientes, quemadmodum beatas mentes esse diximus. quorum laudes in illo summæ obedientiæ munere obeundo, eo psalmo persequitur Dauid: Benedicite Domino omnes uirtutes eius, ministri eius, qui facitis uoluntatem eius. Quod si quis, sanctum Cyprianum secutus, sic illa interpretatur, ut dicat, in cælo, in bonis, & pijs; in terra, in malis, & impijs: hos uero etiam eius sententiam comprobamus; ut pro cælo spiritus, pro terra caro intelligatur; ut & omnes, & omnia in omnibus Dei uoluntati obediant. Gratiarum item actionem cōtinet hæc petitio. Veneramur enim eius sanctissimam uoluntatem, & maximo perfusi gaudio summis laudibus, & gratulationibus omnia eius opera celebramus, qui certo sciamus eum omnia bene fecisse. cum enim constet, esse omnipotentem Deum; necessario sequitur, ut omnia eius nutu facta esse intelligamus. cum uero etiam ipsum, sicuti est, summum bonum esse affirmemus; nihil ex eius operibus non esse bonū; cum omnibus ipse suam impertierit bonitatem, cōfitemur. Quod si in omnibus diuinam rationem non assequimur; in omnibus tamē, & ambigui causa neglecta, & reiecta omni hæsitacione, illud Apostoli profitemur, inuestigabiles esse uias eius. Sed ob id maxime etiā Dei uoluntatem colimus, quod ab eo cælesti lumine dignati sumus.

ad Rom. 11. Ereptos enim de potestate tenebrarum, transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Sed ut extremo loco id explicetur, quod ad meditationem pertinet huius petitionis; redeundum est ad id, quod initio attigimus, debere fidelem populum in huius pronuntiacione petitionis esse demisso, & humili animo, reputantem secum eam, quæ in natura est insita, cupiditatum uim, diuinæ uoluntati repugnantem, cogitantem se in eo officio uinci a naturis omnibus: de quibus ita scriptum est; Omnia seruiūt tibi: maximeque imbecillē esse, qui nullū opus Deo gratum nō modo nō perficere, sed ne instituere quidem possit, nisi Dei adiumento subleuetur. Quoniam uero nihil magnificentius est, nihil præstātius, quam, ut diximus, Deo seruire, & uitam

& uitam ex eius lege, ac præceptis agere; quid optabilius esse potest homini Christiano, quam ambulare in uijs Domini, quam nihil agitare animo, nihil actione suscipere, quod a diuina uoluntate abhorreat? ut uero eam exercitationem capiat, & illud institutum teneat diligentius, petat ex diuinis libris exempla eorum, quibus, cum illi consiliorum suorum rationem non retulissent ad Dei uoluntatem, omnia male ceciderunt. Moneantur postremo fideles, ut in simplici & absoluta Dei uoluntate acquiescant; ferat æquo animo conditionem suam, qui sibi inferiori loco uidetur esse, quæ eius dignitas postulet; ne deserat ordinem suum, sed in ea uocatione maneat, in qua uocatus est, & proprium iudicium subiiciat Dei uoluntati; qui nobis melius consulit, quam ipsi optare possimus. si angustia rei familiaris, si corporis ualitudine, si persecutionibus, si alijs molestiis, & angoribus premimur; certo statendum est, nihil horum sine Dei uoluntate, quæ summa omnium ratio est, nobis accidere posse, ideoque non debere nos grauius commoueri, sed inuicto animo ferre, semper illud in ore habentes, Domini uoluntas fiat: & illud beati Iob; Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.

PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

Quarta petitio, & reliquæ deinceps, quibus animæ, & corporis subsidia proprie, ac nominatim postulamus, ad superiores petitiones referuntur. habet enim hunc ordinem, ac rationem precatio Dominica, ut postulationem rerum diuinarum consequatur earum petitio, quæ ad corpus, & ad hanc uitam tuendam pertinent. nam ut ad Deum, tamquam ad ultimum finem, referuntur homines: sic humanæ uitæ bona ad diuinā eadem ratione diriguntur, quæ quidem ideo optanda, ac petenda sunt; uel quod ita diuinus ordo postulat; uel quod illis adiumentis ad diuinorum bonorum ademptionem indigemus, ut iis adminiculis propositum finem consequamur, qui regno, & gloria celestis patris, atque iis præceptis colendis, seruandisque continetur, quæ Dei uoluntatis esse non ignoramus. quare omnem uim, & rationem huius petitionis ad Deum, eiusque gloriam referre debemus. Præstabit igitur suum officium Parochi fidelibus auditoribus, ut intelligât, in iis petendis, quæ ad usum, ac fructum pertinet rerum terrenarum, esse intendendum animum, ac studium nostrum ad Dei præscriptionem, nec inde ulla ex parte declinandum. Nam in eo, quod scribit Apostolus,

- ad Rom. 8.* Quid oremus; sicut oportet nescimus; maxime peccatur his postulationibus terrenarum, & caducarum rerum. Ergo petenda sunt bona hæc, ut oportet; ne, perperam aliquid postulantes, responsum illud a Deo feramus; Nescitis quid petatis. Erit autem certa iudicandi nota, quæ praua sit, quæque recta petitio, consilium, & propositum postulantis. Nam si quis terrena petit eo animo, ut illa omnino bona existimet, & in illis, tamquam in optato fine, conquiescens, nihil præterea requirat; sine dubio non orat, sicut oportet. Non enim, inquit sanctus Augustinus, petimus temporalia hæc tamquam bona nostra, sed tamquam necessaria nostra. Apostolus etiam in epistola ad Corinthios docet, omnia, quæ spectant ad usum uitæ necessarios, ad Dei gloriam referri oportere. Siue enim manducatis, inquit, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloria Dei facite. Sed ut uideant fideles, quātam habeat hæc petitio necessitatem; commemorabunt Parochi, quanta ad uictum, & ad uitam colendam indigētia sit externarum rerum. quod magis intelligent, si cōparatio fiet eorum, quæ primo illi parenti nostri generis, & reliquis deinceps hominibus fuerunt ad uiuēdum necessaria. nam etsi ille in amplissimo innocentie statu, unde & ipse, & eius culpa omnis posteritas corruit, necesse habuisset adhibere cibum ad reficiendas uires: tamen inter illius, & nostræ uitæ necessitates multum interest. non enim ei uestibus ad tegumentum corporis opus fuisset, non tecto ad perfugiū, non armis ad defensionem, non remediis ad ualitudinem, non aliis multis, quorum subsidio nos ad hanc naturæ imbecillitatem, ac fragilitatem tuendam egemus. satis ei fuisset ad immortalē uitam ille fructus, quem felicissima uitæ arbor nullo eius, aut posterorum labore præbuisset. Neque uero futurus erat homo in tatis paradisi delictis otiosus, quem ad agendum Deus in eo uoluptatis domicilio collocarat: uerum nulla ei opera molesta, nullum officii munus non iucundum fuisset. tulisset ille perpetuo suauissimos fructus ex cultura feliciū hortorum; nec eum umquā opera, aut spes fefellisset. At posterorum proles non solum fructu priuata uitalis arboris, uerum etiam horribili illa sententia cōdemnata est; Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ; spinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ: in sudore uultus tui uesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia pulvis es, & in puluerem reuerteris. Nobis igitur contra eueniunt omnia, atque illi, & posteris contigisset, si Dei dicto audiens fuisset Adam. itaque uersa sunt omnia, & mutata in deter-

rimiam partem. In quo illud grauissimum est, quod maximus sum-
 ptus, summum laborem, ac sudorem sæpissime nullus fructus con-
 sequitur; cum fruges datæ in deteriorem segetem, uel succrescenti
 agrestium herbarum asperitate opprimuntur, uel nimbis, uento,
 grandine, uredine, rubigine percussæ, & prostratæ intereunt; ut
 omnis anni labor, exiguo tempore, aliqua cæli, uel terræ calamitate
 recidat ad nihilum. quod accidit immanitate nostrorum scelerum;
 a quibus auersus Deus nostris minime benedicit operibus. Sed hor-
 renda manet sententia, quam de nobis initio pronunciauit. Ergo
 Pastores in huius loci tractationem incumbunt; ut sciat fidelis popu-
 lus, sua culpa homines in has angustias, & misérias incidere; ut in-
 telligat desudandum quidem, & elaborandum esse in parandis iis,
 quæ ad uiuendum sunt necessaria, uerum tamen, nisi laboribus no-
 stris benedixerit Deus, fallacem spem, & inanem fore omnem con-
 tentionem. Nam neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed
 qui incrementum dat Deus. Et; Nisi Dominus ædificauerit domum,
 in uanum laborauerunt, qui ædificant eam. Docebunt igitur Pa-
 rochi, esse res pene innumerabiles, quæ si nobis desint, uel uitæ ami-
 titimus, uel agimus insuauem. Hac enim cognita rerum necessitate,
 naturæque imbecillitate, Christianus populus cælestem Patrem ad-
 ire cogetur, & ab eo terrena, & cælestia bona suppliciter petere. Imita-
 bitur prodigum illum filium, qui cum in regione longinqua cepis-
 set egero, nec esset, cum esuriret, qui ei filiquas daret, aliquando ad
 se rediens, intellexit malorum, quibus premebatur, nusquam nisi
 a patre esse expectandum remedium. Quo loco accedet etiam fiden-
 tius ad orandum fidelis populus, si in cogitatione diuinæ benignita-
 tis recordabitur, paternas aures perpetuo patere filiorum uocibus.
 nam dum hortatur nos, ut panem petamus, ea se recte petentibus
 abunde largiturum pollicetur. docendo enim, quo modo petamus,
 hortatur; hortando, impellit; impellendo, sponder; spondendo,
 nos in spem certissimæ impetrationis inducit. Excitatis igitur, & in-
 flammatis animis fidelis populi, sequitur, ut, quid hac petitione po-
 stuletur, declarandum sit: primum, qui sit ille panis, quem petimus.
 Sciendum igitur est, in diuinis litteris hoc panis nomine multa qui-
 dem significari, sed illa duo præcipue, primum, quidquid in uictu,
 ceterisque rebus, ad corpus, uitamque tuendam adhibemus, dein
 de, quidquid nobis ad spiritus, & animæ uitam, ac salutem Dei mu-
 nere tributum est. Petimus autem hoc loco huius, quæ in terris agi-
 mus, uitæ subsidia, sanctorum Patrum ita sentientium auctoritate.

Gen. 3.

Gen. 3.

1. ad Cor. 3.

1. ad Cor. 3.

Luc. 15.

1. ad Cor. 3.

1. ad Cor. 3.

1. ad Cor. 3.

Quamobrem minime sunt audiendi, qui dicunt, non licere Christianis hominibus a Deo petere terrena huius uitæ bona. nam huic aduersantur errori, præter consentientem Patrum sententiam, exempla permulta tum ueteris, tum noui testamenti: Iacob enim uouens, sic orabat; Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in uia, per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad uescendum, & uestimentum ad induendum; reuersusque fuero prospere ad domum patris mei; erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste, quem erexi in titulum, uocabitur domus Dei; cunctorumque, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Salomon etiã certum petebat huius uitæ subsidium, cum illud precabatur; Mendicitatem; & diuitias ne dederis mihi; tribue tantum uictui meo necessaria. Quid, quod Saluator humani generis illa iubet petere, quæ nemo negare audeat ad corporis usum pertinere? Orate, inquit, ut non fiat fuga uestra in hieme, uel Sabbatho. Quid dicemus de sancto Iacobo? cuius illa sunt: Tristatur aliquis uestru? oret: æquo animo est, psallat. Quid de Apostolo? qui sic cū Romanis agebat: Obsecro uos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus, ut adiuueris me in orationibus pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa. Quare, cum & diuinitus concessum sit fidelibus, ut petant hæc subsidia rerum humanarum, & perfecta hæc a Christo domino tradita sit orandi formula; ne illud quidem dubium relinquitur, unam ex septem hanc esse petitionem. Petimus præterea panem quotidianum, idest uictui necessaria; ut panis nomine, quod satis sit, & uestium ad tegendum, & cibi ad uescendum, siue panis sit, siue caro, siue piscis, siue quodcūque aliud, intelligamus: uidemus enim usum esse hoc loquendi modo Eliseum; cum regem moneret, ut præberet panem militibus Assyriis, quibus magna ciborum copia data est. Illud etiam de Christo domino scriptum scimus; Ingressus est in domum cuiusdam principis Phariseorum sabbatho manducare panem. qua uoce, quæ ad cibum; quæque ad potum pertinent, significari uidemus: Ad huius petitionis absolutam significationem præterea animaduertendum est; hoc panis uocabulo non abundantem, & exquisitam ciborum, ac uestium copiam, sed necessariam, ac simplicem intelligi debere: quemadmodum scripsit Apostolus; Habentes alimenta; & quibus tegamur, his contenti simus: Et Salomon, ut diximus, Tribue tantum uictui meo necessaria. Huius quoque frugalitatis, & parsimonie illa uoce, quæ proxime sequitur, admonemur. cum enim; Nostrum; dicimus, panem illum

Ad Parochos.

333

illum ad necessitatem nostram, non ad luxuriam petimus: non enim nostrum dicimus, quia eum nobis opera nostra, sine Deo, parare possimus: (est enim apud Davidem; Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore: dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate: & alio loco; Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno) sed quia necessarius est, & a pariete omnium Deo, qui omnes sua providentia alit animantes, nobis attributus. Ob eam quoque causam panis noster appellatur, quod iure est a nobis acquirendus, non iniuria, fraude, aut furto parandus. quæ enim nobis malis artibus conciliamus, non nostra sunt, sed aliena, sæpius que illorum calamitosa est uel adeptio, uel possessio, uel certe iactura: contra uero honestis, ac laboriosis piorum hominum lucris, ex Prophetæ sententia tranquillitas inest, & magna felicitas. Labores enim, inquit, manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Iam uero iis, qui iusto labore uictum quarunt, fructum suæ benignitatis eo loco pollicetur Deus; Emittere Dominus benedictionem super cellaria tua, & super omnia opera manuum tuarum, benedicetque tibi. Neque solum petimus a Deo nobis, ut illo uti liceat, quod nostro sudore, ac uirtute peperimus eius adiumento benignitatis, id enim uere dicitur nostrum: sed etiam bonam mentem postulamus, ut recte partis, recte item, ac prudenter uti possimus. **QVOTIDIANVM.** huic etiam uoce subiecta est ea notio frugalitatis, ac parsimonix, quam proxime diximus. non enim multiplicem, aut delicatum cibum postulamus, sed eum, qui naturæ necessitati satisfaciat: ut eos pudeat hoc loco, qui fastidio communis cibi, & portionis, conquisitissima escarum, ac uinorum genera persequuntur. Nec minus hac quotidiani uoce improbaturs ij, quibus horrèdas illas minas proponit Isaias; Væ, qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis usque ad terminum loci: numquid habitabitis uos soli in medio terræ? Etenim est inexplebilis horum hominum cupiditas, de quibus illud scriptum est Salomone; Auarus non implebitur pecunia. ad quos dictum etiam illud pertinet Apostoli; Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum Diaboli. Quotidianum præterea panem appellamus, quod uescimur eo ad reficiendum uitalem humorem, qui quotidie consumitur ui naturalis caloris. Est denique illa huius ratio nominis, quod assidue petendus est, ut in hac consuetudine amandi, & colendi Deum retineamur, nobisque omnino persuadeamus, id, quod est, uita, ac salutem nostram ex Deo pèdere. Da nobis.

Tsal. 103.

Tsal. 127.

Deuter. 28.

Isa. 5.

Eccle. 5.

1. ad Tim. 6.

DA NOBIS. Quantam hæc duæ uoces materiam præbeât ad cohortandum fideles, ut infinitam Dei potentiam pie, sancteque colant, & uenerentur, in cuius manu sunt omnia, & ut nefariam illam Satanæ ostentationem derestentur; Mihi tradita sunt omnia, & cui uolo do illa; nemo non uidet. nam unius nutu Dei distributa cuncta, & conseruantur, & augentur. Sed quæ diuitibus hæc est imposita necessitas, dixerit quispiam, petendi quotidianum panem, cum rebus omnibus abundant? Hæc illis necessitas est orandi in hunc modum, non ut dentur eis, quorum Dei benignitate habent copiam, sed ne, quæ abunde illis adsunt, amittant. Quamobrem, ut scribit Apostolus, Hinc discant diuites non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo uiuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum. Huius autem necessariæ petitionis hanc causam affert sanctus Chrysostomus, non solum ut nobis suppetat cibus, sed ut eum nobis suppeditet Domini manus, quæ, salubrem, atque adeo salutarem uim inferens pani quotidiano, efficit, ut & cibus corpori proffit, & corpus animæ seruiat. Sed quid est, quamobrem, DA NOBIS, numero multitudinis dicimus, non autem, mihi? Quia proprium illud est Christianæ charitatis, non ut quisque de se uno sollicitus sit, sed ut præterea de proximo labore, & in cura suæ utilitatis meminerit etiam aliorum. accedit eo, quod, quæ alicui munera diuinitus tribuuntur, nõ idcirco tribuntur, ut solus is ea possideat, uel in illis luxuriose uiuat, sed ut cum alijs cõmuniceret, quæ necessitati superfuerint: nam inquit sancti Basilius, & Ambrosius: Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio est; & absolutio, pecunia, quam tu in terram defodis. HODIE. Admonet nos hæc uox cõmunis infirmitatis. quis enim est, qui, si minus sua unius opera prouidere se posse sperat in longinquum tẽpus necessarios uitæ sumptus, saltem in diem uictus subsidia paraturum nõ confidat? Sed ne huius quidem fiduciæ facultas nobis a Deo permittitur, qui nos singulorum etiam dierum cibum a se petere iussit. Quæ sententia habet illam necessariam rationem, quia quotidiano pane egemus omnes, quotidie etiam Dominica precatione singulis utendum esse. Hæc de pane, qui ore perceptus, corpus alit, atque sustentat, qui communis fidelium, & infidelium, piorum, & impiorum, admirabili Dei bonitate, qui solem suum oriri facit super bonos, & malos; pluit super iustos, & iniustos, omnibus impertitur. Reliquus est spiritualis panis; quem etiam hoc loco petimus, Quo significantur omnia; quæ

cunque

Luc. 4.

1. ad Tim. 6.

Ambr. ex
Basilio Ma-
gno in sermo-
ne 81.

Matth. 5.

cumque in hac uita ad spiritus, & animæ salutem, & incolumitatem requiruntur. ut enim multiplex est cibus, quo corpus alitur, & sustentatur: sic non est unius generis esca, quæ spiritus, & animæ uitā continet. nā & uerbum Dei cibus est animæ: sapientia enim inquit; Venite, comedite panem meum; & bibite uinum, quod miscui uobis. Huius autem uerbi facultatem cum adimit Deus hominibus, quod efficere solet, cum grauius nostris sceleribus offenditur, fame dicitur premere genus humanum. sic enim est apud Amos: Emitta famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi uerbum Domini. Vt autem illud est certum propinquæ mortis signum, cum nō possint homines uel cibum sumere, uel sumptum retinere: sic magnum est desperatæ salutis argumentum, cū uel non quærunt uerbum Dei, uel, si adsit, non sustinent: et illam impietatis uocem in Deum effundunt; Recede a nobis, scientiam uiarum tuarum nolumus. In hoc furore animi, & mentis cæcitate uersantur illi, qui, neglectis iis, qui legitime eis præsent, catholicis, & Episcopis, & sacerdotibus, & a sancta Romana Ecclesia desciscen-tes, corruptoribus Dei uerbi hæreticis se in disciplinam tradiderūt. Iam uero panis est Christus dominus, animæ cibus: inquit enim ipse de se; Ego sum panis uiuus, qui de cælo descendi. Incredibile est, quāta uoluptate, ac lætitia perfundat piorum animas hic panis tum, cū maxime terrenis molestiis, & incommotis conflistantur. exemplo nobis est sanctus ille chorus apostolorum, de quibus extat. Illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii. Referti sunt huiusmodi exemplis libri de uita sanctorum hominum; & de intinis his bonorum gaudiis ita loquitur Deus; Vincenti dabo manna absconditum. Præcipue autem panis noster est ipse Christus dominus, qui in sacramento Eucharistiæ substantialiter continetur. Hoc inexplicabile pignus charitatis dedit nobis rediturus ad Patrem, de quo dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Accipite, & manducate, hoc est corpus meum. Ea perent Parochi, quæ ad fidelis populi utilitatem pertinebunt, ex eo loco, quo separatim huius sacramenti uis, ac ratio cōtinetur, Et uero dicitur hic panis noster, quia fidelium modo hominū est, id est eorum, qui charitatem cum fide coniungentes, pœnitentiæ sacramento sordes eluunt peccatorum; qui non dimittentes memoriā, se Dei filios esse, diuinum sacramentum sumunt, & colunt, quanta maxima possunt sanctitate, ac ueneratione. Quotidianus uero quamobrem dicatur, in promptu duplex ratio est, altera, quod in sacris Christianæ

Prouer. 8.

Amos 8.

Iob 21.

Ioan. 6.

Act. 5.

Apocal. 2.

Ioan. 6.

Matth. 29.

1. ad Cor. 11

Christianæ Ecclesiæ mysteriis, quotidie & offertur Deo, & datur pie, sancteque postulantibus; altera, quod quotidie sumendus est, uel certe ita uiuendum, ut quotidie, quoad eius fieri possit, digne sumere queamus. Audiant, qui contra sentiunt, nisi longo interuallo salutaribus his epulis animæ uesci non oportere, quid sanctus dicat

*S. Ambrosius in
lib. 5. de Sa-
cramen. ca. 4*

ca. 4.

Psalm. 54.

*S. Augustinus
in epist. 121.
ad Probam
uiduam.*

1. ad Tim. 6.

*2. Petri
3. 1. 1. 1. 1.*

Isa. 27.

Psalm. 31.

Ambrosius: Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis? Sed in hac petitione ad illud præcipue cohortandi sunt fideles, ut, cum recte & consilium, & industriam suam posuerint in comparandis rebus uitæ necessarijs, rei exitum Deo permittant, suumque desiderium ad eius referant uoluntatem, qui nō dabit in æternum fluctuationem iusto. Nam uel concedet Deus, quæ petuntur, & ita suū opus consequentur, uel non concedet; & id erit certissimum argumentum, nec salutare illud esse, nec utile, quod pijs a Deo negatur, cui magis curæ est de eorum salute, quam illis ipsis. Quem locum instruere poterunt, explicandis ijs rationibus Parochi, quæ a sancto Augustino in epistola ad Probam prælatæ colliguntur. Extremum illud erit in huius tractatione petitionis, ut meminerint diuites facultates suas, & copias Deo acceptum referre, cogitentque se ideo illis bonis esse cumulos, ut illa distribuant indigentibus. In quam sententiam conueniunt, quæ in prima epistola ad Timotheum ab Apostolo differuntur; unde magnam uim Parochis petere licebit diuinorum præceptorum ad hunc locum utiliter, ac salutariter illustrandum.

ET DIMITTE NOBIS. DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS

DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

Cum ita multa sint, quæ infinitam Dei potentiam, cum pari sapientia, ac bonitate coniunctam, significant, ut, quocumque oculos, cogitationemque conuerteris, certissima signa imminente potestatis, ac benignitatis occurrant; nihil profecto est, quod summum eius amorem, & admirabilem in nos charitatē magis declaret, quam inexplicabile mysterium Iesu Christi passionis, unde perennis ille fons ad eluendas peccatorum sordes erupit; quo perfundi, & expiari, Deo duce, ac largitore, exoptamus, cum illud ab eo petimus, Dimitte nobis debita nostra. Continet autem hæc petitio summam quādam eorum bonorum, quibus per Iesum Christum cumulatum est humanum genus. id enim docuit Isaias: Dimittetur, inquit, iniquitas domui Iacob, & iste omnis fructus, ut auferatur peccatū eius; quod Dauid etiam ostendit, beatos prædicans eos, qui salutarem illum fructum percipere potuerunt, his uerbis: Beati, quorum remissæ sunt

sunt iniquitates. Quare est accurate, ac diligenter Pastoribus huius postulationis animaduertenda, & exponenda sententia, quam ad cælestem uitam consequendâ tantum ualere intelligimus. Ingreddimur autem nouam precandi rationem. nam hæcenus a Deo non solum æterna, & spiritualia bona, sed caduca, & quæ ad hanc uitam pertinent, commoda peruiimus: nunc uero mala deprecamur & animæ, & corporis, & huius, & sempiternæ uitæ. Sed quoniam ad impetrandum, quod postulamus, requiritur recta postulandi ratio; quo modo affectos esse oporteat eos, qui Deum hoc orare uelint, dicendum uidetur. Monebunt igitur Parochi fidelem populum, primum necesse esse, ut is, qui ad hoc petendum uelit accedere, surum ipse peccatum agnoscat; deinde, ut eius sensu, ac dolore commoueatur; tum; ut sibi omnino persuadeat, Deum in hac esse uoluntate, ut iis, qui peccauerunt, ita, ut diximus affectis, & comparatis ignoscat; ne forte acerbam delictorum recordationem, ac recognitionem illa ueniæ desperatio consequatur, quæ olim Caim, & Iudæ animum occupauit; qui Deum modo uindicem, & ultorem, non etiam initem, & misericordem, existimarunt. Ergo in hac petitione sic affecti simus, oportet, ut dolenter peccata nostra recognoscētes, ad Deum, tamquam ad parentem, non quasi ad iudicem confugiamus; a quo, non ut ex iustitia nobiscum agat, sed ex misericordia, postulemus. Facile autem adducemur, ut peccatum nostrum agnoscamus, si ipsum audierimus Deum nos in sacris litteris huius rationis admonentem: est enim illud apud Dauidem: Omnes declinauerunt; simul inutiles facti sunt: non est, qui faciat bonum; non est usque ad unum. In eandem sententiam loquitur Salomon; Non est homo iustus in terra; qui faciat bonum, & non peccet. Quo illud etiam pertinet; Quis potest dicere, mundum est cor meum; purus sum a peccato? Quod idem a sancto Ioanne, ad deterrendos homines ab arrogancia, scriptum est; Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Et Hieremia; Dixisti absque peccato, & innotēs ego sum: & propterea auertatur furor tuus a me: ecce ego iudicio contendam tecum; eo quod dixeris, non peccaui: Quorum sententias omnium idem, qui eas illorum ore protulerat, Christus dominus hoc petitionis præscripto confirmat, quo iubet nos delicta nostra confiteri: id enim secus interpretari prohibuit auctoritas Mileuitani Concilii in hunc modum: Placuit, ut, quicumque uerba ipsa Dominicæ orationis, ubi dicimus, Dimitte nobis debita nostra; ita uult a sanctis dici;

Gen. 4.

Matth. 27.

1. Tim. 1.

Psalm. 13. 52.

1. p. 601

Eccl. 7.

Prover. 20.

1. ad Ioan. 1.

Hierem. 22.

1. Tim.

Mileuit. Cōc.

ut humiliter, non ueraciter hoc dicatur; anathema sit. Quis enim ferat orantem, & non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labijs sibi dicit, dimitti uelle, & corde dicit, quæ sibi dimittatur debita, non habere? Verum in necessaria recognitione peccatorum non est satis, illa leuiter recordari. nam, ut acerba nobis sit ea memoria, ut cor pungat, animum stimulet, & dolorem inurat, necesse est. Quare pertractabunt locum hunc diligenter Parochi, ut non solum facinorum, ac flagitiorum suorum meminerint fideles auditores, sed ut moleste, dolenterque meminerint, ut, cum angantur intimis sensibus, conferant se ad patrem Deum, a quo, ut inhærentes euellat scelerum aculeos, suppliciter petat. Nec uero solum erratorum turpitudinem studebunt subijcere oculis fidelis populi, uerum etiam indignitatem, ac sordes hominum, qui, cum nihil simus, nisi putida caro, nisi summa sceditas, incomprehensibilem illam Dei maiestatem, & inexplicabilem præstantiam, incredibilem in modum audeamus offendere, præsertim a quo procreati, liberati, innumerabilibus, maximisque beneficiis aucti simus. Vt quid? Vt ab alienata patre Deo, qui summum bonum est, turpissima peccati mercede, Diabolo nos addicamus in miserrimam seruitutem. neque enim dici potest, quam crudeliter ille dominetur in eorum animis, qui, repulso suauis iugo Dei, ruptoque charitatis amabilissimo nodo, quo parenti Deo spiritus noster adstringitur, ad hostem acerrimum desciuerunt; qui eo nomine princeps, & rector mundi, & princeps tenebrarum, & rex super uniuersos filios superbiæ, dicitur in diuinis litteris. In eos autem, qui Dæmonis tyrannide opprimuntur, uere cõuenit illa uox Isaïæ; Domine Deus noster, possederunt nos domini absq. te. Hæc si nos minus mouent rupta fœdera charitatis, moueant certe calamitates, & ærumnæ, in quas per peccatum incidimus. uiolatur enim sanctitas animæ, quâ Christo desponsam esse scimus. profanum fit illud idem tẽplum Domini, quod qui cõtaminant, in eos dicit Apostolus; Si quis autem templum Dei uiolauerit, disperdet illum Deus. Innumerabilia sunt mala, quæ peccatum inuehit in hominem: quam pene infinitam pestem David his uerbis expressit; Non est sanitas in carne mea, a facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum. Nimirum norat hanc plagæ uim, cum nullam sui partem pestifero peccato intactam fateretur. peruaserat enim in ossa peccati uirus, idest, rationem, & uoluntatem, quæ maxime solidæ sunt animæ partes, infecerat. hanc late patentem pestem indicant sacræ litteræ, cum peccatores, claudos, surdos,

surdos, mutos, cæcos, & omnibus membris captos appellant. Sed præter dolorem, quem ex peccatorum quasi scelere sentiebat, magis etiam angebatur David ex ira Dei, quam in se propter peccatum commotam intelligebat. Bellum enim est sceleratis cum Deo, quorum sceleribus incredibiliter offenditur: inquit enim Apostolus: Ira, & indignatio, tribulatio, & angustia in omnem animam hominis operantis malum. nã & si trãsierit actio peccati, tamen peccatũ macula & reatu permanet; cui semper immines ira Dei illud insequitur, tãquam umbra corpus. Cum igitur David his vulneraretur aculeis, ad petendã delictorum ueniam excitabatur: cuius & exemplum doloris, & doctrinæ rationem, ex quinquagesimo eius psalmo depromptam, proponent Parochi fidelibus auditoribus, ut Prophetæ imitatione, & ad doloris sensum, idest ad ueram pœnitentiam, & ad ueniã spẽ erudiri possint. Quantã habeat utilitatẽ hæc docendi ratio, ut ex peccatis dolere discamus, illã Dei apud Hieremiam declarat oratio, qui cum Israëlẽ ad pœnitentiam hortaretur, admonebat eum, ut malorum sensum perciperet; quæ peccatum cõsequuntur: Vide enim, inquit, quia malum, & amarum est, reliquisse te dominum Deum tuum, & non esse timorem mei apud te, dicit dominus Deus exercituum. Qui carent necessario hoc recognitionis, ac doloris sensu, ij apud Prophetas, Isaiam, Ezechielem, & Zachariam, cor durum, lapideum, & adamantinum habere dicuntur. sunt enim instar lapidis, nullo dolore molli, nullum uitæ, idest salutaris recognitionis sensum habentes: sed ne peccatorum grauitate deterritis, se populus ueniam impetrare posse desperet, ipsum ad spem uocare Parochi debebunt his rationibus; quod & Ecclesiæ Christus dominus potestatem dedit remittendi peccata, quemadmodum sacrosancti Symboli articulo declaratur, & hæc petitione docuit, quãta esset Dei benignitas, ac liberalitas in genus humanum: nisi enim promptus esset, ac paratus Deus ad cõdonandum peccata pœnitentibus, numquã nobis hanc precandi formulam præscripsisset: Dimitte nobis debita nostra. Quamobrem illud fixum in animis tenere debeinus, fore; ut is paternam misericordiam nobis impertiat, qui ipsam his precibus iussit exposcere: nam omnino sub hac petitione, illa est subiecta sententia, sic esse in nos affectum Deum, ut uoce pœnitentibus libenter ignoscat. Est enim Deus is, in quẽ abiecta obedientia, peccamus; cuius ordinem sapientiæ percurbanus, quantum est situm in nobis, quem offendimus, quem factis, dictisq; uiolamus. Verum idem est ille beneficentissimus parens, qui cõ possit omnia cõdonare,

ad Rom. 2.

Hier. 2.

Isa. 46.

Ezech. 36.

Zach. 7.

non modo se id uelle declarauit, sed etiam impulit homines, ut a se ueniam peterēt, & quibus uerbis id facerent, docuit. Quare nemini dubium esse potest, quin, illo auctore, in nostra potestate sit, nobis Dei gratiam reconciliare. Et quoniam hæc testificatio propensæ ad ignoscendum diuinæ uoluntatis fidem auget, spem alit, charitatem inflamat; operæpretium est, ornare hunc locum nonnullis diuinis testimoniis, & hominum exemplis; quibus maximorum scelerum pœnitentibus Deus ueniam concesserit. quam sententiam quoniam persecuti sumus, quantū res ferebat, in procœmio huius precationis, & in ea Symboli parte, quæ est de remittendis peccatis; inde assumet Parochi, quæ ad hunc locum instruendum pertinere uidebuntur, reliqua hauriet ex diuinarum litterarum fontibus; tum uero eodem utantur instituto, quo in ceteris petitionibus utendum duximus; ut intelligat fideles, quid hic, Debita, significet; ne forte decepti ambiguo, aliud ab eo, quā quod petendum sit; postulent. Primum autem scire oportet, minime petere nos, nobis ut remittatur amor ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente nostra, quæ omnino Deo debemus, & cuius debiti solutio est ad salutem necessaria. Neque uero, quia debiti nomine, etiā obedientia, cultus, ueneratio, & cetera huius generis officia continentur, postulamus, ut nō amplius ea debeamus, sed precamur, ut liberet a peccatis: sic enim S. Lucas est interpretatus: qui peccata pro debitis posuit, ob eam causam, quod illis committendis rei efficiamur Deo, & debitis pœnis propositi, quas uel satisfaciendo, uel patiendo pendimus. Huius generis debitum fuit, quod Christus dominus locutus est ore Prophetæ; Quæ non rapui, tunc exolebam. Qua Dei uerbi sententia licet intelligere, non solum nos debitores esse, sed etiam nō esse soluendo, cum peccator per se satisfacere nullo modo possit. Quare confugiendum nobis est ad Dei misericordiā: cui quia par iustitia respondet, cuius est retinentissimus Deus, utendū erit deprecatione, & patrōcinio passionis domini nostri Iesu Christi; sine qua nemo umquā ueniam delictorum impetrabit; a qua omnis & satisfaciēdi uis, & ratio tāquam ex fonte profluxit. nam pretiū illud in cruce a Christo domino persolutū, & nobiscum per sacramēta, re, uel studio, ac desiderio adhibita, cōmunicatū, tanti est, ut nobis impetret, & cōficiat, quod hac petitione postulam, ut peccata nostra remittantur. Quo loco nō id modō pro leuibus erratis, & facillimis ad impetrandā ueniam, sed pro grauib, & mortiferis peccatis deprecamur. quæ precatib, in scelerum grauitate pōdus non habebit; nisi id a pœnitentiā sacramēto, re, uel certe desi-

derio

derio suscepto, ut iam dictum est, assumpserit. Dicimus autē, Debita nostra, longe aliter, atque, Panem nostrum, antea diximus. noster enim ille est panis, quia nobis Dei munere tribuitur: at peccata nostra sunt, quia illorum culpa residet in nobis; nam nostra uoluntate suscipiuntur, quæ peccati uim non haberent, nisi essent uoluntaria. Nos igitur, eam culpam sustinentes, & confitentes, ad expiandum peccata necessariam Dei clementiam imploramus. In quo non utimur excusatione cuiusquæ, nec causam in quēnsquam trāserimus, ut primi homines Adam, & Eva fecerunt; ipsi nos indicamus, illam, si sapimus, Propheta præcationem adhibentes, Non declines cor meum in uerba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Nec uero dicimus, dimitte mihi, sed nobis, quod fraternæ necessitudo, & charitas, quæ inter omnes homines intercedit, a nobis singulis postulat, ut de cōmuni proximorum salute solliciti, cum pro nobis preces facimus, pro illis etiam deprecemur. Hanc orandi morem, a Christo domino traditum, deinceps ab Ecclesia Dei acceptū, perpetuoque seruatum; ipsi & maxime tenuerūt Apostoli, & ut ceteri adhiberent, auctores fuerunt. Huius autem flagrantis studii, & cupiditatis in deprecando pro salutē proximorū, habemus in utrōque testamento sanctorum Moysis, & Pauli præclarum exemplum: quorum alter sic Deum precabatur; Aut dimitte eis hanc noxam; aut, si non facis, dele me de libronuo: alter in hunc modum; Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, *Exod. 32.*
ad Rom. 8.
 STCVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS. Illud; Sicut, dupliciter intelligi potest: nam & similitudinis uim habet, cum uidelicet a Deo petimus, ut, quæ admodum nos iniurias, & cōtumelias remittamus iis, a quibus læsi sumus; sic ipse nobis peccata condonet. Est præterea conditionis nota: in quam sententiam Christus dominus eam formulā interpretatur; Si enim dimiseritis, inquit, hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester ea leſtis delicta uestra; si autem nō dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. Verum habet uterque sensus eandem ignoscendi necessitatē; ut, si uolumus Deum nobis ueniam concedere delictorum, pareamus illis ipsi necesse sit, a quibus iniuriam accepimus. sic enim Deus obliuionem iniuriarum, mutuumque studium, & amorem requirit a nobis, ut eorum, quī in gratiam non sunt reconciliati, dona, ac sacrificia reiiciat, & aspernetur. Est etiam naturæ lege sancitum, ut tales nos aliis præbeamus, quales eos in nos esse cupimus: uerē ut impudentissimus

ille sit, qui postulet a Deo, ut sui sceleris poenam prætermittat, cum ipse in proximum animum retineat armatum. Quare parati, & proprii ad ignoscendum esse debent ij, quibus impostæ sunt iniuriæ; cum & urgeantur hac precandi formula; & apud sanctum Lucam id iubeat Deus; Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum; & si penitentiam egerit, dimitte illi; & si septies in die peccauerit in te; & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, penitet me, dimitte illi. Et in euangelio sancti Matthæi sit: Diligite inimicos uestros: & Apostolus, & ante eum Salomon scripserit; Si eluserit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi; & sit apud sanctum Marcum euangelistam; Cum stabitis ad orandum, dimitte si quid habetis aduersus aliquem; ut & pater uester, qui in cælis est, dimittat uobis peccata uestra. Sed quoniam deprauatæ naturæ uitio nihil ægrius fit ab homine, quam ut inferenti condonet iniurias; omnem conferant Pastori animi, & ingenij uim ad commutandos, & flectēdos animos fidelium ad hanc lenitatem, & misericordiam, Christiano homini necessariam. Commorentur in tractatione diuinorum oraculorum; in quibus audire licet imperantem Deum, inimicis ignoscendum. Prædicent id, quod uerissimum est, magno esse argumento hominibus eos esse Dei filios, si facile remittant iniurias; & inimicos diligat ex animo. Elucet enim in eo, quod inimicos diligimus, similitudo quædam cum parēte Deo, qui sibi inimicissimum, & infestissimum genus hominum, filii sui morte ab æterno exitio redemptum, reconciliauit. Sit autem huius cohortationis, & præcepti clausula illud imperium Christi domini, quod recusare non possumus sine summo dedecore, & pernicie; Orate pro persecutibus, & calumniantibus uos, ut sitis filii patris uestri, qui in cælis est. Verum hoc loco non uulgaris Pastorum prudentia requiritur, ne quis, cognita huius difficultate, ac necessitate præcepti, salutem desperet. Sunt enim, qui, cum se debere intelligant conterere iniurias obliuione uoluntaria, & eos diligere, qui læserunt, id cupiunt, & pro uiribus faciunt, sed uniuersam memoriam iniuriarum sibi exhauriri non posse sentiunt. nam resident in animo quædam reliquiæ simultatis: quamobrem magnis agitantur conscientia fluctibus, uerentes, ne, parum simpliciter, & candide positis inimiciis, Dei iussu non obediant. Hic igitur Pastores contraria studia carnis, & spiritus explicabunt, quod illius sensus sit ad uindicationem procliuis, huius ratio propensa ad ignoscendum, hinc inter ipsos perpetuam turbam, ac rixam existere, quare saluti minime diffidendum esse demonstrabunt, reclamantibus, & aduer-

& aduersantibus rationi, corruptæ naturæ appetitionibus, modo spiritus persteret in officio, & uoluntate remittendi iniurias, proximumque diligendi. Quod autem aliqui fortasse fuerint, qui, cum nondum animum inducere possint, ut obliti iniurias, ament inimicos, propterea deterriti ea, quam diximus, conditione huius petitionis, Dominica precatione non utantur; duas has rationes afferet Parochi, quibus exitiosum hunc errorem illis eripiant. Nam qui uis unus & fidelium numero preces has facit, totius Ecclesiæ nomine, in qua pios esse aliquot necesse est, qui debitoribus ea, quæ hic commemorantur, debita remiserunt. Accedit eo, quod id a Deo petentes, una etiam petimus, quidquid ad illud impetrandum in eam petitionem a nobis necessario conferendum est. petimus enim & ueniam peccatorum, & donum ueræ pœnitentiæ: petimus facultatem intimi doloris: postulamus, ut a peccatis abhorrere, & illa sacerdoti uere, ac pie confiteri possimus. Itaque cum necesse etiam nobis sit parcere iis, qui damnum, aut malū aliquod dederint, cum, ut nobis Deus ignoscat, precamur, simul oramus, ut facultatem largiatur reconciliandi nos illis, quos odimus. Quare deterrēdi sunt ab ea opinione, qui inani, & prauo illo timore commouentur, ne sibi Deum reddāt offensorem hac precatione; contraque etiam cohortādi ad frequentem precationis usum, quo a parente Deo postulent, ut sibi det eam mentem, ut iis, qui læserint, ignoscant, & inimicos diligant. sed, ut precatio omnino fructuosa sit; primum hæc in ea est cura, meditatioque adhibenda, nos Deo supplices esse, & ab eo ueniam petere, quæ nō datur, nisi pœnitenti: itaque nos ea charitate, & pietate præditos esse oportere, quæ pœnitentibus conueniat; conuenire autem maxime iis, subiecta quasi oculis propria flagitia, atque facinorā lacrymis expiare. Cum hac cogitatione coniungenda est cautio in posterum earum rerum, in quibus fuit aliqua occasio peccandi, quæque nobis ansam dare possint ad offendendum parentem Deum. In his curis uersabatur Dauid, cum diceret, Et peccatum meum cōtra me est semper. Et alio loco; Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Proponat sibi præterea unusquisque ardentissimum orandi studium eorum, qui a Deo precibus impetrauerunt ueniam delictorum, ut publicani illius, qui longe consistens præ pudore, ac dolore, & oculis humi defixis, tantum pulsabat pectus, eam habens orationem, Deus propitius esto mihi peccatori: Tum illius peccatricis mulieris, quæ Christo domino, retro stans, rigatos a se eius pedes, capillis etiam absterfos osculabatur:

Psal. 50.

Psal. 6.

Luc. 18.

Luc. 18.

Luc. 7.

- Matth. 27.* Petri denique Principis apostolorū, qui egressus foras, fleuit amare. Deinde cogitandum est, quo infirmiores sunt homines, & ad morbos animi, quæ sunt peccata, propensiores; eo pluribus, & frequentioribus medicamentis indigere. sunt autem ægrotae animæ remedia, pænitentia, & Eucharistia. Hæc igitur sæpissime adhibeat fidelis populus: deinde eleemosyna, quemadmodum tradunt diuinæ litteræ, medicina est accommodata sanandis animæ uulneribus. quare, qui pie hac prece uti cupiunt; pro uiribus bepigne faciant egentibus: quantum enim uim habeat ad delendas scelerum maculas, testis est
- Tob. 12.* in Thobia angelus Domini sanctus Raphael, cuius est illa uox; Eleemosyna a morte liberat, & ipsa est, quæ purgat peccata, & facit inuenire misericordiam, & uitam æternam. Testis est Daniël, qui Nabuchodonosor regem sic admonebat; Peccata tuæ eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Optima autem largitio, & impertiendæ misericordiæ ratio, est obliuio iniuriarum, & bona uoluntas. erga eos, qui rem, uel existimationem, uel corpus tuum, tuorumue uiolarint. Quicumque igitur cupit in se esse maxime misericordem Deum; is ipsi Deo suas donet inimicitias, remittatque omnem offensionem, & pro hostibus libentissime deprecetur, omnem captans occasionem de illis ipsis bene promerendi. Sed quoniam hoc argumentum explicatum est, cum homicidii locū tractauimus, eo reiiciamus Parochos. Qui tamen hanc petitionem hoc fine concludant, nihil iniustius esse, aut fingi posse, quam eum, qui cum hominibus durus sit, ut nemini se det ad lenitatem, idem postulet, ut in se sit mitis, & benignus Deus.

ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM.

- Non dubium est, quin filij Dei post impetratam delictorum ueniam, cum incensi studio adhibendi Deo cultum, & uenerationem, cæleste regnum exoptant, & omnia diuino numini tribuentes pietatis officia, toti pendunt a paterna eius uoluntate, ac prouidentia; tum eo magis humani generis hostis omnes aduersus illos artes excogitet, omnes machinas parat, quibus oppugnentur sic, ut uerendum sit, ne, labefactata, & mutata sententia, rursus in uitia delabantur, longeque deteriores euadant, quam antea fuerint. De quibus illud
- 2. Pet. 2.* Principis apostolorum iure dici possit; Melius erat illis, non cognoscere uiam iustitiæ, quam, post agnitionem, retrorsum conuertere ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato: Quare nobis a Christo domino datū est huius petitionis præceptum, ut quotidie nos Deo commedemus, cuiusque patriam curam, & præsidium imploremus, minime

in potestate Diaboli; nec ullis tentationibus opus est ad eos euertendos, in quorum iam animis, ipsis libentibus, cominoratur. At uero, qui se Deo dicauerunt, in terris cælestem uitam agentes, ij maxime omnium Satanæ incurſibus petuntur, hos acerbissime odit, his in singula temporis momenta struit insidias. plena est historia diuinarum litterarum sanctorum hominum; quos præſenti etiã animo stantes, uel ui, uel fraude peruertit. Adã, David, Solomon, alique, quos enumerare difficile sit, experti sunt dæmonum uiolentos impetus, & callidam astutiam, cui resisti non possit consilio, aut hominum uiribus. Quis igitur se suo præsidio satis tutum existimet? Itaque pie, casteque petendum a Deo est, ne nos tentari sinat supra id, quod possumus, sed faciat etiam cum tentatione prouetum, ut possumus sustinere. Verum hic fideles cõfirmandi sunt, si qui animi imbecillitate, aut rei ignoratione dæmonum uim perhorrescunt, ut ipsi tentationum fluctibus agitati, in hunc precationis portum confugiant. Non enim Satan in tanta & potentia, & pertinacia in capitali odio nostri generis, nec quantum, nec quam diu uult, tẽtare nos, aut uexare potest, sed omnis eius potestas Dei nutu, & permissu gubernatur. notissimum est exemplum Iob: de quo nisi Diabolo dixisset Deus; Ecce uniuerſa, quæ habet, in manu tua sunt; nihil eius Satan as attigisset: cõtra uero nisi addidisset Dominus, Tantũ in eum ne extendas manum tuam; uno Diaboli ictu, cum filijs ipse, facultatibusque concidisset. Ita autem alligata est dæmonum uis, ut ne in porcos quidem illos, de quibus scribunt euangelistæ, non permitte Deo inuadere potuisset. Sed ad intelligendam huius petitionis uim dicendum est, quid hic tentatio significet, quid item, induci in tentationem. Est autem, tentare, periculum facere de eo, qui tentetur, ut ab ipso, quod cupimus, elicientes; uerum exprimamus. qui tentandi modus in Deum minime cadit. quid enim est, quod nesciat Deus? Omnia enim, inquit, nuda, & aperta sunt oculis eius; Est alterum tentandi genus, cum, lógius progrediendo, aliud quærí solet in bonam, uel in malam partem: in bonam, cum ea re tẽtatur alicuius uirtus; ut, illa perspecta, & cognita, is commodis, & honoribus augeatur, eiusque exemplum ceteris imitandum proponatur, ac denique omnes ob id ipsum ad Dei laudes excitentur. quæ tentandi ratio sola cõuenit in Deum. huius exemplum tentationis est illud in Deuteron. Tentat uos dominus Deus uester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an nō. Quo modo etiam tentare dicitur suos Deus, cum inopia, morbo, & aliis calamitatum generibus premit, quod

1. ad Cor. 10.

Iob 1.

Matth. 8.
Marc. 5.
Luc. 8.

Ad Heb. 4.

Deuter. 13.

quod probandæ eorum patientiæ causa facit, & ut aliis documētum sint Christiani officij. In hanc partem legimus Habraam esse tentatū, ut filium immolaret. quo factō, fuit is obediētiæ, & patientiæ exemplum singulare ad memoriam hominum sempiternam. In eandem sententiam dictum est de Thobia; Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te. In malam partem tentantur homines, cum ad peccatum, aut exitium impelluntur: quod proprium Diaboli officiū est. is enim eo animo tentat homines, ut decipiat, agatq. præcipes. quomobrem Tentator in diuinis litteris appellatur. In iis uero tentationibus modo intimos nobis admouēs stimulos, animæ affectiones, & commotiones adhibet administras; modo nos exagitant extrinsecus, externis rebus utitur, uel prosperis ad efferendos, uel ad frangendos aduersis; non numquam habet emissarios, & excursus perditos homines, in primisque hæreticos, qui sedentes in cathedra pestilētiæ, malarum doctrinarum mortifera semina dispergunt, ut illos, qui nullum delectum, aut discrimen habent uirtutis, & uitiorum, homines per se procliues ad malum, nutantes, ac præcipitantes impellant. Dicimur autem induci in tentationem, cum tentationibus succumbimus. Inducimur uero in tentationē dupliciter; primum, cum de statu dimoti, in id ruinus malum, in quod tentando nos aliquis impulerit. At nemo quidem a Deo hoc modo in tentationem inducitur. quia nemini est peccati auctor Deus; immo uero odit omnes, qui operantur iniquitatem. Sic uero etiam est apud sanctum Iacobum: Nemo, cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur: Deus enim intētor malorum est. Deinde dicitur nos in tentationem inducere is, qui etsi non tentat ipse, neque operam dat, quo tentemur, tentare tamen dicitur, quia, cum possit prohibere, ne id accadat, aut ne tentationibus superemur, non impedit. Hoc modo Deus bonos, & pios tentari quidem sinit, uerum tamen sua gratia sustentatos non deserit. Nec uero non interdum iusto, & occulto Dei iudicio, nostris id sceleribus postulantibus, nobis ipsi relictī, concidimus. Præterea nos in tentationem Deus inducere dicitur, cum eius beneficiis, quæ nobis ad salutem dedit, abutimur ad perniciem, & patris substantiam, ut prodigus ille filius, dissipamus, uiuendo luxuriose, nostris cupiditatibus obsequentes. Quomobrem id dicere possumus, quod de lege dixit Apostolus; Inuentum est mihi mandatum, quod erat ad uitam, hoc esse ad mortem; Opportunum rei exemplum est Hierosolyma, teste Ezechiele; quā Deus omni ornamentorum genere locupletarat, ut eius ore Propheta diceret
Deus;

Deus; Perfecta eras in decore meo; quem posueram super te: & ta- Ezech. 16.
 men illa ciuitas diuinis cumulata bonis; tantum abest, ut optime 81.1.107
 de se merito, ac merenti Deo gratiam habens; celestibus benefi-
 cijs ad beatitudinem consequendam; cuius gratia ea acceperat; ute- 81.1.107
 retur; ut, ingratiissima in parentem Deum abiecta spe, cogitatio-
 ne celestium fructuum, tantum presenti abundantia luxuriose,
 ac perditæ fruere-tur; quod Ezechiel eodem capite pluribus uerbis
 persecutus est. Quare sunt eodem loco ingrati in Deum homines,
 qui præbitam sibi ab eo diuinitus uberem materiam recte facto 81.1.107
 rum, ad uitia, illo permittente, conuertunt; Sed oportet hunc di-
 uinæ scripturæ morem diligenter attendere; quæ Dei permissio
 nem his interdum uerbis significat, quæ proprie si accipiuntur;
 tamquam actionem in Deo significant: nam in Exodo sic est: Indu- Exod. 47.
 rabo cor Pharaonis: & apud Ilaiam: Excaca cor populi huius; & ad Isa. 6.
 Romanos scribit Apostolus: Tradidit illos Deus in passionem igno- ad Rom. 1.
 minia; & in reprobum sensum. Quibus in locis, alijsque simili-
 bus, non id omnino esse actum a Deo, sed permissum, intelligen-
 dum est. His positis, non erit difficile scire, quid in hac præcatio-
 nis parte postulemus. Nec uero petimus, ne omnino tentemur.
 Est enim hominum uita, tentatio super terram. Est autem ea res
 utilis, & fructuosa hominum generi: nam in temptationibus nos ip-
 sos, id est uires nostras, cognoscimus. quamobrem etiam humiliamur
 sub potenti manu Dei, uiriliterque decertantes, expectamus
 immarcescibilem coronam gloriæ. Nam & qui certat in agone, non
 coronatur, nisi legitime certauerit; & ut inquit sanctus Iacobus, 2. ad Tim. 2.
 Beatus uir, qui suffert tentationem; quoniam, cum probatus fue-
 rit, accipiet coronam uitæ, quam re-promisit Deus diligentibus se: Iacobi 1.
 Quod si urgemur nonnumquam hostium temptationibus; magna
 nobis erit leuationi illa cogitatio, habere nos adiutorem pontifi-
 cem, qui possit compati infirmitatibus nostris, tentatum ipsum Ad Heb. 4.
 per omnia. Quid hic igitur petimus? ne diuino præsidio deserti, ten-
 tationibus uel decepti assentiamur; uel cedamus afflicti; ut præsto
 sit nobis Dei gratia, quæ, cum defecerint nos propriæ uires, in ma-
 lis recreet, ac reficiat. Quare & generatim Dei opem implorare
 debemus in omnibus temptationibus; & nominatim, cum singulis
 affligimur, ad præcationem confugere oportet, quod a Dauide
 factum legimus pene in unoquoque temptationum genere; nam
 in mendacio sic precabatur: Ne auferas de ore meo uerbum ueri- Psal. 118.

H H

H H

tatis

tatis usquequaque: in avaritia ad hunc modum; Inclina cor me-
Psal. 118. um in testimonia tua, & non in avaritiam. In rebus uero inani-
 bus huius uitæ, & illecebris cupiditatum, hac prece utebatur:
Psal. 118. Auerte oculos meos, ne uideant uanitatem. Ergo postulamus, ne
 morem geramus cupiditatibus, ne ue defatigemur in tentationi-
 bus sustinendis, ne declinemus de uia Domini, ut tam in rebus in-
 commodis, quàm in prosperis æquitatem animi, constantiamque
 seruemus, & nullam nostri partem Deus sua tutela uacua relinquat.
ad Rom. 16. Petimus denique, ut Satanam conterat sub pedibus nostris. Reli-
 quum est, ut fidelem populum ad ea Parochus cohortetur, quæ in
 hac precatione maxime cogitare, & meditari oporteat. in qua erit
 illa optima ratio, si, quanta sit hominum infirmitas, intelligentes,
 uiribus nostris diffidemus, & omni spe nostræ incolumitatis in
 Dei benignitate collocata, eo freti patrocínio, uel in maximis peri-
 culis magnum animum habuerimus, præsertim cogitantes, quam
 multos hac spè, atque hoc animo præditos ex hiantibus Satanæ fau-
 cibus liberarit Deus. An non Ioseph undique circumdatum arden-
Gen. 39. 41. tibus insanæ mulieris facibus, e summo creptum periculo, ad glo-
 riam extulit? non Susannam a Satanæ ministris obsessam tum, cum
 nihil propius esset, quam ut nefariis sententiis interficeretur, ser-
Dan. 13. uauit incolumem? neque mirum: erat enim, inquit, cor eius fidu-
 ciam habens in Domino. Insignis est laus, & gloria Iob, qui de
 mundo, de carne, de Satana triumphauit. Plurima sunt huius ge-
 neris exempla, quibus Parochus diligenter pium populum ad eam
 spem fiduciamque cohortari debet. Cogitent etiam fideles, quem
 in hostium tentationibus ducem habeant, nempe Christum do-
Luc. 11. minum, qui uictoriam ex illo certamine retulit. Vicit ipse Diabo-
 lum. est is ille fortior, qui superueniens fortem superauit armatum;
 quem & armis nudauit, & spoliis. De eius uictoria, quam de mun-
Ioan. 16. do reportauit, est apud sanctum Ioannem; Confidite, ego uici mun-
Apoc. 5. 6. dum. & in Apocalypsi dicitur ipse leo uincens, & exisse uincens,
 ut uinceret: qua in uictoria suis etiam cultoribus facultatem uincen-
ad Heb. 11. di dedit. Est Apostoli ad Hebræos epistola plena uictorijs sanctorum
 hominum, qui per fidem deuicerunt regna, obturauerunt ora leonum:
 & quæ sequuntur. Ex his uero, quæ sic acta legimus, eas uictorias
 cogitatione complectamur, quas quotidie reportant ex intimis, &
 externis dæmonum præliis homines fide, spè, & charitate præstan-
 tes: quæ tam multæ sunt, tamque insignes, ut, si sub aspectum
 21361

caderent oculorum, nihil frequentius accidere iudicarem, nihil gloriosius; de quorum hostium clade his uerbis scripsit sanctus Ioannes: Scribo uobis, iuuenes, quoniam fortes estis, & uerbum Dei manet in uobis, & uicistis malignum. Vincitur autem Satanas non otio, somno, uino, comestatione, libidine, sed oratione, labore, uigilia, abstinentia, continentia, castitate. Vigilate, & orate, inquit, ut iam diximus; ut non intretis in tentationem. Qui ijs armis ad illam pugnam utuntur, in fugam conuertunt aduersarios: qui enim resistunt Diabolo, is fugiet ab eis. In his tamen sanctorum hominum uictorijs, quas diximus, nemo sibi placeat, nemo se efferrat insolentius, ut se suis uiribus hostiles demonum tentationes, impetusque sustinere posse confidat. non est hoc naturæ nostræ, non humanæ imbecillitatis. Hæ uires, quibus prosterminimus Satanae satellites, dantur a Deo; qui ponit, ut arcum arcum, brachia nostra cuius beneficio arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore; qui dat nobis protectionem salutis; cuius nos dextera suscipit; qui docet manus nostras ad prælium, & digitos nostros ad bellum: ut uni Deo pro uictoria sint agendæ, & habendæ gratiæ, quo uino & auctore, & adiutore uincere possumus. quod fecit Apostolus: inquit enim: Deo autem gratias, qui dedit nobis uictoriam per dominum nostrum Iesum Christum. Eundem auctorem uictoriæ prædicat cælestis illa uox in Apocalypsi: Facta est salus, & uirtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius; quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, & ipsi uicerunt eum propter sanguinem agni. Testatur idem liber, Christi domini, partem ex mundo, carneque, uictoriam eo loco; Hi cum agno pugnabunt, & agnus uincet illos. Hæc de causa, & de modo uincendi. Quibus expolit, proponunt fidei populo Parochi a Deo paratas coronas, & constitutam uictoribus sempiternam præmiorum amplitudinem. quorum ex eadem Apocalypsi diuina proferent testimonia; Qui uicerit, non lædetur a morte secunda. & alio loco; Qui uicerit, sic uestietur uestimentis albis, & nō delebo nomen eius de libro uitæ. & Confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. & paulo post Deus ipse ac Dominus noster ita loquitur ad Ioānem: Qui uicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius. Tum inquit: Qui uicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego uici, & sedi cum patre meo in throno eius. Denique cum sanctorum gloriam, & perpetuam illam bonorum uim, quibus in cælo fruuntur, exposuisset, adiunxit; Qui uicerit, possidebit hæc.

1. Ioan. 2.

Matt. 26.

Iacob 4.

1. Reg. 2.

Psalm. 17.

1. ad Cor. 15.

Apocal. 12.

Apocal. 17.

3. Ioan. 1.

Apocal. 3.

Apocal. 2.3.

Apocal. 3.

Apocal. 21.

SED LIBERA NOS A MÂLO.

Postrema hæc petitio est instar omnium, qua Dei filius diuinam hanc orationem conclusit; cuius etiam uim, & pondus ostendens, ea usus est orâdi clausula, cum e uita migraturus, Deum patrem pro hominum salute deprecaretur: Rogo, enim: inquit, ut serues eos a malo. Ergo hac precationis formula, quam & præcepto tradidit, & exemplo confirmauit, quasi quadam epitome summarim complexus est uim, & rationem ceterarum petitionum. Cum enim id, quod ea prece continetur, impetrauerimus, nihil, auctore sancto Cypriano, remanet, quod ultra adhuc debeat postulari: cum semel protectionem Dei aduersus malum petamus; qua impetrata, contra omnia, quæ Diabolus & mundus operantur, securi stamus, & tuti. Quare, cum tanti sit hæc petitio, quanti diximus, debet Parochus in ea fidelibus explicanda summam adhibere diligentiam. Differt autem hæc, & proxima petitio, quod illa uitiationem culpæ, hæc pœnæ liberationem postulamus. Quare non iam monendus est fidelis populus, quantopere & labore ex incommodis & calamitatibus, & celestis egeat adiumenti. Nam quot & quantis miseriis proposita sit hominum uita, præterquam quod & sacri & profani scriptores hoc argumentum sunt copiosissime persecuti, nemo fere est, quin intelligat & suo & alieno periculo. persuasum enim est omnibus, quod exemplum patientiæ Iob memoriæ prodidit, Homo natus de muliere, breui uiuens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit uelut umbra, & numquam in eodem statu permanet. Nec uero ullum præterire diem, qui propria aliqua molestia, aut incommodo notari non possit, testis est illa

Iob 14. Christi domini uox, Sufficit diei malitia sua. Esti conditionem humanæ uitæ declarat ipsius Domini mōitum illud, quō crucem quotidie sumi, seque docuit sequi oportere. Ut igitur quisque sentiat, quam laboriosa sit & periculosa hæc uiuendi ratio, ita facile persuadebitur fideli populo malorum liberationem a Deo implorandam esse, præsertim cum nulla re magis ad orandum adducantur homines, quam cupiditate, & spe liberationis eorum incommodorum, quibus premuntur, aut quæ impendeant. Est enim hæc insita ratio in animis hominum, ut in malis statim ad Dei auxilium confugiant. Quæ de re est illud scriptum; Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Sed si illud fere sua sponte faciunt homines, ut in periculis & calamitatibus inuocent Deum, certe, quomodo id recte facere possint;

ab iis, quorum fidei ac prudentiæ commissa est eorum salus, maxime docendi sunt. Non enim desunt qui contra Christi domini iussu præpostero utantur ordine precationis. nam qui iussit nos ad se confugere in die tribulationis, idem orationis ordinem nobis præscripsit: uoluit enim ut prius quam precaremur ut nos liberaret a malo; petereinus uti nomen Dei sanctificaretur, & adueniret regnum eius, & reliqua postularemus, quibus quasi gradibus quibusdam in hunc locum peruenitur. sed quidam, si caput, si latus, si pes condoluit, si rei familiaris iacturam faciunt, si minæ, si pericula ab inimicis intenduntur, in fame, in bello, in pestilentia, ommissis mediis dominicæ precationis gradibus tantum petunt ut ex illis eripiantur malis. at huic consuetudini repugnat Christi domini iussu: Querite primum regnum Dei. Itaque qui recte præces faciunt, cum deprecantur calamitates, incommoda, malorum depulsionem, id referunt ad Dei gloriam. Sic Dauid illi precationibus Domine ne in furore tuo arguas me; subiecit ratione qua se Dei glorie cupidissimum ostendit: inquit enim: Quia non est in morte, qui memor sit tui, in inferno autem quis cõfitebitur tibi? Et idem, cum oraret Deum sibi ut misericordiam impertiret, subiungit illud: Docebo iniquos uias tuas, & impii ad te conuertentur; Ad hæc orandi salutarem rationem, & ad exemplum Prophetæ incitandi sunt fideles auditores, & simul docendi, quatum intersit inter infidelium, & Christianorum hominum præces. Petunt uicēfementes illi etiam a Deo, ut possint ex morbis, uulnētibzque conualefcere, sibi ut ex urgentibus, uel imminentibus malis euadere liceat; sed tamen illius præcipuam spem liberationis ponunt in remediis, natura, uel hominum industria comparatis: quin etiam sibi datum a quouis medicamentum, etiam si cantionibus, si ueneficiis, si dæmonum opera cõfictum sit, sine ulla religione adhibent, modo aliqua ualitudinis spes ostendatur. longe alia est ratio Christianorum, qui in morbis, & in omnibus aduersis rebus habent summum p̃fugium, & p̃sidiũ salutis Deum, unũ illum omnis auctore boni, & liberatorem suũ agnoscunt, ac tuerantur; remediis uero, quæ inest ad sanandum uis, insistant a Deo esse pro certo habent, tãtum quæ illa agrotis p̃desq̃ existimant; quantum ipse uoluerit Deus. est enim a Deo data hominum generi medicina; qua morbos sanat. Hinc est illa Ecclesiastici uox; Altissimus creauit de terra medicinam; & alii prudens non abhorrebit illam. Itaque qui Iesu Christo nomen dederunt, nõ in illis remediis summam spem reponunt recuperandæ ualitudinis,

cunctis

HH 3

sed

sed ipsi medicinæ auctori Deo maxime confidunt. Quare etiam in diuinis litteris reprehenduntur ii, qui; medicinæ fiducia, nullum Dei auxilium requirunt: immo uero, qui uitam agūt ex diuinis legibus, abstinent omnibus remediis, quacūque ad curationem a Deo non adhibita esse constet. quod si etiam eorum usu medicamento- rum illis sit explorata spes sanitatis, tamen ab iis, ut cātionibus & dæmonum artificiis, abhorrent. Ad id autem fideles cohortari oportet, ut Deo cōfidant: ea enim re iussit nos beneficentissimus parens liberationem malorum postulare, ut in eo ipso, quod iussit, spem etiā impetrationis haberemus. multa sunt in sacris litteris huius rei exempla, ut qui minus rationibus adducuntur ad bene sperandum, exemplorum multitudine cōfidere cogantur. Abraā, Iacob, Loth, Ioseph, Dapid sunt in oculis, locupletissimi testes diuinæ benignitatis: sacræ nobi testamenti litteræ tam multos enumerant; qui ex maximis discriminibus erepti sunt, piæ pōdere precationis, ut res exemplorum cōmmemoratione non egeat. una igitur illa Prophetæ sententia contenti erimus, quæ uel infirmissimum quemque cōfirmare potest; Clamauerūt enim, inquit, iusti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. Sequitur huius uis & ratio petitionis, ut fideles intelligant, nō omnino petere nos hoc loco; ut a malis omnibus liberemur: sunt enim quedam, quæ communiter mala putantur; quæ tamē sunt illis fructuosa, qui patiuntur, ut ille stimulus qui Apostolo erat adhibitus, ut Dei gratia adiuuante uirtus in infirmitate perficeretur. hæc, si cognita sit eorum uis, summa uoluptate pios afficiunt: tantum abest, ut a Deo petant, ut auferantur. Quare tantum ea mala deprecamur; quæ nullam animæ utilitatem asferre possunt; reliqua minime; modo aliquis inde salutaris fructus existat. Omnino igitur huic uoci ea subiecta uis est, ut a peccato liberati, a tentationis etiam periculo, ab intimis, externisque malis eripiamur, ut tuti simus ab aqua, ab igne, a fulgore, ne grandino nocentur frugibus, ne annonæ caritate, seditionibus, bello laboremus: petimus a Deo, ut morbos, pestem, uastitatem arceat, uincula, carcerem, exilium, proditones, insidias, ceteraque omnia prohibeat incommoda; quibus maxime terreri, ac premi solet hominum uita; omnes denique flagitiorum & facinorum causas auertat. neque hæc solum, quæ omnium cōfessionē mala sunt, deprecamur: sed illa etiam, quæ pene omnes bona cōfidentur, diuitias, honores, ualitudinem, robur, hanc ipsam uitam, petimus, inquam, ne ad malum & ad animæ nostræ exitium hæc conuertantur. Orāmus

etiam

etiam Deum, ne morte opprimamur repentina, ne in nos iram Dei cōcitemus, ne, quæ impios manent, supplicia subeamus, ne igne purgatorii torqueamur, a quo ut alii liberentur, pie & sancte precamur. hanc petitionem & in Missa, & in Litanijis sic interpretatur Ecclesia, nos uidelicet ea præterita, præsentia, futura mala deprecari. Nō uno autem modo Dei nos benignitas eripit a malis: nam impendentes prohibet calamitates: quomodo legimus magnum illum Iacob esse liberatum ab inimicis quos in illum concitabat Sichiamitarū cædes: extat enim illud, Terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes. Et quidem beati omnes, qui cum Christo domino in cælis regnant, omnibus malis Dei opē liberati sunt. nos autem, qui in hac peregrinatione uersamur, ab omnibus incommodis solutos esse minime uult, sed eripit a quibusdam. etsi sunt instar liberationis malorum omnium ea solatia, quæ dat interdum Deus iis, qui rebus premuntur aduersis. His se consolabatur Propheta, cum illa dicebat, Secundum multitudinem dolorū meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Præterea a malis homines liberat Deus, cum illos in summū discrimen adductos integros seruat, & incolumes: quod & pueris illis in ardentem fornacem coniectis, & Danieli contigisse legimus, quem Leōnes nihil læserūt, quemadmodum neque pueros flamma uiolauit. Malus uero etiam ex sententia sanctorum Basilij magni, Chrysostomi, & Augustini præcipue dicitur dæmon, quod hominū culpæ, id est sceleris, & peccati auctor fuit: quo etiā ministro utitur Deus in repetendis pœnis a sceleratis & facinorosis: dat enim Deus omne malum hominibus, quod illi peccati causa patiūtur: in quam sententiam loquuntur diuinæ litteræ illis uerbis, Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit? item, Ego dominus, & non est alter, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum. Malus quoque dicitur dæmon, ob eam causam, quod, etsi nihil eum læserimus, tamen perpetuum bellum nobis infer, & capitali nos infectatur odio. quod si nobis & fide armatis, & innocentia tectis nocere non potest, tamen nullum finem facit tentandi nos externis malis, & quacūque potest ratione diuexandi: quamobrem Deum precamur, ut nos a malo liberare uelit. Dicimus autem a malo, nō a malis, ob id, quod mala quæ in nos a proximis proficiscuntur, illi assignamus tamquam auctori, & impulsori quo minus etiā proximis irasci debemus: quin odiū & iracundiam in ipsum satanam conuertiē oportet, a quo homines ad inferendam iniuriam

Gen. 35.

Psal. 93.

Dan. 3.

Dan. 6.

Dan. 3.

Amos 3.

Isa. 45.

311. 127

m. 1. 2

quam religiose absoluerit. sciat igitur fidelis populus multos esse, & *Eccle. 7.*
 eos uberes fructus, quos ex dominicæ orationis sine percipimus, sed
 omnium uberrimus ac lætissimus fructus est eorū impetratio, quæ
 postulauimus, de quo supra satis dictum est. Non solum autem con-
 sequimur postrema hæc parte precationis, ut nostræ preces audian-
 tur, sed quædam etiam maiora ac præclariora, quam ut uerbis expli-
 cari possint. nam cum orando homines cum Deo colloquantur, ut *Ad 2.*
 sanctus Cyprianus ait, fit quodam inexplicabili modo oranti diuina
 maiestas propior, quam ceteris; quem præterea singularibus ornat
 muneribus, ut qui pie Deum orant, quodam modo cum iis, qui ad
 ignem accedunt, comparari possint: qui si algent, calescunt, si ca-
 lent, æstuant: sic illi assistentes ad Deum pro modo pietatis, ac fidei
 ardentiore quadant; inflammatur enim eorum animus ad Dei glo-
 riam, mens illustratur admirabilem in modum, omnino cumulan-
 tur diuinis muneribus: est enim illud proditum sanctis litteris, Præ-
 uenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Exemplo est omnibus *Psal. 110.*
 magnus ille Moses, qui a Dei congressu & colloquio digrediens di-
 uino quodam fulgore collucebat sic, ut Israelitæ eius oculos, & os *Exod. 34.*
 intueri non possent. Ominino qui uehementi illo studio preces fa- *2. ad Cor. 3*
 ciunt, Dei benignitate ac maiestate admirabiliter perfruuntur. Ma-
 ne astabo, inquit Propheta, & uidebo, quoniam non Deus uolens *Psal. 5.*
 iniquitatem tu es. hæc quo magis noscunt homines, eo Deum ue-
 hementiori cultu ac pietate uenerantur; eo etiam sentiunt iucundius
 quam suauis sit Dominus, & quam uere beati sint omnes, qui sperant
 in eo; tum uero clarissima illa luce circumfusi, quanta sit eorum hu-
 militas, quanta sit Dei maiestas, considerant: est enim illa sancti Au- *S. August.*
 gustini regula: Nouerim te, nouerim me. Itaque fit ut suis uiribus
 diffidentes, totos se committant Dei benignitati, minime dubitantes,
 quin is ipsos paternæ illa suæ, & admirabili charitate cõplexus, abun-
 danter ijs omnia suppeditet, quæ sint ad uitam, & salutem. necessa-
 ria, hinc se ad agendas Deo gratias conuertant quantas animo maxi-
 mas capere possunt, quantas oratione completi: quod magnū
 Dauidem fecisse legimus: qui cum ita precationem instituisset, Sal-
 uum me fac ex omnibus persequentibus me, sic eam absoluit, Coni- *Psal. 7.*
 fitebor Domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini Domi-
 ni altissimi: Sunt eiusmodi sanctorum preces innumerabiles, quarū
 exordium est timoris plenum, clausula spei bonæ, læticiaque refer-
 ta: sed mirabile est quam eo in genere eniteant Dauidis ipsius preca-
 tiones.

- Psalm. 3.* riones. nam cum metu perturbatus sic orare esset exorsus, Multi insurgunt aduersum me, multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius: confirmatus aliquando, gaudioque perfusus, subiunxit paulo post, Non timebo millia populi circumdantis me. alio etiâ psalmo, suam cum deplorasset miseriam, ad extremum Deo confisus, incredibiliter lætatur spe sempiternæ beatitudinis; In pace, in id ipsum, inquit, dormiam & requiescam. Quid illa? Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me; quanto cum tremore, & pallore Prophetam dixisse credendum est? Contra, quæ deinceps sequuntur, quam fidenti ac lætanti animo? Discedite a me, inquit, omnes, qui operamini iniquitatem; quoniam exaudivit Dominus uocem fletus mei. Cum uero Saulis iram, furoremque pertimesceret, quam humiliter ac demisse Dei opem implorabat:
- Psalm. 53.* Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me. & tamen hilare ac fidenter in eodem psalmo subiecit; Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est animæ meæ. Quare qui se confert ad sacras preces fide, speque munitus; parentē adeat Deum; ut se id consequi posse, quod ei opus sit, nullo modo diffidat. Sunt autem in extremo hoc diuinæ præcationis uerbo, AMEN, multa quasi semina quædam earum rationum; cogitationumque, quas diximus. & quidem adeo frequens fuit hæc Hebræa uox in ore Saluatoris, ut spiritui sancto placuerit ut in Ecclesia Dei retineretur: cui uoci illa quodam modo subiecta sententia est: Scito tuas auditas esse preces. habet enim uim respondentis, & illum, qui precibus, quod uelit, impetrarit, cum bona gratia dimittentis Dei. Hanc sententiam perpetua Ecclesiæ Dei consuetudo comprobauit, quæ in sacrificio Missæ, cum pronunciauit oratio Dominica, non rei sacræ ministris, quorum partes sunt illa dicere, Sed libera nos a malo, attribuit hanc uocem AMEN, sed ipsi sacerdoti, accommodatam, reseruauit; qui cum Dei & hominum sit interpres, Deū exoratum esse populo respondet. Nec tamen hic ritus communis est omnium præcationum, quippe cum in ceteris ministrorum sit munus respondendi, Amen; sed proprius dominicæ orationis. nam in aliis precibus consensum modo, desideriumque significat, in hac responsio est, Deum orantis postulationi consensisse. Ac uarie quidem a multis est interpretatum hoc uerbum, Amen. Septuaginta interpretes uerterunt, fiat: alij reddiderunt, uere: Aquila; fideliter; conuertit. Sed parui refert, hoc, an illo modo sit redditum; modo

modo habere intelligamus eam uim, quam diximus, confirmantis sacerdotis concessum id esse quod petebatur. cuius sententiæ testis est Apostolus in epistola ad Corinthios. Quotquot enim, inquit, promissiones Dei sunt, in illo est, ideo & per ipsum Amen Deo, ad gloriam nostram. Est etiam hæc nobis accommodata uox, in qua inest confirmatio quædam earum petitionum, quas adhuc adhibuimus: quæ etiam eos reddit attentos, qui dant operam sacris precibus: fit enim sæpe, ut in precatione distracti homines uarijs cogitationibus, alio traducantur. immo uero summo studio petimus hac ipsa uoce, ut omnia fiant, id est concedantur, quæ antea petimus; uel potius intelligentes nos iam impetrasse omnia, ac sentientes præsentem uim diuini auxilii, illud una cum Propheta canimus; Ecce enim Deus adiuvat me, & Dominus susceptor est animæ meæ. Nec est quod quisquam dubitet, quin & nomine filij sui, & uerbo, quo sæpissime is usus est, moueatur Deus, qui semper, ut ait Apostolus, exauditus est pro sua reuerentia.

2. ad Cor. 1.

Psal. 53.

Ad Heb. 5.

ERRATA ITA CORRIGENDA.

Pagina 7. uersu 39. Parochos: lege Parochus. 9. 10. cum qui: cum, qui. 16. 7. dixit, facta: dixit, et facta. 19. 36. cū: tū. 36. 35. in: delendū. 49. 22. liber: libri. 50. 12. Ego: Ergo. 61. 14. die: dic. 63. 15. altissimi: altissimo. 68. 19. habitabit: habitat. 73. 20. uiuificabitur: uiuificatur. 73. 38. est: delendum. 78. 14. apostolis: Apostoli. 79. 29. explicari: explicare. 83. 34. nullus: nulli. 85. 31. apta: apte. 88. 19. iudicet: indicet. 96. 36. apte: apti. 97. 1. propterea: preterea. 98. 11. magni: magno. 98. 39. profitemur: profitemur. 100. 18. adinaduerimus: inaduerimus. 100. 27. egrediens: egredientes. 101. 30. firmam: formam. 101. 35. diuinus: diuinitus. 36. exprimendū: exprimendū. 38. propter: præter. 103. 39. Testatur: testatur. 105. 32. baptizari: baptizare. 117. 19. quod: quam. 124. 4. eam: cum. 127. 10. si in hoc si hoc. 140. 3. corpus ita: corpus et sanguine ita. 145. 38. conseruauit: conseruauit. 156. 12. collocatis: collocatis. 163. 20. sperandam: sperandum. 157. 6. illius: illas. 162. 38. rei: &c. 163. 4. cōsideremus: cōsideremus. 169. 37. a quo: a qua. 170. 34. penitus: penitus. 172. 23. peccata: peccati. 188. 25. retribuatur: tri buatur. 191. 6. pareat: parcat. 191. 39. Quare: quā reu. 192. 8. nobis: uobis. 195. 2. ipis: ipsius. 198. 9. eacem. 202. 18. solenne: solemne. 206. 16. initari: inicare. 207. 26. luis: sui. 207. 39. inician tur: inicitur. 213. 5. formæ: forma. 214. 1. uerum: uirum. 224. 25. doceretur: docerunt. 229. 37. si gen da: figenda. 231. 14. est. Primum: est. primū. 15. exponatur: exponantur. 249. 8. debeat: debeant. 278. 11. homines: hominis. 298. 12. affarunt: uaserant. 312. 29. Dei: dei. 315. 31. manu: manus. 321. 28. hoc: hæc. 326. 3. posulante: posulantem. 341. 34. parcamus: parcamus. 344. 9. quantū: quan tum. 358. 28. proniciatur: proniciatur.

Loca in margine citata, ita corrigenda.

Pag. 4. 2. ad Cor. 2. 1. ad Cor. 2. 8. 2. ad Cor. 2. 2. ad Cor. 4. 10. Exod. 32. 1. Exod. 33. 28. Exod. 44. Ezech. 44. 43. ad Rom. 5. 66. ad Heb. 3. ad Heb. 13. 85. 1. ad Tim. 1. 1. ad Tim. 3. 104. 1. Pet. 5. 1. Pet. 1. 108. Marc. 9. Marc. 10. 108. ad Coloss. Ad Coloss. 1. 113. Io. 23. Io. 13. 111. ad Rom. 8. in 2. citatione, ad Rom. 6. 114. 2. ad Tim. 3. 2. ad Tim. 4. 115. 2. ad Philipp. pen. 3. do leatur hæc citatio. 119. Io. 8. Io. 9. 116. ad Rom. 5. ad Rom. 6. 124. Pl. 64. Pl. 44. 134. Io. 23. Io. 13. 149. Sap. 26. Sap. 16. 149. Io. 11. Io. 6. 155. Marc. 24. Marc. 14. 156. Pl. 38. Pl. 39. 157. sacramen tum: sacrificium. 160. Hieron. 26. Hieron. 26. 166. Luc. 3. Luc. 13. 167. Ezech. 38. 11. 38. 170. conficere: contricere. 183. Io. 2. 1. Io. 2. 184. Exod. Exod. 32. 185. ad Tim. 2. 1. ad Tim. 2. 211. 1. ad Cor. 14. 1. ad Cor. 15. 214. Gen. 23. Gen. 22. 217. 1. ad Cor. 6. 1. ad Cor. 7. 220. 2. ad Tim. 1. 2. ad Tim. 4. 220. 2. ad Tit. 1. Ad Tit. 2. 228. Malach. 8. Matth. 8. 228. Iob. 27. Iob. 42. 230. Ad. 17. Ad. 7. 232. Pl. 36. Pl. 26. 233. Ioh. 2. Ioh. 24. 233. 4. Reg. 21. 4. Reg. 23. 234. Io. 16. Io. 14. 232. 1. Pet. 3. 2. Pet. 3. 243. Matth. 19. Matth. 12. 243. Ecclesiastici 44. 245. ad Hebr. 1. ad Hebr. 13. 245. Matth. 2. Matth. 23. 268. 2. Reg. 2. 2. Reg. 11. 268. Luc. 1. Luc. 2. 268. Matth. 18. Matth. 5. 275. 1. ad Thesi. 3. 2. ad Thesi. 3. 280. Pl. 99. Pl. 100. 281. Matth. 27. Matth. 22. 281. Marc. 17. Marc. 12. 284. ad Rom. 1. ad Rom. 8. 289. Exod. 60. Exod. 1. 308. Ista. 48. Ista. 49. 324. Matth. 16. Matth. 26. 327. Luc. 10. Luc. 9. 335. Matth. 29. Matth. 26. 335. Prou. 8. Prou. 9. 341. ad Rom. 8. ad Rom. 9. 344. Dan. 3. Dan. 4. 346. Matth. 5. Marc. 5.

1. *Deus* 2. *Deus* 3. *Deus* 4. *Deus* 5. *Deus* 6. *Deus* 7. *Deus* 8. *Deus* 9. *Deus* 10. *Deus* 11. *Deus* 12. *Deus* 13. *Deus* 14. *Deus* 15. *Deus* 16. *Deus* 17. *Deus* 18. *Deus* 19. *Deus* 20. *Deus* 21. *Deus* 22. *Deus* 23. *Deus* 24. *Deus* 25. *Deus* 26. *Deus* 27. *Deus* 28. *Deus* 29. *Deus* 30. *Deus* 31. *Deus* 32. *Deus* 33. *Deus* 34. *Deus* 35. *Deus* 36. *Deus* 37. *Deus* 38. *Deus* 39. *Deus* 40. *Deus* 41. *Deus* 42. *Deus* 43. *Deus* 44. *Deus* 45. *Deus* 46. *Deus* 47. *Deus* 48. *Deus* 49. *Deus* 50. *Deus* 51. *Deus* 52. *Deus* 53. *Deus* 54. *Deus* 55. *Deus* 56. *Deus* 57. *Deus* 58. *Deus* 59. *Deus* 60. *Deus* 61. *Deus* 62. *Deus* 63. *Deus* 64. *Deus* 65. *Deus* 66. *Deus* 67. *Deus* 68. *Deus* 69. *Deus* 70. *Deus* 71. *Deus* 72. *Deus* 73. *Deus* 74. *Deus* 75. *Deus* 76. *Deus* 77. *Deus* 78. *Deus* 79. *Deus* 80. *Deus* 81. *Deus* 82. *Deus* 83. *Deus* 84. *Deus* 85. *Deus* 86. *Deus* 87. *Deus* 88. *Deus* 89. *Deus* 90. *Deus* 91. *Deus* 92. *Deus* 93. *Deus* 94. *Deus* 95. *Deus* 96. *Deus* 97. *Deus* 98. *Deus* 99. *Deus* 100. *Deus* 101. *Deus* 102. *Deus* 103. *Deus* 104. *Deus* 105. *Deus* 106. *Deus* 107. *Deus* 108. *Deus* 109. *Deus* 110. *Deus* 111. *Deus* 112. *Deus* 113. *Deus* 114. *Deus* 115. *Deus* 116. *Deus* 117. *Deus* 118. *Deus* 119. *Deus* 120. *Deus* 121. *Deus* 122. *Deus* 123. *Deus* 124. *Deus* 125. *Deus* 126. *Deus* 127. *Deus* 128. *Deus* 129. *Deus* 130. *Deus* 131. *Deus* 132. *Deus* 133. *Deus* 134. *Deus* 135. *Deus* 136. *Deus* 137. *Deus* 138. *Deus* 139. *Deus* 140. *Deus* 141. *Deus* 142. *Deus* 143. *Deus* 144. *Deus* 145. *Deus* 146. *Deus* 147. *Deus* 148. *Deus* 149. *Deus* 150. *Deus* 151. *Deus* 152. *Deus* 153. *Deus* 154. *Deus* 155. *Deus* 156. *Deus* 157. *Deus* 158. *Deus* 159. *Deus* 160. *Deus* 161. *Deus* 162. *Deus* 163. *Deus* 164. *Deus* 165. *Deus* 166. *Deus* 167. *Deus* 168. *Deus* 169. *Deus* 170. *Deus* 171. *Deus* 172. *Deus* 173. *Deus* 174. *Deus* 175. *Deus* 176. *Deus* 177. *Deus* 178. *Deus* 179. *Deus* 180. *Deus* 181. *Deus* 182. *Deus* 183. *Deus* 184. *Deus* 185. *Deus* 186. *Deus* 187. *Deus* 188. *Deus* 189. *Deus* 190. *Deus* 191. *Deus* 192. *Deus* 193. *Deus* 194. *Deus* 195. *Deus* 196. *Deus* 197. *Deus* 198. *Deus* 199. *Deus* 200. *Deus* 201. *Deus* 202. *Deus* 203. *Deus* 204. *Deus* 205. *Deus* 206. *Deus* 207. *Deus* 208. *Deus* 209. *Deus* 210. *Deus* 211. *Deus* 212. *Deus* 213. *Deus* 214. *Deus* 215. *Deus* 216. *Deus* 217. *Deus* 218. *Deus* 219. *Deus* 220. *Deus* 221. *Deus* 222. *Deus* 223. *Deus* 224. *Deus* 225. *Deus* 226. *Deus* 227. *Deus* 228. *Deus* 229. *Deus* 230. *Deus* 231. *Deus* 232. *Deus* 233. *Deus* 234. *Deus* 235. *Deus* 236. *Deus* 237. *Deus* 238. *Deus* 239. *Deus* 240. *Deus* 241. *Deus* 242. *Deus* 243. *Deus* 244. *Deus* 245. *Deus* 246. *Deus* 247. *Deus* 248. *Deus* 249. *Deus* 250. *Deus* 251. *Deus* 252. *Deus* 253. *Deus* 254. *Deus* 255. *Deus* 256. *Deus* 257. *Deus* 258. *Deus* 259. *Deus* 260. *Deus* 261. *Deus* 262. *Deus* 263. *Deus* 264. *Deus* 265. *Deus* 266. *Deus* 267. *Deus* 268. *Deus* 269. *Deus* 270. *Deus* 271. *Deus* 272. *Deus* 273. *Deus* 274. *Deus* 275. *Deus* 276. *Deus* 277. *Deus* 278. *Deus* 279. *Deus* 280. *Deus* 281. *Deus* 282. *Deus* 283. *Deus* 284. *Deus* 285. *Deus* 286. *Deus* 287. *Deus* 288. *Deus* 289. *Deus* 290. *Deus* 291. *Deus* 292. *Deus* 293. *Deus* 294. *Deus* 295. *Deus* 296. *Deus* 297. *Deus* 298. *Deus* 299. *Deus* 300. *Deus* 301. *Deus* 302. *Deus* 303. *Deus* 304. *Deus* 305. *Deus* 306. *Deus* 307. *Deus* 308. *Deus* 309. *Deus* 310. *Deus* 311. *Deus* 312. *Deus* 313. *Deus* 314. *Deus* 315. *Deus* 316. *Deus* 317. *Deus* 318. *Deus* 319. *Deus* 320. *Deus* 321. *Deus* 322. *Deus* 323. *Deus*

100-443887-100

ALL INFORMATION CONTAINED HEREIN IS UNCLASSIFIED

DATE 08-14-2013 BY 60322 UCBAW/BJS

100-443887-100

INDEX CATECHISMI.

ABBATIBUS permiffum eft
ut interdum minores ordines
admittent. folio 206
Abrahæ peregrinatio. 223
Abrahæ finis. 38
Abfolutionis forma. 164
Abfoluendi qui fint. 182
Abfoluendi potestas quibus data.
175
Accidētia in Eucharistie facramen-
to manent sine fubiecto. 147
Aktionis Deo gratas sine adiuuen-
to diuinæ gratiæ fufcipere nō pos-
sumus. 323
Actio gratiarum erga Deum quo
modo fiat in petitione de faciēda
Dei uoluntate. 328
Actio gratiarū est una de partibus
orationis. 296
Adam fibi & posteris donum iusti-
tiæ originalis amittit. 323
Adam cibo indigebat in ftatu inno-
centiæ ad reficiēdas uires. 330
Inter Adam neceffitates & noftas
multum intereft. 330
Adam non indigiffet multis rebus
quibus nos indigemus, fi non pec-
caffet. 330
Adam in paradifo uoluptatis ocio-
fus non erat futurus. 330
Adam in paradifo nulla moleftia
affectus fuiffet. 330
Adam pofteritas fructu uitalis ar-
boris priuata & horribili fentētia
maledicta. 330
Adam & Chrifti comparatio. 28
Adulterium quid. 265
Adulterii interdictio quæ peccata
prohibeantur. 265
Adulterii detestatio. 266
Adulterium quare prohibitum. 266
Adulterii interdictio omne impuri-
tatis & impudicitie genus quo cor-
pus polluitur, prohibetur. 266
Adulterio intima animi libido pro-
hibetur. 266
Adulterium infignem turpitudinis
notam inurit. 267
Adulteriorum fupplicium & dam-
na. 258
Affectus carnis ita domitos habere
ut omnino non existerent, nō est
in hominibz etiā iuftificau potes-
tate. 324
Affinitas patrinorum cum quibus
contrahatur. 107
Amen quid fignificet. 358
Amen interpretatio. 358
Amen cur in facris missæ refer-
atur sacerdoti pronūciandū. 358
Amor Dei in redemptione erga ho-
mines offensus. 309
Angelorum creatio. 107
Angeli ab ortus sui initio gratia præ-
diti. 16
Angeli sapientia & potētia ornatī. 16
Angelice falutationis adiunxit Ecce

sia preces & implorationem beatæ
virginis. 302
Angelorum plurimi ex celestibus se-
dibus deturbati. 16
Angelus multa edocuit Tobiam. 37
Angeli quomodo adorentur. 227
Angeli quare humana specie effin-
gantur. 230
Angelica falutatione Deus lauda-
tur. 300
Angelotum custodia erga homi-
nes. 306
Angelorū obedientia erga Deū. 328
Ab anima Chrifti nunquam fepa-
rata est diuinitas. 33
Anima Chrifti re & præfentia ad in-
feros descendit. 38
Anima Chrifti defcēdens ad inferos
communicauit meritum passionis
animabus patrum. 40
Animæ piorum ante Chrifti mortē
ad finem Abrahæ deferēbuntur. 39
Anima quæ peccauerit quomodo
moriatur. 233
Animæ non nihil deest ad summam
felicitatem dum est feparata a cor-
pore. 73
Anima immortalis. 27
Anima feparata a corpore propen-
fionem habet ad corpus. 73
Anima duabus aliis ad cælum per-
uenit. 296
Appetitio proprii boni rebus om-
nibus ingeneratur. 322
Appetere Deum a principio homi-
ni datum. 322
Appetitionibz corruptæ naturæ etiā
reclamātibz & aduerfantibus uo-
lūtas remittēda iurijs fufficit. 323
Argumentum desperatæ salutis. 335
Artibus malis quæ acquiruntur no-
stra non funt. 332
Chriftus ut homo est, corpore &
anima in cælos ascendit. 44
Chriftum federe ad dexteram patris
quomodo intelligendum. 45
Alcēdit Chriftus propria uirtute. 44
Ascensio Chrifti est itaqum finis ad
quē cetera myfteria referuntur. 45
Articuli fidei, primus. folio. 7
Secundus. fo. 18 Tertijs. fol. 24
Quartus. fo. 29 Quintus. fol. 37
Sextus. fol. 44 Septimus. fo. 48
Oftauus. fol. 53 Nonus. fol. 72
Decimus. fo. 68 Vndecimus. 62
Duodecimus. 79
Articulus de ascensione Chrifti cuius
inscriptæ & gloriæ declarat. 45
Ascensionis Chrifti in cælū causæ. 46
Beneficia quæ ex ascensione Chrifti
nobis donantur. 46
Allentatio uitium deterrimum. 187
Allentatores homines uitio obtre-
tationis peccant. 287
Auari reprehenduntur. 286
Baptismi cognitiō maxime necessa-
ria. 98

Quo tempore a Parochis de baptis-
mo differendum. 98
Baptismi uox quid fignificet. 98
Baptismi sacramentum quibus no-
minibus fignificatur. 98
Baptismi, ut sacramentum est, defi-
nitio. 99
Baptismi sacramētum quibus rebus
conficiatur. 99
Aqua quæ in sacro fonte ad baptis-
mum conficiendum alferuatur, nō
est sacramentum. 99
Baptismi materia est aqua elemen-
taris. 99
Baptismi figuræ. 100
In baptismo quare chrisma adda-
tur. 101
Baptismi forma. 101
Baptismi materia apud Græcos ua-
ria. 102
Cur baptizabant apostoli in nomi-
ne Iesu. 102
Baptismus tribus modis confici po-
telt. 103
In baptismo unica an trina ablutio
fiat, nihil refert. 103
In baptismo caput abluendum. 103
In baptismo uerba simul cum ablu-
tione proferenda. 103
Baptismus a Chrifto domino inlli-
tutus & quando. 103
Quando uis fāctificandi aquis fue-
rit tributa. 104
Baptismi lege quo tēpore homines
teneri ceperunt. 104
Baptismi ministri. 105
Baptizare sacerdotes quare præfen-
te etiam episcopo possunt. 105
Ordo inter Baptismi ministros fer-
uandus. 106
Baptizandos fufcipere quibus non
liceat. 108
Baptismus necessarius ad salutē. 108
Baptismi sacramentum pueris dan-
dum. 108
Baptizantur pueri in fide parentum
& ecclesiæ. 109
Baptizandi funt filii qui primū. 109
In baptizandis adultis diuerfa ratio
est seruanda ab ea quæ in pue-
ris. 109
Baptismus adultis quando fit statim,
& quando. 110
Baptizandi quomodo affectū esse de-
beant. 110
Baptizandi interrogantur an uelint
baptizari. 110
Quando baptizandi amentes & dor-
mientes. 110
Ad Baptismi gratiam consequendā
fides est necessaria. 110
Baptizadum peccatorum penitentiæ
oportet. 111
Baptismi sacramento omne pecca-
tum condonatur. 112
In Baptismo prorsus tolluntur, pec-
cata, & radicibus euelluntur. 112

I N D E X

In baptizatis concupiscentia remanet, sed vere peccati rationem non habet. 113
 Baptismi proprius effectus peccatorum omnium remissio. 113
 Peccata & peccatorum poenae per baptismum remittuntur. 113
 Poenae civilibus iudicis persequendae per baptismum non condonantur. 113
 Post baptismum quare non restituitur in statu naturae integræ. 114
 Baptismi fructus. 115
 Baptismus characterem imprimit. 116
 Baptismus iterari facileque est. 116
 Baptismus cæli aditus patefacit. 116
 Cerimoniarum & precepciones, quæ in baptismis fiunt, ad tria capita rediguntur. 118
 Fons baptismi consecratur addito oleo mystice unctiois. 118
 Ceteri dies expectantur ad consecrandam baptismi aquam. 118
 Baptizatus quæ nomina imponenda. 120
 Beatitudo essentialis in quo fita. 81
 Luminis gloriæ elevamur ad divinam essentialiam videndam. 82
 Beatitudinis imagines & similitudines. 82
 Beatitudo accidentalis in quo consistit. 82
 Bella intestina hominis. 317
 Bellum sceleratis cum Deo. 331
 Benedictionibus Dei opera nostra prospera cedunt. 339
 Benignitas Dei non uno modo eripit nos a malis. 355
 Blasphemare nomen Dei & sanctorum, detestabile scelus. 242
 Bona humanæ vitæ quare optanda & petenda. 329
 Bona temporalia quomodo petenda. 330
 Bona humanæ vitæ ad bona divina dirigunt. 329
 Bona humanæ vitæ adiumenta sunt ad diuinorum bonorum adeptionem. 329
 Catechismi necessitas. 114
 Catechismi doctrina ad captum cuiusque accommodata. 4
 Character trium sacramentorum effectus. 96
 Character quid præstat. 96
 Baptismus characterem imprimit. 116
 Characterem imprimit confirmatio. 128
 Characterem imprimit ordinis sacramentum. 199
 Charitatis præcepta duo. 252
 Caritas proximi a caritate Dei ortum habet. 252
 Caritas uera quid moneat. 313
 Castitas non solum virginibus sed qui celibem vitam agunt & qui matrimonio iuncti sunt cõuenit. 266
 Castitatis remedia. 267
 Castitatis remedia quæ in actione consistunt. 268

Cautio adhibenda in peccatorum occasionibus uitandis. 348
 Cerimoniarum & precepciones quæ in baptismis fiunt ad tria capita rediguntur. 118
 Cerimoniarum & rituum quibus sacramentum confirmationis confertur. 129
 Cerimoniarum quæ ad penitentiam sacramentum adhibentur. 165
 Cerimoniarum quæ in sacramento extremæ unctionis adhibentur. 171
 Cibis multiplex & delicatus non potestulandus a Deo. 331
 Cibis multiplex animæ. 335
 Clerici nomen unde deductum. 200
 Clericorum corona unde ortum habuerit, & quid significet. 200
 Communio unum ex nominibus Eucharistiæ. 131
 Ante cõmunionem præparatio qualis esse debeat, & quæ sit necessaria. 131
 Præparatio ad cõmunionem est pacem cum aliis habere. 152
 Communione sumpturus amoris erga Deum habeat. 152
 Communicandum omnibus esse salutem in paschate. 153
 Communicandi sub una specie quare Ecclesiæ cõsuetudinem approbaue rit. 154
 Communia tribus personis diuinis & non communia. 25
 Clauium necessitas in ecclesiâ. 69
 Clauium dignitas & amplitudo. 70
 Concupiscentia in renatis remanet sed vere peccati rationem non habet. 112
 Concupiscentia praua, stirps malorum omnium. 184
 Concupiscentia rerum alienarum & uxorum quid inter se differat. 284
 Concupiscentia quid. 287
 Concupiscendi uis non semper in uitio ponenda. 287
 Concupiscendi uis recta Deo auctore a natura nobis iusta est. 287
 Concupiscentia primorum parentum peccato deprauata. 287
 Concupiscentiæ uis si moderata est quasnam utilitates afferat. 287
 Concupiscentia quare a Paulo peccatum sit dicta. 287
 Non concupiscere, quem sensum habet. 288
 Concupiscenda non est aliena uxor. 289
 Non concupiscere alienam uxorem quid significet. 290
 Concupiscere alienam uxorem quid periculosum sit. 290
 Concupiscendi uitio qui maxime laborant. 292
 Cõfessio peccatorum & eius necessitas. 172
 Cõfessio quare instituta. 173
 Cõfessionis utilitas. 173
 Cõfessionis uis & natura. 173
 Cõfessio accusatio dicitur & quare. 173
 Iudicium ecclesiasticum quod sit in cõfessione, longe dissimile est a sensibus iudicis. 174

Cõfessio a Christo p̄b eius bonitate & misericordiam instituta. 174
 Cõfessionis figura. 175
 Cõfessionis legi quinam parere debeant. 176
 Cõfessio quo tempore puero indida. 176
 Cõfessio quando iteranda. 178
 Cõfessionis minister idoneus & legitimus. 179
 In cõfessione scelera non excusanda. 181
 Culpa eorum qui uerecundia impediri peccata cõfiteri non audent. 181
 Peccata diligenter persueciganda. 181
 Cõfessor quando a se penitentes dimittere debeat. 181
 Cõfidere oportet in officio præcandi. 303
 Confirmationis sacramentum. 122
 Confirmationis nomen. 122
 Cõfirmatio est uere sacramentum. 122
 Confirmationis sacramentum a baptismum maxime distinctum. 122
 Confirmationis sacramenti origo. 123
 Confirmationis sacramentum Christi auctor. 123
 Confirmationis sacramentum quare christina appellatur. 123
 Christanitas materia. 123
 Christina episcopi cõsecratione conficitur. 123
 Christina quare ex oleo & balsamo conficitur. 124
 Christina a quibus cerimoniis & quando conficitur. 124
 Sacris precepcionibus christina cõficiendum. 124
 Cõfirmatio est sacramenti forma. 125
 In cõfirmatione tria obseruanda. 125
 Confirmationis sacramenti minister proprius. 125
 Ad cõfirmationem quare patrinus uocetur. 126
 Assinitas quæ cum patris confirmationis contrahitur. 126
 Cõfirmandi quæ erate esse debeant. 126
 Confirmationis sacramentum quomodo sit necessarium. 126
 Confirmationis sacramentum ad uniuersos fideles æque pertinet. 127
 Cõfirmatio est sacramentum suspiciens adulti dolere debet de peccatis. 127
 Cõfirmationis sacramentum præcedere debet cõfessio in adultis. 127
 Confirmationis sacramentum noui gratiam tribuit. 127
 Confirmationis uocabulum unde deductum. 128
 Confirmationis effectus. 128
 Confirmatio non potest iterari. 128
 Confirmationis sacramenti cerimoniarum & rituum. 129
 Confirmationis sacramentum quo tempore potissimum administratur. 129
 Contritio quid. 167
 Contritio non est noua uita tantum sed male actæ uitæ odium & expulsiõ quam suscipere debemus. 167
 Contritionis uis & efficacia. 168
 Contritio

Contritionis dolor quam uehementem
esse debet. 168
Detractionis peccati nullus modus
definitur. 169
Lacrymæ in penitentia summo po-
te optandæ. 169
Contritionis proprius dolor ad singu-
la peccata mortalia adhibendus. 170
Ad contritionem ueram quæ sint
necessaria. 170
Ad contritionem excitandum eum
qui de peccatis non dolet. 181
Coronæ uincetib' paratæ a Deo. 351
Creatiois opus ab iis factus cre-
ditur: qui de Dei omnipotentia nõ
dubitant. 15
Quare Deus creauerit omnia. 15
De creatione angelorum. 16
Homo non ui naturæ sed diuino do-
no immortalis. 17
Deus creator uisibilium & inuisibi-
lium. 17
Deus quæ creauit conseruat. 17
Creatura noua in Christo quæ. 22
Verbi huius, credo, in materia fidei
eiusgelice acceptio & professio. 8
Quis sit qui credit. 8
Quid primo credendum. 7
Credens inquiringis curiositate est
liber. 7
Credendum esse Deo. 9
Credens interiori fidei æquæ aperta
fidei professione proferre debet. 9
Christianorum omnium unus spiri-
tualis ortus. 312
Christiani hominis scientia uno ca-
pite comprehenditur. 346
Christiani doctoris opera i quo præ-
cipue uerari debeat. 346
Christiani uita nõ in ocio degeda. 346
Christiani philosophia & seculi fa-
cientia in quo differant. 346
Christianus homo quæcum Christo
debeat. 24
Christi regnum spirituale. 21
Christus a diuersis naturis diuersas
proprietas accepit. 23
Christus quare dominus noster di-
cendus. 23
Christus non est dicendus filius Dei
adoptione, sed natura. 26
Christus a Dauidæ originem traxit
secundum carnem. 27
Christus quare nouissimus Adam
appellatus. 28
Christi humilitatis exemplum, est ma-
xime accomodatum ad nostram
superbiam deprenendum. 28
Christus nascens saluari doctrina
nos instruit. 29
Christi sanguine scelera nostra ex-
piantur. 70
Christi sacramentorum oium auctor. 30
Christus totus in sacramento Eucha-
ristie continetur. 148
Christus qua ratione sit in sacramen-
to. 146
Christus qua ratione præsentis sa-
cramentum influunt. 163
Christi & eius matris & sanctorum

imagines pingi, non interdicitur
præcepto legis. 230
Christus frater noster. 310
Christi resurrectio fraternitatis Chri-
sti cum hominibus nõ dirimit. 311
Christus quõ in nobis regnet. 319
Christi causa libenter stultitiæ fama
subeunda. 36
Christus imitandus in referenda nra
uoluntate ad uoluntatē Dei. 327
Christus dominus, panis est. 335
Christi passionis mysteriũ maxime
Dei potentia & benignitate ollen-
dit. 336
Christi passionis patrocinio uenia
peccatorum impetramus. 340
Crucis Christi pretiũ quati sit. 340
Colere Deos alienos quare Deus
prohibuit. 230
Cultus diuini cupidus homines esse
oportet. 233
Cultus externus Deo præcipitur ad
hiberi tercio præcepto. 243
Cultus sabbathi quo tempore tol-
lendus erat. 244
Cultus diei festi quare insitutus. 245
Cupiditas damnata, quæ. 248
Cupiditas uitiosa quare prohibea-
tur. 283
Cupiditates propriæ etiã iustis ad-
uerfantur. 324
Dæmonum odiũ in homines. 317
Dæmon, simulacro lucis angelo, quæ
bona non sunt tamquam bona po-
stulare persuadet. 326
Dæmonum externi impetus & im-
pressiones. 346
Dæmones quare principes appellati
& rectores mudi tenebrarum. 346
Dæmones perpetuũ bellum nobiscum
gerunt. 346
Dæmones quos nõ oppugnet. 346
Dæmonum uis alligata. 347
Dæmonum quare malus præcipue
dicatur. 355
Dæmoni assignamus omnia mala
quæ in nos a proximis proficiscuntur
tamquã auctori & impulsori. 355
Debita quæ dimitti possumus quæ
sint. 340
Cuius debiti solutio sit ad salutem
necessaria. 340
Debita dicuntur peccata & quare. 340
Debita quare dicantur nostra. 341
Decalogi præcepta. 219
Decalogus legem omnium summa
& epilogus. 219
Decalogi præcepta decem ex duobus
charitatis pendunt. 210
Decalogi Dei esse autorem crede-
re, maximã uis habet ad eam legem
seruandam. 210
Decalogi lex quanta maiestate da-
ta. 221
Descensus Christi ad inferos causa. 38
Ante Christi mortem anime piorum
ad sinum Abrahæ deferrebat. 39
Desideria exaudit Deus. 304
Deum unum solum esse non plures
confitemur est. 11

Deus quare pater uocatur. 12
De Deo quid significet hæc uox pa-
ter. 12
Deus omnipotens uis tribuitur. 13
Deus omnium creator. 15, 17
Deus quæ creauit conseruat. 17
Deus & non sanctis sacrificium offer-
tur. 177
Deus est legis auctor. 220
Deum amare facile est. 222
Deus quare zelotes appellatus. 235
Deus quare pater ad tercia & quar-
tam generationem conuenitur. 233
Dei bonitas superat eiudem iusti-
tiam. 234
Dei nomẽ quomodo honoret. 235
Deo multa imposita nomina. 235
Deus quibus modis laudandus. 236
Deus non habebit insonem eũ qui
nomẽ eius frustra assumperit. 242
Deus primus diligendus, deinde pa-
ter. 252
Dei uoluntas in quo maxime sit. 29
Deus desideria exaudit. 304
Deus oium hominum pater uocatur. 306
Dei prouidentia erga homines. 307
Deus hominũ nõ obliuiscitur. 308
Dei benignitas & misericordia erga
homines. 309
Dei amor erga homines i redemptio-
ne offensus. 309
Dei manus cum nos tangit, id non
hostiliter facit sed amanter. 309
Deus quare calligat quos amat. 310
Deus calamitates nostras non igitur
rat. 310
Deus omnium Deus est. 311
Deus est ubique, & quo modo. 312
Deus quare in celis esse dicat. 313
Dei quo modo ex animo amet. 313
A Deo quid primo petendum. 314
Dei gloria quo modo petatur. 314
Dei nomẽ quo modo sanctifican-
tibus. 314
Dei nomẽ sanctum & terribile san-
ctificatione non eget. 314
Dei nomẽ quo modo sanctificatur
in omnibus. 314
Dei nomẽ re, non uerbis tantum,
sanctificandum. 316
Dei prouidentia erga hominum salu-
tem. 317
Dei potentia & prouidentia. 319
Deus non ad otium & inertiã nos
uocauit. 322
Deus numquam nos deserit. 322
Deus adminicula nobis concedit ad
regnum celorum consequendum. 322
Deum amare, ut par est, sine diuina
gratia adminiculo nõ possumus. 323
Ad christianam prudẽtiã nisi Deo
auctore & adiutore nos aspirare
non possumus. 324
Deus in iustificatione mentẽ sanat non
carnem. 324
Deus requirit summũ amorẽ in ope-
ra & studio quod ei nauamus. 327
Dei opera omnia bona. 328
Deus o omnibus operibus suis suum
bonitatem impetrat. 328

Dei uoluntatem quare maxime colamus. 328
Dei uiz inuestigabiles. 328
Deus nobis melius consulit quam nos optare possimus. 329
Ad Dei gloriam omnia ad usus uitz necessaria sunt referenda. 330
Dei infinita potentia colenda. 330
Deus promptus & paratus ad cōdō nandum peccata penitētibz. 339
Deus peccatis offenditur. 339
Deus beneficentissimus parēs. 339
Deus iustitiz retinentissimus. 340
Deus quomodo tenet suos. 347
Deus q̄to tentari finit bonos. 347
Deus quomodo nos in tētatationem inducere dicitur. 348
Deus dat uires ad Satanam proster nendum. 351
Deus præbet uires ad uincendos ho stes. 351
Dei benignitas non uno modo eri pit nos a malis. 355
Deus non uult nos ab omnibus in commodis solutos esse. 355
Deus dat solatia iis qui aduersis pre niuntur. 355
Deus utitur dēmonē ministro in re petendis pēnis a sceleratis. 355
Diaboli crudelis dominatus. 358
Diabolus quare mundi princeps & tenebrarum dicitur. 358
Diaboli proprium officium. 348
Diabolus quo aīo tētet homines. 348
Diabolus quare tētor dicitur. 348
Diabolus quibus modis utatur ad tentandum. 348
Die dominico quid agere & a quibz abstinere fideles oporteat. 245
Diuitiz non amandæ. 290
Diuites quare panem quotidianum petere debent. 334
Diuites facultates suas Deo acce ptas referant. 336
Diuites quare bonis cumulantur a Deo. 336
Doctoris legitimi fidelis opera ne cessaria. 1
Doctrina catechismi ad caput cum iusque accommodata. 4
Doctrina fidei catholice quibus re bus continetur. 5
Doctrinæ Christianæ capita qua tuor. 6
Dolor ex peccatoris cognitiōe. 339
Dubitare in oratiōe nō debem⁹. 302
Prophetæ planius de ecclesia quam de Christo locuti sunt. 57
Ecclesiæ nomine quid fit proprie intelligendum. 58
Ecclesiæ & synagogæ differentiā. 58
Ecclesiā multis nominibz uocat⁹. 59
Ecclesiā militis & triumphans qua re dicitur. 59
Ecclesiæ militantis & triumphantis differentia. 59
Ecclesiæ figuræ & similitudines. 60-65
Quinam ab ecclesia excludantur. 60
Ecclesiæ catholice proprietates &

prærogatiuæ. 61
Ecclesiæ caput uisibile. 61
Ecclesiæ unitas. 61
Ecclesiā sanctā appellatur. 63
Ecclesiā catholica. 64
Ecclesiæ ueræ dignoscendæ a falsā certissima regula. 64
Ecclesiā est apostolica. 64
Ecclesiā non potest errare. 65
Extra ecclesiam uerus cultus non re peritur. 65
Ecclesiæ autor Deus. 65
Ecclesiā clauēs regni celorum ha bere, fide intelligimus. 65
Quare credere sanctā ecclesiam & non in sanctam dicitur. 66
Elemosynæ necessitas. 274
Cohortatio ad elemosynam facien dam. 275
Labore ac manibus ea querenda quibus inopum indigentia leuari possit. 275
Elemosyna orationi addenda. 305
Elemosyna medicina est accōmo data sanādis animæ uulneribz. 344
Episcopi tāti & sacerdotes potesta tem habent remittēdi peccata. 69
Episcopi administratio quæ. 206
Episcopus tantū ordines cōfert. 206
Escarum cōquiliissima genera persequi non licet. 333
Eucharistiz uis qui aliquādiu carēt, plurimum dñi patiuntur. 130
Eucharistiz institutio. 130
Eucharistiz dignitas & excellentia. 130
Eucharistiz sacramentum pluribus nominibus appellatum. 130
Eucharistia quare dicitur cōiō. 131
Eucharistiam post cibum & potum sumere non licet. 132
Eucharistia uere est sacramentum & unum ex septem. 132
In eucharistiz sacramento adoram⁹ corpus & sanguinem Christi. 132
Quæ proprie sacramenti rationem habeant in Eucharistia. 132
Eucharistiz cum ceteris sacramētis differentia. 132
Eucharistiz sacramētum perfectum facit matris consecratio. 132
Eucharistia est unum tantum sacra mentum & non plura. 132
Eucharistiz sacramentum tria signi ficat. 133
Eucharistiz sacramenti materia du plex. 133
Aqua modica uino quare admiscea tur. 135
In eucharistiz sacramento quid li gnificet panis & uinum. 135
Eucharistiz sacramenti forma. 136
Forma cōsecrationis uini & eius de claratio. 137
In sacramento eucharistiz tria sunt maxime admiranda. 139
In Eucharistia uerum corpus Chri sti & sanguinem contineri. 140
Eucharistiz sacramētū non est tā tū signū corporis Christi. 140 147

Eucharistiz fructus. 145
In Eucharistiz sacramento totus Christus continetur. 145
In Eucharistiz sacramento quæ sint ex concomitantia. 145
Dux cōsecrationis quare separatim fiat in sacramento Eucharistiz. 145
In quauis utriusque speciei particu lar Eucharistiz totus Christus con tinetur. 145
Panis & uini substantia post cōse crationem in sacramento Eucha ristiz non remanet. 144
Post cōsecrationē quare Eucha ristiz sacramentum panis & uinum uocatur. 145
Conuersio admirabilis in sacra mento Eucharistiz trās substantialiō uo catur. 145
Eucharistiz sacramētū non curiosè scrutandum. 146
Qua ratione Christus sit in Eucha ristiz sacramento. 146
Panis & uini species in sacramento Eucharistiz sine aliqua re subiecta manent. 147
Eucharistiz sacramētum quare sub panis & uini specie administrari Christus instituit. 147
Eucharistia sōs omniū gratiarū. 148
Eucharistia quō gradū tribuat. 148
Prima gratia nemini tribuitur nisi prius Eucharistiz sacramētum uo cō perceptum uero mētem. 149
Eucharistia omnium sacramentōri finis. 149
Eucharistiz figura est magna. 149
Eucharistiz uicinitas. 149
Eucharistiz sacramētū sumēdi res rationes. 150
Maxime bonis re priuant qui cum parati sint sacramentaliter sumere corpus Domini, spiritu tantum ac cipiunt. 151
Eucharistiam accipere nemini licet ante sacramentalem cōfessionem, si sacerdotis facultas data sit, si pec cati mortalis cōsciētiā stimulet. 152
Ieiuni ad Eucharistiz sacramētum accedere debemus. 152
Aliquot dies ab uxoribus abstinen dum ab his qui matrimonio iuncti sunt, cum ad communionem acce dere uolunt. 152
Eucharistiz cōiō sepius iterādā. 152
Eucharistiz sacramētū quotidie alē da est animæ. 152
Eucharistiam olim fideles quotidie sumebant. 152
Ab eucharistiz communione exci piuntur qui per zitatē rationis usum non habent. 153
Eucharistia quare infantibus nega tur. 154
Eucharistiz sacramentum amēti bus non detur. 154
Eucharistiz sub utraque specie laico sumere non licet. 154
Quare ecclesiā cōsuetudinē cōicidā sub utraq. specie prohibuit. 154
Solis

C A T E C H I S M I

Solis sacerdotibus potestas tradita
est sacramentum Eucharistiae con-
ficiendi. 155
Qui non est consecratus, sacra uasa
tangere non audeat. 155
Eucharistia est sacrificium. 155
Eucharistia uicima Deo gratissi-
ma. 156
Eucharistia a Christo instituta dua-
bus de causis. 156
Eucharistia, ut sacramentum est, nõ
solum merendi sed etiam satisfac-
iendi uim habet. 157
Eucharistiae sacrificium quando in-
stitutum. 157
Eucharistiae figurae & oracula. 157
Eucharistiae sacramentum inexpli-
cabile pignus charitatis. 335
Eucharistiae sacramentum quare di-
catur panis noster. 335
Eucharistiae sacramentum quare di-
catur quotidianus panis. 337
Exempla quae ad bene sperandum
nos inducere possunt. 354
Exempla humanæ infirmitatis. 345
Exitus rerum Deo permittendus. 356
Extrema unctio. 289
FALSUM testimonium quid. 279
Falsi testimonii damna. 279
Falsum testimonium non solum in iu-
dicio sed extra iudiciũ uetatur. 280
Falsum testimonium dicere contra se,
non licet. 279
In falsis testimonii mendacium nu-
meratur. 279
Festorum dierum praeceptum. 243
Festi diei cultus quare institutus. 245
Festi dies praeter fabrum alii apud
Iudaeos. 247
Festi dies praeter diem dominicum
quare instituti ab Ecclesia. 247
Dies celeberrimi in Ecclesia. 248
Festus diebus quibus operibus chri-
stiani se exercere debeant. 249
Felicitas in quo consistit. 80
Felicitas semel adepta numquam
amittitur. 80
Fides ad salutem consequendam ne-
cessaria. 6
Fidei multi gradus. 7
Quid primo credendum. 7
Notitia quae fidei disciplina compa-
ratur multo certior est quæ quæ hu-
manis est rationibus comprehensa. 10
Fides de omnipotentia Dei quam
necessaria & utilis. 14
Fides redemptionis ad salutem ne-
cessaria semper fuit. 18
Fides ueterum & nostra eadem. 19
Fides penitentia antecedat oportet. 161
Fideles ad copulandam ecclesiam doctri-
nam quando sint propiores. 225
Fides necessaria in oratione. 302
Fide firmos esse, caput est ad rite
orandum. 302
Fiducia de Deo unde orũ hñat. 302
Fiduciam conciliat nomen patris in
oratione. 332
Fiducia orationis unde in nobis ori-
atur. 332

Fiducia quã habere debemus. 334
Finis dominicae orationis fructus mul-
tos habet. 337
Finis humanæ uitæ in quo consi-
stat. 339
Figurae conceptionis & natiuitatis
Iesu Christi. 28
Figurae crucis Christi. 31
Figurae confessionis. 175
Filius Dei & uere deus Iesus Chri-
stus. 22
Filius Dei quomodo generatur. 22
Forma sacramenti Eucharistiae decla-
ratur. 136
Forma sacramenti penitentiae. 164
Forma sacramenti extremae unctio-
nis. 190
Forma confirmationis sacramenti. 112
Formula orandi diuersa ad Deum &
sanctos. 301
Fornicationis peccati calamitas pro-
non uetatur. 267
Fornicationis detestatio. 267
Patres sunt omnes fideles. 310
Frugalitati consulendum. 275
Fructus arboris uitæ. 330
Fructus uberrimus orationis est im-
petratio. 357
Furti praecepti uis auditoribus incul-
canda. 269
Furti praecepto Dei benignitas erga
nos maxime percipitur. 270
Furti praeceptum est tãquam custo-
dia qua externa res & nostræ facul-
tates muniuntur. 270
Furti praeceptum in duas partes di-
uisum. 270
Furti nomine quid intelligatur. 270
Rapina maius peccatum quã furtum. 270
Quare septimum praeceptum furti no-
mine non rapina notatum sit. 270
Furtum quod est iniusta possessio, &
usus rerum alienarum uanis nomi-
nibus notatur. 271
Furti etiam animus lege Dei pro-
hibetur. 271
Furtum quam graue scelus sit. 271
Furti immanitatem declarant quæ
furtum consequuntur. 271
Furtorum multa genera. 271
Furtum uaria genera. 271
Rapinae latius patent quã furta. 272
Rapaces qui sunt, et rapinarum ua-
ria genera. 273
Furti excusationem nullam accipit
Deus. 276
Furtum non excusandum. 276
Excusationes quibus se homines de-
fendunt in furtis. 276
Fur diuinum nomen dedecorat. 277
G A U D I A intima sanctorum. 335
Gloria inenarrabilis sanctorum. 80
Gloria Dei quomodo in oratione
petatur. 314
Gloria quid. 320
Gradus quibus ad orationem acce-
dimus. 301
Gratia quid. 155
Gratum quomodo eucharistia con-
ferat. 148

Gratiarum actio cum oratione iun-
genda. 305
Gratias relabentium. 34
H A E R E T I C O R U M artes quibus sunt
usi ad impia dogmata infundenda. 2
Hæreticus quid dicitur. 58
Hebraeorum gentem quare Deus de-
legerit. 224
Hebraei populi liberatio ab Aegy-
ptio. 223
Hebraeos durissima seruitute premi
quare Deus permisit. 224
Hebraeo populo promissa praesentia
post 400. annos quare. 224
Locus & tempus in quo Israel legem
a Deo accepit. 224
Homicidium prohibens praeceptum,
auditi iucundum. 259
In precepto, Non occides, duo cõti-
nentur. 259
Homicidium quod in hoc precepto
non uetatur. 259
Occidere uicium est omnibus. 260
Omnes homines huius legis ui, nõ
occides, defenduntur. 260
Se ipsum non licet occidere. 260
Lex non occidendi, non solum ma-
nus sed animum cohibet. 260
Homicidium peccatum est nefarium. 261
Homo ad imaginem & similitudinem
Dei formatus. 17
Homo postremum creatus nõ uo natu-
ræ sed diuini bñficiũ immortalis. 17
Prima hominis ruina. 18
Homo christianus quãtũ Christo
debeat. 24
Homines diuini cultus, cupidos esse
oportet. 233
Homo quid debeat Deo. 309
Hominum miseriam. 318
Hominum miserie propter pecca-
tum primi parentis. 322
Homo quæ bona per peccatum ami-
serit. 322
Homines comparantur agris & ijs
qui gultum amiserunt. 323
Homo pueris comparatur. 323
Homo etiam iustificatus non ita ha-
bet domitos carnis affectus, ut illi
postea excitari non possint. 324
Homines uolunt uos ad diuina uolun-
tate alieni. 326
Homines instabilitas. 318
Hominis imbecillitas. 328
Homo qua maledictione cõdemna-
tus post Adæ peccatum. 338
Hominis sciticia & imbecillitas. 345
Præceptum de honorando Deo. 234
Præceptum de honore parentum. 250
Honorare quam uim habet. 252
Honoris uox rite in precepto po-
nita. 253
Honorandi a nobis patres cuius-
cunque generis. 253, 255
Honoris officia quæ in parentes
conferri debent. 254
Honor mortuis parentibus tri-
buendus. 255
Improbis etiam Pastoribus obe-
diendum. 255

I N D E X

Regibus parendum .	255	Rē media ad deponendas iniurias .	239	Jurare cui non liceat .	239
Honorantes parentes quos fructus percipiunt .	256	64 .		Jurandum quādo sit laudabile .	239
Parentes spernentibus immaturores timenda .	256	Iniurias remittendi voluntas sufficit reclamantibus corruptæ naturæ appetitionibus	343	Jurandū a fide originē ducit .	239
Holles humani generis, omnes aduersus nos artes excogitant .	344	Iniurias non obliuisci in animo habentes uti debent hac precationis conditione, dimitte nobis debita nostra sicut et nos .	345	Jurandum ad quem finem tendere oporteat .	239
Hypocritæ animo non orant .	305	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Quodnam iurandum a Christo prohibeatur .	240
Hypocritarum mos in orando fuditur .	305	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Jurandi necessitas excusationem habet .	240
Iesum Christum filium Dei credentes, quā utilitatē capiūt .	18	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Jurandi nimia cōsuetudo multa mala parit .	240
Iesus Dei filius solus potuit nos Deo reconciliare .	18	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Gravi peccato se adstringit, qui temere iurat .	240
Iesus quid significet .	20	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Jurare falsum prohibitum est secundo præcepto	240
Iesus Christus Rex, sacerdos & propheta supremus .	20	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Jurare falsum est peierare, & quot modis peierant homines .	241
Iesus filius Dei & uerus Deus .	22	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Jurandi præcepto quare minx adiunctæ .	242
Incarnatio uerbi .	25	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Summa hominum procliuas ad peierandum .	242
Incarnationis mysterium non una persona conficit .	25	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Propter perituriū diuersis supplicij affliguntur .	243
Incarnationis uerbi opus, quare spiritui sancto peculiari quadam ratione tribuitur .	25	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Lacrymarum in penitentia summo peierando .	169
In incarnationis mysterio quedam supra naturæ ordinem, quedam naturæ uis effecta .	26	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Lex naturæ a lege scripta non diuersa .	240
Mirabilia quæ in uerbi incarnatione acciderunt .	26	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Lex in decalogo cōiecta nō est noua lex, sed naturæ lex illustrata .	240
Simul Christi corpus formatum atque animatum, & corpori & animæ diuinitas coniuncta .	26	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Lex quanta maiestate data .	240
Anima Christi uberissimam spiritus sancti copiam accepit .	26	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Legis iustia difficultatem non habent .	240
Christus non est filius Dei adoptiue, sed naturæ .	26	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Legi obtemperandum .	242
Maria uirgo uera Christi mater .	27	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Legis obseruantie fructus .	242
Maria mater & uirgo .	27	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Ad legem obseruandum propensio res nos reddit, scire Deum esse dominum nostrum .	242
Maria Eux respondet .	28	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Lex omnis ad præcepta seruanda homines præmio aut pena inducit .	242
Incarnationis Iesu Christi mysteriū quanto pietatis studio recolendum .	29	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Lex seruandæ modus & ratio .	242
Idunium orationi sociandum .	305	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Legi non concupiscendi præscripta quid a Deo prouisum sit .	242
Imagines uenerari ut Deos prohibitum est .	229	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Lex Dei intimo animi sensu seruanda .	242
Imagines in ecclesia habere non solum licet sed maximo fidelium bono factum est .	231	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Differentia inter diuinas & humanas leges .	242
Ad imaginem sanctorum cum quis orationem dominicam enunciat, quid sentiendum .	301	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Lex diuina quasi speculum quoddam est in quo naturæ nostræ initia inueniuntur .	242
Incommoda omnia æquo animo ferenda .	356	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Loquacitas iuranda .	242
Indignari nō debemus cum nostras preces non exaudiat Deus .	356	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Loquacitas in oratione prohibetur non longe preces .	304
Indigentiam habemus externarum rerum ad uictum uitamque excolendam .	330	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Lucris honestis tranquillitas inest .	333
Infelicitas hominis quo modo cognosci possit .	318	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Mala cum patimur, ad Dei auxilium confugimus .	352
Inferni significatio .	38-34	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Malorum omnium liberationem non petimus .	354
Ingratitudo hominū erga Deū .	349	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Mala quedam, quæ communiter mala putantur, sunt tamen fructuosa .	354
Inhumanitas in egenos fugienda ab eo qui a Deo uult exaudiri .	302	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Mala illa deprecamur quæ nullam animæ utilitatem asserere possunt .	354
Iniuriarū remittendæ ab eo qui uult, ut Deus sibi ignoscat .	302	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		A quibus malis liberari petendum sit .	355
Iniuriarum obliuionem a nobis requirit Deus .	341	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Mala quæ in nos a proximis proficiuntur, demoni assignanda .	356
Iniurias condonare nolentes in quæ incommoda incident .	264	Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .		Malorū liberatio a Deo impetranda .	352
		Iniuriarū obliuio est optimalargitio & impertrādæ misericordiæ ratio .			Ma-

C A T E C H I S M I

Mala animæ & corporis deprecari debemus. 327
Maledictio qua cõdemnatus est homo post Adæ peccatum. 330
Materia sacramenti Eucharistiæ duplex. 133
Materia sacramenti penitentia. 264
Materia sacramenti extremæ unctionis. 190
Matrimonium unde dictum. 290
Matrimonium sacramentum variis nominibus appellatum. 290
Matrimonium differentia & eius declaratio. 290
Matrimonium inire nõ possunt qui legibus a matrimonii cõlorio excluduntur. 290
Matrimonii uis & natura in quo consistit. 290
Consensus matrimonii efficit. 290
Consensus uerbis, quæ præfens tempus significant, exprimitur. 290
Consensus alterius tantum ad matrimonium coniungendũ satis esse non potest. 290
Verbis opus est ad declarandũ mutuum consensum. 290
Matrimonium nõ contrahitur per uerba futurũ tempus significatiua. 290
Si quem coniugum post matrimonium penitet, quod factũ est mutare non potest. 290
Verborum loco in matrimonio nutus & signa sufficiunt. 290
Præter consensum ut uerum matrimonium exstat, concubitus necessarius non requiritur. 290
Matrimonii duplex ratio, ut est in officio naturæ, & ut est sacramentum. 290
Matrimonium ut est officium naturæ a Deo institutum. 290
Matrimonium indissolubile. 290
Crescite & multiplicamini, non omnibus hominibus matrimonii necessitatem imponit. 290
Virginitas summopere commendatur aucto iam humano genere. 290
Matrimonium quibus causis institutum. 290
Quem finem sibi proponere debeat qui nuptias contrahere debet. 290
Quibus de causis in habendo uxores delectu hanc illi proponere liceat. 290
Matrimonii natura ut sacramentum est. 290
Matrimonium quid significet. 290
Matrimonium sacramentum esse, & unum de septem legis euangelicæ sacramentis. 290
Matrimonii sacramentum a Christo institutum. 290
Quare uir uxorem diligere debeat. 290
Matrimonium gratiam significat & tribuit. 290
Matrimonii sacramentum quantum præter matrimonii ante legem. 290
Matrimonia Iudæorum. 290

Matrimonii a primo ortus sui decore decidisse. 290
Quare antiqui patres plures simul uxores ducunt. 290
Libellus repudii quare in lege Moysi concessus. 290
Polygamia a matrimonii natura aliena. 290
Matrimonium duorũ tantum & nõ plurium cõiunctione definitur. 290
Infidelis ad ueram religionem conuersus primam ceteris relictis pro uxore habeat. 290
Matrimonii uinculum nullo diuotio dissolui potest. 290
Matrimonium dissolui nõ posse uelissimum est. 290
Fidelium cõiugia perfectione & nobilitate gẽtilium & Iudæorum matrimonii longe præstant. 290
Matrimonii bona tria. 290
Mutua uiri & uxoris officia. 290
Matrimonia clauellina neque uera, neque rata esse. 290
Matrimonii impedimenta. 290
Matrimonium contrahentes quomodo affecti esse debeant. 290
Matrimonium clandestine minime contrahendum. 290
Matrimonii usus qui esse debeat. 290
A matrimonii officio interdum orandi causa abstinendum. 290
Mœcham prohibuit esse præcepto sexto. 290
Mœchia quare post homicidiũ prohibetur. 290
Præceptum de mœchia quibus uerbis tractandum. 290
Mœchæ præcepti duplex uis. 290
Mœcham a Deo hominibus data. 290
353.
In medicinae remedijs quomodo spes ponenda. 353
Meditatio in petitione fiat uoluntas tua. 353
Meditatio pia circa nomen patris diuini. 353
Meditatiões de Christi passione. 353
Mendaciorũ esse genus fugiendũ. 353
Mendacium plenissimum impietatis. 353
Mendacio fallere ioco & officij causa, indignum est. 353
Mendacij summa miseria & turpitudine. 353
Mendacij pater Dæmon. 353
Mala quæ mendacium consequuntur. 353
Mendacij uitii est fere insaniabile. 353
Mendacij uitii latissime patet. 353
Mendacia excusare, error. 353
Mens bona a Deo postulanda. 353
Mina a Deo propositæ his qui uerum committunt. 353
Minister sacramenti baptismi proprius. 353
Ministrorũ baptismi ordo qui seruandus est. 353
Minister proprius sacramenti confirmationis. 353

Ministrum confessionis scientia & prudẽtia prædũ esse oportet. 199
Minister sacramenti ordinis. 199
Ministri sacrificium faciẽtes Christi personam suscipiunt. 198
Misericordia hominum. 318
Misericordia humanæ causæ. 318
Misericordia hominis propter peccatum primi parentis. 318
Misericordia summa humani generis quæ mala sunt nõ ut mala iudicare. 318
Misericordia hominum unde. 318
Missæ sacrificium idem est cum eo quod in cruce oblatum est. 158
Missæ sacrificium non est nuda commemoratio sacrificij in cruce peracti sed uere propitiatorium. 158
Missæ sacrificium pro mortuis offertur & illis prodest. 159
Missæ ritus non superuacanei. 159
Anima Christi quæ ad inferiorem partem cruciata. 30
Cur Christus in ligno mortem perpassus. 30
Christus uere mortuus & sepultus. 30
Christus locum, modum, & tempus suæ mortis elegit. 31
Mulier quare ex latere uiri formata non ex pedibus aut ex capite. 217
Mulier uirũ subdita sit. 218
Mulier libenter se domi contineat. 218.
NATVRÆ rationis expertes in eo statu & cõditione quæ creatæ sunt manent. 323
Necessitate nostræ cognita ad patrem adire cogimur. 321
Necessitati nostræ quæ superflua cum alijs communicanda. 334
Nequitia carnis & spiritus. 346
Nomina imponenda baptizatis. 120
Nomina gentilium imponentes baptizatis reprehenduntur. 120
Nomen Dei Tetragrammaton nõ pronuntiare inanis est superstitio. 235
Nomina Deo imposita. 235
Nominum diuino quam uerus honor attribuat. 235
Nomen clerici unde deductum. 200
Nomen Dei quomodo sanctificari petatur. 314
Nomen Dei sanctum & terribile sanctificationem non eget. 314
Nomen Dei quomodo sanctificatur in omnibus. 315
Nomen Dei re non uerbis tantum sanctificandum. 316
Nota certa iudicandi quæ sit præcipua quæ recte petio. 320
Obedire tenentur omnia diuine uoluntati. 318
Obreclatio uitium pessimum. 280
Obreclatorum multa genera. 280
Odium Dæmonum in nos insinuant. 346
Officium Parochi, quod auditoribus præstare debet. 329
Opus redimendi hominum genus eminet inter opera gubernationis & creationis. 309
Openibus

Operibus regnum Dei comparatur. 322
 Opera bona neque perficere neque inspicere potest homo sine Dei adiumento. 329
 Orādis primo Deus deinde sancti. 300
 Orandi optimus modus. 296
 Pro quibus orandum. 298
 Orandi sancti, & qua ratione, ut non sibi misceantur. 301
 Orandi ratio. 303
 Orādū est in spiritu & ueritate. 304
 Orandi in spiritu cōsuetudinem infideles non habent. 304
 Orandum in nomine Christi. 305
 Orandus Deus, cum proximus nos laedat, quomodo. 336
 Orātes Deo honorē habemus. 293
 Oranti maiestas diuina fit propior. 357
 Orātes cum Deo colloquuntur. 357
 Orantium fructus & munera. 357
 Orare sicut oportet debemus, & qui non sic orent. 330
 Multi sunt gradus petendi aliquid a Deo & gratias agendi. 296
 Modus precandi uocem effundendo. 297
 Quos peccatores in oratione Deus exaudiat & uiuet. 297
 Petenda a Deo quæ. 229
 Quid sit sine adiunctione petendū. 298
 Execrationes sanctorum in impios sunt prædicationes. 300
 Oratio ad Deum necessaria. 293
 Christus in oratione pernoctabat. 293
 Orationis ad Deum uirtus. 293
 Orationis utilitas & fructus. 293
 Oratio est quoddam religionis argumentum. 253
 Oratione Deo nos subiectos esse proficiuntur. 293
 Oratio est cæli clauis. 293
 Orationis uis & utilitates. 293
 Oratio quibus partibus cōsistat. 296
 Orationis partes precipue due. 296
 Oratio eorum qui nondum fidei lucem acceperunt. 297
 Oratio quorum non exaudiat a Deo. 298
 Orationes pro impijs factæ multū uim habent. 300
 Orationes pro mortuis in purgatorio ab apostolis fluxere. 300
 Orationes pro peccantibus ad mortem non proficiunt. 300
 Orationem dominicam ante imagines sanctorum pronuntiā quid sentire debeat. 301
 Oratio humilis. 301
 Orationis præparatio. 301
 In oratione qui uult exaudiri a quibus ei sceleribus abstinent. 302
 Orationem nostram facit execrabilem contemptus diuinæ legis. 302
 Oratio dubitationem nō admittit. 302

Oratio mentalis uocalem non excludit. 304
 Oratio mentalis principem locum tenet. 304
 Orationis uocalis propria utilitas & necessitas. 304
 Oratio priuata & publica. 304
 Orationis dominicæ expositio. 306
 Orationis dominicæ exordium. 306
 Oratio pro altero facta sibi prodest. 311
 Oratio ne inanis sit, quid requiratur. 313
 Orationes sunt arma contra satanā. 351
 Orationes in principio timoris plenæ in fine exultationis. 358
 Ordo seruandus in oratione. 313
 Ordo præpositus a multis in oratione seruatur. 353
 Ordo quid. 199
 Ordinis sacramentum multos habet gradus & uarias functiones. 199
 Ordo sacer inter ecclesiæ sacramenta quare enumerandus. 199
 Ordo sacer characterē imprimat. 199
 Ordines septem. 199
 Ordines maiores & minores. 200
 Prima tonsura. 200
 Ordo ostiarij, munus. 201
 Ordo lectoris officium. 201
 Ordo exorcistarum, munus. 201
 Ordo acolytorum munus. 201
 Ordo subdiaconi, officium. 201
 Ordinibus sacris lex perpetuæ continentur imponitur. 202
 Ordo diaconi, munus. 202
 Diaconi munus est euangelium explanare, non tamen ex superiori loco. 206
 Ordo sacerdotij. 206
 Ordines sacri quibus sunt dandi. 206
 Ordines sacri sunt statim diebus quibus etiam ieiunia indicuntur. 206
 Ordinandi prius sacramento penitentiae conscientiam purgant. 207
 Ordinis sacramentum pueris & furiolis non conferendum. 207
 Qui ætatis annus in singulis ordinibus expectandus. 207
 Ordinis sacramentum gratiam confert. 207
 Ordinis sacramentum characterē imprimat. 207
 Originalis iustitiæ donum homini datum. 17
 PANIS nomine multa in diuinis literis significari. 331
 Panem petendo quid a Deo petamus. 332
 Panis quotidiani nomine uicui necessaria petimus. 332
 Panis ad necessitatem non ad luxuriam petendus. 332
 Panis a nobis iure acquirendus non iniuria uel fraude. 333
 Panis quare quotidianus appellatus. 333

Panis assidue a Deo petendus quare. 333
 Panem quotidianum quo modo diuites petere debeant. 334
 Panis spiritalis petendus. 334
 Panis spiritalis quid significet. 334
 Panis qui Christus est incredibilis ueritas perfundit piorum animos. 335
 Panis noster substantialis Christus est in Eucharistia sacramento contentus. 335
 Passiois Christi mysterium maxime Dei potentiam & benignitatem ostendit. 336
 Passiois Christi tempus quare obseruatur. 30
 Anima Christi quo ad inferiorem partem cruciata. 30
 Passiois Christi causa. 34
 Passus est Christus penas grauissimas. 35
 Passiones Christi acerbiores quam sanctorum. 36
 Passio Christi quæ commoda nobis conferat. 36
 Passio Christi nobis ueniam peccatorum impetrat. 340
 A passione Christi omnis satisfactionis uis & ratio fluxit. 340
 Passorum ecclesiæ uerba tamquam Dei uerba recipienda. 2
 Patientie documenta. 229
 Patris uox quid in Deo significet. 1
 Pater quare dicatur prima persona in diuinis. 13
 Parentum honor. 250
 Patris nomine qui uocentur. 253
 Patres cuiuscumque generis a nobis honorandi. 253, 255
 Parentum officia erga filios. 257
 Parentes nimiam seueritatem & indulgentiam fugiant. 257, 258
 Pater quare in principio orationis positus. 306
 Pater omnium Deus. 306
 Patrini baptizandorum. 106
 Patrini quare adiuncti ad baptismum præter sacramenti ministros. 106
 Patrinorum assinitas cum quibus contrahitur. 107
 Patrini partes. 107
 Quibus non liceat baptizandos suscipere. 108
 Patrons quare ad confirmationem uocentur. 126
 Patrini confirmationis quam assinitatem contrahant. 126
 Patrini olim sponsores dicebantur. 126
 Patroni causarum officia. 283
 Peccatum, & peccati poena, ex Adam ad nos permanuit. 18
 Peccata quædam remitti non possunt, quo modo intelligatur. 166
 Peccata cogitationis confiteri debemus. 177
 Peccata diligenter peruestiganda. 187
 Peccatum consequuntur duo. 187
 Peccati fomes. 283
 Peccatum & peccati fomes ubi habi-

C A T E C H I S M I

habiter.	325	Pericula quibus assidue uersamur	bis primi præcepti.	226
Peccatorum nostrorum immanitate auersus a nobis Deus operibus nostris non benedicit.	331	ante oculos ponenda.	Præceptum omnium primū & maximum.	226
Peccato omnes addictos esse.	337	Permanentia rerum omnium.	Præcepti primi transgressores.	226
Peccatorum recognitio qualis esse debeat.	338	Permiffio in Deo quo modo intelligatur.	Præcepto primo nō prohibetur ars sculpendi, pingēdi, & fingēdi.	229
Peccatorum turpitudō.	338	Personarū diuinarū proprietates.	Præceptum primi quare a secundo separatum.	234
Peccata pēssis.	338	Persona prima in diuinis quare pater dicatur.	Præcepti secundi lex quid prohibeat & quid uideat.	235
Peccatum, est cuius actio transferit, macula tñ & reatu permanet.	339	Quæ ad diuinas personas pertinent subtilius exquirere nō oportet.	Præcepti de diligendis parentibus usus latissime patet.	251
Peccatū semp̄ insequitur ira Dei.	339	Peditores & accusatores quo modo sint monendi.	Præcepta decalogi duabus tabulis incisa & quare.	251
Peccatorum dolor & sensus quam sit necessarius.	339	Petere quid primum a Deo debeamus.	Præceptum de diligendis parētibz quare matrem explicet.	253
Peccata penitentibus cōdonare, leui per prōpriū ē & parat' Deus.	339	Petere regnum Dei non satis est ad illud acquirendum.	Præcepta ultima duo quare simul coniuncta.	284
Peccatis Deus offenditur.	339	Petere ut Deus nostris cupiditatibus non satisfaciatur, difficilius animum inducimus.	Præceptorum duorum ultimorum duplex necessitas.	285
Peccata quare debita dicantur.	340	Petere non debemus abundantem & exquisitā copiam ciborum.	Præces Deo assidue faciendæ sūt.	305
Peccatorū remissionem petētes ex-cusatione non utimur.	341	Petere subsidia rerum humanarum a Deo possumus.	Præces etiā pro p̄ximis faciendæ.	341
Peccata sine Dei auxilio uitare non possumus.	342	Petere non sibi sed omnibus est primum Christianæ charitatis.	Præces christianorum & infidelium in quo differant.	353
Peieratē in quādiuinitatē desinit.	342	Petere diuinitatē debita quid sibi uelut.	Præces cum nō audis Deus, indignari non debemus.	356
Peierare uariis modis solemus.	342	Petere non debemus ut omnino non teneamus.	Prætiū crucis Christi quanti sit.	340
Summa hominum procliuas ad peierandum.	342	Petere non debemus ut omnino non teneamus.	Prædictio diuini uerbi nunquam intermittenda.	3
Propter peritium diuersis supplicis affligitur.	343	Petere non debemus omnino ab omnibus malis liberari.	Prædicare nō debet aliquis nisi mittatur.	1
Peierare nobis nō licet ut proximo comodum & utilitatem conciliemus.	343	Petere debemus ut domini manus cibos suppediet.	Prædicantē uerbū Dei auctoritas.	2
Pœne grauissimæ quas Christus per pēssus est.	343	In petendis his quæ ad usum rerum terrenarum pertinent, animus ad Dei præsentem intēdatur.	Pœna uictoribus propolita.	351
Pœne postulanda est liberatio.	343	Petentibus pijs hominibus si quid negat Deus, argumentum est id eis utile non fuisse.	Præparatio ad orationem in quo consistat.	301
Penitentia necessitas.	68	Petitio de regno Dei cum omnibus cōiungenda & separatī faciēda.	Præparatio ante cōmunionē qualis & quam necessaria.	151
Penitentia uix carere plurima dāna affert.	97	Petitio hāc uoluntas tua quem ordinem habeat.	Præparatio ad cōmunionem requirit ut ieiunij accedamus.	152
Penitentia sacramentum est necessarium.	159	Petitioes quæ reprehēdi possūt.	Præsentia Dei erga homines.	307
Penitentia reiterari debet.	159-163	Petitioes quibus corporis & animæ subsidia petuntur.	317, 319, 333	278
Penitentia scdā naufragii tabula.	169	Philosophia Christiana a seculari sapientia quid differat.	Proximus qui.	278
Penitentia uaria notio & potestas.	160	Philosophi quid de Deo sēserint.	Pudicitia & continentia omni studio colenda.	266
Penitentia multiplex.	160	Pontifex romanus catholicæ ecclesiæ pontifex.	Pugna carnis & spiritus in hoīe 329	329
Penitere Deum per translationem dicimus.	160	Pontifex romanus summa dignitas & iurisdicctio diuinitus data.	Purgatorij ignis.	318
Penitentia uariæ significationes in quo differant.	160	Pontifex romanus moderator universalis ecclesiæ, petri successor, & Christi uerus & legitimus Vicarius.	RAPINAR & quot eārū genera.	272
Penitentia fides antecedit.	161	Postulatio de regno Dei magnam uim donori & copiæ cōnet.	Ratio impetrandi quod a Deo petimus.	321
Penitentia iūta quare sit uirtus.	161	Postulatio dimittendi debita de quibus intelligatur.	Redemptionis pondere quid acciperimus.	309
Penitēs uere quid sibi pponat.	161	Precacone dominica singuli quotidie uti debent.	Regnum celeste.	316
Quibus gradibus ad penitentiam licet ascendere.	162	Precacone nō parentiū inimicis quo modo esse possit fructuosa.	Regnū Dei ante oīa postulādū.	316
Penitentia regnum celorum sacræ literæ pollicentur.	162	Precacone omnes ecclesiæ nomine precantur.	Regni Dei postulatio magnam donorum uim continet.	317
Penitentia exterior est sacramētū.	162	Decem præcepta ex duobus pendunt.	Regni Dei multæ significationes.	318
Penitentia sacramētū quare Deus influit.	162	Præceptū primum decalogi.	Regnum Christi nō est de hoc mundo.	319
Penitentia sacramētū materia & forma.	164	Præceptorum ordinis ratio.	Regnum Dei quid sit.	319
Penitentia ceremoniæ & ritus.	165	Præceptū duplex cōiunctur in uerbis primi præcepti.	Regnum Dei intra nos.	319
Penitentia sacramētū fructus.	165	Præceptum primum decalogi.	Regnū Chrī quare iustitia dicat.	319
Penitentia nos in Dei gratiam restituit.	165	Præceptorum ordinis ratio.	Regnū gratie Dei in quibus sit.	319
Penitentia partes integrales.	166	Præceptum duplex cōiunctur in uerbis primi præcepti.	Regnum gloriæ Dei quid.	319
Penitentia quare ex partibus consistet.	167	Præceptum duplex cōiunctur in uerbis primi præcepti.	Regnum gratie prius ponendum quam gloriæ.	320
Penitentia publica quare publico peccato inducitur.	185	Præceptum primum decalogi.	Regnū Chrī quod est ecclesiā.	320
In penitentiā duo aduertenda.	186	Præceptorum ordinis ratio.	Regni ecclesiæ propagatio.	320
Penitentia pena a nobis suscipit.	186	Præceptorum ordinis ratio.	Regnum Dei quo modo ueniat in peccatores.	320
Ad aduertendū anteuerit.	186	Præceptum duplex cōiunctur in uerbis primi præcepti.		Re-

Regnū Chri quomodo petatur . 321	Sacerdotes quando Christus insti-	tuntur, nihil reuera de sacramen-
Regni celorum excellentia . 322	tuerit . 157	ti ratione minuitur . 91
Regni celorum consequendi admini-	Sacerdos silentio peccata in confes-	Sacramenta quare solemnibus ceri-
nicula a Deo nobis concessa . 322	sione audita comprimat . 180	monijs ministrantur . 92
Regnum celorum ingredi cupientes	Sacerdotes Dñi & ageli uocantur . 196	Sacramentorum necessitas . 92
petere debent a Deo ut fiat uo-	Sacerdotes noui testamenti ceteris	Sacramentorum numerus . 92
luntas eius . 322	omnibus prestantiores . 196	Sacramentorum prestantia . 92
Remedia ad diuersas noxias cupien-	Sacerdotum potestas maxima . 196	Sacramentorū differentia inter se . 93
tates . 290	Sacris initiandi quē finem sibi præ-	Sacramentorū auctor Christus . 93
Remedia ægrotantis animæ pæniten-	ponere debent . 197	Sacramēta quare per homines deus
tentia, & Eucharistia . 344	Sacerdotes mercenarij . 197	ministrari uoluerit . 94
Remissio peccatorum in ecclesia re-	Sacerdotes per olium ecclesiæ in-	Sacramentorū ministri Christi per-
peritur . 68	gredientes . 197	sonam gerunt . 94
Remissionis peccatorum beneficiū	Sacerdotes in omni lege . 198	Sacramenta nouæ legis in pura con-
quāto studio sit suscipiendum . 71	Sacerdoti ab episcopo quando po-	scientia ministrare quam pernicio-
Remittēdi peccata potestātē Chri-	testas tradatur . 199	sium sit ipsi ministris . 94
stus episcopis & sacerdotibus in	In sacerdotibus ordinandis cerimo-	Sacramentorum effectus . 95
Ecclesia concessit . 70	niæ . 204	Sacramenta gratiam iustificancem
Peccata nostra Christi sanguine re-	Sacerdotalis ordo tametsi unus est,	conferunt . 95
mittuntur . 70	uarios tamen & dignitatis & pote-	Sacramentorum nouæ legis excel-
Remissionem peccatorum nemo si-	statis gradus habet . 205	lentia ad uetera cōparatur . 96
ne pænitentia consequitur . 166	Sacerdotes simplices . 205	Sacramenta tria charactērem impi-
Remissa culpa nō sēpē pena quæ	Quid in eo qui sacerdos creandus	munat . 96
peccato debetur condonatur . 184	est requirendum . 206	Sacramentorum usu Christianum
Quare pena omnis in pænitentia	Sacerdos quam cognitionem habe-	ædificium sūcitur . 97
sacramento æque ac in baptismo	re debeat . 207	Sacramētū Eucharistiæ soli sacer-
non remittitur . 184	Sacerdotis duo munera . 207	dotēs consuecunt . 155
Restitutio pænitentis est necessaria .	Sacerdotij nobilitas & excellentia .	Sacramenta per improbos, si quæ
170 .	196 .	ad eorum rectam rationē attinet,
Qui cogendi sunt ut restituant . 188	Sacerdotij onus nemini temere im-	rite feruentur, consuecunt . 155
Restitutionis definitio . 274	ponendum . 196	Sacramēti & sacrificij differentia . 157
Resurrectio Christi & de eius glo-	Qui ad sacerdotium uocari dicant-	Sacrificium uni Deo & non sanctis
rioso mysterio . 40	tur . 196	offeritur . 157
Christus sua uirtute resurrexit . 40	Sacerdotij potestas duplex : 198	Sacrificium unum sunt cruenta &
Resurrectionis beneficio Christus	Sacerdotij legis euangelicæ potestas	incrumenta hostia . 118
primus omnium est affectus . 40	plurimum præstat sacerdoti legis	Sacrificium idem est quod in missa
Resurrexisset Christum tertia die,	naturæ & scriptæ . 198	& quod in cruce oblatum est . 158
quo modo intelligatur . 41	Sacerdotij euāgelicæ potestas a Chri-	Sāctorum communio quam ualis
Resurrectionis Christi mysterium	sto ortum habet . 98	& quid significet . 66
maxime necessarium . 42	Sacerdotium duplex . 203	Sāctorum cōmunionē omnes Chri-
Resurrectionis Christi finis . 43	Sacerdotij munus . 204	stiani unum corpus sunt . 67
Resurrectio Christi quæ nobis ex-	Sacerdotij functio præcipua . 205	Membra mortue corporis Christi
cepta sumenda proponat . 43	Sacramenti nomen quo modo ac-	membra esse non desinunt . 57
Resurrectionis spiritualis signa . 44	cipiatur . 85	Christianis in ecclesia quæ sint com-
Resurrectionis mortuorum fidei fi-	Sacramentum quid . 85	munia . 57
des nostra inniuitur . 72	Sacramentis salus & iustitia compa-	Sanctorū cultus, in sanctis ueneran-
Resurrectio hominis quare resurre-	ratur . 86	dis Dei gloria non minuitur, sed
ctio carnis dicatur . 72	Sacramēti definitio ex August. 86	augetur . 227
Resurrectio carnis exemplis & testi-	Sacramēta inter eas res quæ signi-	Sanctorum patrodinium non est su-
monijs comprobatur . 72	fificant referuntur . 86	peruacuum . 227
Resurgentium uaria conditio . 74	Sacramenta sunt signa rei sacræ . 86	Christus est mediator, ppositus sic
Resurrecturi, omnes morituri sunt	Sacramenta sunt signa a Deo tradi-	non propterea sequitur quin ad
nemine excepto . 75	ta . 87	sāctorū gratiā cōsuegere liceat . 228
Resurgent corpora nostra immor-	Sacra res est gratia Dei . 87	Sanctorum imagines pingi nō pro-
talia . 77	Sacramentum sanctitatem significat	hibetur diuino præcepto . 230
Eorum qui resurgent dotes . 77	& efficit . 88	Satanæ ausus . 346
Ex resurrectionis articulo qui fru-	Sacramenta non sunt imagines san-	Satanæ incurfus qui maxime
ctus capiantur . 78	ctorum & cruces . 88	omnium petantur . 347
SABBATHI celebritas quare in sacris	Sacramenta plures res significat . 88	Satan non potest tentare, quando
litteris sapissime præcipitur . 244	Sacramenta legis euangelicæ quare	& quæcum uult, fedt quædam a Deo
Sabbatum quid significet . 246	instituta . 89	permittitur . 347
Sabbathi sanctificatio quid . 246	Sacramentum quodlibet ex duobus	Satan quibus rebus uineatur . 350
Sabbatum quare domino cōsecra-	conficitur ex materia & forma . 91	Seismatici qui sint . 315
tum . 246	Verba inter omnia signa maximam	Satisfactionis necessitas . 182
Sabbatum signum fuit . 247	uim habent . 91	Satisfactionis nomen unde . 182
Sabbatum celeste . 247	Sacramenta nouæ legis formā uer-	Satisfactio uarie accipitur . 182
Sabbatum quare in diem Domini	borum præscriptā habent, a qua si	Satisfactio quæ nobis Deum placat-
cum translatum . 247	discedatur, sacramēti ratio consti-	tum reddit quæ sit . 182
Sabbathi quæ ratione colendū . 248	re non potest . 91	Satisfactio Christi est pene sceler-
Sacerdotibus solis data est facultas	Sacramētorum ceremoniæ sine pec-	omnium satisfactio . 183
sacramentum eucharistiæ confi-	cato prætermitti non possunt . 91	Satisfactio canonica . 183
ciendi . 155	Sacramētorum ceremoniæ si omi-	Satisfactio a nobis sumpta . 183

C A T E C H I S M I

Satisfactio quæ est sacramenti pars.
183.

Satisfactionis definitio & necessitas.
183.

Satisfactio uis.
186.

Satisfactio nostra Christi satisfactio nem non obscurat sed multo clariorem reddit.
186.

Qui satisfaci iustus est.
186.

Opera penalia & afflictiva suscipiuntur in satisfactione.
186.

Omne satisfactionis genus ad tria præcipue confertur.
187.

Satisfaciendi uim habent incommoda & labores a Deo inmissi, si patienti animo ferantur.
187.

Satisfacere unus pro altero potest.
187.

Satisfactorum se proximo si quid dare aut exsultatione detraxerit polliceri debet penitus priusquam a peccatis absolatur.
188.

In satisfactionis pena irroganda quid sit seruandum.
188.

Satisfactionis modum culpe ratio componit.
188.

Satisfactionis opera a sacerdote indicta pœnitens sepe etiã ulterius suscipiat.
188.

Seruare Deo, nihil satisfeceris.
228.

Seruare alicui multis modis possumus.
228.

Sepultura Christi cur fiat expressa mentio.
33.

Sepultura, passio, & mors Christo ut homini non ut Deo conuenit.
33.

Signa a natura adinuenta & diuinitus data.
87.

Signa quæ dicantur.
86.

Inter omnia signa uerba maximam uim habent.
91.

Signaculum totius orationis domini ex.
356.

Spes impetrandi maximum pondus ad impetrandum affert.
303.

Spe cœlestium præmiorum quo modo nos Deo dicere debeamus.
317.

Spes nostra in amore in Deum tota nititur.
318.

Spem habere debemus impetrandi uentiam peccatorum.
339.

Spes in peccationibus ex quibus nascitur.
350.

Spes habenda, cum tentamur, in Dei patrocinio.
350.

Superbia magnopere Deum offendit.
302.

Spiritus sancti personam non debemus ignorare.
53.

Spiritus sancti propria significatio.
53.

Quare personæ tertriæ in diuinis proprium nomen tributum non sit.
54.

Spiritus sanctus pater & filio in omnibus omnino æqualis.
54.

Spiritus sanctus est Deus.
55.

Spiritus sanctus a patre filioque procedit.
55.

Spiritus sancti admirandi effectus.
56. 57.

Spiritus sanctus quare donum appellatus.
55.

Symbolum ab apostolis cōpositum & quare sic appellatum.
7.

Symboli in tres partes distributi.
8.

In tentatione ne inducamur orationis est Deus.
345.

Tætationum fluctibus agitati in precationis portum confugiamus.
347.

Tentatio quid.
347.

Tentandi genera multa.
347.

Tentat Deus & quomodo.
347.

Tentari homines in malâ partem.
348.

Tætator quare diabolus dicitur.
348.

In tentatione quid inducimur.
348.

Tætari qui nō impedit tætationem.
348.

Tentatio est uita hominis super terram.
349.

Tætationes equo animo ferendæ.
349.

Tentari quid a Deo petamus.
350.

Terra in media mundi parte constitit.
16.

Tellimonij falsi non dicendi præceptum.
277.

Tellimonij falsi non dicendi præceptum linguae uitium cohibet.
278.

Tellimonij falsi nō dicendi præcepto duæ leges continentur, una iubens altera prohibens.
278.

Quid præcepto non dicendi falsum tellimonium prohibetur.
278.

Tellem iuratum iudex rejicere non potest.
278.

Tellimonium falsum in se dicere nō licet.
279.

Tellimonium falsum quid.
279.

Tellimonij falsi damna.
280.

Tellimonium falsum non solum in iudicio sed extra iudiciū uetat.
280.

Quot modis falsū dicendo exsultatio hominis offenditur.
280.

Tellimonij est confessio laudis Dei.
282.

Tellimonij ueri i rebus humanis maximus usus.
282.

Testes in iudicio caueant ne quod exploratum non habent pro certo afferant.
282.

VERBA pastorum ecclesie tamquam Dei uerba recipienda.
2.

Verbi diuini prædicatione nunquam intermittenda.
2.

Verba inter omnia signa maximam uim habent.
91.

Verbi prædicatione & sacramentorum usu Christianum ædificiū fulcitur.
97.

Verbi incarnatio.
14.

Verbum Dei cibus est animæ.
335.

Verbi Dei fames quare a Deo mittitur.
335.

Verum confiteri debet rei & fontes cum ex iudicii forma interrogatur.
282.

Verum tacere interdum licet sed extra iudiciū.
282.

Vigilæ tentationes uincunt.
351.

Vir quare uxore diligere debeat.
214.

Vir officium erga uxorem.
217.

Vita æterna quid significet.
79.

Vita æterna magis explicat hominis felicitatem quam beatitudinem.
79.

Vita hominis tentatio.
349.

Vita & salus nostra ex Deo pendet.
333.

Vitum lingue latissime patet.
278.

A uirio lingue innumerabilia mala proficiuntur.
276.

Victionis extremæ sacramentum, quare sic dictum.
189.

Victionis extremæ sacramento, in assidua inortis meditatione uersamur.
189.

Vñctio extrema est uere sacramentum.
189.

Vñctio extrema est uinum sacramentum tantum.
189.

Vñctiois extremæ materia, & forma, & ritus.
191.

Vñctiois extremæ sacramentum quibus sit confensum.
192.

Vñctiois extremæ sacramentum a Christo institutum.
191.

Vñctiois extremæ sacramentū quo tempore adhibeatur.
192.

Vñctiois extremæ sacramentum su scipere apti non sunt qui rationis usu careant.
192.

Quæ partes corporis sunt unguent.
192.

Vñctiois extremæ sacramentū potest iterari.
192.

Vñctiois extremæ preparatio.
193.

Vñctiois extremæ ministr.
193.

Vñctiois extremæ utilitas.
194.

Vñctiois extremæ tenus opportunitissimum.
194.

Vñctiois extremæ sacramentum fu scipientes ægroti quare non sanentur.
195.

Voluntas Dei ut fiat quare petamus.
224.

Voluntas Dei, quam fieri petimus, est uoluntas signi.
325.

Voluntas Dei ut fiat qui maxime petere debeant.
324.

Voluntas signi quæ.
325.

Voluntas Dei ut fiat, maxime desiderandum.
326.

Voluntas tua fiat, quo modo Deo ex animo dicendum.
327.

Voluntatem suam Christus ad patris uoluntatem reuoluit in maximo acerbissimo mortis dolore.
327.

Voluntatem diuinam totus mundus cognoscere debet.
327.

Voluntas Dei in terra seruanda, sicut in celo seruatur.
317.

Voluntas Dei summa est omnium ratio.
329.

Voluntate Dei omnia eueniunt.
329.

Voluntatem Dei quare maxime colamus.
328.

Uxorem uir diligere debet.
217.

Uxor & uiri mutua officia.
217.

Uxor partes erga uirum.
217.

Uxor uiro subdita sit.
218.

F I N I S.

